GRECSKO

A KÁRPÁTOKON ÁT

NÉMETORSZÁG
LENGYELORSZÁG
SZOVJETÉ
CSEHSZLOVÁKIA
AUSZTRIA
MAGYARORSZÁG
ROMÁNIA
Wittenberge
Stendal
BERLIN
Magdeburg
Frankfurt
Schneidemühl
Bydgoszcz
Poznan
Belosztok
WARSZAWA
Breszt
Halle
Leipzig
Riesa
Kamenz
Weimar
Gera
Dresden
Görlitz
Chemnitz
Děčín
Liberec
Hirschberg
Ústí nad Labem
Mladá Boleslav
Náchod
Glatz
Karlovy Vary
Cheb
PRAHA
Hradec Králové
Pardubice
Plzeň
Benešov
Svitavy
Olomouc
Opawa
Moravská-Ostrava
Frýdlant
Přerov
Klatovy
Tábor
Jihlava
Brno
České Budějovice
České Velenice
Regensburg
Landshut
Passau
München
Mühldorf
Linz
Sankt-Pölten
WIEN
Bratislava
Salzburg
Wiener Neustadt
Sopron
Győr
Bruck a. d. M.
Graz
Szombathely
Székesfehérvár
BUDAPEST
Szolnok
Kecskemét
Oradea
Cluj
Debrecen
Nyíregyháza
Satu Mare
Miskolc
Salgótarján
Levice
Lučenec
Rimavská Sobota
Rožňava
Košice
Humenné
Michalovce
Uzsgorod
Csop
Mukacsevo
Chust
Slavszkoje
Sztanyisz
Sztrij
Drogobics
Szambor
Dobromil
Sanok
Lvov
Przemyśl
Rzseszów
Tarnów
Kraków
Oświęcim
Katowice
Częstochowa
Oppeln
Wrocław
Ostrów
Łódź
Radom
Kielce
Ostrowiec Świętokrzyski
Lublin
Chełm
Zamość
Kovel
Vlagyimir-Volinszkij
Ragyehov
Nowy Sącz
Nowy Targ
Jabłonka
Bardejov
Poprad
Prešov
Žilina
Ružomberok
Trenčín
Banská Bystrica
Zvolen
Trnava
Brečlav
Morva
Vág
Garam
Hernád
Tisza
Dnyeszter
Kolor
Visztula
Warta
Odera
Neisse
Elba
Vltava
Duna
Inn
San
Nyugati-Bug
Dnyeszter
Nyugati-Beszkidek
Keleti-Beszkidek
Keleti-Alpok
Cseh-Morva-dombság
Érchegység
Csehérdő
Sumava
Szudéták
Kelet-Kárpátok
0 50 100 km
V. Bp. 1976–06-00007

A. A. Grecsko

A KÁRPÁTOKON ÁT

STUDIUM GENERALE
(Zuglói Egyesület
1143 Budapest, Ilka u. 32.

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ
BUDAPEST · 1977

A mű eredeti címe

маршал Советского Союза

А. А. Гречко

ЧЕРЕЗ КАРПАТЫ

Издание второе дополненное
Ордена Трудового Красного Знамени
Военное Издательство Министерства Обороны СССР
Москва — 1972

Fordította

DR. GELLÉRT GYÖRGY

Az eredetivel egybevetette:

DR. SIMON SÁNDOR ezredes,
a hadtudományok kandidátusa

ISBN 963 326 244 5

SZERZŐI ELŐSZÓ

Történelmileg mind messzebbre tűnik az az idő, amikor a szétzúzott német fasiszta hadsereg letette a fegyvert. A fasiszta agresszor ellen vívott véres harc, amely közel négy hosszú éven át tartott, a Szovjetunió teljes győzelmével végződött.

A Nagy Honvédő Háborúban különleges helyet foglal el a háború befejező szakasza. 1944-ben a szovjet fegyveres erők csaknem teljesen felszabadították a Szovjetunió területét, helyreállították a Szovjetunió államhatárait, és a hitleri hordákat szétzúzva, a kelet- és délkelet-európai országok területére léptek. Ennek az időszaknak – 1944 második felétől a háború végéig – fő tartalma a szovjet fegyveres erők nagy felszabadító küldetése volt.

A Vörös Hadsereg 1944–1945. évi támadó hadműveletei döntő szerepet játszottak Albánia, Ausztria, Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, Norvégia és Románia népeinek felszabadításában, a hitleri koalíció felett aratott végső győzelemben. Internacionalista kötelességét teljesítve több mint egymillió szovjet katona áldozta életét ezen országok népeinek szabadságáért és függetlenségéért.

A második világháború befejező aktusa Európában a nagyszabású berlini ütközet és a prágai támadó hadművelet volt. A német fasizmust megdöntötték. Ezt követően a szovjet fegyveres erők szétzúzták a japán hadsereg főerőit és felszabadították a megszállók alól Észak-Koreát és Északkelet-Kína egyes körzeteit.

Hazánk határain túl a szovjet fegyveres erők által felszabadított terület nagysága összesen 2,7 millió négyzetkilométer volt, amelyen körülbelül 170 millió lakos élt. A személyi állomány tömeges hősiességéért, vitézségéért és bátorságáért 1736 katonai alakulatot, köteléket ruháztak fel a Varsói, Berlini, Prágai, Bukaresti, Budapesti, Bécsi, Kárpáti, Kirkenesi, Mukdeni stb. megtisztelő elnevezéssel, sok száz alakulatot és köteléket tüntettek ki harci érdemrendekkel.

A szovjet fegyveres erők által felszabadított népek előtt megnyílott a lehetőség arra, hogy önállóan válasszák meg országuk fejlődésének útját. „A világimperializmus rohamcsapatainak – a német fasizmusnak és a japán militarizmusnak – a szétzúzása, a Szovjet Hadsereg felszabadító küldetésének megvaló-

sítása döntő mértékben elősegítette a népi demokratikus forradalmat számos európai és ázsiai országban."[1]

A Nagy Honvédő Háború eredményei meggyőzően bebizonyították, hogy nincs a világon olyan erő, amely megsemmisíthetné a szocializmust, térdre tudná kényszeríteni azt a népet, amely hűséges a marxizmus–leninizmus eszméihez, hűséges a szocialista hazához, amely a kommunista párt köré tömörülve a proletár internacionalizmus eszméin nevelkedett.

Ez a monográfia a szovjet csapatok Csehszlovákia, valamint Lengyelország néhány déli körzetének felszabadítására irányuló harci cselekményeit vizsgálja. A támadás során ezeknek a csapatoknak hatalmas természeti akadályt kellett leküzdeniük – a Kárpátokat, amelyet az ellenség tartós és szívós védelemre készített elő.

Mint ismeretes, az orosz csapatok az első világháború időszakában már megpróbáltak átkelni a Kárpátokon.

1914 decemberében I. I. Ivanov tábornok, a Délnyugati Front főparancsnoka, tekintettel a 3. hadseregnek a krakkói irányban és a 4. hadseregnek a Visztula bal partján végrehajtott sikeres hadműveleteire, valamint arra, hogy A. A. Bruszilov tábornok 8. hadserege elérte a Duklai-hágót, s az uzsoki és a munkácsi irányban a Kárpátok fő hegyláncának előhegyeit, elhatározta, megkezdi a Kárpátokon való áttörés hadműveleteinek előkészítését, hogy kijusson Magyarországra. E feladat végrehajtása a bal szárnyon harcoló 8. hadseregre hárult, amelynek Medzilaborce (Mezőlaborc) és Humenné (Homonna) irányában kellett csapást mérnie.

Az ellenség tudomást szerzett arról, hogy az orosz csapatok támadásra készülnek a Kárpátokban, ezért 1914 végétől kezdve az ott levő osztrák–német csoportosítást fokozatosan megerősítették. A zmigródi és baligródi fronton küzdött és az előző harcokban megtépázott 3. osztrák hadsereg megerősítésére Budapestről két osztrák hadtestet indítottak útba. A medzilaborcei irányban 1915 márciusában megjelent a németek Beszkid hadteste. Uzsok, Szambor, Munkács, Sztrij sávjában megalakították Linsengen tábornok Déli Hadseregét, amely hat német hadosztályból állt. A Kárpátok fő hegylánca mentén, Kőrösmezőtől a román határig, Dorna–Watráig harcoló 5. osztrák hadsereget, mely három hadtestből állt, egy Szerbiából átdobott hadtesttel és egy német lovashadosztállyal erősítették meg.

1915 januárjában a Kárpátok előhegyeiben a 8. és a 11. hadsereg állományához tartozó orosz csapatok tevékenykedtek. A Dukla–Baligród fronton a 8. hadsereg négy hadteste folytatott harci tevékenységet, a továbbiakban, egészen Turkáig két lovashadosztály, Turkától a román határig pedig néhány gyalogoshadosztály bontakozott szét, amelyek később hadtestben egyesültek. A 11. hadsereg két hadteste a przemyśli erőd ellenséges helyőrségét zárta körül.

1915 január végén az általános erőfölény az ellenség oldalán volt, a támadás

1 Тезисы ЦК КПСС к 100-летию со дня рождения Владимира Ильича Ленина, М., Политиздат, 1969, стр. 23.

kezdetén csupán a 8. hadsereg jobb szárnyán volt az orosz csapatoknak némi fölénye.

Január 10-én az osztrák–német csapatok támadásba mentek át. A körülzárt Przemyśl felmentésére törekedve két csapást mértek: az egyiket Medzilaborce, Sanok, a másikat pedig Uzsok, Szambor irányában. Ezzel egyidőben az ellenség a Sztrij felé indított támadással igyekezett visszavetni az orosz csapatokat a Kárpátokból és ezzel veszélyeztetni az egész Délnyugati Front szárnyát és hátát.

Ekkor lendültek támadásba Bruszilov 8. hadseregének csapatai. Szívós harcokat vívtak a hágókon és a nehéz hegyi terepviszonyok között, a téli fagyban csak igen lassan nyomultak előre. Február első napjaiban a hadsereg jobbszárny-kötelékei elérték a Vyšný Svidnik–Medzilaborce terepszakaszt. A hadsereg középső arcvonalán és bal szárnyán a csapatok súlyos védekező harcokat vívtak. A legelkeseredettebb ellenállást a 7. hadtest alakulatai tanúsították az ellenséggel szemben a munkácsi irányban. Bukovinában a fölényben levő ellenséges erők nyomására az oroszok kénytelenek voltak visszavonulni a Szeret folyóig, majd azon túl, a Dnyeszter és a Prut folyóhoz.

Egész márciusban szüntelenül folytak a hadműveletek a Kárpátokban. Az ellenség szakadatlanul erősítette csoportosítását, arra törekedett, hogy mindenáron áttörje az orosz frontot és kivívja a győzelmet. Az orosz csapatok, bár nem kaptak erősítést és állandóan lőszerhiányuk volt, hősiesen visszaverték az ellenség előretörését és néha érzékeny csapásokat is mértek rá.

Visszaemlékezéseiben Bruszilov tábornok így értékeli az orosz csapatok harctevékenységét a kárpáti hadműveletben:

„A csapatok szelleme a Kárpátokban igen kiváló volt, bár olykor meggyőződtem róla, hogy a hadsereg már nem az, ami a hadjárat elején volt... Emlékezni kell rá, hogy ezek a csapatok hegyek között, tél idején, nyakig hóban, erős fagyban, elkeseredetten küzdöttek napról napra állandóan, ráadásul még azzal a feltétellel, hogy mindenképp takarékoskodniuk kellett a puskatöltényekkel és különösen a tüzérségi lövedékekkel. Szuronnyal kellett védekezni, az ellentámadások majdnem kizárólag éjszaka történtek, tüzérségi előkészítés nélkül és a legkevesebb puskatöltény felhasználásával..."[2]

Február második felében az orosz parancsnokság tudomást szerzett arról, hogy a 3. hadsereg frontja előtt a gorlicei irányban erős német csoportosítást vontak össze. Ilyen körülmények között a 8. hadsereg támadását kockázatos volt továbbfejleszteni a Kárpátokban, április közepére mindkét fél megszüntette az aktív harci cselekményeket anélkül, hogy elérte volna célját. 1915 májusának elején pedig a németek végrehajtották a nevezetes gorlicei áttörést a 3. orosz hadsereg frontján és arra kényszerítették Bruszilov tábornok hadseregének csapatait, hogy megkezdjék a visszavonulást a Kárpátok hegyláncaiból.

Amit az orosz csapatoknak 1914–1915-ben nem sikerült elérniük, sikeresen megvalósította a Vörös Hadsereg. A 4. Ukrán Frontnak a szomszédos 1. és 2.

2 *Брусилов, А. А.:* Мои воспоминания. Изд. 3-е. М., Воениздат, 1943, стр. 130—131.

Ukrán Front együttműködésével a Keleti-Kárpátokban végrehajtott hadműveletek eredményeként, sikerült átkelnie a Kárpátokon, s csapataink kijutottak a magyar síkságra, ami biztosította az arcvonal általános megrövidítését és megkönnyítette a további támadást Németország és Magyarország belseje felé.

A támadás feltételei ezen a három fronton különbözőek voltak.

Az 1. Ukrán Front csapatai alapvetően a Kárpátok vonulataitól északra fejlesztették ki támadásukat. Csupán a bal szárnyon levő 38. hadsereg harcolt nehéz hegyi viszonyok között, mígcsak át nem került a 4. Ukrán Front állományába.

Románia kapitulációja, továbbá a német és a magyar csapatok sietős északnyugati irányú visszavonulása lehetővé tette a 2. Ukrán Front csapatainak, hogy Brassó és Turnu Severin körzetében viszonylag gyorsan leküzdjék a Déli-Kárpátok magas láncát.

A 4. Ukrán Front csapatainak sokkal nehezebb helyzetben kellett harcolniuk. A Keleti-Kárpátok nehezen járható erdős-hegyes terepén támadtak, s leküzdötték az ellenség idejében előkészített és erős védelmi rendszerét, amelyet e védelemre alkalmas terepszakaszon hoztak létre.

Csupán a 4. Ukrán Front csapatainak bonyolult manővere – a szovjet katonák tömeges hősiességével és a hadvezérek hadművészetével együtt – tette lehetővé, hogy az ellenség szívós ellenállásával szemben az egész 275 kilométeres fronton két és fél hónapnál kevesebb idő alatt leküzdjék a Kárpátokat és kijussanak a Kárpátontúli síkságra.

A Nagy Honvédő Háború éveiben – még a kárpáti ütközet előtt – a szovjet csapatoknak a Kaukázus és a Krím hegyei között kellett harcolniuk. A hegyi harcok tapasztalatait nyilvánvalóan figyelembe vették a kárpáti hadműveletek végrehajtásánál. A kárpáti harcok még tovább gazdagították hegyi hadviselési tapasztalatainkat, amelyek a korszerű harci eszközöket is figyelembe véve, ma sem veszítették el gyakorlati jelentőségüket. Ebből a szempontból a Keleti-Kárpátokban véghezvitt hadművelet és a Nyugati-Kárpátokban vívott harcok, azaz a kárpáti csata kétségtelenül érdekes a szovjet hadművészet számára.

A jelen munka, amely hadtörténeti tanulmány, természetesen nem meríti ki teljesen a Kárpátokban és a Csehszlovákia területén végrehajtott harci cselekmények egész témakörét. Főként a 4. Ukrán Front harci tevékenységét vizsgálja – ehhez tartozott az 1. gárdahadsereg, amelyet a hadművelet kezdetétől egészen a háború végéig volt módom vezetni (ezzel magyarázható az is, hogy az 1. gárdahadsereg hadműveletei részletesebben vannak megvilágítva, mint más hadseregekéi) –, ismerteti a szovjet és a csehszlovák katonák és partizánok Csehszlovákia, valamint Lengyelország néhány körzete felszabadításáért vívott hősi harcát.

Az 1. és a 2. Ukrán Front hadműveleteit viszont ez a könyv csak abban a mértékben világítja meg, amennyiben azok elősegítették a 4. Ukrán Front csa-

patainak sikeres támadását a Kárpátokon keresztül és Csehszlovákia közös felszabadítását.

E monográfia a Szovjetunió központi és helyi levéltárainak, a csehszlovákiai városok levéltárainak és múzeumainak dokumentumai, valamint a szerzőnek és a feledhetetlen események más részvevőinek személyes emlékei alapján készült. Számos fényképfelvételt és okmányt a prágai hadtörténeti intézet és Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának archívuma bocsátott rendelkezésre.

A könyv sok parancsnok, politikai munkás és közkatona nevét említi, számos fényképillusztrációt használ fel. Mégis hiányérzetem van amiatt, hogy nem sikerült megemlékeznem igen sok olyan tisztről és katonáról, aki a vizsgált időszakban szintén hősiesen küzdött a fasiszta megszállók ellen. Remélem, az olvasó nem rója fel ezt a szerzőnek, mivel egy hadtörténeti tanulmány keretében mégsem lehet felsorolni a harcokban kitűnt valamennyi katonát.

A szerző kötelességének tartja, hogy őszinte háláját fejezze ki I. Afonyin altábornagynak, A. Batyunya vezérezredesnek, A. Gasztyilovics vezérezredesnek, I. Grecskoszij vezérőrnagynak, I. Melnyikov vezérőrnagynak, V. Fedotov vezérőrnagynak, V. Avgyejev, V. Vruckij, I. Virodov, V. Grecsuha, V. Gurkin, B. Kuznyecov, V. Majorov, A. Rizsakov, J. Szimakov, N. Tyerescsenko, B. Culukidze ezredeseknek, B. Venkov alezredesnek értékes tanácsaikért, valamint V. Muratov alezredesnek a kézirat sajtó alá rendezésében nyújtott segítségéért.

BEVEZETÉS

ELÉRJÜK CSEHSZLOVÁKIA HATÁRÁT

1944 a szovjet fegyveres erők kimagasló győzelmeinek éve lett a Nagy Honvédő Háború frontjain. A Vörös Hadsereg szétzúzta az ellenség csapatait Leningrád és Novgorod előtt, a jobb parti Ukrajnában, a Krímben, a Karél-földszorosban, Belorussziában és Nyugat-Ukrajnában. E harcok során a német hadsereg óriási veszteségeket szenvedett.

Európa és Ázsia népei a Szovjetuniónak a hitleri Németország elleni harcban aratott sikereitől remélték felszabadulásukat a fasiszta rabság alól. A Vörös Hadsereg győzelmei szilárd hitet oltottak a leigázott országokban élő hazafiak szívébe, még tevékenyebb harcra lelkesítették őket a fasizmus ellen.

Mint ismeretes, a Szovjetuniónak a fasiszta Németország és csatlósai ellen vívott háborúja nemcsak a hadseregtől, hanem az egész néptől is óriási szellemi és anyagi erőfeszítést követelt. A kommunista párt vezetésével az ország egységes harci táborrá változott. Az állam minden ember- és anyagtartalékát mozgósították az ellenség visszaverésére. A hátország dolgozói, akiket lelkesedéssel töltött el a szovjet katonák hősi harca, a háború legelső napjaitól kezdve minden erejüket a frontnak, az ellenség fölötti végleges győzelem kivívásának szentelték.

A Vörös Hadsereg egyre nagyobb mennyiségű és jobb minőségű, tökéletesített és új mintájú fegyvereket kapott. 1944 első felében hadiiparunk körülbelül 16 ezer repülőgépet, mintegy 14 ezer nehéz és közepes harckocsit, valamint rohamlöveget, 26 ezer darab 76 milliméteres és ennél nagyobb űrméretű löveget (a légvédelmi lövegek nélkül), több mint 90 millió lövedéket, légibombát, és aknát, 477 ezer géppuskát és géppisztolyt gyártott (a repülőgépek számára készült géppuskákon kívül).[3] Ez lehetőséget nyújtott a Szovjetunió Fegyveres Erőinek további megerősítésére. 1944. június 1-re a harcoló hadseregekben és a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának tartalékában 476 lövész-, gépkocsizó lövész-, lovas- és légideszant-hadosztály, 17 önálló dandár, 19 megerődített körlet, 37 harckocsi- és gépesített hadtest, 37 önálló harckocsidandár, 83 tüzér- és aknavető-hadosztály, 93 önálló tüzér- és aknavetődandár, 153 re-

3 Ld. A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 4. köt. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1966. 91. old.

pülőhadosztály volt. E csapatok fegyverzetéhez – a sorozatvetőket nem számítva – 97 050 löveg és aknavető, 9985 harckocsi és rohamlöveg, 14 787 harci repülőgép tartozott.[4] Azonkívül, ebben az időben már lengyel, csehszlovák, francia alakulatok és kötelékek is harcoltak a Vörös Hadsereggel együtt a hitleri Németország ellen.

A hitlerista tömb pedig ez idő tájt súlyos válságot élt át. Augusztus végén Románia kivált a Németország oldalán vívott háborúból, és az ország népe bekapcsolódott a fasizmus elleni harcba. Szeptember elején Bulgária és Finnország szakított a fasiszta Németországgal. Még korábban – 1943 őszén – Olaszországot kiverték a fasiszta tömbből. A hitleri Németország által megszállott európai államokban egyre szélesedett a nemzeti felszabadító mozgalom. 1944 nyarán a Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg és a jugoszláviai partizánok, a görög, az olasz, a francia és más nemzetiségű hazafiak nagy sikereket értek el a fasiszta megszállók ellen folytatott harcban.

A hitleri Németország nehéz helyzetét még az is súlyosbította, hogy június 6-án az Amerikai Egyesült Államok és Anglia – kétévi halogatás után – végre megnyitotta a második frontot. Négy nappal a Karél-földszoroson indított támadásunk előtt megkezdték erőik partra szállítását Észak-Franciaországban. Az amerikai és az angol kormánynak azt a döntését, hogy a második frontot éppen abban az időszakban nyissák meg, sok tekintetben a Szovjetunió győzelmei és egyre fokozódó ereje diktálta. E két ország vezető körei világosan felismerték, hogy a Szovjetunió, amely a háború fő terhét viselte, e párviadalban egymaga is szét tudja zúzni a fasiszta Németországot és fel tudja szabadítani Európa országait.

Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia, amikor a fasiszta Németország elkerülhetetlen szétzúzásának küszöbén nyitotta meg a második frontot, arra törekedett, hogy minél hamarább elfoglalja Közép-Európa és a Balkán félsziget területének nagyobb részét. Churchill szavai szerint, a nyugat-európai támadó hadműveletek célja az volt, hogy megteremtsék a szövetségesek összefüggő, mozdulatlan frontját „minél keletebbre", és ezáltal megelőzzék a Vörös Hadsereget Berlin, Bécs, Prága és más fontos politikai központok elfoglalásában.[5]

A szövetséges csapatok partraszállása Észak-Franciaországban számukra kedvező körülmények között történt: a hitleri parancsnokság a legharcképesebb csapatainak főerőit a szovjet–német fronton tartotta, a Franciaországban levő csapatokkal pedig nem tudta megakadályozni az angol–amerikai haderők behatolását Normandiába.

Nyugat-európai szövetségeseink harci cselekményeinek aktivizálódása ellenére, továbbra is a szovjet–német front maradt a fő hadszíntér. Németország ugyanakkor most már két fronton volt kénytelen háborút viselni.

A német parancsnokság azonban még nem tartotta elveszettnek a háborút.

4 Ld. A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 4. köt. 105. old.

5 См. Вторая мировая война 1939—1945 гг. Военно-исторический очерк. М., Воениздат, 1958, стр. 574.

Németország ipara 1944 első felében tovább fokozta a haditermelést. Elegendő annyit mondani, hogy ez 1944 júliusában érte el a legmagasabb szintet az egész háború alatt.[6] Bár 1944 második felében a haditermelés kissé csökkent, még mindig elég nagy volt ahhoz, hogy Németország fegyveres erői folytathassák szívós ellenállásukat. Ami az emberanyagot illeti, 1944 szeptemberére a német hadseregnek több mint 9 millió katonája volt.[7] A légierő hét légiflottából állt. A harcoló csapatoknak 5700 repülőgépük volt.

A Vörös Hadsereg 1944 nyarán indított hatalmas támadása jelentősen megváltoztatta a hadászati helyzetet a szovjet–német fronton a mi javunkra. A belorusz hadművelet sikeres végrehajtása megteremtette az előfeltételeket az 1. Ukrán Front csapatainak támadásához a rava-russzkajai és a lvovi irányban.

A lvov–sandomierzi hadművelet, amelyet az 1. Ukrán Front csapatai az 1944. július 13-tól augusztus 29-ig terjedő időszakban hajtottak végre, a Nagy Honvédő Háború egyik hatalmas támadó hadművelete volt, s a hadászati és hadműveleti tervezés tekintetében sem kevésbé jelentős. Ezt a hadműveletet, más hadászati támadó hadműveletektől eltérően, egy front erői valósították meg. A hatalmas méretek, a jelentős eredmények, a harctevékenységek változatos formái, valamint a front erőfeszítéseinek az egyik irányból a másikba való áthelyezése, a gyorsan mozgó kötelékekkel és a tüzérségi eszközökkel való ügyes manőverezés, egy nagy ellenséges csoportosítás bekerítése és a nagy hídfőállások megszerzéséért, kiszélesítéséért és megtartásáért folyó feszített harc jellemezte.

Ezért szeretném részletesebben megvilágítani a hadművészet egyes kérdéseit a lvov–sandomierzi hadművelet során.

Mint ismeretes, az 1944 első felében indított hadjáratban a négy Ukrán Front csapatai szétzúzták a hitlerista hadseregeket a jobb parti Ukrajnában és a Krímben, április közepére messzire előrenyomultak nyugatra.

Az ellenséges parancsnokság, amely a szovjet csapatok sikereinek további kibontakozásától félt ezekben a rendkívül fontos irányokban, a Keleti Fronton tevékenykedő gyalogoshadosztályainak mintegy 40, páncélos- és gépesített hadosztályainak pedig 80 százalékát az említett frontok ellen összpontosította. Ennek következtében április végére az erőviszonyok az ellenség javára változtak meg. Az ellenségnek sikerült ideiglenesen stabilizálnia a frontot. A mi csapataink pedig, amelyek a hosszan tartó harcokban kimerültek, védelembe mentek át.

A frontnak a nyár első felében történt ideiglenes stabilizálását mindkét fél erőgyűjtésre és az új, döntő ütközetekre való előkészületekre használta fel.

A német főparancsnokság 1944. nyári elgondolása az volt, hogy hadászata védelmet fejt ki a szovjet–német fronton, ezzel kimeríti a szovjet csapatok erőit,

6 См. Великая Отечественная война Советского Союза 1941—1945. Краткая история. М., Воениздат, 1970, стр. 341.

7 См. Промышленность Германии в период войны 1939—1945 гг. М., Изд-во иностр. лит., 1956, стр. 189.

meghiúsítja támadásukat, s időt nyer, amely szükséges ahhoz, hogy a helyzet Németország javára változzék meg. A hitlerista kormány intézkedéseket tett a hadiipari termelés növelésére és a szükséges tartalékok létrehozására. Nagy gazdasági erőfeszítés eredményeként 1944 júliusára sikerült a legfőbb fegyverfajták gyártását 1943 megfelelő időszakához képest 40 százalékkal fokoznia. Újabb korosztályok mozgósítása révén feltöltötték a Keleti Fronton harcoló magasabbegységeket.

1944. június 1-re a német hadsereg főparancsnokságának tartalékában 28 hadosztály volt, ebből 15 a megalakulás szakaszában. Ezek a magasabbegységek mélyen a hátország belsejében helyezkedtek el Németország, Ausztria, Csehszlovákia és Magyarország területén. A fentieken kívül a szárazföldi csapatok főparancsnokságának tartalékában 6 hadosztály és 4 dandár volt a szovjet–német fronton. A hadseregcsoportok magasabbegységeinek összlétszáma lehetővé tette az ellenség számára, hogy tartós védelemre rendezkedjék be a Keleti Front legfontosabb irányaiban. A hadászati tartalékok és különösen a legközelebbi tartalékok említett mennyisége azonban nyilvánvalóan nem volt elegendő a Vörös Hadsereg csapásainak hatékony visszaverésére, kiváltképp abban az esetben, ha az több frontszakaszon megy át támadásba.

Az 1. Ukrán Front csapataival szemben az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport harcolt J. Harpe vezérezredes parancsnoksága alatt. Ez a csoport 3 hadseregből állt, s az 1. Ukrán Front támadási sávjában 40 hadosztály (közöttük 5 páncélos- és 1 gépkocsizó hadosztály) és 2 gyalogsági dandárja volt. Közülük valamennyi páncélos- és gépesített hadosztály, továbbá 3 gyalogoshadosztály és 1 gyalogosdandár a hadseregparancsnokok tartalékában volt. A hadseregcsoport parancsnokságának nem voltak tartalékai. A front csapataival szemben álló csoportosításnak összesen több mint 600 ezer katonája, több mint 6 ezer lövege és aknavetője, 900 harckocsija és rohamlövege volt. Az őket támogató 4. légiflotta pedig 700 harci repülőgéppel rendelkezett.[8]

A német parancsnokság, tekintettel a lvovi irány és magának Lvov városának nagy jelentőségére, ennek az iránynak a védelmét a legnagyobb és legerősebb állományú 1. páncéloshadseregre bízta, amely 18 – közte 2 páncélos- és 1 gépkocsizó hadosztályból állt.

A nagy mennyiségű harckocsi és tüzérség lehetővé tette az ellenség számára, hogy három védőövből álló, mélyen lépcsőzött védelmet hozzon létre. Az első két védőövet a hadművelet kezdetére teljesen kiépített futóárkokkal rendezték be; a harmadik védőöv, amely a peremsávtól 30 kilométerre húzódott, az építés szakaszában volt. A hadműveleti védelem általános mélysége, a megerődített városokat – például Lvovot, Hrubieszówot, Rava-Russzkaját, Sztanyiszlavot, Galicsot és másokat – figyelembe véve, 40–50 kilométert ért el. Az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnokságának azonban rendkívül korlátozott lehetősége volt az ellenállás fokozására a védelmi ütközet folyamán, minthogy

8 См. Великая Отечественная война Советского Союза 1941—1945. Краткая история, стр. 366.

az 1. Ukrán Front támadásának kezdetére sem a legfelsőbb parancsnokságnak, sem a szárazföldi csapatok főparancsnokságának nem voltak számottevő tartalékai. Ilyen körülmények között a támadó csapatainkkal szemben tanúsított ellenállás fokozását az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnoksága főként az egyes hadseregek állományába tartozó magasabbegységek manőverezésével szervezhette meg.

1944 nyarán a támadó hadműveleteink sikeres végrehajtását biztosító, legfontosabb tényező a szovjet állam katonai-gazdasági erejének további növekedése volt, és az, hogy a szovjet legfelsőbb főparancsnokság erős hadászati tartalékokat hozott létre. Június 1-re néhány seregtest és jelentős számú összfegyvernemi, harckocsi-, lovassági és repülő-magasabbegység tartozott a főhadiszállás tartalékához. A tartalékok mennyisége állandóan növekedett, s ez biztosította a határozott célokat követő, nagy támadó hadműveletek végrehajtásának lehetőségét.

1944 nyarának–őszének hadműveletei, akárcsak az előzőek, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának egységes hadászati tervei szerint folytak le. Különleges jelentőséget tulajdonítottak a Belorussziában és Ukrajna nyugati területein levő, 96 hadosztályból álló központi német csoportosítás szétzúzásának.

A belorussziai és a lvov–sandomierzi hadászati hadműveletek végrehajtásával a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása olyan fontos katonai-politikai célok elérésére törekedett, mint a „Közép" és az „Észak-Ukrajna" német hadseregcsoportok szétzúzása, Belorusszia és Ukrajna nyugati területei felszabadításának befejezése, valamint kedvező feltételek megteremtése a varsó–berlini és a krakkó–drezdai hadászati irányokban a hadműveletek továbbfejlesztéséhez.

Az 1944. évi nyári–őszi hadjárat hadászati feladatainak sikeres megoldásában nagy jelentőségű volt, hogy a szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság egymást követő csapásokat mért az ellenségre, és ezzel arra kényszerítette, hogy figyelmét és erőit óriási fronton forgácsolja szét. Csapatainknak július közepén, Belorussziában kibontakozott támadása következtében a német parancsnokság kénytelen volt Romániából hét hadosztályt, az 1. Ukrán Fronttal szemben álló „Észak-Ukrajna" hadseregcsoportból pedig hat hadosztályt (köztük három páncéloshadosztályt) Belorussziába átdobni. Ez a szovjet–német front déli szárnyán az ellenség jelentős meggyöngüléséhez vezetett, kedvező feltételeket teremtve csapatainknak a lvovi és a bukaresti irányban való támadáshoz.

1944. május 15-én I. Sz. Konyev, a Szovjetunió marsallja vette át az 1. Ukrán Front csapatainak parancsnokságát. A Katonai Tanács tagja volt N. Sz. Hruscsov altábornagy (1944. augusztus 1-ig) és K. V. Krajnyukov altábornagy, a törzsfőnök pedig V. D. Szokolovszkij hadseregtábornok. A frontot a Főhadiszállás tartalékából egy összfegyvernemi hadsereggel, négy repülőhadtesttel, jelentős mennyiségű tüzér- és harckocsi-magasabbegységgel, -egységgel erősítették meg.

A támadás megindítása előtt az 1. Ukrán Front állományához 74 lövész- és

6 lovashadosztály, 10 harckocsi- és gépesített hadtest, 13 900 darab 76 milliméteres és annál nagyobb űrméretű löveg és aknavető, több mint 2200 harckocsi és rohamlöveg tartozott. Az 1. csehszlovák hadtest ugyancsak a front állományához tartozott. A front csapatainak állományában összesen 843 ezer katona szolgált. A levegőből a csapatokat Sz. A. Kraszovszkij repülő vezérezredes 2. légi hadserege támogatta, amelynek több mint 3000 repülőgépe volt.[9]

Állománya révén az 1. Ukrán Front az 1944. második felében indított hadjárat legerősebb frontja volt: a hadosztályok száma és a személyi állomány tekintetében felért a 2. és a 3. Ukrán Front együttes erejével, a tüzérséget, a harckocsik és a repülőgépek számát tekintve pedig másfélszeresen felülmúlta őket.

Egy ilyen hatalmas erejű front létrehozását az tette szükségessé, hogy rendkívül felelősségteljes feladat várt rá. Szét kellett zúznia az ellenség erős csoportosításának védelmét, amely elzárta a Dél-Lengyelországba, Csehszlovákiába és a sziléziai iparvidékre vezető – a fasiszta Németország számára politikai és gazdasági szempontból rendkívül jelentős – utat. A front csapatai hadműveleteinek egyúttal összekötő láncszemül kellett szolgálniuk azon hadászati hadműveletek rendszerében, amelyet a főhadiszállás a varsói és a bukaresti hadászati irányban hajtott végre.

A számunkra előnyös katonapolitikai helyzet és a front igen erős harci állománya tehát megteremtette az előfeltételeket az 1. Ukrán Front csapatainak sikeres harci cselekményeihez az adott hadműveletben. Ezek az előfeltételek azonban önmagukban nem hozhatták meg a még eléggé erős ellenség legyőzését. Ehhez a csapatok hozzáértő és határozott harctevékenységére volt szükség és arra, hogy a front és a hadseregek parancsnokságai mesterien irányítsák őket.

A hadművelet eredményes végrehajtásában fontos szerepet játszott a főcsapás célratörő elgondolása és irányának helyes meghatározása.

Június elején I. V. Sztálin, a legfelsőbb főparancsnok utasítást adott I. Sz. Konyevnek, a Szovjetunió marsalljának, az 1. Ukrán Front parancsnokának, hogy készítse elő elgondolását egy új támadó hadműveletre. A főhadiszállás ezután a front parancsnokságának javaslatait figyelembe véve, kidolgozta az 1. Ukrán Front csapatainak hadműveleti tervét.

Június 24-i direktívájában a főhadiszállás megparancsolta a front parancsnokának, hogy a rava-russzkajai és a lvovi irányban végrehajtott hatalmas csapásokkal semmisítse meg az ellenséges csoportosításokat Rava-Russzkaja és Lvov körzetében, s ennek legközelebbi feladata az legyen, hogy a támadás ötödik-hatodik napján jusson ki a Hrubieszów–Tomaszów–Javorov–Galics terepszakaszra.[10] Az ellenség védelmének a lvovi irányban való áttörése után a balszárny erőinek egy részével Sztanyiszlavra szándékoztak csapást mérni, azzal a céllal, hogy délről fedezzék a főcsapás irányában tevékenykedő csapatokat.

A Legfelsőbb Főparancsnokság ily módon azt a feladatot tűzte a front csapa-

9 См. Великая Отечественная война Советского Союза. Краткая история, стр. 366.
10 Архив МО СССР, Ф. 3, оп. 11 556, д. 15, лл. 309—310.

tai elé, hogy ne csak Ukrajna nyugati területeit, hanem Lengyelország délkeleti körzeteit is szabadítsák fel a hitlerista megszállók alól. E feladat végrehajtásának időben egybe kellett esnie az 1. Belorusz Front csapatainak a varsói irányban indított támadásával. A két front csapatainak a Visztulához és a Kárpátok előhegyeihez történő egyidejű kijutásával a főhadiszállás azt a célt követte, hogy megteremtsék a kedvező feltételeket a Lengyelország és Csehszlovákia középső és déli körzeteiben később következő támadás kifejlesztéséhez.

Mint a főhadiszállás direktívájából kitűnik, a frontnak a rava-russzkajai és a lvovi irányban mért csapásokkal kellett megkezdenie a támadást. Az ezekben az irányokban végrehajtott csapásokkal lehetett gyorsan elérni az ellenség legharcképesebb 4. és 1. páncéloshadseregének szétzúzását és a front legközelebbi feladatának sikeres végrehajtását. Ezenkívül – a terepviszonyok folytán – itt lehetett a legjobb hatásfokkal felhasználni a gyorsanmozgó magasabbegységeket és seregtesteket.

I. Sz. Konyev, a Szovjetunió marsallja, a főhadiszállás direktíváját követve úgy döntött, hogy a főcsapást a front középső részén, a lvovi irányban méri. Ez helyes volt, mivel a Lvov városhoz – ehhez a fontos közlekedési csomóponthoz, Ukrajna nagy ipari és politikai központjához – és a San folyóhoz való kijutás biztosította az ellenség csoportosításának két részre vágását, továbbá a legelőnyösebb feltételeket a drogobicsi ipari körzet későbbi elfoglalásához és a Visztula felé való támadás kifejlesztéséhez.

A Visztulához vezető legrövidebb út biztosítása szempontjából csábító gondolat volt, hogy a rava-russzkajai irányban is főcsapást mérjenek, mivel ennek során szoros együttműködést lehetett volna elérni a front főerői és az 1. Belorusz Front balszárny-csapatai között, amelyek július 18-án a lublini irányban támadásba mentek át. Ebben az esetben azonban az ellenséges csoportosítás főerői kívül maradtak volna, ez pedig veszélyes következményeket rejtett magában. Ezért végül is úgy határoztak, hogy a második csapást valamivel kisebb erővel mérik, mint a lvovit.[11]

A lvovi és a rava-russzkajai irányban egy időben végrehajtott nagy erejű csapások lehetőséget nyújtottak arra, hogy – kifejlesztésük esetén – bekerítsék és megsemmisítsék az ellenséges csapatokat Brodi körzetében, ez pedig egyszerre megingatta volna az ellenség egész védelmi rendszerének szilárdságát, mivel – mint említettük – nem voltak elegendő tartalékai.

A főcsapást így tehát a legerősebb ellenséges csoportosításra szándékoztak mérni, hogy annak szétzúzásával kedvező feltételeket teremtsenek a hadművelet általános céljának eléréséhez. Mint a későbbiekben láthatjuk, ez az elképzelés teljesen igazolódott az ütközet folyamán: Lvov elfoglalása és a front csapatainak a San folyóhoz való kijutása az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoportot két részre vágta. Az egyik visszaszorult a Kárpátok közé, a másik pedig északnyugati irányban volt kénytelen visszavonulni. Csapatainknak lehetőségük nyílt

11 Архив МО СССР, Ф. 48—А, оп. 1795, д. 449, лл. 132—142.

arra, hogy támadásukat gyorsan kifejlesszék a sandomierzi irányban, hídfőállást foglaljanak el a Visztula mentén és megszállják a drogobicsi iparvidéket.

A tervezett csapások irányában két erős csapásmérő csoportosítást hoztak létre. Mivelhogy a csapatoknak hamarosan át kellett törniük az ellenség erős harcászati védelmét, a csapásokat ki kellett fejleszteniük a mélységben és gyors manővereket kellett végrehajtaniuk a brodi ellenséges csoportosítás bekerítése és olyan nagy városok elfoglalása céljából, mint például Lvov és Rava-Russzkaja, ezenkívül az ellenség ellenintézkedéseinek meghiúsítása és számos más feladat megoldása is várt rájuk – mindezért a csapásmérő csoportosítások összetételének nemcsak a csapás erejét kellett biztosítania, hanem a siker gyors kifejlesztésének lehetőségét is. Ennek alapján határozták meg a front erőinek csoportosítását. A főcsapás irányában három összfegyvernemi, két harckocsi-hadseregnek és egy lovas-gépesített csoportnak kellett harctevékenységet folytatnia, öt repülőhadtest támogatásával. A rava-russzkajai irányban való támadásra két összfegyvernemi, egy harckocsi-hadsereget és egy lovas-gépesített csoportot jelöltek ki, négy repülőhadtest támogatásával. Mindegyik csoportosítás, a létszámát és erőit tekintve, egy-egy frontnak is megfelelt volna. A fő csoportosítás például – ereje tekintetében – jelentősen felülmúlta a 2. Belorusz Frontot, és csak alig maradt el a belorusz hadműveletben részt vett 3. Belorusz Front mögött.

Tekintettel arra, hogy a közelebbi feladat megoldása és a főhadiszállás által kijelölt terepszakasz elérése után Dél-Lengyelország és a Kárpátok irányában kellett kifejleszteni a támadást, erős második lépcsőt hoztak létre, amely egy összfegyvernemi hadseregből állt, tartalékban egy lövészhadtesttel. Ezeknek az erőknek harcbavetése lehetővé tette, hogy a hadművelet folyamán gyorsan és határozottan a mi javunkra fordítsuk a helyzetet s ezáltal fokozzuk a csapás erejét.

A frontparancsnok, tekintettel arra, hogy az ellenség tartalékai az egyes hadseregparancsnokok rendelkezésére álltak, a támadás megszervezése során a védelem harcászati mélységében számított a legerősebb ellenállásra. Feltételezte, hogy az ellenség szívósan védekezik majd ebben az övezetben, mert időnyerésre törekszik, hogy ezalatt a főparancsnokság tartalékai a helyszínre érkezhessenek. Erről meggyőzte az, hogy az ellenséges páncéloshadosztályok mindössze 15–20 kilométerre helyezkedtek el – csapásaink valószínű irányaiban – a védelem peremvonalától.

Mivel a védőharc sikeres folytatását a hitleristák mindenekelőtt a harcászati védelmi mélység megtartásával kötötték össze, a frontparancsnokság úgy határozott, hogy annak áttörését a lehető legrövidebb idő alatt kell megvalósítani. Évégből keskeny áttörési szakaszokat jelöltek ki: 12 km széleset a ravarusszkajai és 14 km széleset a lvovi irányban, ez a front támadási sávjának mindössze 6 százaléka volt. Az ellenséges védelem áttörésének biztosítására nagy tűzerejű tüzérségi csoportosításokat hoztak létre. A tüzérség sűrűsége az áttörési szakaszokon kilométerenként 250 löveg és aknavető volt (76 milliméteres és annál nagyobb űrméretű). Az erős védelmi objektumok leküzdésébe bombázó-

és csatarepülőket is bevontak. Mindez reális lehetőséget teremtett az első védőöv gyors ütemű áttörésére.

A védelem harcászati mélységének gyors és teljes áttörését megnehezítette, hogy tüzérségi tüzünk hatékonysága abban a mértékben gyengült, ahogyan rohamozó alakulataink előrenyomultak – s amiként az ellenséges páncéloshadosztályok is felvették ellenük a harcot. Ezért a támadás mélységi kifejlesztése érdekében harckocsi-hadseregek bevetését határozták el – ezeknek elsősorban az ellenségnek a harcászati védelem megtartására szánt páncéloshadosztályait kellett szétzúzniuk. E célból a harckocsi-hadseregeket a front rendelkezésére álló harckocsi- és rohamlövegezredekkel, -dandárokkal erősítették meg.

Milyen volt tehát a front csapásmérő csoportosításainak állománya? A ravarusszkajai irányban tevékenykedő csoportosításhoz tartozott V. N. Gordov tábornok 3. gárdahadserege, N. P. Puhov tábornok 13. hadserege, M. J. Katukov tábornok 1. gárda-harckocsihadserege, egy lovas-gépesített csoportosítás, amely az 1. gárda lovassági és a 25. harckocsihadtestből állt. Ennek a csapásmérő csoportosításnak a támadását a 2. légi hadsereg négy repülőhadteste biztosította.

A lvovi irányban tevékenykedő csapásmérő csoportosításhoz tartozott P. A. Kurocskin tábornok 60. hadserege, K. Sz. Moszkalenko tábornok 38. hadserege, az 1. gárdahadsereg főerői – ennek én voltam a parancsnoka –, P. Sz. Ribalko tábornok 3. gárda-harckocsihadserege, D. D. Leljusenko tábornok 4. harckocsihadserege, s egy lovas-gépesített csoport, amely a 6. gárda lovassági és a 31. harckocsihadtestből állt. E csapásmérő csoportosítás hadműveleteit a 2. légi hadsereg öt repülőhadtestének kellett támogatnia.

Az előző hadműveletek tapasztalatai amellett szóltak, hogy a hitleristák esetleg megpróbálnak becsapni bennünket: az első védőövből a másodikba kivonják csapataikat. Parancsnokságunk tekintetbe vette ezt. Az ellenség megtévesztésére július 12-én este harcfelderítést hajtottunk végre, másnap hajnalra pedig hadműveletek indítását terveztük az előrevetett zászlóaljak erőivel.

A 60. és a 38. hadsereg csapatai július 14-én mentek át támadásba. A nap végére 4–6 km-es mélységben nyomultak előre. Július 15-én reggel az ellenség két páncéloshadosztálynyi erővel ellencsapást mért a két hadsereg csapásmérő csoportjainak csatlakozására. A 38. hadsereg csapatai és a 60. hadsereg szomszédos alakulatai kénytelenek voltak ideiglenesen megállítani a támadásukat. Ennek következtében a július 16-ra virradó éjszakán gyakorlatilag egyedül a 60. hadsereg csapásmérő csoportosítása jobbszárny-hadtestének kellett áttörnie az ellenség védelmét, a 3. gárda-harckocsihadsereg két dandárjának bevonásával. Július 16-án reggelre csupán keskeny rést sikerült törniük a német védelemben.

Abban az időben szívós harcok folytak a lvovi irányban is az ellenség harcba vetett páncéloshadosztályaival; a rava-russzkajai irányban csapataink, amelyek július 13-án indították meg támadásukat, sikeresen áttörték a hitleristák harcászati védelmét. Az áttörésbe bevetett gyorsanmozgó magasabbegységek július 18-án estére kijutottak az ellenség brodi csoportosításának hátába és hídfőállást foglaltak el a Nyugati-Bug bal partján, megszállták Gyerevljanit, s ezzel elvágták az ellenség brodi csoportosításának visszavonulási útvonalait. A lvovi

irányban pedig tovább folyt az elkeseredett harc az áttörés kiszélesítéséért. A helyzet úgy alakult, hogy ha tovább késlekednek a harckocsi-hadseregek áttörésbe való bevetésével, akkor ez meghiúsíthatta volna az ellenség brodi csoportosításának bekerítésére irányuló tervet és a támadás további kifejlesztését Lvov felé.

A front parancsnoksága dilemma elé került – vagy folytatja a harcot az áttörés további kiszélesítéséért és így időt veszít, vagy pedig rendkívül kedvezőtlen körülmények között veti be a harckocsi-hadseregeket. Az időveszteség az adott esetben lehetővé tette volna az ellenség számára a tartalékok összevonását, s ez még jobban bonyolította volna a helyzetet az áttörési szakaszon. A kockázat ellenére ezért úgy határoztak, hogy bevetik az áttörés helyére a 3. gárda-harckocsihadsereget (a parancsnok P. Sz. Ribalko harckocsizó vezérezredes, a Katonai Tanács tagja Sz. I. Melnyikov harckocsizó altábornagy, a törzsfőnök pedig D. D. Bahmetyev harckocsizó vezérőrnagy volt).

A 3. gárda-harckocsihadsereg harcbavetésének biztosítására jelentős bombázó-, csata- és vadász-repülőerőket vontak be, valamint a 60. hadsereg tüzérségét és lövész-magasabbegységeit is. A hadsereg július 16-án kezdte meg a benyomulást az áttörésbe. A bevetés rendkívül nehéz körülményei ellenére, július 18-án estére a hadsereg kijutott a hadműveleti mélységbe és befejezte az ellenség brodi csoportosításának bekerítését.

Abban az időben, amikor a 3. gárda-harckocsihadsereg benyomult az áttörésbe, a 38. hadsereg csapásmérő csoportosításának magasabbegységei tovább harcoltak az újjászervezett védelem fővédőövében. Abban a pillanatban, amikor az ellenség ellencsapást mért, a frontparancsnok utasítására jelentős bombázó- és csatarepülő-erőket vetettek be az ellenséges páncéloscsoportosítás ellen. Légierőnk mintegy 2000 felszállást hajtott végre s ezzel érzékeny veszteséget mért az ellenlökést végrehajtó német csoportosításra és meggyengítette támadási lehetőségeit.

Ugyanakkor azonban a 38. hadsereg csapásmérő csoportosításának, amelynek a harcrendben rendkívül korlátozott számú harckocsija volt, erős tüzérségi támogatás nélkül nehéz volt felvennie a harcot az ellenség szüntelen ellenlökéseket végrehajtó páncélosaival. A páncélelhárító tüzérséget nem vonták előre és nem bontakoztatták szét kellő időben, a fedett tüzelőállásokból harcoló tarackos és ágyús tüzérség pedig nem biztosította az ellenséges harckocsik hatékony leküzdését. A hadsereg parancsnoksága a második lépcső magasabbegységeinek harcbavetésével próbálta fokozni a csapás erejét. A harckocsik hiánya és a nem eléggé hatékony tüzérségi támogatás viszont a támadó csapatok harcrendjének túlzsúfolásához vezetett. A hadsereg csapásmérő csoportosításához tartozó csapatok támadási üteme nemhogy nem fokozódott, hanem még csökkent is.

Az ellenséges védelem egész harcászati mélysége áttörésének meggyorsítására és az áttörés leggyorsabb kiszélesítésére – a frontparancsnok utasításának megfelelően – jelentős számú repülőgépet vetettek át a 38. hadsereg főcsapásának irányában, valamint átcsoportosították az 1. gárdahadsereg csapásmérő csoportját, amely egy lövész- és egy harckocsihadtestből állt. Korábban ezeket az erőket

a délnyugati irányú támadás kifejlesztésére szánták, amelynek az volt a célja, hogy megrövidítsék az ellenséges védelmet a hadsereg sávjában és hídfőállásokat foglaljanak el a Dnyeszter mentén.

Meg kell mondani, hogy az 1. gárdahadsereg csapatai, a július 15-i hadművelet tervének megfelelően, a 38. hadsereg áttörési szakaszától 40 km-re tartózkodtak. Teljesen érthető, hogy ilyen rövid idő alatt nem volt könnyű az ellenség előtt rejtve átdobni a hadsereg jelentős erőit. A hadsereg parancsnokságának tisztjei – élükön A. G. Batyunya altábornagy törzsfőnökkel és a Katonai Tanács tagjával, I. V. Vasziljev vezérőrnaggyal – minden szükségeset megtettek, hogy a csapásmérő csoport magasabbegységeinek az áttörési szakaszhoz történő előrevonása és a megindulási helyzet elfoglalása szervezetten és az ellenség számára észrevétlenül történjék. Megtévesztő rendszabályokat is alkalmaztak. A műszaki csapatok nagy térségben harckocsik mozgását utánozták, színlelt tüzérségi tüzelőállásokat rendeztek be. A valószerűség fokozására a furnérlemezharckocsik és -lövegek között valódi harci gépek és lövegek működtek, amelyek tüzükkel csapataink jelenlétét igazolták. A későbbi események bebizonyították ezeknek az intézkedéseknek a helyességét.

A július 16-ára virradó éjszakán az 1. gárdahadsereg lövészhadtestének hadosztályai elfoglalták megindulási helyzetüket a támadáshoz s reggel rohamra lendültek. Támadásuk a német páncéloscsoportosítás jelentős erőit vonta magára, és ez megkönnyítette a 38. hadsereg helyzetét, amely július 16-án és 17-én jelentékeny előnyomulást hajtott végre, de gyors ütemű támadást kifejleszteni nem tudott.

Mivel az ellenséges védelem áttörése továbbra is lassú volt, július 17-én a front parancsnoksága úgy határozott, hogy a 3. gárda-harckocsihadsereg után indítja a 4. harckocsi-hadsereget, hogy az a 38. hadsereg főcsapásának irányában behatoljon az áttörésbe. Az áttörésbe bevetett harckocsi-hadseregek szárnyainak szilárd biztosítására az 1. gárdahadseregből a 4. gárdahadtestet, és Sz. V. Szokolov altábornagy lovas-gépesített csoportjából a 31. harckocsihadtestet átdobták a 60. hadsereg sávjába.

A 4. harckocsi-hadsereg (parancsnoka D. D. Leljusenko vezérezredes, a Katonai Tanács tagja V. G. Guljajev vezérőrnagy, törzsfőnök K. I. Upman harckocsizó vezérőrnagy) július 17-én reggel kezdte meg a behatolást az áttörésbe. A következő nap estéjére a hadsereg harckocsihadteste, kijutva az áttörés réséből, mélységben átkarolta a 60. és a 38. hadsereg csatlakozásán harcoló német páncéloscsoportosítás északi szárnyát. E csoportosítás déli szárnyán – a 38. hadsereg kötelékeivel együtt – továbbra is aktív harci tevékenységet folytatott az 1. gárdahadsereg lövészhadteste. Az ellenség páncéloscsoportosítása, amely hátrányos helyzetbe került, kénytelen volt megkezdeni a visszavonulást. Ezt követően az 1. gárdahadsereg előtt harcoló hadosztályok is visszavonultak.

A harcászati védelem áttörése és a gyorsanmozgó csapatok bevetése az áttörésbe a lvovi irányban tehát jóval több időt igényelt, mint amennyit a hadműveleti terv előirányzott. Ez azért történt, mert egyidejűleg szívós harcot kellett folytatni az ellenség tartalékaival, amelyek megpróbálták visszaállítani a

helyzetet és fel kellett számolni a Brodi körzetében bekerített nyolc ellenséges hadosztályt is. Az áttörés elhúzódása lehetőséget nyújtott az ellenségnek a Lvov körzetében levő csapatainak megerősítésére. A német parancsnokságnak az a szándéka, hogy a védelem harcászati mélységében huzamosan ellenálljon – meghiúsult. A védelem áttörése során támadt nehézségeket sikerült leküzdeni annak következtében, hogy a front és a hadseregek parancsnoksága határozottan cselekedett és a legnehezebb viszonyok között is elérte a kitűzött célokat.

Fentebb már megjegyeztük, hogy az 1. Ukrán Front csapatainak a lvov–sandomierzi hadműveletben az „Észak-Ukrajna" német hadseregcsoport szétzúzása volt a feladata. Ilyen nagy feladatok megoldását a Nagy Honvédő Háború éveiben rendszerint több frontra bízták, amelyek harctevékenységét a főhadiszállás képviselője hangolta össze. Az ehhez hasonló hadműveletek céljait több fronterejű támadó hadművelet végrehajtása révén érték el, ezeket egységes hadászati elgondolás kötötte össze.

Mivel most egy nagyszabású hadászati feladatot egyetlen front erőivel kellett megoldani, ez nehéz helyzetbe hozta a front parancsnokságát. Az a körülmény, hogy az 1. Ukrán Front állományához nagyszámú hadműveleti magasabbegység tartozott, megnehezítette a támadás szervezését és a csapatok vezetését.

A front elé tűzött célt – Ukrajna nyugati területeinek és Lengyelország délkeleti körzeteinek felszabadítását a német fasiszta megszállók uralma alól – nem lehetett egyetlen, előre megtervezett, teljes mélységű csapás segítségével elérni. Ezt a célt nyilvánvalóan több frontális és mélységi hadművelettel lehetett megvalósítani, amelyekben jelentős haderő-csoportosítások vesznek részt. E hadműveletek mindegyikében a front összfeladatának alkotórészeként, egy-egy konkrét hadműveleti feladatot kellett megoldani.

A front közelebbi feladatát – úgy tervezték – a rava-russzkajai és a lvovi irányban való támadás útján oldják meg, ennek célja a 4. és az 1. német páncéloshadsereg főerőinek szétzúzása és Lvov város elfoglalása volt. Azonkívül az 1. gárdahadsereg csapataival hadsereg erejű támadó hadműveletet terveztek, hogy biztosítsák a Lvov irányában támadó csoportosítás déli szárnyát és hídfőállásokat foglaljanak el a Dnyeszter mentén.

A front közelebbi feladatának végrehajtása során a Lvov irányában támadó csapásmérő csoportosítás az előtte álló feladatnak csak egy részét teljesítette – áttörte az ellenséges védelmet és a rava-russzkajai irányban támadó hadseregekkel együttműködve, befejezte a brodi német csoportosítás bekerítését. A feladat hiányos végrehajtásának oka az volt, hogy az ellenség nagy erőket vont össze Lvov megközelítő útvonalain, s ezeket felderítésünk nem vette észre idejében. Ugyanakkor az ellenséges parancsnokság tovább folytatta tartalékainak előrevonását a San folyóhoz, hogy itt védelmi vonalat létesítsen és megakadályozza csapataink előnyomulását nyugat felé.

Szükséges volt, hogy meghiúsítsuk az ellenség tartalékainak a San folyóhoz és Przemyśl körzetébe való juttatását, valamint gyorsabban szét kellett zúznunk a németek lvovi csoportosítását. Ennek érdekében a front fő erőfeszítéseit, elsősorban a gyorsanmozgó csapatokat és a légierőt a Lvov és Przemyśl körzetében

levő hitlerista alakulatok megsemmisítésére és a San folyó menti hídfőállás elfoglalására irányították.

Ennek a nagyon fontos hadműveleti feladatnak a megoldásában három harckocsi-, három összfegyvernemi hadsereg és egy lovas-gépesített csoport vett részt, a 2. légi hadsereg főerőinek támogatásával. A front csapatai csapásmérő csoportosításának biztosítására, dél felől kibontakozott az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg támadása: ezeknek ki kellett erőszakolniuk az átkelést a Dnyeszteren és el kellett foglalniuk Sztanyiszlavot. A csapatoknak e hadműveletei alkották a front-hadművelet első szakaszának tartalmát – ennek során kötelékeink mélységben 200 km-re nyomultak előre és az áttörés szélességét 300 km-re bővítették ki. Az „Észak-Ukrajna" német hadseregcsoport védelmében több mint 200 kilométeres rés keletkezett, s ez megteremtette a szükséges feltételeket ahhoz, hogy a front hadműveletei elérjék végső céljukat.

Sztanyiszlavtól északra, Galics irányában harcolt a 74. lövészhadtest, F. J. Severgyin altábornagy parancsnoksága alatt. A hadtesthez tartozott I. Sz. Geraszimov ezredes 147. lövészhadosztálya, I. M. Ivancsura ezredes 155. lövészhadosztálya és P. M. Bezsko vezérőrnagy 276. tyemrjuki lövészhadosztálya.

A hadtest július 20-án ment át támadásba, sikeresen áttörte az ellenség védelmét és három nap alatt több mint 40 helységet szabadított fel. Július 23-án a hadtest alakulatai elérték a Dnyesztert. A folyón menetből kellett kierőszakolni az átkelést, rendes átkelőeszközök nélkül, s erős ellenséges tüzérségi és aknatűzben.

Elsőnek a 147. lövészhadosztály alakulatai és a 871. lövészezred kelt át a Dnyeszteren, G. M. Behanidze ezredes parancsnokságával, és a 276. lövészhadosztály 876. lövészezrede, amelynek parancsnoka I. Sz. Lapin alezredes volt.

Harcosaink a folyón átkelve, hídfőállást foglaltak el. A harckocsik átszállításához a legrövidebb idő alatt hidat kellett építeni. A Galics szélén levő több íves fémhidat felrobbantva találták; néhány ív teljesen elpusztult, csak az egyik, a keleti part mellett levő, 115 méter hosszú ív egyik vége maradt a betonpilléren, a másik vége pedig a vízbe merült.

Az Asztapov ezredes parancsnoksága alatt álló, Szuvorov-renddel kitüntetett, 6. műszaki-utász dandár kapott parancsot új, 60 tonnás híd építésére. A dandárparancsnok elhatározta, hogy felhasználja a szétrombolt ívet. A munka több szakaszon egyszerre kezdődött. Időtakarékosság céljából vegyes pilléreket alkalmaztak: a nyugati part közelében kővel megrakott rekeszeket helyeztek el, a keleti part mentén a híd a vízbe zuhant ívre támaszkodott, a folyó közepén pedig cölöpöket vertek le. Az utászok a veszéllyel nem törődve, minden erejüket latba vetették a parancs teljesítésére. A híd épségben maradt rácsos tartóin, a táblákon, a cölöpökön, a hídhoz vezető útvonalakon ilyen feliratok jelentek meg: „Az utászok nem hagynak cserben", „A Dnyeszteren át vezető híd megnyitja az utat nyugat felé". Nagy plakátra ágyút rajzoltak, alája pedig ez a felirat került: „Várom az átszállítást."

Kora reggel készen állt a híd.

A hajnal beköszöntével újult erővel folytatódott a harc. A 155. lövészhadosz-

tály Galics északi szélén harcolt; a Szemakovci, Kozina terepszakaszról a 147. lövészhadosztály mért csapást. A. A. Sztrelec gárdaalezredes parancsnoksága alatt sikeresen harcolt a hadtestnek átalárendelt 1. önálló gárda-harckocsiezred, valamint N. I. Brozgol ezredes gárda ágyús tüzérdandárja és A. M. Tyerhin gárdaalezredes 329. gárda-aknavetőezrede is.

Estére az ősi Galics felszabadult. A városért vívott harcokban az ellenségnek egy gyalogoszászlóaljnyi ereje semmisült meg, több mint 700 katona és tiszt fogságba került, hadizsákmányt is ejtettünk. Galics birtokbavétele után a hadtest, leküzdve az ellenség szívós ellenállását, Kallus város irányában folytatta támadását.

Ezekben a napokban a 18. gárda- és a 30. lövészhadtest alakulatai szívós harcokat folytattak Sztanyiszlavért. Az ellenség, amely igyekezett megtartani a Sztanyiszlavból Kalusba vezető utat, makacs ellenállást tanúsított. Kalus körzetében a 147. lövészhadosztály ezredei vívtak elkeseredett harcot. Visszaverték a német gyalogság és harckocsik szüntelen ellenlökéseit. A 600. lövészezred 1. lövészzászlóalja például 15 óra lefolyása alatt az ellenséges túlerő több ellenlökését hárította el. A zászlóalj bátor katonái szívós harcban 11 harckocsit és 9 gépkocsit lőttek ki, több mint száz hitleristát semmisítettek meg.

Ebben a körzetben július 30-ig folytak súlyos harcok, amíg a 147. lövészhadosztály, a hadsereg más magasabbegységeinek támogatásával, teljesen fel nem szabadította Kalust az ellenséges megszállás alól.

A Bodnarov faluért vívott harcokban hőstettet hajtott végre A. P. Korjakov alhadnagy, kommunista, a 15. lövészezred páncéltörő puskás szakaszának parancsnoka. Amikor az ellenséges gyalogság, páncélosok és rohamlövegek segítségével, ellenlökést intézett harcrendünk ellen, Korjakov biztos lőtávolságra engedte őket és páncéltörő puskával felgyújtott egy ellenséges harckocsit. Azután, a veszéllyel nem törődve, pisztollyal a kezében felugrott egy előretörő ellenséges rohamlövegre, és annak egész személyzetét megsemmisítette. Az egyik hitleristának azonban sikerült rálőnie a tisztre, és súlyosan megsebesítette. A szovjet katonák kezükbe kerítették az ellenséges rohamlöveget, megfordították és tüzet nyitottak a hitleristákra. A zászlóalj, amelyet fellelkesített Korjakov alhadnagy hőstette, előrelendült; nagy veszteségeket okozva visszavetette az ellenséget, három rohamlöveget, egy gépkocsit és három 105 mm-es löveget zsákmányolt. A. P. Korjakov alhadnagyot a harcban tanúsított hősiességéért és bátorságáért halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

E harcok során súlyosan megsebesült F. J. Severgyin altábornagy, hadtestparancsnok is.

Részletesebben szeretnék foglalkozni az 1. gárdahadsereg csapatainak Sztanyiszlav felszabadításáért vívott harcával.

A 18. gárda-lövészhadtest, az átcsoportosítást befejezve, július 21-én 5 órára elfoglalta megindulási helyzetét a támadáshoz. Az ellenség, fedező biztosítást hátrahagyva, főerőit a védelem mélységében előkészített terepszakaszra vonta vissza.

Csapataink szétverték a biztosító alakulatokat, majd áttértek az ellenség

üldözésére. 16–18 órára a hadtest csapatai elfoglalták Zsivacsovot, Olesát, Jezezsanyit, Hotimirt, és kijutottak az e helységektől északra és nyugatra húzódó terepszakaszra, ahol az ellenség erős ellenállásába ütköztek. A németek 1. gyalogoshadosztálya Tlumacs körzetében és attól délre műszakilag jól előkészített állásokat foglalt el, ahol teljes profilú lövészárkok, drótakadályok és aknazárak is voltak. A hadosztályt harckocsik támogatták, valamint nagyszámú tüzérség és aknavető. Súlyos harcok folytak, váltakozó sikerrel.

Július 24-én rendre meghiúsultak a 237. és a 151. lövészhadosztálynak azok a kísérletei, hogy Tlumacs irányában áttörjék az ellenség védelmét. A 161. lövészhadosztálynak sikerült áttörnie a hitleristák védelmét és mélységben több mint hét km-t nyomult előre. Jobbról a 30. lövészhadtest, balról a 95. lövészhadtest szintén előrenyomult.

A 18. gárda-lövészhadtest átcsoportosította csapatait, azzal a céllal, hogy a 151., a 161. lövészhadosztály erőivel és a 237. lövészhadosztály erőinek egy részével csapást mérjen. Az alakulatok elé azt a feladatot tűzték, hogy érjék el a Bisztrica Nadvornyanszkaja folyót és ha az ellenség Sztanyiszlavban ellenállást tanúsít, akkor álljanak készen arra, hogy dél felől indítsanak támadást a város ellen.

A bal szárnyon a hadtest csapatai sikeresen nyomultak előre. Ez bekerítéssel fenyegette az ellenséget Tlumacs körzetében, ezért az a hidakat és a raktárakat felrobbantva, a terepet elaknásítva, megkezdte a visszavonulást. A hadtest az egész arcvonalon áttért az ellenség üldözésére. A szovjet katonák megsemmisítették az ellenség fedező csapatait, helyreállították az átkelőhelyeket, megtisztították az aknáktól az előnyomulás útvonalait – elfoglalták Tlumacsot és több más helységet.

Mindhárom hadosztály, miután megtörte a hitleristák erős ellenállását, a Vorona folyónál előrevetett osztagait támadásra indította Sztanyiszlav város ellen. Július 27-én 16 órára a 237. lövészhadosztály elfoglalta Hriplin körzetét és megkezdte a folyón való erőszakos átkelést. A 161. hadosztály elfoglalta Radcsát, Ivanyikovkát és a Liszecen keresztül vezető műút mentén fejlesztette ki támadását, hogy nyugatról bekerítse a várost, a 151. hadosztály pedig Radcsa felől Bogorodcsani ellen indított támadást.

A 237. lövészhadosztály, miután Csernyijev körzetében kierőszakolta az átkelést a Bisztrica Nadvornyanszkaja folyón és megtörte az ellenség ellenállását, Sztanyiszlav déli peremén bocsátkozott harcba. A 151. zsmerinkai lövészhadosztály katonái a Bogorodcsani irányban kifejtett erélyes harctevékenységükkel fontos szerepet játszottak a város felszabadításában azáltal, hogy délnyugat felől biztosították a 161. hadosztály hadműveleteit.

A 161. lövészhadosztály harctevékenysége különleges figyelmet érdemel.

A felderítés megállapította, hogy a város védelmének leggyengébb pontja a déli rész. A fasiszták itt számítottak legkevésbé csapataink megjelenésére. Úgy döntöttünk, hogy délről mérünk csapást Sztanyiszlavra.

A V. I. Novozsilov ezredes parancsnoksága alatt álló, Vörös Zászló Renddel

kitüntetett 161. lövészhadosztály, 35 kilométeres erőltetett menet után elvágta a Sztanyiszlav–Nadvornaja utat és közvetlenül a város falai elé ért.

A hadosztály főirányában az 569. lövészezred harcolt, amelynek parancsnoka V. N. Fedotov gárdaezredes, a Szovjetunió hőse volt.

Az ezred elfoglalta megindulási helyzetét. Rövid tűzcsapás után, J. M. Panyisev gárdaszázados parancsnokságával rohamra lendültek az 1. zászlóalj harcosai.

A katonák közt volt P. P. Dadugin gárdaszázados, a zászlóaljparancsnok politikai helyettese is. Példájával magával ragadta a katonákat.

A hitleristák erős tűzzel fogadták a támadókat. A harcosok kénytelenek voltak lehasalni. Dadugin százados kiválasztott egy olyan pillanatot, amikor a tűz kissé alábbhagyott, s felkiáltott: „Kommunisták, utánam! Előre!"

A hitleristák még fel sem ocsúdhattak, s a harcosok csoportja máris az ellenséges állások felé rohant. A kommunisták után rohant a többi katona is. Elöl Dadugin szaladt és tüzelt a géppisztolyából.

A harcosoknak sikerült áttörniük a tűzfüggönyön, s kiértek az egyik utcára. Elkeseredett közelharc bontakozott ki. A harc már a vége felé járt, amikor egy sarokház ablakából géppuskatűz zúdult rájuk, és az egyik ellenséges golyó megölte a századost.

Dadugin csoportjának merész harctevékenysége magára vonta az ellenség figyelmét. A zászlóalj kihasználta ezt, támadásra indult, és az ellenséget felmorzsolva, betört a városba. A hitleristák ellenlökést hajtottak végre. Sikerült a szárnyak felől átkarolniuk Panyisev zászlóaljját, és így azt a bekerítés veszélye fenyegette. A megritkult századok körkörös védőállást foglaltak el.

A zászlóalj segítségére harccal áttört egy géppisztolyos szakasz, amelynek parancsnoka Orehov alhadnagy, a Szovjetunió hőse volt.

Bátor tiszt volt Orehov. Még a Dnyepernél történt – harcos korában –, hogy elsőnek kelt át a bővízű folyón és alighogy elérte a jobb partot, nyomban egyenlőtlen közelharcba bocsátkozott a hitleristákkal. A hídfőállásban vívott nehéz harc során a rajparancsnok helyébe lépett, harcosait kézitusára vezette. Az azokban a napokban tanúsított hősiességéért és bátorságáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki. Rátermett, kezdeményező harctevékenységéért később tisztté léptették elő. Orehov alegysége állandóan a legfelelősségteljesebb szakaszokon harcolt.

Panyisev zászlóalja félig bekerítve is tovább küzdött. Szomszédságában V. P. Cimbaljuk őrnagy 3. zászlóaljának alegységei támadtak.

A pályaudvar körzetében kegyetlen harc lángolt fel. Cimbaljuk katonái, V. M. Firszov százados aknavető századának tűztámogatásával, rohamra indultak. Tűzzel és szuronnyal verték ki az ellenséget az állásaikból, szívósan törtek előre.

Cimbaljuk őrnagy állandóan a századok harcrendjében volt. Hozzáértően irányította a harctevékenységet, személyes példájával lelkesítette a katonákat. A félelmet nem ismerő harcosok első csoportjával indult el, hogy egyesüljön Panyisev százados zászlóaljával.

Különböző irányokból a hadsereg más alakulatai is benyomultak a városba.

Hatalmas csapással szétzúzták az ellenséges helyőrséget. Július 27-én Sztanyiszlav felszabadult.[12]

Sztanyiszlav megközelítő útvonalain és a város felszabadítása során mesteri harci tudást és katonai rátermettséget tanúsítottak a hadosztályparancsnokok közül D. F. Drjomin és D. P. Podsivajlov tábornok, V. I. Novozsilov ezredes, továbbá V. N. Fedotov ezredes, A. Z. Tkacsov, A. D. Krugljakov, V. Sz. Levcsenko, I. I. Podoprigora, I. I. Birjukov alezredes mindannyian ezredparancsnokok, és más tisztek. Nagy manőverezőképességről és pontos tűzvezetésről tett tanúságot az 1506. önálló páncéltörő tüzérezred, amelynek parancsnoka Sz. D. Loszkutov őrnagy volt. A városért vívott harcokban kitüntette magát Szultan Pazov szakaszvezető, az 569. lövészezred géppisztolyosa. Sebesülten nem hagyta el a helyét, tovább harcolt és több mint 10 hitleristát semmisített meg. Pazovot a Honvédő Háború Rend I. fokozatával tüntették ki. Kazimir Szerik harcos golyószóróval megsemmisítette egy ellenséges löveg kezelőszemélyzetét. S. G. Hityuk harcos, az 575. lövészezred utásza, Sztanyiszlav elővárosaiban ellenséges tűzben 40 aknát hatástalanított, s ezzel biztosította zászlóaljának akadálytalan előrenyomulását.

A Sztanyiszlavért folyó harcokban különböző nemzetiségű katonák tüntették ki magukat. Csupán G. G. Orlov százados tüzérütegében tizenhét nemzet fiai voltak. Az ütegparancsnok orosz, Kaszumov, az üteg első tisztje azerbajdzsáni, Nazarov szakaszparancsnok üzbég, Zagafarov lövegparancsnok tatár, egy másik löveg parancsnoka Kabak moldavai, irányzója Szoloncsak ukrán volt, a felderítő Szanyko pedig belorusz . . .

A városért folytatott harcokban halhatatlan hőstettet hajtottak végre az 1. gárdahadsereg katonái: N. J. Garkusa ezredes, a Szovjetunió hőse, P. P. Dadugin százados és Szerikov őrmester. Ők hősi halált haltak, emlékük azonban örökre él a város hálás lakóinak szívében. Sztanyiszlav egyes utcáit róluk nevezték el.

A *Prikarpatszkaja Pravda* című újság 1944. augusztus 15-i száma közölte annak a levélnek a szövegét, amelyet Sztanyiszlav város dolgozói intéztek az 1. gárdahadsereg katonáihoz. Ebben ez állt:

„A Grecsko vezérezredes csapataiban szolgáló harcosokhoz, tisztekhez és tábornokokhoz.

Kedves harcosok, dicső lovagok!

A gyűlölt ellenséget nyugat felé űzve, 1944. július 27-én felszabadítottátok a német rabság alól a mi drága ukrán városunkat, Sztanyiszlavot. Most lélegeztünk fel először örömmel, teli tüdővel a német fasiszta megszállás hároméves lidércnyomása után.

Újra ránk sütött a nap, újra az élet boldogságát érezte szívünk, újra alkotó munkára és tevékenységre ébredt erőnk. Ti kivívtátok és visszaadtátok nekünk a szabadságot . . . Ti tudtátok, milyen szörnyű kínszenvedés volt életünk a

12 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2673, д. 864, л. 128.

németek csizmája alatt, ti tudtátok és bátran küzdöttetek felszabadításunkért, életeteket sem kíméltétek.

Mi mindig rendületlenül bíztunk eljöveteletekben, vártunk benneteket, felszabadítóinkat. Nagyon nehéz volt az élet a német rabságban. Városunk még sohasem tapasztalt olyan borzalmas sanyargatást, mint a hároméves német fasiszta megszállás alatt.

Gyermekeink, testvéreink, nővéreink és közeli, szeretett hozzátartozóink ezreit szállították erőszakkal kényszermunkára a fasiszta kannibálok az átkozott Németországba.

Szívünk most fáj azért, hogy ott, a koncentrációs táborok szögesdrótjai mögött pusztulnak ifjaink és leányaink, kínlódnak a rabságba hurcoltak.

Mi, Sztanyiszlav város lakói, ma gyűlésre jöttünk össze, hogy köszönetet mondjunk a bolsevik pártnak, a szovjet kormánynak, valamennyi testvérnépnek és különösen a nagy orosz népnek s nektek, ti csodálatos hősök, dicső katonák, azért, hogy felszabadítottatok bennünket a német rabság alól.

Ma megesküszünk a Vörös Hadseregnek, megesküszünk a szovjet népnek, hogy sem erőnket, sem anyagi eszközeinket nem kíméljük a front megsegítése, a népgazdaság gyors helyreállítása, a virágzó élet újjáteremtése érdekében.

Lankadatlanul munkálkodunk majd, hogy meggyorsítsuk az aljas hitlerista megszállók és cinkosaik teljes szétzúzását.

Sikereket kívánunk nektek a harcokban, kedves katonák!

Arra kérünk benneteket, álljatok bosszút azért a szörnyűségért, amelyet a véres fasizmus okozott országunknak . . .

Mindent elkövetünk, hogy segítsünk nektek!

Halál a német megszállókra!

Dicsőség nektek, vörös katonák, gárdisták!

Éljen és virágozzék a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége népeinek baráti, megbonthatatlan családja!"

A hitleristák szörnyű pusztítást hagytak maguk után. A fasiszta megszállók gaztetteinek megállapítására és kinyomozására alakított rendkívüli bizottság hiteles adatok alapján megállapította, hogy a hitleristák és az ukrán nacionalisták a sztanyiszlavi területen több mint 200 000 békés polgárt öltek meg és kínoztak halálra, körülbelül 70 000 embert hajtottak kényszermunkára Németországba.

A megszállók részben vagy teljesen elpusztították Sztanyiszlav, Gorogyenka, Rogatyin, Nadvornaja, Kolomija, Pecsenyezsin, Jaremcsa, Galics, Kalus városokat, felperzselték a korsevi, a pecsenyezsini, a nadvornajai, a jablonovi járás falvainak többségét. Óriási kárt okoztak a terület népgazdaságában és kulturális értékeiben. A területeket ért károk összege meghaladta a 14 milliárd rubelt.[13]

Július 27-én Lvov is felszabadult. Lvovba elsőnek a 63. és a 62. gárda-harckocsidandár tört be. A városért vívott csatában a „Gárda" T–34-es harckocsi személyzete hőstettet hajtott végre. Parancsnokuk A. N. Dodonov hadnagy

13 Герои освобождения Прикарпатья. Ужгород, изд-во «Карпаты», 1970, стр. 10.

volt. A harckocsizók azt a parancsot kapták, hogy törjenek át a belvárosba, és tűzzék ki a vörös zászlót a városházára. Az áttörés július 23-án sikerült. Alekszandr Marcsenko rádiós törzsőrmester egy géppisztolyos csoporttal betört az épületbe, megsemmisítette az őrséget, felment a városháza tornyába és kitűzte a vörös zászlót.

Július 27-én Moszkva dísztűzzel köszöntötte az 1. Ukrán Front csapatait, amelyek elfoglalták Lvovot és Sztanyiszlavot. 79 magasabbegység és egység a Lvovi, 26 magasabbegység és egység pedig a Sztanyiszlavi megtisztelő elnevezést kapta.

Azon a napon, amikor csapataink felszabadították Lvovot és Sztanyiszlavot, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása az 1. Ukrán Front feladatául azt tűzte ki, hogy foglaljon el hídfőállást a Visztula mentén, szállja meg a drogobicsi iparvidéket és a Kárpátok átjáróit Ungvár és Humenné irányban. E feladat végrehajtása volt a fronthadművelet második szakasza.[14]

A legnagyobb jelentőségű hadművelet a Sandomierz körzetében levő visztulai hídfőállás elfoglalása volt, mivel ez egy rendkívül előnyös védelmi vonaltól fosztotta meg az ellenséget, és megteremtette az előfeltételeket a dél-lengyelországi támadás további kifejlesztéséhez is. E cél elérése érdekében három összfegyvernemi (a 13., a 3. és az 5. gárda-) hadseregből, két harckocsi-hadseregből (az 1. és a 3. gárda-) és Sz. V. Szokolov altábornagy lovas-gépesített csoportjából csoportosítás alakult, melyet a 2. légi hadsereg főerői támogattak. Emellett a front főcsoportosítása erőinek nagy részét a lvov–przemyśli irányból északnyugat felé fordították.

Ezzel egy időben a front parancsnoksága megszervezte a drogobicsi iparvidék elfoglalását és a hágók megszállását célzó hadműveletet. Ezt a front bal szárnyán harcoló 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg erőinek kellett megvalósítaniuk, valamint a 4. harckocsi-hadsereg csapatainak, és a 38. hadsereg egyes magasabbegységeinek, amelyek a przemyśli irányban támadtak. A csapatok támogatására két repülőhadtestet jelöltek ki, amelyek a 8. légi hadsereg parancsnoksága alatt egyesültek.

Így tehát az 1. Ukrán Front csapatai 1944. július végén két irányban tevékenykedtek: a főerők, miután fontos hídfőállást foglaltak el a Visztulán, a berlini hadászati irányban törtek előre; a balszárny-hadseregek pedig a Kárpátokban fejlesztették ki a támadást a Csehszlovákia keleti határaihoz vezető útvonalakon.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása, tekintettel a kárpáti irány fontosságára és a hegyi viszonyok közt folyó hadműveletek sajátosságaira, 1944. július 30-i direktívájával, ill. augusztus 5-i hatállyal, önálló frontot alakított: a 4. Ukrán Frontot. Ehhez került az 1. Ukrán Front állományából az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg, a 8. légi hadsereg, valamint a 17. gárda-lövészhadtest, valamint más magasabbegységek és egységek. A front parancsnokává J. E. Petrov vezérezredest, a Katonai Tanács tagjává L. Z. Mehlisz vezérezredest, törzsfőnökké pedig F. K. Korzsenyevics altábornagyot nevezték ki.

14 Архив МО СССР, Ф. 132—А, оп. 2642, д. 36, лл. 417, 425.

Ez idő alatt az 1. Ukrán Front csapatai folytatták hadműveleteiket.

A Visztulán való erőszakos átkelésnek és a hídfőállás elfoglalásának hadműveletét az 1944. július 29-től augusztus 5-ig terjedő időszakban hajtották végre. A 13. hadsereg magasabbegységei (parancsnok N. P. Puhov altábornagy, a Katonai Tanács tagja M. A. Kozlov vezérőrnagy, törzsfőnök G. K. Malangyin altábornagy) a visszavonuló ellenséget lendületesen üldözve, elérték a Visztulát és a július 30-ára virradó éjszakán menetből átkeltek rajta, miután Sandomierztől délre harcászati hídfőállásokat foglaltak el. Ugyanakkor az 1. gárda-harckocsihadsereg gépesített lövészalakulatai is átkeltek a folyón. Az elfoglalt hídfőállásokat kiszélesítették és összefüggő hídfővé egyesítették az 1. és a 3. gárda-harckocsihadsereg időközben beérkező csapataival. A német parancsnokságnak azt a kísérletét, hogy a Visztula keleti partja mentén a hídfőállásban levő csapatainkat találkozó irányokban mért ellencsapásokkal elvágják, a front második lépcsőjében levő 5. gárdahadsereg és a 13. hadsereg második lépcsőjéhez tartozó, a front tartalékából átadott hadtest harcbavetésével megakadályozták.

Az 5. gárdahadsereg (parancsnoka A. Sz. Zsadov altábornagy, a Katonai Tanács tagja A. M. Krivulin vezérőrnagy, a törzsfőnök N. I. Ljamin vezérőrnagy) ragyogóan végrehajtotta a feladatot. Csapatai három nap alatt szétzúzták az ellenség legerősebb mieleci csoportosítását, átkeltek a Visztula nyugati partjára és jelentősen kiszélesítették a hídfő délnyugati részét. A következőkben csapatainknak a Visztula nyugati partján végrehajtott hadműveletei az elfoglalt hídfő megtartására és kiszélesítésére irányuló, védelmi és támadó ütközetekké változtak.

Az 1. Ukrán Front lvov–sandomierzi hadművelete folyamán a front elé tűzött cél elérésére fontos hadászati-hadműveleti feladatokat oldottak meg, amelyeket a hadművelet közös elgondolása egyesített. Ezeket a feladatokat minden esetben összfegyvernemi és harckocsi-hadseregek bevonásával oldották meg, amelyek az egységes front-hadművelet keretében saját hadsereg-hadműveleteiket hajtották végre.

Fontos cél elérése egy front-hadművelet keretében, egyidejű és egymást követő hadműveletek rendszerének végrehajtása révén – ez a Nagy Honvédő Háború más támadó front-hadműveleteit is jellemezte. Az ilyen hadműveletek megszervezésével és a végrehajtásával kapcsolatos tapasztalatok mélyreható tanulmányozása nagy segítséget nyújthat a korszerű hadműveletek lényegének helyes megértéséhez.

Az 1. Ukrán Front csapatainak támadása, amely több mint 400 km széles sávban és mintegy 350 km mélységben fejlődött ki s különféle hadműveleti feladatokat oldott meg, széles körű manőverező jellegével tűnt ki. Mivel ezeknek a feladatoknak a megoldását több hadsereg valósította meg, a manővert is nagy erők végezték – harckocsi-hadseregek, lovas-gépesített csoportok és önálló hadtestek, valamint több magasabbegységből álló csoportosítások.

Az ilyen nagy erőkkel történő manőver határozott célokat követett: az ellenség bekerítését és megsemmisítését, nagy városok és iparvidékek elfoglalását,

hadműveleti hídfőállások birtokbavételét a vízi akadályok mentén. Azt mondhatjuk, hogy ebben a hadműveletben a merész manőver volt a csapatok harctevékenységének legjellemzőbb vonása. Amikor nem voltak kedvező feltételek a manőver végrehajtásához, a front parancsnoksága a harctevékenység során alakította ki őket.

Ezzel kapcsolatban emlékeztetni kell arra, hogy az arcvonal alakulása a hadművelet kezdetén hátrányos volt az ellenség brodi csoportosításának bekerítéséhez. Az ehhez szükséges feltételeket viszont sikerült megteremteni a német védelemnek a rava-russzkajai és a lvovi irányban történt áttörése következtében.

Miközben a front csapatai teljesítették a közelebbi feladatot, az ellenség igyekezett támadásunkat a San folyó mentén és a Lvovhoz vezető útvonalakon feltartóztatni. Ennek megakadályozása végett a front parancsnoksága gyors manővert hajtott végre az 1. gárda-harckocsihadsereggel és V. K. Baranov altábornagy lovas-gépesített csoportjával abból a célból, hogy hídfőállást foglaljanak el a San folyó mentén, valamint a 3. gárdahadsereg és a 4. harckocsi-hadsereg erőivel Lvov és Przemyśl elfoglalására.

A front távolabbi feladatának teljesítése közben, amikor is az ellenség szilárd védelemre igyekezett berendezkedni a Visztula mentén és a Kárpátok előhegyei között a drogobicsi iparvidékhez vezető útvonalakon, a front főerői a német parancsnokság számára teljesen váratlanul lendületes manővert hajtottak végre Lvov és Przemyśl körzetéből a Visztula irányában és négy nap alatt hadműveleti hídfőállást foglaltak el a folyó nyugati partján. Ugyanakkor az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg balszárny-csapatai azt a feladatot kapták, hogy a 4. harckocsi-hadsereggel és a 38. hadsereg erőinek egy részével együttműködve, amelyek átkaroló csapást mértek Szambor körzetéből Drogobics irányában, zúzzák szét a drogobicsi iparvidéket kézbentartó ellenséges csoportosítást.

A hadművelet folyamán más célok elérésére is végrehajtottak manővert, például az ellenség tervszerű visszavonulásának, védelmi vonala megrövidítésének meghiúsítására, hogy elősegítsék a front csapatai előtt álló alapvető feladatok sikeres megoldását.

A front csapatainak manővere a legtöbb esetben elérte kitűzött célját és kedvező feltételeket teremtett a következő hadműveletekhez. Így például az ellenség brodi csoportosításának bekerítése és megsemmisítése megteremtette a támadás mélységben történő gyors kifejlesztésének feltételeit.

A sikeresen végrehajtott manőver eredményeként az 1. gárda-harckocsihadsereg – amelynek parancsnoka M. J. Katukov, a harckocsicsapatok vezérezredese volt, a Katonai Tanács tagja N. K. Popel vezérőrnagy, a törzsfőnök pedig M. A. Salin altábornagy – és V. K. Baranov altábornagy lovas-gépesített csoportja megelőzte az ellenséget a San folyó nyugati partjának elérésében, ezzel megkönnyítette a főirányban harcoló csapatok számára Lvov és Przemyśl elfoglalásának feltételeit. A front főerőinek a Visztula irányában végrehajtott manővere önmagáért beszél: a Sandomierz körzetében levő hadműveleti hídfőállás elfoglalása fontos szerepet játszott az 1944. évi téli támadásunk előkészítésében.

A nagy erőkkel történő manőver megszervezése és megvalósítása a fronthadművelet hozzáértő vezetésének kiváló fokmérője. Szeretném azonban felhívni az olvasó figyelmét egyes hiányosságokra, amelyek a manőver végrehajtása során előfordultak és akadályozták a várt eredmények elérését. Évégből vizsgáljuk meg röviden a 3. gárdahadseregnek és a 4. harckocsi-hadseregnek Lvov elfoglalására, és a front balszárny-csapatainak a drogobicsi iparvidék felszabadítására irányuló manőverét.

Mint ismeretes, a frontparancsnok a fent említett harckocsi-hadseregek elé azt a feladatot tűzte, hogy július 20-án estére foglalják el Lvovot. Mivel azonban a városhoz vezető megközelítő útvonalakon az ellenség erős csoportosítása szívós ellenállást fejtett ki, az említett határidőre ezt a feladatot nem sikerült végrehajtani. Akkor a 3. gárda-harckocsihadsereg azt a parancsot kapta, hogy északnyugat felől, a 4. harckocsi-hadsereg pedig azt, hogy dél felől kerülje meg a várost.

A 3. gárda-harckocsihadsereg két nap alatt sikeresen végrehajtotta a manővert és kijutott Lvov nyugati körzetébe. A 4. harckocsi-hadsereg délről kerítette be a várost. Ennek következtében az ellenség lvovi csoportosítását háromfelől átkarolták és nehéz helyzetbe juttatták. A bekerítés befejezéséhez csak az volt hátra, hogy elvágják a Szambor felé vezető egyetlen utat. Ezt azonban már nem sikerült teljesen megvalósítani.

Miután a 3. gárda-harckocsihadsereg elérte Javorov körzetét, úgy határoztak, hogy az egyik harckocsihadtesttel elfoglalják Przemyślt, a másikkal pedig Lvovot. A Lvov körzetében levő hat ellenséges hadosztály – köztük egy páncélos- és egy gépesített hadosztály – gyors szétzúzásához és Szambor felé való visszavonulásának megakadályozásához jóval több erő volt szükséges, mint amennyit erre kikülönítettek. Ennek következtében a Lvov felé támadó harckocsihadtestet az ellenség megállította, s csak akkor sikerült betörnie a városba, amikor a német parancsnokság a csoportosításának főerőit Lvov körzetéből a Dnyeszter mögé vonta vissza.

A 4. harckocsi-hadsereg bekerítő manővere megszakadt annak következtében, hogy a hadsereg csapatai, amelyek igyekeztek déli irányú csapással minél előbb elfoglalni a várost, utcai harcokba bonyolódtak és nem vágták el az ellenség lvovi csoportosításának a Dnyeszter mögé vezető visszavonulási útvonalait.

A német parancsnokság, amely szilárdan tartotta a városhoz vezető nyugati és keleti útvonalakon berendezett védővonalakat, lvovi csoportosításának főerőit vissza tudta vonni dél felé, a Dnyeszteren túlra. Ez a körülmény a későbbiekben megnehezítette a front bal szárnyán levő Drogobics és Sztrij fontos vasúti csomópont elfoglalását. Az ellenség itt elkeseredett ellenállást fejtett ki a keletről Drogobics irányában támadó 1. gárdahadsereggel és a 18. hadsereggel szemben, s nem tette lehetővé a 4. harckocsi-hadsereg számára, hogy megvalósítsa a korábban előirányzott átkaroló csapást Szambor körzetéből Boriszlav irányában, amelynek az volt a célja, hogy a német csapatok drogobicsi csoportosítását elvágja a hegyi hágóktól. Ennek következtében a csoportosítás gyors bekerí-

tése és megsemmisítése helyett csapatainknak az arcvonal bal szárnyán kifejtett harci tevékenysége meglehetősen elhúzódott.

A szóban forgó hadművelet tapasztalatai azt mutatták, hogy a front nagy erőinek célirányos manővere fontos szerepet játszott a hadműveletek folyamán. Ez a parancsnokság döntő fontosságú intézkedése volt annak érdekében, hogy gyökeres változásokat hozzon létre a támadó csapatok javára. Ebből a szempontból a lvov–sandomierzi hadművelet mélyreható tanulmányozást érdemel.

Nagy jelentőségű volt a front elé tűzött feladat sikeres megoldása szempontjából a front parancsnokságának az az állandó törekvése, hogy meglepje az ellenséget. Meg kell mondani, hogy ebben a tekintetben körülményeink rendkívül kedvezőtlenek voltak. Abban az időpontban – 1944 áprilisában –, amikor a front csapatai védelembe mentek át, főerői (két harckocsi- és három összfegyvernemi hadsereg) a bal szárnyon, a sztanyiszlavi irányban tartózkodtak, s ezt a megelőző hadműveletek alakulásából az ellenség jól tudta. Figyelemmel kísérte a front csapatainak csoportosítását, és a hadseregcsoport sávjának hadműveleti irányait értékelve, helyesen feltételezte azt, hogy a küszöbönálló új támadásban csapatai fő erőfeszítései a terepviszonyok révén hátrányos sztanyiszlavi irányból a lvovi és a rava-russzkajai irányba helyeződnek át, vagyis éppen azokba az irányokba, amelyet a főhadiszállás elgondolása az 1. Ukrán Front csapásmérő csoportosításainak hadműveletei számára előirányzott. Következésképpen a front parancsnokságának olyan módokat kellett találnia a meglepés eléréséhez, amelyek ilyen körülmények között a szükséges eredménnyel járhattak.

A front parancsnoksága szívósan kereste ezeket a módokat. Úgy vélte, hogy a kialakult helyzetben meg kell ingatni az ellenséget a csapásaink valószínű irányaira vonatkozó feltevéseiben, titokban kell tartani a csapásmérő csoportosítások támadásának idejét és erejét. Ennek megfelelően hozták meg az intézkedéseket is.

A legnagyobb figyelmet arra fordították, hogy a csapatok átcsoportosítása során szigorúan betartsák a rádiótilalmat és a többi hírközlő eszköz használatának meghatározott rendszerét, valamint, hogy a front bal szárnyán hadműveleti álcázási rendszabályokat hajtsanak végre. Az utóbbiaknak olyan benyomást kellett kelteniük az ellenségben, hogy az 1. gárda-harckocsihadsereg és a 4. harckocsihadsereg huzamos ideig maradt a sztanyiszlavi irányban, ugyanakkor pedig ezeket a hadseregeket ténylegesen a lvovi és a rava-russzkajai irányba csoportosították át.

E rendszabályok bevezetése sok tekintetben igazolódott. Az ellenség nem ismert több fontos részletet, mely lehetővé tette volna számára frontunk hadműveleti elgondolásának teljes feltárását. Így például csak nagy késéssel fedezte fel a 38. hadsereg átcsoportosítását. A német parancsnokságnak egyáltalán nem sikerült felfednie az 1. gárda-harckocsihadsereg 11. gárda-harckocsihadtestének a rava-russzkajai irányba és a 4. harckocsi-hadsereg 10. harckocsihadtestének a lvovi irányba történt átcsoportosítását.

Az ellenség nem tudta megállapítani, hogy Tyernopoltól keletre összpontosították az 5. gárdahadsereget, amely július 13-án, átcsoportosítás után érkezett a

front állományába. Csak a hadművelet végén, augusztus elején sikerült felfedezniük e hadsereg magasabbegységeit, amikor a hadsereg már kijutott a Visztula nyugati partjára.

Az ellenség az 1. gárdahadsereg csapatainak átcsoportosítását és csapásmérő csoportjának létrehozását sem fedte fel, bár az erre vonatkozó rendszabályok végrehajtása nagy nehézségekkel járt. A hadsereg mintegy 120 km széles sávot foglalt el. Emellett 12 hadosztálya közül 11 az első lépcsőben volt és 1 tartalékban. Így tehát a csapásmérő csoportosítás létrehozásához 3 hadosztályt kellett elvonni a peremvonaltól, és ezzel kapcsolatban majdnem valamennyi magasabbegységet át kellett csoportosítani. Ez az egész bonyolult munka a július 5-től 9-ig terjedő időszakban, az ellenség közvetlen közelében ment végbe anélkül, hogy az észrevette volna. Az ilyen eredmények elérésében a fő szerepet a jól átgondolt átcsoportosítási terv, a peremvonalban végrehajtott különféle álcázási rendszabályok játszották, és az, hogy a csapatok és a törzsek szigorúan megtartották a harctevékenységnek a védelemben való tartózkodás idejére kialakult rendjét.

Az ellenség nem tudta kellő időben meghatározni csapásmérő csoportosításaink erejét és összetételét, és ez arra kényszerítette, hogy már a hadművelet folyamán, sietve hozza létre csapataink megfelelő csoportosításait. Ennek érdekében néhány hadosztályt át kellett dobnia a sztanyiszlavi irányból.

Így tehát, a nehéz körülmények ellenére, a front parancsnokságának mégis sikerült többé-kevésbé titokban tartania szándékait, ez pedig kedvezően hatott a hadműveletek alakulására. Meg kell jegyezni azonban, hogy mindez még jelentősebb lehetett volna, ha felderítésünk idejében jelzi a hitleristák ellencsapásra készülődését a lvovi irányban és ha meghatározza a benne részt vevő erők állományát. Ez az ellencsapás sok tekintetben megnehezítette az áttörés feltételeit. Egyúttal magára vonta légierőnk zömét s ezáltal csökkentette lehetőségeinket arra, hogy meg tudjuk akadályozni három német hadosztálynak Sztanyiszlav körzetéből a lvovi irányban és két hadosztálynak a rava-russzkajai irányban tervezett manőverét.

Parancsnokságunk a hadművelet egész folyamán arra törekedett, hogy meglepje az ellenséget és megfelelő ellenintézkedésekkel akadályozza annak tevékenységét. Mint ismeretes, a front gyorsanmozgó kötelékeinek meglepetésszerű kijutása a San folyóhoz Jaroszlav körzetében és a Visztula folyóhoz Sandomierznél, megakadályozta azt, hogy az ellenség védelemre rendezkedjék be e fontos vízi akadályok mentén. Ez a körülmény sok tekintetben előre meghatározta a német csapatok harci tevékenységének jellegét a hadművelet későbbi alakulása során.

Az a tény, hogy csapataink hídfőállást vettek birtokba a San folyó nyugati partján, arra kényszerítette a németeket, hogy a július 27-ig terjedő időszakban tervszerűen visszavonják csapataikat az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport szárnyain, valamint erős csoportosítást vonjanak össze Lvov körzetében.

A csapatok visszavonása során a német parancsnokság igyekezett megőrizni

az erőit ahhoz, hogy előnyös terepszakaszokon szervezze meg a védelmet vagy megrövidítse az arcvonalat a szükséges tartalékok létrehozása céljából. Ezzel kapcsolatban parancsnokságunk számos intézkedést tett az ellenséges csapatok tervszerű visszavonásának megakadályozására és az ellenség csoportosításainak szétverésére a Lvovhoz vezető útvonalakon. A német 4. páncéloshadsereg visszavonását oly módon szándékozták meghiúsítani, hogy Szokolov tábornok lovas-gépesített csoportja a hátába kerül. Ez a csoport azonban elkésett és a visszavonuló ellenség frontja elé jutott, nem pedig a hátába. A bombázó légierő sem tudott kellő hatást kifejteni az ellenséges csapatokra. Mindez oda vezetett, hogy az ellenség átjutott a Visztula nyugati partjára, megnehezítve később a 3. gárdahadsereg csapatainak átkelését a folyón.

A front bal szárnyán az 1. gárda- és a 18. hadseregnek, mivel állományukhoz gyorsanmozgó csapatok nem tartoztak, nem volt lehetőségük az ellenség hátába kerülni és megakadályozni, hogy az a saját kötelékeivel a sztanyiszlavi irányból a lvovi irányban hajtson végre manővert. Ezért a július 18-tól július 24-ig terjedő időszakban a német parancsnokság a lvovi irányból összesen hat hadosztályt tudott elmozdítani, melyek később Lvov körzetében tűntek fel.

Azzal kapcsolatban, hogy csapataink hídfőállást foglaltak el Sandomierz körzetében és az arcvonal bal szárnyának csapatai aktív hadműveleteket indítottak a drogobicsi iparvidéknek és a Kárpátok hágóinak elfoglalására, az ellenség két erős csoportosítást igyekezett létrehozni: az egyiket, zömmel páncélosokat, a Visztula nyugati partján, a másikat pedig a Kárpátok előhegyei között.

A Visztula nyugati partján az ellenség oly módon szervezett csoportosítást, hogy az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport jobb szárnyáról páncélos- és gépesített hadosztályokat dobott át; Németországból és Romániából tartalék magasabbegységeket vezényelt oda. A Kárpátok előhegyei közti csoportosítás pedig azokból a megmaradt magasabbegységekből alakult, amelyek a sztanyiszlavi irányban harcoltak, valamint a Magyarországról és Csehszlovákiából odairányított tartalékokból.

Meg kell jegyezni, hogy a szovjet parancsnokság nem alkalmazott olyan hatékony rendszabályokat, amelyek megakadályozták volna a német páncéloshadosztályok manőverét az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport arcvonalán és az ellenséges tartalékok odaérkezését a hátországból. Ennek következtében a német parancsnokság hat páncélos- és egy gépesített hadosztályt tudott összpontosítani a sandomierzi hídfőben harcoló csapataink ellen, és mintegy tíz gyalogoshadosztályból és -dandárból álló csoportosítást sikerült összevonnia a hadseregcsoport védelmének más, fenyegetett szakaszaira.

Az ellenséges manőverrel szemben kifejtett elégtelen tevékenység egyik oka a felderítés nem kellő hatékonysága és a front légierejének korlátozott kihasználása volt. Elegendő annyit elmondani, hogy az egész hadművelet alatt a légierő felszállásainak csupán három százalékát fordították arra, hogy csapásokat mérjenek a vasútvonalakra, az átkelőhelyekre és a menetoszlopokra, hogy ezzel meghiúsítsák az ellenség manőverét.

A fentebb vizsgált kérdések csupán a lvov–sandomierzi hadműveletben al-

kalmazott hadművészet néhány vonását jellemzik. Mélyreható tanulmányozásuk – nézetünk szerint – ma sem veszítette el jelentőségét. Egyetlen hadművelet tapasztalatai alapján, természetesen, helytelen volna általános következtetéseket levonni és ajánlásokat tenni a modern hadművészet elmélete és gyakorlata számára. Még egy és ugyanazon háború viszonyai között sem lehet az egyik hadműveletben alkalmazott harctevékenységi módszert gépiesen átvinni a következő hadműveletekre. Viszont a legutóbbi háború legfontosabb tapasztalatainak tanulmányozása tábornokaink és tisztjeink hadműveleti gondolkodásának fejlesztését szolgálja, elősegíti a hadműveletek során megnyilvánuló, általános törvényszerűségek feltárását és azt, hogy ezekből kiindulva, helyesen közelítsük meg a modern hadműveletek irányításával összefüggő bonyolult kérdések megoldását.

*

De milyen feladatokat teljesítettek ebben az időszakban az 1. gárdahadsereg, a 18. hadsereg és a 17. gárda-lövészhadtest csapatai?

Augusztus első felében a 4. Ukrán Front egységei és magasabbegységei a Kárpátok előhegyeinek nehéz terepviszonyai között harcolva folytatták támadásukat délnyugati irányban s eközben megtisztították az ellenségtől a drogobicsi iparvidéket. A hitlerista parancsnokság különleges jelentőséget tanúsított ennek a körzetnek, ahol a boriszlavi olajtelepek, a drogobicsi olajfeldolgozó üzemek voltak és olyan fontos közúti és vasúti csomópontok, mint Sztrij és Szambor. Ez a körzet még azért is jelentős volt a hitleristák számára, mert ha a szovjet csapatok elfoglalják, akkor az 1. német páncéloshadsereg és az 1. magyar hadsereg alakulatai elszigetelődnének a főerőktől és csak egyetlen visszavonulási és ellátási útvonallal rendelkeznének – a Kárpátokon és Magyarországon keresztül. Ebben az esetben megnyílt volna az út a szovjet csapatok előtt Magyarország és Csehszlovákia felé.

Ezzel kapcsolatban az ellenség még július második felében jelentős védelmi munkálatokat végzett a folyók mentén, a városok és a nagy helységek körül, július végén pedig Magyarországról három gyalogoshadosztályt vetett át Drogobics körzetébe, valamint a két hadosztályból álló 49. hegyilövész-hadtestet, s ezekkel kiegészítette az 1. magyar hadsereg állományát.

Július 28-án este a 18. gárda-lövészhadtest alakulatai heves harcot kezdtek Kalus, Goliny, Pojlo, Krehovicsi birtokáért s eközben kijutottak a Kalus–Dolina országútra. A támadás továbbfejlesztése során a hadtest a bal szárnyon elfoglalta Rakovot, Nagyijevót és Rahinyát. Nagyijevo körzetében egy nagy ellenséges géppisztolyos csoport bekerítette a Vörös Zászló Renddel kitüntetett 691. Sztanyiszlavi tüzérezred 7. ütegét. Rugyenko főhadnagy ütegparancsnok körkörös védelmet szervezett és közvetlen közelből löveg- és puskatüzet zúdított az ellenségre. Az üteg személyi állománya körülbelül egy század gyalogságot, néhány géppuskát és 20 különféle rakományú fogatolt járművet semmisített meg.

Július 31-én az ellenség harckocsikkal és gyalogsággal több ellencsapást mért, elfoglalta az országutat és alakulatainkat kiverte Dolinából. Csapataink aktív tevékenysége azonban meghiúsította az ellenségnek azokat a kísérleteit, hogy továbbfejlessze sikerét. E harcok során elesett Sz. D. Loszkutov őrnagy, az 1506. önálló páncéltörő tüzérezred parancsnoka.

A hadtest csapatai súlyos harcok közepette nyomultak előre. Különösen heves harcok folytak a Szvicsa folyó mentén. Az ellenségnek sikerült az összes átkelőhelyet megsemmisítenie. Harcosaink kénytelenek voltak alkalmi eszközökkel kierőszakolni az átkelést. A folyón való átkelésnél V. Sz. Levcsenko alezredes, a Szovjetunió hőse, a 835. lövészezred parancsnoka, kiemelkedő szervező- és kezdeményezőképességet tanúsított. A nehéz körülmények – a rendes átkelési eszközök hiánya, a katonák fáradtsága, az erős ellenséges tűz – ellenére, ezrede elsőnek kelt át a folyó nyugati partjára, és biztosította a hadtest többi alakulatának átkelését.

D. P. Podsivaljov vezérőrnagy 151. lövészhadosztálya és D. F. Drjomin vezérőrnagy, a Szovjetunió hőse 237. lövészhadosztálya szívós harcok árán, augusztus 7-én teljesen megtisztította az ellenségtől Bolehovot. A városba elsőnek a 835. lövészezred 7. százada tört be, amelynek parancsnoka Jevdabnyik főhadnagy volt. A század harcosai, az ellenség ellenállását leküzdve, behatoltak a fűrésztelepre, és megsemmisítették a telep felrobbantására otthagyott hitleristákat. A század folytatta támadását és elfoglalta Bolehov állomást.

A hadtest átkelve a Sztrij folyón, továbbfejlesztette támadását és ennek során augusztus 7-én elfoglalta Truszkavec várost.

A Sztrij folyónál a bátor utászok ismét kitüntették magukat. Amikor az előrevetett csapatok kiérkeztek a folyóhoz a 6. műszaki-utász dandár 115. műszaki-utász zászlóaljának az élen haladó felderítő-utászai Cecevo körzetében egy hídra bukkantak, amelyet a hitleristák robbantásra készítettek elő. A zászlóalj parancsnoka elhatározta, hogy megelőzi az ellenséget, és elfoglalja a hidat. Egy csoport, élén Svecov szakaszvezetővel, észrevétlenül a hídhoz lopózott. Az utászok géppisztolytűzzel és kézigránátokkal megsemmisítették az ellenség robbantókülönítményét, elfoglalták a hidat és egészen addig tartották, amíg a lövészegységek oda nem értek.

Július 28–30. között az 1. gárdahadsereg egész arcvonalán elkeseredett harcok folytak. Az ellenség arra törekedett, hogy mindenáron megakadályozza a hadsereg – szárnyaival a Sztrij város irányában tervezett – átkaroló manőverét. Ennek ellenére, a hadsereg csapatai, a visszavonuló ellenség üldözése közben, július 28-án elérték a Dnyeszter keleti partját Krupszko, Podnyesztrzsanszka, Csartorija, Zales körzetében. Az ellenséget visszavetették a Volcnyuv (Zarecsje), Zsidacsov terepszakaszra és azon túl, a Dnyeszter mentén, egészen a Zsuravnóig, Dubravkáig és Zapadnij Csertyozsig.

Különösen kegyetlen harcok lángoltak fel a hadsereg jobb szárnyán a 107. lövészhadtest támadási sávjában. Az ellenség, amely igyekezett mindenáron megtartani az általa elfoglalt vonalat, amely a Drogobics és Sztrij városok felé vezető országutakat fedezte s iparkodott visszavetni a hadtest alakulatait a

Dnyeszter keleti partjára – a 75. gyalogos- és a 100. könnyűgyalogos-hadosztály alakulataival szívós ellenállást fejtett ki a Peszocsnaja, Csernyica, Kijevec, Gyemenka, Podnyesztrzsanszka, Volcnyuv, Zsidacsov vonalon, több ízben ellenlökéseket hajtott végre, amelyekben gyalogság, hackocsik, rohamlövegek és páncélozott szállító járművek vettek részt.

Az ellenség valamennyi ellenlökését visszavertük. Harcosaink és tisztjeink állhatatosan tűrték a nehézségeket. Már második hónapja éjjel-nappal szüntelen harcokat folytattak a dühödt ellenállást tanúsító ellenséggel, naphosszat a lövészárkokban voltak, amelyekbe befolyt az eső és a talajvíz, az élelmiszerellátás pedig akadozott.

A július 31-re virradó éjszakán az 1. gárdahadsereg csapatai részleges átcsoportosítást hajtottak végre. Csapásmérő csoportosítást alakítottak, melyben öt hadosztály volt a 74. és a 30. lövészhadtest állományából, s a csoportosítás július 31-én reggel támadást indított a Zsuravno, Sztyefanuvka terepszakaszról Sztrij általános irányban. Július 31-én és augusztus 1-én kierőszakolta az áttörést a Dnyeszter, az Obvica és a Sztrij folyón, s ezáltal kedvező feltételeket teremtett a Sztrij város közvetlen elfoglalására irányuló hadművelet végrehajtásához.

A 107. lövészhadtestnek, miután a 129. gárda-lövészhadosztályt átdobta a jobb szárnyára, Kijevec falu körzetébe, nyugati irányú, egyidejű csapással el kellett foglalni Kijevec, Peszocsnaja, Turadi falvakat és Zsidacsov várost. A hadtest alakulatai, a szívós ellenállást leküzdve, lendületes csapással kivetették az ellenséget Gyemenka, Podnyesztrzsanszk, Volcnyuv, Zsidacsov, Ivanovce és Turadi helységekből, további előrenyomulásuk során azonban még szívósabb ellenállásba ütköztek a Peszocsnaja, Csernyica, Kijevev, Gyemenka, Leszka, Cuculovce vonalon, ahol az ellenség előkészített védelemmel rendelkezett.

Különösen szívós harcok folytak Kijevec falu körzetében. Ez az ukrán falu naponta többször gazdát cserélt. Az augusztus 3-ára virradó éjszakán az ellenség erős tűzcsapás után, harckocsik és páncélgépkocsik támogatásával, ellenlökést intézett a 167. és 129. gárda-lövészhadosztály ellen Csernyica és a Kijevec falutól nyugatra eső erdő irányából és kissé megszorongatta csapatainkat. Augusztus 3-án reggel a fasiszták még három ellenlökést intéztek. De valamennyit visszavertük s nagy veszteségeket okoztunk az ellenségnek.

A. I. Mihejev gárdahadnagy harckocsizói vakmerően harcoltak Kijevec faluért. Augusztus 2-án az egyik harckocsi, amelyben Mihejev volt, Krupszko irányából áttört a Dnyeszteren. A harcjármű, miután a nyílt terepet leküzdötte, elérte az elülső lövészárkokat, s három páncéltörő löveget megsemmisített. Mihejev fokozva a sebességet áttört a templom előtt levő kis magaslatra és két aknavető üteget harcképtelenné tett. A gárdisták merészsége és önfeláldozása meghökkentette a hitleristákat. A szovjet harckocsi, az ellenség fejvesztettségét és zavarodottságát kihasználva, továbbra is csapásokat mért az ellenségre. Kijevec falu keleti szélén Mihejev két géppuskaállásra bukkant, s mindkettő nyomban a harckocsi lánctalpa alá került. Mihejev tovább haladt előre, átvágta

a Peszocsnaja–Kijevec utat és megakadályozta azt, hogy a hitleristák friss alegységei Kijevecbe érkezhessenek. Itt kitartott mindaddig, amíg alakulataink el nem foglalták a falut, s eközben öt gépkocsit és két páncélozott szállító járművet semmisített meg, élőerővel együtt.

Bátorságáért és hősiességéért a harckocsi egész személyzetét érdemrendekkel tüntették ki. A. I. Mihejev gárdahadnagy Vörös Zászló Rendet kapott.

Augusztus 3-án a 167. lövészhadosztály ezredei, miközben erőik egy részével a hitleristák ellenlökéseit verték vissza, rendezték soraikat, tartalékokat, tüzérséget vontak össze, lőszert szállítottak a helyszínre és fokozott felderítő tevékenységet folytattak.

Augusztus 4-én az 1. gárdahadsereg csapatai folytatták a támadást és estére elérték a Megyenyica, Kenyigszau, Liszjaticsi, Dasava, Szekuv, Oszkolup vonalat s elvágták a Sztrij–Lvov és a Sztrij–Dolina utat. A hadsereg jobb szárnyával kijutott a Sztrij várostól 16 km-re északkeletre és Drogobicstől 20 km-re északkeletre levő körzetbe, bal szárnyával pedig megakadályozta az ellenség délnyugati irányú visszavonulását Sztrij várostól.

Az ellenséges csapatok súlyos helyzetbe kerültek, mivel elvághatták őket a főerőktől és megfoszthatták annak lehetőségétől, hogy visszavonuljanak a Kárpátokba. Ezért az ellenség elhatározta, hogy feltartóztatja támadásunkat s ezért szívós ellenállást tanúsított Megyenyica falu körzetében. Itt előre elkészített védelmi vonala volt. A páncélosokkal, rohamlövegekkel megerősített utóvédcsapatok öt tüzér- és aknavető üteg támogatásával, dühödt ellenállást fejtettek ki a 107. lövészhadtest csapataival szemben.

Az ellenség tűzcsapásokkal váltakozó módszeres tüzérségi és aknatüzet vezetett Opari, Letnya déli széle, Monasztir Letnyanszkij körzetéből és Megyenyica déli széléről. Megyenyica nyugati széléről és a Letnyától keletre levő magaslatokról pedig erős géppuskatüzet irányítottak csapatainkra.

A 107. lövészhadtest csapatai, alapos felderítés után és tüzérséget összpontosítva, augusztus 5-én hajnalban felújították támadásukat. Az 1. gárdahadsereg más kötelékei is támadásra lendültek.

Rövid, de elkeseredett harc árán a 30. lövészhadtest alakulatai augusztus 5-én 13.00 órakor elfoglalták Sztrij várost, a Kárpátok előhegyei között levő fontos közúti és vasúti csomópontot, augusztus 5-én estére pedig kiverték az ellenséget Kenyigszauból, elfoglalták Megyenyica, Letnya, Monasztir Letnyanszkij, Kavszko, Marcipil helységeket és Drogobics irányában folytatták a támadást.

A Megyenyicáért vívott harcban bátorságot és hősiességet tanúsított M. Dorofejev gárdatizedes lövegraja. A Sztrij környékéről visszavonuló német fasiszta alakulatok Megyenyica megerődített helység közelébe értek. A felderítés jelentette, hogy Megyenyicától északra jelentékeny ellenséges harckocsi- és gyalogsági összpontosítást fedeztek fel, ezek az egységek északkeletről, Sztrij irányából érkeztek. T. U. Grincsenko vezérőrnagy, a 129. gárda-lövészhadosztály parancsnoka elhatározta, hogy megelőzi a németek ellenlökését, evégből két ezreddel északkeletről és délkeletről átkarolja Megyenyicát – harapófogóba szorítja a falut és estére elfoglalja.

13 órakor, tízperces tüzérségi tűzcsapás után, a gárdaezredek rohamra indultak. Megint fellángolt a harc. Az erdőből fasiszta páncélosok bukkantak elő. Ez alkalommal tizenketten voltak. Nagy sebességgel száguldottak a mezőn. Ugyanakkor az ellenség bal szárnyán is harckocsik jelentek meg.

Dorofejev tizedes lövegkezelőivel közvetlen irányzásra tolta előre a löveget, s egy kis fa mellett foglaltak tüzelőállást.

A lövegparancsnok megjelölte a célokat és a löveg gyorstüzet zúdított a szárnyon közeledő páncélosokra. A harc hevében egy lövedék-repeszdarab megsebesítette a töltőt. Dorofejev a löveghez ugrott, s a tűz egyetlen percre sem szűnt meg. Ebben a harcban Dorofejev tizedes lövege nyolc ellenséges harckocsit és páncélozott szállító járművet semmisített meg. A lövegpajzson most már huszonnégy csillagocska volt: a megsemmisített harckocsik, páncélozott szállító járművek, fa-föld erődök száma.

Mihail Dorofejev tüzér mellére pedig a Dicsőség Rend és a Vörös Csillag Rend mellé a Vörös Zászló Rend került. Hírneve az egész gárdahadosztályban elterjedt. A katonai tanács röpcédulát adott ki, s ez a következő felhívással végződött:

„Gárdista elvtársak! Pusztítsátok az ellenséget, semmisítsétek meg haditechnikai eszközeit és élőerejét épp oly vitézül és rátermetten, mint ezt Mihail Dorofejev gárdatizedes teszi."

Az 1. gárdahadsereg alakulatai, miután kiverték az ellenséget a Megyenyica falu melletti közbeeső sávból és elfoglalták Sztrij várost, határozott támadást indítottak délnyugati irányban. A 107. lövészhadtest elfoglalta Ribcsici, Opari, Dolge, Szolonszko, Mihelevicsi, Daljava, Pocsajevicsi, Ranyevicsi helységeket és a 30. lövészhadtesttel együttműködve, menetből átkelt a Tyiszmennyica folyón a Voroblevicsi, Lipovci, Mlinki, Koroszt szakaszon és megközelítette Drogobicsot.

Drogobicsot másnap reggel kellett felszabadítani. A felderítés megállapította, hogy a városban nyugtalanság tapasztalható: az ellenség sietve visszavonul és a gyárak, az olajtartályok, az épületek és a hivatalok tömeges felrobbantását készíti elő.

Nem lehetett tovább várni. A támadás előkészítésére nem maradt idő. Augusztus 6-án 6 óra 30 perckor a 167. lövészhadosztály 520. lövészezredének előrevetett osztaga V. A. Kolonov főhadnagynak, a Szovjetunió hősének parancsnokságával, meglepésszerűen betört Drogobics nyugati külvárosába s megsemmisítette az ellenség robbantókülönítményeit és egyes csoportjait.

Az előrevetett osztag váratlan rajtaütése megdöbbentette a hitleristákat, pánikot keltett közöttük. A fasisztáknak nem maradt idejük arra, hogy felrobbantsák a már megsemmisítésre előkészített objektumokat.

Hajnalban a 129. hadosztály 330. és a 320. lövészezredei északról és északkeletről, a 167. lövészhadosztály 520. és 615. lövészezredei pedig a délkeleti külváros felől átkarolták Drogobicsot, és négy irányban egyidejű harctevékenységet kifejtve, augusztus 6-án 8 óra 30 perckor elfoglalták a várost – Ukrajna

egyik ipari központját, az ellenség fontos közlekedési csomópontját és védelmének támaszpontját a Kárpátok előterében.[15]

Az augusztus 6-án a Drogobics északnyugati külvárosában vívott harcban bátor katonának bizonyult két híradó: Gyementyev őrmester és Uhajtij harcos. Harc közben megsebesültek, de nem hagyták ott a csatateret, hanem tovább küzdöttek az ellenséggel és példájukkal lelkesítették a többieket. Nem távoztak a csatatérről mindaddig, amíg a harci feladatot nem teljesítették.

12.00 órakor a 107. lövészhadtest többi alakulata és a 30. lövészhadtest 135. lövészhadosztálya is bevonult Drogobicsba.

A győzelem megünneplésére 1944. augusztus 6-án 22 órakor hazánk fővárosa, Moszkva 220 löveg tüzérségi össztüzével köszöntötte a Drogobicsot felszabadító hős harcosokat.

Drogobics lakossága örömmel fogadta felszabadítóit, a Vörös Hadsereg harcosait. Az utcákra tódult lakosok ölelgették a katonákat, sírtak örömükben, megkínálták őket, ki mivel tudta.

A 155. lövészhadosztály újságja „A város visszakapta az életet" című cikkében leírta Drogobics 1944. augusztus 6-i képét, amilyennek a szovjet harcosok azon az emlékezetes napon látták a várost:

„Íme, a tüzek fekete füstjébe burkolt, agyongyötört város. Nyugati szélén még hallatszik a szovjet tüzérség ágyúinak dörgése, a géppuskasorozatok nem csituló kattogásával váltakozva. Szép ukrán város volt. Büszkén magaslik a tűzoltótorony, csúcsáról az ódon óra ütései hallatszanak.

– Mondja – fordul Vladko Marinkovszkij, az egyik gyár munkása a hadnagyhoz –, hány óra van most moszkvai idő szerint? Ez itt – és a toronyórára mutat – elmaradt az élettől. A berlini időt követi.

A német igából kiszabadított, boldog szovjet emberek minél előbb el akarják felejteni mindazt, ami a németekre, a megszállás alatti keserves életre emlékeztet.

S amikor az egyik harcos puskatussal leverte a téren a német nyelvű útjelző táblát – a járdákra, kiözönlő lakosok zajos örömmel üdvözölték annak eltávolítását, ami több mint három éven át beszennyezte szülővárosukat.

Mindenki, aki köszönti fiainkat, könnyes szemmel üdvözli felszabadítóit, a Vörös Hadsereg katonáit és parancsnokait, szívéhez akarja szorítani a szovjet harcost, ki akarja önteni előtte minden bánatát, amelyet a német megszállás alatt kellett elviselnie, meg akarja köszönni, hogy visszakapta az életet.

Az élen haladó oszlopok azonban nem állnak meg. Csak egyes mondatok hallatszanak el hozzájuk. De ezek felgyújtják a katonák vérét, segítséget nyújtanak fáradtságuk elfeledéséhez, meggyorsítják nyugat felé irányuló lépteiket.

Éljen a Vörös Hadsereg!

Üdvözlet a győzteseknek!

Kíméletlenül pusztítsátok a német hóhérokat!

15 Архив МО СССР, Ф. 107, оп. 216 153, д. 1, л. 297.

... A város víz, villamos energia nélkül maradt, gyárai élettelenek, félig romba dőltek. A németek elrabolták és elszállították a berendezés egy részét, amit pedig nem tudtak elvinni, azt szétrombolták.

A város mégis ünnepi külsőt öltött. Mindenütt kifüggesztették a párt és a kormány vezetőinek arcképeit. Holnap a munkások hozzáfognak a gyárak helyreállításához, a vízvezeték-szerelők kijavítják a vízvezetéket, a kőművesek megkezdik a lerombolt házak falainak felrakását. Visszatért az emberekhez a boldogság és a szabad munka öröme."

A Bronyica falu melletti erdőben az egyik alegység harcosai egy Drogobics elővárosából való ősz asszonnyal találkoztak.

„Itt vannak" – hajtogatta szüntelenül az asszony, s valamit keresett az erdei tisztáson, a sűrű bokrok között.

Másfél évvel ezelőtt Anyiszija Marcsuk elveszítette két lányát. Ebben az erdőben lőtték agyon őket a fasiszta barbárok – a lányok elbújtak, nehogy Németországba hajtsák őket. Az anya nem mehetett el oda, az erdőbe. A kivégzés helye „tilos övezet" volt. És most, amikor elűzték a hitleristákat, az anya idejött, hogy legalább leányainak holttestét megtalálja.

Az asszony beszámolt harcosainknak a fasiszták gaztetteiről, s ezt mondta: „Nem tudom, hány ártatlan áldozat nyugszik itt, akiket a hitlerista kannibálok lőttek agyon. Egyesek azt mondják, tizenötezer, mások szerint húszezer. Eljön az idő és mindent összeszámlálnak. A nép nem felejti el ezt."

Bizony, szörnyű látványt hagytak maguk után a hitlerista megszállók! Tűzvészek lángja borította a gazdag olajtelepeket és a gyárakat, amelyeket a visszavonuló hitleristák gyújtottak fel. Majdnem minden ipari üzemet, kórház-, iskola- és lakóépületet lerombolták. A fasiszták a leghajmeresztőbb gaztetteket és bestiális cselekményeket követték el a békés lakossággal szemben. Uralmuk legelső napjaitól kezdve következetesen és módszeresen irtották a békés lakosságot, agyonlőtték és táborokban kínozták embereink ezreit, az öregeket és a gyermekeket sem kímélték. Drogobicsban a piactéren és a belvárosban akasztották fel a szovjet hazafiakat. Lépten-nyomon leszámolás leselkedett rájuk. A Liszkockij házaspárt (mindketten vasúti munkások voltak) azért lőtték agyon, mert egy darabka kenyeret merészeltek adni a szovjet hadifoglyoknak.

Mindez izzó gyűlöletet keltett a szovjet harcosokban, s ez arra serkentette őket, hogy bosszút álljanak a fasiszta barbárokon.

Augusztus 7-én az ellenség 75. gyalogos- és 100. könnyű gyalogoshadosztályának csapatai nyugati és északnyugati irányban vonultak vissza, s a Tihtyicsi–Sztaroje Szelo–Lisnya terepszakaszon a Bisztrica folyó bal partján, majd a továbbiakban a Kruzsiki–Szambor–Radlovicsi–Gurnij–Vilsanyik–Szelec terepszakaszon fejtettek ki ellenállást hadtestünk támadó csapataival szemben.

A 107. lövészhadtest alakulatai, miután megtörték az ellenállást ezen a terepszakaszon, az ellenséget üldözve elfoglalták Dorozsev, Dobrovljani, Volja Jakubova, Rakovec, Tihtyicsi, Szelec, Vilsanyik és más helységeket.

A 167. lövészhadosztály 615. lövészezredének előrevetett osztaga, amely egy

zászlóaljból és egy gyalogos felderítőszakaszból állt, Szambortól északkeletre menetből átkelt a Dnyeszteren. Az osztag, a város délkeleti szegélyéről rá összpontosított erős gyalogsági és tüzérségi tűz ellenére, augusztus 7-én 14 órára harccal kijutott a vasútállomáshoz.

Augusztus 7-én 16.00 órakor a 615. lövészezred másik két zászlóalja szintén betört a városba, s hogy megtisztítsa az ellenségtől, éjszakáig utcai harcokat vívott. Ugyanakkor a 30. lövészhadtest a 141. lövészhadosztály csapataival augusztus 7-én 14.00 órakor betört Boriszlavba, itt szívós utcai harcokba bocsátkozott, 18.00 órára pedig kiverte a városból az ellenséget. A 18. lövészhadtest előnyomulva, a nap végére elérte a Boriszlav keleti széle – az Ulicsnótól délre levő erdő terepszakaszát.

Az ellenség, miután elveszítette fontos ellenállási gócpontjait – Sztrijt, Drogobicsot, Boriszlavot –, főerőit nyugati és délnyugati irányban visszavonta ezekből a körzetekből, s kisebb géppisztolyos csoportokból álló utóvédeket hagyott hátra a visszavonulás fedezésére.

Az 1944. augusztus 1-től 15-ig folytatott támadó harcok során az 1. gárdahadsereg csapatai élőerőben és harci technikai eszközökben nagy veszteséget okoztak az ellenségnek. Több mint hatezer katonát és tisztet semmisítettek meg, sok fegyvert és haditechnikai eszközt pusztítottak el.

A hadsereg csapatai 15 nap alatt 456 helységet, 10 járási központot, 13 vasútállomást szabadítottak fel, felszabadították Drogobics város területi központot, Boriszlav várost, Nyugat-Ukrajna olajfeldolgozó központját, Sztrij és Szambor közúti és vasúti csomópontokat.

Eközben a 18. hadsereg csapatai, amelyek folytatták támadásukat és megtisztították az ellenségtől a drogobicsi iparvidéket, felszabadították Bogorodcsanit, Pereginszkét, Dolinát, a bal szárnyon pedig A. I. Gasztyilovics tábornok 17. gárda-lövészhadtestének alakulatai birtokba vették Gyeljatyint, Jaremcsát és több más helységet.

Heves harcok bontakoztak ki Dolina város körzetében. Július 31-én reggel a Sztanyiszlavtól visszavonuló ellenséges csoportosítás nagy gyalogsági és harckocsierőkkel betört a városba: megpróbálta feltartóztatni csapataink támadását és délnyugati irányban áttörni Dolinán és Vigodán. I. F. Dudarjov vezérőrnagy 351. lövészhadosztályának, F. A. Prohorov vezérőrnagy 24. Szamara–Uljanovszki lövészhadosztályának és M. G. Tyetyenko alezredes 226. lövészhadosztályának sikeres hadműveletei következtében azonban a hitleristák próbálkozásai meghiúsultak. Ezekben a harcokban elesett V. A. Lavriscsev, a Szovjetunió hőse, a 351. lövészhadosztály zászlóaljparancsnoka. Dolina városban temették el. E város egyik utcája az ő nevét viseli.

Igen, az ellenség nagy veszteségeket szenvedett a kegyetlen harcokban, de mi is elveszítettük jó néhány bajtársunkat. 1944. augusztus 11-én Krintyata falu közelében elesett I. V. Vasziljev vezérőrnagy, az 1. gárdahadsereg katonai tanácsának tagja. Bátor tábornok, tapasztalt politikai munkás, nemes jellemű ember volt, nagy tiszteletnek örvendett a hadsereg csapatai körében.

Ivan Vasziljevics Vasziljev nehéz életpályát járt meg. Az első világháború-

ban közlegényként harcolt. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után önkéntesként beállt a Vörös Hadseregbe és örökre összefűzte vele a sorsát.

Vasziljev részt vett a Keleti Fronton a fehérgárdistákkal, délen a gyenyikinistákkal és nyugaton a fehérlengyelekkel vívott harcokban. Éppen itt, a fronton, lépett be 1920-ban a kommunista pártba és lett a Vörös Hadsereg politikai munkása.

A polgárháború évei elviharzottak. Ivan Vasziljevics megmaradt a Vörös Hadsereg soraiban. A polgárháború és a Nagy Honvédő Háború közti 20 év alatt nagy utat járt meg: század politikai vezetőből hadosztálykomisszár lett.

A Nagy Honvédő Háború egy magasabbegység politikai propagandaosztálya vezetőjének tisztségében érte, de hamarosan megint hadosztály-, azután hadtestkomisszárrá nevezték ki. 1941 nyarán, a fasisztákkal vívott első harcok nehéz napjaiban, minden erejét annak szentelte, hogy mozgósítsa a hadsereg személyi állományát az ellenség visszaverésére. Az ellenséggel vívott élethalálharcokban a politikai munkás többször mutatott példát bátorságból és merészségből, s ezért több ízben harci érdemrendekkel tüntették ki.

1942-ben a haza számára nehéz napokban, amikor a fasiszták Sztálingrád felé törtek, Ivan Vasziljevicset a párt a Sztálingrádot hősiesen védelmező 62. hadsereg politikai osztályának élére állította.

E hadsereg állományában – ez később a 8. gárdahadsereg nevet kapta – Vasziljev tábornok harcolt a kurszki csatában, részt vett a bal parti Ukrajna felszabadításáért vívott harcokban és Ukrajna fővárosa, Kijev felszabadításában.

1944 márciusában az 1. gárdahadsereg katonai tanácsának tagjává nevezték ki.

A harcok során Vasziljev tábornok az alakulatok politikai szerveinek, párt- és Komszomol-szervezeteinek tevékenységét irányította a Kárpátoknál vívott sikeres harcok biztosítása érdekében.

... Drogobics város központjában, a Lenin téren kőtalapzat emelkedik. Rajta ágyú áll. Ez I. V. Vasziljev gárdavezérőrnagynak, a Szovjetunió hősének síremléke.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása, figyelembe véve a hitleristák egyre erősbödő ellenállását, csapataink kifáradását, valamint az erdős-hegyes terep viszonyai közti hadműveletek bonyolult jellegét, megparancsolta a 4. Ukrán Front csapatainak, hogy ideiglenesen menjenek át védelembe és kezdjék meg a támadó hadműveleteknek, a Keleti-Kárpátok leküzdésének gondos előkészítését. Augusztus 29-én Sztálin aláírta a 4. Ukrán Front parancsnokához intézett, következő tartalmú direktívát:

„A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megparancsolja:

1. A front csapatai a jelen direktíva átvétele után az egész sávban térjenek át szívós védelemre.

2. Mélyen lépcsőzött védelmet kell kiépíteni.

A front sávjában, 30–40 km átlagos mélységben, legalább három védőövet

kell berendezni s az alapvető irányokban erős hadtest-, hadsereg- és fronttartalékokkal kell rendelkezni . . ."[16]

Így tehát 1944. augusztus végén a lvov–sandomierzi támadó hadművelet befejeződött. Szívós harcok árán az 1. és a 4. Ukrán Front csapatai, az 1. Belorusz Front csapataival együtt, kierőszakolták az átkelést a Visztulán, és jelentős hídfőállást foglaltak el Sandomierz körzetében. E hadművelet folyamán a szovjet csapatok nagy vereséget mértek az „Észak-Ukrajna" német hadseregcsoportokra, 32 hadosztályt szétvertek és 8 hadosztályt teljesen megsemmisítettek.

E harcokban a szovjet katonák kiváló harci tudásról, tömeges hősiességről tettek bizonyságot. Ukrajna nyugati területeinek, Lengyelország keleti körzeteinek felszabadítása során a harcokban tanúsított bátorságáért és hősiességéért több mint 123 ezer katonát és tisztet tüntettek ki érdemrendekkel és érdemérmekkel, 160-at pedig a Szovjetunió Hőse címre érdemesítettek.[17]

A szovjet csapatoknak a lvov–sandomierzi hadművelet időszakában végrehajtott sikeres támadása és a Csehszlovákiába vezető megközelítő útvonalak elérése meggyorsította annak az időnek az eljövetelét, amikor ezt az országot felszabadították a német fasiszta megszállók uralma alól. A Szovjetuniónak, nemzetközi kötelességéhez híven, segítő kezet kellett nyújtania a testvérnépnek.

Mint ismeretes, a szovjet és a csehszlovák nép barátsága mély történelmi gyökerekre nyúlik vissza.

A cseh harcosok már a XV. században, Grünwaldnál a lengyelekkel, az oroszokkal és a litvánokkal együtt küzdöttek a teuton lovagok ellen, akik a szláv területek leigázására törtek kelet felé. Akkor szétzúzták a hódító kereszteseket. A cseh népnek a germán elnyomók ellen ugyanabban az évszázadban kibontakozott felszabadító harcában (a *huszita mozgalom*ban) pedig jó néhány orosz is részt vett.

A XVIII. század közepén az orosz csapatok, miután Gross-Egersdorfnál szétverték II. Frigyes porosz hadseregét, arra kényszerítették őket, hogy megszüntessék Prága ostromát, amelyet már azzal fenyegettek, hogy eltörlik a föld színéről. Az orosz hadseregnek ez a segítsége mély nyomot hagyott a csehek emlékezetében.

Oroszország népeinek, a cseheknek és a szlovákoknak baráti kapcsolatai állandóan erősödtek és szélesedtek. A csehek és a szlovákok a nemzeti önrendelkezésért folytatott harcukban az orosz népben látták a támogatót. „Az orosz nemzeti szellem és az orosz kultúra – írta Jan Šverma, Csehszlovákia Kommunista Pártjának kiemelkedő személyisége – nemzeti ébredésünk kiapadhatatlan forrása volt."

Az orosz nép mindenkor nagy rokonszenvvel figyelte a csehek és a szlovákok nemzeti függetlenségre törekvését. Csehszlovákia népei ugyancsak mély együtt-

16 Архив МО СССР, Ф. 3, оп. 11 556, д. 16, л. 109.

17 См. Великая Отечественная война Советского Союза 1941—1945. Краткая история, стр. 364.

érzést tanúsítottak Oroszország népei iránt a hódítókkal vívott harcuk idején. A proletariátus megjelenésével megszületett és egyre erősödött a két ország dolgozóinak osztályszolidaritása.

A cseh és szlovák nép körében nagy visszhangra talált az 1905-ös oroszországi forradalom. Csehország sok városában a munkások szolidaritási gyűléseket rendeztek az orosz forradalom mellett. Különösen lelkes támogatásra talált a cseheknél és a szlovákoknál a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. A Szovjet-Oroszország területén élő csehek és szlovákok abban az időben ezrével léptek be önként a Vörös Hadseregbe és küzdöttek annak soraiban a fehérgárdisták és a külföldi intervenciósok ellen.

A független Csehszlovák Köztársaság megalakulása után az ország dolgozó népe – kommunista pártjának vezetésével – tevékeny harcot indított a Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság közötti normális diplomáciai kapcsolatok létesítéséért. 1934-ben létre is jött ez a kapcsolat. A következő év májusában pedig Csehszlovákia dolgozói nagy lelkesedéssel fogadták a szovjet–csehszlovák kölcsönös segítségnyújtási szerződés aláírását. Ez a szerződés alapul szolgálhatott ahhoz, hogy tovább mélyüljön a Szovjetunió és Csehszlovákia együttműködése az európai hitlerista agresszió megelőzése céljából. A csehszlovák burzsoá uralkodó körök azonban, miután aláírták a szerződést, a továbbiakban nem igazolták népük reményeit, ténylegesen szabotálták a Szovjetunióval való együttműködést.

Csehszlovákia volt az európai fasiszta agresszió egyik első áldozata. Meghódítása révén a hitleri Németország számos politikai, gazdasági és hadászati feladat megoldására törekedett, amely elsősorban a Szovjetunió ellen irányuló agresszív törekvésekkel függött össze.

Amikor 1938. március 13-án Hitler elfoglalta Ausztriát, a Szovjetunió a nagyhatalmak értekezletének összehívását javasolta, hogy véget vessenek a fasiszta agressziós cselekményeknek. Anglia és Franciaország azonban elutasította a Szovjetunió kezdeményezését. Ugyanazon év őszén Csehszlovákiát is veszély fenyegette. A francia kormány kérdésére, vajon a Szovjetunió segítséget nyújt-e Csehszlovákiának, a szovjet kormány igenlően válaszolt, és azt indítványozta, hívják össze a megfelelő vezérkarok képviselőinek tanácskozását. M. M. Litvinov külügyi népbiztos 1938. szeptember 21-én a Népszövetség ülésén kijelentette, hogy a Szovjetunió hajlandó azonnal hatékony segítséget nyújtani Csehszlovákiának. München tragikus napjaiban a szovjet kormány készségét fejezte ki, hogy még Franciaország részvétele nélkül is Csehszlovákia segítségére siet, azzal a feltétellel, ha Csehszlovákia maga is védekezik és segítséget kér.

A Szovjetunió gyakorlati lépéseket is tett. 1938 őszén, a Honvédelmi Népbizottság direktíváinak megfelelően, a határ menti katonai körzetek csapatainak egy részét közvetlenül a nyugati határra vonták előre. Harckészültségbe helyeztek „1 harckocsihadtestet, 30 lövész- és 10 lovashadosztályt, 3 önálló harckocsidandárt, 7 megerődített körzetet, 12 repülődandárt, valamint raktárakat, támaszpontokat és más harci és hátországi biztosító alakulatokat". Azonkívül, intézkedéseket tettek több belső katonai körzet mozgósítási készültségének fo-

kozására is.[18] A mozgósítási intézkedések még 30 lövész- és 6 lovashadosztályt, 2 harckocsihadtestet, 15 önálló harckocsidandárt, 34 légi támaszpontot érintettek. A fegyveres erőkhöz 328 700 embert: parancsnokot, politikai munkást, tiszttest és sorkatonát hívtak be, valamint elhalasztották több százezer, a megállapított időt leszolgált tisztes és harcos tartalékállományba helyezését. 1938. szeptember 28-án K. J. Vorosilov honvédelmi népbiztos jelentette a szovjet kormánynak, készen állnak arra, hogy 548 harci repülőgépből álló 4 légidandárt (8 légiezredet) küldjenek Csehszlovákiába.[19]

Tudjuk, az akkori csehszlovák hadsereg is képes lett volna szembeszállni a hitlerista agresszióval. Klement Gottwald 1938. október 11-én a csehszlovák nemzetgyűlés állandó bizottságában tartott beszédében hangoztatta:

„Az egész nép és az egész világ színe előtt kijelentjük, hogy a kormánynak sem alkotmányos, sem politikai joga nem volt a kapitulálásra. Népünk harcolni akart. A hadsereg harcolni akart. Az egész nemzet minden eszközzel meg akarta védeni országát. Voltak eszközök a védelemre. A hadsereget mozgósították. A határokon kiváló erődítéseket létesítettek. Az egész nép a végső áldozatra is készen állott, hogy megvédje országát, állami és nemzeti létét... Kötelesek vagyunk megállapítani azt is, hogy megengedhetetlen és szégyenletes volt harc nélküli kapitulációra vezetni egy országa megvédésének törekvésében egységes és önfeláldozó népet, amely nagyszerű védelmi eszközökkel, kitűnően mozgósított hadsereggel rendelkezett, megengedhetetlen volt egy ilyen népet a kegyetlen megszálló kényére-kedvére bízni."[20]

Arról, hogy Csehszlovákia sikeresen tudott volna védekezni, a következő tények tanúskodnak. Az általános mozgósítás eredményeként 1938 szeptemberének végére Csehszlovákia fegyveres erőinek létszámát 2 millió főre emelték; a 45 hadosztály közül 37-et, körülbelül 1 645 000 főnyi létszámmal, Németország ellen vontak össze, vagyis a fegyveres erők 82 százalékát. A harckocsicsapatoknak abban az időszakban 469 harckocsijuk volt, a légierő 1582 különböző típusú repülőgéppel rendelkezett. A hadsereget a legkorszerűbb fegyverzettel és felszereléssel látták el.[21] Szólni kell azokról a hatalmas védelmi berendezésekről is, amelyeknek erejét és jelentőségét a csehszlovák vezérkar így értékelte: „Tekintetbe kell venni azt, hogy nagymértékben megerődítettük határainkat, erődítéseinket jól elláttuk fegyverzettel. Ott, ahol egyelőre nincsenek erődítések, más hatékony intézkedéseket tettünk. Az erődítések erősek és szilárdak. Ele-

18 Советско-чехословацкие отношения между двумя войнами 1918—1939 гг. М., изд-во «Наука». 1968, стр. 223.

19 См. Советско-чехословацкие отношения между двумя войнами 1918—1939 гг., стр. 225.

20 *Готвальд, Клемент:* Избранные произведения. Т. I., М., Госполитиздат, 1957, стр. 538, 540.

21 См. Рождение чехословацкой Народной армии. Сборник статей. М., Воениздат, 1959, стр. 59—61.

gendő mennyiségű, és többségében legújabb mintájú fegyverük van, a szükséges lőszertartalékkal is rendelkeznek. Az erődítések előtt meghatározott ideig bármilyen ellenséges erőt fel tudunk tartóztatni . . ."[22]

A csehszlovák burzsoá kormány azonban, saját ereje és a Szovjetunió által felajánlott katonai segítség ellenére, a kapitulációt választotta. A Szovjetunió önzetlen segítségében Csehszlovákia „bolsevizálásának" veszélyét látta.

A Beneš-kormány, a fasiszta Németország visszaverésének reális lehetőségét figyelmen kívül hagyva, a csehszlovák nép akarata ellenére, 1938. szeptember 30-án elfogadta az Anglia, Franciaország, Németország és Olaszország kormánya által aláírt súlyos és szégyenletes müncheni egyezményt. A fasiszta hadsereg egyetlen puskalövés nélkül elfoglalta Csehszlovákia fontos körzeteit: valamennyi határ menti erődítményt. A hitlerista Németország, valamint a horthysta Magyarország és a burzsoá Lengyelország részéről történt területi annexiók után a Csehszlovák Köztársaság megfogyatkozott területtel néhány hónapig még létezett. 1939. március 15-én a hitleri hadsereg, a nyugati hatalmak uralkodó köreinek hallgatólagos jóváhagyásával, egész Csehszlovákiát elfoglalta. Csehország és Morvaország területét protektorátusként Németországhoz csatolták. Szlovákiát Hitler „önálló" állammá változtatta, melynek élére szlovák fasisztákból álló bábkormányt állított.

A protektorátus területét, már a német fasiszta csapatoknak a Csehszlovákiába való betörése utáni napon – Hitler parancsára – „örökre" Németországhoz csatolták. A csehszlovák hadsereget felszámolták, az ország legfelsőbb törvényhozási szervét, a nemzetgyűlést feloszlatták. Az egész államhatalom ténylegesen a német közigazgatás kezébe került, amelynek élén a Hitler által kinevezett birodalmi protektor állt.

A csehszlovák nép drága árat fizetett a müncheni árulásért. A megszállás hat szörnyű éve következett, az országban fasiszta törvényeket és véres terrort vezettek be. A cseh és szlovák nép legjobb fiait börtönökbe és koncentrációs táborokba zárták. Elegendő csak annyit mondani, hogy a Gestapo kínzókamráiban és a koncentrációs táborokban közülük mintegy 360 ezret pusztítottak el bestiális kegyetlenséggel a hitleristák.

CSEHSZLOVÁKIA NÉPEINEK HARCA A FASIZMUS ELLEN

A fasisztáknak nem sikerült megtörniük Csehszlovákia szabadságszerető népeinek akaratát. Az ország megszállásának legelső napjaitól kezdve a hazafiak, élükön a kommunistákkal, harcot indítottak a német fasiszta megszállók és a népárulók ellen.

22 Рождение чехословацкой Народной армии. Сборник статей, стр. 56.

1938 novemberében Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának határozata értelmében, a párt vezetősége Moszkvába költözött. Onnan tartotta a kapcsolatot a helyi pártszervekkel, irányította a pártszervezetek tevékenységét és a néptömegek harcát. A földalatti szervezetek összekovácsolták a csehszlovákiai hazafiak erőit. Illegális irodalmat adtak ki, titkos rádióállomásokat létesítettek, szabotázscselekményeket hajtottak végre az üzemekben, minden lehetséges módszerrel és eszközzel harcoltak a megszállók ellen. Miután a hitleri Németország megtámadta a Szovjetuniót, a csehszlovák nép nemzeti felszabadító harca fokozódott, egybeolvadva a szovjet népnek a német fasiszta csapatok ellen vívott hősi harcával.

A fasiszta Németország Szovjetunió elleni támadásával kapcsolatban a CSKP illegalitásban működő központi bizottsága külön felhívással fordult a lakossághoz.

„Közülünk mindenki érzi és tudja – hangoztatta a felhívás –, hogy ez a barbár támadás nemcsak a Szovjetunió ellen irányul. Ez támadás valamennyiünk, külön-külön mindegyikünk ellen. Ez roham a dolgozók és a szocializmus országa ellen.

Éppen ezért történelmi felelősséget ró valamennyiünkre . . .

Még szorosabban tömörítsétek soraitokat a kommunista párt köré! A gyárakban, a műhelyekben és mindenütt, ahol dolgoztok, erősítsétek az ellenállást."

Válaszul a kommunista párt felhívására, Csehszlovákiában partizánharc bontakozott ki. A hegyekben és az erdőkben kis partizánosztagok és -csoportok jelentek meg, és kapcsolatot létesítettek a gyárakban, az érc- és a szénbányákban, a falvakban működő ellenállási csoportokkal.

Harcuk során az illegális szervezetek tagjai és a partizánok óriási nehézségekbe ütköztek. Az ellenség a legkegyetlenebb leszámolással torolta meg minden lépésüket. Idézünk egy példát. 1941. szeptember 27-én Csehország és Morvaország birodalmi protektorának tisztségét Reinhard Heydrich SS-Obergruppenführer, a harmadik birodalom egyik legszörnyűségesebb alakja vette át. Az volt a teendője, hogy felszámolja a cseh nemzeti ellenállási mozgalmat, amely különösen aktívvá vált azóta, hogy a náci Németország megtámadta a Szovjetuniót. A „cseh tartományok" elnémetesítésének feladata is Heydrichre hárult.

Heydrich Prágába érkezése után azonnal rendkívüli állapotot léptetett életbe. Megkezdődtek a tömeges letartóztatások és kivégzések. A fokozott terror meggyengítette az ellenállási mozgalmat, sok földalatti szervezetet részben vagy teljesen felszámolt. 1942. május 27-én egy sikeres merénylet következtében Heydrich, ez a hitlerista bérenc, meghalt.

A merénylettől felbőszült Gestapo május 28-ára virradóan megrendezte „a borzalmak éjszakáját". Németországból erősítés érkezett. Mindenfelé SS-alakulatok kutattak. Megkezdődött az ártatlan emberek tömeges kivégzése, a pél-

dátlan terror, amelyet az új birodalmi protektor, Kurt Dalüge és helyettese, Frank szervezett.

1942. június 10-én a nácik földdel tették egyenlővé a kladnói járásban levő Lidice települést. 199 férfit agyonlőttek, a nőket és a gyermekeket pedig koncentrációs táborba hurcolták.

1942. június 24-én, akárcsak Lidicét, a Chrudim város közelében levő Ležaky falut is megsemmisítették.

Szüntelenül működtek a katonai bíróságok. Dalügének Hitlerhez küldött jelentése szerint, az 1942. május 27-től július 3-ig terjedő időszakban 1357 cseh hazafit lőttek agyon, a lidicei és a ležakyi áldozatokat nem számítva.

A „heydrichiádá"-nak nevezett kegyetlen terror a katonai bíróságokon végződött, amely 252 ember ügyében ítélkezett. Valamennyi vádlottat, a fiatalkorúakat is beleértve, Heydrich özvegyének szorgalmazására, 1942. október 24-én kivégezték a mauthauseni koncentrációs táborban.

A nácik kegyetlen csapásai és a súlyos áldozatok azonban nem törték meg a csehszlovák népet. A cseh és a szlovák hazafiak nem tették le a fegyvert, a kommunista párt vezetésével folytatták szent harcukat a megszállók ellen.

A sztálingrádi győzelem óriási jelentőségű katonai-politikai eseménye volt a népeknek a német fasizmus ellen vívott harcában. Csehszlovákia népeinek nemzeti felszabadító mozgalmában is új szakasz kezdődött: kibontakozott a tömeges partizánmozgalom, különösen Szlovákiában.

A harc megszervezésében jelentős segítséget nyújtottak a testvéri csehszlovák népnek a fasiszta fogságból megszökött szovjet katonák. Gyakran ők álltak a népi bosszúállók osztagainak élére.

Az egyik morvaországi partizáncsapat parancsnoka Ivan Sztyepanov, fogságból megszökött szovjet katona volt. Ez a nagyszerű parancsnok, aki számos merész hadműveletet hajtott végre a megszállók ellen, 1945 áprilisában esett el Csehszlovákia szabadságáért a Kelčski-Javornik hegyen.

Alekszej Jemeljanov, a szovjet hadsereg főhadnagya, egy csoport harcossal szintén megszökött a hadifogolytáborból. Csehszlovák földre jutva, a szovjet tiszt kapcsolatba lépett a kommunistákkal és megszervezte a „Pugacsov"-partizánosztagot. Ez az osztag Szlovákia területén, Humenné körzetében tevékenykedett. A partizánok utakat, hidakat robbantottak, hitleristákat semmisítettek meg, hadifoglyokot szabadítottak ki. 1944 júliusában Alekszej Jemeljanov elesett a harcban. A bátor parancsnok harci hőstetteit nagyra értékelte a csehszlovák kormány: halála után Hadikereszttel és a „Csehszlovákia Partizánja" érdemrenddel tüntették ki.

Sok példát lehetne idézni a szovjet harcosok aktív segítségéről, amelyet a Csehszlovák Köztársaság területén nyújtottak a csehszlovák népnek a partizánmozgalom megszervezésében. Az egyik ilyen a Csapajev-partizánalakulat tevékenysége. 1943 augusztusában Eperjes (Prešov) körzetében a fasiszta fogságból megszökött I. K. Baljuta szovjet tiszt (Csehszlovákiában V. I. Jagupov néven ismerték), L. Kukorrely és I. Mossorak szlovák kommunisták és mások partizánosztagot szerveztek. Parancsnokává egyhangúlag Jagupovot választot-

ták. Az osztagnak Csapajev, a polgárháború legendás hőse nevét adták. Ez az osztag gyorsan népszerűségre tett szert a helyi lakosság körében, és a megszállók réme lett. Hamarosan nagy partizánköteléket alakítottak belőle, létszáma meghaladta az ezer főt.

Mint már megjegyeztük, a partizánmozgalom Szlovákiában öltötte a legnagyobb méretet. Csehszlovákia Kommunista Pártjának Moszkvában működő Külföldi Irodája 1943 nyarán ideküldte K. Šmidke és K. Bacilek pártmunkásokat, hogy olyan erős pártvezetőséget szervezzenek, amely képes egyesíteni az antifasiszta mozgalom erőit és össznépi felkelés előkészítésére tudja összefogni őket. Nemsokára sikerült megalakítani Szlovákia Kommunista Pártjának ötödik illegális Központi Bizottságát.[23]

Ugyanezen év decemberében megalakult a Szlovák Nemzeti Tanács, a szlovákiai nemzeti felszabadító mozgalom vezető szerve. A Tanács élén az elnökség állt, amelynek tagjai paritásos alapon kommunisták (K. Šmidke, G. Husák, L. Novomesky) és más pártok képviselői voltak. A Tanács egyik elnöke K. Šmidke volt.

Az akkori szlovákiai helyzetet és a kommunisták előtt álló fő harci feladatot Gustáv Husák így jellemzi: „Szükséges volt minden demokratikus és antifasiszta erőt, minden ellenzéki irányzatot egyesíteni, nekik egységes programot és célt, egységes szervezetet és vezetést adni, keresni a fasizmus elleni harc legelfogadhatóbb és leghatékonyabb formáit, összeegyeztetni a szlovák nép ellenállását az európai népeknek és mindenekelőtt a Szovjetunió népeinek harcával."[24]

A kommunista párt illegális központi bizottsága és a Szlovák Nemzeti Tanács megkezdte az össznépi felkelés előkészítését. 1944. június 29-én a Szlovák Nemzeti Tanács mellett Katonai Központ létesült, élén J. Golian alezredessel.

Csehszlovákia népei nemzeti felszabadító harcának fokozása szempontjából nagy jelentőségű volt az 1943. december 12-én aláírt szovjet–csehszlovák barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és a háború utáni együttműködési szerződés. Ez a fasizmus elleni háború zord éveiben kötött szerződés a felszabadító harc fokozására lelkesítette a csehszlovák népet.

1944 tavaszán a szovjet hadsereg elérte a háború előtti szovjet–csehszlovák határt. Ez ismét fellendítette a szlovákiai partizánharcot. 1944. április 13-án az Ukrán Kommunista (bolsevik) Párt Központi Bizottsága, a CSKP KB kérésére és az SZK(b)P KB utasítására, határozatot hozott arról, hogy segítséget kell nyújtani a csehszlovák elvtársaknak abban, hogy a Partizánmozgalom Ukrán Törzsében partizán (nemzeti) kádereket képezzenek ki.

1944 májusában Klement Gottwald Kijevbe utazott. Az UK(b)P Központi Bizottságában tárgyalások folytak a csehszlovák partizánmozgalomnak nyújtandó sokoldalú segítségről. Az UK(b)P KB Politikai Bizottsága külön határozatot hozott e segítségnyújtásról.

23 A CSKP négy illegális KB-jának tagjait a hitleristák 1941–1943-ban letartóztatták.

24 *Гусак, Густав.:* Свидетельство о Словацком национальном восстании. M., Политиздат, 1969, стр. 61

A Partizánmozgalom Ukrán Törzsének iskoláiban megindult a partizánkáderek kiképzése Csehszlovákia számára. Az oktatás befejezése után szovjet és csehszlovák partizánokból álló vegyes csoportokat dobtak át csehszlovák területre.

Július 26-án például a Turčiansky Sväty Martintól délkeletre eső körzetben tizenegy főnyi szervező csoportot dobtak le, amelynek parancsnoka P. A. Velicsko volt. A csoport gyorsan kapcsolatot teremtett a helyi kommunistákkal és közös akciókban egyezett meg velük. Augusztus 3-án az Alacsony-Tátra körzetében egy repülőtér építéséhez láttak hozzá, a Szovjetunióból érkező más partizáncsoportok és rakományok fogadására. Augusztus 17-én újabb leszállóhely létesült – Koščapa körzetében. A csoport már augusztus 23-án három osztagból álló dandárrá gyarapodott: az orosz osztag 123 főnyi volt, parancsnoka N. Szurkov; a szlovák 120 főnyi, parancsnoka V. Žigor; a francia 98 főnyi, parancsnoka J. de Lenourier. Ugyanakkor három szervező csoport alakult – Jan Rept, Bogusz Žingor és P. Ladislav parancsnokságával. Ezeket Szlovákia különböző körzeteibe küldték, hogy újabb partizánosztagokat alakítsanak. Augusztus 6-tól 18-ig P. A. Velicsko támaszpontjai J. P. Voljanszkij, E. Belik, A. Sz. Jegorov, T. Pola és mások csoportjait fogadták.[25] Ezek a csoportok gyorsan kiegészültek a helyi lakosokból, és nagy osztagokká, sőt magasabbegységekké növekedtek. Így például az egyik partizánosztagban több mint másfél ezer ember volt. Ezt az osztagot az 1. csehszlovák partizándandárrá szervezték át. Parancsnoka Alekszej Jegorov lett, komisszárja Grigorij Milnyikov, törzsfőnöke Anatolij Rzseckij.

A dandár tizenkét osztagában huszonkétféle nemzetiségű ember gyűlt egybe. Mindannyian merészek, elszántak, de katonailag meglehetősen képzetlenek voltak. Gyűlölték az ellenséget. Ezeket egységes családdá kellett összekovácsolni, megtanítani a fegyverek kezelésére és erős fegyelemmel összeforrasztani. Jegorov és harcostársai azokban a napokban, a szlovák nemzeti felkelés küszöbén nem sokat alhattak.

1944 augusztusában a dandár megkezdte a harctevékenységét. Szétzúzta Ružomberok fasiszta helyőrségét, azután más kötelékekkel együtt bevonult Besztercebányára, felszabadította Brezno várost és sok falut.

Abban az okmányban, amelyet 1944 októberében írt alá Sztrokacs altábornagy, a Partizánmozgalom Ukrán Törzsének főnöke, ez áll:

„... A dandár harcokkal és diverziós cselekményekkel nagy veszteséget okozott az ellenségnek – 1116 katonája elesett vagy megsebesült, 20 fogságba került, 16 gépkocsi, 5 harckocsi, 8 aknavető, 8 géppuska, 1 gránátvető megsemmisült. 71 gépkocsit, 20 aknavetőt, 40 géppuskát, 4 löveget, 64 géppuskát, 30 géppisztolyt ... zsákmányolt."[26]

25 См. За освобождение Чехословакии. М., Воениздат, 1965, стр. 26—27.
26 «Красная звезда», 17 июля 1970 г.

Ezzel egyidőben Szlovákia és Kárpát-Ukrajna területén más támaszpontokat is előkészítettek, ahová szintén partizáncsoportokat vetettek át. Azonkívül, a CSKP kérésére, a V. A. Karaszev, M. I. Sukajev, V. A. Kvityinszkij, L. J. Berenstejn, N. A. Prokopjuk parancsnoksága alatt tevékenykedő és más szovjet partizánalakulatokat Szlovákiába helyeztek át.

A partizánosztagok diverziós cselekményeket hajtottak végre a vasútvonalakon és az országutakon. Üzemanyag- és lőszerraktárakat robbantottak fel, hidakat, alagutakat, távközlési vonalakat és villamos távvezetékeket tettek üzemképtelenné, támadásokat intéztek front mögötti katonai egységek, repülőterek ellen. Sok városban és faluban, ahol partizánok tevékenykedtek, nemzeti bizottságok létesültek, többnyire kommunisták vezetésével. Csehszlovákia dolgozói megértették, hogy a harc nemcsak a megszállók, hanem a belső reakciós erők ellen is folyik.

A partizánharc nagy méretei, a szovjet csapatok közeledése Csehszlovákia határaihoz, aggodalmat keltett Berlinben. A hitlerista katonai vezetés Szlovákiát igen fontos hadászati körzetnek tekintette, amely fedezi Csehország, Morvaország, Magyarország, Délnyugat-Lengyelország ipari központjait – a fasiszta Németország fontos nyersanyagforrását. A Szlovákián át vezető vasúti és közúti összekötő vonalak nagy hadászati jelentőségűek voltak. Különösen megnövekedett ennek a körzetnek a szerepe a Vörös Hadsereg romániai támadásának időszakában. A szovjet haderők csapása és behatolása Magyarországra a német fasiszta hadseregek egész déli csoportosításának teljes bekerítésére vezethetett.

Ebben a helyzetben a hitlerista parancsnokság tervei egész Szlovákia gyors megszállására összpontosultak. Augusztus elején a Tiso-kormány tudomására hozták azt a szándékukat, hogy csapataik állásokat foglalnak el a Keleti-Beszkidekben.

A londoni emigráns kormány aggodalma is fokozódott. A Vörös Hadsereg és a szlovák partizánok együttes csapásai a hitlerista csapatok gyors szétzúzására, az ország fasiszta rendszerének megdöntésére és népi demokratikus rend létrejöttére vezethetett volna Szlovákiában. A londoni kormány ezért igyekezett minden eszközzel maga alá rendelni a partizánmozgalmat, és előtérbe helyezni az általa létrehozott katonai szervezeteket. Már régen azt tervezte, hogy Csehország, Morvaország és Szlovákia területén München előtti típusú, neki alárendelt hadseregeket hoz létre. Szlovákiában a 3. hadsereg megalakítását vették tervbe. E hadsereget a Tiso-féle hadsereg alapján képzelték el, amely szellemében közelebb állna a londoni emigrációhoz, mint a Szovjetunió területén alakított csapatok.

A szlovák hadsereget az emigráns kormány arra szándékozott felhasználni, hogy gyorsan elfoglalja az ország kulcspozícióit és létrehozza a burzsoá hatalmi szerveket abban az időben, amikor a Vörös Hadsereg még a hitleristákkal harcol. A szlovák csapatok közép-szlovákiai parancsnokságának olyan utasításokat adtak, hogy igyekezzék késleltetni a közelgő népi felkelést, közvetlenül a Vörös Hadsereg szlovákiai bevonulása előtt pedig hajtson végre katonai fordu-

latot a hadsereg és a rendőrség erőivel, s a csehszlovák burzsoáziának és a nyugati imperialistáknak megfelelő kormányzatot hozzon létre.

1944. március 22-én S. Ingr nemzetvédelmi miniszter javaslatokat terjesztett elő a kormány elé, amelyekben a fegyveres erők egyik feladataként azt jelölte meg, hogy „véget kell vetni a zűrzavarnak (vagyis a forradalmi mozgalomnak – *A. G.*), amely a háború befejező időszakának körülményei között keletkezik és fokozódik".[27]

Az emigráns kormány különleges reményeket fűzött az úgynevezett Kelet-Szlovákiai Hadtesthez, amelynek parancsnoka A. Malar tábornok volt. Ezt a hadtestet a hitleri parancsnokság utasítására még 1944 tavaszán Közép-Szlovákiából a Keleti-Beszkidek körzeteibe, Eperjes környékére helyezték át.

A hitlerista parancsnokság, amely félt a Kelet-Szlovákiai Hadtestet a Vörös Hadsereg ellen harcba vetni, a szlovák honvédelmi minisztériumon keresztül azt a feladatot tűzte a hadtest elé, hogy a Kárpátokban védelmi vonalat készítsen elő az Orlov–Plaveč közti vasútvonaltól a Szlovákia és Magyarország határának találkozási pontjáig terjedő szakaszon. A védelem fő ellenállási vonalát a Kárpátok hegyláncának gerince mentén tervezték, a második védőövet pedig a Slovenské Raslavice–Giraltovce–Stropkov–Swina vonalon. A fasiszta csapatok májusban kezdtek hozzá a védelmi munkálatokhoz, s a Duklai-hágó körzetében és attól délre hamarosan előnyös fekvésű, jól megerődített állásokat rendeztek be.

Ebben az időben a Szlovák Nemzeti Tanács és Szlovákia Kommunista Pártjának Központi Bizottsága a fasiszta rendszer elleni fegyveres felkelésre készítette elő a népet. Az eseményeket jelentős mértékben meggyorsították a szovjet csapatok győzelmei, amikor is a Kárpátok előhegyeinek elérése után közvetlenül megközelítették Csehszlovákia határait.

A partizánok harctevékenysége egyre nagyobb méreteket öltött. Igazi partizánháború bontakozott ki. Ennek során egyesült a népi ellenállási mozgalom két döntő tényezője: a nemzeti bizottságok és a partizánerők.

A Vörös Hadsereg parancsnokságával való kapcsolat megteremtése, valamint a CSKP vezetőségének és a szovjet katonai parancsnokságnak a szlovákiai helyzetről való tájékoztatása végett augusztus 6-án Moszkvába érkezett a Szlovák Nemzeti Tanács küldöttsége, amelynek tagja volt K. Šmidke, Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának titkára és M. Ferjenčik alezredes, a Szlovák Nemzeti Tanács melletti Katonai Központ képviselője. A küldöttség augusztus 7-én és 8-án beszélgetést folytatott N. V. Szlavin vezérőrnagygyal, a vezérkar képviselőjével. Erről a beszélgetésről Szlavin vezérőrnagy augusztus 9-én jelentést tett A. I. Antonov hadseregtábornoknak, ő pedig augusztus 10-én Sztálinnak.

K. Šmidke találkozott a CSKP Külföldi Irodájának vezető személyiségeivel. Összeegyeztették a felkelés terveit. Ezeknek lényege a következő volt. Ha a németek megkísérlik egész Szlovákia megszállását, akkor a népnek minden

27 Рождение чехословацкой Народной армии. Сборник статей, стр. 210.

erővel (köztük a szlovák hadsereg erőivel is) hadba kell vonulnia, fel kell szabadítania és lehetőleg meg kell tartania a szlovák terület nagyobbik részét, azon ideiglenes népi hatalmat kell szerveznie, s a megszállók által még elfoglalva tartott területen partizánharcot kell folytatnia mindaddig, amíg a Vörös Hadsereg teljesen fel nem szabadítja Szlovákiát. Abban az esetben, ha a szovjet csapatok hamarosan szlovák területre lépnek, azonnal megkezdődik a nemzeti felkelés, megdöntik a pozsonyi kormányt és forradalmi hatalmat hoznak létre az országban. A szovjet csapatok segítségével kiűzik a német és a magyar megszállókat s biztosítják a szlovák erők részvételét Csehszlovákia többi részének felszabadításában.

Ily módon a szlovák nemzeti felkelés sikerét a szovjet parancsnokság részéről a szlovák hazafiaknak nyújtott közvetlen segítséggel kötötték össze. A tárgyalásokon megállapították, hogy erre a segítségre a felkelés előkészítése és végrehajtása során egyaránt szükség lesz.

Miközben Moszkvában még tárgyalások folytak, az országban rohamosan erősödtek a szlovák nép forradalmi megmozdulásai, s a politikai és a katonai vezetők valamennyi tervét megelőzték.

Kelet-Szlovákia középső és északi körzeteit a partizánok gyorsan felszabadították. 1944. augusztus 10-én Čatloš tisoista hadügyminiszter (korábban már esett szó a Tiso-kormányról; Jozef Tiso (1887–1947) a fasiszta Hlinka Szlovák Néppárt vezetője volt, 1938-ban a szlovák autonóm kormány miniszterelnöke lett. 1939-től 1945-ig a fasiszta szlovák bábállam elnöki tisztét töltötte be. Népellenes politikája miatt a háború után kivégezték – a *szerk.*) utasítást adott, hogy az Alacsony-Tátra és a Nagy-Fátra körzeteit tisztítsák meg a partizánoktól. Ez a kísérlet azonban kudarcot vallott. A szlovákiai földalatti hadsereg szervezetei idejekorán figyelmeztették a partizánalakulatokat a bábkormány tervezett hadműveletére. A kommunisták felvilágosító tevékenységet folytattak a katonák között. Ennek következtében egyre több katonai alegység került ki a szlovák bábkormány ellenőrzése alól. A büntető különítményekkel a hegyek közé küldött katonák a partizánokkal barátkoztak. Augusztus második felében mindinkább tömeges jelleget öltött a katonák átállása a partizánokhoz. Fegyverüket és lőszerüket átadták a partizánoknak. A pozsonyi hadügyminiszternek pedig hivatalos jelentést küldtek arról, hogy sehol sem sikerült partizánokra bukkanni.

A partizánosztagok erői egyre nőttek. A felszabadító mozgalom hulláma elsepréssel fenyegette a Tiso-kormányt. A népi felkelés reális veszélyétől megijedt kormány újabb áruló lépést tett: augusztus 23-án azzal a kéréssel fordult Hitlerhez, hogy azonnal küldjön csapatokat Szlovákiába. A német hadosztályok még aznap megindultak Szlovákia határai felé.

A partizánok, amikor értesültek erről, támadásba mentek át. Elfoglalták Sv. Martint – ahol az egész helyőrség csatlakozott hozzájuk –, Vrútkyt és még több várost.

A nemzeti bizottságok kezükbe vették a hatalmat. A partizánok felrobbantották a trencséni és a kral'ovanyi alagutakat, hogy megnehezítsék a német sze-

relvények mozgását Közép-Szlovákián keresztül. A partizánosztagok, amelyek mindenütt hatékony támogatást kaptak a lakosságtól, kiűzték a megszállókat és kiterjesztették hadműveleti körzetüket.

A német parancsnokság fokozta a büntető rendszabályokat. Rendőrcsapatokat vittek Szlovákiába, és a frontról leváltott 357. gyalogoshadosztályt, valamint az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport néhány magasabbegységének csapatrészeit. A német fasiszta csapatok támadásba mentek át a partizánok ellen.

Augusztus 29-én a Tiso-kormány hadügyminisztere rádión keresztül értesítette az országot arról, hogy „a rend helyreállítása" érdekében német csapatok vonultak be Szlovákiába. A Szlovák Nemzeti Tanács ugyanaznap Besztercebányáról rádiófelhívással fordult a lakossághoz a felkelés megindítására, és minden dolgozót nyílt fegyveres harcra szólított fel. A nép lelkesen támogatta a felhívást. Megkezdődött a szlovák nemzeti felkelés.

Augusztus 30-án Zsolna körzetében kibontakoztak a felkelők első harci cselekményei a hitlerista csapatok ellen. Estére a felkelés egész Közép- és részben Kelet-Szlovákia területére is átterjedt. A felkelés központja Besztercebánya lett, amelyet a partizánerők az augusztus 30-ára virradó éjjel szabadítottak fel. Szeptember 1-én a Szlovák Nemzeti Tanács bejelentette, hogy kezébe veszi a törvényhozói és a végrehajtói hatalmat. A helyi nemzeti bizottságok megkezdték a fasiszta hatalom régi szerveinek eltávolítását, a polgárőrség létrehozását, a hitlerista és a helyi fasiszta főkolomposok letartóztatását, a lakosság ellátásának megszervezését stb.

A kommunista párt által irányított nemzeti bizottságok a népi hatalom szerveivé váltak. A Szlovák Nemzeti Tanács a felszabadított körzetekben kihirdette a férfiak mozgósítását 40 éves korig. Augusztus 31-ére a felkelők két védelmi körzetet hoztak létre, központjuk Besztercebányán és Liptovský Sväty Mikulášban volt. A felkelés tömeges jelleget öltött. A kommunista párt, amely a felkelés élére állt, szeptember 2-án kiáltványt intézett a lakossághoz:

„Szlovákia dolgozóit öt éven át megfosztották minden politikai jogtól, és terrorral fenyegették a Hlinka-gárdisták és a német fasiszta bandák ... Az első alkalomra vártunk, hogy fegyverrel megdöntsük az aljas fasiszta rendszert, és a Vörös Hadsereg oldalán nyílt és győzelmes harcra vezessük népünket a fasiszta barbárok ellen. Közel a győzelem! Lépjetek be a partizánosztagokba és alakítsatok újakat! Támogassátok a katonákat és a partizánokat! Egyesítsetek minden erőt a végső döntő csapásra! A kommunisták a nemzeti felszabadító harc élcsapata voltak és azok is lesznek."

A felkelés kezdettől fogva túlnőtt annak a katonai fordulatnak a keretein, amelyet a londoni emigráció és a helyi burzsoázia készített elő. Valóban nemzetivé, felszabadítóvá vált. A szlovák nép széles rétegei a megszállók elleni fegyveres harc útjára léptek. A hazafiaknak sokoldalú katonai segítségre volt szükségük, s ezért a Szovjetunióhoz fordultak.

Augusztus 31-én Z. Fierlinger, Csehszlovákia nagykövete a Szovjetunióban,

azzal a kérelemmel fordult a szovjet kormányhoz, hogy nyújtson a szlovák népnek katonai segítséget.[28] 1944. szeptember 2-án Klement Gottwald A szlovákiai eseményekről című jegyzékével fordult a Szovjetunió külügyi népbiztosságához.[29] A Szovjetunióban levő csehszlovák katonai misszió vezetőjétől, G. Piky tábornoktól még aznap beérkezett az első igénylés, amely arról szólt, hogy 1000 géppisztolyt, 300 páncéltörő puskát, 400 géppuskát és más fegyverzetet szállítsanak, mindegyikhez három javadalmazás lőszert, valamint 1000 kilogramm robbanóanyagot.[30] Később az egész felkelés folyamán hasonló igénylések érkeztek a csehszlovák képviselőktől a szovjet katonai szervek címére, a felkelőknek nyújtandó segítségről. A szovjet parancsnokság azonnal reagált ezekre a kérésekre és utasítást adott a segítségnyújtásra.

Meg kell jegyezni, hogy a Szovjetunió korábban, az igénylések beérkezése előtt is adott fegyvert a szlovák hazafiaknak. Ezt a feladatot eredetileg a Partizánmozgalom Ukrán Törzsének rendelkezésére álló légierő hajtotta végre. Augusztus 15-étől a 208. éjszakai bombázó repülőhadosztályt is bevonták, ennek parancsnoka L. N. Juzejev ezredes volt, aki az 1. Ukrán Front 2. légi hadseregének állományába tartozott.[31]

Később, mivelhogy a felkelők a fegyver- és a különféle felszerelésszállítmányok növelését kérték, a szovjet parancsnokság a csehszlovákiai repülőutakba a távolsági 4. gárda- és az 5. légihadtest állományának egyes kötelékeit is bevonta.[32] Az ellátást ezután a Honvédelmi Népbiztosság központi bázisáról bonyolították le. Ugyanakkor a szlovák hazafiak számára a Csehszlovákia irányában tevékenykedő frontok raktáraiból is kiutaltak fegyvert és lőszert. Így például, N. N. Szemjonov tüzér altábornagy, az 1. Ukrán Front tüzérparancsnoka, 1944. október 18-án a következő jelentést küldte a tüzérség főcsoportfőnökségének:

„A csehszlovák felkelő hadsereg számára repülőgépekkel elküldünk:
– *az önök tartalékából:* 1500 darab PPS típusú géppisztolyt, 59 darab páncéltörő puskát, 50 darab 82 milliméteres aknavetőt;
– *a frontraktárakból:* 1500 darab 1944-es mintájú karabélyt.
Az említett felszerelést a frontparancsnok utasítására küldjük el."[33]

A szlovák nemzeti felkelés idején egyedül a Honvédelmi Népbiztosság központi bázisáról 2050 puskát, 1702 géppisztolyt, 461 géppuskát, több száz pán-

28 См. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы. М., Госполитиздат, 1960, стр. 181—182.

29 См. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы, стр. 183—186.

30 См. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы, стр. 187.

31 Архив МО СССР, Ф. 302, оп. 4196, д. 77, лл. 27—30.

32 Архив МО СССР, Ф. 39, оп. 11 519, д. 705, л. 4.

33 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2712, д. 109, л. 132.

céltörő puskát, több tucat légvédelmi géppuskát és más fegyvereket küldtek a csehszlovák hazafiaknak.[34]

Ezzel együtt, a csehszlovák képviselők kérésére, német mintájú, zsákmányolt fegyvereket is juttattak Szlovákiába. 1944-ben a Honvédelmi Népbiztosság raktáraiból 2170 Mauser-puskát, 360 Schmeisser-géppisztolyt, 484 géppuskát és több mint 2 millió töltényt küldtek oda.[35] 1944-ben a szovjet parancsnokság légi úton összesen több mint 10 ezer puskát, géppisztolyt, karabélyt és pisztolyt, mintegy ezer géppuskát, több száz páncéltörő puskát, 7 millió töltényt szállított Cehszlovákiába. Ezzel egyidőben a Szovjetunióból híradó eszközöket, gyógyszert, élelmiszert, anyagi felszerelést stb. juttattak el a felkelőkhöz.

A felkelők által felszabadított körzetek védelmének megerősítésére a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása szeptember 13-án, a csehszlovák képviselők kérelmére utasítást adott, hogy vessék át Szlovákia területére a 2. csehszlovák légideszantdandárt és az 1. csehszlovák vadász-repülőezredet.[36] Szeptember 17-én és a szeptember 18-ára virradó éjszakán az 1. csehszlovák vadászrepülőezred teljes létszámban, felszereléssel, lőszerrel, üzemanyaggal és rádióállomással együtt a Tri Duby-i repülőtérre települ át.[37] A 2. légideszantdandár átdobása október 17-től 25-ig ment végbe.

Ebben az időben az 5. távolsági repülőhadtest erői összesen 1855 embert és több mint 360 tonna rakományt szállítottak légi úton a 2. légideszantdandár és a felkelők számára, visszafelé pedig 784 sebesültet és 12 tonna rakományt vittek a hátországba.[38]

A szlovák hazafiak fegyverrel és különböző felszereléssel való ellátásában fontos szerepet játszott a Tri Duby-i repülőtér, amelyet a szovjet és a csehszlovák partizánok augusztus 30-án, vagyis a felkelés elején foglaltak el. Ezen a repülőtéren több mint ezer leszállást hajtottak végre, több mint 2000 embert és körülbelül 800 tonna rakományt szállítottak ide; visszafelé pedig majdnem valamennyi (mintegy ezer) sebesült és beteg szlovák felkelőt és szovjet partizánt szovjet területre vittek.

A felkelés során a Szovjetunió a partizánmozgalom szervező káderei tekintetében is további segítséget nyújtott a csehszlovák hazafiaknak. Szeptember közepén Szlovákiába vezényelték a Partizánmozgalom Ukrán Törzse hadműveleti munkatársainak egy csoportjával A. N. Aszmolov tapasztalt szovjet partizánparancsnokot. Szeptember 16-án Szlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottságának határozata értelmében megalakították a Szlovákiai Partizánmozgalom Főtörzsét, ennek tagja lett K. Šmidke, R. Slansky, J. Šverma. A. N. Aszmolov ténylegesen a törzsfőnök teendőit látta el.

Ez idő tájt érte el tetőfokát a szlovákiai partizánharc. Nem teljes adatok

34 Архив МО СССР, Ф. 80, оп. 12 295, д. 1393, л. 5.

35 Архив МО СССР, Ф. 40, оп. 11 549, д. 238, л. 31.

36 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2712, д. 213, л. 489.

37 См. Советско-чехословацкие отношение во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы, стр. 200.

38 См. За освобождение Чехословакии, стр. 88.

szerint, 1944 októberében itt 7 partizán-magasabbegység harcolt, amely 15 dandárból és 20 osztagból állt, körülbelül 12 ezer főnyi összlétszámmal, továbbá 12 önálló dandár több mint 12 ezer főnyi létszámmal, 70-nél több önálló partizánosztag, amelynek állománya meghaladta a 10 ezer főt. Szlovákiában 1944 őszén összesen mintegy 100 partizánalakulat volt, több mint 35 ezer főnyi összlétszámmal.

A partizánosztagok és magasabbegységek, mint előbb említettük, a felkelők fegyveres erőinek alapjául szolgáltak. Városokat és falvakat szabadítottak fel a megszállók uralma alól, védelmezték a felszabadított körzeteket, csapásokat mértek a hitlerista csapatok hátsó vonalaira. Augusztus 27-én például a partizánok, a hadseregnek a nép oldalára átállt alakulataival együtt, elfoglalták Ružomberokot és Rybar vasútállomást, 28-án Liptovský Sv. Mikulášt, Breznót, augusztus 29-én Liptovský Hrádokot és Sv. Peter repülőteret, 30-án pedig Poprádot és Lőcsét. Szeptember 2-án felszabadították Késmárkot és Zólyomot. A partizánok a felkelő alakulatokkal együttműködve, két hónapig Szlovákia 15 ezer négyzetkilométernyi felszabadított területét tartották kezükben. Ugyanakkor a partizánosztag egy része a hitlerista csapatok hátában, annak ellátási útvonalain harcolt.

A partizánok aktív tevékenysége következtében az ellenség nagy veszteségeket szenvedett. Ez arra kényszerítette a hitlerista parancsnokságot, hogy állandóan egyre újabb reguláris csapatokat, harckocsikat, tüzérséget és légierőt vonjon össze a felkelés körzetébe, de ezek nyomását a felkelők bátran, ámbár nagy erőfeszítések árán visszaverték.

Ebben az időben a szovjet kormány fontos döntést hozott: a szlovák hazafiak megsegítésére elrendelte, hogy támadó hadműveletet kell előkészíteni, majd végrehajtani, s a szovjet csapatok ennek során átkelnek a Kárpátokon és kijutnak a felkelők körzeteibe.

A szovjet parancsnokság nem tervezte a Kárpátok jelentős erőkkel mért, frontális csapással történő leküzdését, mivel a 2. és a 3. Ukrán Front romániai és magyarországi támadásának kifejlődése és az 1. Ukrán Front lengyelországi támadása a hitlerista csapatokat elkerülhetetlenül arra kényszerítette volna, hogy – a mélységi *átkarolás veszélye* miatt – elhagyják a kárpáti védővonalakat. A szovjet kormány mégis úgy határozott, hogy az 1. és a 4. Ukrán Front erőivel azonnal támadó hadműveletet indít közvetlenül a Kárpátokon keresztül, azzal a céllal, hogy támogassa a csehszlovák nép haladó nemzeti felszabadító mozgalmát; ezt az elgondolást a dolgozók nemzetközi szolidaritásának hagyományai, a proletár internacionalizmus elvei vezérelték. A hadműveletet a csehszlovák fél nyomatékos kérésére hajtották végre. (Vázlat a 61. oldalon.)

Meg kell jegyezni, hogy a szovjet kormány és Csehszlovákia képviselői már a szovjet csapatoknak a csehszlovák határhoz való megérkezése előtt megoldottak néhány katonapolitikai és diplomáciai jellegű problémát. Többek között kidolgozták a szovjet parancsnokság és a csehszlovák közigazgatás kölcsönös kapcsolatainak elveit a felszabadított területen, s ezt a szovjet főparancsnokságnak és a csehszlovák közigazgatásnak a szovjet csapatok Csehszlovákiába

való bevonulása utáni kapcsolatairól szóló egyezményben rögzítették, amelyet 1944. május 8-án írtak alá Londonban.[39] Ez az okmány az egyenlőség, a kölcsönös segítség és a másik állam belügyeibe való be nem avatkozás elvein alapuló, új típusú nemzetközi kapcsolatok bizonyítéka.

Az 1944. május 8-i egyezmény ténylegesen az első nemzetközi okmány volt, amely a szovjet csapatok és parancsnokság, valamint egy baráti állam felszabadított területén működő helyi hatalmi szervek közötti kapcsolatokról szólt. Különösen hangsúlyozni kell azt, hogy a szovjet fél a továbbiakban szigorúan és maradéktalanul tiszteletben tartotta az egyezmény valamennyi pontját. A hamarosan a baráti Csehszlovákia területére lépett csapatoknál nagy felvilágosító munka folyt, a katonákat és a tiszteket a helyi rend és szokások tiszteletére nevelték. Felhívták a figyelmüket, hogy megengedhetetlen bármiféle beavatkozás a Csehszlovák Köztársaság hatalmi szerveinek belügyeibe.[40]

Meg kell jegyezni, Beneš elnök bizonyos volt abban, hogy Csehországot és Morvaországot a nyugati szövetségesek szabadítják fel, ezért az emigráns kormány valamennyi tervét az angol katonai parancsnoksággal szoros együttműködésben dolgozták ki. Ismeretes, hogy 1943 végén az angolok nem nyugatról, hanem délről, a Balkánon át szándékoztak főcsapást mérni Európában. Amikor pedig világossá vált, hogy Kelet-Csehszlovákiát a Vörös Hadsereg szabadítja fel, a Londonban működő csehszlovák kormány új intézkedéseket tett. A 3. hadsereg parancsnokságát „a felszabadított terület parancsnokságává" keresztelték át, s azt a feladatot tűzték elé, hogy a köztársaság keleti részén hátországi hadsereget szervezzen. A csehszlovák burzsoáziának tehát határozott szándéka volt, hogy a szlovák hadsereget – katonai fordulat és hatalomátvétel útján – az ország München előtti polgári rendjének helyreállítására használja fel.

A felkelés terve, amelyet a Katonai Központ dolgozott ki, védelmi jellegű volt. Nem hangolta egybe a csapatok hadműveleteit a partizánosztagokkal, és a hadműveletek összeegyeztetésére vonatkozó tárgyalások lényegében már akkor kezdődtek, amikor a felkelés kirobbant.

Malar, a Kelet-Szlovákiai Hadtest parancsnoka, a felkelés legelejétől kezdve semmiféle intézkedést sem tett a csapatok összpontosítására és harckészültségbe helyezésére. Semmit sem tett annak érdekében, hogy közvetlen kapcsolatot hozzanak létre a szovjet parancsnoksággal. Malar arról igyekezett meggyőzni katonáit, hogy a felkelés korai, hogy nem kell részt venni benne, sőt, azt ajánlotta, adják át fegyverüket a németeknek. A hadtest személyi állományának dezorientálása céljából rádión azt a hamis közleményt továbbította a magasabbegységek törzseihez, hogy a Szlovákiába bevonuló német fasiszta csapatok hadműveletei nem irányulnak a szlovák alakulatok ellen. A megtévesztő tájékoztatás bomlasztó hatással volt a hadtesttörzs és a hadosztálytörzsek tevékenységére, amelyek gyakorlatilag semmit sem tettek azért, hogy a szlovák csapatokat aktív hadműveletekre készítsék fel a megszállók ellen.

39 См. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы, стр. 160—162.

40 Архив МО СССР, Ф. 3, оп. 11 556, д. 16, л. 252.

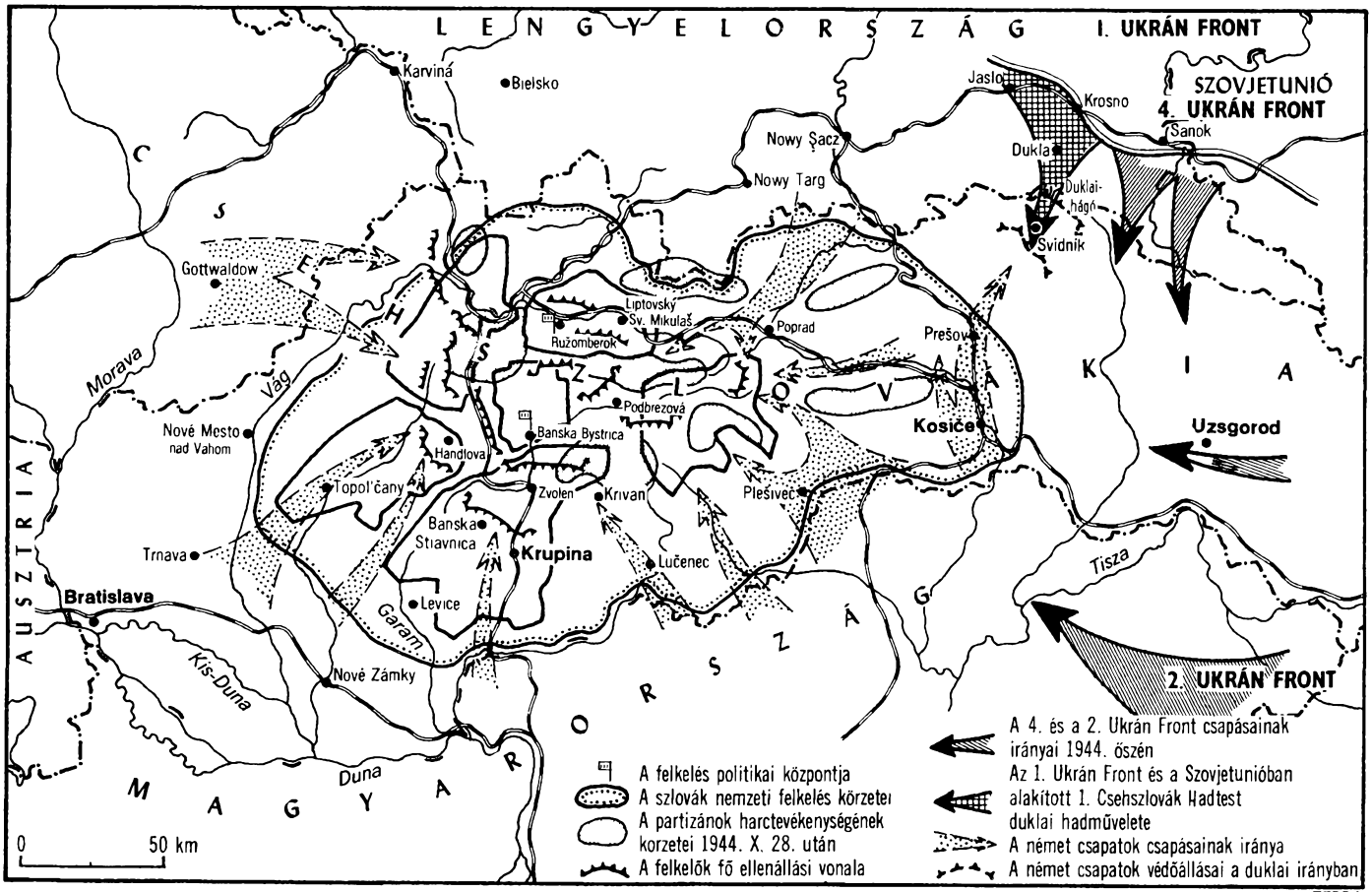
LENGYELORSZÁG
I. UKRÁN FRONT
SZOVJETUNIÓ
4. UKRÁN FRONT
Karviná
Bielsko
Jasło
Krosno
Sanok
Nowy Sącz
Nowy Targ
Dukla
Duklai-hágó
Svidnik
Gottwaldow
Liptovský Sv. Mikuláš
Ružomberok
Poprad
Prešov
Morava
Vág
Podbrezová
Košice
Uzsgorod
Nové Mesto nad Vahom
Handlová
Banska Bystrica
Topoľčany
Zvolen
Krivan
Pleśivec
Banska Stiavnica
Krupina
Lučenec
Trnava
Tisza
Bratislava
Levice
Garam
Kis-Duna
Nové Zámky
Duna
AUSZTRIA
MAGYARORSZÁG
2. UKRÁN FRONT
0
50 km
A felkelés politikai központja
A szlovák nemzeti felkelés körzetei
A partizánok harctevékenységének körzetei 1944. X. 28. után
A felkelők fő ellenállási vonala
A 4. és a 2. Ukrán Front csapásainak irányai 1944. őszén
Az 1. Ukrán Front és a Szovjetunióban alakított 1. Csehszlovák Hadtest duklai hadművelete
A német csapatok csapásainak iránya
A német csapatok védőállásai a duklai irányban

TERRA

1944. augusztus 29-én, a felkelés kezdetének napján, V. Talský ezredes, a hadtest parancsnokhelyettese, akire a felkelés terve szerint a hadtest hadműveleteinek irányítása hárult, bejelentette azt a szándékát, hogy megindítja a hadműveleteket. Másnap reggel azonban Talský összehívta beosztott tisztjeit, és közölte, hogy nincs együttműködés a Vörös Hadsereggel. Ezért a hadművelet megindításával várni kell mindaddig, amíg a szovjet parancsnoksággal összeegyeztetik a szervezési kérdéseket. Augusztus 30-án a hadtest változatlanul tétlen volt. Sőt mi több, augusztus 31-én, a legfelelősségteljesebb pillanatban, amikor a csapatokat harcba kellett vezetni a támadó hitleristák ellen, Talský ezredes váratlanul a szovjet csapatok mögöttes területére repült, anélkül, hogy ezt közölte volna a hadtesttörzzsel.

Szeptember 1-én fogadta őt Konyev, a Szovjetunió marsallja, az 1. Ukrán Front csapatainak parancsnoka. Kettőjük megbeszéléséről Konyev telefonon jelentést tett Sztálin legfelsőbb főparancsnoknak, szeptember 2-án 3 óra 20 perckor pedig írásbeli jelentést küldött. Ebben ez állt:

„Ma, 1944. IX. 1-én megjelent nálam Viliam Talský, a szlovák hadsereg vezérkarának ezredese – a szlovák hadseregcsoport (1. és 2. hadosztály) parancsnokhelyettese.

Talský ezredes a beszélgetés során kifejtette azt az elképzelését, hogy csapataink nyugati irányú támadása esetén a szlovák 1. és 2. hadosztály, amely a Nižná Radopn-Tylicz határszakaszon helyezkedik el, keleti irányban támadhatna, azzal a céllal, hogy egyesüljön a Vörös Hadsereggel.

Talský ezredes úgy véli, hogy a Markus ezredes parancsnoksága alatt álló 1. hadosztály teljesíti az ő parancsát.

A 2. hadosztály parancsnokára és személyi állományára különösebben nem számít.

Talský ezredes azért repült át hozzánk, mert a német csapatok megszállták Szlovákiát.

Talský ezredes kijelentette, hogy az 1. és a 2. szlovák hadosztály alakulatai átcsoportosítás után támadást indíthatnak Krosno irányában, csapataink felé.

Abban az esetben, ha csapataink valamilyen okból nem képesek támadásba átmenni, Talský ezredes véleménye szerint célszerű, ha az 1. és a 2. hadosztály partizán-hadműveletekre tér át.

Talskýval együtt 1944. VIII. 30-án átrepült területünkre egy 27 repülőgépből álló kötelék, élén Trinka őrnagy kötelékparancsnokkal. A repülőgépek között 9 Focke-Wulf–189 és Me–109–B típusú, a többi szállítógép.

Frontunk Krosno körzetében 30–40 kilométer távolságra van a szlovák határtól.

A szlovák alakulatokkal és a szlovákiai partizánmozgalommal való egyesülés végett, ha Ön így határoz, célszerű lenne közös hadműveletet végrehajtani az 1. Ukrán Front balszárnyával és a 4. Ukrán Front jobb szárnyával, hogy a Stropkov–Medzilaborce körzetben kijussunk szlovák területre.

A hadműveletbe az 1. Ukrán Front bevonhatja a 38. hadsereg négy lövész-

hadosztályát és egy gárda-lovashadtestet. A csapás iránya: Krosno, Dukla, Tylawa. Ugyanebbe az irányba kívánatos bevonni az 1. csehszlovák hadtestet is. A hadműveletet hét nap múlva lehet megkezdeni.

Kérem utasításait az említett kérdésben."[41]

Ezalatt a német parancsnokság megkezdte a szlovák alakulatok lefegyverzését. Határozottan és gyorsan cselekedett. A frontról leváltott gyalogoshadosztályt külön-külön egységenként átvetették Giraltovce, Eperjes és Medzilaborce körzetébe. Ugyanide érkezett egy őrhadosztály is. A továbbra is széttagolt szlovák hadtest, miután elveszítette parancsnokságát, teljesen felkészületlen volt arra, hogy elhárítsa a hitlerista csapatok nyomását. A szlovák tisztek egy része átállt az ellenséghez. Az alakulatok között megszakadt a kapcsolat. A katonák nem tudták, mihez kezdjenek. Szeptember 1-én és 2-án a hadtestet lefegyverezték. A katonák részint csatlakoztak a partizánokhoz, részint a hitleristák táborokba irányították őket. Árulás következtében így szűnt meg a Kelet-Szlovákiai Hadtest, amelynek igen fontos feladatot kellett volna végrehajtania: elfoglalni a Kárpátok hágóit, biztosítva ezzel csapataink előnyomulását a felkelők megsegítésére. A fentiekről azonban a szovjet parancsnokságnak akkor még nem volt tudomása.

A harc a szlovák népi felkelés számára kedvezőtlen fordulatot vett. A felkelők helyzete egyre nehezebbé vált. Sürgős külső segítségre volt szükség.

Ilyen volt a helyzet Szlovákiában, mielőtt a szovjet csapatok megkezdték harctevékenységüket a Kárpátokon való átkeléshez. Ez a lvov–sandomierzi hadművelet után azonnal megkezdődött, hadműveleti szünet nélkül. A szovjet kormány utasítására, mint már megjegyeztük, parancsnokságunk elhatározta, hogy haladéktalanul támadó hadműveletet készít elő és hajt végre a Kárpátok lekuzdésére, azzal a céllal, hogy segítséget nyújtson a szlovák hazafiaknak.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása már 1944. szeptember 2-án direktívákat adott az 1. és a 4. Ukrán Frontnak, hogy készítsen elő és legkésőbb szeptember 8-áig indítson támadást a két front csatlakozásán avégből, hogy Krasno, Sanok körzetéből Eperjes általános irányban mért csapással kijusson a csehszlovák határhoz és egyesüljön a felkelőkkel. A hadművelet végrehajtásába az 1. csehszlovák hadtestet is bevonták. Ugyanakkor utasítást adtak arra, hogy meg kell szervezni az együttműködést az Eperjes körzetében állomasozó szlovák csapatokkal.

E bonyolult hadműveletet azért kellett ilyen rövid idő alatt előkészíteni, mert a Szovjetunió teljesíteni kívánta a szlovák hazafiak iránti nemzetközi kötelességét, s ez kivételes erőfeszítést követelt csapatainktól, amelyek június közepe óta szüntelenül nehéz harcokat vívtak Nyugat-Ukrajna felszabadításáért. Átcsoportosításokat kellett végrehajtani, hogy a csapatokat új irányokban összpontosítsák, nagy mennyiségű lőszert, üzemanyagot, élelmiszert, takarmányt kellett oda-

41 Архив МО СССР, Ф. 236, оп 2712, д. 56, лл. 450—454.

szallítani, s ez a hegyi hadszíntér viszonyai között már önmagában is rendkívül nehéz volt.

Ugyanakkor a főhadiszállás megparancsolta a 2. Ukrán Frontnak, hogy a jobbszárny főerőivel mérjen csapást élesen északnyugati irányban, Szatmárnémeti felé, azzal a céllal, hogy segítséget nyújtson a 4. Ukrán Front csapatainak a Kárpátokon való átkelésben és az Ungvár, Munkács körzet elérésében.[42]

A szlovák hazafiak megsegítésére tehát a 4. Ukrán Front csapatait, az 1. Ukrán Front balszárny- és a 2. Ukrán Front jobbszárny-csapatait szánták.

A HADSZÍNTÉR JELLEMZÉSE

A Kárpátok hegyei körülbelül másfél ezer kilométer hosszú, óriási ívként fedezik északról, keletről és délkeletről a Magyar Alföldet. Ez a hegytömb hadászati tekintetben hatalmas természeti vonal a Csehszlovákiába és Magyarországra vezető megközelítő útvonalakon.

A Keleti-Kárpátok – domborzati viszonyai szerint – három részre osztható: a Keleti-Kárpátok nyugati körzetére – az Alacsony-Beszkidekre; a középső részre – a Beszkidekre, amelyek a Lupkówi-hágótól az Uzsoki-hágóig terjednek; és a Keleti-Kárpátok harmadik, legmagasabb részére – az úgynevezett Gorganira, amely az Uzsoki-hágó és a Czarny Czeremosz folyó felső szakasza között van.

Az Alacsony-Beszkidek a Poprád folyótól a Lupkówi-hágóig húzódnak. Ez a körzet a legalacsonyabb a Keleti-Kárpátok hegyrendszerében, ritka erdők borítják, és járhatóság tekintetében a leghozzáférhetőbb a csapatok számára. A Kárpátok ívének ez a része körülbelül tíz párhuzamos, alacsony, északnyugatról délkeletre húzódó hegyláncból áll, és keresztvölgyek tagolják 10–15 kilométer kiterjedésű, önálló, rövid hegygerincekre.

A fő vízválasztó északnyugat–délkeleti irányban szeli át az Alacsony-Beszkideket. Legmagasabb pontjai nem haladják meg a 800 métert. A legtöbb hegygerinc abszolút magassága 600–700 méter között van, relatív magassága nem haladja meg a 300 métert. Az Alacsony-Beszkidek csúcsai gömbölyűek és hullámosak, lejtői lankásak, ezért a táj egyes helyeken – még a fő vízválasztó vidékén is – dombokra emlékeztet.

Az úthálózat a csapatok hadműveleteinek körzeteiben gyér volt. Az Alacsony-Beszkidekben összesen nyolc hágó van, ezek között van a négy Jasiołkai-hágó, amelyeken három földút és egy műút vezet keresztül, összekötve a Jasiołka folyó völgyét az Ondava és a Laborc folyókéval. Különösen nagy jelentőségű volt az a hágó, amelyen át a Jasliska–Humenné országút vezetett. Ez a leglankásabb hágó, körülbelül 600 méter magas. Távolabb, délkeletre van a két Kale-

42 См. За освобождение Чехословакии, стр. 46.

nowi-hágó, amelyen keresztül földút kötötte össze a Wislok és a Jasiołka folyók völgyét a Laborc folyó völgyével. A Sanok–Humenné műút a Radoszycei-hágón át vezetett. Az Alacsony-Beszkidek és a Keleti-Kárpátok érintkezési pontján van a Lupkówi-hágó, amely összeköti az Oslawa és a Laborc folyók völgyeit. Ezen a hágón át haladt a Sanok–Humenné vasútvonal.

A Keleti-Kárpátok középső része több párhuzamos hegygerincből áll, amelyet a folyóvölgyek két, egymásra merőleges irányban osztanak szét, ennek következtében a hosszanti völgyeket keresztátjárók kötik össze egymással. A Kárpátok e részének teljes hosszúsága több mint 200 kilométer, szélessége eléri a 100 kilométert.

A Beszkidek több párhuzamos hegyláncból áll, abszolút magassága többnyire 1000–1300 méter. E hegyláncok relatív magassága a völgyekhez képest 400–500 méter között mozog. Valamennyi lépcsőzetesen helyezkedik el és alacsony, lankás erdőhátak kötik össze, ezek a legkényelmesebb hágók. A tengelyirányú hegygerinctől északkeletre számos, Kárpátok előtti párhuzamos előgerinc és vonulat helyezkedik el, amelyek 2–3 kilométer széles völgyekkel szétválasztott, rövid és alacsony hosszanti vonulatok bonyolult rendszerét alkotják. A Kárpátok előtti hegyláncok járhatóságát megkönnyíti a hosszanti és a keresztirányú völgyek sűrű hálózata. A Keleti-Kárpátok legelső kárpátontúli láncai magasabbak a Kárpátokon innen (keletre) levőknél és hosszúságuk eléri a 40 kilométert. Magasságuk túlnyomórészt 1000 és 1300 méter között mozog, s erdőtlen, lapos csúcsaik vannak. Majdnem mindenütt ösvények haladnak át rajtuk. A gerincek lejtői 15–30 fokosak, de mivel horpadásokkal erősen tagoltak és erdőkkel borítottak, ezek a hegyek az utak és az ösvények kivételével a csapatok számára nehezen járhatók.

A Beszkidekben hét hágó vezet a fő hegyvonulaton keresztül, vagyis 10 kilométerenként átlagosan egy-egy. A hágók magassága 770–1000 méter. A Balnicai- és a Solinai-hágó átszeli a Beszkidek gerincét és földúttal köti össze – az előbbi – az Oslawa folyó völgyét az Udava folyóéval, és – az utóbbi – a Solinka folyó völgyét az Udava folyóéval. Az Orosz-hágó a Kárpátokon át vezető öt legfontosabb irány egyikén van. Ezen keresztül halad a Sanok–Humenné műút. A Keleti-Orosz-hágón át földút visz Smerek felől Ruskéba. A Wetlinai-hágó a Nagy-Bukovec és az Erdős-Beszkidek hegyláncai közti erdőháton van. Ezen a hágón földút vezetett át Smerekből és Runinából. Azután következik az Ustrzyki-hágó, az Ustrzyki-Gróny–Novaja Sztuzsica földúttal és a Wolosati-hágó a Lutowiske–Wolosat–Ungvár úttal. Száraz időben majdnem valamennyi hágó málhás állatokkal és fogatolt járművekkel járható. Esős időben azonban a fogatolt járművek közlekedése rendkívül nehéz.

Az Uzsoki-hágó és a Czarny Czeremosz folyó felső szakasza között van a Keleti-Kárpátok legmagasabb része – a Gorgani. E hegyek csúcsainak magassága többnyire 1300–1500 méter, egyes csúcsok pedig még magasabbra emelkednek. A hegyláncok relatív magassága 500 méter. A hegyláncok lejtőit 1100–1200 méter magasságig bükk- és tűlevelű erdők borítják, följebb bokrok és rétek vannak.

A Gorgani fő hegyláncán sok hágó vezet át. Az Uzsoki-hágó a Sztrij és a Dnyeszter folyó felső szakaszáról az Ung folyó völgyébe vivő útvonalakon van. A Szambor–Ungvár vasút és országút halad keresztül rajta. Távolabb, délkeletre, a Vereckei-hágók csoportja következik. Az Uzsoki- és a Vereckei-hágó közti 30 kilométeres szakaszon csak négy – mintegy 1000 méter magasan levő, málhás állatok számára is alkalmas – hágó volt. A Vereckei-hágó voltaképp több hágóból áll, hosszúságuk mintegy 30 kilométer; ezeken keresztül vasútvonal, két műút és egy makadámút vezet: összekötik a Sztrij és a Latorca folyó völgyét, valamint Sztrij várost, Munkáccsal. A Keleti-Vereckei- és a Középső-Vereckei-hágó között (15 kilométeren) körülbelül tíz hágó fekszik, amelyeken keresztül málhás állatokkal járható ösvények vezetnek. A Keleti-Vereckei-hágótól tovább keletre még öt hágó van, málhásokkal járható, helyi jelentőségű ösvényekkel: ezek a Mizinka és a Rika folyó völgyét kötik össze. A Viskuvi-hágón át halad a Dolina–Huszt országút. Ettől a hágótól keletre a Jablonovica-hágóig, körülbelül 80 kilométeres szakaszon, a Gorganin nincsenek alkalmas, alacsony hágó-nyergek, ezért az itteni hágók túlnyomórészt csak málhás állatokkal járhatók.

A 4. Ukrán Front támadási sávjában tehát 8 országúti és 4 vasúti átjáró, mintegy 9 földutas átjáró és körülbelül 30 málhásösvény átjáró volt. Emellett a hágóutak legsűrűbb hálózata a Kárpátok északi és középső részére esett. Két-két szomszédos műút között 25–40 kilométer volt a távolság.

A kárpáti hágók többségének sajátossága az, hogy az odavezető megközelítő útvonalak északkeletről lankásabbak, mint délnyugat felől, a déli lejtők jóval meredekebbek.

A Kárpátok előhegyeiben az úthálózat általában gyér volt. Különösen a harántútvonalak hiánya érződött. Emiatt a háború éveiben csapataink átcsoportosítása idején rendkívül nehéz volt hosszú átmenő útirányokat találnunk a front mentén. Megbízható utak csakis a műutak voltak, ilyeneket azonban csupán az alapvető irányokban találtunk. Az északi és a déli előhegyek közti földutak csak száraz időjárás esetén voltak alkalmasak a gépjárműforgalom számára. Esős időben a homokos-agyag- és az agyagtalaj miatt a vízválasztóknál és a hegyek lankás lejtőin gyakran váltak az utak nehezen járhatókká. Azonkívül, valamennyi földúton sok a meredek emelkedő és lejtő, a nagy folyókon a legtöbb helyen nem vezetett át híd.

A Keleti-Kárpátok völgyeiben és szakadékaiban sok kisebb-nagyobb folyó és patak van, amelyek különböző irányokban széttagolják a hegyeket. A széttagolódás következtében különálló hegytömbök keletkeznek, amelyek hosszúsága eléri a 10–12 kilométert. Bár a kárpáti folyók rendszerint sekély vizűek, nagy számuk, meredek partjuk, valamint a különálló hegyláncok, hegyek, völgyek és vízmosások a Kárpátokat rendkívül nehezen járhatóvá tették a csapatok, valamint a haditechnikai eszközök számára. A hegyláncok lejtőinek többségét és a hegyeket borító erdők szintén megnehezítették a csapatok mozgását és tevékenységét.

A szovjet csapatok kárpáti támadásának kifejlesztésénél a legnagyobb jelen-

tőségűek a hágókon átvezető országutak és vasútvonalak által biztosított irányok voltak. Ezek voltak a fő hadműveleti irányok. Járhatóság és hadműveleti jelentőség szempontjából itt öt fontos irányt lehetett megkülönböztetni.

A Sanok–Humenné irány északról délre haladt és két fő útvonal biztosította: a nyugati útvonal – Sanok, Zagórz, Medzilaborce, Humenné – a Radoszyceihágón keresztül, ez 105 kilométer hosszú volt; a keleti útvonal – Lisko, Cisna, Snina Humenné – az Orosz-hágón át, amely 120 kilométer hosszú volt. Mindkét irányban zúzottkő-kavics burkolatú műút vezetett.

A nyugati útvonal, amely Zagórztól a Radoszycei-hágóig terjedt, egyenletes domborzati viszonyok között haladt, s itt nem voltak nagy akadályok: hegyláncok, folyók. Ezen a szakaszon egy hágó volt, mintegy 10 fokos lejtésű. A Radoszycei-hágó a vízválasztó-hegylánc alacsonyabb szakasza, északon lankás emelkedője és délen meredek lejtője van. Az útvonal mentén kevés az erdő. A déli lejtőn sűrűbb az erdő, de itt is akadnak nagy kopár szakaszok. A hegyek lejtőinek talaja az egész úton mindenütt homokosagyag-kavicsos, a tavaszi, őszi sár idején könnyen felázik. Az árterületeken a talaj homokos-kavicsos, így nedves időben sem ázik fel.

A Liskótól az Orosz-hágón át vezető keleti útvonal jóval nehezebb. Első része, amely Liskótól Baligródig terjed, a lankás partú San és Gozyewka folyók széles völgyeiben vezet. Ezután meredek lejtőjű, keskeny és mély vízmosásokban halad. Cisnától nem túl meredek, hosszú emelkedő kezdődik az Orosz-hágó felé. Innen egy meredek és magas hegylejtőn a Cirocha (Ciróka) folyó jobb oldali mellékfolyója mentén visz lefelé az út Ruskéig. A Cirocha felső folyásánál, amelynek mentén az út Humennéig vezet, a folyóvölgy szélessége eléri a 200–300 métert, a partok meredeksége mintegy 45 fokos. Sňina alatt a völgy 1000–2000 méterre szélesedik ki. A San folyót nem számítva, az egész szakaszon csak a Cirocha folyó jelent nagy vízi akadályt, de rendes vízállásnál ezen is át lehet gázolni. Baligródtól Ruskéig nagy erdőségeken át halad az út. A fő hágót sűrű tűlevelű erdő borítja, az út többi része nyílt völgyekben vezet.

A Sanok–Humenné irány sajátossága az volt, hogy itt az alapvető útvonalakat a gyalogság, a málhás állatok és a fogatolt járművek számára alkalmas mellékutakon és ösvényeken meg lehetett kerülni. Ilyenek főként a nyugati részen voltak. A nagy csapatkötelékekkel való manőver a fő hegylánc körzetében azonban nehéz volt.

Az ungvári irány – az egyik legfontosabb a Keleti-Kárpátokban. A szomszédos munkácsi iránnyal együtt a Kárpátokon átvezető központi hadműveleti irány volt – lehetőséget nyújtott a csapatoknak a hadműveleti és a harcászati együttműködésre, s Ungvár és Munkács térségében a legrövidebb és legszélesebb kivezető útvonal volt a Magyar Alföldre.

Az ungvári irány fő közlekedési vonala a Sztarij Szambortól az Uzsokihágón keresztül Ungvárig vezető műút és vasút volt. A műút szinte egész hosszúságban zúzottkő burkolatú, az útvonal déli részén pedig aszfaltbeton. Az úton körülbelül 70 híd volt, mind rövid (30–40 méteres), 12–16 tonna teherbírású. Nagy akadály volt a Dnyeszter, amelyet az út Sztarij Szambornál szelt át, és

három hágó: Javornál, Borinyánál és Uzsok állomásnál. Valamennyi hágó északi emelkedője lankás, déli lejtője pedig meredek. Különösen kitűnik meredekségével az Uzsoki-hágó déli lejtője, ahol hét éles kanyar van. Az útkanyarokban levő sziklák felrobbantásával az út könnyen használhatatlanná tehető. A legjárhatóbb szakasz, amely lehetővé tette a széles manőverezést, a San és a Sztrij folyó felső folyása közti közvetlen forgalmat, a Turkától az Uzsoki-hágóig terjedő szakasz volt. Ebben a körzetben lankásak a lejtők, lehetséges a fogatolt és a lánctalpas gépjárművek közlekedése, helyenként pedig a gépkocsiké, még az utakon kívül is. Ugyanitt valamennyi szállítóeszköz számára járható átmenő utak is voltak. Az útirányba eső folyók, rendes vízállásnál, átgázolhatók. A fő útiránytól északra a csapatok mozgása az Ustrzyki- és a Wołosati-hágón át volt lehetséges, délebbre csak málhás-ösvényeken. A hágón túl csupán egyes szakaszokon vannak a fogatolt és a gépjárművek számára alkalmas kerülőutak.

A munkácsi irányt, amely Sztrij városot összeköti Munkáccsal, a fő hegyláncon keresztül két autóút biztosította: ezek a Középső-Vereckei- és a Keleti-Vereckei-hágón át vezettek. Ezeket az utakat a hágókon túl, Nyizsnye-Vereckénél harántútvonal kötötte össze. Ugyanitt vasútvonal is haladt. Minden műút burkolata zúzottkő volt és sok hídon vezetett át. Az útvonal mentén két hágó is van. Az egyiket, amely a Dolzski-hegyláncon át vezet, lankás emelkedő és meredek lejtő jellemzi, ennek három kanyarulata is van. A Vereckei-hágóknak meredek, rövid az emelkedőjük és hosszú, de kevésbé meredek a lejtőjük. Az útvonalon főként három szakaszon vannak erdők: az Orava és az Opur folyó szurdokában, a hágókon és a Pinyisz és a Latorca folyó menti déli lejtőkön. A talaj homokos-agyag és agyagos-kavics, ez könnyen felázik, s esős időben az utak nehezen járhatóvá válnak. A Középső-Vereckei-hágó körzetében egyes szakaszok mocsarasak, a csapatok számára nehezen járhatók.

A fő utakon kívül ebben az irányban még sok hágó volt, amelyen keresztül lehetséges a málhások, egyes szakaszokon pedig a fogatolt járművek forgalma is. A hágókon kívül nem voltak olyan kerülő utak, amelyeken lehetséges lett volna a főútvonal megkerülése, azonban a hágótól 30–40 kilométerre húzódott a munkácsi és az ungvári irányt összekötő Szvaljava–Perecsin harántútvonal.

A huszti irányban egy műút volt: A Dolina–Huszt országút, amely a Viskuvi-hágón át haladt. Az útvonal hosszúsága mintegy 165 kilométer volt. Első része a Szvica folyó völgyében vezetett; ez a legelején szakadékhoz hasonlít, szélessége körülbelül 200 méter, lejtői pedig 60 fokosak. Az út az Iljinica folyó még keskenyebb völgyében halad fölfelé a Roztok-hegyláncon át vezető első hágóig (abszolút magassága 983 méter), amelynek emelkedője és lejtője meredek. A második, a Viskuvi-hágó, néhány kilométerrel délebbre van. Magassága 925 méter, relatív emelkedése azonban nem haladja meg a 120 métert. A fő hegylánc lejtője meredek, zegzugos, három éles kanyarral, esése kb. 0,15. A hágón túl az útirány a Rika folyó völgyét követi. A völgy szélessége a felső részen 200–300 méter, helyenként 800 méter. A lejtők meredeksége eléri a 40–60 fokot.

A kavics-zúzottkő burkolatú Dolina–Huszt országút mentén több mint negy-

ven – köztük 4 nagy – híd volt. A folyók alacsony vízállásnál átgázolhatók. Az északi lejtő folyóinak árterületein és a teraszain a talaj homokos-kavicsos, vízátnemeresztő. A déli lejtőn a talaj többnyire agyagos-homok, ennek következtében a földutak a tavaszi-őszi sáros időszakban nehezen járhatók. A hegyek lejtőit legtöbb helyen homokos- és agyagoshomok-kavicsos talaj fedi, csupán helyenként akad agyagos talaj. A hegyek lejtőit ebben az irányban sűrű erdő borítja. A Huszt felé vezető legfontosabb műúton kívül észak felől még néhány földút is található, a Kárpátok déli lejtőin a Tereblja (Talabér) folyó völgyében pedig egy párhuzamos műút.

A máramarosszigeti irány a Keleti-Kárpátok déli részén van, és a Jablonica-hágón keresztül összeköti Nadvornaja, Kolomija és Gyeljatyin városokat Rahovval és Máramarosszigettel. Az itteni műút végig zúzottkő-burkolatú volt. Az út viszonylag kedvező domborzati viszonyok között vezetett, bár a környező hegycsúcsok abszolút magassága jelentős volt és a hegyek is erősen tagoltak voltak. Az út északkeleti része a Prut folyót követte, ahol nincsenek nagy emelkedők és lejtők. A délnyugati rész a Tisza völgyében hasonló terepviszonyok között haladt. A hágót két-három kilométeres távolságban észak és dél felől sűrű tűlevelű erdő borította. A hágó agyagpala talajú déli lejtőjét sok helyütt beton támfalakkal erősítették meg. Az útvonalon 80 híd volt. Az út mentén a talaj túlnyomórészt homokos agyag. Az utak kivételével a terep esős időben a gépjárművek számára nehezen járható. Az egész útvonal mentén bőven volt erdő. Az erdők jó álcázásul szolgáltak a csapatok számára, ugyanakkor újabb nehézségeket is támasztottak a hegyeken való átkelésnél. Kerülő úton történő mozgás csak a gyalogság számára volt lehetséges, mivel a málhásoknak megfelelő ösvényeken kívül, a fő hágón keresztül nem vezettek utak. A Jablonica-hágótól délkeletre fekszik a Tatár-hágó. Ezen keresztül halad a Sztanyiszlavot és Kolomiját Rahovval összekötő vasútvonal.

Hogy teljesebb képünk legyen a hadszíntérről, tekintetbe kell venni azokat az éghajlati viszonyokat is, amelyek a 4. Ukrán Front hadműveleteinek időszakában a Keleti-Kárpátokban uralkodtak. A kárpáti támadás az őszi hónapokra – szeptemberre és októberre – esett.

A Kárpátokban a szeptember volt a legkedvezőbb hónap a harctevékenységek folytatásához. Ezt a hónapot állandó meleg időjárás jellemezte a Keleti-Kárpátok egész körzetében. Kevés csapadék hullott, az egész hónap alatt csak kilenc esős nap volt, ködös nap viszont jóval több. A napi átlag hőmérséklet +22,4 és 13,0 fok között ingadozott, ettől nagyobb eltérés csak néha volt, amikor is nappal +33 fokot, éjszaka –2,7 fokot mértünk. A jelentéktelen mennyiségű csapadék következtében a folyók vízszintje közepes volt, az utak állapota pedig jó, s ez lehetővé tette valamennyi jármű közlekedését.

Októberben a csapadékmennyiség erősen megnövekedett. Október 1–5 között szüntelenül esett, 6–9-e között túlnyomórészt változó felhőzet volt, eső nélkül. A hónap második és harmadik harmadában időszakosan esett az eső, összesen tíz napon keresztül. Októberben megnövekedett a ködös napok száma, a látási viszonyok erősen romlottak. A földutak nehezen járhatókká, a gépjárművek szá-

mára pedig járhatatlanokká váltak. Ez jelentősen megnehezítette a csapatok harctevékenységét. Különösen erősen felázott a talaj a hegyek lejtőin és az erdőkben. A talajvíz a felszínre emelkedett, ami rendkívül megnehezítette a haditechnikai és szállítóeszközök, valamint a gyalogság mozgását, és majdnem teljesen lehetetlenné tette, hogy támadáskor a csapatok beássák magukat.

A Kárpátok tehát a természeti akadályok hatalmas és bonyolult rendszerét jelentették csapataink számára az előrenyomulás útvonalain. Az átkelés lehetőségét korlátozta, hogy viszonylag kevés olyan hágó és átjáró akadt, amelyen gépkocsiút, kocsiút és vasútvonal vezetett keresztül. A gyalogság a fegyvereivel – még a géppuskákkal és a málhásállatokra szerelhető aknavetőkkel is – az ösvényeken majdnem minden irányban átkelhetett a Kárpátokon. A gépjárművek, a harckocsik és a tüzérség mozgása azonban csak a műutakon volt akadálytalan. A többi úton ezek a fegyvernemek csupán száraz időben mozoghattak. A közepes- és könnyűtüzérség – bizonyos szakaszokon – a legfontosabb hágókon kívül is tudta követni a gyalogság harcrendjét: a gyalogság és a műszakiak segítségével a földutakon és a gyalogosösvényeken haladva küzdötte le a hegyi akadályokat. A Kárpátok délnyugati nyúlványain a járhatósági viszonyok sokkal bonyolultabbak, mivel itt kevés a hosszanti és keresztirányú völgy, maguk a hegyek pedig meredekek és végig erdővel borítottak. A Kárpátokon tehát, a domborzatok jellege következtében, viszonylag kis csapatok (század, zászlóalj, egyes esetekben ezred) kelhettek át, amelyek az egyes irányokban – egymással harcászati együttműködésben – önállóan tevékenykedtek.

A sűrű, magas erdők megnehezítették a tájékozódást, különösen a zegzugos hegyi ösvényeken, vagy azokon kívül. Ez a helyzet az iránytűvel történő mozgás tekintetében különleges jártasságot igényelt a csapatoktól, mivelhogy ez volt az egyetlen módszer a pontos tájékozódáshoz. Másrészről, a Kárpátokban levő sok erdő kitűnő feltételeket teremtett az álcázáshoz és kielégítőeket a csapatok lakott helységeken kívüli elhelyezéséhez.

A Kárpátok hegyi hadszínterén folyó hadműveletekhez az egész személyi állományt, a haditechnikai eszközöket, a fegyvereket, a szállító járműveket és a híradó eszközöket sokoldalúan és alaposan elő kellett készíteni. Igen nagy jelentőségre tett szert a terep – a hegyi utak, a hágók, a szorosok, a kerülő útvonalak, az ellenséges megerődített körletek és támaszpontok – felderítése. Szükséges volt az alegységeket és az alakulatokat felkészíteni arra, hogy egyes elszigetelt szakaszokon huzamos ideig önálló harctevékenységet végezzenek.

ELSŐ FEJEZET

ELŐTTÜNK A KÁRPÁTOK

A HELYZET A HADMŰVELET KEZDETÉN

Az augusztus közepén véget ért támadás során a 4. Ukrán Front csapatai az Ustrzyki Dolna–Jaszenyica-Zamkova–Korosztuv–Jaremcsa–Krasznoilszk vonalra vetették vissza az ellenséget. Ezen a terepszakaszon védelemre tért át: az 1. gárdahadsereg – parancsnoka A. A. Grecsko vezérezredes, a Katonai Tanács tagjai, K. P. Iszajev vezérőrnagy és M. V. Sevjakov ezredes, törzsfőnök A. G. Batyunya altábornagy; a 18. hadsereg – parancsnoka J. P. Zsuravljov altábornagy, a Katonai Tanács tagjai Sz. J. Kolonyin és N. V. Ljapin vezérőrnagyok, törzsfőnök F. P. Ozerov altábornagy; valamint a 17. gárda-lövészhadtest, amelynek parancsnoka A. I. Gasztyilovics vezérőrnagy volt.

Az 1. gárdahadsereghez tartozott: a 18. gárda-lövészhadtest – parancsnoka I. M. Afonyin vezérőrnagy, a 30. lövészhadtest G. Sz. Lazko vezérőrnagy parancsnoksága alatt és a 107. lövészhadtest D. V. Gorgyejev altábornagy parancsnoksága alatt – összesen kilenc lövészhadosztály.

A 18. hadsereg két lövészhadtestből: a 11. hadtestből, amelynek parancsnoka I. T. Zamercev vezérőrnagy volt és I. I. Melnyikov vezérőrnagy 95. hadtestéből – összesen hat hadosztályból állt.

A 17. gárdahadtestnek négy hadosztálya volt.

A front állományához tartozott a 8. légi hadsereg – amelynek parancsnoka V. N. Zsdanov repülő altábornagy, a parancsnok politikai helyettese A. G. Ritov repülő vezérőrnagy, a törzsfőnök V. I. Izotov repülő vezérőrnagy volt. A hadsereg a 8. csatarepülő-hadtestből állt – parancsnoka V. V. Nanyejsvili repülő altábornagy – és a 10. vadászrepülő-hadtestből, amelynek parancsnoka M. M. Golovnya repülő vezérőrnagy volt. A 8. légi hadsereg állományához tartozott a 321. bombázórepülő-hadosztály is – parancsnoka I. G. Csuk ezredes –, a 8. felderítő, a 100. tüzérfelderítő és célhelyesbítő, valamint a 678. szállítórepülő-ezred.

A front ezenkívül négy hegyi fogatolt aknavető ezredet, két sorozatvető tüzérezredet, két tarackos tüzérezredet, egy légvédelmi tüzérhadosztályt, hat páncéltörő tüzérezredet, egy műszaki-utász rohamdandárt és két pontonos zászlóaljat kapott erősítésül.[43]

43 Архив МО СССР, Ф. 3, оп. 11 556, д. 16, л. 41; оп. 3000, д. 828, л. 3.

Ahogyan csapataink előnyomultak a Kárpátok előhegyei közé, a hitlerista csapatok ellenállása egyre fokozódott. A terep átszegdeltsége elősegítette az erős védelem előkészítését a 4. Ukrán Front csapatainak előnyomulási útvonalain. De az a szívósság, ahogyan csapataink a kivételesen nehéz viszonyok között támadtak, arra kényszerítette az ellenséget, hogy augusztus 6–12 között lassan visszavonuljon a Kárpátokhoz. Ennek ellenére, csapatainknak azokat a kísérleteit, hogy augusztus 12–15 között a támadást továbbfolytassák, nem koronázta siker. A 4. Ukrán Front magasabbegységei az eddig elért terepszakaszon megálltak.

Természetesen, nemcsak az ellenséges védelem számára kedvező viszonyok okozták a 4. Ukrán Front támadó erejének meggyengülését. A csapatok előzőleg majdnem egy hónapig harcoltak az erős ellenséggel, és támadtak a nehezen járható terepen. A századok személyi állománya észrevehetően megfogyatkozott. Az ellátási bázisok elmaradtak a csapatok mögött, a szállítási útvonalak meghosszabbodtak. A visszavonuló ellenség szétrombolta a hidakat és az utakat, helyreállításuk sok időt követelt. Ez megnehezítette a csapatok normális ellátását mindazzal, ami a harchoz szükséges. Ezenkívül a csapatok az erdős-hegyes terepen való harctevékenységben még nem rendelkeztek kellő tapasztalattal, a Kaukázusban és a Krím félszegeten harcolt néhány magasabbegység kivételével. Mindezek az okok megkövetelték, hogy lélegzetvételnyi pihenőt tartsunk és alaposan előkészítsük a csapatokat a hegyi viszonyok közti harctevékenységre. A támadás egy időre megállt, a front csapatai ideiglenes védelembe mentek át.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a saját tartalékából megerősítette a 4. Ukrán Frontot: átadta a 3. hegyilövész-hadtestet, valamint négy hegyifogatolt aknavetőezredet, két harckocsidandárt, két rohamlöveg-tüzérezredet és két hegyi műszaki-utász dandárt.

Az új magasabbegységek és egységek megérkezése után a front egyes erői átcsoportosítást hajtottak végre. Az A. J. Vegyenyin vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 3. hegyilövész-hadtest a 18. hadsereg állományába került. A hadtest egyik hadosztályát a 95. és a 17. gárda-lövészhadtestek csatlakozásán, a huszti irányban az első lépcsőbe előrevonták. Ezzel majdnem egyidőben a 11. lövészhadtest a 18. hadsereg állományából átkerült a front tartalékába és a Drogobicstól nyugatra eső körzetben összpontosult. D. F. Drjomin vezérőrnagy 237. lövészhadosztályát a front tartalékába helyezték át a 18. gárda-lövészhadtest állományából, amelyet Sztupnyica Polszka és Lan Gromjacki körzetébe összpontosítottak. A 17. gárda-lövészhadtest, amely külön hadműveleti irányban volt, a frontparancsnok közvetlen alárendeltségében maradt. A hadtest állományába a következő hadosztályok tartoztak: a 2. gárda-légideszanthadosztály – parancsnoka Sz. M. Csornij ezredes; a 8. lövészhadosztály – parancsnoka A. Sz. Szmirnov vezérőrnagy, 1944. szeptember 27-től N. Sz. Ugrjumov ezredes; a 138. lövészhadosztály – parancsnoka V. J. Vasziljev ezredes, és a 317. lövészhadosztály – parancsnoka N. T. Zsergyijenko ezredes.

A 4. Ukrán Front támadásának kezdetére a jobb szomszéd, az 1. Ukrán Front csapatai – mint már említettük – kierőszakolták az átkelést a Visztulán, bal partján létrehozták az erős sandomierzi hídfőállást és kijutottak a Dę-

bica–Sanok vonalra. Támadásuk fő iránya nyugat volt, a Visztula felső folyása és a Nyugati-Kárpátok északi lejtői mentén.

A 2. Ukrán Front csapatai a 3. Ukrán Front csapataival együtt szétzúzták az ellenség nagy iași–kisinyovi csoportosítását és folytatták támadásukat Románia területén, délről megkerülve a Kárpátokat. Augusztus 31-én a front csapatai bevonultak Bukarestbe. Románia kivált a Németország oldalán folytatott háborúból, és fegyvereit a hitleristák ellen fordította. A 2. Ukrán Front a támadást tovább folytatva, szeptemberben Turnu Severinnél elérte a Dunát. Azután a támadás frontját északnyugatra és északra fordítva, átkeltek az Erdélyi-Kárpátokon, és szeptember 13-án Brassó–Székelyudvarhely–Nagyszeben körzetébe jutottak. Kézzelfoghatóvá vált, hogy kijutnak a Magyar Alföldre és délről megkerülik az ellenség kárpáti csoportosítását, amely a 4. Ukrán Front ellen harcolt.

Milyen erőkből állt az ellenség csoportosítása?

1944. szeptember 9-én a 4. Ukrán Fronttal szemben állt a németek 1. páncéloshadserege, amelynek parancsnoka Heinrich vezérezredes volt, és az 1. magyar hadsereg. Állományukban volt a 24. páncéloshadtest, öt német hadosztály (a 96., a 168. és a 254. gyalogos- és a 100., a 101. könnyűgyalogos-hadosztály), hét magyar gyalogoshadosztály (a 6., 7., 10., 13., 16., 24. és a 27. hadosztály), két magyar hegyilövészdandár (az 1. és a 2.), tizenegy önálló zászlóalj, három tüzérezred és öt tüzérosztály a főparancsnokság tartalékából, továbbá egy rohamlöveg-zászlóalj, négy páncéltörő tüzérosztály.[44] Az ellenséges csoportosítás állományában mintegy 106 ezer fő volt, körülbelül 1790 löveg és aknavető, hozzávetőlegesen 25 harckocsi és rohamlöveg.[45]

Az ellenség erői egyenlőtlenül oszlottak szét az arcvonalon. Csapatai legsűrűbben a bal szárnyon helyezkedtek el, az 1. gárdahadsereggel szemben. Ezen a szakaszon az ellenség az öt német hadosztály közül négyet összpontosított (a 96., 168., és 254. gyalogos- és a 101. könnyűgyalogos-hadosztályt) és két magyar hadosztályt (a 6. és a 13. gyalogoshadosztályt). Ungvár és Huszt irányában magyar magasabbegységek voltak, amelyeket a 100. német könnyűgyalogos-hadosztály egységeivel erősítettek meg. Az ellenség mindenütt nagy veszteségeket szenvedett a szovjet csapatokkal vívott előző harcokban és jelentős létszámhiánya volt. Augusztusban és szeptember elején azonban – főként a lábadozó sebesültek sorából – feltöltötte élőerővel a harcoló alakulatait. Ennek következtében a hadosztályok létszámát a rendszeresített állomány 60 százalékára emelte.[46]

Amikor a 4. Ukrán Front csapatai megkezdték a támadást, az ellenségnek elég nagy erői voltak az első vonalban és a harcászati mélységben. Ugyanakkor azonban valamennyire is jelentős hadműveleti tartalékai nem voltak.

A német fasiszta parancsnokság arra számított, hogy a Kárpátok párhuzamos hegyláncainak rendszerét felhasználva, leküzdhetetlen védelmi vonalat létesít a

44 Архив МО СССР, Ф. 6598, оп. 12 484, д. 2923 (az 1944 IX. 9-i helyzetet rögzítő zsákmányolt térkép).

45 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 721, л. 3.

46 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 271, д. 3.

legfontosabb irányokban. Ezért különleges figyelmet fordított arra, hogy ezekben az irányokban erős csoportosításokat hozzon létre. A főerőket és az eszközök zömét az első vonalban levő csapatokhoz osztották be. Ezekre hárult a legfontosabb feladat: megakadályozni csapataink áttörését a Kárpátokon.

A hegyes terepen való támadás a harctevékenységek egyik legnehezebb fajtája. Az igen nagy mértékben összeszűkült és mélyen tagolt harcrend, a megnyúlt hadtápvonalak megnehezítik, néha pedig teljesen kizárják a frontális manővert, bonyolultabbá teszik a híradás megszervezését, az együttműködést és a harcbiztosítást. A hegyi folyók szűk völgyeiben levő hatalmas erődítések lehetetlenné teszik a frontális rohamokat. A támadás rendszerint így erdőborította hegyláncokon keresztül csak megkerülő manőver révén, úttalan vidéken, a megerődített körletek kikerülésével lehetséges.

A kárpáti védelem alapját a csapataink lehetséges támadásának irányaiban, kb. 60 kilométeres mélységben tagolt, megerődített körzetek alkották, ezeket a közbeeső szakaszokon tábori típusú műszaki berendezések fedezték. Valószínű irányként szolgálhatott az a néhány hegyi átjáró, amelyen országút és vasútvonal haladt keresztül. Ezeknek az utaknak az elzárása a Kárpátokat nehezen megközelíthetővé tette. A német és a magyar parancsnokság azt remélte, hogy a szovjet csapatok nem képesek áttörni a megerődített körletek vasbeton védelmi berendezésein, nem tudnak átkelni az erdőborította, úttalan hegyeken. Az ellenség természetesen nem tartotta kizártnak csapataink megkerülő manőverének lehetőségét sem, de tévesen ítélte meg azoknak a hadműveleteknek a méreteit, amelyekre a szovjet csapatok képesek. (Vázlat a 79. oldalon.)

Támadásunk kezdetekor az ellenség kárpáti erődítéseinek rendszere az előhegyek északkeleti lejtőin keresztül húzódó, előretolt védőövből, a legfontosabb hadműveleti irányokban létesített több közbeeső védelmi sávból, valamint a Kárpátok fő hegyláncán kiépített legfontosabb erődítmények rendszeréből állt – ez utóbbiak alkották az ellenség fő védelmi vonalát a Kárpátokban.

Az ellenség, miután 1944 júliusában és augusztusában kivertük a Dnyeszter mentén húzódó védősávból, a Kárpátok északkeleti előhegyei között ment át védelembe, és sietve hozzáfogott védővonalainak megerősítéséhez. A Kárpátok fő hegyláncától 30–40 kilométerre védősávot létesített, ennek peremvonala az Olhowci (Sanoktól 2 kilométerre északkeletre)–Sztrelki–Korosztuv–Jaremcsa–Krasznoilszk vonalon át vezetett.

Az előretolt védőöv egyes támpontok rendszeréből állt, ezeket elsősorban csapataink lehetséges hadműveleteinek irányaiban létesítették. A támaszpontok elzárták valamennyi utat, folyóvölgyet, a településekhez vezető útvonalakat és az ellenség védelmének mélységébe vivő átjárókat. E támpontok száma a helyi földrajzi viszonyoktól és az illető irány hadműveleti-harcászati jelentőségétől függött. A legfontosabb támpontokat később védelmi csomópontokká alakították át, melyeket gyakran körkörös védelmi rendszerré építettek ki, és kölcsönös tűzösszeköttetést biztosítottak számukra.

Meg kell jegyezni azonban, hogy az ellenségnek műszaki tekintetben nem sikerült teljesen befejeznie valamennyi támpont előkészítését. Sok közülük vi-

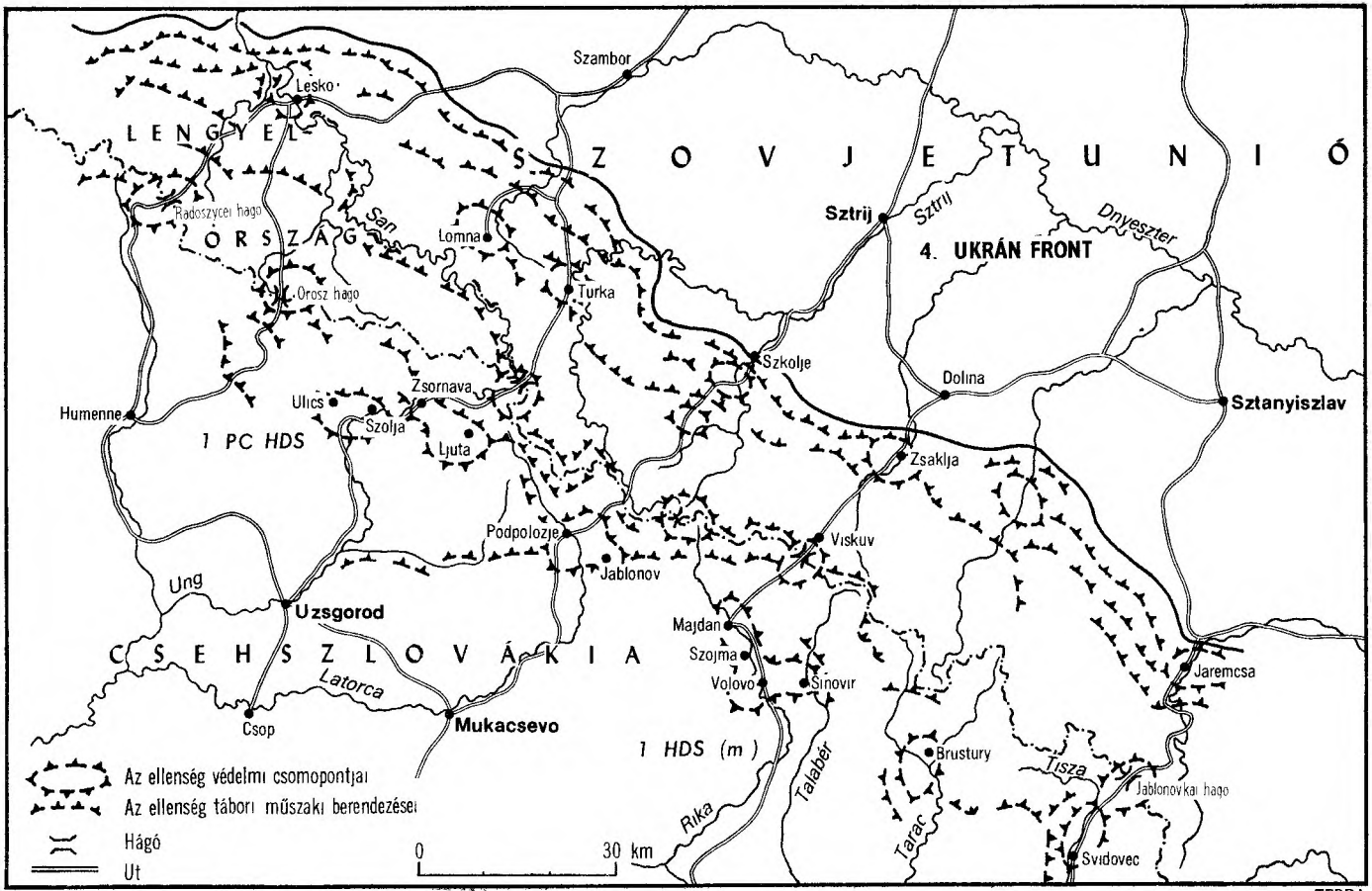
Szambor
Lesko
LENGYEL
SZOVJETUNIÓ
Radoszyce hágó
ORSZÁG
San
Lomna
Sztrij
Sztrij
Dnyeszter
4. UKRÁN FRONT
Orosz hágó
Turka
Szkolje
Dolina
Sztanyiszlav
Humenne
Ulics
Zsornava
Szolja
1 PC HDS
Ljuta
Zsaklja
Podpolozje
Viskuv
Jablonov
Ung
Uzsgorod
Majdan
CSEHSZLOVÁKIA
Szojma
Volovo
Sinovir
Jaremcsa
Latorca
Csop
Mukacsevo
1 HDS (m)
Brustury
Tisza
Jablonovkai hágó
Rika
Talabér
Tarac
Svidovec
Az ellenség védelmi csomopontjai
Az ellenség tábori műszaki berendezései
Hágó
Út
0
30 km

TERRA

szonylag gyengén volt műszakilag berendezve. Csupán a legveszélyesebb szakaszokon helyeztek el műszaki zárakat – drótakadályokat és aknazárat, létesítettek fatorlaszokat, harckocsifalakat a lejtőkön. A magaslatok átellenes lejtőin az ellenség fedezékeket, földfedezékeket, aknavetőárkokat és tüzérségi állásokat rendezett be.

A támpontok közti átlagosan 4 kilométer hosszú közbeeső szakaszokat az ellenség nem zárta el semmivel, beérte azzal, hogy lesállásokat létesített és járőrszolgálatot végzett. Ezek a közbeeső szakaszok állandó géppuska-, aknavető- és tüzérségi tűz alatt álltak.

Az előretolt állások és a fővédőöv között az ellenség néhány közbeeső védőállást hozott létre a folyók mentén, a hegyláncok és az egyes magaslatok lejtőin. A mi jobb szárnyunkkal szemközti szakaszon, Sanok és Turka között, különösen nagyszámú közbeeső védőállás volt. Ezt azzal lehetett magyarázni, hogy a terepet ebben a körzetben viszonylag jól meg lehetett közelíteni és a fejlett úthálózat is megkönnyítette a csapatok harctevékenységét. A folyókon és a hegyláncokon keresztül haladó közbeeső állások nem összefüggő védelmi vonalak voltak, hanem kisebb támpontokból, tüzelőállásokkal berendezett közlekedőárkokból, lövészárkokból, néha pedig lövészgödrökből és géppuskafészkekből álltak. A támpontok közti közbeeső szakaszokat egyes hegyeken harckocsi- és gyalogság elleni akadályokkal, fatorlaszokkal töltötték ki.

Az ellenségnek a 4. Ukrán Fronttal szembeni fő védőöve az államhatáron húzódott, a Kárpátok fő hegylánca mentén. A hegyes terepviszonyok elősegítették a tábori típusú berendezésekkel megerősített, tartós erőd-tűzállások és harckocsiakadályok fejlett rendszerének kiépítését, erős védelem létrehozását. Valamennyi hegyi átjárót, amelyeken keresztül a csapatok mozoghattak, erős védelmi csomópontokkal zárták el. Az utakon, a folyók árterületein és medreiben, az utak melletti hegyek lejtőin elhelyezett harckocsiakadályok – -akasztók, -korlátok és -sorompók –, a megközelítő útvonalak sűrű elaknásítása és a tartós berendezések géppuska- és tüzérségi tüze az arctámadás számára hozzáférhetetlenné tette a megerődített körleteket. Csak megkerülő manőverek révén lehetett áttörni az úgynevezett Árpád-vonalon.

A 4. Ukrán Front sávjában Humenné irányában főként tábori erődítményeket létesítettek. A Sanok–Medzilaborce–Humenné és a Sanok–Baligród–Humenné utak fedezésére az ellenség támpontokat és védőkörleteket rendezett be Jawornik, Baligród, Radoszyce, Cisna, Medzilaborce, Solinka, Ruské, Gorbok Čabiny, Snina helységekben és még több más támpontot is kiépített, amelyek a keskeny helyeken elzárták az utakat. Az ellenség, nehogy csapataink megkerüljék a Sanok–Humenné utat és használhassák a Jasliska–Medzilaborce és a Stropkov–Vyšná Radvaň frontútvonalakat, ezen utak mentén összefüggő védőállásokat rendezett be.

Ebben az irányban az Orosz-hágó körzete volt a legjobban megerődítve. A védelem fő csomópontját az ellenség az Orosz-hágón át vezető műúton rendezte be. E védelmi góc bal szárnyát a Beszkidek majdnem függőleges lejtői fedezték, a jobb szárnyat pedig a hágótól keletre levő 1046-os és 1098-as ma-

gaslatokon levő erődítmények védték. A védelmi csomópont néhány, az Oroszhágó mentén elhelyezett támpontból és tüzérségi, valamint aknavető tüzelőállások jól kiépített rendszeréből állt. A peremvonal előtt drótakadályokat létesítettek, fatorlaszokat állítottak, harckocsiárkokat és harckocsifalakat létesítettek, valamennyi megközelítő útvonalat, hidat elaknásítottak és egyes útszakaszokat is. Az erős tüzérségi-aknavető és géppuskatűz, amellyel a műszaki akadályok és a tábori típusú zárak rendszerével együtt az egész előterepet el lehetett árasztani, valószínűtlenné tette az arctámadást.

Még jobban meg volt erődítve az ungvári irány, mivel ez zárta el a kijutást Kárpátalja fontos pontjához, Ungvár városhoz. Az Uzsoki-hágó előtt az ellenség hatalmas védelmi csomópontot létesített. Az államhatár mentén, a magaslatok lejtőin keresztül húzódó előretolt peremvonalon futóárkokat és lövészgödröket ástak, sűrű drótakadályok hálózatát hozták létre. A peremvonal elé négysoros harckocsiakadályt állítottak: sáncfal- és harckocsiárok-vonalat, fatorlaszvonalat, aknamező-vonalat, majd megint harckocsiárkokat. Az ellenség a hidakat, az utakat és a vasúti alagutakat robbantásra készítette elő. A jobb látás és kilövés biztosítása végett a peremvonal előtt nagy szakaszon kiirtotta az erdőt. Az Uzsoki-hágón túl, a műút mentén, 40 kilométerig terjedő mélységben hat tartós jellegű védelmi csomópont zárta el az átjárókat az Ung folyó völgyében. Ebben az irányban mintegy 30 betonerőd, 60 fa-föld erőd és az Uzsoki-hágóhoz vezető megközelítő útvonalak mentén nagyszámú nyílt tüzelőállás épült.

Az ellenség a munkácsi irányt is az egyik legfontosabbnak tekintette, mivel ez Kárpát-Ukrajna egy másik fontos helységét, Munkácsot fedezte. A két hegyi átjárón keresztül vezető munkácsi irány erődítései a hágókban berendezett két erős, tábori jellegű védelmi csomópontból álltak, amelyek a Latorca folyó völgyében, a műút és a vasútvonal mentén levő átjárókat zárták el. A Szkole–Munkács utat nyolc sor harckocsiakasztó, hat sor harckocsiárok, sáncfalak, fatorlaszok és négy aknamezősáv zárta el. Ebben az irányban összesen 37 fa-föld erődöt, 95 betonerődöt és több száz nyílt tüzelőállást építettek ki.

A huszti irányt, amely két hegyi átjárón keresztül vezetett – Viskuv, Huszt és Szinyevirszkaja Poljana, Szaldobos –, a hágókon túl hat védelmi csomópont és az államhatáron egy tábori típusú védelmi csomópont fedezte. Az ellenség a huszti erődítések berendezésétől azt remélte, hogy elzárhatja a Rika és a Tyereblja hegyi folyók völgyeit és megakadályozza csapataink kijutását a huszti irányba. Majdan falutól, a Volovótól (Ökörmező) 4 kilométerre délre eső hágóig a völgyet tizenegy sor harckocsiakasztóval és nagyszámú aknamezővel zárta el. Ebben az irányban az ellenség 15 fa-föld erődöt és több mint 40 betonerődöt létesített.

A bal szárnyon a máramarossziget irányt az ellenség szintén jelentősen megerődítette. A Clausura Bertianka–Tyacsevo (Técső) hegyi átjárón keresztül három védelmi csomópontot épített ki a Usztcsorne–Brustura körzetben. A Jablonica-hágón át vezető Jaszinya (Kőrösmező)–Máramarossziget fő hegyi átjárón szintén három tartós védelmi csomópont létesült, közülük kettő jelentős erőt képviselt, az egyik Jaszinya déli szélén, a másik Rahov északi peremén. Ebben

az irányban az ellenség összesen körülbelül 200 vasbeton és fa-föld erődöt épített, s a tábori erődítmények jól kiépített rendszerét hozta létre.

Az Árpád-vonalon az ellenség – csupán a 4. Ukrán Front szakaszán – összesen 99 támpontot, 759 tartós vasbeton építményt, 394 fa-föld erődöt, 439 nyílt tüzelőállást, 400 kilométer futóárkot és lövészárkot létesített, 135 kilométer hosszú harckocsi- és gyalogság elleni akadályt (árkot, sáncfalat, torlaszt stb.) épített.[47]

Emellett meg kell jegyezni, hogy a fő hegylánc területén az ellenség védelmi sávja, bár a legfontosabb irányokban mélyen tagolt, hatalmas erődítményekkel rendelkezett, a front mentén nem volt összefüggő és megerődített. Az ellenség azonban nyilván úgy vélte, hogy a fő hegylánc vonala, a legfontosabb utakon kívül, jelentős nagyságú erők számára járhatatlan, s ezért a közbeeső szakaszait nem erődítette meg előzetesen. A Kárpátok hegylánca felé nyomuló csapataink előretörésének hatására az ellenség csak széles arcvonalon, és elsősorban a legfontosabb utakon levő erődítmények megkerülésével tudott sietve és már a harcok közben tábori típusú erődítményeket létesíteni és akadályokat építeni a fő hegylánc mentén levő, egyes közbeeső szakaszokon.

Az ellenség tehát a Kárpátokban csak a védelem legfontosabb vonalát építette ki idejekorán a fő hegylánc területén és annak délnyugati lejtőin, 50 kilométerig terjedő mélységben, s ez a fő irányokban elhelyezett ellenállási gócok rendszere volt. Ez a védővonal zömmel erős, tartós erődítményekből állt. Minden többi erődítés a hadművelet kezdete előtt és azalatt létesült és tábori típusú volt. Tűzeszközökkel legsűrűbben telített az a sáv volt, amely az ellenséges védelem peremvonalán keresztül húzódott és egyes támpontokból, a legfontosabb irányokban pedig tábori védelmi csomópontokból állt.

Az ellenség kárpáti védelmének gyenge oldalához tartozott, hogy hiányoztak a reteszállások és az egyes fontos irányok között jelentős, meg nem erődített közbeeső szakaszok is akadtak a fő hegylánc mentén. Ez annak az eredménye volt, hogy az ellenség túlbecsülte a Kárpátok harcászati tulajdonságait és lebecsülte csapataink manőverezőképességét és alkalmasságát arra, hogy a legnehezebb erdős-hegyes terepszakaszokat is leküzdjék.

A TÁMADÁS MEGTERVEZÉSE

Mint már említettük, augusztus közepén a 4. Ukrán Front csapatai ideiglenesen védelembe mentek át. A beállott hadműveleti szünetet a parancsnokok, a törzsek és a politikai szervek arra használták fel, hogy a személyi állományt, a fegyverzetet, a haditechnikai és a szállítóeszközöket előkészítsék az erdős-hegyes terepviszonyok között rájuk váró új támadó feladatok megoldására.

47 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 633, л. 174.

Augusztus 16-án a fronttörzs hadműveleti direktívái az egyes hadseregek számára kitűzték a támadási feladatokat. Az eredeti támadási terv alapjául a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának 1944. július 30-i direktívája szolgált, amely előírta a Kárpátok hegyláncán át a Humenné, Ungvár és Munkács irányába vezető hágó elfoglalását és utána a kijutást a Magyar Alföldre. Tekintettel a front ez időbeni korlátozott erőire és eszközeire, valamint a szemben álló ellenséges csoportosításra, a frontparancsnok úgy határozott, hogy két csapást mér – Ungvár és Munkács irányokban. (Vázlat a 85. oldalon.)

Az 1. gárdahadsereg elé azt a feladatot tűzték, hogy a Potok Velikij–Sztzsilki (Sztarij Szambortól 10–12 kilométerre délre) terepszakaszon törje át az ellenség védelmét és a támadást Uzsok általános irányban kifejlesztve, jusson ki az Uzsok–Libahora–Mogosuv terepszakaszra. Erről a terepszakaszról a hadseregnek folytatnia kellett a támadást, azzal a céllal, hogy átkeljen a Kárpátok fő hegyláncán. Az áttörés végrehajtását egy lövészhadtest erőivel tervezték, amely a Dnestrzyk Golowcki–Wolcze–Nižná Jablonka irányban mér főcsapást, hogy Boryna körzetében elvágja a műutat és a vasútvonalat és azután kijusson a Benev–Uzsok állomás terepszakaszra. A legalább három lövészhadosztályból álló hadseregtartalék bevetését az áttörési sávba akkorra tervezték, miután a hadtest már kijutott a Dnestrzyk Golowecki–Rypianka-patak sávra, s feladata az volt, hogy Turka irányában mért csapással elfoglalja a Murovanka–Turka–Szloboda körzetet, és aztán a Sztrij folyó mentén dél felé támadjon a Libahora–Viszocko Vizsnye–Mogosuv körzetbe. Egy lövészhadtestnek, a hadsereg csapásmérő csoportjával együttműködve, az Iszaje, Loszinyec, Ilnyik irányban kellett támadnia, azzal a feladattal, hogy a Szloboda–Ilnyik szakaszon elérje a Sztrij folyó vonalát.

A 18. hadsereg elé a következő feladatot tűzték: fő erőivel a Szinovudzko–Vizsnye–Bzsaza–Poljanyica körzetből Libahora, Szlavszko, Tuholka irányban támadva, foglalja el a Tuholka–Lavocsnye–Szlavszko körzetet mint megindulási helyzetet a következő támadáshoz, amelynek célja a Kárpátok fő hegyláncán való átkelés. A hadsereg főcsoportosításának a közelebbi feladata az volt, hogy Bzsazától délre törje át az ellenség védelmét és foglalja el a Tuhlja–Libahora–Rozsanka körzetet; az utána következő pedig az, hogy a Tuholka-Szlavszko terepszakaszon fedezve magát, csapást mérjen északi irányban Korosztuv felé, és semmisítse meg a Korosztuv–Szvjatoszlav–Grebenuv körzetben levő ellenséges erőket. E bonyolult manőver eredményeként a 18. hadsereg elfoglalta a Szkolétól Tuholkába és a Szkolétól Lavocsnyéba vezető fontos utakat, amelyek jelentős összekötő vonalak voltak a támadás soron következő kifejlesztéséhez a Vereckei-hágók: a Nyugati-, a Középső- és a Keleti-Vereckei-hágó elfoglalásához. Az arcvonal többi szakaszán a hadsereg alakulatainak az általuk elfoglalt terepszakaszokat kellett tartaniuk.

Mint a hadseregek elé tűzött feladatokból kitűnik, az ellenséges védelemnek a Kárpátok előhegyeiben való áttörését két szomszédos irányban tervezték, amelyek összefüggtek egymással, és a hadműveleti mélységben eléggé széles áthatolási sávot nyitott a Kárpátok fő hegyláncán keresztül. Emellett az ellensé-

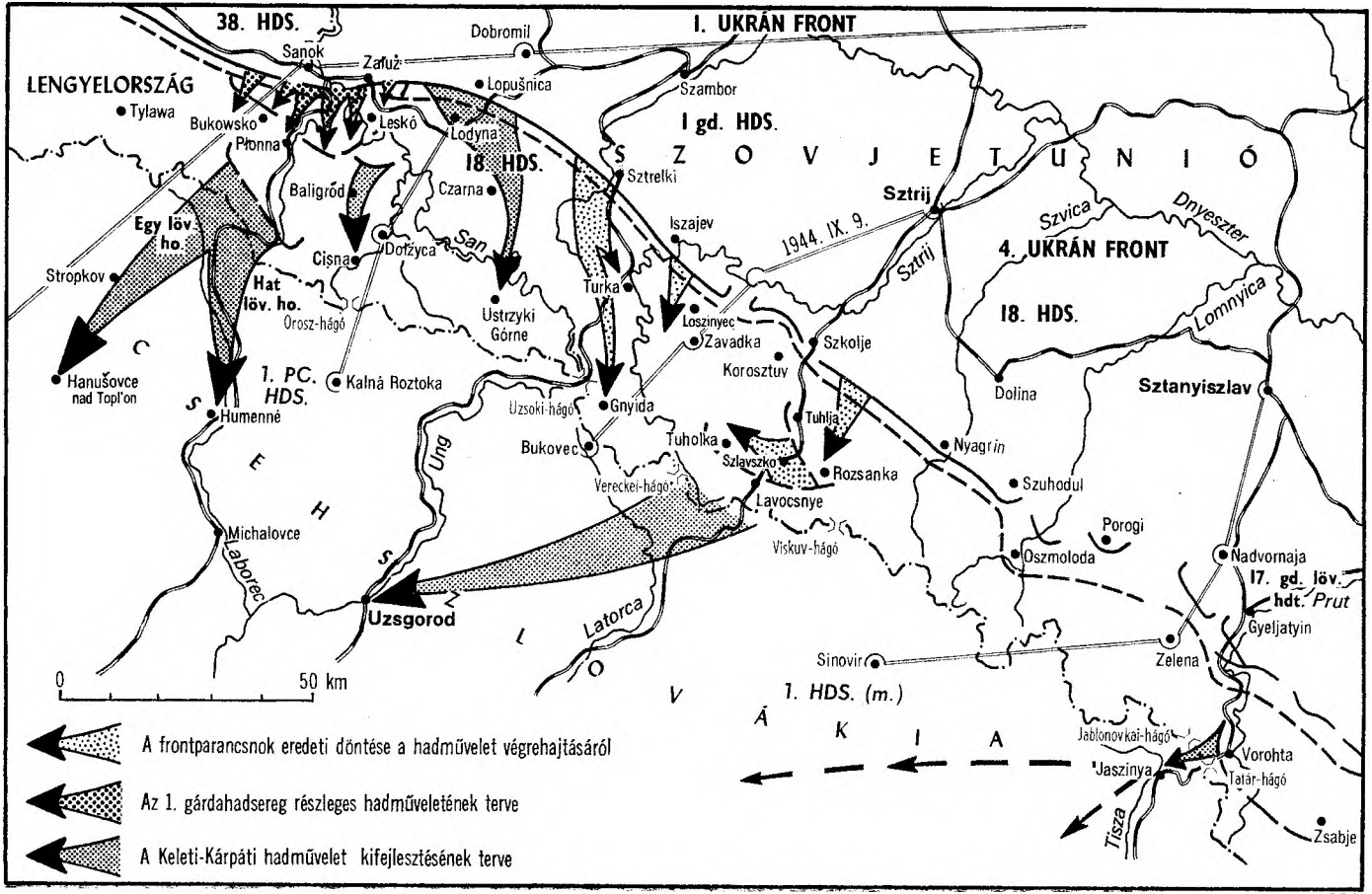
38. HDS.
I. UKRÁN FRONT
LENGYELORSZÁG
Dobromil
Sanok
Zaluż
Lopušnica
Szambor
Tylawa
Bukowsko
Leskó
Lodyna
I gd. HDS.
Ptonna
18. HDS.
Sztrelki
Baligród
Czarna
Sztrij
Szvica
Dnyeszter
Egy löv. ho.
Iszajev
1944. IX. 9.
Cisna
Dołżyca
San
4. UKRÁN FRONT
Stropkov
Hat löv. ho.
Turka
Sztrij
18. HDS.
Orosz-hágó
Ustrzyki Górne
Loszinyec
Lomnyica
Zavadka
Szkolje
Hanušovce nad Topl'ou
1. PC. HDS.
Kalná Roztoka
Korosztuv
Dolina
Sztanyiszlav
Humenné
Uzsoki-hágó
Gnyida
Tuhlja
Bukovec
Tuholka
Nyagrin
Ung
Szlavszko
Rozsanka
Vereckei-hágó
Szuhodul
Lavocsnye
Porogi
Michalovce
Viskuv-hágó
Oszmoloda
Nadvornaja
17. gd. löv. hdt.
Prut
Laborec
Uzsgorod
Latorca
Gyeljatyin
Sinovir
Zelena
1. HDS. (m.)
Jablonovkai-hágó
Vorohta
Jaszinya
Tatár-hágó
Tisza
Zsabje
0
50 km
A frontparancsnok eredeti döntése a hadművelet végrehajtásáról
Az 1. gárdahadsereg részleges hadműveletének terve
A Keleti-Kárpáti hadművelet kifejlesztésének terve

TERRA

ges védelem peremvonalának áttörését nem a legfontosabb utak mentén tervezték, mert azokat jól berendezett erődítések fedezték, hanem ezeknek a megkerülésével.

A csapatok támadási készenlétének határideje augusztus 28-a volt.

A fronttörzs direktíváinak megfelelően, a hadseregek kidolgozták saját hadműveleti terveiket, hozzáfogtak a csapatok átcsoportosításához. A főhadiszállás augusztus 26-i direktívája azonban elhalasztotta a hadművelet megkezdését. Ezen a napon a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a következő utasítást továbbította a 4. Ukrán Front parancsnokának:

„A helyzet változásával kapcsolatban, amelyet a 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak sikeres előrenyomulása idézett elő, a Legfelsőbb Főparancsnok azt a parancsot adta az Ön frontja csapatainak, hogy szívós védelembe menjenek át az elfoglalt terepszakaszokon, s erős tartalékokat létesítsenek. Az Ön által tervbe vett hadműveletet el kell halasztani, és engedély nélkül nem szabad végrehajtani."[48]

Ezt a döntést azért kellett meghozni, mert a 2. Ukrán Front csapatainak sikeres romániai előnyomulásával megváltozott a helyzet. Míg azelőtt a 4. Ukrán Front Ungvár, Munkács felé mért csapásának kellett volna elősegítenie a 2. és a 3. Ukrán Front támadását s a Romániában és a Magyarországon levő ellenséges erők szétzúzását, most a 2. Ukrán Front segíthetett a 4. Ukrán Frontnak a Kárpátokon való átkelésben.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása azonban hamarosan ezt a döntést is megváltoztatta, mégpedig amiatt, hogy augusztus végén megkezdődött a szlovák nemzeti felkelés. Mint már megjegyeztük, a Szovjetunió – Csehszlovákia Kommunista Pártja vezetőségének és a csehszlovák kormánynak kéréseit teljesítve – elhatározta, hogy haladéktalanul segítséget nyújt a felkelőknek. A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása e célból utasította az 1. Ukrán Front parancsnokát, hogy a front bal szárnyán, a Krosno–Sanok körzetből Eperjes irányában sürgősen készítsen elő és hajtson végre támadó hadműveletet.

Szeptember 3-án az 1. Ukrán Front parancsnoka jelentette a főhadiszállásnak a hadművelet végrehajtási tervét:

„Jelentem a hadművelet tervét, melynek célja a szlovák határ elérése, továbbá a szlovák csapatokkal és partizánokkal való egyesülés:

1. A hadműveletet a 38. hadsereg hajtja végre, amelynek állományában hat lövészhadosztály van, s ezt meg kell erősíteni a 17. áttörő tüzérhadosztállyal, két harckocsidandárral (70 harckocsi), 1 gárda-lovashadtesttel, két M–31-es sorozatvető dandárral, két M–13-as sorozatvető ezreddel és az 1. csehszlovák hadtesttel.

48 Архив МО СССР, Ф. 3, оп. 11 556, д. 16, л. 80.

2. A csoportosítást Przybówek–Odzikoň–Mala Krasna–Lutcza–Bonarówek–Oparówek körzetében (Krosnótól 5–15 kilométerre északra és északnyugatra) kell létrehozni.

3. Az ellenséges védelmet a Nepa–Odzikoň szakaszon (8 km) kell áttörni, csapást mérni és a támadást a Potok–Dukla–Tylawa–Eperjes irányban kell kifejleszteni.

4. Az ellenséges védelem áttörésére az első lépcsőben négy, a második lépcsőben két hadosztály összpontosul. A támadás kifejlesztése érdekében az ellenséges védelem áttörése után a Zmigród Nowy–Dukla terepszakaszról be kell vetni az 1. csehszlovák hadtestet, az 1. lovashadtestet és két harckocsidandárt:

az 1. lovashadtestet a Zmigród Nowy, Zborov, Bardejov (Bártfa) irányban és azután a helyzetnek megfelelően vagy nyugat felé, Stará Lubovňa irányában vagy délre, Eperjes felé;

az 1. csehszlovák hadtestet és két harckocsidandárt a Dukla–Eperjes irányában.

5. Nyugat felől, az áttörés sikerének és a támadás kifejlesztésének arányában, a Szebne–Jaslo–Osek–Smerekowec–Tylicz terepszakaszon védelmet kell szervezni három lövészhadosztállyal; délkeleti irányban el kell foglalni Krosnót és a 4. Ukrán Fronttal való sávhatárig megrövidíteni az ellenfél védelmi vonalát.

6. A 2. csehszlovák légideszantdandárt a hadművelet elején a helyzetnek megfelelően vagy ejtőernyővel kell a Stropkovtól északra eső körzetben a szlovák hadosztályok főerőinek körletébe ledobni, vagy a repülőtereken földre szállítani.

E célra 50 »Douglas« szükséges, három fordulóra, ezeket kérem rendelkezésemre bocsátani.

7. A hadművelet harmadik napján a Stropkovtól északra levő körzetből indítandó támadásba be kell kapcsolni az 1. és a 2. szlovák hadosztályt és a partizánerőket, hogy majd csatlakozhassanak a 38. hadsereg támadó alakulataihoz.

8. Az ellenséges védelem áttörésére 1 km-es arcvonalszakaszra számítva 140 lövegből álló tűzsűrűséget kell létrehozni (a 82 milliméteres aknavetőket is beleértve), 2,0 javadalmazás lőszerkészlettel.

9. A hadművelet napi ütemterve:

– az 1. napon ki kell jutni a Jaslo–Lajscze–Żeglce–Krosno vonalra;

– a 2. napon az Osek–Żmigród Nowy–Dukla–Rymanów vonalra;

– a 3. napon a szlovák határra és a hadművelet 5. napján el kell foglalni Stará Ľubovňát és Eperjest.

10. A hadműveleti készenlét határideje – öt nap.

11. Tekintettel arra, hogy a hadműveleti irány előnyös a 4. Ukrán Front ezután következő, Miskolc–Budapest felé történő támadása számára, rendkívül fontos a Sanok körzetéből indítandó hadműveletbe bevonni a 4. Ukrán Front jobb szárnyát, amely legalább négy hadosztályból álljon, vagy pedig a 4. Ukrán Front állományából négy lövészhadosztályt átadni nekem."[49]

49 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2712, д. 66, лл. 81—83.

Ugyanezen a napon a főhadiszállás jóváhagyta az előterjesztett tervet, és a szlovákiai helyzetet tekintetbe véve, azt követelte, hogy a 38. hadsereg támadását legkésőbb szeptember 8-án kezdjék meg. Ugyanakkor a következő utasítást adta a 4. Ukrán Frontnak: „Szeptember 8-án támadást kell szervezni a front jobb szárnyával Sanok körzetéből Komańcza irányában, egy lövészhadtest erőivel, azzal a céllal, hogy elérjék Szlovákia határát és egyesüljenek a német megszállók ellen harcoló szlovák csapatokkal és partizánokkal. A hadműveleteket össze kell egyeztetni az 1. Ukrán Front 38. hadseregének hadműveleteivel."[50]

A főhadiszállás utasításainak megfelelően, a frontparancsnok a következő feladatot tűzte az 1. gárdahadsereg elé: egy ágyús tüzérdandárral, két aknavető ezreddel, két páncéltörő tüzérezreddel, egy rohamlövegezreddel és két sorozatvető ezreddel megerősített lövészhadtestnek át kell törnie az ellenséges védelmet a Sanok–Zagórz szakaszon, és Bukowsko–Komańcza irányában támadva, a második nap végére ki kell jutnia a Nowotanec–Przybyszów–Szczawne vonalra. Azután el kell érnie Szlovákia határát, hogy egyesüljön a szlovák csapatokkal és a partizánokkal. A hadműveleti készenlét ideje: szeptember 8-án reggel.

A támadási készenlétet fenntartva a hadsereg többi erejének az volt a feladata, hogy szilárdan tartsa az elfoglalt terepszakaszt, harcfelderítést végezzen az ellenség állásairól és lekösse annak erőit. E feladatnak megfelelően, a hadsereg főerői most a jobb szárnyra helyeződtek át, ahol a Szlovákiába vezető legrövidebb útvonalak húzódtak.

E feladat végrehajtására az 1. gárdahadsereg parancsnoka 1944. szeptember 6-án a következő parancsot adta ki:

„A hadsereg jobb szárnya előtt a Prusek–Stróże Male–Dolina–Monastyrec szakaszon az ellenség 96. gyalogoshadosztálya és 168. gyalogoshadosztályának 417. gyalogezrede véd. Harcászati tartalékai a következő körletekben vannak: Bukowsko – kb. egy gyalogosezred, Prusektől délre – kb. egy gyalogoszászlóalj, Zagórz – kb. egy gyalogoszászlóalj, Lesko – kb. egy gyalogoszászlóalj és 15 rohamlöveg. A második védőöv a Bukowsko, Czaszin, Srednia Wes vonalon és azután a San folyó mentén van kiképezve.

Az 1. gárdahadsereg egy megerősített lövészhadtesttel áttöri az ellenség védelmét a Sanok–Zagórz szakaszon, és az a feladata, hogy Bukowsko–Komancza irányában támadva, a hadművelet második napjának végére kijusson a Wisłok Dolny–Komańcza–az Oslawa folyó nyugati partjának a Szczawne és Zagórz közötti terepszakaszára.

A 107. lövészhadtest (a 129. gárda- és a 167. lövészhadosztály) a 24. gárda ágyús tüzérdandárral, a 805. tarackos tüzérezreddel, a 130. és a 317. gárda páncéltörő-tüzérezredekkel, a 6. műszaki dandárral (az egyik zászlóalj nélkül), a 31. önálló gárda-harckocsidandár harckocsiszázadával együtt a Plowce–Olhowska település szakaszon áttöri az ellenség védelmét.

A közelebbi feladat: megszállni a Pobedno–Zbojska–Ratnawica–Morochów

50 Архив МО СССР, Ф. 3, оп. 11 556, д. 16, л. 129.

terepszakaszt. Azután Bukowsko irányában támadva, a nap végére el kell érni a Nowotanec–Bukowsko–Płonna–Kozuszne terepszakaszt és tovább az Oslawa folyó nyugati partját, majd a második nap végére a Wisłok Dolny–Komańcza terepszakaszt.

A bal szárnynak a Zagórz irányából történő esetleges harckocsi-ellentámadásokkal szembeni biztosítására az Olchowska településtől délkeletre eső körletben kell összpontosítani a 317. gárda páncéltörő tüzérezredet és az 1511. rohamlöveg-ezredet. Egy megerősített lövészzászlóaljjal Olchowska település felől Zagórz irányában kell támadni.

A jobb szárny biztosítására Sanok délnyugati szélén kell összpontosítani a 130. páncéltörő tüzérezredet. Egy megerősített lövészzászlóaljjal Pobedno–Nowotanec irányában kell támadni.

A támadás kezdetekor engedélyezem a 31. önálló gárda-harckocsidandár egy századának és a 1511. rohamlöveg-ezred egyik ütegének felhasználását közvetlenül a gyalogsággal. Számításba kell venni tartalékomnak – a 31. önálló gárda-harckocsidandárnak harcbavetését a hadtest jobb szárnyán, Bukowsko irányában, amikor a gyalogság eléri a Prusektől keletre eső erdő déli szélét.

A 30. lövészhadtest, a 276. lövészhadosztály erőinek egy részével mérjen kisegítő csapást: egy lövészezreddel Zagórz körzetéből, Olhow általános irányban, tisztítsa meg az ellenségtől a folyóközt, és a nap végére jusson ki Oszacz város terepszakaszára. Egy lövészezreddel a második nap reggelén támadást kell indítani Jankowcy, Lesko irányában és el kell foglalni Leskót. A 276. lövészhadosztály többi erejével folytassák az elfoglalt terepszakasz védelmét és végezzenek harcfelderítést az ellenséges állások ellen.

A 30. és a 141. lövészhadosztály összpontosítási körlete: a 141. lövészhadosztályé Tyrawa Woloska körzete és az attól délnyugatra levő erdő; a 30. lövészhadosztályé Trostianec, Wojtkowa, s álljon készenlétben arra, hogy Zagórz és Baligród irányban tevékenykedve, továbbfejlessze a 107. lövészhadtest támadását.

A 18. gárda-lövészhadtest, a korábbi megerősítő alakulatokkal együtt, folytassa az elfoglalt terepszakasz szilárd védelmét és végezzen harcfelderítést.

A hadsereg tartaléka:

a) a 155. lövészhadosztály – a Biala Górától délkeletre levő erdő körzetében állomásozik, készenlétben arra, hogy Poraż–Czaszin irányban továbbfejlessze a 107. lövészhadtest áttörését és erői egy részével – a 276. lövészhadosztály alakulatainak megsegítésére – Zagórz és Lisko irányban végezzen harctevékenységet;

b) a 4. gárda páncéltörő tüzérezred Liszna körzetében áll, készen arra, hogy az Olhowcy–Olhowska település irányban előrenyomuljon;

c) a 31. önálló harckocsidandár szeptember 8-án reggelre jusson ki a Sanoczek északi széle megindulási körzetbe, s teljes készenlétben álljon az áttörésnek Bukowsko irányban történő kifejlesztésére;

d) műszaki alakulatok: a 6. hegyi műszaki dandár (két zászlóalj nélkül) – a Tyrawa Wołoskától északra levő erdőben állomásozik, készenlétben a 107.

lövészhadtest útvonalának kiépítésére. A 7. hídépítő zászlóalj – Tyrawa Wołoskában állomásozik, készenlétben a Sanok–Zagórz–Szczawne útvonal járhatóvá tételére.

Tüzérség. Készenlét: 1944. IX. 7. 18.00 óra. Tüzérségi előkészítés időtartama: 50 perc.

Feladatok:

1. Lefogni és megsemmisíteni az ellenség tűzeszközeit és élőerejét a Powcétól délre eső erdő széle – Stróże Małe – 343-as magaslat – a Zagutyntól északra levő erdő északnyugati széle peremvonalon.

2. Megakadályozni az ellenséges ellenlökéseket Pobedno, Prusek, Nebeszczany, Poraż, Zagórz irányokból.

3. Lefogni az ellenséges tüzérségi és aknavető ütegeket a Zbojska, Nebeszczany, Poraż, Zagórz körzetekben.

4. Nem szabad megengedni az ellenséges tartalékok beérkezését Bukowsko, Czaszin, Lesko irányokból.

5. A gárda-aknavetőcsapatok – az 5. és a 329. gárda-aknavetőezredek – fogják le az ellenállási csomópontokat a Powcétől délre levő erdő északi széle–Stróże Małe–Stróże Wielke–373-as magaslat–Zagutyn északi széle körzetekben.

6. Biztosítani kell a 31. önálló gárda-harckocsidandár harcbavetését az áttörésnek Prusek–Bukowsko irányában történő kifejlesztésére.

Légierő. A gyalogsági támadás kezdetekor:

a) bombacsapást mérni az ellenséges csapatösszevonásokra és törzsekre a Bukowsko–Nebeszczany–Poraż körzetekben;

b) lefogni az ellenséges gyalogságot és tűzeszközöket a Prusektól 1 km-re keletre levő névtelen magaslat – Weha-hegy–590-es magaslat és a Stróże Wielkétől délre eső erdő északi széle terepszakaszon;

c) lefogni az ellenséges tüzérséget a következő körzetekben: Nebeszczanytól északnyugatra, Poraztól északra, Zagórz (dél), Woliepole, Lesko;

d) ismételt felszállással megsemmisíteni az ellenség gyalogságát és tűzeszközeit a következő körzetekben: a Zbojskától 1 km-re keletre eső liget, Cyprychówka, 461-es magaslat, Wysoky Dział, 438-as magaslat (Poraztól keletre), Zagórz nyugati széle, a Zagórztól 1 km-re keletre levő erdőszél:

e) megakadályozni az ellenséges harckocsik és gyalogság összevonását a Bukowsko, Komańcza, Baligród, Ugerce körzetekből;

f) megakadályozni az ellenség visszavonulását Bukowsko, Zagórz, Tyrnawa Górna felé;

g) Markowce, Bukowsko, Zagórz, Lesko körzete felett állandóan két repülőköteléket (három-négy repülőgépet) kell a levegőben tartani a felderített célok – ütegek, megfigyelt tüzelőállások és gyalogság – leküzdésére.

Műszaki csapatok. Feladatok:

a) az 1944. szeptember 7-ről 8-ra virradó éjszakán átjárókat kell nyitni a saját aknamezőkön és az ellenséges műszaki zárak között;

b) biztosítani kell az oszloputak építését és a meglevő utak megjavítását a csapaterősítések és a szállítóeszközök átbocsátásához az ellenséges védelem mély-

ségében. Útirányok: 1. Glinice telep, Sanoczek, Bukowsko, Wola Petrowa, Wisłok Wielkie, Bukowsko, Szczawne. 2. Prusek, Nebeszczany, Morochów, Mokra, Wysoczany, Gorbki, Szczawne, Komańcza. 3. Sanok, Zagórz, Tyrnawa, Srednie Welke, Tyrnawa, Szczawne;

c) a 6. hegyi műszaki dandár egy-egy utászzászlóalját át kell adni a 31. önálló gárda-harckocsidandárnak és a 24. gárda ágyús tüzérdandárnak.

A csapatok támadásához szükséges megindulási helyzetet 1944. IX. 8-án 4.00 órára kell elfoglalni, az ellenséges védelem peremvonalától legfeljebb 200–300 m-re.

A támadási készenlét időpontja: 1944. IX. 8. 6.00 óra."[51]

Az egész hadművelet végrehajtásához a következő lőszermennyiséget utalták ki: 3 javadalmazás 82 és 120 mm-es aknát, 2,5 javadalmazás 107 mm-es aknát, 2,5 javadalmazás ezredtüzérségi lövedéket, 2 javadalmazás hadosztálytüzérségi lövedéket, 1 javadalmazás 122 mm-es taracklövedéket, 1 javadalmazás 152 mm-es tarackágyú lövedéket a támadásba bevont ágyú- és aknavetőcsövek száma szerint. A gárda-aknavetőalakulatok számára ezredenként 4–4 M–13-as ezredsortűz-, és tüzérosztályonként 8–8 M–8-as sortűzlőszert utaltak ki felhasználásra.

Az 1. hadsereg légi támogatása az M. V. Kotyelnyikov repülő vezérőrnagy vezette 224. csatarepülő hadosztályra és a 8. légi hadsereg 3. gárda-vadászrepülőezredére hárult. Azonkívül úgy tervezték, hogy I. G. Csuk ezredes 321. bombázórepülő-hadosztálya is támogatja majd az 1. gárdahadsereg támadását. A hadművelet első napjára 298 felszállást terveztek.[52]

Az 1. gárdahadsereg parancsnokának döntését a Front Katonai Tanácsa megerősítette. Úgy határoztak, hogy az idejében történő harcbavetés és a támadás kifejlesztése érdekében a 30. lövészhadtest 141. lövészhadosztályát és a 107. lövészhadtest 155. lövészhadosztályát a Tyrawa Sona, Tyrawa Wołoska, Raszputyje körzetbe vonják előre, vagyis a peremvonal közvetlen közelében összpontosítják. Ez arról tanúskodott, hogy egy lövészhadtest erőivel a jobb szárnyon tervezett részleges hadművelet kidolgozása során már kezdettől fogva tekintetbe vették azt a lehetőséget, hogy új erők harcbavetésével kiszélesíthetik a hadműveletet.

Az 1. gárdahadsereg támadási tervének alapgondolata az volt, hogy az ellenség védelmét előbb egy jobb szárnyon megerősített lövészhadtest erőivel kell áttörni a front keskeny szakaszán, majd szétzúzni az ellenséges csoportosítást annak fő védelmi övében, azután pedig a csapás erejét növelve, a második lépcsők és a tartalékok fokozatos harcbavetésével továbbfejleszteni a sikert a Radoszycei-hágó elfoglalása végett, később Zagórz és Baligród felé, hogy birtokba vegyük az Orosz-hágót és a Radoszyce–Ruské szakaszon kiérjünk a lengyel–csehszlovák határra.

51 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 475, лл. 31—34.
52 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 377, л. 5.

A CSAPATOK FELKÉSZÍTÉSE A KÁRPÁTOK KÖZTI HADMŰVELETEKRE

A 4. Ukrán Front megalakításával egyidőben a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a legközelebbi időszakra a következő fő hadműveleti-hadászati feladatot tűzte a front elé: szét kell zúzni a szemben álló ellenséget, elfoglalni a Kárpátok fő hegyláncának hágóit és északkelet felől kijutni a Magyar Alföldre. A front csapataira, amelyek eddig sík terepviszonyok között támadtak, most az a feladat várt, hogy harccal küzdjék le a Keleti-Kárpátok roppant hegytömbjét és rendkívül nehéz erdős-hegyes terepen tevékenykedjenek. Ennek következtében augusztusban, amikor a front ideiglenes védelembe ment át a Kárpátok előhegyei között, intézkedéseket tettek a csapatok megfelelő előkészítésére. Augusztus közepén a Katonai Tanács kidolgozta a „Szervezeti intézkedések a hegyekben tevékenykedő csapatok előkészítésére"[53] című okmányt. Ezután elkészítették és kiadták az „Utasítás az erdős-hegyes terepen tevékenykedő csapatok számára" című okmányt is, amely röviden kifejtette a szabályzatoknak, előírásoknak és kézikönyveknek a hegyek közti hadműveletekre vonatkozó tételeit, és mindezt kiegészítette a Nagy Honvédő Háború idején gyűjtött tapasztalatok adataival. Ez az utasítás tömör és egyszerű formában meghatározta a hegyes hadszíntér sajátosságait és utasításokat adott a hegyek közti harcok folytatására, a különböző fegyvernemek alkalmazására, a csapatok anyagi biztosítására és ellátására. Az általános utasítás kiegészítéséül a tüzérség, a műszaki csapatok és a harckocsicsapatok törzsei megfelelő utasításokat adtak ki a hegyi hadműveletekre mindegyik fegyvernem számára: „Utasítások a tüzérség hegyi harctevékenységére", „Utasítások a csapatok hadműveleteinek műszaki biztosítására erdős-hegyes terepen", „Utasítások a harckocsik tevékenységére erdős-hegyes terepen" címmel.

Augusztus 27-én a Front Katonai Tanácsa külön direktívát adott ki a front csapatainak a küszöbönálló kárpáti támadásra való előkészítéséről. A direktíva előírta, hogy gyakorlatilag a helyszínen kell kidolgozni a támadó hadműveletek valamennyi kérdését, a konkrét hadműveleti helyzethez és a kitűzött feladatokhoz alkalmazva, többek között a következőket: *a)* a lövészzászlóaljak, az ezredek és a megerősítő alakulatok parancsnokaival térképen le kell játszani a mélységi hadműveleteket és a támadás kifejlesztését a fő hegylánc hágóiig; *b)* gyakorlatilag terepen ki kell dolgozni a gyalogságnak a tüzérséggel, az utászokkal és a harckocsikkal való együttműködése valamennyi kérdését, azzal a céllal, hogy egységes módszert érjenek el a tüzérségi és aknavetőtűz felhasználása terén a hegyek közti támadásnál; minden hadseregnél kísérleti-bemutató gyakorlatokat kell végrehajtani egy – tüzérséggel, aknavetőkkel és utászokkal megerősített és támogatott – lövészzászlóaljjal.

A Front Katonai Tanácsa megkövetelte, hogy valamennyi alegységet – sza-

53 Архив МО СССР, ф. 456, оп. 6850, д. 367, лл. 6—12.

kasztól egészen zászlóaljig, a megerősítésekkel együtt – kiképezzék a magaslatoknak nappal és éjjel, mind arctámadás, mind pedig megkerülés és átkarolás alkalmazása révén történő elfoglalására, az ösvényeken és úttalan terepen, erdős szakadékokon, hegylejtőkön és hegyláncokon keresztül való mozgásra, a meredek emelkedők leküzdését is beleértve. Ennek során különös figyelmet fordítottak a személyi állomány felkészítésére az erdős-hegyes terepen való tájékozódásra, a hegycsúcsok megmászásának és a fölfelé futásnak gyakorlására. A csapatoknál azt a rendet vezették be, hogy másodnaponként a személyi állomány nem részesült közös ellátásban, hanem önállóan kellett csajkában és vödörben a napi élelmet elkészítenie.

A front csapatai az előkészítő időszak folyamán fokozott ütemben ismerték meg a hegyi hadszínteret és tanulmányozták a hegyek közti harctevékenység sajátosságait. A magasabbegységeknél és az alakulatoknál a tisztek előadásokat és beszámolókat hallgattak meg a hegyi viszonyok közti háború sajátosságairól. A tábornokokkal és a tisztekkel csoportos foglalkozásokat tartottak a térképek és a terep tanulmányozására, az alakulatok és a magasabbegységek előtt álló feladatok hadműveleti-harcászati jellege alapján. Az ezred- és zászlóaljparancsnokokkal a hadosztályok, a század- és szakaszparancsnokokkal pedig az ezredek parancsnokai foglalkoztak. A fő téma a következő volt: a megerősített szakasz, század, zászlóalj és ezred magaslat elleni támadása, bekerítés és átkarolás alkalmazásával. A hadtestek, hadosztályok és ezredek parancsnokaival a frontparancsnok személyesen gyakorolta a küszöbönálló feladatokat. A tiszti foglalkozáson egyúttal a tájékozódás, a térképhasználat, az erdős-hegyes terepen történő, irányszög szerinti haladás kérdéseit is kidolgozták.

A csapatok előkészítése során nagy figyelmet fordítottak a megerősített lövészszázad és -zászlóalj hegyek közti önálló tevékenységére. A hadosztályoknál olyan magaslati bemutató támaszpontokat rendeztek be, amelyek hasonlítottak az ellenség védelmi berendezéseihez. Ezeken egymás után átbocsátották a lövészezredek valamennyi századát és zászlóalját, a megerősítéssel együtt. A foglalkozásokon kidolgozták a támadó harc változatait: támadás hegycsúcsra, támadás bekerítő manőver alkalmazásával, támadás hegylánc mentén, támadás éjszaka. A második lépcsőben elhelyezett magasabbegységek és alakulatok huszonnégy óránként éjjel és nappal 10–12 órát töltöttek foglalkozással; egyes esetekben a foglalkozásokat 2–3 napon át, összefüggő gyakorlatként folytatták.

A harckiképzésben fontos helyet foglalt el az erdős hegyeken való átkelés gyakorlása. A 129. gárda-lövészhadosztály alakulatainál például augusztus közepétől kezdve rendszeres foglalkozásokat tartottak a harcosok, a tisztesek és a tisztikar felkészítésére a hegyek közti hadműveletekre. A foglalkozásokat különkülön végezték a harcosokkal és a tisztekkel, a szakasz-, század- és zászlóaljparancsnokokkal. A zászlóaljparancsnokokkal például alaposan kidolgozták a „Lövészzászlóalj hegyek közti támadása", a századparancsnokokkal pedig a „Megerősített lövészszázad hegyek közti támadása" témát.

Az augusztus 16-tól 26-ig terjedő időszakban a hadsereg Katonai Tanácsának „Szervezeti utasításai" alapján összeállított, 100 órás harckiképzési prog-

ramot hajtottak végre. A foglalkozások tartalmának lényege az egyes harcos, a raj, a szakasz, a század és a zászlóalj előkészítése volt a harcokra. A foglalkozások mindig a terepen, a harci körülményekhez a lehető legjobban hasonlító viszonyok között folytak: hosszú meneteket végeztek a hegyekben, magaslatok megrohamozását gyakorolták, különös figyelmet fordítottak a kis csoportok tevékenységére.

A gyakorló foglalkozásokhoz a 242. hegyi-lövészhadosztály csapatainál egy különlegesen berendezett gyakorlóteret használtak. Augusztus 27–30 között a hadosztály parancsnoka, V. B. Liszinov vezérőrnagy a gyakorlótéren a csapatokkal foglalkozást tartott a következő témáról: „A megerősített lövészzászlóalj támadása egy hegyi hágó elfoglalására." A foglalkozásokon részt vettek az ezred- és zászlóaljparancsnokok, a parancsnokok politikai helyettesei, a hadosztálytörzs és a csapatok vezető tisztikara.

Szeptember 6-án a hadosztály parancsnoka a 900. hegyilövészezred 1. zászlóaljának személyi állományával bemutató gyakorlatot tartott a „Hegyizászlóalj menete erdős-hegyes terepen és a magaslati csúcsok elfoglalásáért vívott harc" témakörében.

A 128. gárda-hegyilövészhadosztálynak volt egy gyakorlótere, ahol valamennyi haditechnikai eszköz, sőt a málhafelszerelés is megtalálható volt. Itt szemléltetően gyakorolni lehetett a lövész és tüzérségi nehézfegyverzet anyagi részének fel- és lemálházását. Ez a kis méretű gyakorlótér a csapatok hadműveletei valószínű irányának terepviszonyait is reprodukálta, s így segítséget nyújtott a tiszteknek abban, hogy jobban kiismerjék a Kárpátok domborzati sajátosságait.

A magasabbegységek parancsnoksága és politikai szervei nagy munkát végeztek avégből, hogy a felderítő alegységeket felkészítsék a hegyek közti tevékenységre. A 141. lövészhadosztálynál felderítőgyűlést tartottak. Ezen a hadosztály legjobb felderítői megosztották harci tapasztalataikat a fiatal katonákkal, az erdős-hegyes terepen való tevékenységről beszéltek.

A tüzér- és a harckocsi-alakulatok amellett, hogy tanulmányozták a tüzérségnek és a harckocsiknak az erdős-hegyes terepen való harcászati felhasználásával, a hegyek közti tűzharc sajátosságaival, a felderítéssel és a tüzérség számára alkalmas álláskörletek és harckocsi-útirányok kiválasztásával összefüggő kérdéseket – nagy figyelmet fordítottak a terep járhatóságának gyakorlati ellenőrzésére és annak gyakorlására, miként kell a tüzérséggel és a harckocsikkal feljutni a magaslatra. A tüzérezredek egyik 76 milliméteres ütege 120 milliméteres aknavetőkre tért át. Egyes hadosztályokban egy-egy páncéltörő tüzérosztály 107 milliméteres aknavetők használatára tért át.

A foglalkozásokkal egyidejűleg a hadosztályoknál és az ezredeknél különféle speciális fegyvergyakorlatokat rendeztek: felderítők, tüzérségi megfigyelők, hegyi kalauzok, mesterlövészek, gépjárművezetők, híradók, hajtók, gépkocsivezetőszerelők és egyéb szakemberek számára.

A 4. Ukrán Front valamennyi alakulatánál és magasabbegységénél a híradó és tüzérségi eszközöket, az aknavetőket, a harckocsikat és a szállító járműveket minden tekintetben előkészítették a hegyek közti harctevékenységre.

Az 1. gárdahadsereg csapatainál nagy munkát végeztek annak érdekében, hogy a szállítmányok jelentős részét málhás állatokkal továbbíthassák. Egyes magasabbegységeknél az ezredtüzérség lóvontatású hegyilövegeket kapott. Az állványos géppuskákat, a páncéltörő puskákat málhás szállításra alkalmassá tették. A hadosztályoknál megszervezték a málhanyergek, szögek, saroglyák készítését. A 129. gárda-lövészhadosztály 330. gárda-lövészezredének harcosai például 53 málhanyerget készítettek. Ennek során a személyi állomány nagy kezdeményezőképességről és találékonyságról tett tanúságot.

Ugyanennek a hadosztálynak a tüzéralakulatai csigákat, csörlőket, hevedereket, lövegfékeket készítettek, vagyis mindenféle felszerelést, amelyre az ágyúk hegyes terepen való szállításánál szükség volt. A lóállományt újrapatkolták. Ennél a hadosztálynál, akárcsak sok másnál, különleges hegyimálhás századokat alakítottak.

A hadosztály különleges alegységei is sokoldalú előkészületeket folytattak. Többek között, az utász alegységeknél utászszerszámokat – fűrészeket, csákányokat, talajszondákat – készítettek, valamint robbanóanyagot is. A személyi állománnyal fokozott ütemben gyakorolták a hegyes terep aknátlanítását, a hidak építését, a fatorlaszok eltávolítását stb.

Különleges gyakorlatokat tartottak, amelyeken a sport mesterei, a hegymászás oktatói megismertették a katonákat és a tiszteket a meredek lejtőkön át az omladékos talajon való járás, a hegyi folyókon történő átkelés szabályaival, és a legegyszerűbb hegymászó felszerelés használatára is oktatták őket. A személyi állomány naponta gyakorolta az emelkedők leküzdését, teljes harci menetfelszerelésben.

A felderítő alegységeket iránytűkkel, kötelekkel és mászóvasakkal látták el. A lövészalegységek számára is készítettek mászóvasakat. A harcosok személyi felszerelését könnyebbé és a hegyek közti hadműveletek számára alkalmassá tették.

Különös figyelmet fordítottak az élelmezés megszervezésére és a lőszerszállításra. A 276. lövészhadosztálynál például az ezredek, a különleges alegységek minden fogatolt szállítóeszközét és az önálló fogatolt századot málhás szállításra szervezték át. Az egészségügyi századok elegendő mennyiségű saroglyát kaptak. A gépjárműveket pótlólagos fékberendezéssel szerelték fel, kötelekkel, ásókkal és más szerszámokkal látták el. Valamennyi csapatműhelyt és műszaki-utász alakulatot a hegyi felszerelési eszközök készítésére mozgósítottak. Ennek következtében a csapatok egy-másfél hónap alatt saját erejükből elkészítették a hegyi felszerelés 70 százalékát. Ezek aknák felrakására alkalmassá tett, egyszerűsített szerkezetű málhák és nyergek, aknák szállítására szolgáló különleges málhák, egyszerűsített típusú mászóvasak, csörlők és emelőcsigák voltak, amelyek segítségével a lövegeket traktorokkal vagy kézi erővel fel lehetett vontatni a meredek hegyoldalakon.

Az alakulatokat ellátták egyéni hegyi felszereléssel, málhára szerelt tábori konyhákkal, termoszokkal, vödrökkel. Különös figyelmet fordítottak a lövészszázadok ellátására, ezeknek átlagosan három-négy málhás lovuk, egy málhára

szerelt konyhájuk vagy több termoszuk és ételfőzésre alkalmas vödrük volt. A századok fogatolt járműveit alkalmassá tették a hegyi utakon és ösvényeken való mozgásra.

Az alakulatok fogatolt szállítóeszközeit málhásra, saroglyásra szervezték át. Ennek következtében a lövészezred málhásvonata el tudta szállítani a géppuskákat, az aknavetőket, valamint egy javadalmazás lőszerkészletet és egynapi élelmiszeradagot is.

A 4. Ukrán Front hadtápjának és anyagi-technikai ellátó szolgálatának a kárpáti hadműveletekre való előkészítése (a front hadtápfőnöke I. M. Loginov altábornagy volt) a „Szervezeti utasítások a hegyekben tevékenykedő csapatok harctevékenysége előkészítésére" című okmány alapján történt. A front és a hadseregek hadtápintézményeinek a legrövidebb időn belül a következő feladatokat kellett megoldaniuk: közelebb vinni a hadsereg bázisait, a hadtápalakulatokat és intézményeket a csapatok harcrendjéhez, megszervezni a hadseregraktárak előretolt részlegeit, összegyűjteni és megfelelően elhelyezni az anyagi eszközök szükséges készleteit, tekintettel a csapatok egyes, különálló irányokban végzett hadműveleteinek kibontakozására, előkészíteni a gépjárműveket és a fogatolt szállítóeszközöket az erdős hegyek közti használatra, megszervezni a kombinált hegyi-málhás és fogatolt szállítást, közelebb vinni az arcvonalhoz az orvosi-egészségügyi intézményeket s pótlólagos melegedőhelyeket és élelmezési állomásokat berendezni a sebesültek és a betegek számára, kézi szerszámokat és kisegítő hegyi felszerelést készíteni, új utakat és hidakat építeni, a meglevőket kijavítani.

A csapatok számára különös jelentőségű volt a megfelelő utánpótlási útvonalak biztosítása. A Keleti-Kárpátokban volt hadművelet kezdetéig, vagyis 1944. szeptember 9-ig, a 4. Ukrán Frontot vasúton látták el a szükséges utánpótlással. Nehezebben tudtuk megvalósítani a terepen való szállítást, különösen az 1. gárdahadsereg számára, amelynek előretolt raktárrészlegei a kirakodóállomástól mintegy 100 kilométernyi távolságban voltak. Mivel szeptember 19-ére helyreállították a Hodorov–Sztrij vasútvonalat, október 1-re pedig a Sztrij–Drogobics–Szambor–Hirov, a Lvov–Szambor és a Hirov–Dobromil–Przemyśl szakaszokat, a terepen való rakományszállítás valamelyest csökkent.

Az anyagi eszközöknek a front menti ellátási bázisokról a frontraktárakba, a hadseregbázisokra és azok részlegeibe való szállítását a fronttartalék gépkocsiparkja végezte, amely egy gépkocsi-szállítóezredből (700 gépkocsi), egy önálló tartálygépkocsi-zászlóaljból (140 gépjármű) és egy önálló (nem állománybeli) gépkocsi-szállítózászlóaljból állt (150 gépkocsi). Mindegyik hadsereg szállítási feladatát két-két gépkocsi-szállítózászlóalj oldotta meg. Ezek végezték az anyagi eszközök szállítását a hadsereg raktárainak részlegeibe és a hadosztály-cseréállomásokra.

Az anyagi eszközök helyszínre szállítását a támadócsapatok, ahol az utak állapota nem tette lehetővé gépkocsik használatát, málhás állatokkal, fogatolt járművekkel végezték. A szeptemberi támadás kezdetére mindegyik hadseregből 3–3, mindegyik hadosztálynál pedig egy-egy nem állománybeli fogatolt szál-

lító századot alakítottak. A felsorolt málhás állatokon és fogatolt szállítóeszközökön kívül 12 önálló századból álló fronttartalék is volt, amelyet főként a csapatok hadtápterületén történő rakományszállításra rendeltek a lövészhadosztályok mellé. A lövészszázlóaljak vonatait 15 málháslóra növelték, hogy az ezredtől való elszakadás esetére az önállóságukat biztosíthassák.

A támadás előkészítő időszakában a következő tartalékokat hozták létre a csapatoknál és a raktárakban: lőszerből 1,5–3,5 javadalmazás, üzem- és kenőanyagból 2–5 feltöltés, élelemből 27 napi fejadag (7 napi fejadag a csapatoknál, ebből 3 hegyi fejadag, 5 napi fejadag a hadsereg raktáraiban és 15 napi fejadag a frontraktárakban).

A 4. Ukrán Front csapatainak a kárpáti támadásra való előkészítése időszakában nagy munkát végeztek a műszaki csapatok (Z. I. Koleszny ikov mérnök vezérőrnagy, a front műszaki csapatainak parancsnoka, B. V. Badanyin ezredes törzsfőnök). Ezzel kapcsolatban nagy jelentőségre tett szert a terep tanulmányozása.

A támadás előkészítése alatt az ellenség mögöttes területén műszaki felderítőcsoportok tevékenykedtek, amelyek a műszaki csapatok felderítő alegységeiből álltak. A 4. Ukrán Frontnál az ellenség mögöttes területén összesen 34 műszaki felderítőcsoport tevékenykedett. Ezek a csoportok együttesen több mint 1200 kilométert jártak be az ellenség mögöttes területén. Fontos értesüléseket szereztek és adatokat gyűjtöttek a legfőbb hágóútvonalakon levő erődítésekről és zárrendszerekről, valamint az ellenség úthálózatának állapotáról.

A felderítés és a légifényképezés adatai alapján térképeket készítettek a különböző irányokban elhelyezett ellenséges zárakról és védelmi berendezésekről, tanulmányozták a hegyi hágókat, kijelölték az úttalan terepen a leginkább járható, a tartós erődítményeket megkerülő útvonalakat.

A műszaki erők zömét arra osztották be, hogy megfelelő utakat és oszlóutakat építsenek a csapatok számára. A szállítási útvonalak gyors létrehozása érdekében mindegyik hadműveleti irányban hadsereg- (néha hadtest-) úthelyreállító osztagokat szerveztek. Mindegyik útvonalra egy rangidős műszaki parancsnokot osztottak be. Ő irányította az osztaghoz tartozó csapatok munkáját, és ugyanakkor ő volt a csapatoknak az útvonalon való áthaladásáért felelős tiszt is.

A 8. légi hadsereg alakulatai előtt az a feladat állt, hogy részletesen tanulmányozzák a Kárpátokat mint hadszínteret. Azelőtt a légi hadsereg kötelékei a Don-vidék, Észak-Kaukázus és Ukrajna egén folytattak harctevékenységet, ahol a terep egyetlen haderőnem számára sem jelentett különösebb nehézséget. A légierő hegyek közti harctevékenységének feltételei azonban lényegesen különböztek a sík terepen való harctevékenységtől. Az előbbit három fő tényező jellemezte: a terep domborzata, a változékony időjárás és a fejletlen repülőtér-hálózat.

A hegyes domborzat korlátozta a légierő kis magasságban való alkalmazásának lehetőségét, gátolta manőverezését, jelentősen megnehezítette a célpont megtalálását és légi felderítés végzését. A légierő hegyes viszonyok közti harctevékenysége magas fokú felkészültséget követelt a hajózó állománytól, különösen a repülőgép-vezetési technika terén.

A Kárpátok változékony időjárása azt követelte a légierő parancsnokaitól és törzseiktől, hogy minden harci felszállás előtt gondosan elemezzék a meteorológiai helyzetet. Az egész hajózó állomány köteles volt állandóan figyelni az időjárást a repülés közben. Ugyanakkor különleges időjárás-felderítést is végeztek. Az adatok a 8. légi hadsereg törzséhez kerültek, itt azonnal tanulmányozták, kiértékelték őket, a következtetéseket pedig közölték a repülőalakulatokkal és -kötelékekkel.

A 4. Ukrán Front sávjában az erősen átszegdelt terep miatt a repülőtér-hálózat fejletlen volt. Ezért új repülőtereket kellett keresni és építeni, hogy a légierő bázisait közelebb vigyék a harcoló földi csapatokhoz.

Szeptember 1-re néhány repülőtér-csomópontot szerveztek. Itt vonták össze a 8. légi hadsereg alakulatait. Ezek a repülőtér-csomópontok a front támadási sávjának középső részén voltak, s ez lehetőséget nyújtott arra, hogy valamennyi szakaszon támogassák a földi csapatokat. Másrészről, a repülőtér-csomópontok ilyen elhelyezése korlátozta annak lehetőségét, hogy a csata- és vadászrepülőgépek huzamos ideig a szárnyak legszélső pontjain folyó harci cselekmények körzetében tartózkodjanak. A továbbiakban ezt a feladatot úgy oldották meg, hogy az 1. gárdahadsereg jobb szárnya támadását közvetlenül támogató, egyes légikötelékek a przemyśli repülőtéren szálltak le.

A csapatoknál tevékeny pártpolitikai munka folyt. A legnagyobb figyelmet arra fordították, hogy a parancsnokságnak segítséget nyújtsanak a személyi állomány előkészítésében az erdős-hegyes terepviszonyok közti hadműveletekre.

A front csapatai azokról a nyugat-ukrajnai területekről kaptak erősítést, amelyeket a fasiszta megszállók még a háború elején foglaltak el. Az újoncok többsége még sohasem szolgált a hadseregben, sokan közülük még nem szabadultak meg a szovjetellenes propaganda befolyásától. Ez a politikai szervektől és a csapatok pártpolitikai apparátusától a pártpolitikai munka fokozását és a párt- és Komszomol-erők helyes elosztását követelte meg.

A politikai szervek sikeresen megoldották az új feladatokat. Az 1. gárdahadsereg politikai osztályának tevékenysége például teljesen arra irányult, hogy minden eszközzel javítsák a pártpolitikai munkát a csapatoknál, azzal a céllal, hogy sikeresen megoldják az eléjük tűzött feladatot: a csapatok előkészítését a Kárpátok közti harctevékenységre. Augusztus 23-án a hadsereg politikai osztálya tanácskozást tartott a magasabbegységek politikai szerveinek főnökeivel, az önálló alakulatok parancsnokhelyetteseivel. Ez alkalommal arról volt szó, miként kell végrehajtani a Front Katonai Tanácsának és politikai vezetésének a következő kérdésekre vonatkozó utasításait: a csapatok anyagellátása a hegyek közti hadműveletekhez; a pártpolitikai munka a csapatoknak az új viszonyok közti hadműveletekre való előkészítése érdekében; az erősítésül a hadsereghez bevonult személyi állomány előkészítése az eskütételre; a helyi lakosság körében végzendő politikai munka; a pártalapszervezetek helyzete és fejlődése. Befejezésül V. G. Szorokin ezredes, a hadsereg politikai osztályának vezetője, beszámolót tartott „A katonapolitikai helyzet Nyugat-Ukrajna területén és a politikai munka feladatai" címmel.

A hadsereg politikai osztályának munkatársait a csapatokhoz vezényelték. Augusztus végén például a 107. lövészhadtest alakulatainál az M. G. Grascsenko őrnagy, felügyelő vezette csoport működött, a 30. lövészhadtestnél a P. V. Csisztyakov őrnagy, felügyelő által irányított csoport. Ennek során nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a szovjet katonai törvényeket az egész személyi állománynak és különösen az újonnan bevonult harcosoknak megmagyarázzák. Ebbe az ügyészség és a katonai bíróság munkatársait is bevonták.

A harcokra való felkészítés időszakában a párt- és a Komszomol-szervezetek nagy segítséget nyújtottak a parancsnokságnak. A hadsereg valamennyi alakulatánál pártaktívagyűléseket és pártalapszervezeti gyűléseket tartottak a következő kérdésről: „A kommunisták feladatai a hegyi viszonyok közti hadműveletek biztosítása terén." A küszöbönálló hadműveleteket a Komszomol-gyűléseken is megtárgyalták.

A hadtestek és a hadosztályok politikai osztályai mellett szemináriumokat rendeztek az agitációs és propaganda-kollektívák számára, s ezeken a következő kérdéseket tanulmányozták: a nyugat-ukrajnai katonapolitikai helyzet sajátossága és a politikai munka feladatai: az erdős-hegyes terepen való hadműveletek sajátosságai; a csehszlovákiai helyzet, a szovjet és a csehszlovák nép barátsága, Magyarország és annak katonapolitikai helyzete. Ugyanezekről a kérdésekről a csapatoknál és az alegységek agitátorai számára szemináriumokat rendeztek, a legénységi és a tisztes állománnyal pedig beszélgetéseket folytattak, és előadásokat tartottak részükre.

Az 1. gárdahadsereg egyes csapatai korábban részt vettek a kaukázusi és a krími hadműveletekben. Ezeknek az alakulatoknak a parancsnokai és Komszomol-munkásai megismertették a fiatal katonákat az ezredek és a hadosztályok történetével és harci hagyományaival, találkozókat rendeztek tapasztalt katonákkal, megosztották a pártaktívával a hegyek között tevékenykedő csapatoknál végzett pártpolitikai munka tapasztalatait.

Ez a tevékenység különösen széles körben bontakozott ki a 129. gárda-lövészhadosztály csapatainál. A pártpolitikai apparátus augusztus 14-i tanácskozásán például felszólalt Szavkin gárdaőrnagy és Ponocsevnij gárdaszázados: beszámoltak a kaukázusi hegyek közti harcok idején végzett pártpolitikai munka formáiról és módszereiről, arról, miként folyt a pártmunka a kis csoportoknál, milyen szerepet játszott és milyen feladatokat teljesített a harci aktíva a hegyi terepviszonyok közti hadműveletek során.

A pártalapszervezetek gyűlésein az észak-kaukázusi harcokban részt vett kommunisták szólaltak fel. A 330. gárda-lövészezred pártszervezetének gyűlésén például felszólalt több tapasztalt katona: Kuramsin, Popovics, Krajevszkij. Beszámoltak a hegyek közti harcok sajátosságairól, a harci csoportokban végzett pártmunkáról. A 325. gárdalövészezred 1. zászlóaljának pártgyűlésén felszólalt Krisz párttag, aki 1914–1915-ben részt vett a Kárpátokban vívott harcokban. Elmondta tapasztalatait, és a Kárpátokban folytatott harctevékenység jellegéről beszélt.

A 128. gárda-hegyilövészhadosztály 327. gárda-hegyilövészezrede harci aktí-

vájának gyűlésén számos értékes javaslatot terjesztettek elő. Abakumov gárdaőrmester azt indítványozta, hogy a kéznél levő anyagokból készítsenek hegyi málhákat. A rakományok szállításának megkönnyítésére a harcosok a fogatolt járműveknek kétkerekű kordékká való átalakítását javasolták. Az ezrednél rövid idő alatt 20 kétkerekű kordét és más, a hegyek között szükséges felszerelést készítettek. Ugyanennél az ezrednél gyűléseket tartottak a málhásállat-vezetők számára és külön edzették a málháslovakat.

A politikai szervek, a párt- és a Komszomol-szervezetek nagy figyelmet fordítottak a személyi állománynak a német fasiszta megszállók elleni gyűlöletre nevelésére. E célra felhasználták a fasiszták által elkövetett gaztettek tényanyagát és a hitleristáknak az ideiglenesen elfoglalt területeken való viselkedésére vonatkozó, különböző anyagokat.

A politikai szervek és a pártszervezetek munkájában a harcokra való felkészülés időszakában különleges helyet foglaltak el a pártszervezési kérdések. Nagy munkát végeztek a párt- és a Komszomol-szervezetek helyreállítása és megerősítése érdekében, valamint a pártszervező-káderek képzéséért. Ennek következményeként a támadó harcok kezdetekor a legtöbb alegységnél teljes értékű pártszervezetek működtek.

Az előretolt vonalban harcoló alegységek pártszervezeteinek megerősítése úgy történt, hogy felvették a pártba a harcokban kitűnt katonákat, továbbá a hadtápterületen állomásozó csapatoktól és alegységektől kommunistákat vezényeltek át, az 1. gárdahadsereg front mögötti egységeiből például 103 párttagot és tagjelöltet. A Front mögöttes területen levő egységeiből 194 kommunista érkezett a hadsereg alakulataihoz. Azonkívül, a csapatok és a magasabbegységek hátországi alegységeiből is sok kommunistát küldtek a lövészalegységekhez.

A politikai szervek és a pártszervezetek szemináriumok rendezésével és az alegységeknek nyújtott gyakorlati segítséggel készítették elő a századpártszervezetek és a pártalapszervezetek titkárait a hegyes terepen vívott támadó harcok viszonyai közti munkára.

A támadás megindítása előtt a hadsereg alakulatainál gyűléseket rendeztek a személyi állomány részére, s ezeken a Vörös Hadsereg sikereivel és a küszöbönálló harci feladatok teljesítésével foglalkoztak. A gyűléseken felszólaltak a magasabbegységek parancsnokai és politikai osztályainak vezetői, a csapatok és az alegységek parancsnokai, a tisztesek és a harcosok. Határozott harctevékenységre, az ellenség minél gyorsabb szétzúzására szólították fel az egész személyi állományt.

A 18. hadsereg politikai szervei a Kárpátokon keresztül történő támadás sikere érdekében tevékeny munkát végeztek a csapatok felkészítésében. E hadsereg politikai osztályának vezetője L. I. Brezsnyev ezredes volt.

Augusztus 16-án a hadsereg tábori parancsnoksága tanácskozásra hívta össze a magasabbegységek parancsnokait, a politikai szervek főnökeit, a tüzérség parancsnokait, a törzs osztályainak és a hadsereg politikai osztálya alosztályainak vezetőit, a hadsereg hadtápjának munkatársait. A tanácskozást I. J. Petrov

vezérezredes, a Front parancsnoka és L. Z. Mehlisz vezérezredes, a Front Katonai Tanácsának tagja vezette.

Ezen az értekezleten összegezték a lezajlott harcok eredményeit, valamint kimerítő utasításokat adtak arról, hogyan kell előkészíteni a csapatokat a Kárpátokban tervezett támadásra. Augusztus 18-án valamennyi magasabbegységhez elküldték a hadsereg politikai osztályának munkatársait, hogy gyakorlati segítséget nyújtsanak a politikai szerveknek.

Nagy figyelmet fordítottak a párt és a Komszomol század- és alapszervezeteinek megerősítésére. A pártszervezőkön kívül pártszervező-helyetteseket is kineveztek minden olyan alegységhez, ahol a kommunisták száma ezt lehetővé tette, a politikai osztályok mellett pedig 7–10 főnyi pártszervező-tartalékot hoztak létre.

A hadsereg politikai osztály intézkedéseket tett a pártpolitikai munka megerősítésére. Augusztusban 25 zászlóalj- és hadosztályparancsnok politikai helyettest és 29 pártalapszervezeti szervezőt vezényeltek a csapatokhoz. Ebben a hónapban összesen 99 politikai munkást küldtek a csapatokhoz.

A Keleti-Kárpáti Hadművelet előkészítésének kezdete óta a 18. hadsereg politikai osztálya arra törekedett, hogy sokoldalúan előkészítse a mindenféle fokozatú párt- és Komszomol-munkásokat a személyi állománnyal végzendő munkára a hegyes terepen való harctevékenység közben. A csapatoknál és a hadsereg politikai osztályán 10 hadsereg-szemináriumot rendeztek, ezeken 430 fő részesült 2–3 napos képzésben. A szemináriumokon az általános politikai beszámolókon kívül megtárgyalták az erdős-hegyes terepen vívott harcok sajátosságainak kérdéseit és a személyi állománynak az újszerű harci helyzetben szükséges politikai és katonai nevelésével összefüggő feladatokat.

Különös figyelmet fordítottak a századpártszervezők és helyettesek oktatására. Sokat közülük első ízben emeltek ki erre a munkára, s ezért nem voltak gyakorlati tapasztalataik. Képzésükre széleskörűen felhasználták a személyes beszélgetéseket, a gyűléseket, a szemináriumokat és másféle rendezvényeket. Mindez jó iskola volt, lehetővé tette a pártkáderek előkészítését a hegyi viszonyok között rájuk váró komoly feladatok megoldására.

Nagy munkát végzett a hadsereg politikai osztálya a párttag és komszomolista harcosokkal, a párt- és Komszomol-aktívákkal. Augusztusban valamennyi párt- és Komszomol-alapszervezetnél gyűléseket tartottak a következő napirenddel: „A hegyek közti harci cselekmények sajátosságai és a párt- (Komszomol-)szervezet feladatai." A legtöbb hadosztálynál hadosztály- és ezredpártaktíva gyűléseket tartottak. Mindez a kommunistákat és a komszomolistákat a konkrét feladatok teljesítésére ösztönözte, fokozta aktivitásukat a csapatoknak a küszöbönálló hadműveletekre való politikai előkészítése terén.

A csapatoknál végzett politikai munka nagy lelkesedést keltett a katonák körében: nőtt a tagfelvételi kérelmek száma. A 18. hadseregnél csupán augusztusban 554 tagot és 440 tagjelöltet vettek fel a pártba. Ez jelentősen megerősítette a pártszervezeteket. A 24. Szamara-uljanovszki Lövész Vashadosztálynál szeptember végére 8 században létesült pártszervezet, 28 században pártcsoport,

a többi lövészszázadban és ütegben pedig pártszervezőket jelöltek ki. A 351. lövészhadosztálynál szeptemberben összesen 49 századpártszervezet, 3 tagjelöltcsoport és 24 Komszomol-szervezet működött.

A hadseregtörzs tisztjei mindegyik magasabbegységnél és alakulatnál törzsvezetési gyakorlatokat tartottak abból a célból, hogy a törzseket felkészítsék a csapatok irányítására az erdős-hegyes terepviszonyok között.

A tisztikar számára előadásokat és beszélgetéseket rendeztek a kárpátaljai, a csehszlovákiai és a magyarországi katonapolitikai helyzetről, Szuvorov alpesi hadjáratáról, a hegyek közti folyami akadályokon való átkelés kierőszakolásáról, az ellenség bekerítésére és megsemmisítésére irányuló harcokról.

A 351. lövészhadosztálynál megszervezték az első világháború kárpáti harcaiban részt vett katonák és a kaukázusi harcok részvevőinek találkozóját azokkal a vöröskatonákkal és tisztekkel, akik nem harcoltak hegyi háborúban. Ezen a találkozón felszólalt Kruglov őrnagy, aki 1916-ban a Kárpátokban küzdött és vitézségéért négy György-kereszttel és két érdemrenddel tüntették ki. A tanácskozás részvevői megosztották egymással a hegyi harcok gazdag tapasztalatait.

Az erdős-hegyes terepen való harcok tapasztalatainak elterjesztésében nagymértékben felhasználták az ebben az időben kapott irodalmi műveket és brosúrákat. A hadsereg csapataihoz 1050 példányt juttattak el Berezin „Kárpátok", 1180 példányt Kovpak „A kárpáti hadjárat" című brosúrájából, 27 példányt Bruszilov „Visszaemlékezéseim" c. könyvéből és 7500 darab „A Kárpátok hősei" röpcédulát. Ezt az irodalmat főként a lövészhadosztályok tisztjeinek szánták, akik felhasználták olvasmányaikat az agitációs és propagandamunkához.

Nagy munkát végzett a hadtáp hadműveletre való felkészítése érdekében N. V. Ljapin vezérőrnagy, a hadsereg Katonai Tanácsának tagja és A. M. Baranov vezérőrnagy, a hadsereg hadtápcsapatainak parancsnokhelyettese.

A 18. hadseregnél jól megszervezték a felderítőosztály tevékenységét. Az osztály vezetője, D. M. Arsinov ezredes, megszervezte a felderítőcsoportok harci tevékenységét. A *Znamja Rogyini* című hadsereg-újság (szerkesztője V. I. Verhovinszkij volt) rendszeresen közölt cikkeket felderítőink akcióiról.

A hadsereg politikai osztályai, figyelembe véve a Kaukázusért vívott csata idején végzett agitációs és propagandamunka tapasztalatait, nagy figyelmet fordítottak az agitációs kollektívák tevékenységére. Minden hadtest politikai osztálya mellett 9–11 főnyi, a hadsereg politikai osztályai mellett pedig 20 főnyi agitációs kollektívát szerveztek. Munkájukba nemcsak a politikai beosztottak kapcsolódtak be, hanem a legjobban felkészült törzskari és csapattisztek is.

Mivelhogy Nyugat-Ukrajnából sok olyan újonc került a csapatokhoz, aki csak ukránul tudott, a politikai szervek ukrán nyelven jól beszélő kommunistákat választottak ki az újonnan érkezettekkel való politikai munkára.

Az agitációs kollektívák tagjai rendszeres oktatásban részesítették az alapszervi agitátorokat, akikre különös figyelmet fordítottak, mivel a mindennapos agitációs munka fő súlya éppen az alegységek agitátoraira hárult. A harctevékenységre való előkészítés során az alapszervi agitátorok a következő témákról folytattak beszélgetéseket: „Kis géppisztolyos csoportok harctevékenysége erdős-

hegyes terepen", „A kézigránát és a géppisztoly – pótolhatatlan fegyver a hegyek között", „A hegyek közti menet rendje", „Bajtársi segítségnyújtás erdős-hegyes terepen" stb.

Az agitációs és propagandamunka mellett a csapatoknál – a front politikai csoportfőnöksége által megszabott témakörökből – a legénységi és tisztes állomány részére politikai foglalkozásokat is tartottak. Ezek az előretolt vonalban és a front mögötti területen tevékenykedő katonák ezreire terjedtek ki. A politikai csoportok vezetőinek szerepét a szakasz- és századparancsnokok, az ezredek és a zászlóaljak tisztjei látták el.

A személyi állománynak a hegyek közti harctevékenységre történő politikai és katonai előkészítésében nagy szerepet játszottak a front-, a hadsereg- és a hadosztályújságok. Ezek minden számukban ismertették a küszöbönálló hadműveletre való felkészülés menetét, megmagyarázták a személyi állománynak az erdős-hegyes terepen vívott harctevékenységek sajátosságait.

A hadműveleti felkészülésre kijelölt, viszonylag rövid idő ellenére, minden szükséges intézkedést megtettek. A csapatok alaposan megismerkedtek a közelgő hadműveletek színterével és megfelelő edzésben részesültek az erdős-hegyes terepen való harcokhoz. A szállítóeszközök többségét alkalmassá tették a hegyi viszonyok közti harcokhoz. A különböző rendfokozatú parancsnokok, a politikai szervek, a csapatok és az alegységek politikai munkásai, a párt- és Komszomol-szervezetek által végzett sokrétű pártpolitikai munka politikai és katonai tekintetben egyaránt előkészítette a front személyi állományát, biztonságot oltott a katonákba abban a tekintetben, hogy sikeresen végrehajtják az igen nehéz feladatot: szétzúzzák az ellenséget a Kárpátok között.

MÁSODIK FEJEZET

A KÁRPÁTOK ELŐHEGYEI KÖZÖTT

A keleti-kárpáti hadművelet, amelyet az 1. és a 4. Ukrán Front csapatai hajtottak végre, kifejlődése tekintetében három szakaszra osztható. Az első – az 1. gárdahadsereg támadása, a 18. hadsereg bekapcsolódása a támadásba és a Kárpátok fő hegyláncának elérése (1944. szeptember 9–30); a második – a Kárpátok fő hegyláncán való átkelés (1944. október 1–17); a harmadik – a Kárpátok déli lejtőin húzódó erődítménysáv áttörése és a kijutás a Magyar Alföldre (1944. október 18–november 6). (4. sz. vázlat)

Mint már megállapítottuk, a kárpáti támadás kezdetekor, vagyis 1944. szeptember 9-én, két hadsereg tartozott a 4. Ukrán Front állományába – az 1. gárda- és a 18. hadsereg – és a front bal szárnyán önálló harctevékenységet folytató 17. gárda-lövészhadtest.

A támadás megkezdése előtt az 1. gárdahadsereg három lövészhadteste (a 30., a 107. és a 18. gárda-) nyolc lövészhadosztályból állt: a 155., a 167., a 30., a 141., a 276., a 151., a 161. és a 129. gárda-lövészhadosztályból. A 237. lövészhadosztályt a front tartalékába vonták ki. A hadsereg megerősítésére a következő csapatok álltak rendelkezésre: a 24. gárda ágyús tüzérdandár, a 805. tarackos tüzérezred, a 4. gárda, a 130., 317. és 1506. páncéltörő tüzérezred, a 195., 196., 197. és 253. hegyi-málhás aknavető ezred, az 525. aknavető ezred, a 31. gárda-harckocsidandár, az 1. gárda-nehézharckocsidandár, az 1511. rohamlöveg-tüzérezred, a 25. légvédelmi tüzérhadosztály, az 580. légvédelmi tüzérezred, a 6. műszaki-utász dandár, a 6. hegyi műszaki-utász dandár, a 15. műszaki-utász rohamdandár.[54]

A hadsereg személyi állománya 61 283 fő volt, 2165 állványos és légvédelmi géppuskával, 590 darab, 120 és 82 milliméteres űrméretű aknavetővel, 152 darab 122 és 152 milliméteres űrméretű löveggel, 263 darab 76 milliméteres hadosztálytüzérségi löveggel, 62 darab 76 milliméteres ezredtüzérségi löveggel és 274 darab 45 milliméteres űrméretű löveggel, 620 páncéltörő puskával, 2012 különböző márkájú gépkocsival, 74 különféle fajtájú harckocsival rendelkezett.[55]

A 18. hadsereg két lövészhadtestből állt – a 3. hegyilövész- és a 95. lövész-

54 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 723, лл. 61—62.
55 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 746, л. 42.

hadtestből. E hadtestek állományában hat lövészhadosztály volt – a 66. gárda-, a 24. és a 351. lövész-, a 128. gárda-, a 242. és a 318. hegyilövész-hadosztály. A megerősítés: a 146. ágyús tüzérdandár, a 183. tarackos tüzérezred, a 196. gárda- és az 1642. páncéltörő tüzérezred, a 9., 477., 494. és a 496. hegyi-málhás aknavetőezred, a 98. gárdahadtest-tüzérezred és a 4. hegyi műszaki-utász dandár.

A hadsereg személyi állománya összesen 43 839 főből állt, 1730 géppuskával, 441 darab 82, 107 és 120 milliméteres űrméretű aknavetővel, 132 darab 122 és 152 milliméteres löveggel, 188 darab 76 milliméteres hadosztálytüzérségi löveggel, 91 darab 76 milliméteres ezredtüzérségi löveggel és 99 darab 45 milliméteres löveggel rendelkezett. A 18. hadseregnek harckocsijai és rohamlövegei nem voltak.

A 17. gárda-lövészhadtest négy hadosztályból állt – a 2. gárda-légideszant-, a 8., a 138. és a 317. lövészhadosztályból, valamint a megerősítésből.

A front tartalékát a következő erők alkották: a 226., 271. és 237. lövészhadosztályból álló 11. lövészhadtest, az 1646. és az 1672. páncéltörő tüzérezred, az 5. gárda önálló harckocsidandár, a 875. rohamlöveg-tüzérezred, a 76. légvédelmi tüzérosztály, az 5. és a 329. gárda-aknavetőezred, a 2. és a 3. gárda hegyi-aknavetőosztály.

A lövészhadosztályok átlagos állománya 4500–6000 fő volt, a lövészszázadoké 45–60 fő.[56]

1944. szeptember 9-én a 4. Ukrán Front arcvonalán az élőerők és a harceszközök viszonya általában a mi javunkra alakult. Az 1. gárdahadsereg csapatai a személyi állomány tekintetében körülbelül 1,8-szeres, tüzérségben 1,7-szeres, aknavetőkben 2,4-szeres, harckocsikban és rohamlövegekben 3-szoros fölényben voltak az ellenséggel szemben. A 18. hadseregnél a személyi állomány 1,1-szer, a közepes és nehézlövegek száma 1,8-szer, az aknavetőké 1,7-szer múlta felül az ellenség erőit és eszközeit. Meg kell azonban jegyezni, hogy páncéltörő lövegek tekintetében az ellenség majdnem kétszeres fölényben volt a 18. hadsereggel szemben. A 17. gárda-lövészhadtest harctevékenységének sávjában az ellenség a személyi állomány terén majdnem 1,5-szeres fölényben volt csapatainkkal szemben, egyéb vonatkozásban azonban, ezen a szakaszon, körülbelül egyenlő erők álltak egymással szemben. (Vázlat a 109. oldalon.)

56 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 723, лл. 61—62.

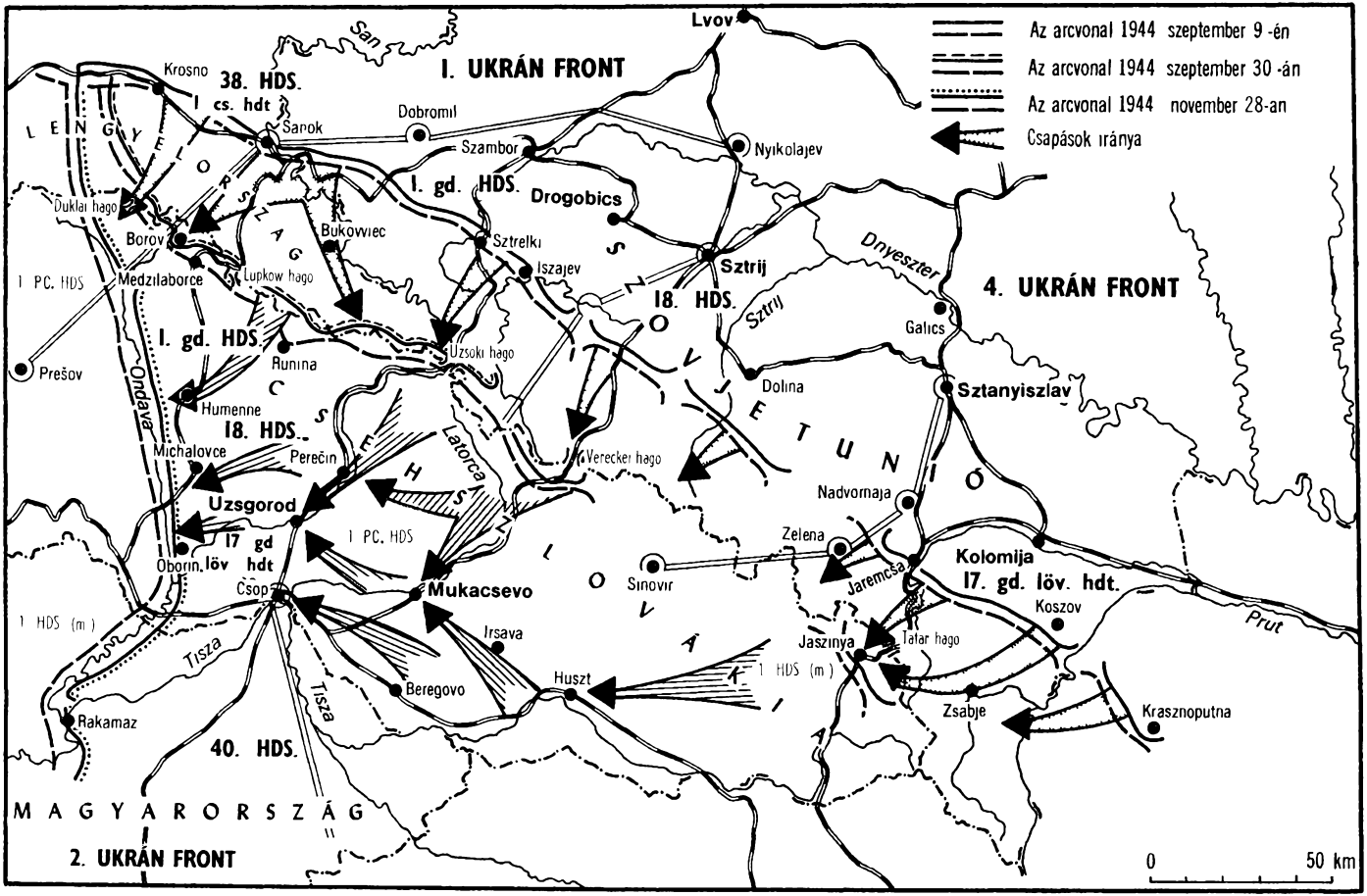

Az arcvonal 1944 szeptember 9-én
Az arcvonal 1944 szeptember 30-án
Az arcvonal 1944 november 28-an
Csapások iránya
1. UKRÁN FRONT
4. UKRÁN FRONT
2. UKRÁN FRONT
38. HDS.
1 cs. hdt
1. gd. HDS.
18. HDS.
17 gd löv hdt
17. gd. löv. hdt.
40. HDS.
1 PC. HDS
1 HDS (m)
LENGYELORSZÁG
CSEHSZLOVÁKIA
SZOVJETUNIÓ
MAGYARORSZÁG
Lvov
Krosno
Sanok
Dobromil
Szambor
Nyikolajev
Drogobics
Sztrij
Galics
Sztanyiszlav
Dolina
Nadvornaja
Zelena
Kolomija
Jaremcsa
Koszov
Jaszinya
Tatar hago
Zsabje
Krasznoputna
Prut
Dnyeszter
Sztrij
Duklai hago
Borov
Medzilaborce
Lupkow hago
Bukovviec
Sztrelki
Iszajev
Uzsoki hago
Runina
Humenne
Prešov
Ondava
Michalovce
Perečin
Uzsgorod
Oborin
Csop
Mukacsevo
Latorca
Verecker hago
Sinovir
Irsava
Huszt
Beregovo
Tisza
Rakamaz
San
0
50 km
TERRA

AZ 1. GÁRDAHADSEREG TÁMADÁSA

Támadó hadműveletünk terve szükségessé tette azt, hogy egy keskeny frontszakaszon – az 1. gárdahadsereg jobb szárnyán, Sanok körzetében – létrehozzuk az erők és az eszközök csapásmérő csoportosítását. E célból átcsoportosítottuk a csapatokat. Ez nehéz terepviszonyok között, széles arcvonalon és rövid idő alatt történt.

Álcázás céljából az átcsoportosítás csak éjszaka folyt. A törzsek tisztjei állandóan ellenőrizték, hogy a hadosztályok alakulatai menet közben megtartják-e az álcázási rendszabályokat, napközben pedig a csapatok álcázó intézkedéseit a levegőből – repülőgépek ellenőrző felszállásai által – is vizsgálták. Mindezeken kívül, az átcsoportosítás ideje alatt az ellenség figyelmét a hadsereg bal szárnyán különleges alakulatok tevékeny harci cselekményeivel is elterelték.

A szeptember 5-ére virradó éjszakán a 167. lövészhadosztály 615. lövészezrede a védelmi szakaszt átadta a 276. lövészhadosztály csapatainak, és szeptember 6-án reggelre Sanok körzetében összpontosult.

A 129. gárda-lövészhadosztály, a Stankowo–Ropenka–Jureczkowo körzetből menetet végrehajtva, szeptember 5-én reggelre Repcze és a tőle északra levő erdő körzetében összpontosult. A szeptember 6-ára virradó éjjelen a hadosztály két ezredével felváltotta a 167. lövészhadosztály 465. lövészezredét a Płowcétól északra és a Sanok központjától délre fekvő, két különálló ház mentén húzódó terepszakaszon. A hadosztály harmadik ezrede, amely a második lépcsőben volt, Sanok nyugati részén összpontosult.

A 167. lövészhadosztály, miután az általa elfoglalt peremsávot átadta a 129. gárdahadosztály csapatainak, szeptember 6-án reggelre a következő helyzetet foglalta el: két ezred a Sanok központjától délre levő két különálló ház – Olhowska település déli széle mentén húzódó peremvonalat szállta meg, a harmadik lövészezred pedig a hadosztály második lépcsőjében Sanok keleti részén összpontosult.

A 30. lövészhadosztály a szeptember 6-ra virradó éjszaka átadta védelmi szakaszát a 18. lövészhadtest 161. lövészhadosztályának és menetet végrehajtva, szeptember 8-án reggelre Wojtkow körzetében összpontosult.

A 141. és a 155. lövészhadosztály ugyanerre az időre a Tyrnawa Woloska, Liszna és a tőle délre fekvő erdő terepszakaszon összpontosult.

A hadsereg arcvonalával szemben a 96., 168. és 254. német gyalogoshadosztály, a neki hadműveletileg alárendelt 82. hadosztálycsoport, a 101. hegyilövészhadosztály, a 13. magyar gyalogoshadosztály erőinek egy része és a 6. magyar gyalogoshadosztály tevékenykedett. Az ellenségnek ezek az egységei és magasabbegységei szeptember 9-én a következő helyzetet foglalták el:

– a 96. gyalogoshadosztály, egy rohamlövegosztállyal, a főparancsnoksági tartalék egy tüzérosztályával és a 24. építő zászlóaljjal megerősítve, a Plebania–Oslawa folyó torkolata szakaszon tevékenykedett;

– a 168. gyalogoshadosztály, egy rohamlöveg-osztállyal megerősítve az Oslawa

folyó torkolat – 638,7-es magaslat (Ustrzyki Dolnétól 7 km-re északnyugatra) szakaszt védte;

– a 254. gyalogoshadosztály a hadműveletileg alárendelt 82. hadosztálycsoporttal, egy rohamlövegosztállyal és a főparancsnokság tartalékának tüzérosztályával megerősítve a 638,7-es magaslat – Krościenko délnyugati széle–Potok Velikij szakaszt védte;

– a Potok Velikij–Sztzsilki–Podzenem szakaszon a 6. magyar gyalogoshadosztály védekezett;

– a 101. hegyilövész-hadosztály, a mellérendelt 500. büntető zászlóaljjal a Podzenem – Zubžica szakaszt védte;

– a Zubžica délnyugati széle – Rosochačka–Pochar–erdészet (Malmansztaltól délre)–Viszokij Verh (Malmansztaltól 4 km-re délnyugatra) szakaszon a 13. magyar gyalogoshadosztály 9. gyalogosezredének 2. és 3. zászlóalja védekezett.

Az 1. gárdahadsereg parancsnoka szeptember 6-án a következő harcparancsot adta ki:

„Az 1. gárdahadsereg egy megerősített lövészhadtesttel áttöri az ellenség védelmét a Sanok–Zagórz szakaszon, és feladata az, hogy Bukowsko, Komańcza irányában támadva, a hadművelet második napjának végére kijusson a Wysłok Donły–Komańcza vonalára, az Osława folyó nyugati partja sávra a Szczawne–Zagórz szakaszon. (Vázlat a 113. oldalon.)

A 107. lövészhadtest (a 129. gárda-lövész- és a 167. lövészhadosztály) a 24. ágyús tüzérdandárral, a 805. tarackos tüzérezreddel, a 130. és a 317. páncéltörő tüzérezreddel, a 253., 195., 329. és 5. hegyi aknavető ezreddel, az 1511. rohamlöveg-tüzérezreddel, az 525. aknavető ezreddel, a 6. műszaki dandárral (egy zászlóalj nélkül), a 31. önálló harckocsidandár harckocsiszázadával áttöri az ellenség védelmét a Powce–Ołhowska település szakaszon.

Közelebbi feladat: a Pobiedno–Zbojska–Ratnawica–Morochów terepszakasz birtokbavétele. Ezt követően, Bukowsko irányában támadva, a nap végére ki kell jutni a Nowotanec–Bukowsko–Płonna–Kożuszne terepszakaszra és távolabb az Osława folyó nyugati partjára. A második nap végére el kell érni a Wysłok Dolny, Komańcza terepszakaszt.

A 30. lövészhadtest a 276. lövészhadosztály erőinek egy részével, egy lövészezreddel mérjen kisegítő csapást Zagórz körzetéből Ołhowska általános irányban, tisztítsa meg az ellenségtől a folyóközt és a nap végére jusson ki Oszacz városhoz; egy lövészezred a második nap reggelétől támadjon a Jankowci–Lesko irányban és foglalja el Leskót; a 30. és a 141. lövészhadosztályokat a Tyrawa Wołoska és a délnyugatra elterülő erdő körzetében kell összpontosítani: a 141. lövészhadosztályt – Trostianec–Wojtkowa körzetében, a 30. lövészhadosztályt pedig készenlétben kell tartani arra, hogy a Zagórz–Baligród irányban tevékenykedve, továbbfejlessze a 107. lövészhadtest támadását.

A 18. gárda-lövészhadtest a korábbi megerősítő csapatokkal folytassa az elfoglalt terepszakasz szívós védelmét és végezzen harcfelderítést.

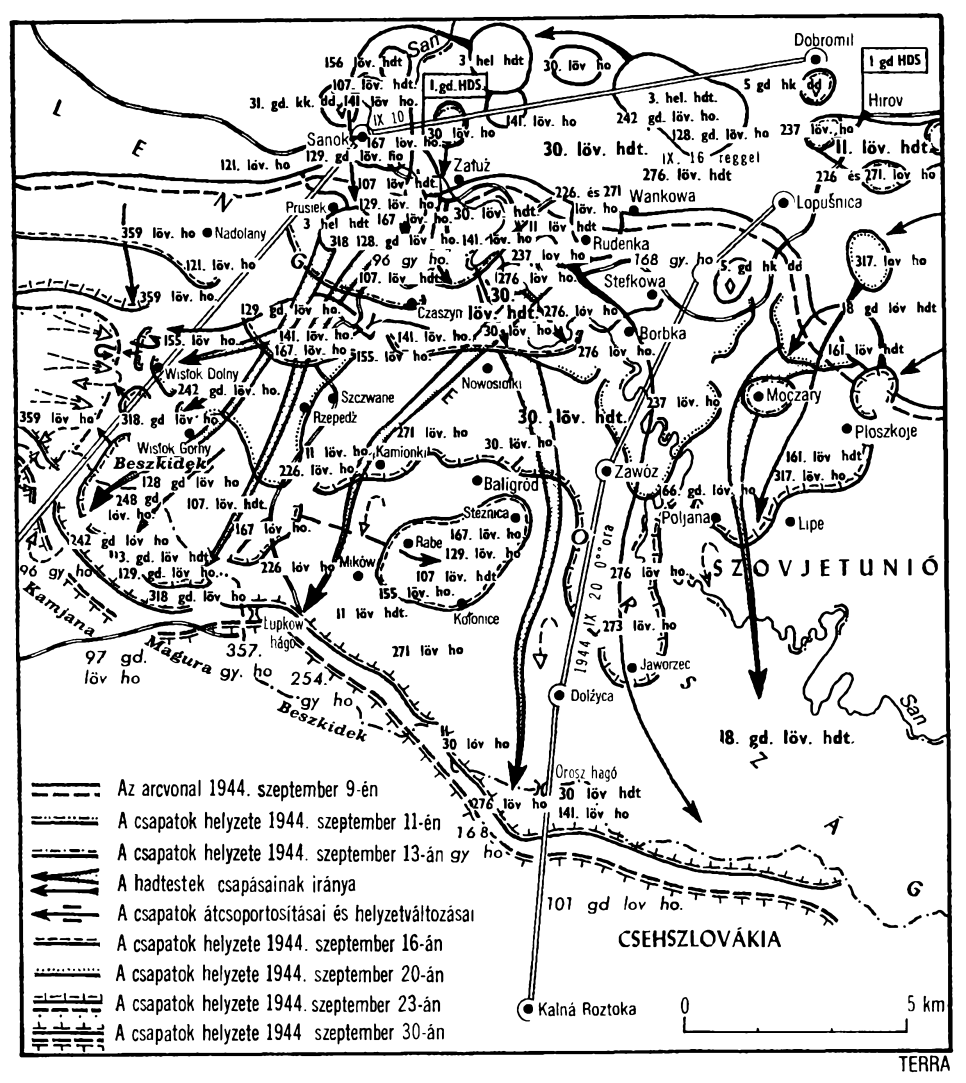

Dobromil
1 gd HDS
Hirov
San
Sanok
Załuż
Prusiek
Nadolany
Wankowa
Lopušnica
Rudenka
Stefkowa
Czaszyn
Borbka
Wisłok Dolny
Szczwane
Rzepedż
Nowosiołki
Moczary
Ploszkoje
Wisłok Górny
Beszkidek
Kamionki
Baligród
Zawóz
Poljana
Lipe
Steznica
Rabe
Mików
Kolonice
Łupków hágó
Jaworzec
Dolżyca
Orosz hágó
Kalná Roztoka
SZOVJETUNIÓ
CSEHSZLOVÁKIA
Kamjana
Magura
Beszkidek
1944 IX 20 0°° ora
30. löv. hdt.
18. gd. löv. hdt.
11. löv. hdt.
1. gd. HDS.
IX. 16 reggel
Az arcvonal 1944. szeptember 9-én
A csapatok helyzete 1944. szeptember 11-én
A csapatok helyzete 1944. szeptember 13-án
A hadtestek csapásainak iránya
A csapatok átcsoportosításai és helyzetváltozásai
A csapatok helyzete 1944. szeptember 16-án
A csapatok helyzete 1944. szeptember 20-án
A csapatok helyzete 1944. szeptember 23-án
A csapatok helyzete 1944 szeptember 30-án
0
5 km
TERRA

A hadseregtartalékban levő 155. lövészhadosztály a Biala Górától délkeletre levő erdő körzetében álljon készenlétben arra, hogy a 107. lövészhadtest áttörését a Poraż–Czaszyn irányban kifejlessze és erőinek egy részével a Zaluż–Lesko irányban tevékenykedjék, segítse a 276. lövészhadosztály csapatait.

Tüzérség. Készenlét: 1944. IX. 7. 18.00 óra. Tüzérségi előkészítés időtartama: 50 perc.

A gyalogság a támadáshoz szükséges megindulási helyzetet az ellenség peremvonalától legfeljebb 200–300 méterre foglalja el. A roham megkezdését külön intézkedéssel rendelem el."[57]

Az 1. gárdahadsereg arcvonala összesen 110 km széles volt, és a főcsapást 4 km-es szakaszon kellett mérnie a jobb szárnyon, a 107. lövészhadtest erőivel. A 30. lövészhadtestnek, amely erőinek egy részével a jobb szárnyán kisegítő csapást mért, az első vonalban egy lövészhadosztálya volt, és két hadosztálya a második lépcsőben, a jobb szárny mögött. A hadtest által elfoglalt sáv szélessége 48 km volt. A 18. gárda-lövészhadtestnek, amely két hadosztályból állt, az 58. km-es arcvonalon az volt a feladata, hogy szívósan védje az általa elfoglalt szakaszt.

A főcsapás irányában, a 107. lövészhadtest szakaszán, a tüzérségi sűrűség elérte az arcvonal-kilométerenkénti 100 löveget és aknavetőt. Az arcvonal 1–1 km szakaszára 18,2 közvetlen irányzásra beállított löveg jutott.

1944. szeptember 8-án az 1. gárdahadsereg teljesen befejezte az átcsoportosítást, és szeptember 9-én reggelre készen állt arra, hogy megkezdje a rohamot az ellenséges védelem áttörésére.

A támadás megindítása előtt, szeptember 7-én reggel, harcfelderítést végeztek. A felderítő osztagok tevékenységének az volt a célja, hogy pontosan felmérjék az ellenség védelmének peremsávját, csapatainak csoportosítását, valamint tűzrendszerét, műszaki berendezéseinek és zárainak jellegét közvetlenül a főcsapás irányában.

A 129. gárda-lövészhadosztály felderítői – a 320. gárdalövészezred egy megerősített lövészszázada, Manujlov gárdaszázados parancsnokságával – merész és elszánt harctevékenységgel szétzúzták az ellenség harcbiztosítását a Powcétól délnyugatra levő körzetben, és elfoglalták az ellenséges védelem peremvonalának ezt a fontos támpontját. A következő napon a 276. lövészhadosztály felderítő osztaga meglepetésszerű csapással elfoglalt egy másik fontos támpontot a San folyó bal partján – Zasawot. A felderítő alegységek harctevékenysége kedvező helyzetet teremtett a támadás megindításához ezekben az irányokban.

Szeptember 9-én reggel, 50 perces tüzérségi előkészítés után, a 107. lövészhadtest támadásba ment át Bukowsko általános irányban, és a Powce–Stróże Male–Stróże Wielkie szakaszon áttörte az ellenség védelmét, miután leküzdötte a peremvonalban levő mélységi támpontok rendszerét és az aknazárakat. A harcok szívós és elkeseredett jellegűek voltak. Az ellenség, a kedvező terepviszonyokat és az előkészített védelmi terepszakaszokat felhasználva, makacs ellenállást

57 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 746, лл. 3—5.

fejtett ki. Minden magaslatot, minden helységet súlyos, véres harc árán kellett elfoglalni.

A 129. gárda-lövészhadosztály, amely a hadtest jobb szárnyán, átszegdelt és részben erdővel borított terepen támadott, mindazonáltal a nap folyamán szívós harcok során 4–5 kilométert nyomult előre, elfoglalta Prusieket, az ellenséges védelem fontos támpontját.

Reggel a gyalogság harcrendjében csupán a 31. önálló gárda-harckocsidandár egyetlen harckocsiszázada volt, amelyet a támadó hadosztály támogatására különítettek ki. Az erősen átszegdelt terep, a sok vízmosás, az esőtől felázott talaj korlátozta a gépek mozgékonyságát. Ennek ellenére a gyalogság a harckocsikkal együtt elérte a Powcétől délre eső erdőt. További előnyomulását megállította az ellenséges tüzérség erős tüze.

A nap második felében két harckocsi-zászlóaljat vetettek harcba. Ez lehetőséget nyújtott alegységeinknek, hogy további 1,5 kilométert nyomuljanak előre. Az ellenség tüzérségi tüze azonban megint feltartóztatta a támadást. A nap végére a harckocsi-zászlóalj mintegy 14 harckocsit veszített, s kivonták a harcból.[58]

A hadtest bal szárnyán tevékenykedő 167. lövészhadosztály a nap folyamán 5 kilométert nyomult előre és elfoglalta Niebieszczanyt.

Szeptember 9-én a kisegítő irányban harcoló 276. lövészhadosztály 876. lövészezrede Zasaw körzetében kierőszakolta az átkelést a San folyón, és egész nap a hídfőállás kiszélesítéséért harcolt. E hadosztály két másik ezrede, miután a Monasterzec–Wańkowa–Krościenko–Tyihaja szakaszt átadta a 113. hadseregtartalékezred géppuskás zászlóaljának, a Zaluźtól északkeletre levő erdő – Monasterzec körzetben összpontosult és felkészült a harcbavetésre.

A hitlerista parancsnokság minden erőfeszítést megtett, hogy megállítsa csapataink támadását. Sietve második lépcsőt és tartalékot vont össze az áttörési körzetbe, más szakaszokról. Szeptember 9-ének végére az ellenség a legközelebbi harcászati tartalékait a Prusiek–Niebieszczany körzetbe vetette be és ezen a terepszakaszon megállította csapataink támadását.

Szeptember 10-én a 129. gárda- és a 167. lövészhadosztály 30 perces tüzérségi előkészítés után megindított támadás nem járt sikerrel. Szeptember 9-én délután a tartalékból harcba vetették a 155. lövészhadosztályt. Ez a támadás sávját a bal szárny irányába kiszélesítve, szeptember 10-én – az 1511. rohamlöveges tüzérezred támogatásával – 5 kilométert nyomult előre déli irányban és elfoglalta Poraź várost. A tőle balra tevékenykedő 276. lövészhadosztály egy ezredével előnyomulva, Zagórz város északi szélén bocsátkoztak harcba.

Meg kell jegyezni, hogy a rossz időjárás erősen megnehezítette csapataink harctevékenységét. A záporok feláztatták a hegyi utakat és ösvényeket. A támadás első napja alatt az 1. gárdahadsereg sávjában a légierő csupán 38 felszállást hajtott végre.[59]

58 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 723, лл. 79—80.
59 Архив МО СССР, Ф. 346, оп. 5755, д. 186, л. 9.

A hadműveleti terv úgy irányozta elő, hogy a kárpáti hágókat a szlovák hadosztályok és a partizánalakulatok foglalják el, ez azonban nem valósult meg. Igy a hitleristák számára lehetővé vált erőik szüntelen növelése csapataink támadási sávjában.

Szeptember 11-én az 1. gárdahadsereg csapatainak csapásmérő csoportosítását megerősítették a 30. lövészhadtest 141. lövészhadosztályával, amelynek I. Sz. Pahomov ezredes volt a parancsnoka. A hadosztályt a hadtest jobb szárnyán vetették harcba, a 155. és a 276. lövészhadosztály csatlakozásán, a Zagórz–Wielepole irányban. A 141. hadosztály a harcbavetése előtt megkapta a 253. hegyi aknavetőezredet és a 317. hadsereg páncéltörő-tüzérezredet.

Az 1. gárdahadsereg öt lövészhadosztálya a nap folyamán 1–4 kilométert nyomult előre a körülbelül 17 kilométer széles arcvonalszakaszon, és több magaslatot és helységet elfoglalt. Ennek során a – 31. gárda-harckocsidandár egy harckocsi-zászlóaljával megerősített – 141. lövészhadosztály érte el a legnagyobb sikert. A harckocsi-zászlóalj Zagórzban két irányból rohamozta meg az ellenséget: a főcsapást északról mérték, a harckocsik egy része pedig, miután Zagutynon keresztül az erdőn át bekerítő manővert hajtott végre, kijutott Zagórz déli szélére. A harckocsik betörtek Zagórzba, lángszórókat használtak s ezzel rémületet keltettek a hitleristák körében. A 141. lövészhadosztály csapatai hamarosan megsemmisítették az ellenség elszigetelt csoportjait és elfoglalták Zagórzt és Wielepolét.

Ugyanakkor az ellenség ellenállása jelentősen megerősödött. Megpróbálta elzárni az áttörést és megakadályozni csapataink kijutását a szárnyakra és a mélységbe. Ezért sietve erősítéseket vont össze a szomszédos szakaszokról, s ellenlökéseket intézett délnyugat és délkelet felől Sanok irányában. A Bukowskótól északra fekvő magaslatok–Belchówka–Niebieszczany–Poraż–Wielepole peremsávról, ahol az ellenségnek előre elkészített közbenső állása is volt, fokozódott a tüzérségi és aknavető ütegek tüze. Ugyanakkor az ellenség, a rejtett megközelítő útvonalakat és a sűrű erdőket kihasználva, a 96. gyalogoshadosztálynak és a 254. és a 168. gyalogoshadosztályok átdobott alakulatainak erőivel dühödt ellenlökéseket intézett több irányban. Számuk elérte a napi tizenötöt 7–10 harckocsi és rohamlöveg kíséretében. Az ellenségnek ezeken a szakaszokon tanúsított szívós ellenállását az magyarázta, hogy igyekezett mindenáron megvédeni a Prusiek Niebieszczany terepszakaszt és megállítani csapatainkat, avégből, hogy megerődíthessen egy közbeeső sávot, amely a Bukowskótól északra levő magaslatokon, a Bukowskótól keletre emelkedő hegyláncon, Mokrétól és Czekajkától északra húzódott.

Az 1. gárdahadsereg azonban, az ellenség minden erőfeszítése dacára, előbb a 107. lövészhadtest, azután a 30. lövészhadtest erőivel is, leküzdötte az ellenséges védelmet a Sanoktól délre levő körzetben és Zagórz körzetében, majd 10 kilométeres mélységben behatolva az ellenség állásaiba, 18 kilométerre szélesítette ki az áttörést. A hitleristák szívós ellenállást fejtettek ki csapataink további támadásával szemben.

A 129. gárda-lövészhadosztály 320. gárda-lövészezrede 9. géppisztolyos szá-

zadának katonái kivételes, mesteri harci tudást tanúsítottak a 499-es magaslatért vívott harcokban. A század parancsnoka, A. P. Kurbatov százados, miután parancsot kapott a magaslat elfoglalására, kitűzte a feladatot harcosainak s maga vezette a századot rohamra.A bátor kommunista tiszt hősi halált halt a harcban. Ezalatt Sztyepanyenko szakaszvezető raja, a századparancsnok utasítása szerint harcolva, megkerülte a magaslatot és hátulról csapást mért a hitleristákra. A magaslatot elfoglalták, és az ellenség többszöri ellentámadása ellenére megtartották.

A 155. lövészhadosztály harcosai és parancsnokai is elszántan küzdöttek. A hadosztály csapatai csupán egyetlen napon, szeptember 11-én, az ellenség tíz ellenlökését verték vissza. Ebben a bonyolult és nehéz helyzetben a szovjet katonák példát mutattak állhatatosságból, bátorságból és merészségből s abból a képességből, hogy alkalmazkodni tudnak a terephez és képesek sikeres harcokat folytatni hegyi viszonyok között. A 436. lövészezred 2. lövészszázada, amelynek parancsnoka N. L. Civiljov százados volt, lendületes támadással kiverte az ellenséget egy magaslatról és megvetette rajta a lábát. A hitleristák ellenlökést hajtottak végre. Géppuska- és aknavetőtűz támogatásával hatszor törtek a magaslatra, és hatszor vonultak vissza. A század harcosai állandóan az első sorokban látták parancsnokukat, Civiljovot. Amikor már csak nyolc harcos maradt a csatasorban, akkor is hallották magabiztos hangját: „Meg kell tartanunk a terepszakaszt!" Civiljov százados súlyosan megsebesült, de akkor sem hagyta el az állást, tovább irányította a harcot és személyes példájával lelkesítette alárendeltjeit.

Ugyanennek a századnak a pártszervezője, A. I. Procenko törzsőrmester szüntelenül a katonák között tartózkodott. Egyik harcostól a másikhoz kúszva, személyes példával és lelkes szóval bátorította őket. Procenko mindig ott bukkant fel, ahol az ellenség különösen erősen szorongatta katonáinkat. A harc pillanatában körülbelül tizenöt ellenséges katona rohant rá a törzsőrmesterre. A bátor harcos gyorsan alkalmas állást foglalt el és közvetlen közelből géppisztolytűzzel semmisítette meg az ellenséget.

Procenko megsebesült a karján, de nem hagyta el a csatateret. Amikor a katonák maguk mellett látták a sebesült pártszervezőt, aki tovább küzdött az ellenséggel, még elkeseredettebben harcoltak a magaslatért. Egy ellenséges golyó leterítette a hőst. A katonák láncán végighaladt a felhívás: „A pártszervező halálára esküszünk, hogy megsemmisítünk mindenkit, aki az állásunk ellen tör!" A maroknyi bátor katona megtartotta a magaslatot, és megerősítette rajta állásait.

A hadseregparancsnok, hogy növelje az első lépcső csapatainak csapásmérő erejét és fokozza tűzeszközeinek sűrűségét, szeptember 11-én a következő utasításokat adta a 107. és a 30. lövészhadtest parancsnokának:

„1. IX. 12-én a hadosztályok mindhárom lövészezreddel az első lépcsőben támadjanak. A hadosztály főcsapásának sávszélessége ne legyen 2 kilométernél több.

2. A lövészhadosztály parancsnokának tartalékában lehet egy lövészzászlóalj, az ezredparancsnoki tartalékban egy lövészszázad.

3. A 45 milliméteres és a 76 milliméteres tüzérség (a hadosztálytüzérséget is beleértve) közvetlenül harcrendben legyen és mozgás során a gyalogság első vonalától 300–500 méterre tartózkodjon.

4. Az ezredparancsnokok ne legyenek az első vonaltól 1 kilométernél, a hadosztályparancsnokok pedig 2 kilométernél távolabb.

5. A harckocsik és a rohamlövegek a gyalogsággal együtt tevékenykedjenek. A hadosztályok parancsnokai szervezzék meg a feladatok gondos együttes végrehajtását.

6. A támadást 1944. IX. 12-én 9.00 órakor kell megindítani. Erre az időre az egész gyalogságot a megindulási helyzetbe kell vezetni, és meg kell szervezni a tüzérségi tüzet.

7. A hadtestek és a 31. önálló harckocsidandár napi feladata IX. 12-re változatlan.

8. A hadtestek és a hadosztályok parancsnokai, a törzsfőnökök, a hadtestek és a hadosztályok tüzérségének parancsnokai az éjszaka folyamán személyesen járják végig csapataikat és a jelen utasításomnak megfelelően alakítsák ki a harcrendet."[60]

Az 1. gárdahadsereg csapatai, a hadseregparancsnok parancsát teljesítve, az éjszaka átszervezték harcrendjüket és előrevonták a tüzérséget, szeptember 12-én reggel pedig, rövid tüzérségi előkészítés után, újra támadásra lendültek. A csapatok az ellenség erős ellenállását leküzdve és ellenlökéseit visszaverve, harcok közepette, lassan nyomultak előre. A 129. gárda-lövészhadosztály, az ellenséget visszaszorítva, elfoglalta Zbojska támpontot, a 167. lövészhadosztály pedig megközelítette Kamienne és Mokre városokat.

Azon a napon a 465. lövészezred harcosai és parancsnokai kivételes bátorságot tanúsítottak. Az ezred áttörte az ellenséges védelmet s egy zászlóaljjal elérte az erdő szélét. Alighogy az előretolt alegységek megkezdték a szétbontakozást, az ellenség tüzérségi és aknavetőtüzet zúdított az erdőszélre. Az ezred 2. zászlóaljában majdnem az egész parancsnoki állomány harcképtelen lett. Akkor V. D. Szanduk főhadnagy, a zászlóaljparancsnok politikai helyettese vette át a parancsnokságot. A tiszt példáján fellelkesült harcosok mindhalálig kitartottak. Mihail Ivaszjuk, a 2. lövészszázad fiatal harcosa, az egyik ellenséges ellentámadás alatt megsebesült a karján, amikor azonban a parancsnok az egészségügyi zászlóaljhoz küldte, Ivaszjuk azt mondta: „Engedélyt kérek, hogy a csatasorban maradhassak. Most még könyörtelenebbül fogom pusztítani a fasisztákat." Ivaszjuk harcos második sebesülése után is bátran tovább küzdött.

Ezen a napon a 317. páncéltörő tüzérezreddel megerősített 155. lövészhadosztály is kisebb előnyomulást hajtott végre. A hadosztály, miután leküzdötte az ellenséges védelem első övét, azt a feladatot kapta, hogy foglalja el Morochó-

60 Архив МО СССР, Ф. 292, оп. 6850, д. 475, лл. 62—63.

wot, erőszakolja ki az átkelést az Osawa folyón, szállja meg a 396-os magaslatot és biztosítson magának hídfőállást a folyó jobb partján, a Czaszyn elleni, következő támadáshoz.

Csapataink támadását azonban az ellenség Czaszyn és Mokre helységből és a kettő közti magaslatokból és ligetekből zúdított heves tüzérségi és aknavetőtűzzel fogadta. A 155. lövészhadosztály parancsnoka megpróbálta saját eszközeivel elhallgattatni az ellenséges tüzérséget, de e kísérlete sikertelenül végződött. Ekkor ezt a feladatot a légierőnek a lövészhadosztály parancsnoka mellett levő képviselője útján a csatarepülőgépekre bízták. Rádión továbbították a kérést a repülőhadosztály parancsnokához, aki azonnal két csatarepülő-csoportot küldött ki s ugyanakkor közölte ezt a hadosztályparancsnok harcálláspontjával. Az ott tartózkodó repülő összekötő tiszt kapcsolatba lépett a kötelékekkel és a megszabott célokra irányította őket.

A repülők teljesítették az eléjük tűzött feladatokat: elhallgattatták az ellenséges tüzérséget és jelentős veszteségeket okoztak az ellenség e terepszakaszon védekező 287. gyalogezredének. A 155. lövészhadosztály, kihasználva a csatarepülők hatékony csapását, elfoglalta Morochówot, kierőszakolta az átkelést az Osawa folyón, s így teljes egészében teljesítette feladatát. A következő napon pedig ugyanez a hadosztály, mivel különösebb ellenállásba nem ütközött, Czaszyn egész körzetét elfoglalta.[61]

Mivel az 1. Ukrán Front 38. hadseregének bal szárnya kissé lemaradt, a 107. lövészhadtest kénytelen volt jelentős erőket kikülöníteni jobb szárnyának biztosítására. Így a 129. gárda-lövészhadosztály már szeptember 13-án, később pedig több más magasabbegység is, kénytelen volt szétforgácsolni erőit és széles arcvonalon tevékenységet kifejteni.[62]

Ugyanazon a napon a 30. lövészhadtest 141. lövészhadosztálya elfoglalta Tyrnawát, a 276. lövészhadosztály pedig kijutott a San folyó nyugati partjára, a Lesko–Gruszka–Postolów szakaszon.

Szeptember 13-án a hadsereg csapatai folytatták támadásukat, és a nap folyamán egyes szakaszokon 1–3 kilométert nyomultak előre. Ezen a napon a legnagyobb sikert a 155. lövészhadosztály érte el, amely elfoglalta Mokre helységet, és a 276. lövészhadosztály, amely Monasterzecét vette birtokba.

Monasterzecért különösen szívós harc folyt. Ezt a védelmi csomópontot az ellenség 1944 augusztusában szállta meg és körülbelül másfél hónapon át megerődítette. A peremvonal a magaslatok erdős oldalain keresztül húzódott. A bal szárny a San folyóra támaszkodott, a jobb szárnyat pedig egy önálló lövészszázad tartotta Monasterzec keleti szélén. A védelmi csomópont egyes támpontok rendszeréből állt, ezeket szakasznyi és rajnyi erők védték. Mindegyik támponton lövészárok-vonal húzódott, géppuskafészkekkel, lövészgödrökkel, mesterlövészállásokkal és fedezékekkel. Ez utóbbiakat két sor gerendával és 0,5 méter vastag

61 Архив МО СССР, Ф. 346, оп. 5755, д. 186, л. 35.
62 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 746, л. 7.

földréteggel fedték be. A figyelőhelyeket és a mesterlövész-fészkeket magas fákon helyezték el.

A peremvonal előtti drótakadályok sűrű erdőben húzódtak. Monasterzec keleti szélén, a századtámpont előtt, Bruno-spirálist helyeztek el két sorban, közte aknamezőt telepítettek. A szárnyakon levő támpontok voltak a legjobban megerődítve. Innen kereszttűz alatt tarthatták a Monasterzectől északra húzódó, fátlan dombok egész szakaszát és ellenőrizhették Monasterzecét, valamint a hozzá vezető útvonalakat. Az erődítési berendezéseket gondosan álcázták, az arcvonalban és a mélységben a közlekedést rejtetten, az erdők leple alatt biztosították.

A támpontot csapataink csak erőteljes tüzérségi előkészítés segítségével tudták elfoglalni.

Az első szakasz eredményeiről szólva, meg kell jegyezni, hogy a 107. lövészhadtest támadása hadsereg-méretű támadó hadműveletté bontakozott ki, amelyben két teljes lövészhadtest vett részt. A csapatok, harctevékenység közben, szeptember 13-án estére 30 kilométeresre szélesítették ki az áttörést, amelynek mélysége elérte a 10–12 kilométert.

Ennek a szakasznak a legjellemzőbb sajátosságai a következők voltak: az áttörés keskeny arcvonalon történt, s a csapás erejét fokozatosan növelték azáltal, hogy egymás után újabb hadosztályokat vontak be a támadó csoportosítás állományába; a szárnyakat fedezték, hogy biztosítsák a főirányban működő hadosztály hadműveleteit s ezzel egyidőben kijussanak az ellenség szárnyaihoz; a sikert kifejlesztették és az ellenség védelme a két szárny felé és mélységben, a délnyugati és déli irányban levő magaslatok lejtői mentén megrövidült; elfoglalták az áttört védelmi vonalon hátulról uralkodó magaslatokon az ellenség által berendezett közbeeső állást is – s ez biztosította csapataink számára az elért sikerek biztonságos megszilárdítását.

Mivelhogy csapataink a támadás első napján áttörték a védelmet, az ellenség hozzáfogott, hogy sietve átcsoportosítsa az első vonalban, az 1. gárdahadsereg frontja előtt levő csapatait és az ebben a körzetben összevont harcászati tartalékait. A szeptember 10-től 12-ig terjedő időszakban bal szárnyának megerősítése céljából Zagórz körzetébe dobta át a 254. gyalogoshadosztályt és a 168. gyalogoshadosztály 442. gyalogosezredét, s így a Prusiek–Łuków–Monasterzec szakaszon erőinek csoportosítását három és fél hadosztályra növelte.

Szeptember 13-án az 1. gárdahadsereg állományába került a fronttartalékból a 11. lövészhadtest, amelynek parancsnoka M. I. Zaporozscsenko vezérőrnagy volt. A hadtesthez három lövészhadosztály tartozott: a 226., – parancsnoka N. A. Kropotyin vezérőrnagy, a 237., – parancsnoka D. F. Drjomin vezérőrnagy, IX. 19-től M. G. Tyetyenko ezredes, és a 271., amelynek parancsnoka V. N. Molozsajev vezérőrnagy volt. Hogy a hadsereg célratörőbb tevékenységet fejthessen ki, a 18. gárda-lövészhadtestét, amely a 161. és a 151. lövészhadosztályból állt, az általa elfoglalt terepszakasszal együtt átadták a 18. hadseregnek. A 18. gárda-lövészhadtest megerősítő alakulatai pedig (az 1506. páncéltörő-tüzérezred, a 195. és a 197. hegyimálhás aknavető ezred) az 1. gárdahadsereg tartalékában maradtak.

Ezen átcsoportosítás következtében az 1. gárdahadsereg lehetőséget kapott arra, hogy minden erejével támadjon, míg eddig a 18. gárda-lövészhadtesttel védelmet volt kénytelen folytatni.

Az 1. gárdahadsereg, a támadást továbbfejlesztve a 107. lövészhadtesttel szeptember 13-án elérte a Belchówka–Kamiennétól északra–Mokre terepszakaszt, és elfoglalta a 600., a 647. és 649. magaslatot. Ezeket a magaslatokat az ellenség különösen elkeseredetten védte, mivelhogy uralgó helyzetet foglaltak el a második védelmi övében. A szovjet harcosok kivételes hősiességet tanúsítottak. A 647-es magaslatért vívott harcban kiválóan helytálltak a 129. gárda-lövészhadosztály Vörös Zászló Renddel kitüntetett 299. gárdatüzérezrede 1. ütegének tüzérei. Szeptember 13-án V. M. Filippov gárdafőhadnagy, ütegparancsnok két löveget közvetlenül a gyalogság harcrendjébe helyezett előre és közvetlen irányzású tűzzel visszaverte az ellenség négy ellenlökését, s ezáltal biztosította, hogy a gyalogság megtarthassa az elért terepszakaszt. Másnap kora reggel mintegy 150 hitlerista három irányból ellenlökést indított a magaslat ellen. A meglepetésszerű csapás következtében sikerült visszaszorítaniuk gyalogságunkat és betörniük az üteg állásába. Az ellenség többszörös számbeli fölénye ellenére, V. M. Filippov főhadnagy, ütegparancsnok, V. F. Barannyikov gárdaőrmester felderítő-rajparancsnokkal és A. Homutov harcossal együtt felvette a harcot. A bátor katonák kézigránátokat dobtak az ellenségre és tüzet nyitottak személyi fegyverükből, majd betörtek a hitleristák közé. Az ellenség, amelyet meglepett a váratlan csapás, visszavonulásba fogott. Ekkor Filippov főhadnagy az irányzó tüzér, Barannyikov őrmester pedig a töltő helyére állt. A tüzérek a löveg jól célzott tüzével mintegy harminc hitleristát semmisítettek meg. Az ellenség visszavonult. A fontos magaslatot sikerült megtartani. V. M. Filippov főhadnagyot és V. F. Barannyikov őrmestert hősiességéért és bátorságáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A fontos magaslatoknak, valamint a Belchówkán, Kamiennétől északra, Mokrén át húzódó sávnak elfoglalása révén csapataink lehetőséget kaptak arra, hogy kifejlesszék a támadást és kijussanak a lengyel–csehszlovák határra.

A kialakult helyzetnek megfelelően a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa szeptember 13-án a legfelsőbb főparancsnok elé terjesztette elképzeléseit a front támadó hadműveletéről, amelynek célja az volt, hogy a főerőkkel átkeljenek a kárpáti hegyláncon és elérjék a Čemerné–Michalovce–Ungvár terepszakaszt. Azzal kapcsolatban, hogy a hadműveletet az 1. gárdahadsereg tovább folytatódó támadásának körülményei között tervezték – ennek célja Komańcza körzetének elérése volt –, a főcsapás irányát, a kialakult helyzetnek megfelelően, Sanok, Baligród, Snina és Michalovce felé jelölték ki.

A hadműveletben a főszerep az 1. gárdahadseregnek jutott, amely három lövészhadtestből (9 lövészhadosztályból) állt, a front tartaléka pedig egy lövészhadtest (3 lövészhadosztály) volt, vagyis összesen 12 lövészhadosztály. A megerősítés pedig – a hadseregét is beleértve – a következő: egy ágyús tüzérdandár, nyolc aknavető ezred, két tarackos tüzérezred, hét páncéltörő lövészezred, két harckocsidandár, egy harckocsi- és egy rohamlövegezred, két gárda M–13-as

aknavetőezred, két műszaki dandár és a 8. légi hadsereg, amely két csatarepülő-, két vadászrepülő- és egy bombázórepülő-hadosztályból állt.

A hadműveleteket a következő szakaszokra osztották:

1. szakasz – a megindulási helyzet elfoglalása a támadáshoz és a főerők összpontosítása. Az 1. gárdahadsereg, a 107. és a 30. lövészhadtestével a kitűzött feladatot teljesítve, folytatja a támadást azzal a céllal, hogy kijusson a Radoszyce–Wola Michowa–Cisna vonalra; erre – a hegyes domborzat és más viszonyok tekintetbevételével – öt napot vettek tervbe. Ugyanakkor Sanok körzetébe kellett összpontosítani a 11. lövész- és a 3. hegyilövész-hadtestet és a front megerősítő alakulatait. A 11. lövészhadtest lényegében már Sanok körzetében összpontosult, a 3. hegyilövész-hadtestnek a megerősítő erőkkel együtt a munkácsi irányból történő átdobásához pedig nyolc napra volt szükség.

2. szakasz – a Kárpátok fő hegyláncán való átkelés és a Jabloň–Snina–Stakčin–Velikij Bereznij terepszakasz elérése. A végrehajtás ideje: négy-öt nap. Az áttörést hat lövészhadosztály erőivel kell végrehajtani, ezek közül négy hadosztály az első lépcsőben, kettő a másodikban lesz. Három hadosztály a front tartalékában marad, a hadsereg második lépcsőjének harcrendje mögött, a főcsapás irányában. A hadsereg állományából három lövészhadosztályt a szárnyak biztosítására használnak fel. A hadsereg feladata ebben a szakaszban: hat megerősített lövészhadosztállyal áttöri az ellenség védelmét a fő hegylánc mentén, a Łupków–Wola Michowa–Maniów szakaszon (az áttörési szakasz némi megváltozásának lehetőségét is tekintetbe vették, a helyzet és a terep konkrét viszonyaitól függően) és a főcsapást a Vyšná Jabloňka–Hostovice–Snina irányban mérve, a hadművelet negyedik napjának végére kijut a Jabloň–Snina–Stakčin–Ulič terepszakaszra, azután pedig Humenné–Michalovce és Stakčin–Ungvár irányokban támad, azzal a céllal, hogy elfoglalja Michalovcét és Ungvárt.

Tekintettel arra, hogy a megindulási körletből – Łupków, Wola Michowa – a nyugat felé való mozgás nehézségekkel járt (magas, erdős hegyláncok voltak útközben), úgy tervezték, hogy csak a fő hegyláncon való átkelés és a hegylánctól délre eső frontútvonalak elérése után teremtik meg az együttműködést az 1. Ukrán Front csapataival.

3. szakasz: az 1. gárdahadsereg a Magyar Alföldre való kijutáshoz a Snina–Stakčin vonalat megindulási helyzetnek tekintve, erőinek egy részével, Ungvár irányában tevékenykedve főcsapást mér Michalovce irányában, azzal a feladattal, hogy elérje a Čemerné–Michalovce vonalat. A harci cselekmények irányainak és jellegének további pontos meghatározását a támadás folyamán szándékoztak elvégezni, a kialakult helyzetnek megfelelően.

A 18. hadsereg, amelynek hét lövészhadosztálya volt, a hadműveleti terv szerint azt a feladatot kapta, hogy a 180 kilométer hosszú fronton a legfontosabb irányokat – Sztrij, Huszt; Sztrij, Munkács és Szambor, Turka, Ungvár – megbízhatóan lezárva, a hadművelet kezdetére tartalékát (két lövészhadosztályt) a Turkától keletre levő körzetben összpontosítsa, és a rendelkezésére álló erőkkel itt előkészítse az ellenséges védelem áttörését a Turka–Uzsoki-hágó irányban. A hadművelet második szakaszának kezdetekor a 18. hadsereg – erőinek egy

részével – az 1. gárdahadsereggel egyidőben támadást intéz az Uzsoki-hágó ellen, azzal a céllal, hogy elfoglalja azt és a támadást továbbfejlessze Ungvár irányában.

A 17. gárda-lövészhadtest, a kialakult kedvező helyzetet felhasználva, szeptember 14. végére kijut a Zsabje–Vorohta körzetbe. Azután a hadtest, a helyzetnek megfelelően folytatva harctevékenységét, összpontosított erőkkel támadást intéz Jaszina irányában, innen pedig a hegylánc mentén húzódó frontútvonalakat felhasználva, nyugati irányban támad és fokozatosan megrövidíti az ellenség védelmi vonalát.[63]

A 107. és a 30. lövészhadtest, a korábban kapott feladatok teljesítését folytatva, továbbfejlesztette a támadást, azonban az egész arcvonalon az ellenség szívós ellenállásába ütközött, amely nemcsak a tűzhatásban, hanem az ellenlökések számának növekedésében is kifejeződött. Ezek különösen szívós jellegűek voltak a Mokrétól délre levő erdő és a Lesko–Baligród út mindkét oldala körzetében, ahol a 30. hadtest harcolt. A jobb szárnyon levő 129. gárda-lövészhadosztály, hogy a Prusiek–Zbojska szakaszon és ettől délebbre fedezze a hadsereg szárnyát, jelentősen megnyújtotta arcvonalát. Mivel szívós ellenállásba és ellenlökésekbe ütközött, szeptember 14-én és 15-én nem ért el sikert, sőt a Bukowskótól délkeletre levő körzetben még kissé hátrább is szorult.

A 167. hadosztály szeptember 14-én 1–1,5 kilométert nyomult előre, a szeptember 15-ére virradó éjszakán pedig elfoglalta Ponnát és Kożusznét. Két nap alatt három kilométert nyomult előre.

A 155. lövészhadosztály szívós harcokat folytatott Mokrétól délre. Szeptember 14-én rohamlövegek segítségével öt ellenlökést vert vissza. A jobb szárnyon az alakulatok nem nyomultak előre. A bal szárnyon harcoló csapatok, az út mentén tevékenykedő harckocsi-zászlóalj támogatásával, körülbelül egy kilométert nyomultak előre és elfoglalták a Kiczer-hegyet. Szeptember 15-én a hadosztály, miután megtörte az ellenség ellenállását ebben a körzetben, teljesen megtisztította az erdőt, elfoglalta az 597. magaslatot és harcot indított Kulasznéért. A 8. légi hadsereg repülői itt is segítséget nyújtottak a földi csapatoknak. Az ellenség Mokre körzetéből és az innen Wysoczany felé vezető út mentén fejtett ki támadó csapatainkkal szemben aknatűzzel erős ellenállást, aminek következtében gyalogságunk nem tudott rohamot indítani. A támadó alakulatok tüzérségi és aknavetőtüze sem tudta elhallgattatni az ellenség tüzelőállásait. A lövészhadosztály parancsnoka ekkor fordult segítségért a csatarepülőkhöz.

Rádión – a légierő összekötője révén – csatarepülő-köteléket rendeltek a helyszínre, s az 25 perc múlva a célpont fölé érkezett. Az ellenség tüzérségi-aknavető-tüzelőállásait elhallgattatták, ezután gyalogságunk rohamra lendült és teljesítette feladatát.

Az ebben a harcban hadifogságba esettek ezt vallották:

63 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 723, лл. 53—56.

„Aknavetőink Wysoczany helység temploma mellett álltak. Ugyanebben a körzetben egy gyalogoszászlóalj is volt, amikor azonban az orosz légierő támadást intézett, sok katona és tiszt elesett, sok gépkocsi és aknavető elpusztult. A légitámadás után pedig a zászlóalj már nem volt képes harcba vonulni, mivel az élve maradt katonák szétszéledtek."[64]

A 30. lövészhadtestnek a Czaszyn–Szczawne út és a San folyó között tevékenykedő alakulatai is előnyomultak. Szeptember 14-én a 141. lövészhadosztály, miután visszaverte az ellenség három ellenlökését, 1,5 kilométert nyomult előre. A 30. lövészhadosztály, két ellenlökés visszaverése után, a nap végére jobb szárnyával 1,5 kilométert, bal szárnyával pedig 2,5 kilométert nyomult előre, s eközben több magaslatot elfoglalt, köztük az 540-es magaslatot, és kijutott a Łukówtól keletre eső erdős-hegyes terepre.

Sikeresen fejlődött a támadás a 30. lövészhadtest bal szárnyán. A 276. lövészhadosztály egyik ezrede, a San folyó nyugati partja mentén mintegy 5 kilométert haladva, elfoglalta Hoczewet, másik ezrede pedig kierőszakolta az átkelést a San folyón és szeptember 14-én 19 órára menetből intézett rohammal megszállta Leskót, a Keleti-Kárpátok előhegyei között levő erős támpontot és fontos közlekedési csomópontot. A hadosztály ezzel az ezredével folytatta a támadást, s a nap végére elérte a San folyó kanyarulatát és bekerítéssel veszélyeztette az ellenség 168. gyalogoshadosztályát.

Szeptember 14-én reggel Monasterzec körzetéből harcba vetették a 237. lövészhadosztályt. Alakulatai, Uherce irányában támadva, megtörték az ellenség ellenállását a Bezmichowa Dolna–Bezmichowa Górna vonalon, mintegy 6 kilométert nyomultak előre és a nap végére birtokba vették Jankowcét és Olszanicát.

Az a körülmény, hogy a 267. és a 237. lövészhadosztály kijutott a megjelölt terepszakaszra, 12 kilométerre szélesítette ki az ellenséges védelemben keletkezett rést és lehetővé tette a 11. lövészhadtest főerőinek a Lesko–Jankowce–Rudenka terepszakaszról történő harcbavetését.

Szeptember 15-én a 30. lövészhadtest csapatai nem értek el sikert az ellenség ellenállása következtében, amely ebben a körzetben a 254. gyalogoshadosztály csapataival erősítette meg csoportosítását. A hadtest csapatai, miután egy nap alatt mintegy 10, Srednie Wielkie–Nowolki körzetből intézett ellenlökést vertek vissza, továbbra is a korábbi vonalon folytatták harctevékenységüket.

Az 1. gárdahadsereg parancsnoka, a csapatok szeptember 16-i feladatait pontosítva, a 129. gárda-lövészhadosztálynak azt a parancsot adta, hogy mérjen csapást az ellenségre és foglalja el Bukowskót, a 155. lövészhadosztálynak pedig azt, hogy csoportosuljon át Kożuszne körzetébe és támadjon Szczawne irányában. A 30. és a 276. lövészhadosztály azt a feladatot kapta, hogy az egyik Nowolki irányában, a másik pedig a Srednia Wies–Bereska irányban tevékeny-

64 Архив МО СССР, Ф. 346, оп. 5755, д. 186, л. 36.

kedjék. Az első lépcsőben támadó csapatokat tüzérséggel és aknavetőkkel erősítették meg.

Csapataink támadása szeptember 16-án reggel kezdődött. Harmincperces tüzérségi előkészítés után a 129. gárda-lövészhadosztály alakulatai, miután kiverték az ellenséget az általa elfoglalt állásokból, elfoglalták Bukowskót, Wola Piotrovát, és öt kilométert nyomultak előre.

Különösen elkeseredett harc lángolt fel Bukowsko körzetében. Ez az alaposan megerődített település háromszor cserélt gazdát. A harc idején merészen és rátermetten folytatta tevékenységét a Markin őrmester parancsnoksága alatt levő felderítőcsoport. Észrevétlenül behatolt az ellenséges védelem mögé és rohamot intézett e körzet egyik legjelentősebb támpontja ellen. A felderítők merész csapása segítséget nyújtott alakulatainknak a támpont elfoglalásához.

A nap folyamán a 167. lövészhadosztály csupán két kilométert nyomult előre. A 155. lövészhadosztály sem ért el jelentős sikert. A 30. lövészhadtest alakulatai szeptember 16-án továbbra sem tudtak előnyomulni, mivel az ellenség elkeseredett ellenállásába ütköztek és körülbelül tíz ellentámadást vertek vissza. Csak a 237. lövészhadosztály, amely folytatta a szeptember 14-én megkezdett támadást, foglalta el szeptember 16. végére Orelec körzetét.

Szeptember 17-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a következő utasítást adta a 4. Ukrán Front parancsnokának:

„1. A front főcsoportosítása támadásának Ön által megszabott iránya jelentősen eltér kelet felé, s ennek következtében megszűnik az együttműködés az 1. Ukrán Front 38. hadseregével.

A támadás alapvető iránya Komańcza–Humenné–Michalovce legyen.

2. Az 1. Ukrán Front 38. hadseregével az együttműködést állandóan fenn kell tartani, nem pedig a fő hegyláncon való átkelés utáni időszakra halasztani. Az ilyen együttműködés lehetőségei megvannak, és helytelen lemondani róla.

3. A lengyel–csehszlovák határt legkésőbb 1944. IX. 19-én el kell érni és a Hanušovce nad Toplóu–Čemerné–Humenné–Stakčin terepszakaszt legkésőbb IX. 30-án el kell foglalni.

4. Távolharctüzérséget nem bocsátunk az Ön rendelkezésére, mivel nincs rá szükség.

122 milliméteres taracklövedékeket és üzemanyagot kiutalunk.

5. Az Ön élőerői és harceszközei teljesen elegendőek a feladat sikeres teljesítéséhez, és a főhadiszállás határozott támadó hadműveleteket követel Öntől annak érdekében, hogy Michalovce körzetét legkésőbb X. 3-ra elfoglalják.

6. Intézkedéseit jelentse."[65]

A főhadiszállás ezen utasításai alapján pontosították a front támadó hadműveletének tervét. Eszerint az 1. gárdahadsereg a főcsapást a Komańcza–Radoszyce–Humenné irányban mérte. A Kárpátok fő hegyláncán keresztül történő

65 Архив МО СССР, Ф. 132—А, оп. 2642, д. 37, лл. 49—50.

támadáshoz szükséges Wisłok Wielkie–Czystohorb–Radoszyce megindulási terepszakaszt a hadseregnek szeptember 19-én estére kellett elérnie, innen pedig legalább hat hadosztállyal és valamennyi megerősítő erővel a jobb szárnyon csapást mérve, Medzilaborce, Humenné felé támadnia, és szeptember 29-én estére el kellett foglalnia Hanušovce nad Topľout, Čemernét, Humennét és Stakčint. A 38. hadsereggel való együttműködés biztosítására Medzilaborce körzetéből támadást terveztek egy megerősített lövészhadosztállyal a Stropkov–Hanušovce irányban. A Baligród–Cisna irányban legfeljebb két hadosztállyal kellett támadni.

A megindulási terepszakaszon az 1. gárdahadsereg állományába került a 3. hegyilövész-hadtest három hegyilövész-hadosztálya. A főcsapás irányában a front tartalékában maradt két lövészhadosztály és egy harckocsidandár, ezek bevetését Humenné vonaláról tervezték.

A pontosított hadműveleti tervnek megfelelően a 18. hadsereg feladatai is megváltoztak. Az volt a feladata, hogy az általa elfoglalt Nanowa–Osmoloda terepszakaszt két hadosztállyal szilárdan biztosítsa, azután pedig az egész hadtesttel kisegítő csapást mérjen az Ustrzyki Dolne–Czarna–Dźwiniacz Górny irányban; majd pedig továbbfejlessze a támadást a Lutowiska – Stuposiany – Ustrzyki Górny irányban.

A hadseregek között szeptember 20-i hatállyal a következő sávhatárt állapították meg: Hirov–Lopusnica–Łodyna–Wołkowyja–Dołżyca–Kalná Roztoka (az említett pontok a 18. hadsereg sávjához tartoztak).

A 4. Ukrán Front támadási terveinek pontosításáról szólva, néhány következtetést lehet levonni.

Az eredeti tervkészítés alapjául a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának 1944. július 30-i hadműveleti elgondolása szolgált, amelynek lényege az volt, hogy Ungvár és Munkács irányában egyidejűleg kell támadást indítani. Hogy a front parancsnoksága a főcsapáshoz két irányt választott – az ungvárit és a munkácsit –, ez azzal volt magyarázható, hogy nem volt elegendő erő és eszköz a mindhárom irányban történő egyidejű csapáshoz, ezenkívül az ungvári és a munkácsi irány hadműveleti szempontból is előnyösebbnek látszott. E két irány ugyanis siker esetén lehetővé tette csapataink kijutását a Magyar Alföldre, ezáltal a szemben álló ellenség arcvonalának két részre szakítását, elszigetelve az 1. magyar hadsereget az 1. német páncéloshadseregtől.

A keleti-kárpáti hadművelet további megtervezése annak tekintetbevételével történt, hogy – egyrészről – szükséges az együttműködés az 1. Ukrán Front Krosno–Eperjes irányban támadó 38. hadseregével, ami eldöntötte a főcsapás irányának áthelyezését a front jobb szárnyára, másrészről pedig, hogy a 2. Ukrán Front csapatai sikeres hadműveleteket hajtottak végre. Ezek dél felől kijutottak a Magyar Alföldre s ezáltal aláásták az 1. magyar hadsereg ellenállóképességét és megteremtették a feltételeit a Kárpátokon való akadálytalan átkelésnek, mégpedig a hegylánc középső részén, az Uzsoki- és a Vereckei-hágón, valamint a bal szárnyon, a Jablonicai-hágón.

A front támadó hadműveletének tervezésének az volt a sajátossága, hogy ezt a

változó helyzet viszonyai közepette kellett végrehajtani. Ezért a terv egyes elemeit gyakran csak hozzávetőlegesen határozták meg, és sokszor előfordult, hogy a támadás kifejlődése során, a kialakuló helyzethez igazítva módosították őket.

Eközben az ellenség az 1. gárdahadsereg főcsapásának irányában továbbra is szívós ellenállást fejtett ki. Ez a lövészhadtestek harcrendjének lépcsőzését és erősebb csapásmérő csoportosítások létrehozását tette szükségessé. Úgy határoztak, hogy mindkét hadtestnél kétlépcsősre szervezik át a harcrendet és mindegyiknél két hadosztálynyi erővel összpontosított csapásokat mérnek.

A hadseregparancsnok már szeptember 16-án a következő parancsot adta ki:

„1. A 107. lövészhadtest IX. 17-én reggel két (a 129. és a 167.) lövészhadosztállyal mérjen összpontosított csapást a Wola Piotrowa–Karlików terepszakaszról a 777-es magaslat, Wisłok Górny irányban és a nap végére érje el a Wisłok Górny–Czystohorb sávot.

A 155. lövészhadosztály a hadtest második lépcsőjében összpontosuljon a Kamienne–Płonna északi része körzetben. Egy lövészezredet védelemben kell hagyni a Płonna déli széle – Kożuszne–597-es magaslat–603-as magaslat szakaszon.

A támadás kezdete: 1944. IX. 17. 9.00 óra.

2. A 30. lövészhadtest IX. 17-én reggel folytassa a támadást:

a) a 30. lövészhadosztály egy lövészezreddel a 603-as magaslat–Łuków–Dzialhegy szakaszon fedezve magát, két lövészezreddel támadjon a Zakucie-hegy–Zahoczewie irányban és a nap végére érje el a Chocień–Zahoczewie sávot. A 30. lövészhadosztály támadásának kezdete: 1944. IX. 17. 14.00 óra;

b) a 276. lövészhadosztály a 340-es és 338-as magaslat sávjáról támadjon a Kamieniec–Bereska irányban, és a nap végére érje el a Kniaże–Bereska határvonalat. Egy lövészzászlóaljjal fedezze magát a Hoczew–340-es magaslat sávon. A 276. lövészhadosztály támadásának kezdete: 1944. IX. 17. 10.00 óra.

A 141. lövészhadosztályt IX. 17-én reggelre ki kell vonni Czaszyn és a tőle északkeletre fekvő liget körzetébe.

3. A 31. önálló harckocsidandár (egy zászlóalj nélkül) 21.15 órakor Czaszynban összpontosul és az én tartalékom lesz. Egy-egy szakaszt Blozowec és Łuków körzetében kell hagyni és egy szakaszt a 30. lövészhadosztály alá rendelni. Egy harckocsi-zászlóalj folytassa az együttműködést a 237. lövészhadosztállyal."[66]

A 11. lövészhadtest parancsnoka azt az utasítást kapta, hogy a 276. lövészhadosztály erőivel Lobozew irányában támadjon, és szeptember 18-án reggel jusson ki a Horodek–Rajskie körzetbe.

Szeptember 17-én reggel a 107. lövészhadtest két hadosztállyal csapást mért Wisłok Górny irányában. A 129. gárdahadosztálynak szeptember 17-én nem sikerült előrenyomulnia. A hadosztály csupán a következő napon küzdötte le szívós harcok árán a Wisłok Górnytól északra levő erdős-hegyes terepet, s fog-

66 Архив МО СССР, Ф. 292, оп. 6850, д. 475, л. 86.

lalta el a 749-es, a 679-es és a 642-es magaslatot. Szeptember 18-án négy ellenlökést vert vissza. A 167. lövészhadosztály, amelyet az 1. gárda-harckocsiezred is támogatott, a szeptember 17-i és 18-i harcokban megtörte az ellenség ellenállását és elfoglalta Przybyszówot.

Meg kell jegyezni, hogy Przybyszów helység fontos közúti csomópont és az ellenség számára előnyös körzet volt, amely fedezte a Komańczához vezető útvonalakat. A hitleristák műszaki tekintetben nagymértékben megerődítették Przybyszówot és az odavezető útvonalakat. E helység elfoglalását I. D. Drjahlov ezredes, a 167. lövészhadosztály parancsnoka, a 465. lövészezredre bízta. Az ezred parancsnoka úgy döntött, hogy arcból és hátulról egyidőben intéz rohamot az ellenség ellen. Egy géppisztolyos csoport élén G. F. Bogdanov alhadnaggyal, rejtve az ellenség hátába került és elérte Przybyszów déli szélét. A géppisztolyosok, adott jelre, lendületesen megrohamozták az ellenséget. Ugyanakkor a lövészzászlóaljak északnyugatról és északkeletről mértek csapást. A merész roham következtében a 465. lövészezred teljesen szétzúzta a 96. gyalogoshadosztály 287. gyalogosezredének 2. zászlóalját. Bogdanov alhadnagy csoportja foglyul ejtette a zászlóalj törzsét, annak parancsnokával együtt.

A nap végére a 167. lövészhadosztály mintegy 3 kilométert nyomult előre és elérte a Kamień-hegyláncot, a 129. lövészhadosztály pedig valamivel előbb elfoglalta a Tokarnia-hegyet. Az a körülmény, hogy a 107. lövészhadtest alakulatai elérték ezeket a pontokat, kedvezőtlen helyzetbe juttatta az ellenséget. Elveszített egy előnyös terepszakaszt, ahol megszervezhette volna a védelmet és feltartóztathatta volna csapataink előnyomulását a Kárpátok fő hegyláncának hágói és a lengyel–csehszlovák határ felé. Ugyanakkor ez fokozta azt a veszélyt, hogy csapataink elvághatják a Jasliska–Medzilaborce utat, amely az ellenség számára nagy jelentőségű frontútvonal volt a Kárpátok előhegyei között.[67]

A 30. lövészhadtest szeptember 17-én és 18-án csak a 276. lövészhadosztály szakaszán nyomult előre 1,5–2 kilométert, miután itt négy ellentámadást vert vissza. A 11. lövészhadtest 237. lövészhadosztálya szeptember 17-ének végére kijutott a Solina–Lobozew sávra, és jobb szárnyával kierőszakolta az átkelést a San folyón.

Ki kell emelni e hadosztály 838. lövészezrede harcosainak és parancsnokainak a San folyón való erőszakos átkelés során tanúsított merészségét és leleményességét.

A folyóhoz vezető útvonalakat a körzeten uralkodó, 741-es magaslat fedezte. A magaslat északi lejtőihez vezető, megközelítő utakat az ellenség mindenütt elaknásította, sok helyütt fatorlaszokat emelt; a magaslat déli lejtőin ellenséges tüzérségi és aknavető-tüzelőállások voltak.

A folyón történő átkelés megkezdése előtt el kellett foglalni a magaslatot. Menetből birtokba venni azonban nem volt lehetséges. Akkor az ezredparancsnok úgy határozott, hogy északnyugat felől megkerüli azt, s az ezred főerőivel pedig az erdei ösvényeken és vízmosásokon haladva, északkeleti irányból az el-

67 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 746, лл. 7—8.

lenséges vonalak mögött kierőszakolja az átkelést a San folyón. Az ellenség figyelmének elterelésére az egyik század arctámadást intézett a magaslat ellen.

Rövid tüzérségi és aknavető tűzcsapás után az ezred hozzáfogott a feladat teljesítéséhez. A 3. lövészszázlóalj parancsnoka, P. I. Najgyonov őrnagy, kihasználva, hogy az ellenség minden erőfeszítését az arctámadás visszaverésére összpontosította és a szárnyaira kisebb figyelmet fordított – északnyugatról rohamozta meg a magaslatot. Eközben az ezred főerői az ellenség hátába kerülve, elérték a magaslat déli lejtőit. Az ellenség soraiban fejetlenség támadt. A hitleristákat pánik fogta el, és menekülni próbáltak.

Szeptember 18. vége felé a 237. hadosztály kijutott a Polańczyk–Horodek vonalra és bal szárnyával Teleśnica Oszwarowáért vívott harcot. A nap végén a hadosztály a 30. lövészhadtest parancsnokának hadműveleti alárendeltségébe került.

A hadseregparancsnok, hogy kihasználja a 237. hadosztály sikerét, parancsot adott, szeptember 18-án reggel vessék harcba a 271. lövészhadosztályt, amelynek parancsnoka V. N. Molozsajev vezérőrnagy volt. A hadosztály alakulatai az útjukba kerülő elszigetelt ellenséges csoportokat megsemmisítve, hamarosan elfoglalták Ustrzyki Dolnét, a Kárpátok előhegyei között levő fontos közúti csomópontot, amely az ellenség hatalmas támpontja volt. A 271. lövészhadosztály, a támadást folytatva, elérte a Hoszowczyk–Jałowe terepszakaszt, s ennek során mintegy 20 kilométert nyomult előre.

Az a tény, hogy a 11. lövészhadtest kijutott erre a terepszakaszra, kedvező feltételeket teremtett a – 18. hadsereggel szemben a Krościenko–Isajev sávon védekező – ellenséges csoportosítás szárnya elleni csapáshoz.

A helyzet az volt, hogy az 1. gárdahadsereg csapatai a támadás során elvágták majdnem valamennyi legközelebbi frontútvonalat, amely összeköttetést jelentett a Kárpátok fő hegyláncához vezető megközelítő utakon védekező német és magyar csapatok között. A kialakult helyzet lehetőséget nyújtott csapatainknak arra, hogy az ellenség hátába kerüljenek és délkeleti irányban mért csapással megrendítsék védelmét az egész arcvonalon. Azonkívül, az 1. gárdahadsereg csapatainak bal szárnyán végrehajtott sikeres támadás elősegítette csapataink kijutását az Uzsoki-hágó körzetébe.

Az 1. gárdahadsereg csapatainak támadása a mi javunkra változtatta meg a helyzetet az egész 4. Ukrán Front előtt. Azt a körülményt is tekintetbe kell venni, hogy a hitlerista parancsnokság, amely igyekezett megállítani az 1. gárdahadsereg csapatainak támadását, de nem rendelkezett ehhez elegendő tartalékkal, kénytelen volt a 18. hadsereg frontjával szemben levő erőinek jelentős részét átvetni az 1. gárdahadsereg áttörési szakaszára. Ez is kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy a 18. hadsereg támadásba menjen át.

Tekintettel a kialakult helyzetre, és hogy szeptember 20-án az egész fronton ki kellett bontakoznia a támadásnak, szeptember 18-án újabb feladatokat tűztek az 1. gárdahadsereg elé. Ezeknek lényege az volt, hogy az 1. gárdahadsereg a Komańcza–Radoszyce irányban mérje a főcsapást. Szeptember 19-én estére érje el a lengyel–csehszlovák határt és foglalja el a Wisłok Wielki–Wisłok Górny–

Czystohorb–Komańcza–Baligród terepszakaszt. Ezután, a 3. hegyilövész-hadtestet átvéve, a jobb szárnyon összevont legalább hat hadosztályból álló csoportosítással át kellett törnie az ellenség védelmét és szeptember 24-én estére főerőivel elérni a Habura–Medzilaborce–Világy terepszakaszt. Ezt követőleg a hadseregnek az volt a feladata, hogy Humenné felé támadva, szeptember 29. végére kijusson a Hanusovce nad Topľou–Čemerné–Humenné–Stakčin vonalra. A hadsereg balszárny-magasabbegységei a Baligród–Cisna irányban támadtak.

Miután a 3. hegyilövész-hadtest átkerült a hadsereg állományába, két hadosztályt kivontak a front tartalékába. Emellett az 1. gárdahadsereg támadási sávja 15–20 kilométerre szűkült, és a 18. hadsereggel való sávhatárt a Hirov–Lopusnica–Łodyna–Zawóz–Kalná Roztoka vonalon állapították meg.

E feladat kitűzésének időpontjában, vagyis szeptember 18-án, az 1. gárdahadsereg állományában három lövészhadtest, egy harckocsidandár, egy ágyús tüzérdandár, három tarackos tüzérezred, hét páncéltörő tüzérezred, hét málházott hegyi aknavető ezred, egy hadsereg-aknavetőezred, két sorozatvető ezred és három műszaki dandár volt. Szeptember 19-én az 1. gárdahadsereg állományába került a 3. hegyilövész-hadtest, amelynek parancsnoka A. J. Vegyenyin vezérőrnagy volt.

Ezen az arcvonalszakaszon az események ezután a következőképpen fejlődtek. A 107. lövészhadtest, amelynek jobb szárnyán a 3. hegyilövész-hadtest később harcba vetett 242. hegyilövész-hadosztálya állt, szeptember 19-én reggel 10 órakor, tüzérségi előkészítés után, újra támadásra lendült. A nap folyamán a hadtest, 12 kilométer széles arcvonalon vívott szívós harcok árán, 3–5 kilométert nyomult előre. A 129. gárda-lövészhadosztály, a 242. hegyilövész-hadosztály alakulataival együttműködve, az ellenség makacs ellenállását leküzdve, elfoglalta a jelentősen megerődített Wisłok Górny falut, amely a csehszlovák határtól 6 kilométerre volt. Az ellenség elkeseredett ellenállást fejtett ki, a szovjet harcosok azonban kitartóan előrenyomultak.

A Wisłok Górnyért vívott harcokban hőstettet hajtott végre Ivan Nyedvizsaj tizedes, a Vörös Zászló Renddel kitüntetett 242. tamanyi hegyilövész-hadosztály 897. szevasztopoli hegyilövészezredе felderítőszázadának rajparancsnoka. Szeptember 19-én a Wisłok Górny elleni támadás közben az ellenség az 576-os magaslaton elhelyezett három légvédelmi lövegből közvetlen irányzású tűzzel megállította lövészalegységeink előnyomulását. Harcosaink kénytelenek voltak a földre vetni magukat. Minden percben várható volt a hitleristák ellenlökése; nem lehetett tovább habozni. Kilenc felderítő, élén I. M. Nyedvizsaj tizedessel, önként jelentkezett, hogy elhallgattatja az ellenséges légvédelmi lövegeket. A bátor katonák életük kockáztatásával, pergőtűzben a légvédelmi lövegek közvetlen közelébe kúsztak, és kézigránát-harcba bocsátkoztak az ellenséges kezelőszemélyzettel. Amikor a kézigránátok elfogytak, Nyedvizsaj tizedes felugrott az egyik löveg csövére, két kézzel belékapaszkodott, így próbálta félrefordítani a csövet, de a lövegből kilőtt sorozat leterítette a katonát. Nyedvizsaj tizedes hőstettével biztosította a lövészalegységek rohamának sikerét. A szovjet harcosok

megsemmisítették az ellenséges lövegek kezelőszemélyzetét és birtokba vették a magaslatot, aminek fontos szerepe volt Wisłok Górny elfoglalásában. Ivan Makarovics Nyedvizsaj tizedest a helytállásáért, halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[68]

Minél jobban közeledtek csapataink Csehszlovákiához, annál elkeseredettebbé váltak a harcok, annál dühödtebb ellenállást fejtett ki az ellenség. A hitleristák jól tudták, milyen jelentősége van annak, ha a szovjet hadsereg Csehszlovákia területére lép. A fasiszta katonai vezetés utasította csapatait, hogy semmilyen körülmények között se hagyják el a kárpáti állásokat. A tiszteket és a tiszthelyetteseket „írásban kötelezték helytállásra", amely szerint „az utolsó katonáig, az utolsó töltényig kell harcolni és nem szabad megengedni az oroszok áttörését déli és délnyugati irányban".[69]

Az ellenség azt a célt tűzte maga elé, hogy mindenáron felszámolja annak veszélyét, hogy csapataink kijussanak Csehszlovákia területére. Összpontosított tüzérségi és aknatűzzel, szüntelen ellenlökésekkel próbálta feltartóztatni csapataink előnyomulását.

A hitleristák kivételesen szívós ellenállása sem tudta a szovjet katonákat feltartóztatni. A 107. lövészhadtest jobb szárnyán tevékenykedő 242. hegyilövészhadosztály, az 1. harckocsiezred néhány harckocsijának támogatásával, szeptember 19-én mintegy 4 kilométert nyomult előre az erdős-hegyes vidéken és elfoglalta Wisłok Dolnyt és Wisłok Wielkit. De ez a négy kilométeres előrehaladás sem ment könnyen. Különösen kegyetlen harcok folytak Wisłok Dolnyért és a Kiczara-hegy körzetében. A harc rátermett irányításának és a katonai bátorságnak példájául szolgálhat G. N. Savluhasvili százados tevékenysége, aki a 900. hegyilövészezred 1. zászlóaljának parancsnoka volt.

Az ellenség, miután elfoglalta Wisłok Dolny északi szélét, kijutott a Kiczara-hegyhez vezető útvonalakra, megerősítette állásait a hegyen és makacs ellenállást tanúsított. A zászlóalj parancsnoka nem indított rohamot a magaslat ellen, hanem nyugatról és keletről átkarolta azt, s a zászlóalj alegységeit az ellenség hátába vezette. A zászlóalj elszánt harctevékenységgel semmisítette meg a Kiczara-hegy ellenséges helyőrségét.

A zászlóalj további előnyomulását a jelentősen megerődített 749-es magaslat akadályozta. A hitleristák, akik tartós védelemre készültek, itt két sor futóárkot ástak, s ezeket összekötő járatokkal kapcsolták össze. A peremvonalat bőségesen ellátták tűzeszközökkel, s emellett a tüzelőállások főként arctüzet zúdítottak, és a szárnyakon is voltak tüzelőállások.

A magaslat megrohamozása előtt Savluhasvili százados a politikai helyettessel végigjárta a századokat, ellenőrizte, ismerik-e a harcosok és a tisztek a feladatot. A parancsnok és a politikai munkás elbeszélgetett a személyi állománnyal s felvértezték azt azzal a szilárd hittel, hogy a harc sikeresen végződik.

Majd a zászlóaljparancsnok a következő feladatot tűzte I. M. Jevtusenko fő-

68 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 33, л. 108.
69 Архив МО СССР, Ф. 292, оп. 6850, д. 475, л. 101.

hadnagy elé: egy géppisztolyos szakasszal a magaslat északi lejtőin keresztül hatoljon az ellenség hátába, jusson ki a Wisłok Dolnyba vezető útra, s ott keltsen pánikot, bomlassza az irányítást és vágja el az ellenség visszavonulási útjait.

7 órakor Savluhasvili zászlóalja egy századdal arctámadást intézett a magaslat ellen, a többi század pedig megkerülte a szárnyakat az északkeleti és a délkeleti lejtők irányából. Szeptember 19-én 9 órára a zászlóalj szinte veszteség nélkül elfoglalta az ellenséges futóárok két vonalát és kijutott a magaslat délnyugati lejtőire.

A géppisztolyosok – Jevtusenko főhadnagy vezetésével – szintén kitűnően teljesítették feladatukat. Elvágták az összeköttetést, pánikot keltettek az ellenség hátában és birtokba vették az utat.

A visszavonuló hitleristák üldözésére Savluhasvili százados egy géppisztolyos csoportot különített ki s géppuskákkal erősítette meg őket. Utasította a géppisztolyos szakasz parancsnokát, Abroszimov hadnagyot, hogy közvetlenül az ellenség sarkában haladva, jusson ki a második védelmi vonalra. A géppisztolyosok rövid tűzcsapás és arctámadás után kivetették a hitleristákat a védelemből, s ezáltal lehetőséget nyújtottak a főerőknek Wisłok Dolny elfoglalására.

Savluhasvili százados, aki állandóan a támadó zászlóalj harcrendjében tartózkodott, az erdős-hegyes terep nehéz viszonyai ellenére is gondoskodott az alegységek magas fokú mozgékonyságáról, az átkarolás, a szárnycsapások és az ellenség hátába való kerülés lehetőségéről. A zászlóalj szétzúzta Wisłok Dolny, Rudawce, Jaśliska és Jasielci ellenséges helyőrségét, elfoglalta ezeket a helységeket, átkelt a Beszkidek hegyláncán és az elsők között érte el Csehszlovákia határát.

A támadás öt napja alatt Savluhasvili zászlóaljának katonái harcok közepette 50 kilométert tettek meg, 567 ellenséges katonát és tisztet pusztítottak el, közülük Savluhasvili százados egymaga 30-at. A hősiesen helytálló tisztet Vörös Zászló Renddel tüntették ki.

Szeptember 20-án az 1. gárdahadsereg folytatta a támadást. Reggel 7 órakor erős tűzcsapás után a 242. hegyilövész-hadosztály – egy ezreddel jobboldalt a Surowica–Wola Wyżna sávon fedezve magát – két ezreddel támadásba ment át. Bár a hitleristák elkeseredetten ellenálltak, a szovjet harcosok sikeresen leküzdötték az ellenállási gócokat, előrenyomultak az erősen szegdelt erdős-hegyes terepen, az ellenség szárnyaiba és hátába kerültek, pusztították élőerejét és haditechnikai eszközeit. 11 órára a hadosztály csapatai a 823-as magassági pont körzetében elérték Csehszlovákia államhatárát.[70]

A 107. lövészhadtest 129. gárda-lövészhadosztálya, amely éppoly sikeresen fejlesztette ki a támadást, a harcok legelső napján megszállta az ellenséges védelem két támpontját, Stróże Male falut és a Wiecha-hegyet, Vydran irányában leküzdötte az erdős-hegyes terepet és átlépte a lengyel–csehszlovák határt. Ezekben a harcokban különösen kitüntették magukat az N. D. Alekszenko őrnagy

70 Архив МО СССР, Ф. 811, оп. 7980, д. 53, л. 64.

vezette 325. gárdalövészezred katonái. Az ezred a hadosztály alakulatai közül elsőnek jutott ki a csehszlovák határra.

Alekszenko őrnagy, aki részt vett a kaukázusi harcokban, rátermetten szervezte meg a szeptember 19-i harcot.

Az ellenség, amely megszállva tartotta a 777-es számú uralgó magaslatot és előre elkészített erődítményekre támaszkodott (két összefüggő, teljesen kiépített futóárokvonal, drótakadályok és aknamezők), bevehetetlennek tartotta állásait. Alekszenko gárdaőrnagy, ezredparancsnok úgy döntött, hogy bekerítő manőverrel foglalja el a németek állásait. A szeptember 19-ére virradó éjjel egy felderítőcsoport, amelynek parancsnoka D. K. Szelickij főhadnagy volt, behatolt az ellenséges védelem mélységébe, felderítette az erődítményeket és az állásokhoz vezető rejtett megközelítő útvonalakat. Reggel M. N. Kapelkin százados és Sz. M. Melasenkov százados zászlóaljai, miután titokban elfoglalták a megindulási állásokat, tüzérségi előkészítés után támadást indítottak.

Kapelkin százados zászlóalja előtt az a feladat állt, hogy a terepet kihasználva, az ellenséget balszárnyról történő bekerítéssel fenyegesse abban a pillanatban, amikor Melasenkov százados zászlóalja arcból támad.

Ez a manőver megkönnyítette a harcfeladat sikeres teljesítését. Melasenkov százados zászlóalja lendületes előretöréssel benyomult a magaslatra, és a hitleristák sietve visszavonultak. Az ezred alegységei nem hagyták, hogy az ellenség összeszedje magát, hanem az erdős-hegyes terep sajátosságait kihasználva, jobb felől rejtett menetben az ellenség hátába kerültek, amely a Wisłok Górny–Czystohord műút mentén igyekezett megszilárdítani állásait. Zászlóaljainknak a hitleristák hátába kerülése pánikot keltett azok soraiban. A németek rendezetlenül visszavonultak; 4 gépkocsit, 3 páncélozott szállító járművet, 6 nagy űrméretű géppuskát és 3 ágyút hagytak hátra.

Alegységeink, a támadást folytatva, állandóan merész megkerülő manővereket hajtottak végre, s gyakran kis csoportokban tevékenykedtek.

Ivanov főhadnagy százada azt a feladatot kapta, hogy érjen el egy helységet (ez a csehszlovák határtól 4 kilométerre délre volt). A hitleristák ellenállást tanúsítottak. A század csoportokra tagozódott szét, ezután az erdőn keresztül elérte a falut és meglepetésszerűen megrohamozta. Ezt követően kis csoportokban Melasenkov százados egész zászlóalja betört a faluba.

A helység felszabadítása során 2 gépkocsit, 6 fogatolt járművet zsákmányoltak és 32 ellenséges katonát ejtettek foglyul.

A hitleristák, miután kiheverték a csapást és meggyőződtek a falut elfoglaló alegységeink kis létszámáról, tartalékokat vontak oda és bekerítették a helységet. A zászlóalj az egész éjszaka szüntelen folyó harccal visszaverte az ellenség ellenlökéseit. Alimov tiszt és Drobovics – mindketten párttagok –, akiket a zászlóaljparancsnok a lőszerszállítás megszervezésével bízott meg, átlopóztak az ellenséges gyűrűn, és éjszaka egy csoport harcossal tértek vissza, akik lőszert és élelmiszert hoztak. Eközben két foglyot ejtettek.

Kapelkin százados zászlóalja Melasenkov zászlóaljának segítségére sietett.

A zászlóalj harcosai kis csoportokban behatoltak az ellenség hátsó vonalaiba és merész rohammal megfutamították. Alegységeink megtartották a falut.

A 325. gárdalövészezredet Vörös Zászló Renddel tüntették ki, amiért elérte a csehszlovák határt és a Kárpátok fő hegyláncán kitűzte a zászlót. Az ezred egész személyi állományának a Front Katonai Tanácsa elismerését fejezte ki. Az ebben a harcban kitűnt harcosok és parancsnokok közül sokat érdemrenddel és érdeméremmel tüntettek ki.

A 167. lövészhadosztály szeptember 20-án 4 kilométert nyomult előre és elfoglalta Dołzycát. A 155. lövészhadosztály, miután Rzepedź és Szczawne körzetében levő sávját átadta a 11. lövészhadtest csapatainak, menetet hajtott végre a hadsereg jobb szárnyára, Wisłok Wielki–Wisłok Dolny körzetébe, majd nyugati irányban támadásba lendült, hogy megteremtse az együttműködést a 38. hadsereg csapataival, s ennek során elfoglalta Surowicát és Moszczaniecét.

A 107. lövészhadtest tehát a 242. hegyilövész-hadosztállyal együtt, miután a Wisłok Dolny–Wisłok Wielki–Czytohorb terepszakaszon megtörte az ellenség ellenállását, két nap alatt leküzdötte a lengyel–csehszlovák határ körzetében levő erdős-hegyes szakaszt, átkelt a határon és elérte az ellenségnek a Čertižné–Medzilaborce vonalon létesített új védelmi övét.

Az a körülmény, hogy az 1. gárdahadsereg jobbszárny-magasabbegységei elérték a Čertižné–Habura–Borov–Vydraň terepszakaszt, az ellenség frontját mélységi áttöréssel fenyegette a Medzilaborce–Humenné irányban.

A 30. lövészhadtest, amelynek állományába tartozott a 30., 276. és 237. lövészhadosztály, szeptember 19-én a 30. és a 276. lövészhadosztály szakaszán több ellenséges ellenlökést vert vissza, de az előnyomulás terén nem ért el sikert. A 237. lövészhadosztály a jobb szárnyon váltakozó sikerrel harcolt az ellenlökéseket végrehajtó ellenséggel, a középső szakaszon elfoglalta Zawózt, a bal szárnyon pedig Rajskiét. Szeptember 20-án a hadtest alakulatai megtörték a 168. német gyalogoshadosztály ellenállását és a nap folyamán előnyomultak: a 30. lövészhadosztály 4 kilométert s kijutott a Chocień–Żeredenka–Bereska vonalra; a 276. lövészhadosztály, miután erőit a bal szárnyra csoportosította át, elérte a Rybne–Wołkowyja vonalat; a 237. lövészhadosztály előretolt osztagaival elfoglalta Bukowiecét, a bal szárnyon pedig szívós harcokat folytatott az ellenlökéseket intéző ellenséggel és megtartotta a korábbi helyzetet.

A 107. és a 30. lövészhadtest csatlakozásán, a 155. lövészhadosztály helyébe a 11. lövészhadtest 226. lövészhadosztályát vetették harcba.

Szeptember 21-én az 1. gárdahadsereg 50 kilométer széles fronton folytatta a támadást.

A 3. hegyilövész-hadtest, amelynek két hadosztályát a hadsereg jobb szárnyán, az első lépcsőben és egy hadosztályát a második lépcsőben vetették harcba,[71] az ellenség fokozódó ellenállásába ütközött a Čertižné–Borov terepszakaszon. Az ellenség friss alegységeket és csapatokat vetett harcba, minden erejét megfe-

71 A hadtest megerősítésként három hegyi-aknavetőezreddel, két tarackos tüzérezreddel és két páncéltörő tüzérezreddel rendelkezett.

szítette annak érdekében, hogy feltartóztassa előnyomulásunkat és megakadályozza a Čertižné–Borov országút elérését.

A 3. hegyilövész-hadtest alakulatai azonban nem engedték, hogy az ellenség megvesse a lábát a közbeeső állásokban. A meredek lejtőjű magaslatok, a mély vízmosások és a sűrű erdő nem tették lehetővé az ellenség számára az összefüggő lövészárok-védelem megszervezését. Kénytelen volt a magaslatokon, a hegyek lejtőin és a helységekben létesített egyes támpontokból és ellenállási csomópontokból álló védelmet kiépíteni.

A mély vízmosások és szakadékok, amelyek az egyes támpontokat elválasztották egymástól, holt térségeket hoztak létre, amelyeket pásztázó tűzfegyverrel nem lehetett tűz alatt tartani. Ez módot nyújtott a szovjet harcosoknak arra, hogy széles körben alkalmazzák a megkerülő manővert és az átkarolást, s ezt ne csak egyes csoportokkal és alegységekkel, hanem egész ezredekkel hajtsák végre.

Jellemző az a manőver, amelyet 1044. szeptember 21-én, Kalinov körzetében hajtottak végre a 128. gárda-hegyilövészhadosztály alakulatai.

A hadosztály, miután megsemmisítette a visszavonuló ellenség kis fedező csoportjait, előrevetett osztagával, az I. A. Kosztyin alezredes parancsnoksága alatt álló 315. jaltai gárda-hegyilövészezreddel elérte a Kalinovtól 5 kilométerre keletre levő 652-es magaslat nyugati lejtőit. Az ellenség, kihasználva a lakott helységet és a Kalinov nyugati szélén emelkedő magaslatokat, megerősítette állásait és nagy erőkkel ellenállást fejtett ki.

A hadosztály parancsnoka, M. I. Koldubov gárda-vezérőrnagy, úgy határozott, hogy két ezred megkerülő manőverével északról és keletről egyidejűleg rohamot intéz az ellenség ellen s így elfoglalja Kalinovot.

Szeptember 21-én 12 órakor a 327. szevasztopoli gárda-hegyilövészezred, amelynek parancsnoka J. M. Morgunovszkij őrnagy volt, előrenyomult a 315. jaltai gárda-hegyilövészezred jobb szárnya mögül, a 723-as magaslat délnyugati lejtőin szétbontakozott, s megkezdte a támadást a 474-es magaslat és Habura helység irányában.

A 315. ezred, az ellenség ellenlökéseit visszaverve, a 652-es magaslat délnyugati lejtőin kötötte le a hitleristák erőit. Azután egy zászlóaljjal megkezdte a falu megkerülését a 425-ös magaslat irányában, a másik zászlóalj erőinek egy részével pedig észak felől, a 579-es magaslat irányában. Ekkor az ezred és a támogató tüzérség, lövegeit nyílt állásokba helyezve előre, megkezdte az 579-es magaslat keleti lejtőin levő ellenséges tűzrendszer és a Kalinovban létesített egyes tüzelőállások elhallgattatását.

12 óra 30 perckor, a megkerülő manőver sikeres végrehajtása után, a hadosztály alakulatai tűz alá vették a Habura irányából odaérkező ellenséges tartalékokat; a 315. ezred erőinek egy részével elvágta az ellenség visszavonulási útvonalait Kalinov felé, a második zászlóaljjal pedig kijutott e község északi szélére, harcba bocsátkozott és megsemmisítette az ottani helyőrség maradványait.

Ez a manőver megfosztotta az ellenséget attól a lehetőségtől, hogy felhasználja az 579-es magaslat keleti lejtőin kiépített tűzrendszerét, amelyet a 652-es

magaslat irányából indított rohamok visszaverésére szánt. A 101. német könnyű gyalogoshadosztály 228. hegyilövészezredе, amelyet alegységeink körülzártak, csaknem teljesen megsemmisült, az életben maradt katonák, a törzzsel és az ezredparancsnokkal együtt, fogságba estek.

A nap végére a hadosztály alakulatai a Habura déli széle–Borov északi széle–565-ös magaslat vonalát érték el. A 242. hegyilövész-hadosztály 900. ezredének alegységei még ezelőtt betörtek Haburába.

A Čertižné–Borov országút birtokbavételéért vívott harcok tehát az ellenség teljes vereségével végződtek.

A 242. hegyilövész-hadosztály csapatai, miután a német csapatok maradványait visszavetették az országút mögé, szeptember 21-én 20 órakor új terepszakaszokra jutottak ki.

A 3. hegyilövész-hadtestnek és az 1. gárdahadsereg néhány más magasabbegységének ezek a sikeres hadműveletei és különösen a csehszlovák területre lépésük, zavart és haragot keltett Hitler főhadiszállásán. Nyomban fenyegető hangú parancsot adtak ki, amely szerint mindenáron helyre kell állítani a korábbi helyzetet – vissza kell vetni csapatainkat a csehszlovák határ mögé.

Meg kell jegyezni, hogy szeptember 21-én a hitleri parancsnokság „a harc fanatizálásáról szóló parancsot" adott ki. Ebben ez állt:

„A Führer megparancsolta: mivel a harc sok szakaszon német területre csapott át és a német városok és falvak a harci cselekmények övezetébe kerültek, harcunkat fanatizálni kell. A harci cselekmények övezetében a harcot a legnagyobb szívóssággal kell folytatni, minden harcképes ember felhasználása pedig a maximális fokot érje el. Minden óvóhelyet, a német városok minden lakónegyedét és minden német falut olyan erőddé kell változtatni, ahol vagy elvérzik az ellenség, vagy az erőd helyőrsége kézitusában pusztul el annak romjai alatt. Csak az állások megtartásáról vagy megsemmisülésről lehet szó.

Felkérem a gauleitereket, megfelelő formában befolyásolják a lakosságot avégből, hogy az felismerje e harc szükségességét és azokat a következményeket, amelyek mindenkit érintenek. A harcok elkeseredett jellege nemcsak arra kényszeríthet bárkit, hogy feláldozza személyes tulajdonát, hanem arra is, hogy katonai indokok miatt meg is semmisítse vagy harcban veszítse el azt. Ebben a német nép létéért vívott súlyos harcban még a műemlékeket és más kulturális értékeket sem szabad kímélni. Ezt a harcot mindvégig folytatni kell . . .

Rundstedt vezértábornagy."[72]

„A harc fanatizálásáról szóló parancs" természetesen nemcsak azokra a csapatokra terjedt ki, amelyek közvetlenül a német területet védelmezték. Hitler főhadiszállása a szovjet–német fronton, és többek között a Kárpátokban vissza-

72 «Совершенно секретно! Только для командования!» Документы и материалы. М., изд-во «Наука», 1967, стр. 553—554.

vonuló valamennyi csapattól is megkövetelte, hogy a harcot „mindvégig" folytassa.

Az ellenség, amelyet nyugtalanított az, hogy a szovjet csapatok Csehszlovákia területére értek, és igyekezett megakadályozni a 3. hegyilövész-hadtest csapatai támadásának további kifejlesztését, már szeptember 20-án megkezdte az 1. páncéloshadosztály átdobását – ez eddig Dukla körzetében, a 38. hadsereggel állt szemben – azzal a céllal, hogy felszámolja csapataink kalinovi csoportosítását és elfoglalja a Wisłok Wielki–Radoszyce országutat. Az ellenség ugyanakkor a Habura–Vydraň szakaszon előrehelyezte a kelčei irányból (1. Ukrán Front) elvont 97. hegyilövész-hadosztályt. A Duklától délre eső körzetből Habura körzetébe dobták át a 357. gyalogoshadosztály 946. gyalogosezredét és 357. utászzászlóalját, valamint a 254. gyalogos- és a 101. hegyilövész-hadosztály alakulatait is átcsoportosították nyugati irányban, a Radoszyce–Komańcza–Turzańsk szakaszra.

Az ellenség, miután erős csapásmérő csoportosítást hozott létre, a hegylánc átellenes lejtői mögött levő horpadásokban és a Polany Surowicznytől délre eső ligetekben összpontosította erőit, és szeptember 21-én körülbelül egy gyalogosezrednyi erővel, 18 harckocsi, 20 tüzér- és aknavetőüteg támogatásával ellenlökést intézett a 155. lövészhadosztály csapatainak szárnya ellen. Ugyanakkor a hitleristák körülbelül egy gyalogoszászlóaljjal, 7 harckocsi támogatásával, csapást mértek a hadosztály bal szárnyára. Ennek eredményeként a 155. hadosztály alakulatai elhagyták Surowicát és Moszczaniecét, és 2–3 kilométert visszavonultak északkeleti irányban, Wierdo természetes határvonal sávjára.[73]

Az ellenséges áttörés felszámolására harcba vetették a 3. hegyilövész-hadtest 318. novorosszijszki hegyilövész-hadosztályát, amelynek parancsnoka V. F. Gladkov vezérőrnagy, a Szovjetunió hőse volt. A hadosztály sikeresen fedezte a 155. hadosztály bal szárnyát és miután elfoglalta az 562-es magassági pont–Moszczaniec déli széle–Iryska sávot, visszaverte az ellenség ellentámadásait. A 318. hegyilövész-hadosztály határozott harctevékenységével megállította az ellenség délkeleti irányú előnyomulását és biztosította a 3. hegyilövész-hadtest és az 1. gárdahadsereg csapatai jobb szárnyának szilárdságát.

Feltételenül meg kell említeni azt, hogy tüzéreink idejében segítséget nyújtottak a lövészalakulatoknak. A Wisłok Dolny körzetében átvetett 1642., 317. és a 4. gárdahadsereg páncéltörő tüzérezrede kivételesen fontos szerepet játszott. A tüzérek rátermetten és elszántan harcoltak. Az 1642. páncéltörő-tüzérezred 4. ütege az országút melletti magaslatok lejtőin, valamint Wisłok Dolny északnyugati szélén foglalt el tüzelőállást, és elzárta a csapataink hátába betörni próbáló ellenséges harckocsik útját. Az üteg lövegeinek kezelőszemélyzetei közvetlen közelből lőtték szét az ellenséges harckocsikat.

Kivételes helytállást és bátorságot tanúsított az üteg parancsnoka, a kommunista A. I. Sztojakin főhadnagy. Személyes példájával lelkesítette katonáit a harc nehéz perceiben. Amikor az egyik löveg kezelőszemélyzete majdnem teljesen

73 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 746, лл. 9—10.

harcképtelen lett, az ütegparancsnok tüzelt tovább az ágyúból. Még súlyos sebesülése után is kilőtt két ellenséges harckocsit, és nem hagyta el a csatateret mindaddig, amíg minden ellenlökést vissza nem vertek.

Mindenütt így történt. A tüzérek, a kommunisták és a komszomolisták példáján fellelkesedve, mindhalálig kitartottak. Nem engedték meg, hogy a fasiszta páncélosok áttörjenek.

Az ellenség, miután nem ért el sikert, szeptember 21-én az újra feltöltött 1. páncéloshadosztály erőinek egy részét a Habura–Borov körzetbe vetette át, és szeptember 22-én kora reggel a Čertižné–Vydraň sávról néhány elkeseredett ellenlökést intézett két gyalogezred erővel, 25 harckocsi és néhány rohamlöveg támogatásával. Az itt végrehajtott ellenlökésekben a 97. hegyilövész- és a 357. gyalogoshadosztálynak más frontszakaszokról átvetett alegységei is részt vettek, valamint a korábban ebben az irányban működő, azóta feltöltött 96. és 254. gyalogoshadosztály is.[74]

Az ellenség többszöri túlerővel végrehajtott, elkeseredett ellenlökése következtében a 242. és a 128. gárda-hegyilövészhadosztály alakulatai kénytelenek voltak elhagyni Habura és Borov helységet.

Ezekben a harcokban újra kitüntették magukat a 242. hegyilövész-hadosztály 900. hegyilövészezrede 1. zászlóaljának harcosai és parancsnokai, akik néhány nappal ezelőtt elfoglalták a Kiczara-hegyet s ezáltal elvágták a Čertižné–Habura országutat. Az ellenség, amely igyekezett visszaszerezni ezt a fontos közlekedési vonalat, szeptember 22-én – ki tudja hányadszor – dühödt ellenlökést intézett. Ezen a napon körülbelül egy ezrednyi gyalogságot vetett be a magaslat megrohamozására, 20 nehéz harckocsi támogatásával. Fergeteges tüzérségi és aknavetőtűz zúdult a magaslatra. A hitleristák egyszerre három irányból támadtak. A számbeli fölényben levő ellenséges erők nyomására alegységeink nehéz harcok közepette északkeleti irányban vonultak vissza. A magaslaton csupán hat szovjet harcos maradt, élén Savluhasvili századossal. Ugyanitt volt A. I. Gyomin alezredes, ezredparancsnok-helyettes is. A két tiszt személyes példájával lelkesítette a katonákat.

A hitleristák, miután több ízben összpontosított tűzcsapást mértek a magaslatra, már előre örültek a győzelemnek. A magaslaton azonban M. M. Szijakojev szakaszvezető állványos géppuskájának kezelőszemélyzete várta őket. N. P. Andrjusenko harcos kis távolságra engedte az ellenséget, majd pusztító géppuskatüzet nyitott. Ekkor a német páncélosok az ágyúikból kezdtek tüzelni. Sz. V. Dosztovalov komszomolista, töltőkezelő megsebesült. Így szólt parancsnokához: „Kitartok, hiszen oroszok vagyunk." A katona kis idő múlva hősi halált halt. Szijakojev szakaszvezető és Andrjusenko harcos kettesben tovább verte vissza az ellenség ellentámadásait. Estére segítségükre jött A. A. Piscsulin hadnagy százada. Elszánt csapással végleg visszavetették az ellenséget. A Kiczara-hegy lejtőin 120 ellenséges katona holtteste maradt.

Hősiességéért és merészségéért Szijakojev szakaszvezetőt és Andrjusenko har-

74 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 746, л. 10.

cost Vörös Zászló Renddel, Dosztovalov harcost pedig halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

Ebben a harcban elesett A. I. Gyomin alezredes. Személyes bátorságáért és a harc rátermett irányításáért halála után a Szovjetunió Hőse címet adományozták neki.[75]

Hogy a hadtest milyen feszített és elszánt harctevékenységet folytatott, erről tanúskodik az a tény, hogy csupán egyetlen napon, szeptember 22-én az ellenség halottakban és sebesültekben mintegy 1000 katonát és tisztet, továbbá 18 harckocsit, 4 rohamlöveget, 3 páncélozott szállító járművet, több tucat löveget, aknavetőt és nagy mennyiségű géppuskát veszített. A nap folyamán a hadtest csapatai 16 ellenséges rohamot vertek vissza.[76]

A november 23-ra virradó éjszakán a német fasiszta csapatok átcsoportosították erőiket. Az ellenség néhány alakulatot (körülbelül egy gyalogoshadosztályt), mintegy 40 páncélost és rohamlöveget a Čertižné–Vydraň sávon vont össze, majd hatalmas tűzcsapást mért csapatainkra és szeptember 23-án reggel folytatta az ellenlökéseket, hogy visszavesse csapatainkat a csehszlovák–lengyel határ mögé.

A hitleristák, miután nagy veszteségeket szenvedtek és a kitűzött támadási célt nem érték el, szeptember 25-től kezdve jelentősen csökkentették harctevékenységüket és sietve hozzáfogtak a Čertižné–Medzilaborce terepszakasz megerődítéséhez.

Szeptember 25-én a hadtest csapatai rövid tüzérségi előkészítés után támadásba mentek át, és az ellenlökéseket intéző ellenséggel súlyos harcokat folytatva, szeptember 29-én estére elfoglalták Habura, Borov és Vydraň helységeket.[77]

Mindkét fél helyzete ideiglenesen stabilizálódott.

Meg kell jegyezni, hogy a 3. hegyilövész-hadtest sikeres hadműveleteinek kibontakozását ebben az időben jelentősen megnehezítette, hogy fedeznie kellett a hadtest jókora távolságra levő jobb szárnyát, amely egyúttal a front jobb szárnya is volt.

Ezekben a harcokban kiválóan helytálltak a Bogdan Hmelnyickij nevét viselő, Szevasztopol-érdemrenddel kitüntetett, 327. gárda-hegyilövészezred katonái, akiknek parancsnoka M. G. Sulga ezredes volt. Az ellenségnek jelentősen megerődített védelmi csomópontja volt Zboj és Dubrava falvak körzetében. Az M. I. Puzankov százados parancsnoksága alatt álló század kapta azt a megbízatást, hogy törje fel az ellenség védelmi rendszerét. Puzankov a századát három csoportra osztotta, s úgy határozott, hogy megkerülő manővert alkalmaz. Az egyik csoportot, amely arcból támadott, ő vezette, s magára vonta az ellenséges géppuskások tüzét. Eközben a két másik csoport a hitleristák hátába került, és közvetlen közelből heves tüzet nyitott. Néhány perc múlva az arcvonal bal oldalán egy géppisztolyos csoport, amelynek parancsnoka V. N. Golovany szakasz-

75 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 13, л. 167; д. 14, л. 106.
76 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 746, л. 10.
77 Архив МО СССР, Ф. 811, оп. 7980, д. 80, л. 6.

vezető volt, betört az ellenség erődítményébe. A fejvesztett hitleristákat megölték, és értékes okmányokat zsákmányoltak.

Az ellenség azonban semmiképp sem nyugodott bele a vereségbe. A hitleristák friss erőket vontak oda és dühödt ellenlökéseket intéztek, hogy helyreállítsák a korábbi helyzetet. Katonáink bátran harcoltak és egyetlen lépést sem hátráltak.

A Dzsuman Karakulov őrmester parancsnoksága alatt álló csoport kiverte a németeket a Zboj falu melletti támpontról, majd megfordította a zsákmányolt löveget és tüzet nyitott a visszavonuló ellenségre. Néhány nap múlva Dzsuman Karakulov hősi halált halt, amikor megismételte Alekszandr Matroszov hőstettét. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége, halála után, a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki. A harcokban tanúsított bátorságáért és hősiességéért V. N. Golovany őrmesternek is a Szovjetunió Hőse címet adományozták.

Mint a harci cselekmények menete mutatja, nem végződött sikerrel az ellenségnek az a kísérlete, hogy az e körzetbe átcsoportosított két új, teljes létszámú hadosztálynak és két másik hadosztály egyes alegységeinek segítségével csapatainkat a Habura–Vydraň szakaszon visszavesse a Kárpátok fő hegylánca mögé. Ez azonban lehetővé tette számára csapataink további előnyomulásának feltartóztatását.

A szeptember 19-től 25-ig tartó támadás alatt a 3. hegyilövész-hadtest magasabbegységei, miután átkeltek a Kárpátokon (a Keleti-Beszkideken), elsőnek jutottak ki Csehszlovákia területére, felszabadítottak 12 helységet és egy vasútállomást; több mint 30 ellenséges harckocsit, 60 löveget, mintegy 100 géppuskát, nagy mennyiségű aknavetőt és sok más haditechnikai eszközt semmisítettek meg; 3 raktárat lőszerrel és katonai felszerelésekkel. sok vontatógépkocsit és gépkocsit zsákmányoltak; 400 katonát és tisztet ejtettek foglyul.

A hitleristák halottakban és sebesültekben 6000 katonát és tisztet veszítettek.[78]

A Kárpátok fő hegyláncán történt átkelésért, az Uukówi-, az Orosz-hágó és más hágók elfoglalásáért, továbbá Csehszlovákia területének elsőként való eléréséért a legfelsőbb főparancsnokság parancsban fejezte ki elismerését a személyi állománynak, a hadtestet pedig a Kárpáti Hadtest megtisztelő névvel ruházták fel.[79]

Az a hír, hogy a szovjet hadsereg benyomult Csehszlovákia területére, hamar végigszállt az egész fronton. Csapataink körletébe sorra érkeztek a csehek és szlovákok. A csehszlovák katonák találkozásai a mi katonáinkkal, akik elsőnek léptek az ő szülőföldjükre, valóságos ünnepséggé változtak. A csehek és szlovákok megölelték harcosainkat és parancsnokainkat, csókolták szülőföldjüket, zsebkendőbe gyűjtötték a rögöket és köpenyük zsebébe dugták. Szinte maguktól szerveződtek a gyűlések.

Nem kevésbé meghatóak és feledhetetlenek voltak a szovjet katonák találko-

78 Архив МО СССР, Ф. 811, оп, 7980, д. 80. лл. 2, 27.
79 Архив МО СССР, Ф. 811, оп, 7980, д. 08. лл. 2, 27.

zásai Csehszlovákia békés lakosságával. Az egyszerű emberek türelmetlenül és őszinte reménységgel várták a Vörös Hadsereg eljövetelét és örömmel fogadták. A helyi lakosok közül sokan igyekeztek segíteni a szovjet hadseregnek a közös ellenség, a hitlerista megszállók ellen vívott harcban.

Még mielőtt a 900. hegyilövészezred 1. zászlóalja csehszlovák területre ért, a szeptember 20-ra virradó éjjelen két idős helyi lakos kereste fel a zászlóalj biztosító osztagát és arra kérte a katonákat, hogy vezessék őket a rangidős parancsnokhoz. A két embert – Jan Václavek és Julius Mulek csehszlovák állampolgárt – Savluhasvili századoshoz, a zászlóalj parancsnokához kísérték. Felajánlották szolgálataikat mint hegyivezetők: közölték, hogy alegységeinket és csapatainkat a legrövidebb és biztonságos, csak előttük ismert utakon elvezetik a németek hátsó vonalaiba. A részletes beszélgetés során Savluhasvili meggyőződött a két ember őszinteségéről és hűségéről. Ebben nem is tévedett. Jan Václavek és Julius Mulek nemcsak a zászlóaljnak, hanem a hadtestnek is nagy segítséget nyújtott. Andrej Bobek, Šarbov falubeli paraszt is kitűnő önkéntes hegyivezető lett. Ő nemcsak a hadtestnek, hanem a Duklai-szorost megrohamozó szomszédos 38. hadsereg csapatainak is óriási szolgálatot tett.

A hitlerista megszállók rabszolgákká próbálták változtatni a csehszlovák dolgozókat. Jó néhány családot Németországba hajtottak, az ellenállást tanúsítók közül pedig sokat megöltek. Egyesek az erdőkbe menekültek. A fegyverfogásra alkalmas férfiak a partizánosztagokhoz csatlakoztak.

A Vörös Hadsereg odaérkezésekor a lakosok sorra visszatértek az erdőből a falvakba, és ott gyakran csak üszkös hamut találtak. Krajna Čierna faluban például Ivan Krivko, hatvanhét éves öregember, amikor észrevette a szovjet katonákat, odament hozzájuk, levette széles karimájú kalapját és mélyen meghajolt, majd mindegyiket megcsókolta és a házához hívta őket. Azután, lyukas kabátja ujjával könnyeit törülgetve, a következőket mesélte el: „Most a fivérem háza előtt állok. Nekem már nincs házam. Az ellenség felperzselte. Amikor falunk lakosait Németországba hajtották, én elszöktem a tömegből, egy ideig az erdőben bujdostam, éheztem, azután visszajöttem a szülőfalumba. Gyermekeimet és unokáimat elhajtották a fasiszták. Az egész gabonát és a jószágot is elvitték. De az én szívem érzi, hogy ti megmentitek az én gyermekeimet és unokáimat. Azt akarom, hogy az én unokáim ugyanolyan bátrak és jók legyenek, mint a ti vöröskatonáitok."

A felszabadított terület lakossága segített a Vörös Hadseregnek. Sokan önként beléptek a csehszlovák hadtestbe. A helyi lakosok vezetőnek, felderítőnek jelentkeztek, megmutatták az elaknásított helyeket.

A szovjet katonák a maguk részéről szintén segítettek a lakosságnak. Orvosi segítséget nyújtottak a betegeknek, ellátták őket gyógyszerrel, segítettek a szétrombolt házak helyreállításában stb.

A szovjet csapatok támadása rendkívül nehéz körülmények között folytatódott. Az erdős-hegyes terepen vívott támadó harc nehézségeit tetézte az időjárás hirtelen rosszabbodása: sűrű köd volt, összefüggő alacsony felhőzet, szüntelenül esett. Az utak szinte járhatatlanná váltak.

Az ellenség ellenállása pedig egyre fokozódott. Ez azzal volt magyarázható, hogy igyekezett mindenáron a határ mögé visszavetni frontunk jobbszárny-csapatait, megakadályozni, hogy haderőink a front többi részén elérjék a határt, s meg akarta tartani a hágókat és az utakat. A szovjet katonák azonban kitartóan előrenyomultak, és közben ádáz harcokban hódítottak el az ellenségtől minden talpalatnyi földet.

A 107. lövészhadtest főirányában a 129. gárda- és a 167. lövészhadosztály tevékenykedett. Szeptember 20-án a hadtest erősítést kapott – az 1642. páncéltörő-tüzérezredet – és a Radoszycei-hágó irányában kellett tevékenykednie. A hadtest a harci cselekmények közben szeptember 21-én a jobb szárnyával 1 kilométert nyomult előre, a bal szárnnyal pedig Komańczához ért és harcba bocsátkozott a helység szélén.

A következő három napon a 107. lövészhadtest 129. gárda- és 167. lövészhadosztály szüntelenül harcban állt az ellenlökéseket végrehajtó ellenséggel, de nem ért el sikert. Csak szeptember 25-én – jelentős mértékben a 11. hadtest szomszédos, 271. lövészhadosztályának hadműveletei következtében – nyomult előre 2 kilométert a 167. lövészhadosztály és foglalta el Radoszycét. A szeptember 26-ra virradó éjszakán a hadtest alakulatai, miután szakaszukat átadták a 226. lövészhadosztálynak, a második lépcsőbe vonultak vissza. A 129. gárda-lövészhadosztály a front tartalékába került.

A 11. lövészhadtestet – amelyet szeptember 20-án két hegyi-aknavetőezreddel, a 24. tüzérdandár két osztályával, a 805. tarackos tüzérezreddel, az 5. hegyi-aknavetőezreddel és a 141. lövészhadosztály tüzérezredével erősítettek meg – szeptember 21-én, állományában a 226. és a 271. lövészhadosztállyal harcba vetették a 107. és a 30. lövészhadtestek csatlakozásán, a Rzepedź–Kalnica terepszakaszon. A nap folyamán a hadtest Turzańsk körzetéből indított három ellenlökést vert vissza, majd 1–3 kilométert nyomult előre és elfoglalta Turzańskot és Kamionkit.

Másnap a 226. lövészhadosztály, tekintettel a hitleristáknak a Szczawne–Radoszyce út mentén kifejtett szívós ellenállására, Turne körzetében egy ezredet hagyva, két másik ezreddel kerülő úton, Jawornikon át, kijutott Czystohorbba és támadást indított Komańcza irányában, azzal a feladattal, hogy elfoglalja azt és elvágja a Turne körzetében, az út mentén szívósan védekező ellenséges alakulatokat. Kétnapi harc eredményeként a hadosztály szeptember 24-én elfoglalta Komańczát, és miután Komańcza és Turne egész körzetét megtisztította, kivonták a harcból s átdobták a 107. lövészhadtest jobb szárnyára, hogy leváltsa a 129. gárda-lövészhadosztályt.

A 226. lövészhadosztály, amely az Osawa folyó völgyében támadott és áthaladt a Turzańsktól délre fekvő erdős-hegyes terepen, a nap végére elfoglalta Preukit és a 779-es magaslatot. Ennek a hadosztálynak Duszatyn körzetébe előrenyomult két zászlóalja, az ellenségnek Radoszyce irányából és a Kamionkitól délre eső körzetből intézett két erős ellentámadása következtében, elszakadt a hadosztály főerőitől és szeptember 23-án a Duszatyntól északkeletre levő erdős körzetben, bekerítve harcolt. A hadosztály főerőinek azok a kísérletei, hogy se-

gítséget nyújtsanak a bekerített zászlóaljaknak, az ellenség szívós ellenállása folytán nem jártak sikerrel. A V. N. Molozsajev vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 271. lövészhadosztály csak a következő napon, szívós harc következtében – miután újra elfoglalta Preukit és kiverte az ellenséget a Kamionkitól délre emelkedő magaslatokról – jutott ki Duszatyn körzetébe s itt egyesült a 226. lövészhadosztály bekerített zászlóaljaival. A hadosztály, a Duszatyn körzetében szétvert ellenség üldözését folytatva, szeptember 25-én este elfoglalta Osawicát, s e napon hat kilométert haladt előre az erdős-hegyes terepen.

A 11. lövészhadtesthez tartozó 226. és 271. lövészhadosztály további támadása mintegy 18 kilométer széles arcvonalon folyt, a Kárpátok fő hegylánca felé, a Radoszycei- és a Lupkówi-szoros irányában. Ennek során a hadtest fő erőfeszítései a szárnyakon összpontosultak s a két hágó megkerülésére irányultak.

Az ellenség, amely kivételes jelentőséget tulajdonított a Radoszyce–Humenné műút körzetében levő hágónak, műszakilag előre megerődítette ezt a terepszakaszt s megszállta az országútnak a hágón át vezető szakaszát. A védelmet a következőképpen építette ki. Radoszycétől délnyugatra lövészárok-vonal húzódott, lépcsőzetesen elhelyezett géppuska-tüzelőállásokkal és hozzájuk szorosan csatlakozó lövészgödrökkel. A lövészárkok szárnyai a szomszédos, sűrű erdővel borított magaslatok meredek lejtőire támaszkodtak. Az út mindkét oldalán – a lövészárkok közvetlen közelében – két-két fa-föld erődöt építettek, ahonnan a géppuskák ellenőrzés alatt tarthatták a Radoszycéből kivezető útvonalakat és oldalozó tüzet zúdíthattak a peremvonal előtt berendezett műszaki zárakra.

Ez a terepszakasz megerősített harcbiztosítás volt, amely fedezte a közvetlenül a hágó lejtőin elhelyezett fő támponthoz vezető megközelítő útvonalakat. A fő támponton nagyszámú lövészárkot, géppuska- és tüzérségi tüzelőállást építettek ki. E berendezésekből az egész előtte elterülő terepet tűz alatt lehetett tartani.

A berendezéseket összekötő járatokat fejlett hálózat kötötte össze egymással. A támpont jobb szárnya harckocsikkal nem járható lejtőre támaszkodott. Az ellenség, egy névtelen patak meredek partjait kihasználva, harackocsifalat emelt és azt fatorlaszokkal erősítette meg.

Az ellenség a jobb kilövés és a környező terep jobb belátása végett 100–150 méteres mélységben kiirtotta az erdőt. A lövészárkok előtt egy sor drótakadályt helyeztek el. Az út mentén harckocsi elleni aknamezőket telepítettek. Az összekötő járatok a túlsó lejtő mögött levő fedezékekig és földfedezékekig vezettek. A megközelítő útvonalakat tüzérséggel és aknavetőkkel belőtték, a hidakat pedig az egyes útszakaszokkal együtt robbantásra készítették elő.

Szeptember 26-án és 27-én a 226. lövészhadosztály kijutott a Vydraň–Radoszyce műúthoz. Tovább azonban nem nyomulhatott előre: az ellenség, amely igyekezett megtartani az útnak a Medzilaborcétól délre levő körzeten át vezető szakaszát, szívós ellenállást tanúsított és több ízben ellenlökést hajtott végre.

Az ellenség arra törekedett, hogy mindenáron megakadályozza csapataink előnyomulását a jobb szárnyon, és különösen erős ellenállást fejtett ki a Medzilaborcéhoz vezető megközelítő útvonalakon. Ez a helység nagyon fontos volt számára. Völgyben feküdt, a földi megfigyelés számára rejtett terepen, s így

alkalmas hely volt arra, hogy az élőerőt és a haditechnikai eszközöket szállító vasúti szerelvények közvetlenül az állomásra érkezzenek, bár az a harci cselekmények körzetétől csupán 2 kilométerre feküdt.

Az a körülmény, hogy a 226. lövészhadosztály a Radoszycei-hágó megkerülésével kijutott a Vydraň–Radoszyce útra, mégis lehetővé tette a 113. lövészezred géppuskás zászlóaljának – amely a szeptember 26-ára virradó éjjelen átvette a 167. lövészhadosztály harci szakaszát –, hogy elfoglalja a hágót és megközelítse Palotát.

A 271. lövészhadosztály, előnyomulása során megszállta Nowy Łupków vasútállomást és Wola Michowa falut. Szeptember 29-én a hadosztály, erőfeszítéseit a bal szárnyon összpontosítva, támadást indított Zubeńsko irányában, de nem ért el sikert. A 11. lövészhadtest csapatai csupán a későbbi harcokban érték el a Kárpátok fő hegyláncát és keltek át rajta.

A 30. lövészhadtest, állományában a 30., 237. és 276. lövészhadosztállyal délnyugat felé támadott, az Orosz-hágó általános irányban, mintegy 22 kilométer széles sávon, s mind a három hadosztály az első lépcsőben volt. A hadtesttel eleinte körülbelül két ellenséges gyalogoshadosztály állt szemben. A harcok egész időszakát az jellemezte, hogy az ellenség, amelyet erőinek jobb szárnyunkra történt átvetése az említett irányban meggyengített, a hadtest csapásainak hatására lassan visszavonult a Kárpátok fő hegylánca felé. Eközben minden, harcászati szempontból előnyös magaslaton, úton, folyóvölgyben és helységben ellenállást fejtett ki.

A 30. lövészhadosztály kissé elmaradt a hadtest többi magasabbegységétől. Szeptember 21–25. között mintegy 15 kilométert nyomult előre, elfoglalta Baligródot és szeptember 25-én estére kijutott a Rabe–Jabonki terepszakaszra.

Mivel a 30. lövészhadosztály kissé hátramaradt, a 276. lövészhadosztály az erőinek egy részét jobb szárnyának fedezésére különítette ki, két ezreddel pedig déli irányban, a Solinka folyó bal partja mentén támadott. A hadosztály leküzdötte az ellenség szívós ellenállását, visszaverte az ellenlökést és szeptember 25-ig 9–10 kilométert nyomult előre, s elfoglalta Jasienikét, elérte a Baligród-Cisna utat.

A 237. lövészhadosztály nagyobb sikert ért el ezekben a napokban. A San folyó bal partja mentén, déli irányban támadva, szeptember 21-én egyik ezredével körülbelül 5 kilométert nyomult előre és elfoglalta Zawózt, másik ezrede Rajskie körzetében a körülbelül egy gyalogosezrednyi erővel ellenlökést intéző ellenséggel harcolt, a harmadik ezred pedig a második lépcsőben volt. A következő napon a hadosztály egyik ezredével a San folyó mentén, a Zawóz–Rajskie szakaszon, keleti irányban fedezte magát, két másik ezredével pedig körülbelül 4 kilométert nyomult előre. A következő három nap alatt a hadosztály csapatai mintegy 5 kilométert haladtak előre és kijutottak a Dożyca–Przysup–Smerek vonalra. Ezáltal elvágták e hegyi körzet egyetlen frontútvonalát, a Cisna–Wetlina országutat.

Az 1. gárdahadsereg útjába esett az Orosz-hágó. Az ellenség kárpáti védelmi rendszerében ez a hágó kivételesen nagy jelentőségű volt. Elfoglalása megkön-

nyítette volna a kijutást Csehszlovákia területére, biztosította az alkalmasabb és gyorsabb manőverezést csapataink számára az arcvonal mentén, rendkívül fontos fő közlekedési útvonalat adhatott a hadseregnek, s növelhette annak lehetőségét, hogy kijutunk az ellenség szárnyaira és a síkságra.

Tekintettel minderre, az ellenség a hágó megtartása céljából jelentősen megerődített védelmet épített ki.

A helyzet arra késztetett bennünket, hogy az Orosz-hágót megkerüljük. A hadsereg parancsnoka utasította a 30. lövészhadtestet, hogy a 276. és a 237. lövészhadosztály erőinek összpontosított csapásával szeptember 26-án reggeltől kezdve a Smerek–Runina–Topola irányban fejtsen ki harctevékenységet és a nap végére érje el Runina körzetét, a 276. hadosztály egyik ezrede pedig nyújtson segítséget a 30. lövészhadosztálynak Cisna elfoglalásában. A 30. lövészhadosztály azt a feladatot kapta, hogy foglalja el Cisnát és azután Solinka irányában fejlesszen ki támadást.[80]

A szeptember 26-tól 30-ig terjedő időszakban az 1. gárdahadsereg csapatai rendkívül heves harcokat vívtak. Csapataink hadműveleteit megnehezítette az időjárás hirtelen rosszabbodása. A reggel és este leereszkedő sűrű őszi köd, az összefüggő, alacsony felhőtakaró, a szüntelen eső rendkívül akadályozta a szállítást. Ugyanakkor az ellenség fokozott ellenállása miatt nagymértékben megnövekedett a lőszerszükséglet. A tüzéreknek és az aknavetőknek egyre több lövedékre és aknára volt szükségük, az egyetlen lőszerszállító eszköz pedig a fogatolt és a málhás szállítás volt. Elképzelhető, milyen megfeszített munkát végeztek a hadsereg ellátó szolgálatának beosztottai, milyen pontos és zökkenőmentes tevékenységet követeltek tőlük.

A 30. hadtest alakulatai szeptember 26-án és 27-én több mint 20 kilométer széles arcvonalon elérték a fő hegyláncot. Ennek során a 30. lövészhadosztály, amely főként gyalogösvényeken és azok mellett haladt, a Solinka–1017-es magaslat szakaszon elérte a fő hegyláncot. A 276. lövészhadosztály Cisna elfoglalása után a Cisna–Ruské műút mentén támadott, és megközelítette az Orosz-hágót. A 237. lövészhadosztály, amely főként úttalan terepen tevékenykedett, szeptember 27-én estére az 1190-es és az 1157-es magaslat szakaszán átkelt a fő hegyláncon, és elfoglalta Runinát.

Az ellenség, hogy felszámolja a szovjet csapatok áttörésének veszélyét az Orosz-hágó körzetében, sietve tovább erősítette ezt az irányt. Két nap alatt a 18. hadsereg szakaszáról a Veľke Poľana–Orosz-hágó körzetbe vetette át a 100. és 101. könnyűgyalogos-hadosztály alakulatait. Szeptember 27-én délután az ellenség több mint egy ezrednyi erővel, tüzérség és aknavetők támogatásával ellenlökést intézett a 237. lövészhadosztály alegységei ellen Runinában, kiverte őket onnan és még néhány magaslatot is elfoglalt. Ennek az iránynak más szakaszain is történtek ellenlökések, ezek azonban sikertelenek voltak. Szeptember 28-án a 276. és a 237. lövészhadosztály csatlakozásán harcba vetették a 141. lövészhadosztályt. Ez az 1015-ös és az 1163-as magaslat körzetében átkelt a fő

80 Архив МО СССР, Ф. 292, оп. 6850, д. 475, л. 123.

hegyláncon, de tovább nem tudott előnyomulni, mivel erős ellenlökésekbe ütközött. Az ellenség a 276. lövészhadosztállyal szemben is elkeseredett ellenállást fejtett ki, amely szeptember 30-án Veľke Poľanához ért.

A Veľke Poľanáért vívott harcokban nagyfokú helytállást, bátorságot és hősiességet tanúsítottak az 5. novorosszijszki gárda-harckocsidandár harckocsizói, parancsnokuk I. M. Morusz ezredes volt. A gárdista harckocsizók, akik már a Kaukázusban is hegyi viszonyok között harcoltak, önfeláldozó harctevékenységet fejtettek ki.

A szeptember 28–29-i harcokban, a 995-ös magaslat védelmében, kivételes helytállást és hősiességet tanúsított a 276. lövészhadosztály önálló iskolaszázada, amelynek parancsnoka V. I. Dzsankarasvili százados volt. A hadosztályparancsnok utasította Dzsankarasvili századost, hogy foglalja el a 995-ös magaslatot és szilárdítsa meg állásait rajta, avégből, hogy egyetlen ellenséges katona se juthasson át, mivelhogy az ellenség áttörése ebben az irányban az elöl levő két ezred bekerítésével járhatott volna. Dzsankarasvili százados a 49 katonaiskolai növendékből álló századdal elfoglalta a magaslatot.

A szeptember 29-re virradó éjjelen az ellenség ellenlökést indított, azzal a szándékkal, hogy visszahódítsa a magaslatot. Az iskolaszázad harcosai azonban teljesen megsemmisítették a mintegy 60 főnyi hitlerista csoportot. Két óra múlva a fasiszták újabb ellenlökésbe kezdtek, ebben körülbelül 60 katona vett részt. De ezt a támadást is visszaverték. A században csak 12 katonaiskolás maradt. Éjjel az ellenség még két rohamot intézett, azonban ezt is elhárították.

Másnap a hitleristák, miután a szomszédos szakaszon egyik alegységüket visszaszorították, az iskolaszázad szárnyába kerültek és erős aknavető- és géppuskatüzet nyitottak rá. Ekkorra mindössze heten maradtak a században. Az ellenség nyomására Dzsankarasvili százados kénytelen volt megmaradt csoportját a szemközti lejtőre visszavonni. Saját maga is egy állványos géppuska mögé feküdt, azután pedig Goncsarenko őrmesterrel, a század Komszomol-szervezőjével rohamra vezette a csoportot. Az ellenséget újra kiverték a magaslatról. Ebben a harcban Dzsankarasvili százados megsebesült. Az egyik harcos bevitte a földfedezékbe. A tiszt telefonon jelentette a hadosztály parancsnokának: „A korábbi helyzetet visszaállítottuk, a magaslat a miénk."

Amikor megérkezett az erősítés, több mint 60 hitlerista holttestét találták a csatatéren. A harcban tanúsított hősiességéért Dzsankarasvili századost Vörös Zászló Renddel tüntették ki. A 995-ös magaslat többi védőjét is kormánykitüntetésre terjesztették fel.

Elszántan harcolt az ellenséggel Sz. M. Polulih harcos. Az egyik harcban megsebesült, de nem hagyta el a csatateret. A fasiszták foglyul ejtették. Megkínozták, hogy adatokat csikarjanak ki belőle csapataink létszámáról és elhelyezkedéséről. Polulih komszomolista azonban, katonai esküjéhez híven, egyetlen szót sem szólt. Akkor az ellenséges katonák petróleummal locsolták le és elevenen elégették.

Ez az eset azután vált ismeretessé, hogy harcosaink elfoglalták a körzetet. A *Vo Szlavu Rogyini* című hadosztályújság cikkben számolt be Polulih kom-

szomolista halhatatlan hőstettéről. A frontújságok és az „Add tovább!" című röpcédulák is foglalkoztak vele. Ezekben arról volt szó, hogy a rettenthetetlen komszomolista vállalta a kínhalált, de nem árulta el az ellenségnek a katonai titkot. A hadosztály alakulatainál és a magasabbegységeinél a politikai munkások rövid gyűléseket tartottak. Polulih komszomolista sírjánál a harcosok megfogadták, hogy a hős haláláért bosszút állnak az ellenségen.

A 22 napos támadás eredményeként az 1. gárdahadsereg, amely a jobb szárnyon, keskeny arcvonalszakaszon egy lövészhadtest erőivel kezdte meg a támadást és azután újabb magasabbegységek harcbavetésével kiszélesítette az arcvonalat a balszárny felé a Kárpátok nehéz terepviszonyai között, harcok közepette 35–50 kilométert haladt előre. 50 kilométer széles arcvonalon elérte a Kárpátok fő hegyláncát, a jobb szárnyon pedig túljutott a fő hegylánc vonalán. Ezalatt a hadsereg csapatai szétzúzták az ellenség 96. gyalogoshadosztályát, és több más hadosztályának is súlyos veszteséget okoztak. Ez a támadás elkeseredett harcok szüntelen láncolata volt, és nagy rést ütött az ellenséges védelemben.

A német fasiszta parancsnokság, amely igyekezett megállítani az 1. gárdahadsereg csapatainak előnyomulását, nemcsak harcászati tartalékokat dobott át a harci cselekmények körzetébe, hanem más frontszakaszokról is átvezényelt egyes alakulatokat. Hadseregünk támadása megakadt, az újabb ellenséges erők bevonása az 1. gárdahadsereg szakaszán azonban megkönnyítette a 18. hadsereg hadműveleteit. Szeptember végére ez elérte a fő hegyláncot. Ez volt az 1. gárdahadsereg támadó harcainak egyik legjelentősebb eredménye.

A nagy nehézségek, amelyek miatt az 1. gárdahadsereg csapatai nem tudták hiánytalanul teljesíteni feladataikat, lényegében a következőkben foglalhatók össze.

Először: az ellenség, amely a tartalékból és a szomszédos szakaszokról, harcrendjének tömörítésére szüntelenül friss erőket dobott át a harcok körzetébe, erős ellenállást fejtett ki. A hegyes terep jelentősen megkönnyítette az ellenségnek a védelem megszervezését valamennyi közbeeső terepszakaszon. Amikor az egyik támpontról kiverték, a következő hegyláncra vagy magaslatra vonult vissza, gyorsan alkalmassá tette ezeket a védekezésre, s tovább folytatta a makacs ellenállást. A terepviszonyok és az ellenség szívós ellenállása volt a lassú ütemű támadás fő oka.

Másodszor: tüzérségünk az ellenséges védelem áttörése után, az egész támadás folyamán nem tudta létrehozni a szükséges tűzsűrűséget. Bár a lövészhadosztályokat tüzérséggel erősítették meg s ez az első lépcső minden hadosztályánál átlagosan egy-három tüzér- és aknavető ezredből állt, a tüzérségi tűz tényleges sűrűsége és erőssége csekély volt, mivel a tüzérség jelentékeny része rendszeresen elmaradt a gyalogság harcrendje mögött vagy kénytelen volt nagy távolságról tüzelni. Annak következtében, hogy a terepviszonyok megnehezítették a tüzérség manőverezését, a gyalogság harcrendjével az ezredtüzérség, az aknavető ezredek, a páncéltörő és hadosztály-tüzérezredek önálló ütegei haladtak együtt. De ezeknek tüzelőállásokba juttatásához is sok erőfeszítésre és hosszabb időre volt szükség.

A tüzérségi tűz erősségét jelentős mértékben befolyásolta a lövedékfelhasználás szigorú korlátozása is, mivelhogy a szállítás a hegyi viszonyok között nagy nehézségekkel járt. A napi átlagos lövedék- és aknafelhasználás tényleges mennyisége igen alacsony volt.

A harckocsik és rohamlövegek (összesen 90) tevékenységét is korlátozták a terepviszonyok. Ezeket főként kis csoportokban használták, és jelentős harcászati hatással nem járhattak. A harckocsik tömegesebb felhasználása sem volt lehetséges.

A 18. HADSEREG TÁMADÁSA

Az 1. gárdahadseregnek a szeptember 9-től 30-ig terjedő időszakban végrehajtott sikeres támadása az ellenséges csapatok jelentős átcsoportosításához vezetett a 4. Ukrán Front egész szakaszán. Ennek következtében a 18. hadsereggel szemben álló ellenséges erők kissé meggyengültek. Tekintettel erre, a frontparancsnok szeptember 17-én a következő kiegészítő feladatot tűzte a 18. hadsereg elé: a jobb szárnyon két lövészhadosztály erőivel támadjon a Czarna–Stuposiani általános irányban.

A front szeptember 20-i hadműveleti direktívája szerint a 18. hadseregnek a korábbi megerősítés három lövészhadosztályból álló erőivel a Czarna–Bystre terepszakaszról támadásba kellett átmennie a Lutowiska–Smolnik–Stuposiani–Ustrzyki Górne, majd az Uličʹ–Ubľa irányban. Szeptember 23-án estére a hadseregnek ki kellett jutnia a Kárpátok fő hegyláncához, szeptember 25-én estére pedig át kellett kelnie rajta és elérnie az Uličʹ–Velikij Bereznij–Kosztrina körzetet. Az egyik lövészhadosztálynak, az Uzsoki-hágó irányában támadva, szeptember 23-án estére Turecska körzetében át kellett kelnie a műúton, azután pedig a főcsapás irányában tevékenykednie. A másik két hadosztály a Sztrilkitől Zelenajáig terjedő frontszakaszon lendült támadásra, miután a hadsereg főerői kijutottak a Turka–Uzsok műút sávjára. (Vázlat a 151. oldalon.)

Szeptember 18-án a 170 kilométer széles arcvonalon szétbontakozó 18. hadsereg a 18. gárda- és a 95. lövészhadtestből (hat lövészhadosztály) és a következő megerősítésből állt: egy ágyús tüzérdandár, két páncéltörő tüzérezred, két hegyi-aknavetőezred és egy műszaki-utász dandár.

A 18. hadsereg személyi állománya 29 300 fő volt és 241 közepes és nagy űrméretű löveggel, 124 páncéltörő löveggel, 298 aknavetővel, 1032 géppuskával rendelkezett. A hadsereggel öt magyar gyalogoshadosztály és egy német könnyűgyalogos-hadosztály állt szemben. Az ellenségnek 36 100 katonája, 208 közepes és nagy űrméretű lövege, 146 páncéltörő lövege, 251 aknavetője és 1240 géppuskája volt a 18. hadsereggel szemben.[81] Így tehát élőerőben és géppuskában

81 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 736, л. 108.

fölényben volt, a tüzérség terén viszont, ha jelentéktelen mértékben is, de elmaradt mögöttünk.

Miután szeptember 20-ra a hadsereg jobb szárnyán összpontosították az I. M. Afonyin vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 18. gárda-lövészhadtestet (négy hadosztályt) és az összes megerősítést itt élőerőben és tüzérségben másfélszeres fölényt értünk el. Ez biztosította a következő hadműveletek sikerét. Az arcvonal többi, 150 kilométer hosszú részét a 95. lövészhadtest két hadosztálya fedezte.

Szeptember 18-án a 161. lövészhadosztály (parancsnoka V. I. Novozsilov ezredes volt) 565. lövészezredének alegységei megkezdték a támadást. Az ezred menetből elfoglalta Stajnfels falut. Másnap ezen a szakaszon kiszélesedett a támadás. A 6. magyar gyalogoshadosztály egy gyalogosezrede, amely itt védőállásokat foglalt el, déli irányban visszavonult. Szeptember 20-án a támadást a 161. lövészhadosztály két ezrede hajtotta végre: ezek 12 kilométer széles arcvonalon tevékenykedve, mintegy 6 kilométert nyomultak előre és elérték a Czarna–Mšaněc vonalat.

Szeptember 21-én reggelre a támadásra kijelölt három másik hadosztály a 18. hadsereg jobb szárnyán összpontosult, a 317. lövészhadosztály pedig Czarna körzetében, készen arra, hogy Lutowiska irányában mérjen csapást. A 66. gárda-lövészhadosztály, amelynek parancsnoka Sz. F. Frolov vezérőrnagy volt, a Rabe–Żoobek körzetben (Czarnától 4 kilométerre északra) összpontosult, ahol a 18. gárda-lövészhadtest parancsnokának hadműveleti alárendeltségébe került. A 151. lövészhadosztályt Sztrilki körzetében vonták össze, hogy a Goloveckoje–Lomna–Boberka irányban támadjon.

Az ellenség, amely felismerte csapataink Czarna–Lutowiska irányában történő támadásának veszélyét, megerősítette ezt az arcvonalszakaszt. Szeptember 19-én és 20-án a 101. hegyilövész-hadosztály alegységeit átdobta Czarna körzetébe. Az itt levő 6. magyar gyalogoshadosztállyal együtt ezek az alakulatok szeptember 21. és 23. között erős tűzellenállást fejtettek ki. A 18. gárda-lövészhadtest arcvonalával szemben összesen tizenegy ellenséges tüzérségi és hat aknavetőüteg tevékenységét figyelték meg. Ennek folytán a hadsereg jobb szárnyáról szeptember 21-én harcba vetett 317. lövészhadosztály az első napon csupán 1–2 kilométert nyomult előre és elérte az Ostré-hegyet. A következő két napon a hadosztály szívós harcokban még 1–1,5 kilométert nyomult előre, és a 66. gárda-lövészhadosztállyal együttműködve végleg megtörte az ellenségnek a Czarnától délre eső erdőben kifejtett ellenállását.

A 161. lövészhadosztály, amely mindhárom ezredével az első vonalban harcolt, szeptember 21-én 2–4 kilométert nyomult előre, a következő napon pedig az egyik ezred kelet felől végrehajtott megkerülő manőverével elfoglalta a Magura Lomenska-hegyet. Szeptember 23-án a hadosztály továbbra is visszaverte az ellenlökéseket és kifejlesztette támadását, melynek során elfoglalta Bystrét, Dneštšik-Goloveckit és Goloveckojét.

Itt részletesebben kell szólni a 161. lövészhadosztály csapatainak a Magura Lomenska hegy elfoglalására irányuló harci cselekményeiről. Ez a hegy északnyugat–délkelet irányban húzódó, mintegy 7 kilométer hosszú vonulat, amely

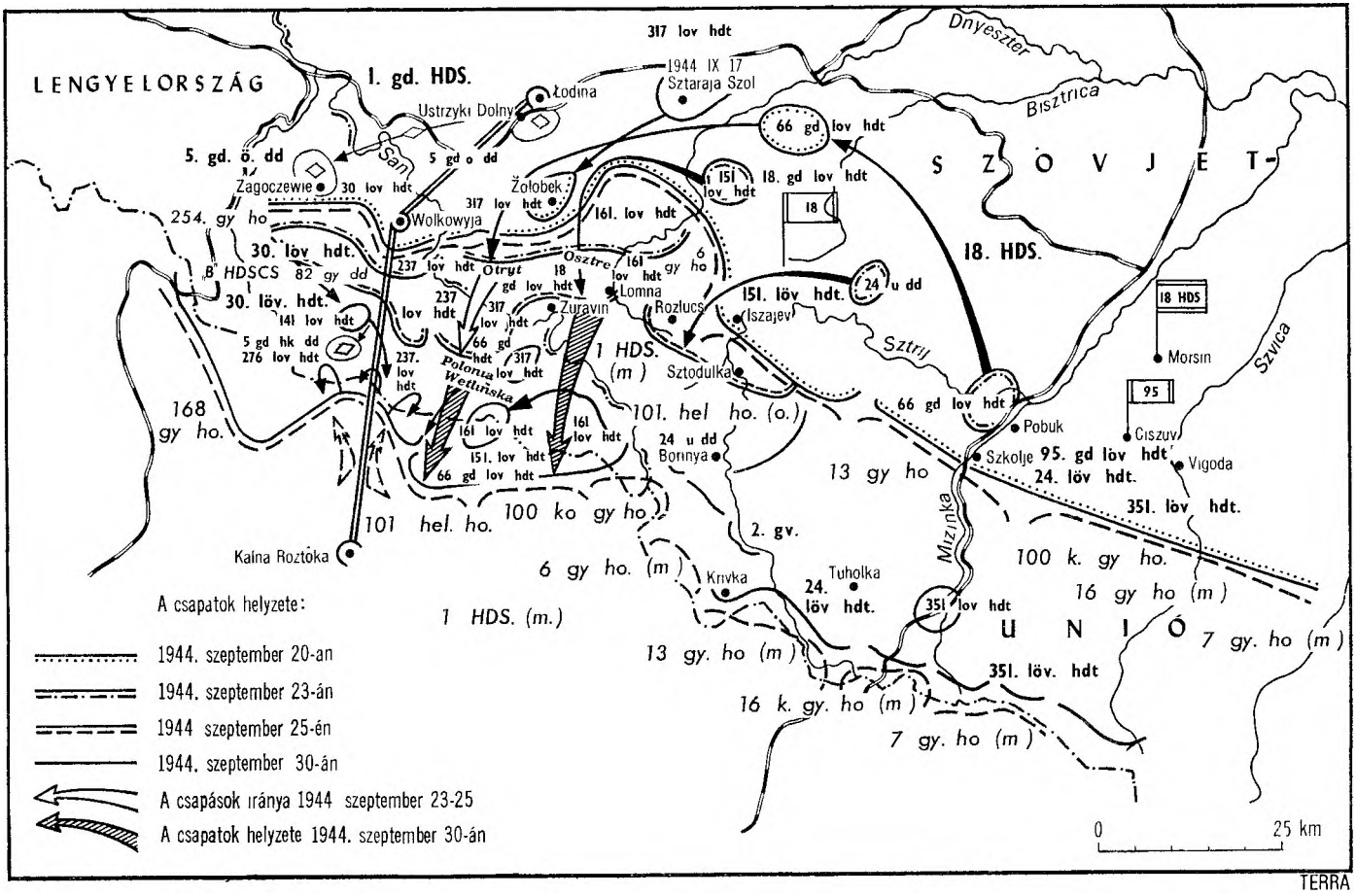
LENGYELORSZÁG
1. gd. HDS.
317 lov hdt
1944 IX 17
Sztaraja Szol
Łodina
Ustrzyki Dolny
San
5. gd. ö. dd
5 gd o dd
Zagoczewie
30 lov hdt
Żołobek
317 lov hdt
Wolkowyja
254. gy ho
30. lov hdt.
B HDSCS
82 gy dd
30. löv. hdt.
141 lov hdt
5 gd hk dd
276 lov hdt
237 lov hdt
Otryt
237 lov hdt
18 gd lov hdt
Osztre
161 lov hdt
6 gy ho
Lomna
Zuravin
317 lov hdt
66 gd hdt
317 lov hdt
Polonia Wetlińska
237. lov hdt
168 gy ho.
161 lov hdt
151. lov hdt
66 gd lov hdt
161 lov hdt
1 HDS. (m)
101. hel ho. (o.)
24 u dd
Borinya
100 ko gy ho
101 hel. ho.
Kalna Roztoka
6 gy ho. (m)
1 HDS. (m.)
Krivka
2. gv.
13 gy. ho (m)
16 k. gy. ho (m)
7 gy. ho (m)
Tuholka
24. löv hdt.
351 lov hdt
351. löv. hdt
Mizinka
13 gy ho
66 gd lov hdt
Pobuk
Szkolje
95. gd löv hdt
24. löv hdt.
351. löv hdt.
100 k. gy ho.
16 gy ho (m)
7 gy. ho (m)
Dnyeszter
Bisztrica
66 gd lov hdt
151 lov hdt
18. gd lov hdt
18
SZOVJET-
18. HDS.
151. löv hdt.
24 u dd
Rozlucs
Iszajev
Sztrij
Sztodulka
18 HDS
Morsin
95
Ciszuv
Vigoda
Szvica
UNIÓ
A csapatok helyzete:
1944. szeptember 20-an
1944. szeptember 23-án
1944 szeptember 25-én
1944. szeptember 30-án
A csapások iránya 1944 szeptember 23-25
A csapatok helyzete 1944. szeptember 30-án
0
25 km
TERRA

uralgó helyzetet foglal el a terep fölött. Csúcsáról a szomszédos magaslatok lejtői, az utak, a völgyek, a helységek mind beláthatók, különösen északi és északkeleti irányban. Jó időben, tiszta látási viszonyok esetén innen jól látható a kb. 30 kilométerre levő Hirov és Szambor.

A Magura Lomenska, amely egyik oldalával Mšaněcre, a másikkal pedig Lomnára támaszkodik, tömegével elzárja a kijutást a Mšaněc és a Dnyeszter folyó völgyében húzódó és a Turka–Ungvár fő közlekedési útvonalhoz kivezető utakhoz.

Az ellenség, a magaslat harcászati előnyeit kihasználva, a műszaki berendezések és zárak több soros rendszerét építette ki: mindez együttvéve erős ellenállási csomópontot hozott létre. Az északkeletre néző lejtőkön lövészárkokat és egyes lövészgödröket, aknavető- és könnyűlöveg-tüzelőállásokat rendeztek be. A csúcshoz vezető, minden járható útvonalat aláaknáztak. Mindegyik lövészárokhoz nagy páncélököl-készlet tartozott: ezeket gyalogság elleni gránátként használták. A magaslat tövénél a lejtők talaja köves volt, s ez elősegítette ennek a főként harckocsik leküzdésére szánt fegyvernek hatékony felhasználását.

A nehéztüzérség és a páncéltörő lövegek tüzükkel elzárták a magaslat jobb és bal oldalán levő keskeny kijáratokat. A Turkába, valamint a Mšaněcből Bystre felé és Dneštšik Goloveckiből Lomna felé vezető utak szüntelen tüzérségi tűz alatt álltak.

Az ellenség nagy jelentőséget tulajdonított a Magura Lomanska-hegy megtartásának. Ezért a magaslat helyőrségét – körülbelül egy magyar ezredet – a 101. német hegyilövész-hadosztály egy zászlóaljával és a 100. német könnyűgyalogos hadosztály vadászrohamosztagával erősítették meg.

A 161. lövészhadosztály csapatai, amelyek Bandriv Kolene, Galjuvka és Ploske körzetében nagy veszteséget okoztak az ellenségnek, menetből támadást indítottak a magaslat ellen. A hadosztályparancsnok úgy határozott, hogy az 565. lövészezreddel Zavadkából arctámadást, az 569. lövészezreddel pedig Gronzevából (északi) megkerülő csapást színlel, miközben az északkeleti lejtők horhosai között mélységi megkerülésre indítja az 575. lövészezredet. Gronzevából (déli) az ezrednek rejtett menetben ki kell jutnia a Magura Lomenska délkeleti lejtőire és el kellett foglalnia a szomszédos 1017-es magaslatot.

A szabad manőverezés biztosítására szükséges volt mindkét – északi és déli – Gronzeva megtisztítása az ellenségtől. Ez nem volt könnyű feladat, mivel mindkét helység erős ellenséges tűz alatt állt. Csak miután az 569. és az 575. lövészezred erői kiverték a hitleristákat Gronzevából, akkor vált lehetségessé a tervezett manőver végrehajtása.

Mindenekelőtt azonban szeretnék röviden beszámolni az 569. lövészezred harcosainak és parancsnokainak a Magura Lomenska hegyhez vezető megközelítő útvonalakon kifejtett rátermett és kezdeményező harctevékenységéről.

Szeptember 23-án az 569. lövészezred azt a feladatot kapta, hogy aktív harctevékenységgel semmisítse meg az ellenséget az Orava-hegyen, foglalja el Galjuvkát és a támadást Mšaněc irányában kifejlesztve, a nap végére foglalja el az 1021,9-es magaslatot (a Magura Lomenska hegyet).

A harci feladatot felbontották minden egyes katonára. Éjszaka a felderítés megállapította, hogy az ezred arcvonalával szemben magyar alakulatok tevékenykednek. Az ellenséges századok létszáma elérte a 150 főt.

Az ezred parancsnoka, V. N. Fedotov ezredes, a Szovjetunió hőse, az első lépcsőbe két zászlóaljat különített ki, egy zászlóaljat pedig tartalékban hagyott. A jobb oldali szomszédok messzire elszakadtak és széles arcvonalon védekeztek. Baloldalt pedig az 575. lövészezred készült támadásra.

Szeptember 24-én hajnalban az ezred alegységei rövid, de hatalmas erejű tűzcsapás után egyszerre megrohamozták az ellenséget, amely nem tudott helytállni és visszavonulásba fogott. Az ezred teljesen elfoglalta az Orava-hegyláncot. Alegységeink, lendületes támadásukat kifejlesztve, betörtek Galjuvka faluba, s ennek során 23 ellenséges katonát ejtettek foglyul.

Eközben az ellenség egy névtelen magaslatról erős tűztevékenységet fejtett ki. Meg kellett ismételni a tűzcsapást. Az ezred erőinek egy része a bal szárnyra csoportosították át, ahonnan az ellenlökés várható volt, majd újra támadásba lendültek.

A 2. és a 3. lövészzászlóalj nem engedte, hogy az ellenség a közbeeső terepszakaszokon megerősítse állásait, hanem harcot indított Mšaněcért. A helységben vívott hosszú és elkeseredett harc után az ellenséget 16.00 órára kiverték. Eközben a bal szomszéd – az 575. lövészezred – súlyos harcot vívott Ploskáért. Az ezred alegységei ellen a számbeli fölényben levő gyalogoserők, rohamlövegek támogatásával, ellenlökéseket intéztek, s az alegységek kissé hátramaradtak. Az 569. lövészezred szárnyai nyitottak lettek. Ilyen körülmények között a hadosztályparancsnok azt az utasítást adta az ezrednek, hogy szilárdítsa meg állásait az elért terepszakaszon. Ráadásul az ellenség mindinkább erős ellenállást fejtett ki Zavadka faluból és az 1021,9-es magaslatról.

300–500 méterre az ezred alegységei előtt húzódott az egyetlen út, amely alkalmas volt a csapatok Zavadkán és a Magura Lomenskán át való mozgására. A felderítés hamarosan jelentette, hogy gyalogság, gépkocsik, tüzérség oszlopai vonulnak ezen az úton, körülbelül egy ezrednyi erővel, Zavadka felé. Minden jel szerint az ellenség továbbra is menetoszlopban haladt az ezred védelmének jobb szárnya felé s nem számított alegységeink jelenlétére Mšaněc körzetében.

Az ezredparancsnok sürgős intézkedéseket tett az ellenség „fogadására": megparancsolta Kalasnyan őrnagynak, a 2. zászlóalj parancsnokának, hogy Mšaněc nyugati szélén bontakozzon szét nyugati irányban és arcból zúzza szét az ellenséges oszlopot. A Cimbaljuk őrnagy vezette 3. lövészzászlóaljnak, tüzérségi csapás után, az ellenséges oszlopot szárnyból kellett megrohamoznia. Mindennek betetőzéséül Baklanov őrnagy gondosan álcázott 1. lövészzászlóalja azt a parancsot kapta, hogy a 3. lövészzászlóalj jobb szárnya mögül kibontakozva, rohamozza meg az oszlop szárnyát és hátát, s mindhárom zászlóalj közös erőfeszítéssel fejezze be az ellenség szétzúzását.

Amikor az oszlop az ezred arcvonalának jobb szárnya elé ért, az ezredtüzérség és az aknavetők tüzet nyitottak. A lövegek közvetlen irányzással, közelből lőtték szét a hitleristákat.

Az ezred alegységeinek meglepetésszerű és váratlan akciói készületlenül érték az ellenséget. Általános jelre rohamra lendült a 3. és az 1. lövészzászlóalj. Az ellenségnek egyetlen kiútja volt – visszavonulni Zavadkán át a hegyekbe. Erős utóvédet hagyott a 3. lövészzászlóalj arcvonalával szemben, majd megpróbálta kihasználni ezt a lehetőséget, de az 1. lövészzászlóalj gyors előretörése elzárta előle az utolsó visszavonulási utat is. Több mint 300 katonát és tisztet ejtettünk foglyul a 22. magyar gyalogosezred állományából. Halottakban az ellenség még többet veszített. Megnyílt az út a Magura Lomenska felé. Ekkor a bal oldali szomszédnak – az 565. lövészezrednek – sikerült visszaszorítania az ellenséget a Magura Lomenska északkeleti lejtőiről és megvetette ott a lábát.

A magaslat északkeleti lejtőit megszállva tartó alegységek helytállását elősegítette a tüzérséggel való pontos együttműködés. A harcosok ügyesen beásták magukat, rátermetten használták fel a hitleristák műszaki berendezéseit.

A hadosztályparancsnok, mivel az ellenség figyelmét a Zavadka és Gronzeva (észak) irányában levő lejtők lekötötték, biztosította az 575-ös lövészezred megkerülő manőverének sikerét.

Az ezred éjszaka rejtett menetben, harc nélkül elfoglalta a szomszédos 1017-es magaslatot. Reggel, a ködöt kihasználva, az 575-ös lövészezred alegységei megrohamozták a magaslat védőit. A hátulról jövő váratlan csapás meglepte az ellenséget. Kézigránát-harc kezdődött. A németek és a magyarok elhagyták lövészárkaikat, kis csoportokban igyekeztek kitérni a csapás elől, de alegységeink tüze mindenütt elérte őket. Arcból az 569. lövészezred alegységei rohamozták meg a magaslatot.

A meteorológiai megfigyelőtorony előtt, ahol a közelharc különösen elkeseredetten folyt, mintegy 200 ellenséges katona és tiszt holtteste maradt. Az ellenség halottakban és sebesültekben összesen körülbelül 400 katonát és tisztet veszített a magaslaton. Foglyokat ejtettünk és hadizsákmányt szereztünk.

Szeptember 26-án az ellenség 13-szor kísérelte meg, hogy rohammal visszavesse a hadosztály csapatait a magaslat csúcsáról. Ehhez felhasználta a német 100. könnyűgyalogos-hadosztály könnyű kézi géppuskákkal felfegyverzett vadászosztagát, amely már jól helytállt a rohamokban és kitüntette magát a Kolomijától délre vívott harcokban.

Valamennyi ellentámadást visszavertünk és nagy veszteségeket okoztunk az ellenségnek. A legutolsó ellentámadások során a hitleristák kedvelt módszerükhöz folyamodtak: a magyarokat vezényelték előre és a géppuskatűzben rohamra hajtották őket.

E magaslat elveszítése következtében az ellenség nem tudta megtartani a délre és délnyugatra fekvő helységeket sem, és a hadsereg alakulatai csapásainak súlya alatt visszavonult déli és délnyugati irányban. A 18. gárda-lövészhadtest most lehetőséget kapott, hogy gyorsabb ütemben fejlessze ki a sikert.

A 66. gárda-lövészhadosztályt a 317. lövészhadosztály jobb szárnya mögül, Olchowiec irányában, a San folyó felé vetették harcba. Szeptember 21-én, a sötétség beálltakor, e hadosztály egy megerősített zászlóalja támadást indított Polana irányában, és éjszaka, az ellenség ellenállását leküzdve, mintegy 4 kilo-

métert nyomult előre. Eközben három helységet foglalt el. September 22-én reggel a hadosztály, még két ezredet harcba vetve, megkerülte Rosolintól keletre az erdőben levő ellenséges támpontot, és miután a nap folyamán nyolc, egyenként körülbelül egy zászlóaljnyi erővel intézett ellenlökést vert vissza, estére hozzávetőlegesen 7 kilométer széles arcvonalon mintegy 3–4 kilométert nyomult előre. Másnap a hadosztály, miután jobb szárnyát egy ezreddel fedezte, főerőivel tovább fejlesztette a támadást Olchowiec irányában. Ezen a napon 3–4 kilométert nyomult előre és jobb szárnyával a Rajskiétől keletre levő körzetben a San folyóhoz ért, csapataink közepével és bal szárnyával pedig az erdő borította Otryt hegylánchoz.

A háromnapos harcok eredményeként az említett szakaszon védekező 6. magyar gyalogoshadosztály és 101. német hegyilövész-hadosztály jelentékeny veszteségeket szenvedett. Az ebbe a körzetbe pótlólag átdobott 500. német büntetőzászlóalj nem tudta kitölteni a harcrendben keletkezett réseket, az ellenségnek pedig már más tartalékai nem voltak. Ennek, valamint az 1. gárdahadsereg messzire előnyomult balszárny-alakulatai sikeres hadműveleteinek következtében, az ellenség itt megkezdte csapatainak visszavonását a Kárpátok fő hegylánca felé. A 18. gárda-lövészhadtest csapatai, amelyek szeptember 24-én áttértek a visszavonuló ellenséges alakulatok üldözésére és megfutamították a kis létszámú harcbiztosító osztagokat, 8–12 kilométert nyomultak előre. Ennek során a 66. gárda-lövészhadosztály, miután átkelt az Otryt hegyláncon és kierőszakolta az átkelést a San folyón, két ezredével áthaladt a Santól délre levő erdős körzeten, s az 1223-as és az 1228-as magaslat szakaszán kijutott a Poonina Wetlińska hegylánchoz. A hadosztály csapatai déli és délkeleti irányban továbbfejlesztették a sikert. Egyes szakaszokon leküzdötték az ellenség tüzelőállását, az aknazárakat és a fatorlaszokat – és szeptember 25-én elfoglalták Wetinát, Brzegi Górnét és kijutottak a fő hegylánchoz: a 145. gárdalövészezred az 1186-os magaslatnál, a 195. gárdalövészezred pedig az 1303-as magaslatnál. Eközben a 195. gárdalövészezred a 914-es magaslat körzetéből intézett négy ellenlökést vert vissza.

A 317. lövészhadosztály szeptember 24-én reggel kiverte az ellenséget a 666-os magaslatról (a Skorodnétól északra levő erdő déli széle). Üldözése közben egyik ezredével elfoglalta Dwerniczeket, a másikkal pedig Lutowiskát. A hadosztály, amely továbbra is kétlépcsős harcrendben harcolt a Wołosata folyó mentén, szeptember 25-én estére egyik ezredével elfoglalta Carynskiét és az 1016-os magaslatot, másik ezredével pedig megközelítette a 768-as magaslatot. Szeptember 24-én reggel a 317. és a 161. lövészhadosztály csatlakozásán harcba vetett 151. lövészhadosztály a nap folyamán körülbelül 10 kilométert nyomult előre és elfoglalta Krywkát. Szeptember 25-én estére a hadosztály Didowa körzetébe ért.

A 161. lövészhadosztály a Dnyeszter mentén támadott a Lomna–Dżwiniacz Górny irányban, és szintén 10 kilométert nyomult előre.

Öt nap alatt a 18. gárda-lövészhadtest csapatai 30 kilométerre szélesítették ki az áttörést, amelynek mélysége elérte a 30–40 kilométert. Az ellenség a front középső szakaszán és a bal szárnyon kénytelen volt visszavonulni.

A 18. gárda-lövészhadtestnek a Kárpátok fő hegyláncához való kijutását a következőképpen tervezték. A hadtestnek a jelentősen megerődített Uzsoki-hágó megkerülésével, a málhás szállítóeszközök számára járható hágókon keresztül, Novaja Szedlica és Sztavnye irányában kellett támadnia. A támadási sáv szűkülése, valamint a sűrű erdővel borított fő hegyláncon való átkelés nagy nehézségei miatt, szükségesnek bizonyult a 317. lövészhadosztály kivonása a második lépcsőbe. A 66. gárda-lövészhadosztály előnyomulása az 1186-os és az 1300-as magaslat körzetébe lehetőséget nyújtott a Sztarina–Malij Bereznij frontútvonal leggyorsabb elérésére, ezért a frontparancsnok azt követelte, hogy a támadást meg kell gyorsítani a Novaja Szedlica–Zboj irányban. A hadosztály gyorsabb előnyomulásának biztosítására, három útépítő és műszaki-utász zászlóaljat rendeltek alája. Azonkívül, az útépítés meggyorsítása érdekében, a hadosztályhoz vezényeltek a 317. lövészhadosztály állományából egy lövészezredet. A 151. hadosztály folytatta támadását Ustrzyki Górne irányában s elérte a határt, további feladata az volt, hogy Novaja Szedlica irányában támadjon. A 161. lövészhadosztálynak a Rozsypanec-hegyen keresztül (1273 méter) kellett Sztavnye felé támadnia.

Az előzetes tervnek megfelelően a 66. gárda-lövészhadosztály szeptember 26-án mintegy 2 kilométert nyomult előre. Jobb szárnyával a Prikra-hegyhez ért (958-as magaslat), középső részével pedig kijutott a Sztuzsica folyóhoz. Ott szervezett ellenállásba ütközött az előre előkészített terepszakaszon, amelyet az ellenség lövészárkokkal rendezett be és egyes helyeken aknazárakkal és drótakadályokkal erősített meg. Erről a terepszakaszról csak szeptember 28-án sikerült kiverni az ellenséget. A hadosztály tovább nyomult előre, elfoglalta Novaja Szedlicát és megközelítette Zbojt.

A 151. lövészhadosztály, miután 8 kilométert nyomult előre, szeptember 26-án elfoglalta Ustrzyki Górnét és a Kárpátok fő hegyláncához ért. A következő napon, erőit és eszközeit középen és a jobb szárnyon összpontosította, a hegyi ösvényeken átkelt a hegyláncon. Szeptember 28-án a hadosztály elfoglalta Novaja Sztuzsicát, de tovább nem tudott haladni. Az ellenség különösen szívós ellenállást fejtett ki Sztaraja Sztuzsica körzetében, ahonnan erős tüzérségi tűztámogatással több ellenlökést intézett.

A 161. lövészhadosztály, a visszavonuló ellenséget üldözve, szeptember 26-án elfoglalta Dżwiniacz Górnyt, Šandrovecet és átkelt a San folyón. A hegyi ösvényeken haladva, a következő nap végére a Rozsypanec-hegy körzetében a fő hegylánchoz ért, s itt az ellenség szervezett ellenállásába ütközött. Az ezután következő kétnapos harcok eredményeként a hadosztály jobb szárnyával elfoglalta a Mencsul-hegyet, bal szárnyával pedig – a hegyláncon átkelve – a Pliska-hegyet.

A 18. gárda-lövészhadtest nyolcnapos harci cselekményei során 30 kilométert nyomult előre. 20 kilométer széles arcvonalon kijutott a Kárpátok fő hegyláncához, majd az Ustrzyki-szoros körzetében átkelt a fő hegyláncon.

Szeptember 18. és 30. között a hadtest súlyos veréseget mért az ellenségre. 1055 ellenséges katona és tiszt esett fogságba. Ebben az időben a következő hadizsákmány került a hadtest kezébe: 62 löveg, 67 aknavető, 111 géppuska,

1562 géppisztoly és puska és sok más katonai felszerelés. A hadtest alakulatai 141 helységet – köztük 26 nagyobb községet – szabadítottak fel.

A 18. gárda-lövészhadtest sikeres támadása, úgyszintén a 17. lövészhadtestnek a 18. hadsereg bal szárnyán kifejtett harctevékenysége arra kényszerítette az 1. magyar hadsereg parancsnokát, hogy a 95. lövészhadtesttel szemben álló csapatait is visszavonja. A foglyok sokaságának vallomásai megerősítették, hogy parancsot adtak ki a fő hegylánchoz való visszavonulásra. Ezért szeptember 24-én a hadseregparancsnok felhívta I. I. Melnyikov vezérőrnagynak, a 95. lövészhadtest parancsnokának figyelmét, hogy fokozott harcfelderítést kell végezni és az ellenség visszavonulása esetén azonnal át kell térni annak üldözésére a legfontosabb és legjobban járható irányokban. A 24. hadosztály – ennek parancsnoka F. A. Prohorov vezérőrnagy volt – jobb szárnyon levő ezrede szeptember 25-ére azt a feladatot kapta, hogy a Karoljuvka–Rozluca irányban támadjon.

Szeptember 25-én a 24. lövészhadosztály 168. lövészezredének parancsnoka, miután észrevette, hogy az ellenség visszavonult a Vigoduvka–Iszajev terepszakaszról, áttért az üldözésre. Az ezred az utak mentén harcolva, a nap folyamán 7–10 kilométert nyomult előre és elérte a Rozlucs–Sztodulka vonalat.

Turkától északkeletre, a Sztrij folyó bal partján, a Sztrij, Szambor és Podbuzs városokból vezető utak elágazásánál, az ellenség erős védelmi csomópontot létesített, amely több támpontból állt. A harckocsitámadás szempontjából veszélyeztetett irányokban a peremvonalon harckocsiárkot ástak, drótakadályokat és fa-harckocsiakasztókat létesítettek. A magaslatok elülső lejtőin futóárkok, lövészárkok, géppuska- és tüzérségi tüzelőállások voltak. Az egész előteret géppuska- és tüzérségi tűz alatt lehetett tartani. A hidakat és az egyes útszakaszokat robbantásra készítették elő. A védelmi csomópont mélységében a Sztrij folyó völgyét két helyütt harckocsiárokkal zárták el, medrét pedig kővel kitöltött fa-szekrényművekkel. Az egész terepet géppuskatűz alatt lehetett tartani.

A turkai védelmi csomópontot csak megkerülő manőverrel lehetett elfoglalni. A szeptember 26-ra virradó éjszakán a hadsereg két páncélozott gépkocsival megerősített záróosztaga előrenyomult a Rozlucs–Turka útra. Megkerülte az ellenség támpontjait és szeptember 26-án elfoglalta Turka járási központot.

A 168. lövészezred folytatta a támadást, és K. P. Vojtov őrnagy parancsnoksága alatt a nap folyamán 10–12 kilométert nyomult előre és kijutott a Jablonka Nyizsna–Murovanka–Ilnyik–1086,9-es magaslat (Zubzsicától 3 kilométerre délre) vonalra.

Az ellenség, amelyet kivertek a Turkától északkeletre levő védelmi állásaiból, az Uzsoki-hágó elülső lejtőin ment át védelembe. Az Uzsoki-hágóban létesített védelmi csomópont erős és nehezen leküzdhető akadály volt.

A magaslatok lejtőin keresztül húzódó peremvonalban erődítési berendezések voltak: egyes lövészárok-szakaszok és lövészgödör-rendszer. A peremvonal előtt harckocsiakadályokat emeltek: az első sor harckocsifal és harckocsiárok volt, a második sor fatorlasz, a harmadik aknamezők, a negyedik megint harckocsi-

árok. A hágó átellenes lejtői mögött számos megerősített fa-föld óvóhelyet építettek, ezekben helyezkedett el a védelmi csomópont nagy létszámú helyőrsége.

Szeptember 26-án észrevehetővé vált, hogy a hadtest bal szárnyán visszavonul a 16. és a 7. magyar gyalogoshadosztály erőinek zöme. A Mizuny Novy–Zelenaja szakaszon I. F. Dudarjov vezérőrnagy 351. lövészhadosztálya is áttért az üldözésre. A hadosztály az első lépcsőben levő két ezrede önálló zászlóaljaival az utakon és a hegyi ösvényeken tevékenykedve, a nap folyamán leküzdötte a kis ellenséges csoportok ellenállását és 5–10 kilométert nyomult előre.

Szeptember 27-én a 24. lövészhadosztály 168. lövészezrede és a 351. hadosztály két ezrede, amely a dűlőutakon és a hegyi ösvényeken fejtett ki harctevékenységet, folytatta az ellenség üldözését. Ezen a napon 5–10 kilométeres előrenyomulást értek el.

A következő napon a 24. lövészhadosztály még egy ezredét bekapcsolták az üldözésbe. A 168. és a 7. lövészezred szeptember 30-án, előnyomulása során megközelítette a Kárpátok fő hegyláncát: a 168. lövészezred a Krivka–Ivaskovce körzetben, miközben egy százada Libohora északkeleti szélén, két százada Szmozse-Dolnye körzetében tevékenykedett; a 7. ezred pedig a Karlsdorf–Zsupanye szakaszon.

A hágók körzetében a hadosztály erős ellenállásba ütközött. Az ellenség szeptember 30-án Laturka és Nové Roztoky körzetéből gyalogos zászlóalj–ezrednyi erővel körülbelül hat ellenlökést intézett a szorosok irányában.

A 351. lövészhadosztály – az első lépcsőben az 1161. és az 1159. lövészezreddel – kijutott a fő hegylánchoz. A korábban a hadosztály bal szárnyán támadó 1157. lövészezred, miután szeptember 28-án megkerülő manővert hajtott végre, szeptember 30-án estére Tarnavka körzetében a második lépcsőbe került.

Ily módon a 95. lövészhadtest – miután erőit a Kárpátokat átszelő legfontosabb utak mentén összpontosította – széles arcvonalon kijutott a fő hegylánchoz.

Ezen a frontszakaszon az ellenség a Vereckei-hágót erősítette meg a legjobban. Itt jó előre hét sor harckocsiakadályt épített ki, amely átszelte az utat, s az egyik oldalra a harckocsival járhatatlan, erdő borította hágólejtőre, a másik oldalra pedig a legalább 60 fokos meredekségű szakadékra támaszkodott.

A harckocsiárkokhoz vezető valamennyi megközelítő útvonalat sűrűn elaknásították. Az erdőszélen, a hágó lejtőin, gondosan álcázott, nagyszámú tűzeszközt helyeztek el (géppuskákat, könnyű aknavetőket, golyószórókat). A hágó meredek lejtői lehetőséget nyújtottak a többlépcsős tűzvezetésre, ezáltal maximális tűzsűrűséget érhettek el a védelem peremvonalának előterében.

A terep jellege – a meredek, nyitott lejtő – módot nyújtott arra, hogy 5–6 kilométerre előre megfigyeljék és tűz alatt tartsák a környéket, egészen Klimec faluig, és ellenőrizzék e helység megközelítő útvonalait. A hágó elleni arctámadás általában lehetetlen volt. A rendkívül kedvező terepviszonyok még jelentéktelen erődítési munkálatok esetén is bevehetetlenné tették a Vereckei-hágót.

A 18. hadsereg tíznapos támadása során, harcok közepette 25–40 kilométert tett meg és az egész fronton kijutott a Kárpátok fő hegyláncához. A 18. hadsereg nem volt általános fölényben az ellenséggel szemben. Ilyen körülmények között

az a helyes döntés született, hogy az 1. gárdahadsereggel szomszédos jobb szárnyon kell számbeli fölényt kialakítani a nagy erejű csapáshoz, s a többi szakaszon csupán két hadosztályt kell hagyni.

A 18. hadsereg csapásmérő csoportosításának az 1. gárdahadsereg csapataival összeegyeztetett harctevékenysége, valamint a 17. gárda-lövészhadtestnek a jaszinai irányban végrehajtott sikeres támadása a front többi szakaszán visszavonulásra kényszerítette az ellenséget, és lehetőséget nyújtott a 18. hadsereg valamennyi alakulatának arra, hogy kijusson a Kárpátok fő hegyláncához.

A 17. GÁRDA-LÖVÉSZHADTEST TÁMADÁSA

A 17. gárda-lövészhadtest, amelynek parancsnoka A. I. Gasztyilovics vezérőrnagy volt, szeptember 9-én a 4. Ukrán Front bal szárnyán volt és önálló hadműveleti irányban tevékenykedett. A hadtestnek a mintegy 110 kilométer hosszú Paszecsna–Jaremcsa–Berezov–Sesori–Vizsnyica–Bergomet–Krasznoilszk terepszakaszt kellett védenie és szilárdan fedeznie a Nadvornaja–Sztanyiszlav–Gyeljatyin–Kolomija, Jablonov–Kolomija irányokat és a Csernovci felé vezető valamennyi utat.

A hadtest állományában volt A. Sz. Szmirnov vezérőrnagy 8. lövészhadosztálya, N. T. Zsergyijenko ezredes 317. lövészhadosztálya, V. J. Vasziljev ezredes 138. lövészhadosztálya és Sz. M. Csornij ezredes 2. gárda-légideszanthadosztálya. Három hadosztály az első vonalban volt, egy pedig – a 317. lövészhadosztály – a hadtest tartalékát alkotta és két ezrede Kolomija, egy ezrede pedig Paszecsna és Nadvornaja körzetében összpontosult. Szeptember 12-én ezt a hadosztályt a hadtest állományából a front tartalékába helyezték át. Megerősítésként a hadtest egy páncéltörő tüzérezreddel és egy sorozatvető osztállyal rendelkezett, ezeket később szintén elvették a hadtesttől. A támadás kezdetén a hadtest 23 200 főből állt, 495 lövege és aknavetője (a páncéltörő lövegeket is beleértve) és 920 géppuskája volt. A szóban forgó frontszakaszon az 1. és 2. német hegyilövészdandár, a 10. magyar gyalogos- és a 27. könnyű gyalogoshadosztály, egy határőrosztag és körülbelül hét önálló gyalogoszászlóalj állt a hadtesttel szemben. Az ellenségnek összesen 33 000 katonája, 452 lövege, aknavetője és 1170 géppuskája volt. Mint láthatjuk, a tüzérségi eszközök majdnem egyenlő arányban álltak, viszont az ellenség a gyalogság tekintetében fölényben volt.

A szeptember 7–9. időszakban az ellenséges védelem jelentősen meggyengült a 17. gárda-lövészhadtest arcvonalán. Szeptember 11-én a hadtest csapatai két irányból – a jobb szárnyon Jaremcsa körzetéből és a bal szárnyon Beregomet és Krasznoilszk körzetéből – egyidőben támadásba mentek át, és felszabadították Jaremcsa, Kut Dolinnij és Petrovec helységet.

A hadtest parancsnoka, az ellenség üldözésével kapcsolatos feladatokat pon-

tosítva, megparancsolta a csapatoknak és az alegységeknek, hogy a fő utakkal párhuzamos hegyi ösvények mentén fejtsenek ki harctevékenységet, s minden alkalmas esetben támadják és semmisítsék meg az ellenséget. Az egyes hadosztályoknak a következő irányokat jelölték ki:

A 8. lövészhadosztály, erőinek egy részével a Paszecsna–Zelenaja irányban és tovább délkelet felé tevékenykedik, hogy kijusson Poljanyica körzetébe; egyik ezredével érje el Tataruv körzetét. A 2. gárda-légideszanthadosztály, erőfeszítéseit déli irányban összpontosítva, jusson ki a Vorohta–Ardzseljuzs–Csarni Potok körzetbe. A 138. lövészhadosztálynak főként a műutak mentén kell mozognia, hogy kijusson Kzsivoruvnya–Jasznuv Gurni–Usztye Putyila körzetébe. Az egyik zászlóalj azt a parancsot kapta, hogy Petrovecből vonuljon Szeletyin körzetébe, és biztosítsa a hadtest bal szárnyát. A hadtest csapatai elé tehát azt a feladatot tűzték, hogy találkozó irányokban tevékenykedve, szeptember 12-én a nap végére jussanak ki a Tataruv–Kzsivoruvnya frontútvonalra.[82] (Vázlat a 163. oldalon.)

A támadás rendkívül nehéz körülmények között folyt. De sem a hegyes terep, sem a rossz időjárás, sem az ellenség elkeseredett ellenállása nem tudta már megállítani a szovjet harcosokat. Mindenki szilárdan bízott a sikerben. A. I. Gasztyilovics vezérezredes, a 17. gárda-lövészhadtest volt parancsnoka, a következő epizódra emlékszik vissza:

„Még a támadás első napján történt, hogy amikor egy hegyi ösvényen fölfelé haladtam a Jaremcsa körzetében levő új figyelőhelyre, észrevettem egy magas, sovány katonát, aki karabélyára támaszkodva, elgondolkodva állt egy fűvel benőtt, régi lövészárok előtt.

– Miről töpreng? – kérdeztem.

– A régi idő jutott eszembe, tábornok elvtárs – válaszolt a katona. – Hiszen ez az én lövészárkom, amelyben még az első német háborúban gunnyasztottam. Itt esett el akkor a pajtásom – folytatta. – Akkor nem sikerült áttörnünk a Kárpátokon, de most, érzem, hogy átjutunk!"

Szeptember 12-én a hadtest alakulatai 8–12 kilométert nyomultak előre. Az ellenség a támadási sáv jobb szárnyán és közepén fejtette ki a legerősebb ellenállást. Különösen heves harcok bontakoztak ki a hegyláncok mentén húzódó Paszecsna–Mikulicsin terepszakaszon.

Ezen a napon a 8. lövészhadosztálynak sikerült elfoglalnia Mikulicsin helységet, a 2. gárda-légideszanthadosztálynak Akresorit és Prokuravát, a 138. lövészhadosztálynak pedig Bukovecet és Rosztokit. E hadosztály egyik ezrede, Usztye Putyila megszállása után, nyugatnak fordult s Kzsivoruvnya körzetébe tartott.

A hadtest támadási sávjának bal szárnyán az ellenség gyenge ellenállást tanúsított; kisebb osztagok fedezete alatt főerőit nyugat felé, Vorohta körzetébe vonta vissza.

82 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 736, лл. 123—124.

A támadás három napja alatt a 17. gárda-lövészhadtestnek a támadási sáv középső részén 5–15, a bal szárnyon 30–60 kilométert sikerült előrenyomulnia, és megközelítette a legfontosabb hágókat. A 138. lövészhadtest erőinek a Zsabja–Jaszenuv Gurni körzetben történt összpontosítása révén a hadtest támadási sávja 60 kilométerre rövidült.

Az ellenség, amely igyekezett megakadályozni csapatainkat a hágók elérésében, szeptember 14-én fokozta ellenállását. A hitleristák az uralgó magaslatokra és egyes hegyláncokra támaszkodva, géppuska- és aknavetőtűzzel árasztották el a köztük levő átjárókat és feltartóztatták csapataink további előnyomulását. Különösen szívós ellenállást tanúsítottak Csarni Potok körzetében.

Az ellenség lerombolta az utak valamennyi hídját, sőt a keskenyebb szakaszokon az utakat is tönkretette, ezek rendbehozatala hosszabb időt vett igénybe.

Az ellenség védekezését megkönnyítő terepviszonyokon kívül a hadtest támadásának ütemét még az is lassította, hogy a tüzérség elmaradt a gyalogság harcrendje mögött, mihelyt a csapatok a hegyek között aktív tevékenységet kezdtek. Ezt azzal lehetett magyarázni, hogy az anyagi eszközöket sok helyütt meredeken emelkedő, rossz állapotban levő utakon kellett szállítani, s ezek gyakran tűz alatt álltak. A tüzérek, akik főként éjszaka mozogtak, a legkülönfélébb vontatási módokat alkalmazták (kézi erő, csörlők, gépkocsik). Néha két gépkocsival kellett egy-egy löveget vontatni.

Szeptember 15-én a frontparancsnok pontosította a 17. gárda-lövészhadtest feladatát. Eszerint a hadtestnek támadás közben főerőivel a jobb szárnyon kellett csapást mérnie és kijutnia a Zelenaja–Jaszinya terepszakaszra; a továbbiakban pedig Jaszinya körzetéből Brusztura irányában kellett tevékenykednie.[83]

A tüzérség hiánya miatt a hadtest szeptember 17. és 19. között nem ért el sikert. A parancsnok akkor úgy határozott, hogy egy napra felfüggeszti a támadást, lőszert szállíttat a helyszínre és a tüzérséget felzárkóztatja a csapatokhoz.

Ezek az intézkedések biztosították a gyalogság szükséges tüzérségi támogatását és lehetővé tették, hogy a következő napokban némi sikert érjünk el. A 8. lövészhadosztály a szeptember 20-ig és 21-i harcok eredményeként elfoglalta Zelenaját, és előnyomulása közben hat, Szinyak körzetéből indított ellenlökést vert vissza. A hadosztály egyik ezrede tovább harcolt a Mikulicsintól nyugatra és délre eső körzetben. A 2. gárda-légideszanthadosztály az ellenség tűzellenállásának leküzdése és három ellenlökés visszaverése után kiverte az ellenséget a Katiluvkától északra levő magaslatokról és két nap alatt 3–5 kilométert nyomult előre. A 138. lövészhadosztály, amely valamennyi ezredével a Zsabje–Vorohta út mentén tevékenykedett, eközben 6 kilométert nyomult előre és megközelítette Vorohtát.

Szeptember 22-én a hadtest parancsnoka határozottabb harctevékenységet követelt a hadosztályoktól: a 8. lövészhadosztálynak a nap végére el kellett foglalnia Jablonyicát, oly módon, hogy az ellenség ne vonulhasson vissza a Jaszinyába vezető úton; a 2. légideszant-hadosztálynak, amely Ilmin keresztül, északkeleti

83 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 736, лл. 128—129.

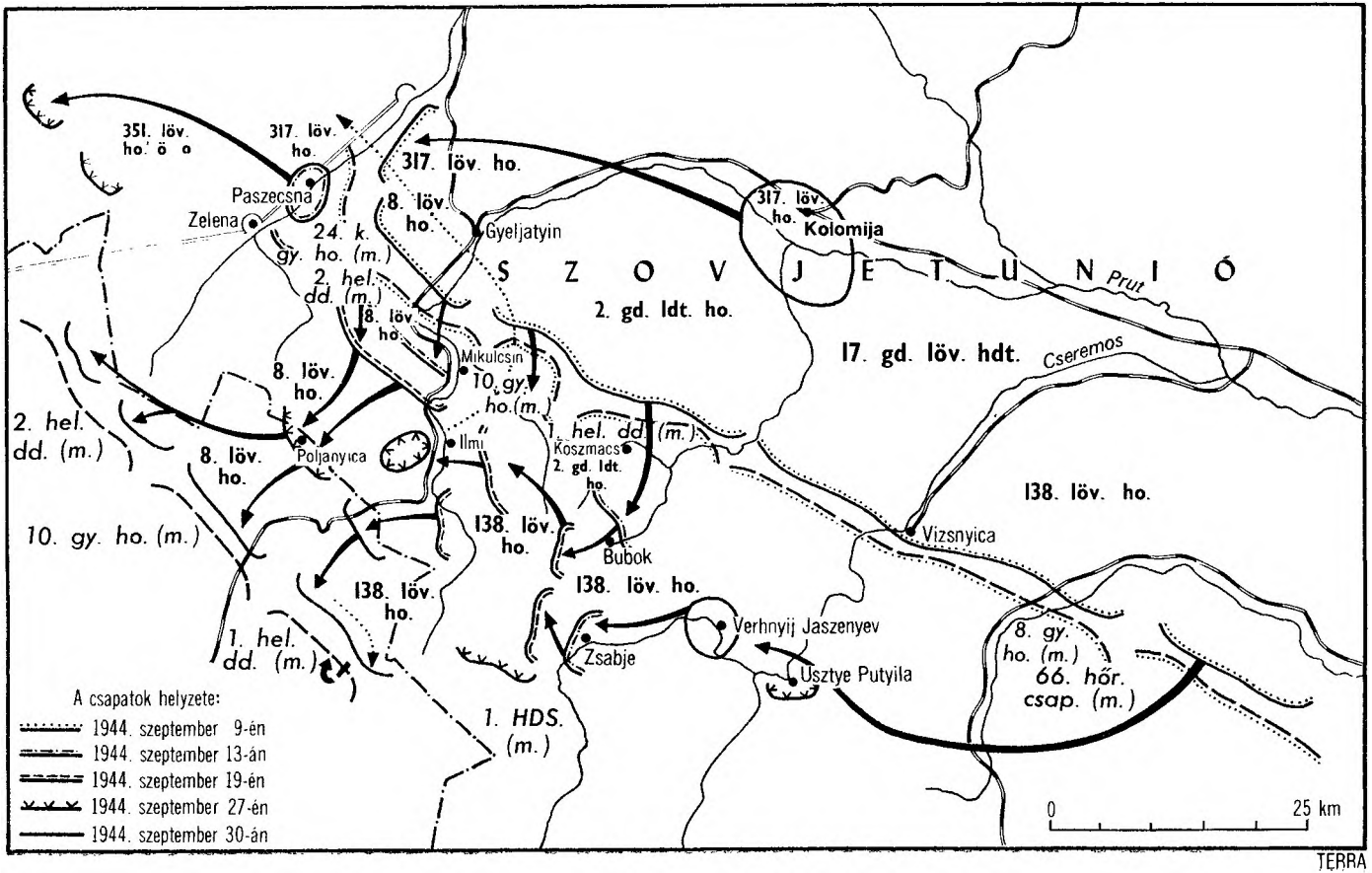
351. löv. ho.
317. löv. ho.
317. löv. ho.
317. löv. ho.
Kolomija
Paszecsna
Zelena
24. k. gy. ho. (m.)
2. hel. dd. (m.)
8. löv. ho.
Gyeljatyin
8. löv. ho.
8. löv. ho.
Mikulcsin
10. gy. ho. (m.)
SZOVJETUNIÓ
2. gd. ldt. ho.
17. gd. löv. hdt.
Prut
Cseremos
2. hel. dd. (m.)
8. löv. ho.
Poljanyica
Ilmi
1. hel. dd. (m.)
Koszmacs
2. gd. ldt. ho.
138. löv. ho.
Vizsnyica
10. gy. ho. (m.)
138. löv. ho.
Bubok
138. löv. ho.
138. löv. ho.
Verhnyij Jaszenyev
Zsabje
Usztye Putyila
1. hel. dd. (m.)
8. gy. ho. (m.)
66. hór. csap. (m.)
1. HDS. (m.)
A csapatok helyzete:
1944. szeptember 9-én
1944. szeptember 13-án
1944. szeptember 19-én
1944. szeptember 27-én
1944. szeptember 30-án
0
25 km

TERRA

irányban fejtett ki harctevékenységet, el kellett foglalnia Tataruvot; a 138. lövészhadosztály pedig feladatul kapta, hogy Vorohta elfoglalása után a környező, nyugati magaslatokon egy ezredet hagyjon, a többi erővel pedig az 1059,9 és az 1011,4 magaslatokon keresztül Jablonyica irányában fejlesszen ki támadást.

A hadtest csapatai, a makacs ellenállást leküzdve, előrenyomultak, és miután szeptember 22-én mintegy 12 ellenlökést vertek vissza, estére elfoglalták Vorohtát. A helységért vívott harcokban bátorságot és lelményességet tanúsítottak a 138. lövészhadosztály egyik zászlóaljának harcosai, akiknek parancsnoka Kiricsek százados volt. Alighogy alegységeik rohamra lendültek, az ellenség fergeteges tüzérségi és aknavetőtüzet zúdított rájuk. Tüzéreinknek sehogy sem sikerült megsemmisíteniük az ellenség ütegeit. Akkor Csemisz hadnagy, a 7. század parancsnoka, egy csoport önkéntessel vállalta, hogy megsemmisíti az ellenség ütegeit. Nehezen lehetett bízni a vállalkozás sikerében: hiszen a két ellenséges üteggel szemben mindössze hét katona indult el a feladat teljesítésére.

Kis idő múlva azonban az ellenség 105 milliméteres ütege... a saját aknavető ütegeire nyitott tüzet. A hitleristák soraiban pánik keletkezett. Kiderült, hogy Csemisz hadnagy Jefremov szakaszvezetővel és más harcosokkal együtt áttört az ellenséges üteg mögé, megsemmisítette a kezelőszemélyzetet és a zsákmányolt lövegekből tüzet nyitott.

A következő napon a hadtest csapatai a legfontosabb irányokban megtörték az ellenség ellenállását és teljesen megtisztították a Mikulcsin–Vorohta utat. A 8. lövész- és a 2. gárda-légideszanthadosztály csapatai benyomultak Tataruvba, a 138. lövészhadosztály kijutott Jablonyica keleti széléhez. Előttük volt a Jablonyicai-hágó.

Szeptember 24-én a 2. gárda-légideszanthadosztályt kivonták a front tartalékába.

A hadtest megmaradt csapatai átcsoportosításának szükségessége parancsolóan előírta, hogy függesszék fel a 138. lövészhadosztály támadását, amelyre az a feladat várt, hogy egyik ezredével felváltsa Tataruv körzetében a 2. gárda-légideszanthadosztály alakulatait.

A hadtest két hadosztályával folytatta a támadást, de szeptember 24-én nem ért el sikert.

Szeptember 25-én a 8. lövészhadosztály a 310. lövészezred két zászlóaljával és a 151. lövészezreddel – ezek Tataruvból az 1544-es magaslatot északról megkerülve, menetben érkeztek ide – kiverte az ellenséget a 1544-es magaslattól nyugatra levő magaslatokról, és kijutott Poljanyica Popovicsovszka északi széléhez. A következő két nap a hadosztály, mindhárom ezreddel az első vonalban harcolva, elfoglalta Poljanyicát, azután pedig Jablonyicát, és az ellenség ellenállását a jaszinyai védelmi csomópont előterében megtörve, az 1129-es magaslat-Jablonyicai-hágó szakaszon átkelt a Kárpátok fő hegyláncán és szeptember 27-én estére kijutott az ellenség fő védelmi vonalának peremvonalához.

A 138. lövészhadosztály szeptember 25-én kiverte az ellenséget a Tataruvtól és Vorohtától nyugatra emelkedő magaslatokról, és a további támadást délnyugati irányban kifejlesztve, szeptember 27-én este átkelt a fő hegyláncon és a

Jaszinyától északkeletre levő erdőben folytatta a harcot. Emellett a bal szárnyon tevékenykedő 344. lövészezred szeptember 27-én Voronyenka állomástól nyugatra négy – zászlóaljnyi erővel végrehajtott – ellenlökést vert vissza. A szeptember 26-i és 27-i harc eredményeként a hadtest csapatai mintegy 500 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, 13 löveget és 120 géppuskát zsákmányoltak.

A szovjet harcosokra az a feladat várt, hogy leküzdjék a jaszinyai védelmi csomópontot, az Árpád-vonal egyik leghatalmasabb hegyi erődítményét.

Jaszinya község a Tisza és a Fekete-Tisza mentén fekszik. Három út vezet hozzá: Mikulicsinból, Bruszturából és Vorohtából.

Az ellenség ezt a helységet a védelmi vonalon kívül hagyta, és csak négy kiserődöt épített az utak ellenőrzésére, védelmi csomópontot pedig Jaszinya déli szélén szervezett, ahol szűk volt a terep és az egyetlen út a hátországba, Rahovba vezetett.

A jaszinyai védelmi csomópont 19 támpontból állt, amelyek összefüggő vonalban sorakoztak egymás mellett. Mindegyik két-három nyitott tűzfészekből, továbbá vasbeton és fa-föld óvóhelyekből állt. Sok támpontnak ezenkívül tüzérségi állásai és parancsnoki harcálláspontjai is voltak. Minden támpontot körkörös védelemre tettek alkalmassá, zárt lövészárkok kötötték össze a berendezéseket és nyitott lövészárkok biztosították az összeköttetést a szomszédos támpontokkal; a tűzrendszert is körkörösen szervezték, a drótakadályok pedig a támpont körvonalait követték. A támpont kölcsönös tűzösszeköttetésben állt a szomszédos – jobb és bal oldali – támpontokkal és biztosította a peremvonalhoz vezető megközelítő útvonalak tűz alatt tartását, az akadályok előtti térségben. A támpontok azonkívül tűztámogatást kaptak az aknavetőktől is, ezeknek állásai így helyezkedtek el: az első a vasútvonal mentén, a második ettől keletre, a hegynyúlvány túlsó lejtője mögött, a harmadik pedig a Tisza jobb partján, az árterületen. Tűztámogatást a szidovecki támpont tüzérsége nyújtott.

A Tisza bal partján fekvő jaszinyai csomópont területén földút vezetett keresztül. A folyó jobb partjával való összeköttetés biztosítására az árterületen és a Tiszán át hidakat építettek.

A védelem többi szakaszán a peremvonalat gyalogság elleni akadályokkal látták el: ezek sátorszerű hálót alkottak, amelyet két sor karóhoz rögzítettek. Előrevetett alegységeink még a helység előterében villanyárammal töltött drótakadályokra bukkantak. Gumiszigetelőkkel ellátott vasbeton oszlopokon csupasz huzalok voltak kifeszítve. A németek két, nagy teljesítményű áramfejlesztőtelepet szállítottak ide és 3000 volt feszültségű áramot bocsátottak a vezetékekbe. Felderítő-utászaink idejében észrevették ezt, a tüzérek pedig szétzúzták az áramfejlesztő-telepeket.

Minden arra vallott, hogy az ellenség itt tartós és szívós ellenállásra készült.

A hadtest Jaszinyát úgy foglalta el, hogy megkerülte a járhatatlannak tartott Szvidovec és Polonina Germanszka hegyláncokat. E magas, erdős hegyláncok megkerülése annyira nehéz volt, hogy az ellenség egyáltalán nem számított ebből az irányból csapásra, s csak itt-ott fedezte azt gyenge tábori védelemmel. A had-

osztály csapatai, miután áttörték a hegyvonalakon levő tábori biztosító osztagok láncát és visszaverték a megkerülő manőver megakadályozására irányuló ellenlökéseket, a megerődített körzet teljes bekerítésének valóságos veszélyét idézték elő az ellenség számára. A 10. magyar gyalogoshadosztály és egy hegyilövészdandár alakulatai – miután állományuk kétharmadát elveszítették – megkezdték a visszavonulást.

Jaszinyát alakulataink szeptember 28-án foglalták el. Nyomban megkezdődött a következő, tartós védelemre berendezett csomópont – a 30 kilométerre délre eső Rahov megkerülése a hegyláncokon át.

A 17. gárda-lövészhadtest húsznapi harc során – miközben jobb szárnyával 30–40 kilométeres, bal szárnyával pedig 60–100 kilométeres mélységben nyomult előre – elfoglalta a Jablonyicai-hágót. Szeptember végére a hadtest csapatai jelentős területet szabadítottak fel, és megközelítették a jaszinyai erődítményeket. A hadtest támadási sávja ebben a körzetben 10–12 kilométerre szűkült.

Hogy a hadtest erőfeszítései a Jablonyicai-hágó elfoglalására összpontosultak, ezt mindenekelőtt az idézte elő, hogy ott műút vezetett, amely lehetővé tette a haditechnikai eszközök szállítását (a hegylánc itt alacsonyabb volt, mint másutt). Azonkívül, az ellenség is Jaszinyán keresztül vonult vissza.

Az ellenség lassan hátrált, minden közbeeső sávon igyekezett megállni, s csupán csapataink erőteljes harci tevékenysége következtében hagyta el ezeket. E harcokban a hitleristák több mint 4000 katonát és tisztet veszítettek, ezek közül 600 volt a foglyok és mintegy 3500 a halottak száma. A hadtest csapatai 34 löveget, 200 géppuskát és 10 aknavetőt zsákmányoltak.[84]

Meg kell jegyezni, hogy a támadás során megváltozott a hadtest harctevékenységének harcászati jellege. A kezdeti időszakban ez az egyes alegységeknek a hegyi ösvények és utak mentén – az ellenség által jól védelmezett fő közlekedési útvonalaktól távol – kifejtett harci cselekményein alapult. Később, amikor a hadtest támadási sávja egyre szűkebbé vált, a harcrend tömörebb lett, a harci cselekmények pedig célirányosabbakká váltak.

A hadtestnek megerősítése nem volt. Ezért a gyalogság támogatására a hadosztálytüzérséget különítették ki. Minden lövészezred támogatására rendszerint egy tüzérosztályt rendeltek. A hegyes terep viszonyai között kifejtett sikeres harctevékenységhez, ahol az ellenség a természetes viszonyokat kihasználva, tartós védelmet rendezett be, olyan szükség volt a hatékony tűztámogatásra, mint még sohasem. A tüzérség azonban elmaradt a gyalogság harcrendje mögött, nem tudott a hegyi ösvényeken és a keskeny utakon mozogni. Csak a fő utak mentén vagy a közelükben tevékenykedő csapatok és alegységek kaptak tüzérségi támogatást.

A hadtest a frontbázisoktól jelentős távolságban harcolt. A szállítóeszközök elégtelensége miatt a csapatok és az alegységek nem kaptak kellő mennyiségű lőszert, és a lőszerhiány szinte állandóan érezhető volt.

84 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 736, л. 134.

AZ 1. UKRÁN FRONT 38. HADSEREGÉNEK HARCTEVÉKENYSÉGEI

Mint már megjegyeztük, a keleti-kárpáti hadművelet az 1. Ukrán Front 38. hadseregével együttműködésben folyt – ennek parancsnoka K. Sz. Moszkalenko vezérezredes, a Katonai Tanács tagjai A. A. Jepisev vezérőrnagy és F. I. Olejnyik vezérőrnagy, a törzsfőnök pedig V. F. Vorobjov vezérőrnagy volt.

A hadművelet megkezdése előtt a hadsereg három lövészhadtestből állt: Sz. M. Busev vezérőrnagy 52., I. Sz. Smigo vezérőrnagy 67. és A. L. Bondarev altábornagy, a Szovjetunió hőse 101. lövészhadtestéből. Ezeknek a hadtesteknek az állományába összesen kilenc hadosztály tartozott (a 70. gárda-, a 305., 304., 140., 183., 241., 211., 340. és 121. lövészhadosztály). Azonkívül, a hadsereg mellé rendelték a 25. harckocsihadtestet – parancsnoka F. G. Anyikuskin harckocsizó vezérőrnagy – és az 1. gárda-lovashadtestet – ennek parancsnoka V. K. Baranov altábornagy volt. A hadsereg második lépcsőjében volt az 1. csehszlovák hadtest – parancsnoka Kratochvil tábornok, szeptember 10-étől kezdve pedig Ludvík Svoboda tábornok.

Közvetlenül a 38. hadsereg előtt az ellenség 68., 208. és 545. gyalogoshadosztálya és több önálló egysége, alegysége védekezett. Valamennyi ellenséges egység és magasabbegység a védelem fővédőövében helyezkedett el.

Mint látható, az ellenséges csoportosítás nem volt erős. De tekintetbe kell venni azt a tényt, hogy a súlyos és szüntelen harcok alatt a mi csapataink is nagy veszteségeket szenvedtek. A személyi állomány nem tudta kipihenni magát a harcok után, a hadsereg szárnyai meggyengültek.

1944. szeptember 4-én a 38. hadsereg parancsnoka, K. Sz. Moszkalanko vezérezredes, megkapta a front direktíváját. Ebben ez állt:

„A szlovák területre való kijutás, valamint a német megszállók ellen harcoló szlovák csapatokkal és partizánokkal való egyesülés céljából, megparancsolom:

1. Hat lövészhadosztályból – a hadseregtüzérség és a 17. áttörő tüzérhadosztály támogatásával – két M–31-es sorozatvető dandárból, két M–13-as sorozatvető ezredből, az 1. csehszlovák hadtestből, az 1. gárda-lovashadtestből, valamint a 25. harckocsihadtest dandáraiból álló csoportosításnak át kell törnie az ellenség védelmét a Nepla (kizárva)–Odrzykoń szakaszon, és a támadást Potok–Dukla–Tylawa–Eperjes irányban kifejlesztve, ki kell jutni Szlovákia határához és egyesülni kell a német megszállók ellen harcoló szlovák csapatokkal és partizánokkal.

2. Az ellenséges védelem áttörése végett az első lépcsőben négy lövészhadosztályt, a második lépcsőben pedig két lövészhadosztályt kell tartani. Az áttörés és a további támadás kifejlesztése érdekében fel kell használni az 1. csehszlovák hadtestet, az 1. lovashadtestet és a 25. harckocsihadtest dandárjait.

3. A hadművelet első napján ki kell jutni a Jaslo–Osiek–Kobylany–Iwonicz–Bzianka terepszakaszra; a hadművelet harmadik napján el kell érni Szlovákia

határát a Bartne–Radocyna–Kružlová–Čertižné vonalon; a hadművelet ötödik napján el kell foglalni Stara Lubovňát és Eperjest.

4. A hadművelet második napján a Zmigród Nowy–Dukla terepszakaszról harcba kell vetni az 1. gárda-lovashadtestet, a 25. harckocsihadtestet, azzal a feladattal, hogy lendületes támadást fejlesszenek ki a következő irányokban: az 1. gárda-lovashadtest Zborov–Bardejov–Stara Lubovňa felé; az 1. csehszlovák hadtest és a 25. harckocsihadtest Tylawa–Ladomirová–Eperjes felé, – továbbá egyesüljön a szlovák csapatokkal és a partizánokkal és a hadművelet ötödik napján vegye birtokba Stara Lubovňa, Sabinov és Eperjes körzetét.

5. Jobbról, nyugat felől, a támadás kifejlődéséhez mérten szilárd védelmet kell szervezni három hadosztállyal a Szebnie–Jaslo–Csiek–Smerekowiec–Tylicz terepszakaszon.

Balra, Krosnót nyugat felől átkarolva, Jasliska irányában meg kell rövidíteni az ellenség védelmét, harci együttműködést kell teremteni a 4. Ukrán Front 1. gárdahadseregének jobbszárny-alakulataival, amelyek Sanok körzetéből Komańcza irányában támadnak majd.

6. A 2. légi hadsereg parancsnoka vadászrepülőgépekkel fedezze és egy csatarepülő-hadtesttel támogassa a 38. hadsereg támadását.

7. A tüzérségi előkészítés időtartama két óra, az Önnel személyesen közölt módszer szerint. Az egész hadműveletre szóló lőszerfelhasználás: 2,5 javadalmazás.

8. A hadművelet megkezdésének készenléti időpontja: IX. 7. hajnalban.

9. Az egyes intézkedéseket és a hadműveleti tervet kérem IX. 5-én 12.00 órára hozzám felterjeszteni."[85]

Szeptember 7-én a 38. hadsereg arcvonalán harcfelderítést végeztek. Az ellenséges védelem peremvonalára mért rövid, de nagy erejű tüzérségi tűzcsapás után a felderítőosztagok támadásra lendültek, és több szakaszon betörtek az ellenséges lövészárkokba. Foglyokat ejtettek, majd visszavonultak megindulási állásaikba. E harci cselekmények következtében sikerült pontosabban felmérni az ellenséges erők csoportosítását, felfedezni, hogy az ellenséges védelem sok szakaszán nincsenek összefüggő lövészárokvonalak és aknamezők, valamint 33 újabb tüzelőállást tudtunk bemérni.

A következő napon reggel 8 óra 45 perckor, 125 perces tüzérségi és légi előkészítés után, a hadsereg főerői támadásba mentek át.

A hadsereg fő csoportosításának támadási sávjában csapataink nem ütköztek szervezett ellenállásba és viszonylag könnyen elfoglalták az ellenség első védelmi állását.

A német fasiszta parancsnokság arra törekedett, hogy a megmaradt csapatait a Piotrówka–Bóbrka közbeeső védelmi terepszakaszra vonja vissza.

9 óra 35 perckor a hadsereg parancsnoksága, amely a gyalogságot közvetlen támogató harckocsik hiányát igyekezett pótolni, azt az utasítást adta a 25. harc-

85 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2712, д. 66, лл. 87–89.

kocsihadtest parancsnokának, hogy előrevetett osztagaival támogassa a hadsereg főcsoportosítása első lépcsőjének alakulatait és ugyanakkor kezdje meg a hadtest főerőinek előrevetését. Az 1. gárda-lovashadtest is ennek megfelelő parancsot kapott.

12 órára a 305. lövészhadosztály, amelynek parancsnoka A. F. Vasziljev ezredes volt, az ellenség jelentéktelen tűzellenállásával találkozva, elfoglalta Bajdyt, kierőszakolta az átkelést a Jasioka folyón és a nap végére, miután 6–7 kilométert nyomult előre, kijutott a Moderówka keleti része–Brzezówka terepszakaszra. Az ellenség erős ellenállása miatt a hadosztály ezen a napon nem tudott tovább előnyomulni.

A siker kifejlesztése céljából az 52. lövészhadtest parancsnoka déltájban a második lépcsőből harcba vetette a 340. lövészhadosztályt, amelynek parancsnoka F. N. Parhomenko vezérőrnagy volt. A hadosztály csapatai Potakówka irányában mozogva, erőszakkal átkeltek a Jasioka folyón és estére elérték a 334-es magaslat–Potakówka körzetet.

A 101. lövészhadtest is sikeresen fejlesztette ki támadását. A 70. gárda-lövészhadosztály, amelynek parancsnoka I. A. Guszev vezérőrnagy, a Szovjetunió hőse volt, a 305. lövészhadosztály csapataival együttműködve, 12 órára elfoglalta Jedliczét, és az ellenség második állását áttörve, a nap végére 10 kilométert nyomult előre és kijutott a Długétól délre eső körzetbe. A 183. lövészhadosztály, L. D. Vasziljevszkij vezérőrnagy parancsnoksága alatt, a támadás megkezdése után leküzdötte az ellenség első állását és Zrecin körzetébe nyomult előre. A második lépcső harcbavetése után a hadosztály alakulatai menetből áttörték a második ellenséges állást és kijutottak Chorkówka és Machnówka körzetébe, s ezen a napon 12 kilométert nyomultak előre.

Bonyolultabb volt a helyzet a 67. lövészhadtest támadási sávjában. A 241. lövészhadosztálynak (parancsnoka T. A. Andrijenko ezredes volt), amely a 38. hadsereg csapásmérő csoportjának állományában tevékenykedett, el kellett foglalnia Krosno várost, ahol az ellenség erős védelmet készített elő. A hadosztály csapatai támadásba mentek át, de csak Krosno elővárosát, Białobrzegit tudták elfoglalni, a nap végére pedig megközelítették a város délnyugati szélét. Az A. J. Kiszeljov vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 140. lövészhadosztály is részt vett a Krosnóért folyó harcban. A jobbszárny-csapatok megerősítésére a hadtestparancsnoknak nem volt lehetősége, ezért a városért vívott harc elhúzódott. A 121. lövészhadosztály széles arcvonalon tevékenykedő csapatai sem tudtak előnyomulni.

A 38. hadsereg csapatait az 1. gárda-csatarepülőhadtest (parancsnoka V. G. Rjazanov repülő altábornagy) és az 1. vadászrepülő-hadtest (parancsnoka J. M. Beleckij repülő altábornagy) kötelékei támogatták. A csata- és vadászrepülők harctevékenysége azonban nem befolyásolhatta lényegesen a hadsereg csapatai és magasabbegységei hadműveleteinek alakulását.

A hadseregparancsnok utasítására az áttörésbe bevetett lovas- és harckocsihadtestek gyors előnyomulása elősegíthette volna a feladat teljesítését. Az előretolt osztagok az ellenséges védelem mélységében előnyös terepszakaszokat fog-

lalhattak el, magukra vonhatták az ellenséges erők egy részét és megteremthették a hadtest sikeres harctevékenységéhez szükséges feltételeket.

A mélységben túlságosan széthúzódott lovashadtest előrevetett osztagai azonban nem tudták megelőzni a gyalogságot. Az a harckocsihadtest is elkésett az előretöréssel, amelynek előrevetett osztagai a lövészalakulatokkal együtt harcoltak.

A hadtest főerői, miután nem tudtak átkelni a Jasiołka folyón, szeptember 8-án az északi parton maradtak, a Dobieszyn és Zrecin melletti átkelőhelyek körzetében. Az előrevetett osztagok, miután átkeltek a Jasiołkán, harcok közepette nyomultak előre, az ellenség szüntelen oldaltüzében, az egyetlen úton, amelynek hídjait az ellenség lerombolta és ahol az aknamentesítést sem végezték el. Ezek a csapatok nehéz körülmények között harcoltak.

A 38. hadsereg fő csoportosításának csapatai a hadművelet első napján a a Moderówka (kizárva)–Krosno 12 kilométer széles sávban áttörték az ellenséges védelmet, 6–12 kilométer mélységben előrenyomultak, és estére kijutottak a Brzezówka–Chorkówka–Machnówka–Glowienka terepszakaszra. A napi feladatot azonban nem teljesítették, bár a 12–14 órára kialakult feltételek lehetővé tették a lovas- és a harckocsihadtest számára, hogy az áttörés helyére benyomulva, kifejlessze csapataink sikereit. A helyzet ugyanis az volt, hogy a hadsereg főcsapásának irányában az ellenség visszavonult, védelmi sávjai pedig a mélységben nem voltak megszállva.

Indokolatlan volt az a körülmény, hogy a 101. lövészhadtest parancsnoka a hadtest második lépcsőjét nem vetette harcba. A második lépcső harcbavetése elősegítette volna a támadás mélységi kifejlesztését.

A német parancsnokság, amelyet nyugtalanított a 38. hadsereg támadása s igyekezett megakadályozni csapataink benyomulását Szlovákiába, sürgősen átcsoportosította erőit. Szeptember 8-án a 75. gyalogos- és az 1. harckocsi-hadosztályt Bóbrka körzetébe irányították. Szlovákiából a helyszínre érkezett néhány alegység, amely ott a partizánok ellen harcolt.[86]

Szeptember 9-én reggelre az ellenség, miután csapatait átcsoportosította, jelentősen megerősítette harcrendjét és a Potakówkától, Chorkówkától és Machnówkától délre húzódó hegylánc északi lejtőin szervezte meg a védelmet. De szeptember 9-én reggel sem a front, sem a 38. hadsereg törzsének nem voltak adatai az ellenség által végrehajtott átcsoportosításról és a hadseregünk sávjában levő csapatainak jelentős megerősítéséről.

A 38. hadsereg parancsnokának utasítására 9 óra 35 perckor harcba vetették a 25. harckocsihadtest előrevetett osztagait. 10 órakor az összpontosítási körletekből megkezdték az előnyomulást az 1. gárda-lövészhadtest előrevetett osztagai, délután pedig e hadtest főerői és az 1. csehszlovák hadtest dandárjai.

Csapataink támadása, a parancsnak megfelelően, szeptember 9-én reggel kezdődött. A harcok elhúzódtak. Még az 1. gárdalovas-, a 25. harckocsihadtestnek és az 1. csehszlovák hadtestnek az ütközetbe való bevetése sem változtatta meg

86 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9007, д. 52, лл. 48, 49.

lényegesen a helyzetet. A hadsereg csapatainak lassú előnyomulása főként azzal volt magyarázható, hogy fő csoportosításának támadási sávjában megváltoztak az erőviszonyok. Ezért a frontparancsnok úgy határozott, hogy a szeptember 10-ére virradó éjszakán a 38. hadsereg arcvonalán összpontosítja a 4. gárda-harckocsihadtestet, amelynek parancsnoka P. P. Polubojarov harckocsizó altábornagy volt.

Azonkívül, a hadseregparancsnok bevonta a fő csoportosítás állományába a 67. lövészhadtest 121. lövészhadosztályát, amelyet az 1. csehszlovák hadtest 2. csehszlovák légideszantdandárja váltott fel.

A hadseregparancsnok, tekintettel az erőviszonyok változására úgy határozott, hogy korlátozott feladatokat tűz a csapatok elé. A gyorsanmozgó magasabbegységeknek a lövész-magasabbegységekkel együtt kellett támadniuk. Ez kényszerű döntés volt – és szükséges is olyan körülmények között, amikor az ellenség szüntelenül erősítette csoportosítását.

A szeptember 10-re virradó éjjelen az ellenség a második védőövbe dobta át a 78. gyalogoshadosztály 14. gyalogosezredét és az 1. páncéloshadsereg 1. rohamezredét.

A szeptember 10-én reggel megkezdődött tüzérségi előkészítésünk 30 percig tartott. Amikor a csapatok rohamra lendültek, újra erős ellenállásba ütköztek. Az ellenség néha ellenlökést is intézett. A harcok éjjel-nappal szüntelen hevességgel folytak. Szeptember 10-én és 11-én a hadsereg csapatai 2–6 kilométert nyomultak előre. A 101. lövészhadtest, az 1. gárda-lovashadtesttel együttműködve, keskeny szakaszon áttörte az ellenség második védőövét. Szeptember 12-én éjjel a lovashadtest alakulatai kijutottak az ellenséges védelem mélységébe, és már szeptember 13-án reggel mintegy 20 kilométert nyomultak előre.

A hadtestnek az áttörésbe való bevetését azonban nem biztosították megfelelően. A hadtest 2 kilométer széles folyosón keresztül támadott, amelyet mindkét szárny felől tűz alatt tartott az ellenség. Az áttörési szakasz szárnyainak az összfegyvernemi magasabbegységekkel történő fedezését nem szervezték meg kellő módon. A tüzérségi támogatás is elégtelen volt. A támadást alig 120 löveg biztosította. Az ellenséges ütegeket igen rosszul derítették fel, és tüzüket nem sikerült idejében elhallgattatni. A hadművelet e feszített periódusában komoly szerepet játszhattak volna légikötelékeink összpontosított csapásai az áttörésbe való bevetés szakaszán. A légierő azonban szeptember 12-én széles arcvonalon tevékenykedett, s ezért nem nyújtott lényeges segítséget a lovashadtestnek.

A hadtest bevetése az áttörésbe erős ellenséges tűz közepette és lassan folyt. A lovascsapatok jelentékeny veszteségeket szenvedtek. Ez már valójában nem egyes alakulatoknak az áttörésbe történt bevetése volt, hanem a hadtest valamennyi erejének harcbavetése, azzal a feladattal, hogy kijussanak az ellenség mélységébe.

A hadtestnek rendkívül kevés lőszere volt: a 76 milliméteres ezredágyúkhoz 300 lövedék, a 82 milliméteres aknavetőkhöz 420, a 120 milliméteresekhez pedig 84 akna. Az adott helyzetben ennyi még néhány órányi harchoz sem volt elegendő.

A hadtest a harctevékenységét bonyolult és sajátságos helyzetben fejtette ki. Szeptember 14-én az ellenségnek sikerült a Glojsce–Lysa Góra szakaszon benyomulnia az áttörésbe és elvágnia az 1. gárda-lovashadtestet a 38. hadsereg főerőitől. A hadtest csak szeptember 24-én tudott kitörni a bekerítésből.

A hadművelet hét napja alatt a 38. hadsereg csapatai tehát körülbelül 22 kilométer széles arcvonalon áttörték az ellenség fő védelmi övét, keskeny szakaszon leküzdötték a védelem második övét, s miután a főerőkkel 23 kilométeres mélységben előrenyomultak, megszállták a Zmigród Nowy–Dukla útvonalat.

A hadművelet első szakaszában a hadsereg csapatai elé tűzött feladatot nem sikerült teljesen végrehajtani. A szovjet haderők támadása mégis lényegesen megváltoztatta a felkelők helyzetét, mivel nagy ellenséges erőket vontak el. Míg szeptember első napjaiban az ellenség túlerővel szorongatta a felkelőket és szétzúzással fenyegette őket, a front most a Lipotovská Osadától északra és a Telgarttól délre eső körzetben stabilizálódott.

Eközben a 38. hadsereg harci cselekményei folytatódtak. Szeptember 15-ére a hadsereg valamennyi alakulata bekapcsolódott a hegyek között, a rendkívül erős ellenséges csoportosítással vívott szívós és heves harcokba.

Ebben a helyzetben a front parancsnoka utasította a hadseregparancsnokot, hogy Wróblik Królewski körzetéből a hadsereg bal szárnyával mérjen csapást a Jaśliska–Tylawa irányban, azzal a feladattal, hogy kijusson a Dukla körzetében védekező ellenséges csoportosítás hátsó vonalaiba és egyesüljön az 1. gárda-lovashadtesttel. Ugyanakkor a front parancsnoka tekintetbe vette az ellenséges erőknek s különösen a páncélos-magasabbegységeknek a 38. hadsereg arcvonalán észlelhető rohamos gyarapodását, és ezért a 38. hadsereget a front más hadseregeiből átcsoportosított élőerőkkel és harceszközökkel erősítette meg.

Ez helyes és időszerű döntés volt. A hadsereg bal szárnyán az ellenség védelme kevésbé szilárd volt, s ez módot nyújtott arra, hogy aránylag gyorsan áttörjük, megszálljuk a legfontosabb műutakat, csapatainkat az ellenség duklai csoportosításának hátába vezessük és egyesüljünk az 1. gárda-lovashadtest alakulataival.

Az ellenség igyekezett meghiúsítani csapataink támadását, s ezért szeptember 15-én reggel az 1. és a 8. páncélos-, a 208. gyalogoshadosztálya és a 78. gyalogoshadosztálya erőinek egy részével csapást mért hadseregünk jobb szárnyára. Az 52. és a 101. lövészhadtest segítségére, amely harcra kelt az ellenséggel, a hadseregparancsnok Tarnowce körzetébe irányította át az újonnan érkezett 37. páncéltörő tüzérdandárt. A hitleristák támadását sikerült meghiúsítani. Csapataink megtartották állásaikat és súlyos veszteséget okoztak az ellenségnek.

Szeptember 15-én délelőtt rövid tüzérségi előkészítés után a hadsereg bal szárnyán a 67. lövész- és a 4. gárda-harckocsihadtest támadást indított. A lövészcsapatok nem értek el sikert. A harckocsizók nyugatról megkerülték az ellenség főerőit és heves harc után 18 órára betörtek Rymanówba. Az ellenségnek a hegylánc északi lejtőin húzódó, második védelmi övét azonban nem sikerült menetből áttörniük. 4–5 kilométeres előnyomulás után a harckocsidandárok kénytelenek voltak abbahagyni a támadást.

Meg kell jegyezni; az a kísérlet, hogy a hadtest főerőinek frontális csapásával törjenek át a hegyes szakaszon, indokolatlan volt és nagy veszteségekhez vezetett.

A 4. harckocsihadtestnek és a 4. Ukrán Front 1. gárdahadserege jobbszárnymagasabbegységeinek Rymanów körzetébe történt előnyomulása arra kényszerítette az ellenséget, hogy a 68. gyalogoshadosztály erőinek egy részét éjjel a második védőövbe vonja vissza.

Szeptember 16-án a hadseregparancsnok a Rymanówtól délre emelkedő hegylánc elfoglalása végett azt az utasítást adta, hogy előbb gépesített gyalogsági erőkkel és kisszámú harckocsival el kell foglalni a hegyek közti átjárókat, azután pedig a siker kifejlesztésére Jaśliska irányában be kell vetni a 4. gárda-harckocsihadtest főerőit.

A lövészcsapatok hadműveleteihez – hogy a hegyi átjárót elfoglalhassák – tüzérségi és légi biztosításra volt szükség, ezt azonban nem sikerült megteremteni.

Szeptember 16-án reggel, amikor csapataink támadásba mentek át, súlyos harcok kezdődtek. A hadsereg csapatai a támadási sáv középső részén mintegy 15 ellenlökést vertek vissza, de csak 2 kilométert nyomultak előre és csupán Iwlát tudták elfoglalni. A hegyi átjárót a Rymanów körzetében tevékenykedő csapatok sem foglaltak el, itt az ellenség több mint nyolc tüzérségi üteget vont össze.

A helyzet értékelése után a hadseregparancsnok azt az utasítást adta a 4. gárda-harckocsihadtest parancsnokának, hogy különítsen ki erős előrevetett osztagot, azzal a feladattal, hogy az a Seniawától délre (Rymanówtól 6 kilométerre keletre) levő hegyi átjárón keresztül kerülje meg a jelentősen megerődített ellenséges állásokat.

Az előrevetett osztag állományába az L. I. Baukov ezredes parancsnoksága alatt álló 13. gárda-harckocsidandárt különítették ki. Szeptember 17-én éjjel egy órakor az előrevetett osztag alegységei kijutottak Seniawa körzetébe, és meglepésszerű csapással elfoglalták a helységet. Az ellenség nem várt csapást ezen a szakaszon, védelme pedig itt jóval gyengébb volt, mint Rymanów körzetében.

Reggel az egész fronton újra elkeseredett harcok lángoltak fel. Csapataink sorra verték vissza a gyalogság és a harckocsik ellenlökéseit. Az ellenség jelentős veszteségeket szenvedett.

A 4. gárda-harckocsihadtest változatlanul Rymanów körzetében harcolt. Az ellenség erős ellenállása miatt azonban nem tudott előnyomulni. Ezért a front parancsnoka, aki a hadseregparancsnok harcálláspontján tartózkodott, azt a parancsot adta, hogy a szeptember 18-ára virradó éjszakán csoportosítsák át a hadtest főerőit. Ezek haladjanak át a Seniawától délre levő hegyi átjárón, s a hadtest előrevetett osztaga – a Baukov ezredes parancsnoksága alatt álló 13. gárda-harckocsidandár – nyomában támadjanak; ez utóbbi szeptember 17-én estére Pastwiskáért harcolt. A 4. harckocsihadtesttel együtt a bal szárnyon a 31.

harckocsihadtestnek is támadnia kellett (parancsnoka V. J. Grigorjev harckocsizó vezérőrnagy), ez a hadtest azelőtt a front tartalékában volt.

E magasabbegységek támadása, rövid tüzérségi előkészítés után, szeptember 18-án déltájt kezdődött. Annak következtében, hogy az ellenség tűzrendszere a hegyi átjáró körzetében nem bomlott fel és hiányzott a csapataink megfelelően hatékony tüzérségi támogatása – a harc igen hevessé vált.

Harckocsijainkra, amelyek oszlopokban mozogtak és nem volt lehetőségük harcrendbe fejlődni, érzékeny csapásokat mértek az ellenség kis harckocsivadász csoportjai és rohamlövegei. A kilőtt harcigépek eltorlaszolták az utat és meglassították a harckocsidandárok mozgását. Az út felszabadítása érdekében a megrongált harckocsikat félre kellett húzni. Ez azonban sok időbe telt. A terep aknamentesítése során is gyakran meg kellett állni.

A harckocsidandárok csak szeptember 19-én reggel és jelentékeny veszteségek árán tudtak átkelni a hegyi átjárón és kijutni Tarnawka körzetébe, de kedvező feltételeket hoztak létre a hegylánc északi lejtőin, a Dukla és Rymanów körzetében védőállást elfoglaló ellenséges csoportosítás szárnya és háta ellen irányuló támadáshoz.

Ugyanezen a napon a frontparancsnok a 38. hadsereg állományába osztotta I. P. Govorov vezérőrnagy 127. lövészhadosztályát és a 12. aknavetődandárt.

Szeptember 20-án reggel a harckocsihadtestek azt a parancsot kapták, hogy folytassák a támadást a duklai ellenséges csoportosítás megsemmisítése végett. Erre az időre a német parancsnokság, amely bekerítéstől félt, visszavonta a hegyláncról a csoportosítás erőinek zömét és csak jelentéktelen utóvédeket hagyott hátra.

A 4. gárda-harckocsihadtest, a támadást felújítva, 10 órakor elfoglalta Desznót. A hadtest sikerét elősegítette a műszaki csapatokkal kialakított jó együttműködés – gyorsan aknamentesítették a terepet, kerülő útvonalakat építettek ki. Délután a 4. gárda-harckocsihadtest harckocsizói kelet felől megközelítették Dukla helységet, 15 óra 30 perckor pedig előrevetett alegységei betörtek a faluba. Északról és északnyugatról az 1. csehszlovák hadtest alakulatai támadtak Dukla irányában. A szovjet és a csehszlovák katonák közös erőfeszítéssel felszabadították az ellenségnek ezt a fontos kárpáti támpontját. A hadtest most déli irányban, a Duklai-szoroshoz vezető gépkocsiút mentén mérhetett csapást.

A 31. harckocsihadtest ezen a napon a Królik Woloskitól nyugatra emelkedő magaslatokat foglalta el. M. J. Tyimofejev ezredes 242. harckocsidandárja Pulawy felszabadítása után Polany Surowiczněhez ért és a helység szélén harcba bocsátkozott.

Három nap alatt a hadsereg balszárny-csoportosítása 10–12 kilométerre vetette vissza az ellenséget.

Szeptember 21-én a hadseregparancsnok a fő erőfeszítéseket a déli és a délnyugati irányban jelölte ki. A 38. hadsereg csapatai azt a feladatot kapták, hogy törjék meg az ellenség ellenállását, foglalják el a Kárpátok fő hegyláncát és egyesüljenek az 1. gárda-lovashadtest csapataival.

A támadás a szeptember 21-ére virradó éjszakán kezdődött. Az ellenség min-

den irányban szívós ellenállást fejtett ki. Kétnapi harc során csak a hadsereg bal szárnyán sikerült némi eredményt elérni. A harckocsihadtestek alakulatai elfoglalták Trzciany körzetét, a 140. lövészhadosztály Lubatowát, a 359. lövészhadosztály pedig Szklaryt.

Hogy gyorsabban egyesüljenek az 1. gárda-lovashadtesttel, amely Korojevec–Dobroslava körzetében harcolt, a frontparancsnok azt követelte a 38. hadsereg parancsnokától, hogy szeptember 23-án két harckocsihadtesttel déli irányban mérjen csapást.

A hadseregparancsnok, miután nagy harckocsi- és tüzérségi sűrűséget hozott létre és légi támogatást is felhasznált, úgy határozott, hogy erős csapást mér a Trzciany–Tylawa műút mentén. A támadás sikere esetén az ellenség, amely a hadsereg bal szárnyával szemben védekezett, elveszítette volna az egyetlen útvonalát. A 38. hadsereg főerőinek ez lehetőséget jelentett arra, hogy egyesüljenek a lovashadtesttel; azonkívül csapataink előtt megnyíltak volna a Duklahágóhoz vezető megközelítő útvonalak is.

Szeptember 23-án 11 órakor megkezdődött a roham tüzérségi előkészítése. 25 perc múlva megkezdte tevékenységét a légierő. A bombázók, vadászfedezettel, Trzciany és Tylawa körzetében csapásokat mértek az ellenséges védelem vonalára. 11 óra 35 perckor a csatarepülőgépek is beavatkoztak a harcba. A tüzérség és a légierő összpontosított csapásai demoralizálták az ellenséget és megbontották tűzrendszerét.

11 óra 40 perckor a gyalogság és a harckocsik tüzérségi támogatással rohamra lendültek. Az ellenséget felmorzsolták, és az nagy veszteségeket szenvedve, Trzciany körzetéből déli irányban vonult vissza.

16 órakor a harckocsik és a gépesített lövészcsapatok elfoglalták Tylawát. Nyomukban a gyalogság is bevonult. Ugyanezen a napon a 12. gárda-harckocsidandárt északnyugat felé irányították. Ez folytatta a támadást, és a 241. lövészhadosztály 258. lövészezredével együttműködésben szeptember 24-én reggel elfoglalta Mszanát.

Az 1. gárda-lovashadtest, amely a Krajná Porubka–Korejovec körzetben harcolt, a frontparancsnok utasítására szeptember 24-én reggel Tylawa irányában indított támadást.

Ugyanekkor a 14. gárda-harckocsidandár a hadtest felé indult. 22 órakor szívós harc után elfoglalta Smerecznét és létrehozta az együttműködést a lovashadtest csapataival, ezek hamarosan egyesültek a harckocsizókkal. A lovashadtestnek a bekerítésből való kitöréshez nagy segítséget nyújtott a 241. lövészhadosztály.

A 38. hadsereg csapatai sikeres hadműveleteinek eredményeként a bekerítés veszélye fenyegette azt az ellenséges csoportosítást, amely attól a hegylánctól keletre védekezett, amely mentén a Dukla–Tylawa országút haladt. Az ellenség erős utóvédekkel fedezve magát, szeptember 23-án megkezdte csapatainak visszavonását dél felé és a Kárpátok fő hegylánca mentén igyekezett védőállást elfoglalni.

*

A 4. Ukrán Front és az 1. Ukrán Fronthoz tartozó 38. hadsereg szeptemberi harcainak eredményeit összegezve, az alábbi következtetéseket vonhatjuk le.

A 4. Ukrán Front csapatainak támadó hadműveletei szeptember 9-én az 1. gárdahadsereg egy hadtestének erőivel, a Sanok–Zagórz szakaszon kezdődtek, azzal a céllal, hogy segítséget nyújtsanak az 1. Ukrán Front 38. hadseregének. A hadművelet első napján 12 kilométer széles fronton és 5–6 kilométeres mélységben áttörték az ellenség védelmét. A következő napokban a támadási sáv – új csapatok harcbavetése révén – a balszárny irányában fokozatosan kiszélesedett.

Szeptember 18-án a 18. hadsereg támadásba ment át. A front bal szárnyának szélén levő 17. gárda-lövészhadtest szeptember 11-én kezdte meg a támadást. Az 1. gárdahadsereg támadó hadműveletе ekként fokozatosan az egész – 300 kilométer hosszú – arcvonalra kiterjedő, széles támadó hadműveletté fejlődött.

Az 1. gárdahadsereg jobb szárnya nemcsak az ellenség harcászati tartalékait vonta magára a szomszédos arcvonalszakaszokról, hanem annak hadműveleti tartalékait is. Amikor a hadsereg jobbszárny-csapatai szeptember 21-én kijutottak a lengyel–csehszlovák határra és elérték a Kárpátok hágóit, az ellenség északról egy páncélos- és egy gyalogoshadosztályt dobott át a harcok körzetébe és szeptember 22–23-án, szívós harcok árán megállította csapataink támadását ezen a frontszakaszon. A többi szakaszon a támadás folytatódott. Szeptember 25–26-án az ellenség, az ungvári irány megerősítésére, délről egy gyalogoshadosztályt és egy lövészdandárt dobott át, s ezáltal meggyengítette védelmi szakaszát a front balszárny-csapataival szemben. Így lehetővé tette, hogy a további támadást egy lövészhadtest erőivel folytassuk.

A húsznapos támadás eredményeként a csapatok 25–50 kilométert nyomultak előre, és 300 kilométer széles arcvonalon kijutottak a kárpáti hágókhoz. A jobbszárny-csapatok pedig több mint 100 kilométeres arcvonalon átkeltek a Kárpátok hágóin.

A Kárpátok közti támadás, egészen a hágók eléréséig, harcok szüntelen láncolata, az ellenséges védelem felőrlése volt.

Ki kell emelni a támadás első szakaszának sajátosságát: a manőver széles körű alkalmazását minden csapatszinten – az ezredtől kezdve egészen a hadtestig. Majdnem minden, hadosztály- és ezredszintű feladatot az ellenséges támpontok megkerülésének és átkarolásának alkalmazásával oldottak meg, oly módon, hogy a meg nem szállt hézagokon keresztül, az erdő borította hegyeken, vízmosásokon és völgyeken keresztül az ellenség szárnyába és hátába kerültek. Az egyik szakaszon vagy irányban elért sikert úgy fejlesztették ki, hogy később más arcvonalszakaszokról vagy a hadsereg tartalékaiból átdobott magasabbegységeket vetettek harcba.

A szovjet csapatok kárpáti támadása első szakaszának célpontjai a hegyeken és a magaslatokon, a településeken, a völgyekben, a szakadékokban és a közúti csomópontoknál levő ellenséges támpontok és ellenállási csomópontok

voltak. Mivel az ellenséges védelem lényegében a magaslatokra épült, csapataink elsősorban ezek elfoglalására törekedtek. Ily módon a hegyes terepen végrehajtott harci cselekmények elsősorban a magaslatokért vívott harcok voltak. E harcok tapasztalatai azt mutatták, hogy egyik vagy másik magaslat elfoglalását igen ritkán lehetett arctámadással megoldani. Az arctámadást rendszerint az ellenség figyelmének elterelésére és főerőinek lekötésére alkalmazták. A feladat megoldását azonban főként a magaslatokon elhelyezett támaszpontok megkerülésével vagy átkarolásával érték el, s ennek során a megkerülést vagy átkarolást a terepviszonyoktól és a domborzattól függően, az egyik vagy egyidejűleg mindkét szárnyról hajtották végre.

A támadó csapatok és alegységek harcrendjét a konkrét feltételeknek megfelelően választották meg. Az erdők átfésülése és a lankás és nyitott lejtőkön való áthaladás során a harcosok mozgása csatárláncban történt, a vízmosások, szakadékok, meredek lejtők leküzdésekor pedig egymással látó-összeköttetést tartó kis csoportokban.

A magaslatok megkerüléséhez a legcélszerűbb mód az volt, ha a gyalogság egyidejűleg az egész lejtőn halad. Az ilyen mozgás megkönnyítette az alegységek számára a roham legnehezebb fajtáját – a fentről lefelé intézett rohamot –, és csökkentette a domb túloldalán elhelyezett aknavetők okozta veszteségeket.

A Kárpátokban vívott szeptemberi harcok azt mutatták, hogy lövészcsapataink alapjában biztosan elsajátították a megkerülés és az átkarolás harcászatát, a magaslatok és a hegyláncok elfoglalásáért folyó harcokban széles körben és sikeresen alkalmazták az ilyen manővert, egyes esetekben azonban a támadó alegységek és csapatok hátának és szárnyainak elégtelen biztosítása meglassította az előrehaladást. Néha valamelyik előretört csapat, sőt magasabbegység szándékosan csökkentette az ütemet amiatt, mert szomszédja elmaradt vagy megszakadt vele a kapcsolat. Holott, olyan körülmények között, amikor az ellenség védelme szétforgácsolódott, csapatai pedig a visszavonulás következtében összekeveredtek és nem voltak képesek többé jelentős ellenállást kifejteni – gyakran alaptalan volt az a félelem, kiváltképp erdős-hegyes terepen, hogy a szárny fedetlenné válhat.

A szomszédos alakulatok közti állandó rádió-tájékoztatás – más híradó eszközök híján – a harc valamennyi szakaszában: a csapatok hegyek közti sikeres harctevékenységének elengedhetetlen feltétele. A kölcsönös összeköttetés megkönnyíti a közös feladat teljesítését, kezdeményezési lehetőséget nyújt az egyes csapatoknak, elősegíti a csapatok összehangolását és az ellenség összekötő vonalainak elérését, az állásaiba történő merész beékelődést.

A hadsereg felderítő tevékenysége tekintetében a szeptemberi harcokban igazolódott az, hogy célszerű és lehetséges megszervezni az ellenség állásainak mélységi felderítését. Nappal és éjjel 5–10 főnyi, kis felderítőcsoportok hatoltak be az ellenség hátába, felfedték védelmi rendszerét, tüzelőállásait, a magaslatokat megkerülő útvonalakat.

Az erősen szegdelt terepen való tevékenység során szükségessé vált, hogy a

figyelőpontokat közelebb vigyék az előretolt állásokhoz, valamint a főiránytól távolabb kisegítő figyelőpontokat szervezzenek.

Meg kell említeni a szeptemberi támadó harcokban a tüzérség harctevékenységének bizonyos sajátosságait.

Az ellenséges védelem kezdeti áttörését az 1. gárdahadsereg jobb szárnyán, a főcsapás irányában, azáltal biztosították, hogy arcvonal-kilométerenként 100 löveg és aknavető tüzérségi sűrűséget hoztak létre. Az arcvonal minden kilométerére 18,2 közvetlen irányzású löveg jutott. A tüzérségi előkészítés általában 50 percig tartott. Az ellenség tűzrendszerét sikerült kellőképpen lefogni. Ez lehetővé tette a gyalogság számára, hogy elfoglalja az ellenséges védelem peremvonalát és szüntelen tüzérségi támogatással a támadás első napján 5–6 kilométeres mélységben fejlessze ki a sikert.

A támadó harcok folyamán, a gyalogság kíséretében, a közvetlen irányzású lövegek és az aknavetők játszották a legfontosabb szerepet.

A tüzérség a tüzével nemcsak biztosította a gyalogság támogatását, hanem több esetben önálló és sikeres harcokat is vívott az ellenséges gyalogsággal és harckocsikkal.

A tűzvezetés terén a tüzércsoportok és a hadosztálytüzérség parancsnokai a célmegjelölésre széles körben alkalmazták a kisegítő ütegeket és tüzérosztályokat, amelyek ködlövedékek lövésével nyújtottak segítséget ahhoz, hogy a tömegtüzet a szükséges irányban összpontosítsák. A tüzérség irányítása főként rádió-összeköttetés segítségével történt.

A tüzérség együttműködését a gyalogsággal, a hegyek közti támadás során, főképpen a tüzérségi és lövész parancsnokok elhelyezkedése, közvetlen érintkezése útján biztosították. Az erdős-hegyes terepen való együttműködés megszervezése során rádiókapcsolatot kellett létesíteni azokkal a szomszédos lövészcsapatokkal és alegységekkel, amelyek támpontok és magaslatok megkerülésére vagy átkarolására irányuló harctevékenységet fejtettek ki.

A támadó harcok folyamán a tüzérségi tüzet rövidített előkészítéssel tervezték meg oly módon, hogy a helyszíni feladatokat a hadosztálytüzérség parancsnokának figyelőpontjáról jelölték ki az ezredek és osztályok parancsnokainak. A tüzérség harcrendjének áthelyezése lépcsőzetesen történt (egyharmadonként), s ez módot nyújtott arra, hogy a tüzérségi eszközöknek legalább kétharmadával folyamatosan tüzelni lehessen. A hegyek közti támadásoknak az volt a tapasztalata, hogy a 82 milliméteres és a 107 milliméteres aknavetők, valamint a hegyi M–8-as sorozatvetők szállítása nagy nehézségekbe nem ütközik, ezek rendszerint a gyalogság harcrendjével együtt mozogtak. Bonyolultabb volt a lövegek nyílt tüzelőállásba vontatása a közvetlen irányzású tüzelés biztosítása végett. Ez túlnyomórészt kézi erővel történt, és csak egyes esetekben lovak vagy gépkocsivontatók segítségével. A közvetlen irányzású lövegek tüzelőállásba helyezése mindenesetre nagy nehézségekkel járt.

A lövedék- és az aknaellátás biztosítása igen nehéz volt. A harcosok gyakran maguk szállították a lőszert a tüzelőállásokba, olykor lovakat és a helyi lakosok szekereit használták fel. A csapatok lőszerellátásában nagy segítséget

nyújtott a különleges szállítóezred, amelyet fokozott terepjáróképességű gépkocsikkal töltöttek fel.

Így tehát elmondhatjuk, hogy mindenféle rendszerű tábori tüzérség – az anyagi rész és a személyi állomány különleges előkészítése után – sikeresen oldhatja meg az erdős-hegyes terepen való támadásnál a gyalogság kíséretével és támogatásával összefüggő feladatokat.

A harckocsicsoportok harcrendjét a hegyek közti hadműveletekben a szétbontakozási lehetőségek határozták meg, s ez a harckocsikkal járható támadási sáv szélességétől és a terep domborzatától függött. A harckocsik rendszerint vonalban vagy ék alakzatban sorakoztak fel. Egyes esetekben, amikor lehetetlen volt végrehajtani a szétbontakozást, menetoszlopokban tevékenykedtek.

Az erdős-hegyes terepen való hadműveletekhez legalkalmasabbnak a közepes harckocsik és a rohamlövegek bizonyultak. A nehéz harckocsik hegyek közti tevékenysége bonyolult feladat. Ezek a járművek a hegyi domborzati viszonyokhoz túlságosan nehezek és kevéssé mozgékonyak.

Nagy segítséget nyújtottak a lövészeknek a műszaki csapatok.

A műszaki alakulatok tevékenységének legfontosabb fajtája szeptemberben az út- és hídépítési munka volt. Ez jellegénél fogva két, élesen különböző fajtájú munkára oszlott: a meglevő műutak helyreállítására (főként a hidak helyreállítására) és a földutakon, ösvényeken és oszloputakon végzett munkákra. A műszaki csapatok fő feladata a kerülő utak építése volt, mivel ezek döntő jelentőségűek a hadművelet kifejlesztése szempontjából.

A tüzérség kísérése terén a műszaki csapatok főként a tüzelőállások váltásában és berendezésében nyújtottak segítséget a tüzéreknek. Az ágyús tüzérdandár biztosítására egy hegyi műszaki-utász zászlóaljat különítettek ki, ezt felosztották az egyes tüzérosztályok között úgy, hogy mindegyikre egy-egy század jusson.

A szeptemberi támadó hadműveletekben a műszaki csapatokat a csatlakozási pontok biztosítására és a szárnyak fedezésére is felhasználták. Az utászok műszaki zárakat létesítettek, tüzelőállásokat rendeztek be, lövészárkokat és lövészgödröket ástak, aknamezőket telepítettek.

A rendkívül kedvezőtlen időjárási viszonyok erősen megnehezítették a légierő tevékenységét. De mihelyt a köd feloszlott vagy az eső elállt, repülőgépeink nyomban megjelentek a Kárpátok egén. A 8. légi hadsereg, minden nehézség ellenére, szeptemberben 3111 felszállást hajtott végre, ebből a csatarepülők 1725-öt, a vadászgépek 1197-et, a bombázók 189-et.[87] Mint láthatjuk, a csatarepülőgépek fejtették ki a legaktívabb harctevékenységet. Csapásokat mértek az ellenség védelmére s eközben lefogták tűzrendszerét, pusztították tüzérségét és aknavetőit a tüzelőállásokban, harckocsijait, haditechnikai eszközeit, élőerejét és vezetési szerveit.

A vadászrepülőgépeket gyakran közelbombázó-csatarepülőgépekként használták fel. Ezek 50–100 kg súlyú bombaterhet vittek, és a csatarepülőgépekkel

87 Архив МО СССР, Ф. 346, оп. 5755, д. 186, л. 61.

együtt bombákkal és fedélzeti fegyverek tüzével pusztították az ellenség élőerejét és haditechnikai eszközeit.

A tevékeny támadó harcokban fontos szerepet játszott a csapatok körében végzett pártpolitikai munka. Ebben az időszakban a magasabbegységek politikai szerveinek, a pártpolitikai apparátusnak, a csapatok párt- és Komszomol-szervezeteinek figyelme arra irányult, hogy állandóan biztosítsák a harcosok töretlen támadó szellemét. Ezt azáltal igyekeztek elérni, hogy mindenkor eljuttatták az egész személyi állományhoz a legfelsőbb főparancsnok parancsait, a Szovjet Tájékoztató Iroda hadijelentéseit, megmagyarázták a személyi állománynak a konkrét harcfeladatokat, állandóan népszerűsítették a harcokban kitűnt hősöket, s a kommunisták és a komszomolisták személyes példamutatással jártak elöl a harcban. A politikai munkában nagymértékben felhasználták az újságokat, frontlapokat. Röpgyűléseket, csoportos és egyéni beszélgetéseket rendeztek.

A harcosok érzéseiket, nézeteiket kifejezték a gyűléseken, a parancsnokokkal és a politikai munkásokkal folytatott beszélgetéseken, a röpgyűléseken. Sutak vöröskatona, a 465. lövészezred harcosa, az egyik röpgyűlésen kijelentette: „Sem az erődítések, sem a kárpáti hegyek nem zárhatják el előttünk a Berlinbe vezető utat. Öregbítjük a szovjet fegyver dicsőségét és saját barlangjában verjük szét a német fasiszta fenevadat." A sebesült katonák gyakran nem voltak hajlandók elhagyni a harcteret. Jepov, Zalesszkij, Koleszny ik és Morjaszov, a főparancsnokság tartalékához tartozó önálló páncéltörő tüzérdandár harcosai például – a dandár politikai osztályának főnöke Makavov alezredes volt – sebesülésük után nem voltak hajlandók kórházba menni, hanem kijelentették: „Még tudjuk ütni a fasisztákat, a gyógykezelés pedig ráér a háború után."

A csapatok és a magasabbegységek parancsnoksága, a politikai szervek, a pártpolitikai apparátus, a párt- és a Komszomol-szervezetek a harcban kitűnt katonák népszerűsítésének különféle formáit használták fel. Állandóan figyelmet fordítottak arra, hogy a kiválóan helytálló harcosokat, tiszteseket és tiszteket idejében kutassák fel és tüntessék ki érdemrendekkel és érdemérmekkel. Sok ezredparancsnok a harcban különösen kiváló katonákat közvetlenül a harctéren tüntette ki.

A csapatoknál a kitüntetett harcosoknak átnyújtották az ezredparancsnokság üdvözlő levelét. Ezeket a leveleket különleges, nyomtatott űrlapokon állították ki, és jelentős nevelő szerepük volt; sok katona a gratuláló levelet hazaküldte rokonainak és hozzátartozóinak, mintegy annak igazolásául, hogy becsületesen szolgálja a hazát.

A 4. Ukrán Front legtöbb alakulatánál és magasabbegységénél az volt a gyakorlat, hogy a harcokban kitűnt katonák szülőfalujába levelet küldtek.

A harcban kitűnt alegységek és egyes katonák népszerűsítésében nagy szerepet játszottak a frontlapok és a röpcédulák, amelyeket a harc közben kézről kézre adtak. Ezeket a röplapokat a parancsnokok és a politikai munkások adták ki. A harcok hősei népszerűsítésének ez a módja a front valamennyi egységénél és magasabbegységénél általánosan elterjedt és teljesen bevált. Amikor a ka-

tonák elolvasták a társuk hőstettéről szóló röplapot, mindenképp igyekeztek utánozni őt, ez pedig kedvező hatással volt az egész alegység harci tevékenységére.

Az újságok is nagy figyelmet fordítottak a harcok hőseinek népszerűsítésére. A front-, a hadsereg- és a hadosztályújságok majdnem minden számukban közölték a legutóbbi harcokban kitűnt katonák fényképeit és leírták hőstetteiket. A politikai szervek és a pártpolitikai apparátus állandóan gondoskodtak arról, hogy az újságokat idejében eljuttassák a harcolók kezébe és felhasználják az agitációs munkában.

Több magasabbegységnél az volt a szokás, hogy a hírnevet szerzett és harcképtelenné vált katonák fegyverét a harc során másoknak adták át. Az 565-ös lövészezrednél nagy népszerűségnek örvendett a Dicsőség Rend III. fokozatával és a „Bátorságért" éremmel kitüntetett Szivak harcos állványos géppuskája. Szivak az egyik harcban megsebesült. 166-os számú géppuskáját a legjobb kezelőszemélyzetnek adták át, amelynek parancsnoka Brjuhovszkij szakaszvezető volt. A kezelőszemélyzet levelet írt a kórházba Szivak harcosnak:

„A 166. számú géppuska megbízható kezekben van. Rövid idő alatt megtanultunk pontosan tüzelni vele. Ígérjük Önnek, kedves elvtárs, hogy a harcosok szétzúzzák vele az ellenséget, és gyarapítják az Ön géppuskájának dicső harci hagyományait."

Vaszilkov, Vasziljev és Szopkin fiatal géppuskások állták a Szivaknak adott szavukat. A legelső ütközetben 11 hitleristát semmisítettek meg. A harcban kitűnt katonák tetteiről röpcédulák számoltak be.

A 31. önálló gárda-harckocsidandárnál széles körben elterjedt az a gyakorlat, hogy a kórházba küldött sebesült katonák a dandár politikai osztályának címzett, üres levelezőlapokat kaptak, hogy a sebesültek oda írhassanak bármely, őket érdeklő kérdésről és akármikor közölhessék egészségi állapotukat. A dandár politikai osztálya megszervezte a sebesültek kórházi látogatását.

A politikai szervek, a párt- és a Komszomol-szervezetek minden eszközzel igyekeztek biztosítani a kommunisták és a komszomolisták élenjáró szerepét a harcban. A politikai munkások, a párt- és a Komszomol-szervezetek vezetői, a pártaktivisták egytől egyig, mindig legelöl voltak, a legveszélyesebb szakaszokon. Bátorságukkal a győzelembe vetett szilárd hitet oltották a katonákba, dicső harci tettekre lelkesítették őket.

Az ellenségnek a Kárpátokban kifejtett harctevékenységéről szólva meg kell jegyezni, hogy az általa elfoglalt védelmi sáv az uralkodó magaslatokon haladt át. Ezeket ellenállási csomópontokká, a hegyek nyúlványait és a magaslatokat pedig támpontokká változtatták át. Az ellenséges védelem főként a magaslatokhoz kötődött, különösen az olyanokhoz, ahonnan könnyen lehetett ellenőrizni a megközelítő útvonalakat, átjárókat, utakat s amelyeket települések vettek körül. Az egyes támpontok között levő hézagokat, a völgyeket, az utakat és a csúcsok környékét kereszt- és oldalazó géppuskatűzzel árasztották el, a holt

térségeket géppisztolyos csoportok ellenőrizték. Az alacsony völgyekben fekvő településeket az ellenség rendszerint nem szállta meg, a hozzájuk vezető útvonalakat azonban géppuskatűz, tüzérségi és aknavető zárótűz alatt tartotta.

A védelem erődítési berendezéseit az ellenség különféle akadályokkal igyekezett kiegészíteni. Sok helyütt aláaknázta a peremvonal környékét, az utakat és a völgyeket, fatorlaszokat emelt, az erdőszéleket szögesdróttal fonta körül, a folyóvölgyeket és az utakat harckocsiárkokkal vagy harckocsiakasztókkal zárta el.

A haderőink csapásainak súlya alatt visszavonuló hitleristák elaknásították a visszavonulási útvonalakat, s emellett nemcsak az úttestet, hanem a padkát, a kerülő utak környékét is, valamint a csapatok számára alkalmas pihenőhelyeket (tisztásokat, veteményeskerteket, a források környékét). Az előre elkészített védőövből kivert ellenség azonban később egészen a Kárpátok hágóiig sehol sem tudott valamennyire is erős közbeeső védelmi sávot létrehozni.

Valahányszor az ellenség kénytelen volt elhagyni egy magaslatot vagy dombvonulatot, a következő magaslaton vetette meg a lábát. A tüzérség és az aknavetők tüzelőállásait rendszerint előre elkészítették. Főként az utak mentén fekvő, uralgó magaslatokat változtatta az ellenség idejekorán erős támpontokká és ellenállási csomópontokká: lövészárkokkal, drótakadályokkal, aknamezőkkel, föld-fa erődökkel és páncélkupolákkal. Ilyen védelmi csomópontok zárták el a Sanok–Humenné–Turka–Ungvár–Szkole–Munkács–Vigoda–Toruny–Volovo–Huszt, Nadvornaja–Jaszinya–Rahov utakat.

A védelem a fő és a közbeeső sávokon nem az erődítési berendezéseken alapult, hanem az uralgó magaslatokról zúdított géppuska-, aknavető- és tüzérségi tűzön. E magaslatok megközelítő útvonalai már eleve nehezen járhatók voltak csapataink számára.

Az ellenséges gyalogság harctevékenységére a Kárpátokban kifejtett mozgékony védelem során az volt a jellemző, hogy a közbeeső védelem nem meghatározott sávokra (a folyók vonalainak kivételével) épült, hanem – a harcászati szempontból előnyös – valamely magaslatra vagy hegyre. Az ellenség csak olyankor volt kénytelen a szomszédos szakaszokon visszavonni csapatait, amikor alakulataink egy szakaszon az egész harcászati mélységben beékelődtek az ellenséges védelembe. De főerőinek visszavonulása, ilyen esetekben is, az erre a célra kikülönített osztagok fedezete alatt történt.

A magaslati támpontban rendszerint 15–30 főnyi kis gyalogsági csoportok voltak, 3–5 kézi géppuskával és 2–3 állványos géppuskával. Az ilyen támpontok kivételesen szívós ellenállást tanúsítottak, és csak a bekerítés vagy az oldalba kerülés veszélye kényszerítette az ellenséget arra, hogy a következő magaslatláncra vonuljon vissza. A hegyek közti közlekedés nehézségei miatt a hitleristáknak csak ritkán sikerült idejében erősítéseket átdobni a megrohamozott magaslathoz. A következő terepszakaszon rendszerint megszilárdult az ellenállás, és gyakran alegységnyi (század–zászlóalj) erővel végrehajtott ellenlökések kísérték, 2–3 harckocsi vagy rohamlöveg támogatásával.

Az ellenlökéseket rövid, de nagy erejű tüzérségi tűzrajtaütés után hajtották

végre, egyszerre két vagy több irányból. Az ilyen ellenlökések célja gyakran a visszavonulás fedezése volt. Ezután az ellenség, egy-két állványos géppuskát a magaslaton hátrahagyva, visszavonult.

A hátrább fekvő magaslatra vagy vonulatra történő visszavonulás rendkívül gyorsan történt. A hátrálás minimális távolságát annak figyelembevételével állapították meg, hogy tüzérségünk a korábbi tüzelőállásokból ne tüzelhessen az ellenség új állására, hanem a tüzelés lehetősége érdekében kénytelen legyen állást váltani.

A hegyek közötti hadműveleteknél az ellenség a szokásosnál jelentősen nagyobb mértékben alkalmazott aknavetőket, különösen hatcsövű és tízcsövű típusúakat. Az ellenséges tüzérség főként a tűzcsapás és a tűzrajtaütés módszerét alkalmazta. Módszeres tüzet csapataink harcrendjére viszonylag ritkán irányított, ezt főképpen az utaknak, a csapatok mozgási útvonalainak és gyülekezőhelyeinek lövésére használta.

A harckocsijainkkal vívott harcban az ellenség gyakran folyamodott ahhoz, hogy a magaslatok túlsó lejtőin és fedezékeken elhelyezett páncéltörő lövegekkel, nehéz harckocsikkal lesállást létesített, és ellenőrzése alatt tartotta a hegygerincekre vivő utakat és az útkanyarulatok mögül kivezető útszakaszokat.

Feltétlenül ki kell emelnünk azt, hogy amikor az ellenség valamelyik közbeeső terepszakaszon ideiglenesen védelmet szervezett, akkor tüzérségét az állásaihoz vezető járható megközelítő útvonalakra, de elsősorban az olyan szakadékokra irányította, amelyeken utak haladtak keresztül. Ennek következtében a kellő pillanatban sok ütegből, meglehetősen nagy erejű tüzet összpontosíthatott a veszélyeztetett szakaszra. A röppályákkal való manőverezést tehát elég gyakran alkalmazta.

Ami a harckocsik felhasználását illeti, a hitleristák taktikájában a következő sajátosságok figyelhetők meg. A harckocsik tömeges alkalmazása (20–30) csak néhány esetben fordult elő, amikor nagy ellenlökést intézett az 1. gárdahadsereg jobb szárnyán. Az ellenség rendszerint 2–4 harckocsiból álló, kis csoportokat vetett be az ellenlökés során, egy-két gyalogosszázaddal együttműködve. Az ellenlökésekben részt vevő kis harckocsicsoportok az ellenlökő gyalogság harcrendjében, kis sebességgel haladtak és rendkívül óvatos harctevékenységet fejtettek ki, felhasználták a terepredők között levő rejtett szakaszokat.

A rohamlövegeket 2–3 egységből álló csoportokban alkalmazták, külön vagy 2–4 harckocsival együtt, a gyalogság ellenlökéseinek támogatására. Ezekben az esetekben a rohamlövegek a harckocsik mögött haladtak vagy pedig helyből, 800–1000 méteres távolságból támogatták tüzükkel a gyalogságot.

Rohamaink visszaverése során az ellenség gyakran alkalmazta a gyorstűz módszerét. A harckocsik és a rohamlövegek hirtelen előretörtek rejtekhelyeikről, rövid tűzcsapást hajtottak végre, majd visszavonultak. Az arctámadást és a harckocsijainkkal való tűzharcot az ellenséges harckocsik kerülték, párviadalban 1500–2000 méter távolságban maradtak. Az ellenség a harckocsikat és a rohamlövegeket olykor álló tűzfészekként használta.

HARMADIK FEJEZET

ÁTKELÉS A KÁRPÁTOK FŐ HEGYLÁNCÁN

1944. október 1-én a 4. Ukrán Front sávjában nyolc német hadosztály tevékenykedett (az 1. páncélos-, a 96., 168., 254. gyalogos-, a 100., 97. és 101. könnyű gyalogoshadosztály és a 357. gyalogoshadosztály egyes alakulatai), hat magyar gyalogoshadosztály (6., 7., 10., 13., 16., 24.) és két magyar hegyilövészdandár (1. és 2.), valamint körülbelül tizenöt önálló zászlóalj és a megerősítő csapatok.[88] Az ellenségnek 511 nehéz- és közepes űrméretű lövege, 390 páncéltörő lövege, 451 aknavetője, 2725 géppuskája, 103 harckocsija és rohamlövege volt.

Az 1. gárdahadsereggel a 60 kilométer széles, Čertižné–Ulič terepszakaszon hét német hadosztály állt szemben (az 1. páncélos-, a 357., 254., 168. és 96. gyalogos-, a 97. és 100. könnyű gyalogoshadosztály). A csoportosítás a Mikov–Medzilaborce–Világ szakaszon volt a legsűrűbb. A 18. hadsereg támadási sávjában (Ulič (kizárva)–Wyskówi-hágó) egy német (a 101. könnyű gyalogos-) hadosztály és öt magyar (6., 13., 7., 16. és 24.) gyalogoshadosztály védekezett, s a teljes 100 kilométeres fronton megközelítően egyenletes volt a sűrűségük. A jaszinyai irányban a 17. gárda-lövészhadtesttel szemben a 10. magyar gyalogoshadosztály és 1. hegyilövészdandár védekezett.

Mint az idézett adatokból látható, az ellenséges csapatok létszáma és harci állománya október 1-re jelentősen csökkent a támadásunk kezdetén (szeptember első harmadában) volt állapothoz képest, bár a hadosztályok száma növekedett. Ez azoknak a nagy veszteségeknek a következménye volt, amelyek szeptemberben érték az ellenséget, a Kárpátok fő hegyláncához vezető megközelítő útvonalakon vívott védelmi harcokban.

A front csapatainak csoportosítását a terep jellegének és az ellenséges védelem állapotának figyelembevételével alakították ki. Az 1. gárdahadsereg fő erőfeszítéseit jobb szárnyára, a Habura–Vydraň Palota körzetre összpontosította. Itt a 3. hegyilövész- és a 11. lövészhadtest tevékenykedett, ezekhez öt hadosztály tartozott (a 242., a 128. gárda- és a 318. hegyilövész-, a 226. és a 271. lövészhadosztály). A megerősítés körülbelül 60 százaléka is itt volt. Żubracze, Lyszna és Runina körzetében, a hadsereg bal szárnyán, G. Sz. Lazko vezérőrnagy 3. lövészhadteste tevékenykedett, amely négy lövészhadosztályból állt

88 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 845, лл. 16—17.

(30., 276., 141. és 237.). Ennek az volt a feladata, hogy Stakčin irányában támadjon, elfoglalja ezt a helységet és azután kijusson Humennéhez.

A 18. hadsereg, amelynek jobb szárnyán I. M Afonyin vezérőrnagy négy lövészhadosztályból (a 66. gárda-, a 317., 151. és 161.) álló 18. gárda-lövészhadteste harcolt, szorosan együttműködött az 1. gárdahadsereg bal szárnyával.

A hadtest három hadosztályával a Nová Sedlica–Zboj–Nová Stužica körzetben harcolt, s egy hadosztálya a balra, Nová Stužica körzetében levő kiszögellésben volt.

A front tartalékában volt a 107. lövészhadtest: ez három hadosztályból állt és az 1. gárdahadsereg bal szárnya mögött, Baligród körzetében helyezkedett el.

A Kárpátok fő hegyláncáért vívott harcok kezdetén tehát 16 hadosztály erőfeszítései összpontosultak a front főcsapásának irányában, ezek közül 13 az első vonalban és 3 a front tartalékában volt.

Az ungvári és a sigheti irányban egy-egy lövészhadtest tevékenykedett, mindegyik két hadosztályból állt (az ungvári irányban a 95. lövész-, a sigheti irányban a 17. gárda-lövészhadtest harcolt).

A front csapatainak szeptember 28-án összesen 1108 nehéz- és közepes űrméretű lövege, 348 páncéltörő lövege, 1246 aknavetője és 80 harckocsija volt.[89]

Abból a feladatból kiindulva, amelyet a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása tűzött a front elé, és saját erőink, valamint az ellenséges erők kialakult csoportosítását számításba véve, a frontparancsnok 1944. szeptember 29-én a következő döntést jelentette a főhadiszállásnak:

„A támadást két lövészhadtesttel a Medzilaborce–Humenné irányban folytatva, a főcsapást legalább nyolc lövészhadosztályból álló csoportosítással a Ruské–Nová Sedlica terepszakaszról déli irányban, Ladomirová és Vyšná Rybnica felé kell mérni, majd a síkságra kijutva, Michalovce irányába kell fordulni. A stakčini terepszakaszról az erők egy részével Humenné felé kell támadni.

Az erők átcsoportosítása nem szükséges, és a támadást hadműveleti szünet nélkül kell folytatni. Az 1. Ukrán Front 38. hadseregével való együttműködést az 1. gárdahadsereg jobbszárny-csoportja (öt lövészhadosztály) tartja fenn.

A végrehajtás időpontjára, 1944. X. 3-ra a csapatok kijutnak Michalovce körzetébe, de még nem foglalhatják el. Az időjárás rosszabbodása, a tüzérség felzárkóztatásával járó nehézségek késleltetik a gyalogság előnyomulását.

A másodrendű irányokban a 95. és a 17. gárda-lövészhadtest, két hadosztályával folytatja a támadást, mégpedig a következő irányokban: a 95. lövészhadtest Szvaljava és azután Ungvár felé, a 17. gárda-lövészhadtest pedig Sighet felé, s azután Munkács felé fordul."[90]

Emellett a frontparancsnok azzal a kéréssel fordult a főhadiszálláshoz, hosszabbítsa meg október 9–10-ig a Michalovcéhoz való kijutásnak és a helység

89 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 736, л. 141.
90 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3013, д. 141, лл. 275—277.

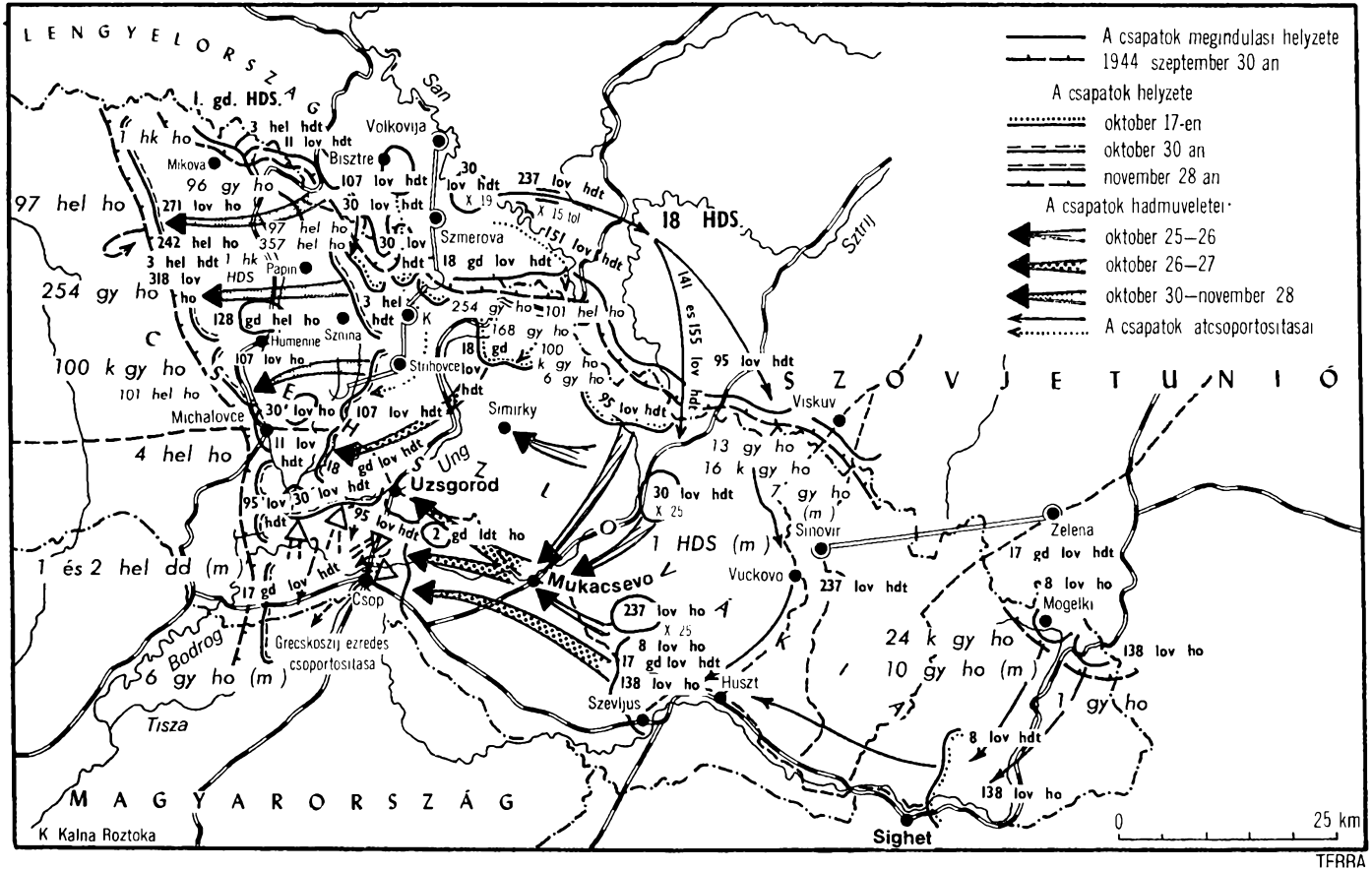

A csapatok megindulasi helyzete
1944 szeptember 30 an
A csapatok helyzete
oktober 17-en
oktober 30 an
november 28 an
A csapatok hadmuveletei
oktober 25–26
oktober 26–27
oktober 30–november 28
A csapatok atcsoportositasai
LENGYELORSZÁG
SZOVJETUNIÓ
MAGYARORSZÁG
CSEHSZLOVÁKIA
San
Sztrij
Ung
Bodrog
Tisza
Volkovija
Bisztre
Mikova
Szmerova
Papin
Humenne
Sznina
Strihovce
Michalovce
Simirky
Uzsgorod
Mukacsevo
Csop
Szevljus
Huszt
Vuckovo
Sinovir
Viskuv
Zelena
Mogelki
Sighet
1. gd. HDS.
18 HDS.
1 HDS (m)
Grecskoszij ezredes csoportositasa
K Kalna Roztoka
0
25 km
TERRA

elfoglalásának időpontját és erősítse meg a frontot egy gépkocsiezreddel és kiképzett személyi tartalékokkal.

1944. október 1-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása jóváhagyta ezt a döntést.

Még ugyanazon a napon a következő feladatokat tűzték a front csapatai elé:

„Az 1. gárdahadsereg a korábbi megerősítő csapatokkal[91] folytassa a támadást, s a főcsapást legalább hat hadosztálynyi erővel Stakčin irányában mérje, azzal a céllal, hogy szétzúzza a szemben álló ellenséget és 1944. október 5-ének végére kijusson a Snina–Kolonica–Stakčin körzetbe; azután a támadást a Vysná Rybnica–Michalovce irányban fejlessze tovább; a hadsereg jobb szárnyán két hadosztály erejével folytatni kell a támadást a Medzilaborze–Nižné Čabiny irányban, október 5-én estére ki kell jutni a Vyšná Radvaň–Papín körzetbe, a továbbiakban pedig a támadást Humenné felé kell kifejleszteni.

A 18. hadsereg a korábbi megerősítő csapatokkal[92] folytassa a támadást s a főcsapást legalább három hadosztály erővel a Veža–Klenová–Sobrance irányban mérje, azzal a céllal, hogy október 5-én este kijusson a Kalna Roztoka–Klenová–Brezovec körzetbe, s azután a támadást Sobrance irányban fejlessze ki.

A 95. lövészhadtest Szvaljava irányában támadjon, a továbbiakban pedig Ungvár felé.[93]

A 17. lövészhadtest folytassa a támadást a Rahov–Sighet irányban, azzal a feladattal, hogy elfoglalja Sighetet és a későbbiekben Munkács felé támadjon."[94]
(Vázlat a 189. oldalon.)

Mint látható, október elejére a 4. Ukrán Front főerőit az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg szomszédos szárnyain összpontosították.

AZ 1. GÁRDAHADSEREG HARCAI A KÁRPÁTOK FŐ HEGYLÁNCÁN VALÓ ÁTKELÉSÉRT

A csapásmérő csoportosítás létrehozását az 1. gárdahadsereg sávjában megnehezítette, hogy október 1-ig a csapatok szüntelenül harctevékenységet folytattak és majdnem valamennyi hadosztály az első lépcsőben volt.

A 3. hegyilövész-hadtest három hadosztályával (a 128. gárda-, a 242. és a

91 Egy ágyús tüzérdandár, két tarackos tüzérezred, hat hegyi-aknavetőezred, egy hadsereg-aknavetőezred, hét páncéltörő tüzérezred, egy harckocsidandár, egy harckocsiezred, egy rohamlövegezred, egy légvédelmi tüzérhadosztály és két műszaki-utász dandár.

92 Egy ágyús tüzérdandár, két hegyi-aknavetőezred, egy páncéltörő tüzérezred.

93 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 480, лл. 123—124.

94 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 480, л. 132.

7 kilométeres szakaszon harcolt. A 11. lövészhadtest, amelynek mindkét lövészhadosztálya (a 226. és a 271.) az első lépcsőben tartózkodott, a Solinka–Zvala (kizárva)–Smolnik (kizárva)–Velika Polana (kizárva)–Ruskétól keletre – Runinától északra 16 kilométeres arcvonalszakaszt foglalta el, félkörben átkarolva Veľka Poľanát, Ruskét és az Orosz-hágót. A 30. lövészhadtest négy lövészhadosztályával (a 30., 276., 141. és 237. hadosztály) a Solinka–1157-es magaslat terepszakaszon harcolt.

Az 1. gárdahadsereg csapatai támadási sávjukban az ellenség szívós ellenállásába ütközetek, ezért október 1-én nem értek el jelentős sikereket. A legszívósabb harcok Medzilaborce, Veľka Poľana, Ruské és Runina körzetében bontakoztak ki, ahol a hitleristák néhány erős ellenlökést indítottak.

A nap folyamán a 11. és a 30. lövészhadtest magasabbegységei friss ellenséges erők ellenlökéseit verték vissza: a 271. lövészhadosztály Zubieńsko körzetéből Wola Michowa irányában indított ellenlökést, a 276. lövészhadosztály a Veľka Poľana–Ruské körzetben, a 144. lövészhadosztály a Veľké Bukovce-i hegylánc délnyugati lejtőin és Runinától északnyugatra.

Az ellenlökő ellenséggel vívott harcok éjszaka is folytatódtak. Az ellenlökések körülbelül egy gyalogoszászlóaljnyi erővel történtek, erőteljes tüzérségi tűztámogatással. Ennek eredményeként az ellenségnek sikerült kis mértékben visszaszorítania a 30. lövészhadosztály csapatait a Zvalától északra levő körzetben és a 237. lövészhadosztály csapatait a Runinától északra eső körzetben. A többi frontszakaszon visszavertük az ellenség ellenlökéseit, de a hadsereg csapatai sem értek el sikert.

A frontparancsnok tekintetbe vette az ezen a szakaszon küszöbönálló harcok nehézségeit s ezért a tartalékából október 2-án az 1. gárdahadsereg hadműveleti alárendeltségébe adta át a 107. lövészhadtestet, amely a 129. gárda-, a 155. és a 167. lövészhadosztályból állt. A hadtest a hadsereg bal szárnyán, a Liszna–Bystre–Łubny körzetben összpontosult.

A támadó hadművelet tervének megfelelően az 1. gárdahadsereg parancsnoka a következő feladatokat tűzte a csapatok elé:

„1. A 3. hegyilövész-hadtest 1944. X. 2-án korlátozott hadműveletet hajtson végre a 128. gárda- és részben a 318. hegyilövész-hadosztály erőivel, a 438-as magaslat elfoglalására.

X. 3-án reggelre egy lövészhadosztályt a hadtest második lépcsőbe kell kivonni, Czystohorb körzetébe.

2. A 11. lövészhadtest X. 2-án megerősített zászlóaljakkal végezzen harcfelderítést a 226. és a 271. lövészhadosztály szakaszán, azzal a feladattal, hogy megjavítsa az elfoglalt állásokat és felfedje az ellenség csoportosítását és tűzrendszerét.

3. A 107. lövészhadtest X. 2-án végezzen harcfelderítést és tiszti szemrevételezést (zászlóaljparancsnokig bezárólag) a hadtest szétbontakozási sávjában és a megindulási terepszakaszon.

A 167. lövészhadosztály a Zemliansky-hegy irányában végez felderítést.

A 129. gárda-lövészhadosztály a lisznai országút–Ruské frontszakaszon és keletre, a Kruhljak-hegyig végez felderítést.

4. A 30. lövészhadtest tovább tartja az elfoglalt sávokat, és minden tűzfajtával a lehető legnagyobb veszteséget okozza az ellenségnek.

A 276. lövészhadosztály erőinek egy részével, a 15. műszaki dandárral, a 141. lövészhadosztállyal délután összpontosított csapást kell mérni, azzal a feladattal, hogy elfoglalják a Ruskétól északra levő hágót és Ruskét.

A készenlét időpontja: 1944. X. 2. 13.00 óra."[95]

A tüzérséget a következőképpen osztották el: a 3. hegyilövész-hadtest megerősítéséül adták a főparancsnokság tartalékából a 195. és a 197. hegyi-aknavetőezredet, a 4. gárda- és a 1672. hadsereg páncéltörő tüzérezredet, a 98. gárdahadtest tüzérezredét és a főparancsnokság tartalékából a 24. gárda tüzérdandár két ágyús osztályát. A 11. lövészhadtest megerősítése: a 496. hegyi-aknavetőezred, az 525. hadsereg aknavető ezrede, a 329. gárda-aknavetőezred két osztálya, a főparancsnoksági tartalék 130., 1646. és 1642. páncéltörő tüzérezrede és a főparancsnoksági tartalék 805. tarackos tüzérezrede. A 30. lövészhadtest megerősítésül az alábbi alakulatokat kapta: a 839. tarackos tüzérezredet a főparancsnoksági tartalékból, a 20. gárda ágyús tüzérdandár egy osztályát, a 253., 9., 494. és 196. hegyi-aknavetőezredeket a főparancsnoksági tartalékból, a 329. gárda-aknavetőezred két osztályát, a 317. gárda páncéltörő tüzérezredet a főparancsnoksági tartalékból, az 5. gárda-aknavetőezredet és a 3. gárda-hegyi-aknavetőosztályt.[96]

Október 2-án a Front és az 1. gárdahadsereg parancsnoksága sürgős intézkedéseket hozott a csapatok tervbe vett átcsoportosításának végrehajtására és erős csapásmérő csoportosítás létrehozására, a stakčini főcsapás irányában.

E célból a csapásmérő csoportosítás közepén levő 107. lövészhadtest állományába adták át a 30. lövészhadtest két, jobb szárnyon levő hadosztályát (a 30. és a 276. hadosztályt). Az átadott hadosztályok helyett a hadtest a 155. lövészhadosztályt kapta a 107. lövészhadtest állományából. A 30. lövészhadtest bal szárnyon levő 237. lövészhadosztálya a 18. hadsereg 18. gárda-lövészhadtestének hadműveleti alárendeltségébe került.

Az Orosz-hágó irányában tervezett csapáshoz végrehajtott átcsoportosítás eredményeként 15 kilométer széles arcvonalon a 107. és a 30. lövészhadtest hat lövészhadosztálya összpontosult.

Az 1. gárdahadsereg parancsnoka, az október 2-án estére kialakult helyzet tekintetbevételével, kénytelen volt pontosítani a csapatok harcfeladatait.

A 107. lövészhadtest azt a feladatot kapta, hogy kerítse be és semmisítse meg a Ruské körzetében levő ellenséges csapatokat, foglalja el az Orosz-hágót és a nap végére jusson ki a Smolnik–Kozialata-hegy terepszakaszra; azután főerői-

95 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 483, л. 9.
96 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6950, д. 483, л. 7.

vel Starina irányában támadjon, erőinek egy részével (egy hadosztállyal) pedig Dara irányában mérjen csapást. A hadtestet két tarackos tüzérezreddel, egy ágyús tüzérdandár-osztállyal, három hegyi málházott aknavetőezreddel, két sorozatvető ezreddel és két műszaki dandárral erősítették meg.

A 30. lövészhadtestnek a 107. lövészhadtest alakulataival együttműködve, X. 3-án reggel támadást kellett indítania a 675-ös magaslat–Saganovec-hegy irányban. Közelebbi feladata az volt, hogy birtokba vegye a Saganovec-hegyet és a nap végére a Kozialata-hegyet.

A 11. lövészhadtest azt a parancsot kapta, hogy a Čertižné–Habura–Borov–Vydraň–614-es magaslat–606-os magaslat–595-ös magaslat–Osławica–591-es magaslat–Wola Michowától délre és délkeletre fekvő terepszakaszokon szívós védelembe menjen át. Legerősebben a Borov–Medzilaborce, Vydraň–Medzilaborce, Radoszyce–Palota irányokat kell fedezni. A harckocsik számára járható legfontosabb irányokban szilárd harckocsi elleni védelmet kell létesíteni, a páncéltörő tüzérezred és a rohamlövegezred felhasználásával, a peremvonal megközelítő útvonalait és a védelem mélységét el kell aknásítani, továbbá sok helyütt fatorlaszokat kell emelni.

A 3. hegyilövész-hadtestet a hadsereg második lépcsőjébe vonták ki.[97]

Így tehát, október 2-án estére a hadsereg csoportosításának főerői átkaroló helyzetet foglaltak el az ellenséggel szemben Ruské és az Orosz-hágó körzetében, minthogy a Zvalától északra levő magaslatok–Smolniktól északra–Veľka Poľana–813-as magaslat–995-ös magaslat terepszakaszon tartózkodtak; távolabb az Orosz-hágó körüli 1080-as és 1015-ös magaslaton levő ellenséges erődítésekre és a Saganovec-hegyre támaszkodtak.

Az ellenség a védelmét ebben a körzetben nem önálló támpontok alakjában építette fel, mint a Kárpátok néhány más szakaszán, hanem a hágón levő támpontot beiktatta abba a védelmi rendszerbe, amely még két támpontból állt: a 1046-os és a 1098-as magaslaton levőkből. Ha ezek a magaslatok védtelenek lettek volna, akkor csapataink könnyűszerrel megkerülik őket.

A védelem fő támpontjául magát a hágót szemelték ki (ez a Roztoki Górné–Ruské úton volt). A támpont bal szárnyát nagy magaslatok járhatatlan lejtői fedezték, jobb szárnyát pedig a 1046-os és a 1098-as magaslaton létesített védelmi rendszer biztosította. Ezeknek a magaslatoknak kellett egyrészről fedezniük a fő támpont leginkább hozzáférhető jobb szárnyát, másrészt pedig megakadályozniuk azt, hogy csapataink Runinán keresztül kijussanak a Ruské–Humenné műútra.

A fő támpont a hegylánc elülső lejtőin húzódó futóárok-vonalból állt, amelynek fejlett tűzrendszere volt. A peremvonal előtt mindenütt drótakadályokat helyeztek el – Bruno-spirálisokat –, előttük pedig teljesen kiépített harckocsifalat emeltek. A harckocsifal előtt gyalogság elleni aknamezők terültek el, amelyek a műutat és az erdei átjárókat fedezték. A támpont szárnyaival szomszédos erdő szélét részben kiirtották, részben torlaszok létesítésére használták fel.

97 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 483, лл. 13—14.

A futóárkok mögött, a terep mélységében páncéltörő lövegek álltak, amelyek közvetlen irányzással tüzeltek az országútra. Ennek hídját felrobbantották.

Az 1046-os és az 1098-as magaslaton a védelmet majdnem ugyanígy rendezték be. Mindhárom támpontot egységes tűzrendszer kötötte össze, s így hatalmas ellenállási csomópont jött létre. A megközelítő útvonalakat a mélységből aknavető- és tüzérségi tűzzel lehetett elárasztani. A heves tűz a műszaki akadályok és a tábori típusú zárak rendszerével együtt lehetetlenné tette a hágó megrohamozását. Az Orosz-hágó védelmére az ellenség 15 kilométeres arcvonalszakaszon jelentős erőket vont össze – a 168. gyalogos-, a 100. könnyű gyalogoshadosztályt, a 97. könnyű gyalogoshadosztály felderítőosztagát és négy önálló zászlóaljat.

A 107. lövészhadtest parancsnoka úgy határozott, hogy a kitűzött feladat teljesítése végett harcba veti a 167. és a 129. gárda-lövészhadosztályt, ezeknek északnyugatról és északról egyidejűleg Ruské felé mért csapásokkal szét kellett zúzniuk az Orosz-hágót védő ellenséges erőket, el kellett foglalniuk a hágót és Ruské helységet. A két hadosztály közti hézag védelme a hágó előtt a 15. műszaki-utász rohamdandár egyik zászlóaljára hárult. A 30. és a 276. lövészhadosztálynak, a Zvalától északra és Smolníktól északra húzódó terepszakaszon maradva, segítenie kell a csapásmérő csoportosításnak.

Október 3-án a 107. lövészhadtest mindkét hadosztálya támadásba ment át, de a gyenge tüzérségi előkészítés miatt nem ért el sikert. Az ellenség várta ezt a csapást és a támadó alakulatokat erős tűzzel és ellenlökésekkel fogadta, ezek különösen a Smolník–Veľka Poľana–Ruské körzetben voltak erőteljesek, a 276. és a 167. hadosztály támadási sávjában. Csak a hadsereg bal szárnyan harcoló 141. lövészhadosztály nyomult előre a nap folyamán mintegy 2 kilométert és közelítette meg jobb szárnyával az 1015-ös magaslatot, bal szárnyával pedig 1,2 kilométerre a Saganovec-hegytől északkeletre ért.

Tekintettel a harci tevékenységek sikertelenségére, a parancsnokság úgy határozott, hogy felfüggeszti a 107. és a 30. lövészhadtest támadását. A magasabbegységek parancsnokainak részletesebben meg kellett szervezniük a harc menetét, pontosabban meghatározniuk a csapatok feladatait és helyre kellett állítaniuk az együttműködést a tüzérséggel.

E munka végrehajtása hihetetlenül nagy nehézségekkel járt. A támadó hadosztályok az Orosz-hágó megkerülésével tevékenykedtek, ahol műút haladt át, az ő sávjaikban viszont nem voltak utak. A hegyi ösvények csak málhás állatok és gyalogosok mozgását tették lehetővé. Ráadásul az október első napjaiban kezdődött szakadatlan esőzés olyan állapotba hozta az ösvényeket, hogy ezeken sem a fogatolt tüzérség, sem a kerekes járművek nem közlekedhettek. A Roztoki Górnéból és Przysłup körzetéből átvezető és a műutat megkerülő utak építése pedig – ezt a műszaki csapatok szeptember végén kezdték el – csupán október első harmadának végére fejeződtek be.

A legfőbb nehézség a tüzérség felzárkóztatása volt a gyalogság harcrendjéhez. Szükségesnek látszott a meglevő hegyi ösvények kiszélesítése és új utak építése, ez pedig nagy műszaki erőket igényelt. Így tehát, csupán a 167. lövészhadosztály szükségleteinek biztosítására, három műszaki-utász zászlóaljat kellett kikülöní-

teni. De a kijelölt határidőre ezek sem tudták megépíteni az oszloputakat. Ezért a hadosztálytüzérség előrevonása a tüzelőállásokba főként kézi erővel történt, s ebbe a munkába bevonták az utász és a különleges alegységeket is. Október 3-án reggelre ezen a módon 11 löveget, október 4-én reggel pedig további 27 löveget vittek fel a 995-ös és a 737-es magaslatra. A tüzérség többi része azonban távoli tüzelőállásokban maradt és a rossz hegyi megfigyelési viszonyok miatt nem tüzelhetett kellő hatékonysággal.

Október 4-én az 1. gárdahadsereg csapatai megkapták a harcparancsot, amely pontosította az egyes magasabbegységek harcfeladatait:

„1. 1944. X. 5-én bármilyen időjárás esetén is meg kell indítani a támadást.

2. A 107. lövészhadtest, valamennyi hadosztályával támadásba menjen át, azzal a közelebbi feladattal, hogy foglalja el a Ruské körzetében levő hágót.

Ezután, az ebben a körzetben maradt ellenséges csoportok felszámolására legalább két ezredet kikülönítve a 167. és a 129. gárda-lövészhadosztály főerőivel folytatni kell a támadást a Veľká Poľana–Starina irányában. 1944. X. 5-én estére a hadtestnek ki kell jutnia a 617-es magaslat–475-ös magaslat–Borsuk-hegy–603-as magaslat–Kozialata-hegy terepszakaszra.

3. A 30. lövészhadtest a 141. lövészhadosztállyal támadjon a 675-ös magaslat–Saganovec-hegy irányban. Közelebbi feladata, hogy foglalja el a 675-ös magaslatot, a Saganovec-hegyet és nap végére vegye birtokba a Kozialata-hegyet.

Az 1015-ös magaslat elfoglalására irányuló hadműveletekhez legalább egy megerősített lövészzászlóaljat és 1–2 tüzérosztályt kell kijelölni.

4. A támadás tüzérségi biztosítását úgy kell megszervezni, hogy az a gyalogságot a célokra és az ellenállási csomópontokra irányított tűzzel támogassa.

Valamennyi rendfokozatú parancsnok különleges gondot fordítson arra, hogy a zászlóaljparancsnokok állandó összeköttetést tartsanak fenn a támogató tüzérütegek és -osztályok parancsnokaival . . .

5. A gyalogság csatárláncban támadjon. A gyalogság mozgását egymástól 400–600 méter távolságra levő terepszakaszokra kell osztani, s ezeket a hadosztályok szerint számozni. A zászlóalj minden százada az első lépcsőben legyen, a tartalékban egy szakasz maradjon. Az ezred két zászlóaljjal az első lépcsőben támadjon, a harmadik zászlóalj szintén a csatárláncban halad, az első vonal láncától 300–500 méter távolságra.

Az ezredláncban ne legyenek hézagok, és szélessége 800–1000 méter legyen.

A 82 milliméteres aknavetők közvetlenül a támadó gyalogság harcrendjében legyenek, a század- és zászlóaljparancsnokok közvetlen közelében.

6. A támadás megkezdése előtt erős, ötperces tüzérségi tűzcsapást kell mérni a felderített célokra és az ellenség ellenállási csomópontjaira.

7. A gyalogság harcrendjének felépítését a jelen utasításnak megfelelően, 1944. X. 5-én 9.00 órára kell befejezni.

8. Készenlét a támadáshoz: 1944. X. 5-én 9.30 óra."[98]

98 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 483, лл. 21—22.

Október 5-én reggel, rövid tüzérségi előkészítés után, a 167. és a 129. gárdalövészhadosztály csapatai támadásba mentek át. Elkeseredett harcok lángoltak fel. Ezekben különösen kitűntek a 167. lövészhadosztály csapatai és alegységei. Minden ezred előtt különleges rohamcsoportok tevékenykedtek (ezredenként három). Feladatuk az ellenség védelmi rendszerének felderítése, védelmének bomlasztása s előnyös helyzetű magaslatok elfoglalása volt.

Október 5-én az 520. lövészezred áttörte az ellenség védelmi rendszerét a fő hegylánc mentén, és miután a 813-as magaslat körzetében levő erdőt megtisztította az ellenséges csapatoktól, a magaslattól délkeletre kijutott az erdőszélre. A 465. ezred erre az időpontra elérte a (Ruskétól 600 méterre nyugatra levő) névtelen patak – (az 1000-es magaslattól 600 méterre délkeletre levő) erdő terepszakaszt. Itt az ezredet ellenlökés érte Ruskéből és az attól északra emelkedő magaslatokról.

Október 6-án az erősítést kapott ellenség szüntelenül ellenlökéseket intézett az 520. és a 465. lövészezred ellen. Az ellenlökéseket 20–24 tüzérségi és aknavetőüteg tüze támogatta. Az 520. lövészezred, miután körülbelül 12 ellenlökést vert vissza, az október 7-re virradó éjszakán egyik zászlóaljával kijutott a Veľká Poľana–Ruské országút hídjától északnyugatra levő névtelen magaslatra, ahonnan ellenőrizhette ezt az útszakaszt. Ez nagy jelentőségű volt az Orosz-hágó elfoglalására irányuló egész hadművelet alakulása szempontjából, mivel a hágót védő ellenséges csoportosítás most elveszítette visszavonulási útvonalait. Viszont még el kellett foglalni a műútnak az országhatártól Ruskéig terjedő szakaszát és magát a hágót is.

A siker biztosítása érdekében a 167. lövészhadosztályt a 31. önálló gárda-harckocsidandár egyik harckocsiszázadával erősítették meg.

A harckocsiknak a műúton való előnyomulása lehetetlen volt, mivel azt az ellenség erős tűzzel árasztotta el és több szakaszon elaknásította. Úgy határoztak, hogy a harckocsikat felviszik a 995-ös magaslatra. A harckocsizóknak a főparancsnokság tartalékához tartozó 15. műszaki-utász rohamdandár 74. zászlóaljának, a 6. műszaki-utász dandár 114. zászlóaljának és a 180. utászzászlóaljnak utászai nyújtottak segítséget.

A harckocsik felvitele egy ilyen magaslatra, úttalan terepen, feneketlen őszi sárban, sűrű erdőségen keresztül, rendkívül nehéz volt. A harckocsizók azonban a gyalogság és az utászok segítségével a látszólag lehetetlent is megtették. Október 7-én 12 órára öt harckocsit juttattak fel a 995-ös magaslatra. A harckocsizók azt a feladatot kapták, hogy a 615. lövészezred egyik zászlóaljával támadjanak a lengyel–csehszlovák államhatár mentén, verjék ki az ellenséget az 1000-es magaslatról és foglalják el a hágót.

A harckocsik megjelenése a magaslaton teljesen váratlanul érte az ellenséget. A harckocsizók közvetlen közelből szétlőtték a hitleristákat, tüzéreink pedig tíz löveggel fedezték a harckocsikat az ellenséges tüzérségi tűzzel szemben. A háború folyamán nehezen lehet még egy olyan esetet említeni, amikor harckocsik ilyen magasságban harcoltak volna. A 995-ös magaslatért vívott harc – az igazi katonai áldozatkészség és kölcsönös segítségnyújtás fényes példája.

Október 7-én 13 órakor a 615. lövészezred 3. zászlóalja, harckocsi-támogatással, elfoglalta az ellenségnek az 1000-es magaslaton levő támpontját, s ezáltal biztosította a további harc sikerét. Alegységeink, a támadást folytatva, 17 órára lendületes rohammal leküzdötték a hitleristák ellenállását az országútnak az államhatártól 500 méterre délre eső szakaszán. Ebben fontos szerepet játszott a 72. önálló műszaki-rohamzászlóalj támadó harctevékenysége: 16 órakor az 1000-es magaslattól északra levő névtelen patak sávjáról csapást mért déli irányban és elfoglalta az országút északi kanyarulatánál (az államhatárnál) levő ellenséges támpontot.

Az ellenség azonban még a hadosztály bal szárnyának az országútra való kijutása után is változatlanul szívós ellenállást tanúsított az országút szerpentinjein és Ruskéban. Itt egész éjjel folytatódott a harc. Október 8-án reggel 7 órára a 615. lövészezred 1. és 2. zászlóalja a Ruskétól nyugatra levő magaslatokról mért csapással elfoglalta Ruské északi részét. Az 520. lövészezred egy zászlóalja, amely a 813-as magaslattól délkeletre emelkedő névtelen magaslatról támadott, elfoglalta Ruské déli részét. A 465. lövészezred erre az időre megtisztította az ellenségtől az országútnak az Orosz-hágóban levő szerpentinjeit. Ennek az ezrednek a parancsnoka, A. I. Taratuhin alezredes, aki a 3. zászlóalj parancsnokának figyelőhelyén tartózkodott, az egyik erős ellentámadás során megfordította a zsákmányolt német löveget és egymaga kilőtt két ellenséges rohamlöveget.

Az ötnapi harc eredményeként a 167. lövészhadosztály elfoglalta a Kárpátok egyik legfontosabb hágóját, az ellenség pedig nagy veszteségeket szenvedett és kiverték a Keleti-Beszkidek hegyláncáról. Csapataink átkeltek a Kárpátok fő hegyláncán, és Csehszlovákia területére értek. A 167. lövészhadosztály sikerét sok tekintetben több más hadosztály harctevékenysége biztosította.

A 129. gárda-lövészhadosztály, amelynek parancsnoka T. U. Grincsenko vezérőrnagy volt, október 3-án támadásba ment át a 616-os és a 651-es magaslat irányában: feladata az volt, hogy elfoglalja az Orosz-hágón uralgó 1098-as és 1046-os magaslatot, megkerülje a hágót és kijutva az ellenség hátába, a megkerülés veszélye révén az Orosz-hágó elhagyására késztesse. A hadosztálynak így tehát kétszer kellett átkelnie a Kárpátok hegyláncán, két fontos irányban.

A hadosztály csapatai – harcba lépésük után – négy napig támadó harcokat vívtak a 1046-os és az 1098-as magaslat birtokáért, amelyek kulcshelyzetet foglaltak el a lengyel–csehszlovák határon a Veľká Bokovce hegylánc rendszerében. Az ezeken a magaslatokon megmaradt erős határerődítéseken kívül, a hitleristák nagyszámú föld-fa erődöt, lövészgödröt és teljesen kiépített futóárkot létesítettek. A peremvonal előtt kiirtották az erdőt és drótakadályokat helyeztek el, a peremvonalhoz vezető megközelítő útvonalakat aláaknázták. A védelmi rendszert nagy mennyiségű sorozatlövő fegyverrel látták el. Az arcvonal mentén 40–50 méterenként géppuska állt. Mindez megerősítette az ellenség védelme számára is rendkívül előnyös terepszakaszokat: a magaslatok lejtői meredekek voltak s erdő borította őket, megkerülő manőver végrehajtásához pedig csak korlátozott számú rejtett megközelítő útvonal állt rendelkezésre.

A német fasiszta parancsnokság, tekintettel ezeknek az állásoknak a fontosságára, a magaslatok védelmét válogatott alakulataira bízta: a 254. gyalogos- és a 100. könnyű gyalogoshadosztály csapataira. Később sok elesett katona zsebében levelet találtak, amelyben az illető esküvel fogadta Hitlernek, hogy inkább meghal, de a magaslatot fel nem adja.

A harcokat kedvezőtlen körülmények között kellett vívni. Szüntelenül esett az eső és köd volt. Ez megnehezítette mind a tüzérség, mind a légierő tevékenységét.

Október 7-én a harci cselekmények hevessége tetőfokra hágott. A harcba vetett 330. gárdalövészezred négy óra alatt elfoglalta az 1046-os magaslatot. Ez sok tekintetben eldöntötte az Orosz-hágóért folyó harc kimenetelét. A támadást hozzáértően szervezte meg J. I. Kantarija ezredes, az ezred parancsnoka. A 3. zászlóalj a magaslat északi és északnyugati lejtői irányában támadott, a 2. zászlóalj az északi és északkeleti lejtők felé, az 1. zászlóalj pedig balra lépcsőzetesen hátrább haladt. Az ellenség megtévesztésére október 7-én reggel az ezred felderítése harcot indított az 1046-os magaslattól keletre emelkedő névtelen magaslatért. A zászlóaljak, miután 9 órakor támadásba lendültek, az ellenség erős tűzellenállása miatt kénytelenek voltak fedezékbe vonulni. Eközben az 5. lövészszázad, amelynek parancsnoka a kommunista V. I. Kasirin gárdafőhadnagy volt, az erdőn keresztül megkerülte a hitleristákat és váratlanul a keleti lejtőkön intézett rohamot ellenük. A csapás meglepetésszerű és lendületes volt. V. N. Zsukov gárdahadnagy 6. lövészszázadának harcosai közelharcba bocsátkoztak és kiverték az ellenséget a lövészárkokból és a fedezékekből, oldalozó tűzzel támogatták az arcból támadó alegységeket.

A 4. lövészszázad, amelynek parancsnoka a kommunista I. G. Zsivajev gárdaalhadnagy volt, észak felől fokozta nyomását a magaslat ellen, és a 3. zászlóaljjal együtt betört a magaslatra. A nyugati lejtőkön maradt hitleristákat megsemmisítette az 5. lövészszázad oldalról és hátulról indított rohama. A magaslatot teljesen megtisztították az ellenségtől.

A 30. és a 276. lövészhadosztály szilárdan megerősítette állásait a 167. lövészhadosztály tevékenységi körletétől jobbra eső magaslatokon és fedezte annak jobb szárnyát a Zvala–Smolník körzetből indított ellenséges ellenlökésekkel szemben.

Az Orosz-hágó körzetében vívott harcok sikerét sok tekintetben elősegítette a 15. műszaki-utász rohamdandár utászainak merész és elszánt tevékenysége. A Veľká Poľana helységért folyó harcokban kitűntek N. I. Csernov hadnagy utászai. Elsőnek törtek be ebbe a helységbe. A harc során az utászok előnyomulását akadályozta az egyik föld-fa erődben elhelyezett ellenséges géppuska. Csernov hadnagy maga vállalkozott az erőd megsemmisítésére. Odakúszott, a lőrést gerendával takarta el, pedig a kezelőszemélyzet kézigránátokat dobált rá. A helységet hamarosan megtisztították a hitleristáktól.

Az ellenség, friss erők harcbavetése után ellenlökéseket indított. A hősiesen küzdő utászok tűzharccal és szuronyrohamokkal rövid idő alatt öt ellenlökést vertek vissza és nem hátráltak meg. Akkor a hitleristák úgy döntöttek, hogy a

szakaszt Smolník falu felől megkerülő harckocsimanőverrel vágják el csapatainktól és megsemmisítik. De ez nem sikerült. Az utászok az erős ellenséges tűzben harckocsi elleni aknazárakat helyeztek el a harckocsik által veszélyeztetett irányokban. Október 8-án reggel az ellenséges utászok megpróbálták felszedni az aknákat, de eközben megsemmisítettük őket.

A következő példa is az utászok és a gyalogság összehangolt tevékenységéről és együttműködéséről tanúskodik.

Gyalogságunk elfoglalta az 1017-es és a 995-ös magaslatot, s az Orosz-hágótól nyugatra jutott ki. A gyalogosok segítségére sietett a tüzérség, amelyet a 995-ös magaslatra kellett feljuttatni, hogy csapást lehessen mérni az ellenség oldalába. A magaslatra út nem vezetett. A 6. műszaki-utász dandár V. J. Panov őrnagy parancsnoksága alatt álló 202. műszaki-utász zászlóalja kapott parancsot az útépítésre.

Erősen esett, s a munka színhelye állandó ellenséges tűzben volt. A magaslatra vezető utat meredek emelkedőkön, erdőn keresztül kellett építeni, ahol csak keskeny ösvények voltak. Az erdőben a fák mintegy 40 centiméter vastagok voltak, a talaj puha és agyagos. Az utászok négy nap, négy éjjel pihenő nélkül dolgoztak, esőben és ellenséges tűzben. Megépítették az első utat, majd kézi erővel vontatták fel a magaslatra az ágyúkat. Az agyagos út az esőtől hamarosan használhatatlanná vált. Akkor az utászok új utat vágtak, és tovább cipelték az ágyúkat.

Panov utászai hat – összesen 5 kilométer hosszú – utat építettek az erdőkön, meredek emelkedőkön keresztül, 54 ágyút húztak fel a magaslatra. E feladat teljesítésével segítséget nyújtottak a gyalogságnak Ruské elfoglalásához.

A német katonák erkölcsi szelleme napról napra hanyatlott. A foglyok vallomásai szerint, a katonák a harcok során szándékosan elszakadtak alakulatuktól, egyesek dezertáltak. A „Rauss" hadseregcsoport külön parancsban figyelmeztette a csapatok és az alegységek parancsnokait, hogy a szökések elkerülése végett a legszigorúbban ügyelni kell a katonákra. A levertség a hitlerista hadsereg tisztikarára is átterjedt.

Eközben a harcok folytatódtak. Az 1. gárdahadsereg parancsnoka elhatározta, hogy állhatatosan folytatja a támadást a 107. és a 30. lövészhadtest erőivel a Starina–Stakčin irányban, s a csapatok erőfeszítéseit és a támogató tüzérség tüzét keskeny szakaszokon összpontosítja, hogy részenként törje át az ellenséges védelmet; ugyanakkor csapást kell előkészíteni, legalább négy hadosztály erejével a Maniów–Balnica–Solinka körzetből a Telepovce–Hostovice irányban, vagyis középen.

Október 10-én a hadseregparancsnok a következő harcparancsot adta ki:

1. hadsereg, bal szárnyával a támadást folytatva, a 3. hegyilövészhadtestnek és a 11. lövészhadtest 271. lövészhadosztályának harcbavetésével áttöri az ellenség védelmét a középső részen, a Balnica–Solinka szakaszon, a nap végére kijut az 514-es magaslat–Parihuzovce terepszakaszra és a továbbiakban Humenné általános irányban fejleszti ki a támadást.

2. A 11. lövészhadtest a 271. lövészhadosztály erőivel – amelyet meg kell erősíteni a főparancsnoksági tartalékból a 496. hegyi-aknavetőezreddel, a főparancsnoksági tartalékból a 130. páncéltörő tüzérezreddel, a főparancsnoksági tartalékhoz tartozó 24. gárda ágyús tüzérdandár két osztályával, a főparancsnoksági tartalék 6. hegyi műszaki-utász dandárjának 277. zászlóaljával – áttöri az ellenség védelmét a 742-es magaslat – Balnica szakaszon, és a támadást a 729-es magaslat–789-es magaslat–Vyšná Jablonka irányban kifejlesztve, a nap végére kijut a 733-as magaslat terepszakaszára s biztosítja a 3. hegyilövész-hadtest jobb szárnyát.

A hadtestnek tartania kell minden elfoglalt terepszakaszt.

3. A 3. hegyilövész-hadtest a főparancsnoksági tartalék 195. és 197. hegyi-aknavetőezredével, a 4. gárda páncéltörő-tüzérezreddel, a 329. gárda-aknavetőezred két osztályával, a 24. ágyús tüzérdandár egy osztályával, a 6. hegyi műszaki dandárral (egy zászlóalj kivételével) áttöri az ellenséges védelmet a Balnica (dél)–Solinka szakaszon.

A közelebbi feladat: a Kiczara-hegy–Skura-hegy terepszakasz elfoglalása, a továbbiakban pedig, a nap végére, a Telepovce–Parihuzovce terepszakasz elérése.

A 318. lövészhadosztályt a hadtest második lépcsőjében, a Maniów–északkeletre levő erdő körzetben kell összpontosítani.

4. A támadáshoz a megindulási helyzetet az 1944. X. 12-re virradó éjszakán kell elfoglalni.

Készenlét a támadáshoz: 1944. X. 12. 7.00 óra.

A tüzérségi előkészítés időtartama: 35 perc (az utolsó 5 perc: tűzcsapás)."[99]

Ugyanazon a napon a hadseregparancsnok utasította a 107. lövészhadtest parancsnokát, hogy október 11-én készítse elő a 30. lövészhadosztálynak október 12-én reggel a 617-es magaslat–Zvala északi széle irányban indítandó támadását.

Ezzel egyidejűleg az 1. gárdahadsereg parancsnokának alárendeltségébe került a 237. lövészhadosztály, amely azelőtt a 18. hadsereg 18. gárdahadtestéhez tartozott. Ezt a hadosztályt a Veľká Poľana–Starina irány megerősítésére szánták.

Így tehát három lövészhadtestet vontak össze a főirányban tervezett új csapáshoz. Ezeknek a hadtesteknek két önálló szakaszon kellett tevékenykedniük.

A 3. hegyilövész-hadtestnek, amelynek két hadosztálya az első lépcsőben, egy hadosztálya pedig a másodikban volt, Solinka körzetéből a Telepovce–Parihuzovce irányban kellett csapást mérni. Jobbra, vele szoros együttműködésben, a 11. lövészhadtest 271. lövészhadosztálya támadott, amelyet az ágyús tüzérdandár egy osztályával, egy hegyi-aknavetőezreddel, egy páncéltörő-tüzérezreddel és egy műszaki-utász zászlóaljjal erősítettek meg.

99 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 483, лл. 44—45.

A 107. lövészhadtestnek a Smolník–Veľká Poľana körzetből kellett csapást mérnie Starina irányában, s valamennyi hadosztálya az első lépcsőben harcolt.

A 30. lövészhadtest, amely felzárkózott a 107. lövészhadtesthez, október 11-én estére átcsoportosította erőit. Az első lépcsőben két hadosztálya volt (a 155. és a 141.), s ezek a Kozialata-hegyért harcoltak.

A hadseregnek a Przysłup–Smerek körzetben levő tartalékában két lövészhadosztálya volt: a 129. gárda- és a 273. lövészhadosztály.

A hadsereg csapásmérő csoportosításának támadási sávjában a németek 168. és 254. gyalogoshadosztálya, 100. könnyű gyalogoshadosztálya, 68. gyalogoshadosztályának 188. ezrede, két harci csoportja és körülbelül öt önálló zászlóalja védekezett. Mindezek az erők mintegy 30 kilométeres, keskeny arcvonalszakaszon összpontosultak és harcrendjük igen sűrű volt. Az ellenség a védelemre alkalmassá tett uralgó magaslatokra és berendezett támpontokra támaszkodott, mögöttes területén pedig olyan útvonalakkal is rendelkezett, amelyek lehetővé tették a gyors manőverezést a legközelebbi tartalékokkal, és így lehetősége volt szívós ellenállást kifejteni támadó csapatainkkal szemben.

Október 12-én a hadsereg csapatai mindkét szakaszon támadásba mentek át, de rendkívül szívós ellenállásba ütköztek és lényeges sikert nem értek el.

A harc első napján csupán a 3. lövészhadtest csapatai értek el némi sikert – ennek szakaszán a védekező ellenség tűzrendszerét megbontotta a 35 perces tüzérségi előkészítés. Lehetővé vált az ellenséges védelem peremvonalának áttörése, de a védelmi rendszerébe való mélyebb beékelődést nem sikerült elérni. A 271. lövészhadosztály, miután körülbelül 1,5 kilométert nyomult előre, Balnica északi széléhez ért, a 242. hegyilövész-hadosztály elfoglalta e helység déli szélét, a 128. hegyilövész-hadosztály pedig a Solinkától 3 kilométerre délre emelkedő magaslatokat szállta meg.

Október 14-én, az ellenség erős ellenlökésének visszaverése után, a 271. lövészhadosztály elfoglalta a Kárpátok fő hegyláncához tartozó Wierch nad Łazem hegyet és a 789-es magaslatot. A 242. hegyilövész-hadosztály október 13-a és 17-e között csupán 2 kilométert nyomult előre.

Ezekben a napokban a (Solinkától délre levő) 840-es magaslatért vívott harcok során hőstettet vitt véghez V. P. Ivanyenko gárda-szakaszvezető, azelőtt kubáni kolhozparaszt. Az egyik rohamban harcképtelenné vált a századparancsnok. Ivanyenko átvette a század parancsnokságát és személyes példájával lelkesítette a harcosokat. Ez döntő szerepet játszott Zvala helység felszabadításában és az ellenséges helyőrség szétzúzásában. Ivanyenko százada, amely csak tíz főből állt, ebben a harcban körülbelül 50 ellenséges katonát és tisztet semmisített meg.

Azután Ivanyenko harcosai kifejlesztették a támadást és rohammal elfoglalták a névtelen magaslaton levő ellenséges erődítéseket. A szomszédos alegységek nem tudták támogatni a századot, s így azt bekerítették. A hitleristák el akarták fogni a szovjet harcosokat és ezért túlerőt vetettek be a magaslatra. Huszonnégy óra alatt az ellenség tizenöt rohamot intézett a maroknyi szovjet katona ellen. Úgy látszott, emberfölötti helytállásra lesz szükség, hogy visszaverjék őket.

A gárdisták azonban kitartottak, majd a parancsnokság utasítására kitörtek a bekerítésből és szétromboltak két német rádióállomást, elvágták az ellenség híradó vonalát, megsemmisítettek két tüzér figyelőpontot, két szögtávcsövet zsákmányoltak. Ebben a harcban Ivanyenko személyesen harminc hitleristát semmisített meg és kettőt foglyul ejtett. A félelmet nem ismerő katona mindkét kezén megsebesült, de akkor sem hagyta el a csatateret, mígcsak valamennyi sebesültet kórházba nem szállították, s a század vissza nem tért az alakulatához.

A haza nagyra értékelte Ivanyenko gárda-szakaszvezető harci hőstettét: a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki.[100]

Starina és Dara irányában, ahol a 107. és a 30. lövészhadtest támadott, hasonlóan szívós jellegű harcok folytak. E két hadtest magasabbegységei három nap alatt elfoglalták Zvala és Veľká Poľana támpontot és a Kozialata-hegyet, de tovább nem tudtak előnyomulni.

A hadsereg csapatainak e lassú előnyomulása mindenekelőtt azzal volt magyarázható, hogy az ellenség ellenállása megerősödött. A műszakilag jól berendezett magaslatok gyakran többször is gazdát cseréltek. Az ellenség összpontosított tüzérségi tűz és hatcsövű aknavetők tüze támogatásával szüntelenül ellenlökéseket intézett alegységeink ellen. Azért próbálta mindenáron megtartani elfoglalt állásait, mivel arra törekedett, hogy megakadályozza csapataink áttörését a Hostovice–Papín–Humenné irányban és kijutásukat a hadműveleti térségbe, valamint csapatai debreceni és Satu Mare-i csoportosításának hátába. A szovjet katonák azonban szívósan törtek előre, bátran és merészen harcoltak.

A 242. hegyilövész-hadosztály 897. szevasztopoli hegyilövész-ezredének utászszakasza – amelynek parancsnoka M. Sz. Cserkaszov hadnagy volt – elfoglalta a Wola Michowa körzetében emelkedő 857-es magaslatot. A hitleristák dühödt ellenlökést intéztek s körülbelül egy gyalogoszászlóaljat vetettek be a magaslatra. Cserkaszov harcosai tűzzel fogadták őket. Az ellenség visszavonult, s mintegy száz halottat hagyott hátra a magaslat lejtőin.

A sötétség beálltáig az utászok még négy német ellenlökést vertek vissza. Estére a lőszer elfogyott, az ellenség pedig friss erőket vont oda és újabb rohamra lendült. Akkor Cserkaszov hadnagy összegyűjtötte a zsákmányolt fegyvereket, kézigránátokat és megint visszavonulásra kényszerítette a hitleristákat. Másnap reggel az ellenség ismét megpróbálta kiverni a magaslatról a bátor utászokat, kísérlete azonban sikertelenül végződött. Ebben a harcban elesett Cserkaszov hadnagy. A tisztet helytállásáért és bátorságáért halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[101]

Október 18-án a csapásmérő csoportosítás támadását felfüggesztették. Azzal kapcsolatban, hogy a 30. lövészhadtestet a front tartalékába vonták ki, a hadsereg csapatait részlegesen átcsoportosították. Mindhárom lövészhadtest védelembe ment át az elért terepszakaszokon, és harcrendjét egylépcsősen építette fel. A hadsereg sávjában összesen kilenc hadosztály ment át védelembe.

100 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 19, л. 4.
101 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 53, л. 114.

A 30. lövészhadtest 141., 155. és 237. lövészhadosztálya a Dołżyca–Przysłup–Smerek–Kalnica körzetben összpontosult. Ez volt a front tartaléka.

Az 1. gárdahadsereg 18 napos támadásának fő eredménye az volt, hogy a hadsereg több mint 30 kilométer széles szakaszon átkelt a Kárpátok fő hegyláncán és elfoglalta az Orosz-hágó körzetét. Az erdős Kárpátok nehéz terepviszonyai között a hadsereg csapatai 4–7 kilométeres mélységben nyomultak előre, s ennek során felhasználták a kevés hegyi ösvényt, gyakran pedig saját erejükből és eszközeikkel új utakat építettek.

A hadsereg csapatainak az ilyen nehéz feltételek között elért sikereit elismerte a legfelsőbb főparancsnok 1944. október 18-i parancsa.

Az 1. gárdahadsereg hadműveleteinek eredményei mégis elmaradtak a várakozástól. Ez elsősorban a harcok körülményeivel volt magyarázható. A fő hegylánc erdős-hegyes területén szinte egyáltalán nem voltak utak. Az Orosz-hágón át vezető legfontosabb Cisna–Starina műutat olyan sűrűn elhelyezett ellenséges erődítések védték, hogy az út mentén lehetetlen volt harctevékenységet kifejteni. A csapatoknak az Orosz-hágó megkerülésével kellett átkelniük a fő hegyláncon és úttalan terepen kellett harcolniuk. Ilyen körülmények között a gyalogság igen gyakran nélkülözte a tüzérségi támogatást, mivel a tüzérség zöme 7–12 kilométerrel elmaradt a gyalogság mögött. Azok a kísérletek, hogy a tüzérséget közelebb hozzák a gyalogság harcrendjéhez, igen nagy nehézségekkel jártak. Az Orosz-hágóért vívott harcok idején a hadosztályok tüzérezredeinek valamennyi tarackos ütegét a hágó előtt kellett hagyni, mert ezen nem tudtak tovább haladni. Az ütegeket egy csoportba vonták össze, hogy nagy távolságról tüzeljenek. Még a könnyűlövegek előbbre szállítása és tüzelőállásba helyezése is igen lassan ment végbe a hegyek között, a tüzelőállások váltása pedig több napig tartott.

Bár a fő csoportosítást műszaki csapatokkal bőven ellátták (két műszaki-utász dandárt és több önálló műszaki-útépítő zászlóaljat rendeltek alá), ezeknek száma mégsem volt elegendő ahhoz, hogy a szükséges irányokban mindenütt utakat építsenek. Mindehhez hozzá kell tenni azt, hogy az esőzés és a sűrű köd a magaslatokon és az erdőben igen megnehezítette a gyalogság harctevékenységét, csökkentette a tüzérségi tűz hatékonyságát, főként ha a tüzelés nagy lőtávolságból folyt.

Az ellenség szívós ellenállása, az erősen szegdelt terep gyakran arra kényszerítette csapatainkat, hogy a kitűzött feladatokat megkerülő manőverekkel próbálják megoldani. Ez a csapatoknak a szárnyakra vagy a középre való átcsoportosítását, sőt olykor más magasabbegységek szakaszaira történő áthelyezését igényelte.

A 18. HADSEREG HADMŰVELETEI

Szeptember végén a 18. hadsereg több mint 100 kilométer széles arcvonalon kijutott a Kárpátok fő hegyláncához. A hadsereg csapatainak csoportosításában élesen kifejeződött, hogy az erők zömét két körzetben összpontosították. A 18. gárda-lövészhadtest négy hadosztályával – I. M. Afonyin vezérőrnagy parancsnoksága alatt – a jobb szárnyon, a Runinától északra levő körzetben tevékenykedett, közvetlenül az 1. gárdahadsereg csapatainak fő csoportosítása mellett. A hadtestnek az volt a feladata, hogy az Uzsoki-hágó megkerülésével támadjon. A 95. lövészhadtest, amely I. I. Melnyikov vezérőrnagy parancsnoksága alatt állt és állományába három hadosztály tartozott, a hadsereg bal szárnyán, a Vereckei-hágók körzetében harcolt. Ez a hadtest csapásra készült Szvaljava irányában.

A 18. gárda- és a 95. lövészhadtest közti hézagot az Uzsoki-hágó–Libahora szakaszon a hadsereg tartalék csekély erői fedezték.

A hadsereg megerősítő alakulatai – a 146. ágyús tüzérdandár, a 196. gárda páncéltörő tüzér- és a 477. hegyi-aknavetőezred – a 18. gárda- és a 95. lövészhadtest alárendeltségébe került.

Mivel a hadsereg egylépcsős felépítésű volt, a lövészhadtestek és -hadosztályok harcrendjüket kétlépcsősen építették ki. A 18. gárda-lövészhadtestnél az első lépcsőben három, a másodikban pedig egy hadosztály volt. Emellett a 317. és a 66. gárda-lövészhadosztály a Ruský Potok (mellett)–905-ös magaslat–Zboj (mellett) aránylag keskeny szakaszon tevékenykedett; a 151. lövészhadosztályt a Nová Sedlicától 3 kilométerre északra emelkedő magaslatoktól a Rozsypanec-hegyig terjedő 23 kilométer széles arcvonalon húzták szét; a 161. lövészhadosztály a második lépcsőben, a hadtest jobb szárnya mögött összpontosult. A 95. lövészhadtestnél a 24. és a 315. lövészhadosztály az első vonalban volt, s a második lépcsőben egy-egy ezred harcolt; a 2. gárda-légideszanthadosztály a hadtest második lépcsőjében maradt.

A 18. gárda-lövészhadtest magasabbegységeinek tüzércsoportjai hadosztályonként elosztva az állások körletében helyezkedtek el, közvetlenül a fő hegylánc körzetében, és 7–9 kilométer távolságról támogathatták a gyalogság támadását. A hadsereg megerősítő tüzérsége a Brzegi Górny–Nižny Koniec–Kiczara-hegy körzetében foglalt el tüzelőállásokat.

A többi hadosztálynál a tüzércsoportokat a gyalogság harcrendjéhez a lehető legközelebb hozták.

Október 1-én a 18. hadsereg parancsnoka kitűzte a csapatok feladatait a támadás folytatására.

A 18. gárda-lövészhadtest, amelyet a 146. ágyús tüzérdandárral és két hegyi-aknavetőezreddel erősítettek meg, azt a feladatot kapta, hogy három hadosztály erőivel, a Veža–Klenová–Sobrance közös irányban mérjen csapást. A hadtest-parancsnok döntésének megfelelően, a 317. lövészhadosztálynak az a feladat jutott, hogy Veža körzetéből Kalna Roztoka irányában támadjon és a nap végére foglalja el Kolbasov, azután pedig Kalna Roztoka körzetét; a 66. gárda-

lövészhadosztály azt a parancsot kapta, hogy a Ruba-hegy körzetéből Uličké Krivé irányában támadjon és aznap estére foglalja el Ulič körzetét. A 161. lövészhadosztálynak, amely a második lépcsőt alkotta, a 317. lövészhadosztály nyomában kellett támadnia.

Az 1. gárdahadsereg állományából október 2-án átadott 237. lövészhadosztály elé a 18. lövészhadtest parancsnoka azt a feladatot tűzte, hogy erőinek egy részével biztosítsa a hadsereg jobb szárnyát a Runinától északkeletre levő körzetben, két ezreddel pedig a Malý Bukovec hegy–Topoľa irányban támadjon.

A 18. gárda-lövészhadtest csapatainak a támadásra való felkészítése majdnem két napig tartott. Ezalatt a lövészhadosztályok az irányaikban átcsoportosítást hajtottak végre, a tüzércsoportokat közelebb hozták a harcrendhez, megtervezték tüzüket és megszervezték az együttműködést.

Október 3-án, az ellenség fő ellenállási csomópontjaira mért 30 perces tüzérségi előkészítés után, a 18. gárda-lövészhadtest csapatai támadásba mentek át. A harc első napján egyes szakaszokon jelentéktelen előnyomulást értek el.

Az ellenség, amely előre elkészített védőállásokra támaszkodott, a 100. és a 101. könnyű gyalogoshadosztály erőivel több ízben erős ellenlökést intézett Runina, Ruský Potok és Zboj felől. A két fél erői egyenlők voltak, s a nehéz erdős-hegyes terep és az idejében elkészített védelem lehetővé tette az ellenségnek, hogy szilárdan tartsa állásait. A záporesők, a sűrű köd még bonyolultabbá tették az úttalan erdős-hegyes terepen való támadás amúgy is nehéz feladatát. Az esőzés következtében a talaj ragadós sárrá változott, erősen akadályozta a mozgást.

Október 6-ig a hadtest önálló osztagokban tevékenyekedett – hadosztályonként egy-egy osztag – azzal a céllal, hogy kipuhatolja az ellenséges védelem gyenge pontjait. De lényeges sikert nem sikerült elérni. Október 7-én a következő, korlátozott feladatokat tűzték a hadtest csapatai elé: foglalják el Runinát, a Malý Bukovec-hegyet és a 753-as magaslatot.

Ugyanezen a napon a 237. és a 317. lövészhadosztály csatlakozásán harcba vetették a 161. lövészhadosztályt azzal a feladattal, hogy a Malý Bukovec-hegy irányában támadjon. A hadosztályoknál és az ezredeknél részleges átcsoportosítást hajtottak végre, az első lépcsőket a második lépcsők és a tartalékok terhére megerősítették, a csapatokat és az alegységeket előkészítették az éjszakai harctevékenységre. A hadosztály- és ezredparancsnokok parancsnoki harcálláspontjait közvetlenül a csapatok harcrendjének közelébe helyezték át.

Ezek az intézkedések biztosították a 18. hadtest valamelyes sikerét a támadásban. A 237. és a 161. lövészhadosztály együttes erőfeszítéssel október 7-én estére elfoglalta Runinát és kijutott a Malý Bukovec-hegy déli részére. A 317. lövészhadosztály északnyugatról megkerülte Ruský Potokot; a 66. gárda-lövészhadosztály a 905-ös magaslat északkeleti és északi lejtőin harcolt.

Október 8-án és 9-én változó sikerrel folytatódtak a harcok. A hadtest jobbszárny-hadosztályait az első két napon több – századtól zászlóaljig terjedő erőkkel, a Saganovec-hegy körzetéből és a Malý Bukovec-hegytől északra indított –

ellenlökés érte. Ebben a körzetben október 8-án és 9-én összesen több mint 30 ellenlökést vertek vissza.

Különösen elkeseredett ellenlökéseket intézett az ellenség a 237. lövészhadosztály csapatai ellen. Ennek megerősítésére át kellett dobni a 161. lövészhadosztály tartalék ezredét. A 66. gárda-lövészhadosztály az ellenség nyomására kénytelen volt feladni a 905-ös magaslatot.

A 18. gárda-lövészhadtest hatnapos támadó harctevékenysége tehát nem járt jelentősebb eredményekkel.

Ugyanakkor, amikor a hadtest jobbszárny-hadosztályai jelentéktelen előnyomulást értek el, a balszárny-hadosztályok nemcsak nem tudták leküzdeni az ellenség ellenállását, hanem az erős ellenlökések következtében még kisebb visszavonulásra is kényszerültek.

Az ellenség szívós ellenállása és nagyszámú ellenlökése arról az elhatározásáról tanúskodott, hogy mindenáron meg akarja tartani a fő hegylánc terepszakaszát.

A hadseregparancsnok kénytelen volt a hadsereg alakulataiból összevont osztagot létrehozni, s ez október 7-e és 9-e között teljesen visszaállította az eredeti helyzetet a 18. gárdahadtest bal szárnyán.

Sikeresebben fejlődtek a hadműveletek a 18. hadsereg bal szárnyán, a Vereckei-hágók körzetében, ahol a 95. lövészhadtest tevékenykedett. Ez a harc gondos megtervezésének és megszervezésének következménye volt.

A hadtest feladatul kapta, hogy a Vereckei-hágók körzetéből csapást mérjen Szvaljava és tovább Munkács felé, zúzza szét az Alsó-Vereckei-hágó és Szkotarszkoje körzetében, valamint az államhatár vonalán védekező ellenséget és nyissa meg az utat a Kárpátok fő hegyláncán keresztül.

A hadtest parancsnoka ezt a feladatot két (a 24. és 315. lövész-) hadosztály találkozó irányokban mért csapásaival szándékozta megoldani, hogy megakadályozza az ellenség visszavonulását az első állásból a másodikba, amelyet az 1093-as magaslat–Volovec–1347-es magaslat terepszakaszon készített elő.

A második lépcső (a 2. gárda-légideszanthadosztály) harcbavetését a Podpolozje–Beregovci terepszakaszról tervezték, hogy befejezzék az ellenség második védőövének áttörését, és a támadást a Kusnyica–Latorca folyó–Poljana irányban fejlesszék tovább.

A továbbiakban, az ellenség második védőövének a Scserbovec–Podpolozje–Volovec szakaszon történt áttörése után, a hadtest fő erőkifejtését a Szvaljava–Munkács általános irányban kellett összpontosítani.

A harc vezetésének elgondolása alapján az egyes magasabbegységek és egységek a következő harcfeladatokat kapták:

A 24. lövészhadosztálynak a főcsapást az Alsó-Vereckei-hágótól délre levő útelágazás irányában, a hegylánc mentén Jalovo felé kellett mérnie, erőinek egy részével pedig a Leturka folyón keresztül Tyisov, az Alsó- és Felső-Verecke felé el kellett vágnia az ellenségnek az államhatár körzeteiből kiinduló visszavonulási útjait s az előrevetett osztagokkal meg kellett szállnia a Zsgyenyovo–Poliszta közötti útszakaszt; azután pedig Poljana felé kellett támadnia.

A 351. lövészhadosztálynak a 15. műszaki-utász rohamdandárral együtt, erőinek zömével csapást kellett mérnie a Vizluvtól délre–Javornik Velikij-hegy körzetből Szkotarszkoje–Volovec–Jablorovo felé, erőinek egy részével támadást kifejlesztenie a Felső-Vereckei-hágó irányában, ahol egyesül a 24. lövészhadosztály csapataival és megakadályozza az ellenség visszavonulását a második védőövbe.

A Szvaljava és Munkács elleni csapás kifejlesztésére azt tervezték, hogy a 2. gárda-légideszant-, a 351. lövészhadosztályt és a 15. műszaki-utász rohamdandárt a hadtest bal szárnyán összpontosítják.

Emellett a 2. gárda-légideszanthadosztálynak az Alsó-Vereckétől délre eső útelágazás–Beregovci terepszakaszról kellett támadnia a Kusnyica–Latorca folyó–Poljana irányban; a 351. lövészhadosztálynak a 15. műszaki-utász rohamdandárral együtt a Beregovci–Volovec terepszakaszról kellett támadást kifejlesztenie a hegylánc mentén Krasznaja Dolina–Szvaljava felé és a Volovec–Szvaljava műút és vasútvonal mentén, erőinek egy részével pedig a hegylánc mentén Szvaljava felé: a továbbiakban csapást kellett kifejlesztenie Munkács irányában.

A 24. lövészhadosztálynak ebben a szakaszban a Scserbovec–Zsgyenyovo–Poliszta terepszakaszról kellett támadnia, azzal a legközelebbi feladattal, hogy elfoglalja a 1071-es és az 1104-es magaslatot, azután pedig, a csapást Izvorszka Guta–Izvor felé kifejlesztve, kijusson a Poroskovo–Ploszkoje útra és a 2. gárda-légideszanthadosztály csapataival együttműködve körülzárja a Vizsnyaja Grabovnyica–Podpolozje megerődített körletet. A következőkben készen kellett állnia arra, hogy a támadást Poroskov irányában fejlessze ki.

A jóváhagyott tervnek megfelelően, a hadtesttörzs harcparancsot adott ki, amelyben pontosan meghatározta a magasabbegységek és az önálló egységek feladatait. Meg kell jegyezni, hogy a hadosztályok és az ezredek parancsnokai rátermetten, alkotó szellemben szervezték meg egységeik és alegységeik előkészítését a támadásra.

A 95. lövészhadtest törzse megfeszített munkát végzett. L. F. Daksz ezredes törzsfőnök és G. F. Malonog ezredes, a hadműveleti osztály vezetője gyakran ellátogatott a hadtest magasabbegységeihez, s itt személyesen részt vett a támadás legfontosabb kérdéseinek megoldásában. Különösen nagyszabású előkészítő tevékenység folyt a 24. lövészhadosztály 168. lövészezredénél, amelynek idejekorán előre kellett nyomulnia a 1307-es magaslaton, a Mencsul-hegyen keresztül a hegyláncra, hogy meglepetésszerűen kijusson az Alsó-Vereckei-hágótól délre levő útelágazáshoz.

Nagy jelentőséget tulajdonítottak annak, hogy a csapatokat minden szükségessel ellássák a hegyes terepen vívott hadműveletekhez. V. M. Smarcev ezredes, a hadtest hadtápfőnök-helyettese rátermetten irányította a lőszer- és az élelmiszerellátást.

A csapatoknál tevékeny pártpolitikai munka folyt. I. G. Kaslev ezredes, a hadtest politikai osztályának vezetője, állandóan a tapasztalt politikai munkásokra támaszkodott, olyanokra, mint Sz. M. Zaharov ezredes, a 24. lövészhad-

osztály, P. N. Veprincev alezredes, a 351. lövészhadosztály, I. N. Pemov ezredes, a 2. gárda-légideszanthadosztály politikai osztályának vezetője.

A parancsnokok, a törzsek és a pártpolitikai apparátus nagy és fáradságos munkája eredményeként a hadtest magasabbegységei készen álltak a küszöbönálló feladatok megoldására. A katonák harcra vágytak. Türelmetlenül várták a jelet, hogy a Vereckei-hágók megrohamozására induljanak.

Október 3-án kora reggel a hadtest támadásba ment át. A harcok széles arcvonalon bontakoztak ki, és mindjárt elkeseredett jelleget öltöttek.

Az első napi harcok eredményeként a hadtest csapatainak és magasabbegységeinek sikerült uralgó magaslatokat elfoglalniuk az ellenség védelmének első övében. E magaslatok megszállása harcászatilag nagy jelentőségű volt a támadásnak a hegylánc mentén, az ellenséges védelem mélységébe történő kifejlesztése és a Középső-Vereckei-hágó hegylánca mentén húzódó második védőöv elérése szempontjából.

A 24. lövészhadosztály 168. lövészezredének sikere volt a leglényegesebb. Az ezred kijutott a Polisztához és az Alsó-Vereckétől délre levő útelágazáshoz vezető útra, vagyis az ellenség hátában megszállta a Podpolozje–Alsó-Verecke–Volovec–Podobovec frontútvonalat.

Mint várható volt, az ellenség a második napon kora reggel a közeli tartalékaival szakadatlan ellenlökéseket kezdett. Sikerült kivernie a 24. lövészhadosztály 7. lövészezredének alegységeit Lazi helységből, ugyanezen hadosztály 274. lövészezredének alegységeit pedig Verbjazsba szorította vissza. Erős ellenlökéseket szervezett Szvaljava körzetében az 1039-es magaslat felé, a 351. lövészhadosztály 1159. és 1157. lövészezrede ellen. Az ellenség egész nap nagy tömegeket vetett harcba, hogy kiverje csapatainkat az elfoglalt magaslatokról.

A hadtest támadásának felújítása végett elhatározták, hogy az október 5-ére virradó éjszakán a 24. hadosztály 168. lövészezrede elvágja az ellenség hátában a Poliszta–Latorca folyó–Alsó-Vereckétől délre levő útelágazás körzetében húzódó utat; a 24. és a 351. lövészhadosztály többi alakulata pedig a korábbi feladatokkal folytatja a támadást.

Október 5-én este a hadtest magasabbegységei kijutottak a polisztai útelágazás–Alsó-Vereckétől délre levő útelágazás–Beregovci–Volovec–Guklivij–Podobovec terepszakaszra.

A 95. lövészhadtest tehát három nap alatt fontos sikert ért el. Elfoglalta az ellenség első védelmi övét, szétzúzta az államhatáron védő csapatokat és megszállta az Uzsokról Poliszta, Alsó-Verecke és Volovec felé vezető fontos frontútvonalat. Létrejöttek az előfeltételek a Középső-Vereckei-hágónál levő megerődített védőöv áttöréséhez.

Az ellenséges védelem ebben a körzetben a műszakilag jól berendezett uralgó magaslatokra épült. Ilyenek voltak az 1408-as, az 1071-es, az 1104-es, az 1055-ös és az 1052-es, az irány mélységében pedig az Uklin körüli és a poljanai útelágazásnál levő magaslatok. A megerődített körlet szilárdan elzárta az Alsó-Verecke–Podpolozje–Poljana és Szvaljava felé vezető utakat. A második megerődített körlet a Szkotarszkoje–Volovec–Ganykovica–Szvaljava–Munkács felé ve-

zető műút és vasútvonal mentén volt. Ez az 1097-es és 1347-es, a mélységben a 963-as és 1090-es, közvetlenül Szvaljava előtt pedig a 769-es, 778-as és 1076-os magaslatra támaszkodott. A magaslatokon két-három szintes lövészárkok, összekötő árkok, mellvéd alatti fedezékek voltak; a megközelítő utakat elaknásították. Az ellenség különösen megerődítette a Középső-Vereckei-hágót. A felderítők adataiból és a foglyok kihallgatása során kitűnt, hogy az ellenség minden rendelkezésére álló erőt ebbe az irányba vont össze, a csendőr-alakulatokat is beleértve.

A megerődített terepszakasz áttörési tervének lényege a következő volt:

A hadtest a fő erőfeszítéseit a bal szárnyára összpontosítja.

A 351. lövészhadosztály és a 15. műszaki-utász rohamdandár a Volovec–Gankovica–Szvaljava–Munkács műút és vasútvonal mentén húzódó hegyláncok irányában tevékenykedik. Jobbra – az 1097-es magaslat, Krasznaja Dolina, a 963-as és a 778-as magaslat, balra – Guklivij, az 1347-es, az 1508-as, az 1679-es és az 1076-os magaslat a határ.

A 24. lövészhadosztály a megerősítő erőkkel csapást mér a Scserbovec–Zsgyenyovo–Podpolozje terepszakaszról a műúttal párhuzamosan húzódó hegylánc, az 1071-es, az 1104-es, az 1055-ös magaslat és Poljana mentén. Alapvető feladata: a 2. gárda-légideszanthadosztály jobbszárny-csapataival együttműködve a podpolozjei megerődített körlet körülzárása.

Október 7-én a 95. lövészhadtest felújította a támadást.

A 24. lövészhadosztály a 168. lövészezredével a Scserbovec–Zsgyenyovo (kizárva) terepszakaszról, géppisztolyos csoportokkal két irányból megkerülve az 1071. magaslat felé támadott. Támadását a 274. lövészezred a Zsgyenyovo–Poliszta (kizárva) sávról fejlesztette ki, az 1104-es magaslat, Izvorszka Guta irányban, hogy azt mindenfelől megkerülje és átkarolja. A 7. lövészezred egy harckocsi-zászlóaljjal, a mellérendelt tüzérség erős tűztámogatásával és a légierő segítségével, megkezdte a podpolozjei megerődített körlet megrohamozását.

A 351. lövészhadosztály a 15. műszaki-utász rohamdandárral a következő irányban támadott: az 1161. lövészezred – az 1097-es magaslat déli lejtői–Krasznaja Dolina felé, ahol több ellenlökés érte; az 1157. lövészezred erőinek egyik részével az 1097-es magaslat keleti lejtőin és erőinek másik részével Osza vasútállomás irányában, de az ellenség erős ellenállása miatt nem érhetett el sikert; az 1159. lövészezred Guklivij körzetéből az 1347-es magaslat megkerülésével, erőinek egy részével és egy lángszórós zászlóaljjal biztosítva a hadosztály bal szárnyát, a Volovótól északnyugatra levő körzetben.

Október 8-án a 2. gárda-légideszanthadosztályt is átadták a hadtest megerősítéséül. A hadosztály az Alsó-Verecke–Felső-Verecke körzetben és a Beregovcitól délnyugatra levő erdőkben összpontosult. Az Alsó-Vereckétől délre levő útelágazás–Beregovci megindulási terepszakaszról vetik harcba, azzal a feladattal, hogy egy lövészezredével tisztítsa meg az ellenségtől a Kusnyicától északnyugatra emelkedő magaslatokat; főerőivel pedig, a 351. lövészhadosztály jobbszárny-csapataival együttműködve, a Kusnyica–Majdan–Latorca folyó völgye–Poljana irányban támadjon; zárja körül az 1052-es magaslatot és a 24. lövész-

hadosztály 274. lövészezredével együtt foglalja el az Uklintól nyugatra és Poljanától délkeletre levő névtelen magaslatokat.

I. J. Petrov vezérezredes frontparancsnok, L. Z. Mehlisz vezérezredes, a Katonai Tanács tagja, J. P. Zsuravljov altábornagy, a 18. hadsereg parancsnoka, Sz. J. Kolonyin vezérőrnagy, a hadsereg Katonai Tanácsának tagja, L. I. Brezsnyev ezredes, a 18. hadsereg politikai osztályának vezetője, G. Sz. Kariofilli altábornagy, a front tüzérségének parancsnoka, M. J. Grjaznov vezérőrnagy, a front felderítőfőnöke és még több más katonai vezető is Alsó-Vereckére érkezett, ahol a hadtest parancsnoki harcálláspontja volt, mivelhogy nagy jelentőséget tulajdonítottak a 95. lövészhadtest harctevékenységének.

A hadtest és a 24. lövészhadosztály parancsnokának harcálláspontjairól, amelyeket az Alsó-Vereckétől nyugatra emelkedő névtelen magaslatokon rendeztek be, jól áttekinthető volt Podpolozje, továbbá az 1071-es, 1104-es, 1052-es, 1097-es és 1347-es magaslatok. Innen a 2. gárda-légideszanthadosztálynak Kusnyicától északnyugatra vívott harcát is figyelemmel lehetett kísérni.

A front és a hadsereg parancsnokságának a helyszínre érkezését nemcsak katonai, hanem politikai meggondolások is szükségessé tették. Arról volt szó, hogy Horthy, aki meg akarta menteni a magyarországi fasiszta rendszert, különbékejavaslattal fordult az angol–amerikai parancsnoksághoz. Olyan körülmények között azonban, amikor a szovjet csapatok már Magyarország területén voltak, a szövetséges parancsnokság nem szánta el magát erre a lépésre és azt ajánlotta a magyar kormányzónak, hogy a szovjet kormányhoz forduljon. Horthy, miután elveszítette azt a reményét, hogy titkos alkut köthet az angol–amerikaiakkal, 1944 szeptemberének végén a fegyverszüneti feltételek tisztázása végett kénytelen volt küldöttséget indítani Moszkvába. Ennek tagjai voltak: Faraghó altábornagy, a magyar csendőrség parancsnoka, Teleki gróf, a volt miniszterelnök fia és Szent-Iványi miniszteri tanácsos.

Ekkor némi remény volt arra, hogy a magyarok megnyitják az arcvonalat csapataink előtt abban az időpontban, amikor a 2. gárda-légideszanthadosztályt harcba vetik. Erre az esetre, a siker kifejlesztése céljából, még egy különleges osztagot is készenlétbe helyeztek, amelynek élén a 138. lövészhadosztály törzsének egyik tisztje állt.

A magyar kormány képviselői azonban ragaszkodtak ahhoz, hogy Magyarországra angol és amerikai csapatok vonuljanak be, és a német fasiszta haderőknek szabad elvonulást engedélyezzenek az országból. Azonkívül Hitler kormánya, amely átlátott Horthy szándékán, több intézkedést tett avégből, hogy meghiúsítsa a magyar kormánynak a háborúból való kilépésre irányuló kísérleteit. Ilyen körülmények között végül is nem nyitották meg az arcvonalat csapataink előtt.

Október 11-én mégis előzetes megállapodást írtak alá Moszkvában arról, hogy Magyarország kilép a háborúból. Mivel azonban ez az egyezmény előírta Magyarország részvételét a hitleri Németország ellen vívott háborúban, Horthy nem volt hajlandó teljesíteni azt. Október 15-én leköszönt tisztségéről, a hatalmat Szálasi Ferencnek, Hitler ügynökének adta át.

Tüzérségi és légi előkészítés után a 2. gárda-légideszanthadosztály 4. gárda-légideszantezrede, amelynek parancsnoka A. F. Arhipov gárdaalezredes volt, elszánt rohamot indított a Kusnyicától északkeletre levő magaslatok ellen. Ezzel egyidőben támadásra lendültek a 24. és a 351. lövészhadosztály csapatai, valamint a 15. műszaki-utász rohamdandár. Ahogyan csapataink benyomultak az ellenséges védelem mélységébe, az ellenség ellenállása egyre fokozódott. A hadműveletek lassan bontakoztak ki, a győzelemért nehéz harcot kellett vívni. Különösen súlyos helyzetben volt a 24. lövészhadosztály, amely erős lőszerhiánnyal küszködött.

A támadó egységek és magasabbegységek gyenge légi támogatást kaptak. A rendkívül rossz időjárási viszonyok miatt a felszállások száma nem nőtt, hanem csökkent. A légierő nem ellenőrizte a fő utakat. Ennek következtében az ellenség akadálytalanul az arcvonalra vonhatta a tartalékokat és odaszállíthatta mindazt, amire csapatai ellátásához szüksége volt.

A tüzércsapatok sem nyújtottak hatékony támogatást. A tüzérségnek nem volt elég lőszere, hiányos volt a gyalogsággal való együttműködése is. Mindez természetesen lehetővé tette az ellenség számára ellenállása fokozását.

A hadtestparancsnok – a tüzérség és az aknavetők tüzének helyesbítése érdekében – azt követelte a tüzércsoportok parancsnokaitól, hogy a tüzérségi figyelőpontokat sürgősen vonják előre az előrevetett alegységek harcrendjébe. A légi támogatással kapcsolatos hiányosságokat jelentették a frontparancsnoknak.

A hadtestparancsnoknak a lőszerellátásra és a légi támogatás erősítésére vonatkozó kéréseit részben teljesítették. Hamarosan fordulat bontakozott ki a helyzetben. Fokozódott a tüzérség és a légierő csapásainak hatékonysága, meggyorsult a gyalogsági támadás üteme.

A 24. lövészhadosztály szoros bekerítő gyűrűt vont a körülzárt 1071-es, 1104-es magaslat és Vizsnyaja Grabovnyica köré. A hadosztály egyes osztagai a peremvonalhoz vezető utakon és ösvényeken elfogták az ellenség szállító járműveit és vontatóit.

A 2. gárda-légideszanthadosztály egyik ezredével kijutott a Poliszta–Poljana útra és dél felől elvágta az ellenség támpontját az 1052-es magaslaton. A csapás fokozása végett a 625-ös magaslat és Poljana irányában harcba vetették a 4. gárda-légideszantezredet.

Az 5. gárda-légideszantezred a 351. lövészhadosztály 1161. lövészezredével együtt elfoglalta a 963-as magaslatot, majd Velikij Pogart és Ganykovica irányában fejlesztette ki támadását.

A 351. lövészhadosztály, erőinek zömével Ganykovica felé támadott, erőinek egy részével pedig Osza vasútállomás felé. A hadosztály előnyomulásának útjában állt a jelentősen megerősített helység, Krasznaja Dolina. A hadosztály csapatai északról és délről megkerülték Krasznaja Dolinát és öt órán át támadták az ellenséget, amely dühödt ellenállást fejtett ki s minduntalan ellenlökésekbe ment át. A harc sikerét elősegítette V. I. Bogdancsikov tüzér főhadnagy bátorsága és leleményessége. A hitleristák egyik ellenlökése során harcosaink az erős

ellenséges tűz miatt lehasaltak. Ebben a pillanatban Bogdancsikov a fasiszta katonák támadó lánca élén egy német tisztet vett észre és jól célzott lövéssel földre terítette. A hitleristák zavarát kihasználva, Bogdancsikov felegyenesedett, és „Előre!" kiáltással rohamra lendítette a gyalogosokat. A hitleristák megfutamodtak. Krasznaja Dolina helység felszabadult. Az ellenség élőerőben nagy veszteségeket szenvedett. Csapataink elfogtak egy 200 szekérből álló kocsioszlopot, 60 gépkocsit, sok haditechnikai eszközt, nagy katonai felszerelési raktárakat zsákmányoltak.

Eközben a hadtestet támogató csatarepülők 10-12 gépből álló kötelékei csapásokat mértek a magaslatokra és a Poliszta–Poljana–Volovec–Szvaljava közlekedési vonalakra. A tüzérség a maximális távolságig folytatta a hadtest támadó egységeinek és magasabbegységeinek támogatását.

Ebben az időben a hadtest valamennyi hadosztályánál különleges osztagok működtek, amelyek beszivárogtak az ellenség hátába, s elfogták a frontra tartó szállító járműveket, elsősorban a hegyi utakon.

Ilyen osztagok azelőtt is működtek a 24. lövészhadosztálynál. A tapasztalat azt sugallta, hogy az ellenséges támpontok körülzárása leginkább éppen ilyen módon érhető el.

Október 14-én azt jelentették a 24. lövészhadosztálytól, hogy a Podpolozje körletében levő kiserődökből nem tüzelnek és a lőrésekben fehér zászlók jelentek meg. A hitleristák, akik lőszer, élelmiszer és víz nélkül maradtak, a légierő és a tüzérség szüntelen támadását már nem tudták tovább elviselni és sorra megadták magukat. Ez természetesen még nem volt a végső fordulat, de az ellenség már mindinkább felismerte helyzetének kilátástalanságát.

Sok támpont körül szívósan és állhatatosan szorult össze a gyűrű. Az 1229-es, 1071-es és 1055-ös magassági pontok blokádja erősödött. Géppisztolyos csoportok hatoltak be az ellenség hadtápterületére, elvágták az e támpontokhoz és magaslatokhoz vezető utakat.

Október 16-án a 24. lövészhadosztály parancsnoka azt jelentette, hogy az 1104-es magaslat és Izvorszka Guta felszabadult az ellenség uralma alól, s több mint 1000 ellenséges katona fogságba került. A 274. és a 7. lövészezred az 1055-ös magaslat felé támad, és erőinek egy részével a Rozdilja vadászház környékén kijutott az útra s azt elvágta. Minden ellenlökést visszavertek.

A 351. lövészhadosztály elfoglalta Osza vasútállomást.

Október 18-án a 351. lövészhadosztály parancsnoka, I. F. Dudarjov vezérőrnagy azt jelentette, hogy Dálnoki Miklós Béla vezérezredes, az 1. magyar hadsereg parancsnoka és több más tiszt megadta magát.

Később mintegy 6000 magyar katona és tiszt állt át a szovjet csapatok oldalára. Dálnoki Miklós Béla azonban meg sem próbálta hadseregét a hitleristák ellen fordítani. A hadsereg magára volt hagyatva, így a hitlerista parancsnokságnak – a Szálasi-párti tisztek segítségével – sikerült azt a kezébe kaparintania. Ezért a magyarok ellenállása nem gyengült, sőt ellenlökéseik még erősödtek is.

A 351. lövészhadosztály, a 2. gárda-légideszanthadosztály és a 15. műszakiutász rohamdandár volt legközelebb a cél – a Szvaljava felé történő áttörés –

eléréséhez. Kulcsfontosságú magaslatokat foglaltak el és megfelelő állásokat a hegyláncon és az utak mentén indítandó támadáshoz. A tüzérségnek lehetősége volt arra, hogy vasúton és műúton közvetlenül a gyalogság mögött haladjon és erős tűzzel támogassa a gyalogságot.

Nehéz helyzetben harcolt a 24. lövészhadosztály. Az ezredek és a zászlóaljak huzamos ideig körülzárták a podpolozjei megerődített körzetet és a körülötte levő magaslatokat: az 1044-es, az 1055-ös és az 1097-es magaslatot. Visszaverték az ellenség túlerővel intézett számos ellenlökését, gyakran bekerítve, a főerőktől elvágva harcoltak. Néha megszakadt az összeköttetés, akadozott a lőszer- és élelmiszer-ellátás.

A 2. gárda-légideszanthadosztály és a 24. lövészhadosztály alegységei és egységei sűrű tölgyessel és tűlevelű erdővel borított hegyeken tevékenykedett. A mozgás csak a hegyi ösvényeken volt lehetséges. Sok rakományt kézi erővel kellett vinni, vagy saroglyán szállítani. Éjjel-nappal, záporesőben meneteltek, közben átkeltek a Latorca – szakadékban, szurdokban, vízmosásban vagy völgyben haladó – számtalan mellékfolyóján. A kivételes nehézségek sem tudták megtörni harcosaink és parancsnokaink bátorságát.

Október 20-án a hadtest csapatai lassan, de szívósan nyomultak előre Szvaljava felé. Mintegy 10 kilométernyi út volt még a helységig, a legfontosabb erődítményeket és az erős támpontokat már maguk mögött hagyták. Ezek közül néhány megadta magát, a többit pedig körülzárták a 24. lövész- és a 2. gárda-légideszanthadosztály csapatai.

Az ezután következő három nap alatt a hadtest csapatai leküzdötték az ellenség ellenállását s elfoglaltak számos, kulcsfontosságú magaslatot és Izvor helységet.

A 2. gárda-légideszanthadosztály, a 351. lövészhadosztállyal együttműködve, Poljana irányában fejlesztette ki támadását. A 351. lövészhadosztály, amelyet a 15. műszaki-utász rohamdandárral erősítettek meg, elfoglalta Ganykovica vasútállomást, estére pedig Szaszovkát. Ez kedvező feltételeket teremtett Szvaljava elfoglalásához.

Így tehát október 25-én estére megtörték az ellenség ellenállását. A 24. lövészhadosztály valamennyi ezredével kijutott a frontvonalra és elfoglalta Olenyevót, Poljanát és Poroskovót. A 2. gárda-légideszanthadosztály megszállta Poljanát, előrevetett ezredeivel pedig Golubinojét, s eközben mintegy 2000 foglyot ejtett. A 351. lövészhadosztály a 15. műszaki-utász rohamdandárral elfoglalta Szvaljavát és itt több mint 4500 foglyot ejtett. A hadosztály elővéd-ezrede, amelyet egy harckocsidandárral erősítettek meg, megkezdte a Munkács felé visszavonuló ellenség üldözését.

Ugyanakkor az 1. gárdahadseregnek és a 18. hadsereg 18. gárda-lövészhadtestének sávjában a hitleristák továbbra is szívós ellenállást fejtettek ki. Ezzel kapcsolatban a frontparancsnok úgy határozott, hogy a 95. lövészhadtesthez tartozó 24. lövész- és 2. gárda-légideszanthadosztályt a Poroskovo–Perecsin frontútvonal mentén vonja előre, és csapásokat mér a 18. gárda-lövészhadtesttel szemben védekező magyar 6. gyalogos- és a 2. hegyilövészdandár hátsó vonalaira.

A 351. lövészhadosztály azt a parancsot kapta, hogy Munkács, majd Ungvár irányában támadjon; Munkács elérése után létesítsen szoros együttműködést a 17. gárda-lövészhadtesttel és a 237. lövészhadosztály gyorsanmozgó alakulatával. Mivel a 30. lövészhadtestnek előzőleg Munkács körzetében kellett szétbontakoznia, a 351. lövészhadosztályt ideiglenesen a 30. lövészhadtest parancsnoka alá rendelték.

A front balszárny-csapatai kijutottak a Magyar Alföld térségére. A 18. gárdahadtest megkezdte a Kárpátok egyik legfontosabb hágójának, az Uzsoki-hágónak elfoglalására irányuló hadműveleteket. De az arcból és a szárnyak felől e hatalmas és jelentősen megerődített ellenséges védelmi csomópont ellen intézett, szakadatlan támadások egyelőre nem jártak eredménnyel.

A kialakult körülmények között a hágóért folyó harcban csak úgy lehetett sikert elérni, hogy a 18. gárda-lövészhadtest erőivel ügyes manővert hajtanak végre a sebezhetőbb déli irányban, Sztavnoje felé. Ezért úgy határoztak, hogy éppen ebben az irányban kell rejtetten átcsoportosítani a 18. gárda-lövészhadtest erőit, a következő feladattal: az Ustrzyki Górné–Wołosat körzetből dél felé, Sztavnoje irányában harcolva, el kell vágnia a főútvonalat, az Uzsok–Velikij Bereznij országutat, erőinek egy részével pedig folytatnia kell a harctevékenységet a Runina–Ruský Potok körzetben. Ez a feladat a 161. lövészhadosztályra hárult, amely október 14-én átvette a 18. gárda-lövészhadtest korábbi harctevékenységének sávját. A hadosztályt közvetlenül a 18. hadsereg parancsnokának rendelték alá.

Október 14-én estére a 18. hadtest 151., 317. és 66. gárda-lövészhadosztálya rejtetten az Ustrzyki Górne–Wołosat körzetben összpontosult. A következő napon a hadtest ezt a feladatot kapta: a Wołosati Beszkidektől 1 kilométerre északkeletre levő névtelen magaslat–Wołosat délkeleti széle–Tarnica-hegy–Halics-hegy megindulási terepszakaszról indítson általános támadást déli irányban, és az ellenséges védelem áttörése után vágja el az országutat a Sztavnoje–Lug körzetben és előrevetett osztagaival jusson ki a 903-as és a 897-es magaslatra.

Október 16-án, harmincperces tüzérségi előkészítés után, a hadtest csapatai támadásra lendültek. Szétverték az ellenség utóvédjeit, s az egyes szakaszokon levő drótakadályokat és aknamezőket leküzdve, estére a középen és a bal szárnyon mintegy 10 kilométert nyomultak előre. Eközben a 151. lövészhadosztály, amelynek zászlóaljai önálló irányokban tevékenykedtek, elfoglalta Nová Sedlicát, Nová Stužicát, Stará Stužicát és a nap végére egyik ezredével kijutott a Stinka-hegy északi lejtőire. A 66. gárda-lövészhadosztály, Zagorb és Sztavnoje elfoglalása után, a nap végére egyik ezredével Zsorna körzetébe, másik ezredével pedig a 321-es és a 903-as magaslat megközelítő útvonalaira jutott ki. A 317. lövészhadosztály, Lubnya elfoglalása után, egyik ezredével Viskától 2 kilométerre északra ért, másik ezredével pedig Szuhához.

Az Uzsoki-hágó körzetében tervezett aktív harctevékenységhez a hadsereg gyorsanmozgó csoportot alakított I. F. Homics ezredes parancsnokságával. Ennek állománya: az 5. gárda-harckocsidandárból, a 875. rohamlövegezredből, az

1506-os páncéltörő tüzérezredből, egy légvédelmi ezredből, a hadsereg alhadnagyi tanfolyamainak növendékeiből és a hadsereg tartalék lövészezredének felderítőszázadából állt.

A csoport előrevetett osztagai éjjel, szakadó esőben elérték az Uzsoki-hágótól jobbra emelkedő magaslatokat. A tüzérek, J. V. Tkacsov százados parancsnoksága alatt, az esőtől felázott ösvényeken felvonszolták a lövegeket a hegyre. Elsőnek G. N. Gurjanov szakaszvezető, a Szovjetunió hőse nyitott tüzet az ellenségre.

Az itt védekező hitlerista alegységeket szétszórták. A gyorsanmozgó csoport átkelt a hegyláncokon és bekerítéssel fenyegette a közvetlenül a hágónál állásokba vonult ellenséget. A hitleristák visszavonulásba fogtak s az útjukba eső falvakat felperzselték, a hidakat felrobbantották. Azon az éjszakán lángba borult Uzsok helység. Alegységeink nem várták meg a hajnalt, nyomban támadásba mentek át. A Szidorenko alhadnagy vezette szakasz érte el elsőnek a hágót és betört Uzsokba. A jobboldalt a hágón átkelt alegységek leereszkedtek az országútra és bekerítettek egy nagy ellenséges csoportot.

Az Uzsoki-hágó körzetében létesített, jelentősen megerődített védelmi rendszert sikerült áttörni. A szovjet harcosok itt 200 ellenséges katonát és tisztet megsemmisítettek, 150-et pedig foglyul ejtettek.

A hadsereg gyorsanmozgó csoportja folytatta az ellenség üldözését és elfoglalta Voloszjankát és Sztavnoje körzetében egyesült a 18. gárdahadtest alakulataival.

Az Uzsoki-hágóért vívott harcokban a 8. légi hadsereg repülői nagy segítséget nyújtottak a gyorsanmozgó csoportnak. Különösen kitüntették magukat az Anyiszimov százados, Jascsenko alhadnagy és Makarov főhadnagy – ő később a Szovjetunió hőse lett – parancsnoksága alatt álló repülőszázadok.

A 18. hadsereg tizennyolc napos harcainak legfőbb eredménye az volt, hogy az egész arcvonalon átkelt a Kárpátok fő hegyláncán, elfoglalta a fő hegylánc legfontosabb hágóit – az Uzsoki- és a Vereckei-hágókat, valamint 5–18 kilométeres mélységben nyomult előre a fő hegylánc vonalán túl. Ennek során a legnagyobb siker a balszárnynak jutott, s ezt nagymértékben elősegítették a 2. Ukrán Front sikeres hadműveletei és a 17. gárda-lövészhadtest gyors előnyomulása Sighet irányában.

A 17. GÁRDA-LÖVÉSZHADTEST JASZINYÁTÓL DÉLRE VÍVOTT HARCAI

Jaszinya elfoglalása után a 17. gárda-lövészhadtest azt a feladatot kapta, hogy a Rahov–Sighet irányában támadjon. Az ellenség itt a jelentősen megerődített rahovi védelmi csomópontra támaszkodott, amely magában foglalta Novoszelice keleti szélét és Uszteriki vasúti kitérőállomás körzetét. A védelem peremvonala előtt két völgy találkozott: itt egyesült az északról jövő Tisza és a kelet felől

jövő Fehér-Tisza. A rahovi védelmi csomópont fedezte e két völgyet a folyók mentén haladó műutakkal és vasútvonallal együtt.

A védelmi csomópont jobb- és balszárnyát három sor szögesdrót zárta el. körös védelemre rendkívül alkalmas két hegygerincre támaszkodott, s magában foglalta az állomás- és raktárépületeket, a közúti és vasúti csomópontot.

A védelmi csomópont jobb és bal szárnyát három sor szögesdrót zárta el. A völgyet a hátsó vonalakban és a peremvonalon vasbeton- és fém harckocsiakasztók torlaszolták el.

A tűzrendszert pontos összhangba hozták az akadályokkal. A völgyben elhelyezett harckocsielleni akadályokat a külön e célra berendezett páncéltörő tüzérségi állásokból zúdított tűzzel és az utak szélén, a vasúti töltésen és a porták udvarain elhelyezett vasbeton kupolákból géppuskatűzzel fedezték. A csomópontnak a légitámadások elleni védelmére Uszteriki állomás mellett légvédelmi lövegeket helyeztek el tüzelőállásokban.

A rahovi védelmi csomóponton nagyszámú vasbeton óvóhely is volt.

A lejtőkön végzett munkálatokhoz különleges felvonókat szereltek fel, az építőanyagok és a gépszerkezetek magasba emelésére szolgáló gépi berendezéssel. A harcok során ezeket a gépezeteket arra használták, hogy lőszert és élelmet szállítsanak a tüzelőállásokba.

A kedvező terepviszonyok és a műszaki berendezések együttvéve a rahovi védelmi csomópontot arcból bevehetetlenné tették.

A hadtestparancsnok, tekintettel a terep és a műszaki erődítések jellegére, úgy döntött, hogy a rahovi védelmi csomópontot megkerülő manőverrel kell elfoglalni. Elhatározásának megfelelően, az egyes hadosztályok elé a következő feladatokat tűzték. A 8. lövészhadosztálynak három önálló irányban kellett támadnia: a Mencsul-hegy, Blizsnyica és azután az Urdu Flavantucs hegylánc nyugati lejtői mentén; a Tisza völgyében, a nyugati parton, a fő hegylánc mentén nyugat felé, a Jaszinya–Brusztura irányban; mindegyik irányban legalább egy ezreddel. A 138. lövészhadosztálynak is három önálló irányban kellett támadnia s mindegyikben legalább egy-egy ezreddel a Tisza keleti partja mentén; Sztina, Gesza, Szeszul, illetve Kozmescsek–Pietrosz felé. A hadsereg nyitott balszárnyának és hátának biztosítására két lövészzászlóaljat jelöltek ki. Emellett a csapatoknak úttalan terepen kellett tevékenykedniük, s csupán málhás állatokra szerelhető tüzérségük volt. Csak a Jaszinya–Brusztura és a Kozmescsek–Pietrosz irányban különítették ki a hadosztály-tüzérezrednek egy-egy osztályát. A hadosztályok többi tüzéralakulata, az ellátó és a hadtáp alegységek a Tisza mentén vezető műúton mozogtak. A tüzérség ütegenként mozgott előre.

Október 2-án, az átcsoportosítás után, a hadtest csapatai támadásba mentek át, de lényeges sikert nem értek el.

A támadás első három napján a 8. lövészhadosztály számos fontos magaslatot és támpontot szállt meg – Rafailovót és Kotyol Velikyt. A 138. lövészhadosztály elfoglalta Geszát és Pietroszt.

Az ellenség október 4-e óta szívós ellenállással és ellenlökésekkel igyekezett

megállítani a hadtest alakulatainak előnyomulását és kivetni őket az elfoglalt támpontokról és magaslatokról.

Október 8-ára ebbe az irányba dobták át a magyar 24. gyalogoshadosztály csapatait, ezért az ellenlökések még makacsabbakká váltak.

Október 9-én az ellenség kísérletet tett arra, hogy átkarolja a hadtest jobb szárnyát. Ez részben sikerült: egy zászlóaljjal kijutott Csarna Klevához, egy másikkal pedig Rafajlovo körzetébe. A 8. lövészhadosztály erői egy részének a fenyegetett irányban idejében végrehajtott manőverével azonban megállították az ellenség további előnyomulását.

A hadtest más támadási irányaiban október 14-ig a változó sikerű harcok voltak túlsúlyban, az ellenség aktív tevékenységet fejtett ki.

Október 14-én a hadtest, miután erőfeszítéseit a Mencsul–Pietrosz szakaszon összpontosította, határozott támadásba ment át, és elfoglalta a Kotyol Velikij–1707-es magaslat–Blizsance támpontokat. A jaszinyai megerődített körlet második védőövét is áttörték.

Ezekben a napokban hősiesen harcolt a 138. lövészhadosztályhoz tartozó 650. lövészezred 3. lövészszázadának rajparancsnoka: Raszul Iszetov szakaszvezető. Egy névtelen magaslatért vívott harcban a lövészszázad parancsnoka azt az utasítást kapta, hogy ki kell verni az ellenséget az általa védett állásokból. Amikor a század rohamra lendült, a hitleristák kiserődökből és föld-fa erődökből tömegtüzet nyitottak. Harcosaink a földre kényszerültek. Akkor Iszetov szakaszvezető lopva odakúszott a föld-fa erődhöz és kézigránáttal elhallgattatta a tüzelőállást. A század ismét rohamra lendült és betört az ellenség futóárkába. Ebben a harcban Iszetov még két tüzelőállást semmisített meg, és társai számára megtisztította az utat.

Október 11-én Iszetovot egy csoport katonával az ellenséges védelem peremvonalának felderítésére küldték. A katonákat váratlanul tűzzel árasztották el egy ellenséges kiserődből. Iszetov – miután harcosait megfelelően elhelyezte – odalopózott a kiserődhöz, betört az állásba, géppisztolytűzzel megsemmisített 15 hitleristát, azután a rajt rohamra indította. Az egyenlőtlen harcban Iszetov raja 50 ellenséges katonát és tisztet semmisített meg, egy ágyút, két állványos géppuskát, két páncéltörő puskát, egy lángszórót, negyven puskát és egy lőszerraktárt zsákmányolt.

Iszetov szakaszvezetőt, az üzbég nép bátor fiát a harcokban tanúsított bátorságáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A Jaszinyától nyugatra és délre levő körzetben folytatott, kéthetes szívós harcokban az ellenség kimerült. Nagy veszteségeket szenvedett, ezért nem tudta megtartani a jaszinyai megerődített körzetet. Ennek következtében, valamint a 2. Ukrán Front csapatainak sikeres hadműveletei miatt – ezek délről megkerülték az 1. magyar hadsereget – az ellenség kénytelen volt megkezdeni csapatainak visszavonását Jaszinya körzetéből Rahov irányában, és azon túl, Sighet felé. A 17. gárda-lövészhadtest alakulatai, miután október 15-én megfutamították az ellenség fedező csapatait, áttértek az üldözésre. A nap végére mintegy 15 kilométert nyomultak előre, s kijutottak az 1391-es magaslat – Uszteriki kitérőállo-

más–Medvegyica terepszakaszra. Október 16-án elfoglalták Rahovot, ezt a fontos védelmi csomópontot.

Október 18-án a hadtest, az ellenség üldözése közben, elfoglalta a Tisza mellett fekvő Sighetet (Észak-Erdélyben). Ebben a körzetben került először közvetlen érintkezésbe bal oldali szomszédjával, a 2. Ukrán Front jobbszárny-csapataival.

Az ellenségnek azok a kísérletei, hogy a Tarac folyó alsó szakaszához vezető megközelítő útvonalakon és azon túl, a nyugati parton feltartóztassa a hadtest támadását, sikertelenül végződtek. Háromnapi harcban kiverték erről a terepszakaszról, és azután kénytelen volt visszavonulni. Október 23-án a hadtest csapatai elfoglalták Husztot, és október 25-én kijutottak a Szelce–Szevljus terepszakaszra, ami azt jelentette, hogy a hegyek közül kiértek a Magyar Alföldre. Október 24-én a hadtest állományába került a 237. lövészhadosztály, amely a Szkotarszkoja–Szojma–Huszt úton ereszkedett le a Magyar Alföldre.

A hadtest megerősítése egy ilyen rendkívül mozgékony hadosztállyal (a gépjárműivel együtt adták át) a lehető legjobbkor jött. A. I. Gasztyilovics vezérőrnagy hadtestparancsnok a hadosztályt Dolgojén és Belkin keresztül azonnal Munkács felé irányította, a szvaljavai ellenséges csoport hátába, amely feltartóztatta a 18. hadsereg támadását; a hadtest erőinek zömével pedig folytatta az üldözést Beregszász irányában.

Tulajdonképpen már Huszt elfoglalásakor az a reális veszély alakult ki a 18. hadsereg csapatait Szvaljava körzetében feltartóztató ellenséges csoportosítás számára, hogy délről bekerítik. A német parancsnokság azonban úgy vélte, hogy sikerül dél felől, a hegyekből a Tiszába ömlő sok folyó partján létesített közbeeső sávokon megállítani támadásunkat. Ezenfelül az itteni alakulatainkat Munkácstól elválasztó távolság is túlságosan nagynak tűnt a hitleristák számára (légvonalban körülbelül 50 kilométer). Ezért az ellenség a legnagyobb erőfeszítéseit a 18. hadsereg ellen összpontosította.

A 237. lövészhadosztály előretörése délkelet felől, vagyis hátulról, meglepetésszerűen érte az ellenséget és visszavonulásra kényszerítette Szvaljava körzetéből.

A 237. lövészhadosztály gyorsanmozgó alegységei, a lendületes támadás mintaszerű példáját nyújtva, nemcsak az egyik közbeeső terepszakaszról a másikra vetették vissza az ellenséget, hanem visszavonulási útjait is elvágták.

A 17. gárda-lövészhadtest tehát október első felében leküzdötte a rendkívül erős jaszinyai megerődített körzetet, a következő tíz nap alatt pedig, a visszavonuló ellenséget a Tisza mentén üldözve, kijutott a Magyar Alföldre. A tíznapos üldözés alatt a hadtest 130 kilométert nyomult előre.

Így végződött az átkelés a Kárpátokon, az egyik legnehezebb természeti akadályon, amely valaha is a Vörös Hadsereg útját állta, s amelyet ráadásul az ellenség jelentősen megerődített és szívósan védelmezett. A hadművészet történetében első ízben küzdötte le a Kárpátokat egy nehéz harcigépekkel, tüzérséggel, harckocsikkal, gépesített szállítóeszközökkel felszerelt, nagy létszámú hadsereg.

Kárpát-Ukrajna lakossága örömmel, testvérként fogadta felszabadítóit, segí-

tettek az utak helyreállításában, tevékenyen részt vettek minden politikai rendezvényen, amelyet a hadsereg politikai szervei és a helyi önkormányzati szervek – a népi bizottságok – szerveztek, segítséget nyújtottak a hegyek között bujkáló ellenséges katonák és tisztek s helyi nacionalisták elfogásához.

Október 18-án a rádió közölte a legfelsőbb főparancsnok parancsát, aki elismerését fejezte ki a csapatoknak a Kárpátokon való átkelésért:

„A 4. Ukrán Front csapatai, folytatva támadásukat, átkeltek a Kárpátok hegyláncán, és a Lupkówi-, az Orosz-, a Vereckei, a Viskuv-, a Joblonicai-, a Tatárhágó elfoglalása után, 275 kilométeres fronton 20–50 kilométer mélységben benyomultak Csehszlovákia területére.

A támadás során a Front csapatai elfoglalták Csehszlovákiában Jaszinya és Rahov városokat, valamint Čertižné, Veľká Poľana, Ruské, Ljuta, Uzsok, Nyizsnyi-Verecki Zalomiszka, Filipec, Goljatyin, Toruny, Vel, Bicskov nagyközségeket és Észak-Erdélyben Sighet várost.

A Kárpátokon való átkelésért vívott harcokban kitüntették magukat Grecsko vezérezredes, Zsuravljov altábornagy, Gasztyilovics vezérőrnagy, Gorgyejev altábornagy, Lazko vezérőrnagy, Melnyikov vezérőrnagy, Afonyin vezérőrnagy, Vegyenyin vezérőrnagy, Bezsko vezérőrnagy, Jankovszkij vezérőrnagy, Liszinov vezérőrnagy, Podsivajlov vezérőrnagy, Frolov vezérőrnagy, Prohorov vezérőrnagy, Dudarjov vezérőrnagy, Koldubov vezérőrnagy, Umanszkij vezérőrnagy, Fagyejev vezérőrnagy, Drjahlov ezredes, Batluk ezredes, Pahomov ezredes, Novozsilov ezredes, Zsergyijenko ezredes, Csornij ezredes, Ugrjumov ezredes, Vasziljev ezredes csapatai; Kariofilli tüzér altábornagy, Bricsenko tüzér vezérőrnagy, Najgyenkov tüzér vezérőrnagy, Tvereckij tüzér vezérőrnagy, Zsiburkusz tüzér vezérőrnagy, Sarapov ezredes, Jakovlev ezredes, Brozgol ezredes, Nyikityin ezredes, Ponomarjov ezredes, Filimonov alezredes, Zaikin alezredes, Szilajev alezredes, Gorbatyenko alezredes, Piszemerov őrnagy, Kazakov őrnagy, Tyerehin alezredes tüzérei; Szolovjov harckocsizó vezérőrnagy, Rajkin harckocsizó vezérőrnagy, Szerov ezredes harckocsizói; Zsdanov repülő altábornagy, Nanyejsvili repülő altábornagy, Golovny repülő vezérőrnagy, Kotyelnyikov repülő vezérőrnagy, Lakejev repülő vezérőrnagy, Puhov repülő vezérőrnagy, Jefremov alezredes, Szerikov alezredes repülői; Kolesznyikov hadmérnök vezérőrnagy, Davigyenko ezredes, Govorov ezredes, Zsurin ezredes, Naumov alezredes, Baras alezredes utászai; Matvejev híradó altábornagy híradósai.

A kivívott győzelem megünneplésére a Kárpátokon való átkelésért vívott harcokban leginkább kitűnt magasabbegységeket és egységeket a Kárpáti megtisztelő névre és érdemrendekkel való kitüntetésre kell felterjeszteni.

Ma, október 18-án, 22 órakor hazánk fővárosa, Moszkva, a haza nevében 224 löveg 20 tüzérségi össztüzével köszönti a 4. Ukrán Front hős csapatait, amelyek átkeltek a Kárpátokon.

A kiváló hadműveletekért elismerésemet fejezem ki az Önök által vezetett csapatoknak, amelyek részt vettek a Kárpátokon való átkelésért vívott harcokban.

Örök dicsőség a hazánk szabadságáért és függetlenségéért vívott harcokban elesett hősöknek.

Halál a német megszállókra!"

A haza nagyra értékelte azoknak a szovjet harcosoknak a bátorságát, akik hősies harcokban küzdöttek le egy olyan hatalmas természeti akadályt, amilyen a Kárpátok fő hegylánca. A legfelsőbb főparancsnok parancsa értelmében a 4. Ukrán Front 40 magasabbegységét és alakulatát a Kárpáti megtisztelő névvel ruházták fel.

Október 21-én a Szlovák Nemzeti Tanács elnöksége a következő táviratot intézte a 4. Ukrán Front parancsnokságához: „Abból az alkalomból, hogy a 4. Ukrán Front hadseregei átkeltek a Kárpátok hegyláncán és a Csehszlovák Köztársaság területére léptek, a Szlovák Nemzeti Tanács lelkes üdvözletét küldi Önnek és az Ön csapatainak a Szlovák Nemzeti Tanács nevében, az egész szlovák nép nevében, a Szlovákiában harcoló csehszlovák hadsereg és partizánok nevében. Biztosítjuk Önt, hogy a német támadók ellen vívott igazságos harcunkban a jövőben is ugyanolyan eltökéltséggel küzdünk, mint eddig. Örömmel várjuk azt a pillanatot, amikor egyesülhetünk az Ön csapataival, a közös ellenség elleni hadjáratukban. Éljenek a 4. Ukrán Front hadseregei! Éljen a Vörös Hadsereg! Éljen a Szovjetunió! Éljen a szabad Csehszlovákia!"[102]

AZ ELLENSÉGES VÉDELEM ÁTTÖRÉSE A KÁRPÁTOK DÉLI LEJTŐIN ÉS KIJUTÁS A MAGYAR ALFÖLDRE

A 4. Ukrán Front csapatainak a hadműveleti térségbe – a Magyar Alföldre – való kijutásának legfontosabb előfeltétele az volt, hogy átkeljenek a Kárpátok fő hegyláncán. A támadó csapatok útjában azonban volt még egy, igen jelentős akadály: a Kárpátok délnyugati lejtői. A csapatok és a harci technikai eszközök mozgása a járhatatlan hegyoldalak vidékén csak a szűk folyóvölgyekben húzódó utakon és ösvényeken volt lehetséges. De minden járható közlekedési útvonalat az ellenség bőségesen ellátott különféle műszaki berendezésekkel és akadályokkal, s így még jelentéktelen erőkkel is feltartóztathatta csapataink előnyomulását és nehezen járható kerülő utak keresésére kényszeríthette őket. A meteorológiai viszonyok további nehézségeket támasztottak a támadó csapatok számára. A szakadó eső szinte járhatatlanná tette a hegyi ösvényeket, a sűrű köd pedig eltakarta a hegycsúcsokat és a völgyeket, akadályozta a tüzérség hatékony tüzelését, erősen korlátozta, néha pedig teljesen lehetetlenné tette a légierő harctevékenységét.

102 Архив МО СССР, Ф. 19, оп. 11 539, д. 79, л. 92.

Gondosan fel kellett deríteni minden lehetséges közlekedési útvonalat, kénytelenek voltunk részleges átcsoportosítást végrehajtani, valamint néhány kulcsfontosságú ellenséges állást is birtokba kellett vennünk, hogy megjavítsuk a további támadáshoz szükséges megindulási helyzetet.

Amikor a Front csapatai kijutottak a Kárpátok délnyugati lejtőire, erőfeszítéseik zöme a középre és a bal szárnyra helyeződött át. Most az ungvári és munkácsi irány kapott nagyobb jelentőséget. A helyzet az volt, hogy október első felében az ellenség, miután nagy erőket összpontosított az 1. gárdahadsereg és a 38. hadsereg sávjában, a 4. Ukrán Front bal szárnyával szemben kénytelen volt gyengíteni a védelmét. Lehetőség támadt arra, hogy csapataink sikeresen nyomuljanak előre ezen a szakaszon. Azonkívül, a 2. Ukrán Front csapatainak kijutása a Magyar Alföldre dél felől, és a Dés–Kolozsvár–Nagyvárad vonal elérése október közepére az 1. magyar hadsereg összekötő vonalait és hadtápterületeit fenyegette. Az események további alakulására némi befolyással volt az 1. magyar hadsereg parancsnokságának csődje is, erről előbb már szó esett. A Front csapatainak az október 19–25. időszakban kifejtett harctevékenysége, a nagy feszítettség, szívósság és az ellenség fokozott tevékenysége ellenére, a korlátozott hadműveletek jellegét viselte magán, amelynek célja az állások megjavítása és a támadás további kifejlesztéséhez szükséges előfeltételek megteremtése volt.

Az 1. gárdahadsereg csapatai ebben az időben az elért terepszakaszon maradtak, s beérték az önálló felderítőosztagok tevékenységével, ennek következtében sikerült néhány magaslatot elfoglalni. A harcokat közvetlen irányzású lövegek tűztámogatásával géppisztolyos csoportok folytatták.

Ezekben az összecsapásokban a szovjet katonák nagy bátorságról és hősiességről tettek tanúságot. I. A. Najgyonov gárdahadnagy géppisztolyos csoportjával harcfelderítést végzett a 814-es magaslat körzetében. Harcosaink lendületes támadással a magaslat csúcsára nyomultak előre. A hitleristák sietve két századot vontak oda, és több mint 150 főnyi erővel, tüzérség és gránátvetők támogatásával, dühödt ellenlökést intéztek a Najgyonov vezette maroknyi csoport ellen. A harcosok lőszerei és kézigránátjai fogytán voltak. Najgyonov hadnagy megsebesült. A bátor tiszt azonban gyorsan bekötözte a sebét, és rohamra vezette katonáit. A hitleristáknak ez alkalommal sem sikerült visszaszerezniük a magaslatot. A maroknyi szovjet harcos, akiket a kommunista Ivan Najgyonov kitartásra lelkesített, feltartóztatta az ellenség dühödt ellenlökéseit. Nemcsak a magaslatot tartották meg, hanem több mint száz hitleristát is megsemmisítettek s néhány foglyot ejtettek.

A 814-es magaslat, amelyet Najgyonov harcosai védelmeztek, rendkívül nagy jelentőségű volt. Ennek a terep fölött uralgó magaslatnak a megtartása tette lehetővé a 128. gárda-hegyilövészhadosztály erőinek átcsoportosítását. I. A. Najgyonov gárdahadnagyot a harcokban tanúsított bátorságáért és merészségéért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[103]

103 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 33, л. 60.

A 18. hadsereg csapatai is hasonlóképpen szívós harcokat vívtak ebben az időszakban. Október 19-én a 18. gárda- és a 95. lövészhadtest csapatai felújították a támadást, de mivel az egész arcvonalszakaszon az ellenség dühödt ellenállásába ütköztek, sikert nem értek el. Különösen szívós ellenállást fejtett ki az ellenség a hadsereg jobb szárnyán, Knyaginyina körzetében. Az ellenség még kissé vissza is tudta szorítani a 151. lövészhadosztály egyik ezredét. A 95. lövészhadtest a nap folyamán hat ellenlökést vert vissza.

A következő napon az ellenség változatlan szívóssággal folytatta az ellenállást. Ez különösen a legfontosabb utak körzetében volt erős, ahol jól kiépített támpontok zárták el a szűk folyóvölgyeket és az ott haladó utakat. Ilyen ellenállási csomópont volt az Uzsok–Velikij Bereznij úton, a Podpolozje körzetében és az Alsó-Verecke–Szvaljava út mentén levő védelmi csomópont.

Október 21-én a hadsereg a 18. gárda-lövészhadtest erőinek egy részével és a 95. lövészhadtest erőivel több támadást intézett, de változatlanul csak jelentéktelen előnyomulást ért el. Emellett ezen a napon mintegy 16 ellenlökést vert vissza, amelyet az ellenség Kosztrina körzetéből és Podpolozje körzetében intézett.

A 18. gárdahadtest csapatai támadásának sikertelensége azzal volt magyarázható, hogy jobb szárnya előtt hatalmas ellenállási csomópontok voltak, amelyek a főút mentén feküdtek és déli irányban elzárták a kijutást. A hadtest parancsnoka ezért úgy határozott, hogy az erőfeszítések zömét a hadtest bal szárnyára kell áthelyezni, hogy a hegyi utakon és ösvényeken harctevékenységet kifejtve, megkerüljék a főút mentén levő erődítéseket. E célból a 151. lövészhadosztályt október 21-én – miután a Knyaginyina körzetében levő arcvonalszakaszt átadták a 161. lövészhadosztálynak – a Szuha–Tyihij körzetbe helyezték át, hogy a Tyihij–Bukovcevo–Perecsin irányban tevékenykedjék.

Október 19-én a front tartalékából átadták a 30. lövészhadtestet – a 18. hadsereg megerősítésére a munkácsi irányban. E hadtest M. G. Tyetyenko ezredes parancsnoksága alatt álló 237. lövészhadosztálya tört előre elsőnek, és október 21-én estére a Poliszta–Podpolozje körzetben kijutott a 95. lövészhadtest szakaszára. Ugyanebbe az irányba helyezték át a hadsereg gyorsanmozgó csoportját is, amelynek parancsnoka I. F. Homics ezredes volt.

Október 22-én és 23-án a 18. gárda-lövészhadtest csapatai tovább harcoltak a korábbi terepszakaszon, s eközben erős tűzellenállásba és ellenlökésekbe ütköztek. A 95. lövészhadtest számos gyalogosezredig terjedő erővel intézett ellenlökést vert vissza a Runa Plaj körzetben. Az ugyanehhez a hadtesthez tartozó 2. gárda-légideszanthadosztály október 23-án több ellenlökést vert vissza, amelyet az ellenség mintegy két gyalogoszászlóaljnyi erővel, a Podpolozjétól délre levő körzetből intézett.

A szovjet harcosok, bár makacs ellenlökésekkel kerültek szembe, mégis előnyomultak. Ennek során néhány magaslatot és támpontot elfoglaltak. A harcok során bátorságot, állhatatosságot tanúsítottak. Az F. N. Izsegyerov főhadnagy vezette géppisztolyos csoport például az egyik jelentősen megerődített támpont ellen harcolt, a Vereckei-hágótól délre. Arctámadással lehetetlen volt elfoglalni.

Akkor egy hét főnyi csoport éjszaka, szakadó esőben, hátulról megkerülte a támpontot, és meglepetésszerűen megtámadta a hitleristákat. Géppisztolyosaink, Izsegyerov főhadnagy vezetésével, a kedvező alkalmat kihasználva, sikeres rohamot intéztek a hitleristák ellen, és sok foglyot ejtettek. F. N. Izsegyerov főhadnagyot később a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

Október 24-én a 95. lövészhadtestnek sikerült leküzdenie az ellenség ellenállását. A 24. lövészhadosztály, amely Vizsnyaja Grabovnyica körzetéből támadt, mintegy 10 kilométert nyomult előre, és elérte a Szvaljava–Potok terepszakaszt; a 2. légideszant-hadosztály kb. 15 kilométert nyomult előre és elfoglalta Poljanát, Szolicsint és Golubinojét; a 351. lövészhadosztály, amely szintén kb. 12 kilométert nyomult előre, birtokba vette Szvaljava fontos közúti csomópontot, az ellenség támpontját.

A Szvaljaváért vívott szívós harcokban jelentős segítséget nyújtottak a csapatoknak a V. P. Ruszin parancsnoksága alatt álló partizán-magasabbegység harcosai. Amikor a 351. lövészhadosztály alakulatai október 23-án megkezdték a harcot Szvaljaváért, a hitleristák Csinagyijevo irányában vonultak vissza. A partizán-magasabbegység parancsnoksága úgy határozott, hogy néhány osztagot kivezényel a visszavonulási útvonalak elvágására.

Az I. P. Sztyengyer parancsnoksága alatt álló összevont partizánosztag Csinagyijevóhoz közeledett. Az előreküldött felderítők azt jelentették, hogy Rjapigy faluban az átszervezésre érkezett 12. debreceni hadosztályból körülbelül 2000 magyar katona tartózkodik. A partizánoknak 2 géppuskája, 19 géppisztolya, néhány tucat puskája és kézigránátja volt. Az ellenség fölényben volt, a partizánok mégis a harc mellett döntöttek. V. Misko osztaga megkerülte a falut és a Rjapigy–Csinagyijevo országút mentén állásba vonult; I. Pecskan és D. Kerecsun osztagai keletről és nyugatról közelítették meg a falut, I. Sztyengyer és P. Zozulja osztagainak pedig szorosan meg kellett közelíteniük a magyar csapatok állásait.

A támadást 18.30 órára tűzték ki, fél órával a támadási jel kiadása előtt azonban az ellenség felfedezte V. Misko osztagát, s ekkor géppuska- és aknavetőtüzet nyitott. Az osztag lehasalt és viszonozta a tüzet. Más osztagok is beavatkoznak a harcba. Az ellenség állásaiban pánik keletkezett; a parancsnokok otthagyták alárendeltjeiket és gépkocsin Munkácsra menekültek. Amikor a katonák értesültek erről, szintén szanaszét széledtek. De csak egyetlen útjuk volt – a Latorcán keresztül. A partizánok lesállást létesítettek a folyó partján, és jó néhány ellenséges katonát megsemmisítettek.

Paszika, Csinagyijevo, Kolcsino, Podgorjani falvakban is pánik tört ki. A lövöldözés hallatára a hitleristák arra a megállapításra jutottak, hogy a Vörös Hadsereg reguláris csapatai közelednek és előnyomulásuk megállítása végett Paszikában és Podgorjaniban felrobbantották a hidakat, Csinagyijevóban és Kolcsinóban pedig lerombolták a vasútállomást. Ezzel azonban csak a Paszika körzetében tevékenykedő saját alakulataik visszavonulási útvonalait vágták el.

Rjapigyban a harc a partizánok teljes győzelmével végződött. A népi bosszúállók 166 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, 310 foglyot ejtettek,

7 géppuskát, 308 géppisztolyt, 402 puskát, körülbelül 20 000 töltényt, 800 kézigránátot, 3 rádióállomást zsákmányoltak, miközben a partizánok egyetlen harcost sem veszítettek.

Másnap reggel a Szvaljava környékén megtépázott ellenséges csapatok újabb nagy csoportja érkezett Rjapigy elé. A partizánok géppuskatűzzel fogadták őket, és a zsákmányolt aknavetőket is bevetették. A hitleristák nem merték megtámadni a falut, hanem két csoportra szétválva Csinagyijevo és Ledovica felé fordultak. A felderítők később azt jelentették, hogy Ledovica faluban körülbelül másfél ezer magyar katona gyűlt össze. Akkor a magasabbegység parancsnoka, V. P. Ruszin elhatározta, hogy V. Miskónak Rjapigy védelmére otthagyott osztagát visszavonja és az egész magasabbegységgel Ledovica ellen vonul.

Délelőtt 11 órakor a partizánosztagok lecsaptak a falura. Fellángolt a harc. Az ellenség igénybe vette valamennyi tartalékát. Eközben két partizánosztag rejtett menetben megkerülte a falut és a szárnyakról mért csapást az ellenségre. A magyarok, a bekerítéstől félve, visszavonultak. Ebben a rövid harcban a partizánok 40 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, 20-at pedig elfogtak. Gazdag hadizsákmányt ejtettek.

Közben tovább folytatódott a szovjet csapatok támadása a munkácsi irányban. Október 22-én megkezdődött Szojma körzetéből Huszt irányában M. G. Tyetyenko ezredes előző nap ideérkezett 237. lövészhadosztályának támadása. A hadosztály csapatai a legelső nap mintegy 12 kilométert nyomultak előre és kijutottak Bicskovo körzetébe.

Ebben a harcban rátermetten küzdöttek a 691. tüzérezred katonái. Az ezred felderítőtisztje, A. D. Barvinszkij százados, a Szovjetunió hőse, Volovo körzetében ellenséges gyalogság és harckocsik gyülekezését vette észre. Barvinszkij átvette az ezred tarackososztálya tüzének irányítását, és az egész tűzerőt az ellenség élőerejére és páncélosaira zúdította. Azután pedig két üteg zárótüzével elvágta visszavonulási útjukat dél felé, a többi erővel pedig megsemmisítette őket.

Október 23-án az ellenség folytatta visszavonulását a déli irányban. Előrevetett osztagaival harcolva a 237. lövészhadosztály ezen a napon több mint 25 kilométert tett meg és elfoglalta Lipsát. Ezen a terepszakaszon egyesült a Sighet felől Huszt felé támadó 17. gárda-lövészhadtest csapataival, amelynek akkor az állományába került.

Ha értékelni akarjuk a 4. Ukrán Front csapatai október 24-ig kifejtett harctevékenységének eredményeit, akkor az az irányzat vehető észre, hogy a hadműveletek súlypontja fokozatosan a front bal szárnyára helyeződik át. A német fasiszta parancsnokság felismerte, hogy az 1. gárdahadseregnek a középső irányban, az Orosz-hágó körzetébe való áttörése az ungvári irányt fedező ellenséges csoportosítás hátsó vonalait fenyegeti: elvághatja azt a síkságon levő csapatoktól, s a németeket megfoszthatja a Keleti-Kárpátok déli lejtőin át vezető, legfontosabb frontútvonaltól, amely Humennét, Stakčint és Malij Bereznijt kötötte össze. Ezért október második felében a német parancsnokság igyekezett minden rendelkezésére álló tartalékkal megerősíteni az 1. gárdahadsereg középső része

és bal szárnya előtt tevékenykedő csoportosítását. Különösen tömör csoportosítást hozott létre az ellenség a Hostovice–Starina–Topoľa körzetben. Ez közvetlenül fedezte a legfontosabb, Humenné–Ungvár irányt.

Mint már szó esett róla, a front bal szárnyán tevékenykedő 17. gárda-lövészhadtest széles arcvonalon kijutott a Magyar Alföldre és október 25-én a Sztavnoje–Szvaljava–Huszt körzetbe ért. Mindinkább fenyegette az ellenség visszavonulási útvonalait a Keleti-Kárpátok északi része felől, ez pedig közvetlen befolyással volt az 1. gárdahadsereg arcvonalával szemben kifejtett védelem ellenállóképességére. Október 22-től kezdve a német fasiszta parancsnokság kénytelen volt gyengíteni az ebben a körzetben állomásozó erőit, s ez tevékeny hadműveletekhez nyújtott lehetőséget az 1. gárdahadseregnek.

Október 24-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megszabta a 4. Ukrán Front csapatainak a további támadási feladatát. A frontparancsnok, a főhadiszállás utasításai alapján, kitűzte a csapatok harcfeladatait.

A 18. hadseregnek az ungvári irányban kellett támadást kifejlesztenie – a 18. gárda-lövészhadtest fő erőivel (két hadosztállyal) csapást mérve Ljuta körzetéből a Csernogolovo–Dubrinyics irányban –, és október 26-án estére el kell foglalnia Perecsint. A továbbiakban Ungvár felé kellett a csapást kifejleszteni. Ugyanakkor a 95. lövészhadtest fő erőivel (két hadosztállyal) csapást kellett mérni a Poroskovo–Turji Remeti irányban, és október 26-án estére Perecsin körzetébe érni. A következő feladat az volt, hogy a 30. lövészhadtest Munkács irányában támadjon, és október 25-én estére foglalja el azt. Azután a hadsereg gyorsanmozgó csoportjával együtt, amelyet október 25-ére ebbe az irányba dobnak át, fejlesszen ki támadást Ungvár ellen. A 17. gárda-lövészhadtest elé azt a feladatot tűzték, hogy október 25-én a 237. lövészhadosztály erőivel, Irsava körzetéből támadást fejlesszen ki Munkács és tovább, Csap irányában; két hadosztállyal folytassa a támadást Beregovo, majd Csap felé.

Az 1. gárdahadseregnek október 26-án reggel a balszárny-magasabbegységekkel csapást kellett mérnie a Zboj–Nová Sedlica körzetből az Uličˇ–Klenová irányában. Főerőivel (legalább négy hadosztállyal) a Ladomirová–Ubľa körzetbe kijutva, fejlesszen ki támadást Stakčin, Snina, Humenné felé, erőinek egy részével pedig Sobrance irányában tevékenykedjék. Ugyanakkor egy hadosztály erőivel, Palota körzetéből támadjon a Sterkovce–Vyšné Čabiny irányban, azzal a feladattal, hogy elfoglalja az utóbbit; egy hadosztállyal Veľká Poľana körzetéből támadjon Starina–Stakčin irányába és jusson ki Stakčin körzetébe.

Az 1. gárdahadsereg parancsnoksága úgy határozott, hogy a főcsapást a 3. hegyilövész-hadtest két balszárny-hadosztályával – a 318. hegyilövész- és a 161. lövészhadosztállyal – a Ruské–Zboj sávról méri, a Prislop–Stakčin és az Uličské Krivé–Uličˇ irányban. E csapások célja az volt, hogy délkeletről megkerüljék a Starina–Stakčin irányt védő ellenséges csoportosítást.

E terv megvalósítása érdekében a támadás előtti napon a csapatokat részlegesen a Ruské–Zboj körzetbe csoportosították át.

Október 26-án a hadsereg csapatai támadásba mentek át, s a 3. hegyilövészhadtest két hadosztályával mértek csapást a főirányban. Ezek a hadosztályok

már a legelső napon, miután kivetették állásaikból az ellenség harcbiztosító osztagait, 6–8 kilométert nyomultak előre és a következő terepszakaszokat érték el: a 318. hegyilövész-hadosztály a Dara–Prislop, a 161. lövészhadosztály a Kolbasov–Uličské Krivé sávot. A 318. hegyilövész-hadosztálytól jobbra levő 128. gárda-hegyilövészhadosztály, amikor az ellenséges védelem meggyengülését észlelte, szintén támadásba ment át, és a nap végére Starina elfoglalásáért bocsátkozott harcba.

Október 27-én a 3. hegyilövész-hadtest valamennyi hadosztályával folytatta a támadást. Egynapi harccal a 242. hegyilövész-hadosztály mintegy 6 kilométert nyomult előre és elfoglalta Parihuzovcét, a 128. gárda-hegyilövészhadosztály pedig megszállta Starinát; a 318. hegyilövész-hadosztály, a Nastas-hegyláncon átkelve, megközelítette Stakčint és szívós harcba bocsátkozott a helység környékén. A 161. lövészhadosztály, amelyet október 26-án a 107. lövészhadtest állományába adtak át, körülbelül 10 kilométert nyomult előre és kijutott a Kalná Roztoka–Ladomirová–Dúbrava terepszakaszra.

A hadsereg bal szárnyának a Starina–Stakčin körzetben kifejtett sikeres harctevékenysége – szárnyainak nagy mélységű átkarolásával fenyegette az ebben a körzetben levő ellenséges csoportosítást, ezért az ellenség megkezdte a 97. könnyű gyalogos- és a 254. gyalogoshadosztály sürgős visszavonását délnyugati irányban a Medzilaborce–Čabalovce(kizárva)–Nižná Jablonka–Hostovice új védelmi terepszakaszra. Ez a 11. lövészhadtest 226. és 271. lövészhadosztályának lehetőséget nyújtott arra, hogy október 29-én elérje a Ňagov–Čabalovce–Sterkovce körzetet.

Október 28-án az ellenség beszüntette csapatainak további visszavonulását a Stakčin–Humenné út mentén. A 100. és 101. könnyű gyalogoshadosztály szívós védelemre tért át Stakčin körzetében. Ezért a 318. hegyilövész-hadosztálynak és a második lépcsőből harcba vetett 129. gárda-lövészhadosztálynak azok a kísérletei, hogy elfoglalják a Stakčin körzetében levő közúti csomópontot, nem jártak sikerrel. Csak a hadsereg bal szárnyán tevékenykedő 161. lövészhadosztály, amely a Ruský Hrabovec–Tibava út mentén támadott, nyomult előre két nap alatt mintegy 15 kilométert és jutott ki a Hliviština–Choňkovce terepszakaszon a Magyar Alföldre. A Koňuštól északkeletre levő erdőkben a hadosztály a 2. magyar hegyilövészdandárnak körülbelül két zászlóalját kerítette be és semmisítette meg; ezt a dandárt az itt tevékenykedő német alakulatok megerősítésére vetették be. Ennek során több mint 700 ellenséges katona és tiszt került fogságba.

Október végén jelentősen fokozódott az ellenségnek az 1. gárdahadsereg bal szárnyával szemben tanúsított ellenállása. Ennek magyarázata az volt, hogy sikerült ideiglenesen stabilizálnia az arcvonalat a Magyar Alföldön, Ungvártól nyugatra és délnyugatra. A német parancsnokság visszavonta azt a korábban kiadott parancsát, amely szerint a csapatokat Stakčin körzetéből Humenné körzetébe kell visszavonulni. Az 1. magyar hadsereg jobbszárny-csapatai Munkács–Michalovce–Humenné körzetben tartós védelembe mentek át.

Október 25-én reggel a 18. hadsereg az egész fronton támadásba ment át, és

egynapi harc alatt 5–10 kilométert nyomult előre. A sikert elősegítette az, hogy az előző napon átcsoportosították a megerősítő tüzérséget. Emellett az 1642. páncéltörő tüzérezredet és a 329. gárda-aknavetőezredet átadták a 17. gárda-lövészhadtestnek, a 805. tarackos tüzérezred, az 1672. páncéltörő tüzérezred és az 5. gárda-aknavetőezred két osztálya a 95. lövészhadtest állományából átkerült a 30. lövészhadtest megerősítésébe, és a 146. ágyús tüzérdandárt a három hadtest hadosztályai között osztották szét.[104]

Az ellenség megerődített körletei elleni arctámadások a harcok elhúzódására vezethettek. Akkor a 18. gárda-lövészhadtest felderítői gyenge pontra bukkantak az ellenség védelmében: keletről egy hegyi ösvényen meg lehetett kerülni a megerődített körletet. Úgy határoztak, hogy a megkerülő manőverhez a 151. lövészhadosztályt használják fel, amely eddig a hadtest tartalékában volt. E célból a hadosztály csapatai október 24-én reggel azt a feladatot kapták, hogy Ljutában összpontosuljanak – ezt a falut addigra felszabadította az ellenség uralma alól a 317. lövészhadosztály –, s készen álljanak arra, hogy az október 25-ére virradó éjszakán a hegyi ösvényen, az ellenséget megkerülve indítsanak támadást Bukovcevo felé.

Az október 25-ére virradó éjjelen a 151. lövészhadosztály, megfelelő előkészület után, nehéz haditechnikai eszközök és harci gépek nélkül, 82 milliméteres aknavetőkkel, vezető kíséretében elindult Ljutából a hegyi ösvényen a hadtest előtt álló ellenséges csoportosítás hátába, és miután az éjjel mintegy 17 kilométert nyomult előre, elfoglalta Bukovec és Szmerekovo falvakat. A 317. lövészhadosztály 761. lövészezrede, amelynek parancsnoka J. G. Grafszkij alezredes volt, a 151. lövészhadosztály sikerét kihasználva, Bisztrica körzetében a Velikij Rozsdanov hegylánc hágóján át végrehajtott megkerülő manőverrel kijutott Csernogolovo környékére. A hadosztálynak és az ezrednek ezek a közös hadműveletei váratlanul érték az ellenséget. Az a veszély fenyegette, hogy csapatainak hátában elfoglalják az egyetlen főútvonalat – az országutat. Az ellenséges csapatok és magasabbegységek, miután éjszaka szívós ellenállást tanúsítottak, október 25-én reggel sietős visszavonulásba fogtak a hadtest egész arcvonalszakaszán.

Az ellenség üldözése tovább folyt. A 66. gárda-lövészhadosztály elérte a Malij Bercznij–Pasztyil terepszakaszt, a 317. lövészhadosztály elfoglalta Dubrinyicset, Zaricsovót, a 151. lövészhadosztály, a Szmerekovo–Szimerki irányban támadva, estére elfoglalta Szimerkit és előretolt osztagaival Perecsin közelébe ért.

A 95. lövészhadtest, amely a Poroskovo–Perecsin út mentén üldözte az ellenséget, október 25-én elfoglalta Poroskovót, október 26-án pedig Turji Remetit. Ezután a hadtest a hadsereg második lépcsőjébe került s a 18. gárda-lövészhadtest után haladva nyomult előre Ungvár felé.

A 30. lövészhadtest, a Szvaljava–Munkács út mentén támadva, október 25-én a 351. lövészhadosztály erőivel, a 15. műszaki-utász rohamdandárral együtt, el-

104 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 917, лл. 79—80.

foglalta a Nyizsnyaja Grabovnyicát. Az ellenség üldözése éjszaka sem szakadt félbe. Október 26-án reggel a hadtest csapatai újult erővel folytatták a támadást. 7 órára a 17. gárda-lövészhadtest 237. lövészhadosztályával együttműködve, elfoglalták Munkács várost, fontos vasúti csomópontot.

A Munkácsot megközelítő útvonalakon vívott harcokban különösen kitüntették magukat a 237. lövészhadosztály harcosai. E hadosztály 841. lövészezredének egyik géppuskás százada, amelynek parancsnoka L. P. Procenko főhadnagy volt, elszánt előretöréssel elvágta a hitleristák egyik visszavonulási útját és merész csapást mért az ellenségre. A rövid harcban a szovjet katonák körülbelül 150 fasiszta katonát semmisítettek meg és 130-at foglyul ejtettek.

E hadosztály harcosai Munkács ostrománál is kitüntették magukat. A 835. lövészezred harcosai – parancsnokuk I. I. Podoprigor ezredes volt – az elsők között törtek be a városba. Az ezred elfoglalta a város központját és lendületes előretöréssel kijutott a nyugati külvárosba.

Bátran küzdöttek a városért a 841. lövészezred harcosai, P. G. Akulov ezredesnek, a Szovjetunió hősének parancsnoksága alatt. Ennek az ezrednek a zászlóaljai – parancsnokok: A. P. Andrejev őrnagy, N. Sz. Bojcov őrnagy és L. K. Andrianov százados – rátermetten vívták az utcai harcokat. Harccal kierőszakolták az átkelést a Latorca folyón és kijutottak Munkács nyugati külvárosába.

A Munkácsért folyó harcokban a 875. rohamlövegezred katonái is kitüntették magukat, parancsnokuk D. A. Olhovenko alezredes volt. A bátorság és a hősiesség példáját nyújtotta N. D. Voronyin hadnagy, G. A. Jemeljanov százados, L. P. Karmazin alhadnagy, K. Jasin, A. Hrenov és T. A. Bikovszkij hadnagy, továbbá I. S. Skuratovszkij, Sz. Kozlov, Krabovszkij és F. Birjulin harcosok.

A rohamlövegek az elsők között törtek be Munkácsra. A lövegvezetők kihasználták a terep domborzati viszonyait, fedezékről fedezékre haladtak. Így lehetőséget nyújtottak az irányzóknak a pontos tüzelésre. Krabovszkij szakaszvezető, irányzó, a városért vívott harcban három, közvetlen irányzásra beállított fasiszta löveget semmisített meg, és szétlőtt egy ellenséges aknavető üteget. Karmazin alhadnagy rohamlövege, a visszavonuló ellenség üldözése közben, menetből elsőnek tört be a külvárosokba, megsemmisített néhány tüzelőállást s így megtisztította az utat a gyalogság számára. Az ellenség dühödt ellenállást fejtett ki, a hős szovjet harckocsizókat azonban nem lehetett megállítani. Ebben a harcban egyedül a kommunista Karmazin rohamlövege több tucat fasisztát, két löveget és három géppuskát semmisített meg s nagy hadizsákmányt ejtett.

Meg kell jegyezni, hogy az ellenség az egész várost fel akarta robbantani, de csak a villanytelepet, az olajlepárlót tudta üzemképtelenné tenni és néhány üzemet sikerült megrongálnia.

Október 26-án Munkács felszabadult.

A városért vívott harcokban kitűntek I. F. Dudarjov vezérőrnagy 351. lövészhadosztályának, M. G. Tyetyenko ezredes 237. lövészhadosztályának, M. D. Baras ezredes 15. utász-rohamdandárának harcosai és parancsnokai. Ezen a na-

pon Moszkva díszsortűzzel köszöntötte azokat a bátor harcosokat, akik felszabadították Munkácsot, ezt a régi ukrán várost.

Munkács elfoglalása után a szovjet csapatok október 27-én folytatták az Ungvár felé visszavonuló ellenség üldözését. Munkácstól nyugatra felszabadítottak egy tábort, amelyben 220 szovjet gyermek sínylődött. A gyermekek csak azért maradtak életben, mivel a Vörös Hadsereg meglepésszerű csapást mért az ellenségre.

Most, Munkács felszabadulásával, a 18. hadsereg fő feladata az lett, hogy Ungvárt is felszabadítsa.

A hadsereg főerői találkozó irányokban fejtettek ki harctevékenységet: a 18. gárda-lövészhadtest a Perecsin–Ungvár úton és a 30. lövészhadtest a Munkács–Ungvár út mentén. A 18. gárda-lövészhadtest 151. lövészhadosztályának, a 30. lövészhadtest 351. lövészhadosztályának – ez utóbbit a 15. műszaki rohamdandárral erősítették meg – és a hadsereg I. F. Homics ezredes vezette gyorsanmozgó csoportjának lendületes csapása következtében október 27-én Ungvár felszabadult.

A városért vívott harcokban bátran küzdöttek a novorosszijszki 5. gárda-harckocsidandár harckocsizói, akiknek parancsnoka I. M. Morusz ezredes volt. Hősies harctevékenységet fejtettek ki Ungvár felszabadításáért D. A. Olhovenko alezredes 875. rohamlövegezredének katonái és A. N. Povidajlo alezredes parancsnoksága alatt a hadsereg alhadnagyi tanfolyamának növendékei.

Az utcai harcokban Ungvár sok lakója segítséget nyújtott csapatainknak.

Az Ungvár felszabadításában részt vett csapatoknak a legfelsőbb főparancsnok 1944. október 27-i parancsában elismerését fejezte ki, és Moszkvában 224 löveg 20 sortüzével köszöntötték őket.

A hadsereg alakulatai nem álltak meg Ungvárnál, hanem folytatták a támadást, és a nap végére 5–8 kilométert nyomultak előre. A 18. gárda-lövészhadtest, amelynek második lépcsőjében volt a 317. lövészhadosztály, a 151. lövészhadosztállyal elfoglalta Vyšné Nemeckét és Nižné Nemeckét. E hadtest 66. gárda-lövészhadosztálya a Ruský Hrabovec körzetében vívott harc után, ahol megpróbált kijutni a Ruský Hrabovec–Tibava útra, a főút felé fordult és Ungvár körzete felé mozgott. A 30. lövészhadtest a 351. lövészhadosztály erőivel Bežovce és Lekart közelébe ért, a 144. lövészhadosztály pedig Bozoš körzetében a hadtest második lépcsőjében maradt.

A 18. hadsereg csapatai, Ungvár elfoglalása után kijutottak a síkságra. Így lehetőségük nyílt a gyorsabb ütemű tevékenységre, oly módon, hogy széles arcvonalon szétbontakoztatott erőkkel manővert hajtsanak végre azzal a céllal, hogy elvágják a közlekedési csomópontokat és az északról vezető utakat. Ezért október 28-án új harcfeladatokat tűztek a hadsereg csapatai elé. A 18. gárda-lövészhadtestnek, amelyet két hegyi-aknavetőezreddel, egy páncéltörő tüzérezreddel, a 146. ágyús tüzérdandárral és egy sorozatvető ezreddel erősítettek meg, a hadsereg gyorsanmozgó csoportjával együtt folytatnia kellett a támadást a Sobrance–Michalovce általános irányban. Estére főerőivel el kellett érnie a Čierna Voda patak terepszakaszt, a gyorsanmozgó csoporttal pedig Michalovcét

kellett elfoglalnia; a 30. lövészhadtestnek a 805. tarackos tüzérezreddel és egy páncéltörő tüzérezreddel együtt folytatnia kellett a támadást a Pavlovce nad Uhom–Budkovce–Trebišov általános irányban és estére ki kellett jutnia a Laborc folyóhoz.

A 18. gárdahadtest e feladat teljesítése közben hat kilométert nyomult előre északnyugati irányban. A 66. gárda-lövészhadosztály elérte Vojnatinát és Ričkyt, a 317. lövészhadosztály pedig a Lipovec folyót. Október 29-én a hadtest, harmadik hadosztályát az első lépcsőbe iktatva, támadási frontját 8 kilométerre szélesítette ki, s az ellenség egyre erősbödő ellenállásának leküzdése közben 4–5 kilométert nyomult előre és a Tibava–Sentuš szakaszon kijutott az ellenség által előre elkészített közbeeső terepszakaszra, amely a Szobránci-patak mentén húzódott. A hitleristák ellenállása itt még jobban fokozódott. A 66. gárda-lövészhadosztálynak és a hadsereg gyorsanmozgó csoportjának ez a kísérlete, hogy megkerülje Sobrance védelmi csomópontot és erőszakkal átkeljen a Szobránci-patakon, nem járt sikerrel.

Ungvár elfoglalása után a 30. lövészhadtest csapatai megtörték az ellenségnek a Bežovce–Lekart–Palov közbeeső terepszakaszon kifejtett ellenállását, és október 28-án, egynapi harc során 8 kilométert nyomultak előre, elfoglalták Vysoka, Pavlovce nad Uhom, Bajany, Vajkovce és Palov megerősített helységeket. Este az ellenség egy gyalogoszászlóaljnyi erővel, 10 harckocsival ellenlökést intézett Čepel körzetéből, hogy megállítsa a 30. lövészhadtest csapatainak támadását. Másnap a hitleristák tevékenysége erősen fokozódott ezen a szakaszon. Az ellenség friss alakulatokat vont össze és mintegy három gyalogosezred, 40 harckocsi és rohamlöveg erővel ellencsapást mért, hogy kijusson Ungvár körzetébe. Az ellenlökés következtében az egyik gyalogosezrednek 22 harckocsi támogatásával sikerült elfoglalni Bajanyt és megközelíteni Pavlovce nad Uhom helységet és Lekartot. Délebbre körülbelül egy gyalogosezred és 11 harckocsi erejével intéztek ellenlökéseket; ugyanilyen erőkkel hajtott végre az ellenség Galocs körzetéből is ellenlökéseket. Háromórás harc eredményeként a hitleristáknak sikerült csapatainkat a Botfalva–Tarnovce körzetbe visszaszorítaniuk. Lekart körzetében és a Velikij Rat–Malij Rat körzetből intézett támadásait azonban visszavertük és nagy veszteségeket okoztunk.

A 17. gárda-lövészhadtest Munkács elfoglalása után két irányban folytatta a támadást. 237. lövészhadosztálya október 26-án Csap felé támadott, s egynapi harc során mintegy 14 kilométert nyomult előre és elfoglalta Sztrabicsovót. A 138. lövészhadosztály ezen a napon mintegy 30 kilométert nyomult előre és elfoglalta Beregszász várost. Az ugyanabban az irányban tevékenykedő 8. lövészhadosztály kijutott a Munkács–Beregszász országútra. Október 27-én a 237. lövészhadosztály, amely csak gyenge ellenállásra talált, mintegy 25 kilométert nyomult előre és Csap közelébe ért. A 8. és a 138. lövészhadosztály, az ellenséges utóvédek szívós ellenállását leküzdve, kijutott a Barkaszovo–Zapszony–Koszino–Vámosatya vonalra. A következő napon a 237. lövészhadosztály elfoglalta Csapot. Október 29-én azonban az ellenség mintegy két ezrednyi gyalogságot vont össze 12 harckocsival, és Csap elhagyására kényszerítette

a 237. lövészhadosztályt. A hadosztály Csaptól 2–3 kilométerrel északra és keletre vonult vissza.

Azokban a feledhetetlen napokban történt, hogy Alekszej Betyuk, a 237. lövészhadosztály 838. lövészezrede 1. századának katonája, határtalan hazaszeretetéről tett tanúságot. Alegysége késő éjjel foglalta el állását egy névtelen patak partján. A harcosok lövészárkot ástak; a közelben szalmát találtak és nekifogtak, hogy a lövészárokba hordják, s maguk alá szórják. Betyuk harcos is szalmáért ment. A sötétben azonban eltévedt és a fasiszták körletébe került. A hitleristák elfogták és vallatni kezdték. Betyuk egyetlen szót sem szólt. Ekkor a fasiszta szörnyetegek levágták mindkét fülét, majd az orrát, és kivágták a nyelvét. A következő napon, amikor csapataink támadást indítottak, megtalálták a katonát: eszméletlen volt és csupa vér.

A hitleristák e szörnyű gaztettéről és Alekszej Betyuk bátor helytállásáról, aki a borzalmas kínzások közepette is hűséges maradt hazájához és teljesítette katonai kötelességét, a 18. hadsereg Katonai Tanácsának külön felhívása számolt be. A. M. Betyuk harcost bátorságáért és katonai esküjéhez való hűségéért a Vörös Zászló Renddel tüntették ki.

Október végére a 18. hadsereg és a 17. gárda-lövészhadtest csapatai az egész fronton kijutottak a Magyar Alföldre. Ennek során az ellenség kárpáti csoportosításának jobb szárnyán harcoló 1. magyar hadseregnek sikerült szervezetten visszavonulnia a következő védelmi terepszakaszra. A 4. Ukrán Front csapatainak és a 2. Ukrán Front Satu Mare irányában sikeresen támadó erőinek csapásaitól az 1. magyar hadsereg élőerőben és haditechnikai eszközökben óriási veszteségeket szenvedett, nem tudta megtartani Ungvár, Munkács, Beregszász és Huszt erős támpontokat, és a Sobrance–Csap vonalra özönlött vissza. A szovjet csapatok kijutása a Sobrance–Csap térségbe kézzelfoghatóan veszélyeztette a 2. Ukrán Front jobb szárnyával szemben harcoló 8. német hadsereg hadtápterületét és összekötő vonalait.

Csapataink további előnyomulása északnyugati irányban, Michalovce és Humenné felé elzárhatta a hegyek közül kivezető utat az ellenség 1. páncéloshadserege elől, amely a 4. Ukrán Front jobb szárnyával szemben harcolt. A német fasiszta parancsnokság, amely megpróbálta elhárítani ezt a veszélyt, megállítani a Vörös Hadsereg támadását, a magyar csapatok megerősítésére nagy sietve az Ungvár–Csap körzetbe vetette át a 8. könnyűgyalogos- és a 15. gyalogoshadosztályt és körülbelül 50 harckocsit. Az ellenség, amely a Sobrance–Szobránci-patak–Senné–Stretava–Čepel–Csap vonalon előre kialakított védősávra támaszkodott, megállította csapataink támadását.

L. I. Brezsnyev vezérőrnagy, a 18. hadsereg politikai osztályának vezetője, a hadseregnek a Kárpátok között kifejtett harctevékenységének eredményeiről a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának és politikai csoportfőnökségének ezt jelentette:

„A kárpáti támadó hadművelet óriási nehézségekkel járt. Harcok közepette kellett átkelni egy több száz kilométer széles hegytömbön, át kellett haladni

(gyakran úttalan terepen) az Uzsoki- és a Vereckei-hágón s a szállítmányokat és a nehéz anyagi felszerelést csupán két úton (az ungvári és a munkácsin) lehetett átjuttatni, ezeket pedig lépten-nyomon eltorlaszolta és felrobbantotta az ellenség.

A harcok nehézségeit még az is fokozta, hogy a terepet itt sok hegyi patak és folyó szeli át, amelyeknek partjai meredekek, vízrendszerük pedig változó. Az esős időszakban – a hegyek között igen gyakori az eső – a folyók vízszintje 3–5 méterrel emelkedik és valósággal átgázolhatatlanná válnak.

A hadsereg élelmezését kizárólag gépkocsi- és málhás szállítással kellett megoldani, mivel a vasutat az ellenség teljesen üzemképtelenné tette.

Az ellenség nem minden alap nélkül úgy vélte, hogy ez a hegyek közti védővonal még egy olyan erős és félelmetes ellenség számára is leküzdhetetlen, mint amilyen a Vörös Hadsereg. A szovjet–csehszlovák határral párhuzamosan a műszaki berendezések egész rendszerét építette ki, s ennek során ésszerűen felhasználta a természetes magaslatokat. Távolabb az úgynevezett, leküzdhetetlen, Árpád-vonal húzódott, kiserődök, föld-fa erődök, harckocsiakasztók, -árkok és -torlaszok rendszerével.

Csapataink viszonylag rövid idő alatt (szeptember második fele–október) sikeresen leküzdöttek minden nehézséget, kivetették az ellenséget az előre elkészített védelmi sávjaiból, óriási veszteséget okoztak neki. A katonai szakértőknek a Kárpátok leküzdhetetlenségére vonatkozó állításai ellenére – a 2. Ukrán Front csapatainak döntő közreműködésével kitörtek a Magyar Alföldre.

Csupán szeptember 19-től november 1-ig halottakban és sebesültekben az ellenség 22 075 katonát és tisztet veszített, 21 269 ellenséges katonát és tisztet pedig foglyul ejtettünk. Ezenkívül 206 löveget, 300 aknavetőt, 1054 géppuskát, 12 535 puskát és géppisztolyt stb. zsákmányoltunk.

A hegyek között a csapataink által szétvert ellenség annyira felbomlott és elcsüggedt, hogy kiengedte kezéből az irányítást, a csapatokkal való kapcsolatot, és képtelen volt valamennyire is jelentős ellenállást tanúsítani a Munkácsért és Ungvárért vívott harcokban. Csupán a Baškovce–Horňa–Sobrance–Komárovce–Sentuš–Bežovce–Lekart–Tarnovce terepszakaszon ocsúdott fel, és tartalékait összevonva, fejtett ki ellenállást hadseregünk támadó csapataival szemben.

A kárpáti hadművelet komoly próba volt a hadsereg egész személyi állománya számára – a harcostól a tábornokig. A próbát sikeresen kiálltuk. Ez bebizonyította tábornoki karunk eredményességét és magas fokú katonai kultúráját, mivelhogy az erdős-hegyes terep bonyolult viszonyai között is sikeresen meg tudta oldani mind a harctevékenységgel, mind pedig az ellátással kapcsolatos feladatokat."[105]

105 Архив МО СССР, Ф. 371, оп. 6386, д. 31, лл. 363—364.

AZ 1. UKRÁN FRONT 38. HADSEREGÉNEK HARCTEVÉKENYSÉGE

A 38. hadsereg csapatai (az 52., a 67., a 101. lövészhadtest) és az 1. csehszlovák hadtest szeptember 26-ára kijutott a Kárpátok fő hegyláncához, a Gologów–Sandkowa–Łajsce–Makowiska–Górki–Iwla–Mszana–Barwinek déli széle–Lipowice terepszakszra.

A támadási sáv szélessége 75 kilométer volt, fő erőfeszítéseit a hadsereg a középre és a bal szárnyra összpontosította, ahol két lövészhadtest (a 101. és a 67.) és az 1. csehszlovák hadtest tevékenykedett. A hadsereg első lépcsőjében tizenegy lövészhadosztály és az 1. csehszlovák hadtest volt, tartalékban pedig, Draganowa körzetében a 70. gárda-lövészhadosztály.

A 38. hadsereggel szemben álló ellenséges csoportosítás négy gyalogoshadosztályból (545., 208., 75. és 68.), két páncéloshadosztályból (24. és 8.), más hadosztályok öt gyalogezredéből és néhány önálló zászlóaljból állt. Tüzérségéhez több mint 70 tüzér- és aknavető üteg tartozott.[106] A német fasiszta csapatok legnagyobb sűrűsége a 38. hadsereg középső része és bal szárnya előtt volt megfigyelhető.

Az ellenséges védelmet a magaslatokon levő támaszpontok jelentették, ezek alkották minden állás alapját, mely állásokat futóárkokkal rendeztek be.

A közeli mélységben, Myscowa körzetében helyezkedett el az 1. páncéloshadosztály, amelynek több mint 50 harckocsija és 40 rohamlövege volt.

A 38. hadsereg parancsnokának a támadás folytatására vonatkozó elgondolása lényegében a következő volt. Jobbról az 52. lövészhadtest széles arcvonalon fedezetet nyújt, az erők zömével keskeny szakaszon, a Mszana–Zborov irányban csapást kell mérni. A főcsapást a 101. és a 67. lövészhadtest szomszédos szárnyai és az 1. csehszlovák hadtest méri.

Szeptember 26-án a hadsereg parancsnoka kitűzte a csapatok feladatait. A 101. és a 67. lövészhadtestnek három hadosztállyal (127., 70. gárda- és 140.) át kellett törnie az ellenség védelmét az 5,5 kilométer széles Myrow–Smereczne szakaszon, és a Mszana–Zborov út mentén kellett támadnia; az 1. csehszlovák hadtest megszabott támadási iránya a műút mellett a Duklai-hágó volt.

A gyalogságnak a főcsapás irányában történő közvetlen támogatására igénybe vették a 25., a 4. gárda- és a 31. harckocsihadtest harckocsijait és rohamlövegeit. Az e hadtestek állományában levő valamennyi harckocsit és rohamlöveget (75-öt) átadták annak a három harckocsidandárnak, amelyeknek a főcsapást mérő lövészhadosztályokat kellett támogatnia.

A támadási készenlét időpontját szeptember 29-én 6 órában állapították meg.[107]

A hadsereg parancsnoksága, az előző harcok tapasztalatainak alapján, kisebb

106 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9005, д. 142, лл. 51—52.
107 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9005, д. 115, л. 71.

mélységű harcfeladatokat tűzött a magasabbegységek és a csapatok elé, valamint lassúbb támadási ütemet vett tervbe (naponta 10–12 kilométert).

A szeptember 27-re virradó éjjelen a hadsereg csapatai megkezdték az átcsoportosítást. Szeptember 28-án reggelre a 183. és a 14. gárda-lövészhadosztály felváltotta a 25. harckocsihadtest és az 1. csehszlovák hadtest alakulatait. A 25. harckocsihadtest a Hyrowtól 2–2,5 kilométerre keletre levő körletben összpontosult, az 1. csehszlovák hadtest pedig a szeptember 28-ára virradó éjszakán elfoglalta a Barwinek–Zyndranowa (kizárva) terepszakaszt, déli arcvonallal. A 70. gárda- és a 127. lövészhadosztály a 101. lövészhadtest állományába került.

A csapásmérő csoportosítás támadási szakaszán 40 perces tüzérségi előkészítést terveztek, a roham támogatását pedig 4 kilométer mélységűre. Ebbe 876 löveget és aknavetőt vontak be, vagyis a hadsereg tüzérségének több mint a felét.

A légi biztosításról az 1. gárda-csatarepülőhadtestnek kellett gondoskodnia.

Az időjárás fokozatos romlása azonban megnehezítette a csapatok átcsoportosítását és a támadás körülményeit. Szeptember 27-én nagy esőzés kezdődött, s ez majdnem teljesen lehetetlenné tette a légierő és a harckocsik hadműveleteit a hegyek között, a tüzérség tüzét pedig nem lehetett figyelemmel kísérni. Ez a körülmény arra késztette a hadsereg parancsnokságát, hogy a támadás kezdetét szeptember 29-ről 30-ra halassza.

Szeptember 30-án, 40 perces tüzérségi előkészítés után, a 38. hadsereg csapatai támadásba mentek át. A tüzérségi előkészítés során azonban csak részben sikerült elhallgattatni az ellenség tüzérségét s lefogni tűzeszközeit. Az ellenség nehéztüzérsége, amely a harcászati mélységben volt elhelyezve a magaslatok fedezete alatt, a tüzérségi előkészítés befejezte után azonnal erős tüzet nyitott a hegyi utak mentén támadó csapatainkra.

A 101. lövészhadtest az első napon szívós harcok árán csupán 2–4 kilométert nyomult előre. A 127. lövészhadosztály elfoglalta a Kiczara-hegyet, a 7. gárda-lövészhadosztály pedig Ropiankát és Olchowiecét.

Másnap reggel a 101. lövészhadtest magasabbegységei felújították a támadást: igyekeztek elvágni a Żmigród Nowy–Zborov műutat. Ezen a napon Polany körzetében bontakoztak ki a leghevesebb harcok. Ezt a helységet, amely elzárta a Ciechania–Zborov műúthoz vezető megközelítő útvonalakat, az ellenség erős támponttá építette ki és különösen elkeseredetten védte. Polany körzetében az ellenségnek körülbelül másfél gyalogosszászlóalja volt, tüzérséggel és aknavetőkkel. A helységben rohamlövegek is állomásoztak.

A. L. Bondarev altábornagy, a 101. lövészhadtest parancsnoka úgy döntött, hogy a feladatot kombinált csapással hajtja végre: a 127. lövészhadosztály észak felől rohamozza meg Polanyt, a 70. gárda-lövészhadosztály pedig a 14. gárda-harckocsidandárral együtt délről kerüli meg a helységet.

A támpont elleni roham mindkét irányban egyidőben, október 1-én 17 órakor kezdődött. Sz. I. Mlagyencev vezérőrnagy 127. lövészhadosztálya húszperces tüzérségi előkészítés után – amelynek során elhallgattatták az ellenség tűz-

eszközeinek jelentős részét – északról rohamot indított Polany ellen és harcot kezdett a helységért. A 70. gárda-lövészhadosztály egyik ezredével együttműködésben a 14. gárda-harckocsidandár csapást mért délről és hamarosan kijutott a Polanytól délre húzódó országútra. A 3. gárda gépesített lövészdandár ugyanekkor sikeresen támadott az Olchowiec–Polany út mentén.

A merészen végrehajtott megkerülő manőver és a támpont – ezzel egyidejű – két irányból történt megrohamozása eldöntötte a harc kimenetelét. Az ellenség sietve elhagyta Polanyt, a 101. lövészhadtest csapatai pedig, a sikert továbbfejlesztve, kijutottak a Żmigród Nowy–Zborov útra.

Október 4-ére a hadtest alakulatai még 4–6 kilométert nyomultak előre. Elfoglalták Ostrysznét és Huta Polańskát, s eközben több erős ellenlökést vertek vissza.

A 67. lövészhadtest, amelynek parancsnoka I. Sz. Smigo vezérőrnagy volt, a harc első napján csupán a jobb szárnyon ért el sikert. Itt A. J. Kiszeljov vezérőrnagy 140. lövészhadosztálya mintegy 4 kilométert nyomult előre és elfoglalta Wilszniát.

E helység bevétele lehetővé tette azt, hogy csapataink harctevékenysége az ellenséges védelem mélységébe való kijutásra irányuljon, a hadtest arcvonala és bal szárnya előtt. Ez a manőver a Duklai-hágó körzetében védekező ellenséges csoportosítás megkerülésére vezethetett, ami biztosíthatta a hadtest főerőinek sikeres támadását. Ezt a lehetőséget idejekorán felhasználta a hadtestparancsnok, amikor a 140. lövészhadosztály és a 242. harckocsidandár elé azt a feladatot tűzte, hogy Baranie felé és azután Vyšná Pisaná irányában támadjon.

Október 1-én hajnalban, felderítés után, a 242. harckocsidandár a főerőivel Wilsznia körzetéből támadást indított. A harckocsik a magaslatok meredek lejtőin haladtak, úttalan terepen, az esőzéstől nedves, süppedő talajon. Különösen nehéz dolguk volt a harckocsizóknak a sűrű erdőben. A harckocsik személyzete oszloputat épített, ehhez fákat fűrészelt és lankás ereszkedőket ásott a harci gépek számára. A nehezen járható szakaszokon rőzséből és faágakból pallót készítettek. A harckocsizók áthaladtak az erdőn s eközben visszaverték az ellenség ellenlökését és elfoglalták Baraniét.

Másnap, a 242. harckocsidandár sikerét kihasználva, a Vyšná Pisaná irányában támadó 140. és a 241. lövészhadosztály is fokozta harctevékenységét. A támadás hegyi ösvényeken, úttalan terepen folyt, ezért csak október 4-én sikerült elfoglalni ezt a helységet. Erre az időre az 1. csehszlovák hadtest teljesen birtokába vette Barwineket.

A 38. hadsereg és az 1. csehszlovák hadtest főerőinek a duklai irányban szeptember 30-án kezdett támadása tehát október 4-ére általában nem hozta meg a kívánt sikert.

A kedvezőtlen időjárási viszonyok, amelyek lehetetlenné tették a légierő tevékenységét és a tüzérség elmaradását idézték elő, továbbá az utak és ösvények hiánya, az ellenség szüntelen ellenlökései okozták azt, hogy a hadsereg csapatai négy nap alatt mindössze 5–10 kilométert nyomultak előre.

A 38. hadsereg parancsnoka, a hadsereg délnyugati irányú támadásának

eredményeit értékelve, arra a következtetésre jutott, hogy a főcsapást a duklai ellenséges csoportosításra nézve sebezhetőbb irányba kell áthelyezni. Úgy döntött, hogy a Ciechaniától keletre fekvő körzetben kell áttörni az ellenség védelmét, ki kell jutni a Żmigród Nowy–Zborov műútra, utána pedig a támadást a műút mentén kell kifejleszteni.

Október 5-én délben a hadseregparancsnok a következő feladatot tűzte a 101. és a 67. lövészhadtest elé: október 6-án reggel mérjenek csapást Ciechania irányában, és a nap végére főerőikkel jussanak ki a Myscowa–Grab–Czeremchehegy–Roztoky–Krajné Čarno–Krajná Polana terepszakaszra. Emellett a 101. lövészhadtest 70. gárda-lövészhadosztályának át kellett törnie az ellenséges védelmet a 720-as magaslat (Ciechaniától 2,5 kilométerre északra) – Huta Polańska szakaszon.

Abból a célból, hogy a fő erőfeszítéseket az újonnan kijelölt irányba összpontosítsák, a támadás előtti napon részleges átcsoportosítást hajtottak végre. Az 1. csehszlovák hadtestet, amely október 2-ától a Barwinektól délnyugatra levő körzetben tevékenykedett, közvetlenül a duklai irányba vonták össze, és sávját P. P. Koszolapov ezredes 359. lövészhadosztályának adta át.

A hadsereg átvette a 76. lövészhadtest fölötti parancsnokságot, s beosztotta hozzá a 14. gárda-, a 183. lövészhadosztályt, a 11. gárda páncéltörő tüzérdandárt (egy ezred kivételével) és a 37. önálló páncéltörő tüzérdandár két ezredét.

Az ellenséges parancsnokság, amely érezte a – duklai csoportosítását az 1. gárda- és a 38. hadsereg részéről – fenyegető veszélyt, sürgős intézkedéseket tett védelmének megerősítésére. Október elején megkezdődött egy védőöv (az úgynevezett „Anna-állás") kiépítése, a peremvonaltól 35–40 kilométerre. Október 4-ére a 38. hadsereg arcvonalával szemben tevékenykedő és jelentős veszteségeket szenvedett hadosztályokat három harci csoportban egyesítették. Ezek a csoportok azt a feladatot kapták, hogy akadályozzák meg csapataink áttörését Szlovákiába.

Ezek az intézkedések azonban nem küszöbölték ki teljesen azt a veszélyt, hogy a szovjet csapatok Baranie felől a Vyšný Svidník–Barwinek országút mentén a duklai csoportosítás hátába kerülhetnek, ezért a német fasiszta parancsnokság az október 6-ára virradó éjszakán megkezdte csapatainak kivonását a Duklai-hágóból.

A felderítés idejében megállapította az ellenség visszavonulásának megkezdését, ezért a 67. lövészhadtest és az 1. csehszlovák hadtest azonnal megkezdte az üldözést. Az ellenséges utóvédeket szétverték, s elfoglalták a Duklai-hágót. Október 6-án reggelre a 67. lövészhadtest csapatai a következő terepszakaszt érték el: a 241. lövészhadosztály a Vyšná Pisaná–Medvedzie, a 359. lövészhadosztály a Medvedzie(kizárva)–569-es magaslat terepszakaszt; az 1. csehszlovák hadtest pedig ugyanerre az időre kijutott az 521-es magaslat–Czeremcha terepszakaszra. A csehszlovák katonák szülőföldjükre léptek.

Ezen az emlékezetes napon Ludvik Svoboda ezt írta az 1. Ukrán Front parancsnokának:

„Abban a történelmi pillanatban, amikor átlépjük a Csehszlovák Köztársaság határát, fogadja marsall úr a Szovjetunióban levő 1. csehszlovák hadtest tisztjeinek, altisztjeinek és katonáinak lelkes, harcos üdvözletét.

Boldogok vagyunk, hogy az 1. Ukrán Front csapatainak kötelékében, az Ön parancsnoksága alatt, a csehszlovák hadsereg állományából mi léptünk elsőnek szülőföldünkre.

A Vörös Hadsereg dicső katonáival vállvetve értünk hazánkba. Népeink a Vörös Hadsereget úgy fogadták, mint felszabadítójukat a gyűlölt fasiszta iga alól . . .

Arra kérjük Önt, marsall úr, tolmácsolja a csehszlovák katonák mélységes háláját az 1. Ukrán Front minden tábornokának, tisztjének, tiszthelyettesének és harcosának, akik önfeláldozó harcukkal megkezdték hazánk felszabadítását.

A csehszlovák nép örökké tisztelni fogja azoknak emlékét, akik életüket áldozták szabadságáért, fiainak boldogságáért."[108]

Sz. Sz. Satyilov altábornagynak, az 1. Ukrán Front politikai csoportfőnökének jelentése megállapította:

„Október 6-án reggel 8 órakor Svoboda tábornok csapatai birtokba vették a Duklai-hágót és tovább nyomulva előre dél felé, elfoglalták Vyšný Komárnik falut. A németek a visszavonulási utakat harckocsi és gyalogság elleni aknák százaival zárták el. A határvonaltól 30 méterre, a Duklai-hágóban, a németek három méter mélységben aláaknázták az úttesteket és négy nagyméretű, késleltetett hatású repeszaknát helyeztek el. Az úton néhány megrakott gépkocsi haladt végig. Őket követte Szazavszkij tábornok, az első dandár parancsnoka. Az egyik repeszakna felrobbant, s a tábornok meghalt.

A határon van egy határoszlop, a csehszlovák címert azonban letépték róla a németek. A csehszlovák tisztek új címert helyeztek el és az út fölött keresztben vászoncsíkot függesztettek ki: jobb oldalára a Szovjetunió állami zászlaja, bal oldalára a csehszlovák zászló került, a vászoncsíkon pedig a következő felirat, orosz és cseh nyelven: „Csehszlovákia üdvözli felszabadítóit és köszönetet mond nekik. Éljen a Szovjetunió és Csehszlovákia népeinek örök barátsága!" E vászoncsík mögött, szlovák területen, egy másik következett, rajta szlovák felirat: „Üdvözlet a Vörös Hadseregnek, felszabadítónknak!"

A Duklai-hágó elfoglalásának híre nagy örömet keltett a csehszlovák katonák körében. F. Lakatoš katona ezt mondta: „Öt évig nem voltam otthon, ma szülőföldemre léptem és sírva fakadtam. Nem akartam sírni, de magától folyt a könnyem. Apám, anyám, fivéreim és nővéreim ottmaradtak a német rabságban."

Jan Markinok szakaszvezető: „Hát itt vagyok a szülőföldemen. Hosszú éveken át vártam ezt a pillanatot. Amikor megjelentek a megszállók, én beálltam a partizánok közé. Hat hónapig Belorussziában irtottam a fasisztákat, most

108 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2712, д. 219, л. 277.

pedig csehszlovák földön állok majd bosszút rajtuk, ahol édesanyám és nővéreim élnek. Távolabb kisebb hegyek következnek, ott gyorsabban kergetjük majd az ellenséget."

Mindenki szavából mélységes hála csendült ki a Vörös Hadsereg, a felszabadító hadsereg iránt. Dočkal törzskapitány kijelentette: „Köszönjük a Vörös Hadseregnek a segítséget, csak ennek következtében van módunk ma arra, hogy a sokat szenvedett Csehszlovákia földjére lépjünk."

A lakosok elmondták, hogy a hitleristák, mielőtt elmenekültek, kifosztották a lakosságot, elvitték az összes gabonát, a lovakat, a teheneket, a disznókat.

Jan Gavril és Vasil Rozum parasztok közölték, hogy a falvakban sok férfi van, néhányan közülük a szlovák hadseregben szolgáltak és mindmáig egyenruhát viselnek, habár régit. Arra a kérdésre, vajon harcolni fognak-e a falusiak a hitleristák ellen, Rozum így válaszolt: „A mi falunkból sokan mennének harcolni."[109]

A német fasiszta megszállókkal a Kárpátokban vívott véres harcokban még jobban megerősödött és megedződött a szovjet–csehszlovák barátság, amelyért a szovjet és a csehszlovák harcosok ezrei áldozták életüket. A kárpáti hágókban vívott harcokban született az „Örök időkre a Szovjetunióval! A Szovjetunióval – sohase *másként!*" jelszó. A Duklai-hágóban aratott győzelem tiszteletére ma ott fenséges emlékmű magaslik, a testvérnépek megbonthatatlan barátságának jelképe. Az a nap, amikor a csehszlovák harcosok szülőföldjükre léptek – október 6-a a csehszlovák néphadsereg születésnapja lett.

A Duklai-hágó elfoglalása után a 38. hadsereg csapatai még 3–5 kilométert nyomultak előre, de itt az ellenség megállította őket. Október 7-én a hadsereg parancsnoka elhatározta, hogy folytatják a támadást.

A csapatoknak a támadás folytatására való előkészítését két körülmény befolyásolta: az időhiány és a kedvezőtlen időjárási viszonyok. Ezek megnehezítették a vizuális felderítés végzését, s ennek következtében az ellenség tűzrendszerét nem sikerült feltárni. Sőt mi több, a felderítő szervek a meglevő lehetőségeket sem használták ki eléggé, hogy behatoljanak az ellenség hátsó vonalaiba, felderíteni annak tűzeszközeit. Ezért, amikor október 7-én 9 óra 40 perckor, 40 perces tüzérségi előkészítés után, a 38. hadsereg csapatai támadásba mentek át, a védők valamennyi irányban erős tűzzel fogadták őket. Csak a 67. lövészhadtest és az 1. csehszlovák hadtest egyes alakulatainak sikerült estére leküzdeniük az ellenség igen szívós ellenállását, 1–2 kilométert nyomultak előre és elfoglalták a Sovárna-hegyet.

E napon és a következő napokban, egészen október 10-ig, a hadsereg csapatai az ellenséges gyalogság és harckocsik nagyszámú ellenlökését verték vissza az elért terepszakaszokon. Közben az időjárás ezekben a napokban még tovább romlott: zuhogott az eső, sűrű köd korlátozta a vizuális megfigyelés lehetőségét.

109 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2727, д. 23, лл. 318—319.

Október 10-én a frontparancsnok a 38. hadsereget I. I. Matuszejevics ezredes 81. lövészhadosztályával erősítette meg, amely azelőtt a 3. gárdahadsereg állományába tartozott.

Ezen a napon a 38. hadsereg parancsnoka úgy határozott, megváltoztatja a főcsapás irányát, hogy elkerülje az ellenséges védelem hatékonyan megerődített szakaszai ellen irányuló arctámadást és megpróbáljon kijutni az ellenség fontos közlekedési útvonalára, oly módon, hogy védelmének gyengébb szakaszára mér csapást. Ez az elgondolás elvben célszerű volt. De a hegyi háború tapasztalatai azt sugallták, hogy a főcsapás irányának megváltoztatása a hegyek között rendszerint átcsoportosításokkal függ össze, ezeknek megvalósítása pedig, az erdős-hegyes terep viszonyai és az utak járhatatlansága miatt, nagy nehézségekkel jár együtt és óriási erőfeszítést követel.

Új irányul a délnyugatit választották Vápeník–Nižný Mirošov felé. Az ellenséges védelemnek a Havranec–Medvedzie terepszakaszon történő áttörésére három lövészhadosztályt vontak össze, amelyet a 14. gárda-harckocsidandárnak a gyalogságot közvetlenül támogató alakulata harckocsijaival erősítettek meg. A magasabbegységek elé azt a feladatot tűzték, hogy a támadás első napjának végére vágják el az ellenség legfontosabb közlekedési vonalát, a Nizná Poľanka–Stropkov országutat a Nižný Mirošov–Višný Svidník szakaszon. A támadás kezdetét október 12-re tűzték ki.

Az időjárási viszonyok és az időhiány ez alkalommal is negatívan befolyásolták a csapatok hadműveleteit. A támadás kezdetére a szervezetszerű és a támogató tüzérségnek csak egy része tudta elfoglalni a tüzelőállásait. A 14. gárda-harckocsidandár harckocsijai az úttalan terep miatt késve értek ki a rohamvonalra. Nem kisebb nehézségekkel kellett megbirkózniuk a lövészhadosztályoknak, hogy kijussanak a megindulási körletbe. A 81. lövészhadosztály, a nehéz közlekedési viszonyok miatt, határidőre nem érte el a megindulási terepszakaszt, tüzérezrede pedig nem vehetett részt a roham tüzérségi előkészítésében.

A lőszerellátás is rendkívül megnehezült. A lőszert a külön e célra létesített átrakóhelyekre szállították, innen saját készítésű málhákon vagy kézi erővel vitték tovább, általában 3–4 kilométeres távolságra.

Október 12-én délben, 45 perces tüzérségi előkészítés után, a 101. és a 67. lövészhadtest csapatai megrohamozták az ellenséget, de sikert nem értek el. Csupán a 70. gárda- és a 81. lövészhadosztály csapatainak sikerült, jelentős veszteségek árán, mintegy 2 kilométer mélységben beékelődniük az ellenséges védelembe, elfoglalniuk az 511-es kulcsfontosságú magaslatot, és Vápeník északi részét. Többet nem tudtak elérni.

A következő napon reggel a hadsereg főcsoportosításának csapatai újra támadást intéztek az ellenség védelme ellen. A tűznek és a célpontok felderítésének hiányos megszervezése következtében azonban a tüzérségi előkészítés nem tudta szétverni az ellenség tűzrendszerét.

Jóllehet, ezen a napon a 81. lövészhadosztály sávjában harcba vetették a 14. gárda-harckocsidandárt, a támadókat nem kísérte siker. Ennek oka az volt,

hogy hiányzott a harckocsik és a gyalogság együttműködése: ezt sem a roham előtt, sem a harc közben nem sikerült megteremteni. A harckocsidandár, amelynek állományához csupán 17 harckocsi tartozott, önállóan kezdett támadni, és bár sikert nem ért el, nagy veszteségeket szenvedett.

A következő két napon a harcok kivételesen szívós és feszített jellegűek voltak. Két nap alatt a 67. lövészhadtest csapatainak súlyos veszteségek árán sikerült jelentéktelen mélységben beékelődniük az ellenséges védelembe és megtisztítani az ellenségtől Dolhoňát.

A csapatok támadása más szakaszokon sem szünetelt. Néhány magaslat több ízben is gazdát cserélt, a magaslatokért vívott harcok olykor heves kézitusává fajultak. A helyzet rendkívül bonyolult körülményei megakadályozták, hogy sikert érjünk el.

A Front Katonai Tanácsa október 19-én a 38. hadsereg parancsnokához intézett külön direktívában állapította meg az előző harcok során a csapatok és a törzsek tevékenységében előfordult hiányosságokat, és ezzel egyidejűleg részletes utasításokat adott arra vonatkozóan, hogy milyen módszerekkel kell a támadást vezetni az erdős-hegyes terepviszonyok között.

A direktíva követelményei alapján a hadseregparancsnok hozzáfogott a további támadás előkészítéséhez. Az a döntés született, hogy megváltoztatják a főcsapás irányát és az erőfeszítéseket déli irányba helyezik át.

A 67. lövészhadtestnek a főcsapás most a Kapišová–Vyšný Svidnik irányban kellett mérnie, s ennek során a Svídnička (kizárva)–Javira-hegy (kizárva terepszakaszon kellett áttörnie az ellenség védelmét. A 67. lövészhadtesttel együtt támad az 1. csehszlovák hadtest is. A 67. lövészhadtest gyalogságának közvetlen támogatására igénybe vették a 12. gárda-harckocsidandárt, amelynek kötelékébe 28 harckocsi tartozott.

A 67. lövészhadtesttel a 68. és a 357. német gyalogoshadosztály csapatai álltak szemben, melyek az előző napon erősítést kaptak. Az ellenség szüntelenül erősítette a Svidnička–Nižná Pisaná körzetben levő magaslatokon kiépített állásait.

Az október 23–24-én végrehajtott átcsoportosítás eredményeként a 67. lövészhadtest harci állományát öt lövészhadosztályra növelték: az első lépcsőben négy (a 211., 241., 305. és 359.), a másodikban pedig egy (a 70. gárda-) lövészhadosztály volt. A tüzérségi biztosítás végett több mint 700 löveget és aknavetőt vontak össze. Gondosabban megszervezték az együttműködést és a támadók harcbiztosítását.

Október 25-én reggel 10 órakor, 80 perces tüzérségi előkészítés és a légierő csapásai után, a 67. lövészhadtest rohamot indított.

A hadtestparancsnok elhatározásának megfelelően a 305. lövészhadosztály, a 17. tüzérhadosztály támogatásával északkeletről, a hegyszoros mentén mért csapást az ellenséges helyőrségre, a 3. gépesített lövész- és a 12. harckocsidandár pedig a hadtest-tüzérség tűztámogatásával – északnyugatról. Október 23-án délre a 12. gárda-harckocsidandár gépesített lövészzászlóalja, G. T. Dobrunov őrnagy parancsnoksága alatt, az elsők között tört át az ellenség harcrendjén

és foglalta el az egész ellenállási csomópont védelmének kulcsát jelentő uralgó magaslatot.

Az ellenségnek az elveszített állás visszaszerzésére irányuló többszöri rohamát visszavertük. Ezekben a harcokban magas fokú katonai rátermettséget és hősiességet tanúsított egy állványos géppuska kezelőszemélyzete, élén P. A. Kondira szakaszvezetővel. Amikor a hitleristák harcrendünk közvetlen közelébe értek, ez a bátor katona gyorsan előnyös tüzelőállást foglalt el és jól célzott tűzzel találta az első támadó láncokat – 25 ellenséges katona és tiszt maradt a csatatéren. Ebben a pillanatban a többiek is tüzet nyitottak. Az aknavetősök is csapást mértek. Az ellenség kénytelen volt visszavonulni. A géppisztolyosok, a sikert kihasználva, rohamra lendültek, de ellenséges lesállásba ütköztek és a földre kényszerültek. Kondira szakaszvezető géppuskája harcképtelen lett. A bátor katona azonban, miután megsemmisítette egy ellenséges géppuska kezelőszemélyzetét, zsákmányul ejtette a géppuskát, megváltoztatta a tüzelőállást és újra tüzet nyitott. A lesállást sikerült megsemmisíteni. Ezzel a hőstettel Kondira biztosította százada előnyomulását Nižná Pisaná felé. Kondira szakaszvezető kétszer is megsebesült, de nem hagyta el a csatateret, hanem tovább pusztította az ellenséget, mígcsak a harcfeladatot teljesen végre nem hajtotta. Hősiességéért P. A. Kondira szakaszvezetőt a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A gépesített lövészszázlóalj rohamát késedelem nélkül támogatták a 12. harckocsidandár harckocsizói. Eközben a 305. lövészhadosztály csapatai és a 3. gépesített lövészdandár alegységei északkeletről és északnyugatról betörtek Nižná Pisanába. Együttes erőfeszítéssel megtörték az ellenség ellenállását és felszabadították Nižná Pisanát.

A csapatok Nižná Pisaná körzetében végrehajtott sikeres hadművelete következtében a hadtest más magasabbegységei is sikert értek el. Október 25-én estére mintegy 4 kilométert nyomultak előre, és kijutottak a Kružlova–Nižná Pisanától délre–Javira-hegy–Grabov-hegy terepszakaszra.

Október 26-án reggeltől jelentős támogatást nyújtottak a támadó csapatoknak a 2. légi hadsereg repülőgépei. Az időjárás megjavulását felhasználták arra, hogy hatalmas csapásokat mérjenek az ellenség élőerejére, tüzér- és aknavető ütegeire és Vyšná Jedľová–Nižná Jedľová– Kapišová–Ladomirová–Hunkovce–Dobroslav körzetben. A harckocsik és a lövészcsapatok a légierő és a tüzérség támogatásával folytatták a támadást. Az ellenség azonban, jelentős veszteségei ellenére, minden erejét latba vetette, hogy megakadályozza támadó csapataink kijutását az országútra Ladomirová körzetében. Elegendő annyit mondani, hogy a Kruzlová–Kapišová–Dobroslav körzetben 17 tüzérségi és 20 aknavető ütege volt, amely csupán egynapi harc alatt több mint 7000 lövedéket lőtt ki a támadó csapatainkra.

Október 26-án délután a 67. lövészhadtest parancsnoka harcba vetette a második lépcsőjét, a 70. gárda-lövészhadosztályt, s ez harckocsi- és légierőtámogatással megtörte az ellenség elkeseredett ellenállását, majd elfoglalta Ka-

pišová támpontot. Ugyanezen a napon a 305. lövészhadosztály, A. F. Vaszilјev ezredes parancsnokságával, szívós harc után elfoglalta Dobroslavot.

Az október 27-re virradó éjszaka a 67. lövészhadtest parancsnoka azt a feladatot kapta, hogy főerőivel a Vyšný Svidník–Ladomirová körzetben jusson ki az országútra.

A hitlerista parancsnokság tisztában volt azzal, hogy az ebben az irányban levő megtépázott erőivel nem tudja feltartóztatni a szovjet csapatokat s megakadályozni kijutásukat a Vyšný Svidník–Ladomirová körzetbe. Az irány megerősítésére átdobta ide a 168. gyalogoshadosztályt és azonkívül a menetzászlóaljakból is kiegészítette védekező alakulatait. Október 27-én hajnalban elfogtuk az ellenséges parancsnokság rádiótáviratát, amelyben azt az utasítást adták a csapatoknak, hogy mindenáron számolják fel a Kapišovába előnyomult csoportosításunkat. Ebben a körzetben az ellenség minden itt rendelkezésére álló erejét harcba vetette, a 357. gyalogoshadosztály hadtáp alegységeinek sebtében megalapított vegyes századait is beleértve.

Október 27-én hajnalban a harcok újult erővel folytatódtak, és már délelőtt kivételes hevességet értek el. Az ellenség gyalogoszászlóaljtól ezredig terjedő erőkkel, 6–12 harckocsi támogatásával, szüntelenül ellenlökéseket intézett a 211., 241. és 70. gárda-lövészhadosztály csapatai és a 12. gárda-harckocsidandár ellen. Az ellenlökéseket hatalmas erejű tüzérségi tűz támogatta. De az ellenség nem tudta visszavetni a 67. lövészhadtest csapatait az elért terepszakaszról.

Így tehát október 25–27-én a 67. lövészhadtest csapatai, az ellenség rendkívül szívós ellenállását leküzdve, 6 kilométert nyomultak előre, és keskeny ékkel kijutottak Kapišová körzetébe. A további támadási kísérletek azonban nem jártak sikerrel. Október utolsó napjaiban, az időjárás erős rosszabbodása miatt, a hadsereg védelembe ment át. Ezzel véget ért a 38. hadsereg kárpáti–duklai hadműveletе, amely szeptember 8-án kezdődött.

E hadművelet zárószakaszában (októberben) a 38. hadsereg csapatai rendkívül szívós harcok közepette, lassan támadtak délnyugati és déli irányban, s 18–21 kilométert nyomultak előre. A harci cselekmények közben a németek 168., 545., 75. és 68. gyalogos-, 1. sí-vadász hadosztálya és 24. páncéloshadosztálya és egyéb alakulatai jelentősen megfogyatkoztak. De a 38. hadsereg csapatai is érzékeny veszteségeket szenvedtek.

Az egyhónapi szüntelen támadó harcok során szívós küzdelem folyt minden magaslatért, hegyért, szurdokért, helységért, amelyet az ellenség erős támponttá és ellenállási csomóponttá változtatott. A kedvezőtlen időjárási viszonyok következtében nemcsak a tüzérség, a harckocsik és a légierő, hanem a lövészcsapatok harctevékenysége is jelentősen megnehezült.

A harc legfőbb objektumai az erdős-hegyes terepen döntő jelentőségű közlekedési vonalak voltak. A legfontosabb ellenséges közlekedési vonalak megszállása céljából a hadseregparancsnoknak harc közben négyszer kellett az egyik irányból a másikba áthelyeznie a fő erőfeszítéseket. Ezzel bizonyos mértékig el lehetett érni az ellenség erőinek szétforgácsolását és biztosítani lehetett, hogy

védelmének leggyengébb szakaszaira mérjünk csapásokat. De az erőfeszítések áthelyezésével összefüggő átcsoportosítások nagy nehézségekkel jártak, mivel a sáros időszakban a csapatok csak az utakon mozoghattak, ilyen pedig igen kevés volt. A hadművelet során különös erővel nyilvánult meg az alapos műszaki biztosításnak, valamint annak a jelentősége, hogy a csapatok mind az utakon, mind az úttalan terepen akadálytalanul mozoghassanak. Az útépítő munkák gépesítettségének alacsony foka és a műszaki erőkben és eszközökben mutatkozó hiány azonban nem tette lehetővé a műszaki csapatok számára, hogy teljes egészében megbirkózzanak az előttük álló nehéz feladattal.

A Kárpátok közti harctevékenység sikerében különösen fontos szerepe volt a támadás tüzérségi biztosításának. Az áttörési szakaszokra jelentős mennyiségű tüzérséget vontak össze. Olyan tüzérségi sűrűséget hoztak létre, amelynél 1 kilométer szélességű arcvonalra 227 löveg és aknavető is jutott. A tüzérségi tűz hatékonysága azonban nem mindig volt elég nagy, mivel a hegyek közti tüzérségi felderítés terén súlyos hiányosságok mutatkoztak. A harckocsikat főként a gyalogság közvetlen támogatására használták.

A szovjet csapatok kárpáti támadásának időszakában egyre fokozódott a partizánok tevékenysége a hitlerista csapatok hátában. Az 1. Ukrán Front csapatainak támogatására Kárpát-Ukrajna felszabadításáért a Partizánmozgalom Ukrán Törzse utasítást adott a partizánosztagoknak, hogy szüntelen csapásokat mérjenek az „Észak-Ukrajna" német hadseregcsoportnak a hadműveleti mélységben húzódó útjaira. A Törzs nagy segítséget nyújtott a Szlovákia és Kárpát-Ukrajna területén tevékenykedő partizánoknak.

Október 7-én az 1. Ukrán Front parancsnoka a következő parancsot adta a szlovákiai partizándandárok és -osztagok parancsnokainak:

„A Közép-Szlovákiában levő fegyveres erők – a német megszállók elleni harcra irányuló – erőfeszítéseinek egyesítése céljából megparancsolom:

1. Hadműveleti tekintetben a partizándandárok és -osztagok Viest altábornagynak, az 1. szlovák hadsereg parancsnokának hadműveleti alárendeltségébe kerüljenek.

2. A szervezeti és a politikai vezetéssel kapcsolatos kérdésekben a partizánmozgalom törzse Aszmolov ezredes vezette hadműveleti csoportjának utasításait kell követni. Aszmolov az 1. Ukrán Front Katonai Tanácsától kap majd utasításokat."[110]

Mint már megjegyeztük, Csehszlovákia Kommunista Pártjának kérelmére a Partizánmozgalom Ukrán Törzsének különleges iskoláiban nagyszámú nemzeti partizánkádert képeztek ki. 1944 júliusáig a Partizánmozgalom Ukrán Törzse több mint 40 partizánalakulatot dobott át Csehszlovákia és Magyarország területére. Ezek valamennyien kapcsolatot teremtettek a helyi hazafiakkal, sorai-

110 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2712, д. 66, л. 142.

kat a helyi lakosok és a fogságból megszökött szovjet katonák közül egészítették ki.

A partizánok félelmetes erőt képviseltek az ellenség számára. Az egyik magasabbegység élén A. V. Tkanko állt. A partizánok vakmerő rajtaütéseket hajtottak végre az ellenséges helyőrségek ellen, tájékoztatták a helyi lakosságot a Vörös Hadsereg győzelmeiről. Az ukrán falvakban röpcédulákat terjesztettek, amelyeken ez állt: „Talpra, Kárpát-Ukrajna népe! Üssétek a fasisztákat!" A környező falvak lakosai – egyesével és csoportosan is – beléptek a partizánosztagba. Az osztag hamarosan partizán-magasabbegységgé nőtt. A partizánoknak hűséges barátaik voltak a Velikij Bereznij-i, parecsini, ungvári, munkácsi és szvaljavai járás falvaiban.

Tkanko partizánjai vakmerően rajtaütöttek a „Belaja Tánya" koncentrációs táboron. A hitleristák körülbelül 700 ukrán, valamint szlovák és magyar kommunistát tartóztattak le, s ebbe a Rovnaja hegylánctól délnyugatra emelkedő, nehezen járható hegyek között levő táborba hajtották őket. A tábor környékét a fasiszták elaknásították, visszavonulás esetére pedig a tábor felrobbantását is előkészítették.

A partizán-magasabbegység törzse részletesen kidolgozta a tábor ellenséges helyőrségének megsemmisítésére és a foglyok kiszabadítására irányuló hadművelet tervét.

19 órakor a K. Kajszenov vezette partizánosztag elindult a harcfeladat teljesítésére. A partizánok a táborhoz lopóztak, s kapcsolatot létesítettek a foglyokkal. A helyzet tanulmányozása után Kajszenov úgy döntött, hogy megváltoztatja a harcfeladat végrehajtásának menetét, és a hadműveletet nem 23 órakor kezdi, amint ezt a terv előirányozta, hanem 21 órakor. Erre az időre a partizánok egy része fogolyruhát öltött, mások pedig magyar katonai egyenruhát vettek fel. A csoport szorosan megközelítette a tábort. Az őrszemek azt hitték, új erősítés érkezett. A partizánok meglepésszerű csapást mértek az őrségre. Az őrök közül csak néhány tudott fegyvert fogni; 34 ellenséges katonát és tisztet a partizánok foglyul ejtettek. A rabokat kiszabadították. Sokan közülük beléptek a partizánosztagokba.

A megszállók, hogy megfosszák a partizánokat a támogatástól, azt eszelték ki, hogy a hegyi falvakból az egész lakosságot kiűzik. A partizánok, akik szoros kapcsolatot tartottak fenn a helyi lakosokkal, értesültek az ellenség terveiről, és felkészültek arra, hogy harcba szálljanak a fasisztákkal már a legelső helységben, Turja-Bisztrajában.

Egyidőben indult el a faluba egy büntető különítmény és a partizánosztag. A fasisztáknak az volt a szándékuk, hogy este vonulnak be a faluba. Így akarták megakadályozni, hogy a parasztok éjszaka az erdőbe menekülhessenek. De mihelyt a csendőrök a faluba értek, a partizánok lecsaptak. Az egész büntetőkülönítményt megsemmisítették.

Ez volt a magyar fasiszta megszállók első és utolsó kísérlete a lakosság kiűzésére a Turja völgyéből. A büntetőkülönítménynek Turja-Bisztrajában történt szétzúzása után lemondtak tervükről, sőt Poroskovo, Turji Remeti fal-

vakban megszüntették a csendőr-őrszobákat, mivel teljes felszámolásuktól féltek. Így tehát az egész körzet még a Vörös Hadsereg csapatainak megjelenése előtt felszabadult.

A partizánok egyre újabb erőkkel gyarapodtak. Most már fegyverük is volt. A magasabbegység törzse új partizánosztagokat szervezett. A partizánok merészen és elszántan tevékenykedtek. Sokat közülük érdemrendekkel és érmekkel tüntettek ki, A. V. Tkanko, a magasabbegység parancsnoka pedig a Szovjetunió hőse lett. Bátor és sikeres harctevékenységet fejtettek ki azok a partizánok, akiknek parancsnoka V. P. Ruszin, I. G. Priscsepa, Uszta Gyula és mások voltak.

1944. október 22-én V. Zsidov, N. Penzenyik, V. Sisovics felderítők, Uszta Gyula osztagának tagjai, azt jelentették, hogy egy több mint 100 tagú német büntetőkülönítmény – rajtuk kívül még 300 csendőr és rendőr – felperzseli a falvakat; Csornij Potokban 57, Podgornojéban 11 házat gyújtottak fel. E falvak lakossága az erdőben keresett menedéket.

A partizánok rejtett menetben Csornoj Potok szélére értek és meglepésszerű rohamot intéztek az ellenség ellen. A hitleristák és csatlósaik közül csak kevésnek sikerült elmenekülnie a megérdemelt büntetés elől.

A szovjet csapatok magukra vonták az ellenség jelentős erőit, s ezzel nagy segítséget nyújtottak a felkelt szlovák hazafiaknak.

A szovjet parancsnokság és a felkelés törzse közti szilárd kapcsolat megteremtésére, Moszkvából egy szovjet tiszt, az 1. Ukrán Front törzséből pedig egy tiszti csoport repült Szlovákiába.

Október 22-én Uszov vezérőrnagy, az 1. Ukrán Front politikai csoportfőnökének helyettese, azt közölte a politikai főcsoportfőnökséggel, hogy a fasiszta megszállókkal vívott harc alatt a szlovák felkelő hadsereg szervezeti tekintetben jelentősen megerősödött, s javult a hadsereg irányítása. A felkelők és a partizánok túlnyomó többségének politikai hangulata jó, harci szelleme kiváló. A katonák és a tisztek gyűlölik a fasisztákat és égnek a vágytól, hogy országukat megtisztítsák a megszállóktól a Vörös Hadsereg segítségével, amelyet türelmetlenül várnak. Hasonló beállítottság jellemzi azokat a helyi lakosokat is, akik a felkelők és a partizánok által elfoglalt területen élnek. Mindenekelőtt az tűnik szembe, hogy a szlovák lakosság minden rétege forró és őszinte szeretetet érez a Vörös Hadsereg és a testvéri orosz nép iránt. A lakosság lelkesedik a Vörös Hadseregért, a győzelmeiért, és köszönetet mond azért a segítségért, amelyet a csehszlovák hadtest megszervezéséhez nyújtottak a Szovjetunióban. Kiderült azonban, hogy a felkelőknek több gyenge pontjuk van. A katonáknak és a tiszteknek nincs kellő tapasztalatuk a megszállók elleni harcban, egyes alegységeknek nincs kellő állóképességük. A tisztikarban akadnak gyanús elemek, akik nem bíznak a felkelés sikerében, nem hisznek a Vörös Hadsereg segítségében. A parancsnoki állomány lebecsüli a tartós védelmet. A felkelők jelenlegi védelme inkább holmi szabadtáborhoz hasonlít, ahol csak néhány, sebtében megépített tüzelőállás van. A lövészárkokat hanyagul és nem elég mélyre ásták, a parancsnoki harcálláspontokat nem álcázták, nem épített-

tek igazi páncéltörő és gyalogság elleni akadályokat. Egyes tisztek a tartós védelmet szükségtelennek tartják, mivel szerintük elcget segít a hegyes terep jellege, a katonák bátorsága. Az a hazug fasiszta propaganda is érezteti hatását, amely elsősorban a szlovákok és a csehek közötti nemzetiségi viszály szítására irányul.[111]

Október végén a szlovák nemzeti felkelés körzetében az események menete kedvezőtlenre fordult. A hitlerista parancsnokság októberben nagy erőket vetett be a felkelők ellen: négy hadosztályt és öt harci csoportot (köztük egy páncélcsoportot). A 153. tábori tankosztályt a magyar–szlovák határ körzetébe, Balassagyarmathoz vonták össze.

Október 28-án a hitleristáknak sikerült elfoglalniuk a felkelés központját: Besztercebányát.

A bátor szlovák nép harca azonban ezzel nem ért véget. A kommunista párt vezetésével a szlovákok tovább folytatták a partizánharcot a hegyek között. A nép fegyveres erői nem adták meg magukat az ellenségnek. A Szovjetunióban alakított és a felkelés napjaiban Szlovákiába átdobott 2. csehszlovák légideszantdandár sem kapitulált, és nem hullott szét. Mint szervezett katonai magasabbegység, a hegyek közé vonult, s ott tovább harcolt a partizánosztagok állományában. Az 1. csehszlovák vadászrepülő-ezred, amely a Szovjetunióban alakult és sikeres harctevékenységet végzett Szlovákia területén, visszatért a Szovjetunióba, és ott később az 1. csehszlovák légihadosztály bázisa és magva lett.

A kivételesen nehéz viszonyok és az ellenség nyilvánvaló túlereje ellenére, a felkelők bátran küzdöttek. A partizánharc a hegyi körzetekben tovább fokozódott, míg csak a Vörös Hadsereg és a csehszlovák alakulatok teljesen fel nem szabadították Szlovákiát.

*

A két Ukrán Front csapatainak szeptember 8-án, a Keleti-Kárpátokban megkezdett hadművelete október 28-án véget ért. E hadművelet eredményeként végképp meghiúsultak a német fasiszta parancsnokságnak azok a számításai, hogy sikerül feltartóztatni a szovjet csapatok támadását a Kárpátok terepszakaszán. A szovjet harcosok minden akadályt leküzdve, átkeltek a hegyeken s így megfosztották az ellenséget egy fontos hadászati terepszakasztól, amely keletről fedezte Csehszlovákiát. Ennek eredményeként a kárpáti–prágai irányban teljesen új helyzet alakult ki, amely kedvezett Csehszlovákia belseje felé irányuló támadás kifejlesztésének.

Annak következtében, hogy a szovjet csapatok nagy ellenséges erőket vontak magukra és sokoldalú segítséget nyújtottak a felkelőknek, a szlovák hazafiak meglehetősen hosszú ideig ellenállhattak a büntetőkülönítmények nyomásának.

111 Архив МО СССР, Ф. 236, оп. 2727, д. 21, лл. 209—212.

A 38., az 1. gárdahadsereg, a 18. hadsereg és a 17. gárda-lövészhadtest több ezer katonáját tüntették ki a harcokban tanúsított hősiességéért és bátorságáért érdemrenddel és éremmel. V. N. Golovany, I. A. Najgyonov gyalogosokat, V. F. Barannyikov tüzért, N. V. Mamaj és N. I. Globin repülőket, Sz. D. Karickij lovaskatonát, M. Sz. Cserkaszov utászt, M. P. Griscsenko egészségügyi instruktort és másokat a Szovjetunió Hőse megtisztelő címre érdemesítettek.

E hadművelet súlyos és véres harcaiban a szovjet–csehszlovák fegyverbarátság a legnehezebb próbát állta ki. A szovjet csapatok és a csehszlovák hadtest 50 napon keresztül szüntelenül harcolt, s e harcok a Keleti-Kárpátok bonyolult erdős-hegyes terepviszonyai között folytak. Az ellenségtől elhódított minden kilométer területért nagy áldozatot kellett fizetni. De bármilyen nagyok voltak is a nehézségek, a szovjet és a csehszlovák csapatok önfeláldozóan küzdöttek, s becsületesen teljesítették kötelességüket. E támadás során a szovjet katonák töretlen hűséget tanúsítottak a Nagy Honvédő Háború felszabadító eszméi és a Csehszlovákia népeivel való nemzetközi szolidaritás iránt. Vérüket, életüket sem kímélve, harcoltak a Kárpátok meredek lejtőin annak érdekében, hogy minél hamarább felszabadítsák szlovák és cseh testvéreiket.

A csehszlovák hadtest tevékenyen elősegítette az 1. és a 4. Ukrán Front támadó csapatai elé tűzött harcfeladatok megoldását. Az 1. csehszlovák hadtest, amely az első naptól fogva az utolsóig részt vett a támadásban, teljes erejét latba vetve hajtotta végre a harcfeladatokat. Sok tiszt rátermetten irányította a csapatokat és az alegységeket az erdős-hegyes terepen vívott harcban, s ennek során személyes bátorságát is tanúsította. A harcosak jó harci kiképzésről és nagy bátorságról tettek bizonyságot. A szovjet és a csehszlovák csapatok úgy tevékenykedtek, mint igazi harci bajtársak – egymás segítségére siettek.

A szovjet parancsnokság, amelyet a harcoló csehszlovák nép iránti testvéri szolidaritás érzése ösztönzött, különleges figyelmet fordított arra, hogy a hadtestet szovjet tüzérséggel, légierővel, harckocsikkal erősítse meg. A támadás legelején az 1. csehszlovák hadtest gyalogosdandárjai mellé rendelték a 1003. és 1516. tarackos tüzérezredet és a 239., 242. és 245. aknavető ezredet.[112] A Kárpátok fő hegyláncán való átkelésért vívott harcokban a hadtest mellé adták a 135. ágyús tüzérdandárt és egy sorozatvető osztályt. Szeptember utolsó napjaiban, amikor a szovjet és a csehszlovák magasabbegységek a Duklai-hágó közvetlen közelébe értek, a 359. lövészhadosztály az 1. csehszlovák hadtest hadműveleti alárendeltségébe került.[113] A Havranec–Medvedzie szakaszon október 12-én kibontakozott harcokban pedig a csehszlovák csapatokat a 39. és 135. ágyús tüzérdandárral és az 1. gárda-aknavetődandárral erősítették meg.[114]

A szovjet parancsnokságnak ez az igazán testvéri támogatása jelentősen meg-

112 Архив МО СССР, Ф. 430, оп. 15 889, д. 2, лл. 130—131, 134—135.
113 Архив МО СССР, Ф. 1417, оп. 68 041, д. 8. л. 31.
114 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9005, д. 243, л. 35.

könnyítette a hadtest számára a harcfeladatok teljesítését és sok csehszlovák katona életét mentette meg.

A Keleti-Kárpátok hadművelet elősegítette a két testvéri hadsereg katonáinak további közeledését, kölcsönös tiszteletük és bizalmuk fokozódását. Feledhetetlen például Alekszandr Karaszev szovjet katona, ezredfelderítő hőstette. A csatatéren három súlyos sebesült csehszlovák katonát talált; biztonságos helyre vitte őket, sebeiket bekötözte, éjszaka pedig eljuttatta őket csapataik körletébe. Alekszandr Karaszevet csehszlovák éremmel tüntették ki.[115]

A kárpáti harcok során a szovjet és a csehszlovák katonák a fasizmus ellen vívott harcban közösen ontott vérrel erősítették meg örökre harci barátságukat.

Szudakovszkij, a 211. lövészhadosztály 887. lövészezredének őrmestere kijelentette: „Kötelességünk segíteni a cseheknek és szlovákoknak abban, hogy felszabaduljanak a fasiszta iga alól, nemcsak azért, mert szláv testvéreink, hanem azért is, mert fegyverbarátaink, akik segítettek nekünk felszabadítani Kijevet, a mi Ukrajnánk fővárosát és ennek során derekasan harcoltak."[116]

A csehszlovák harcosok a maguk részéről hangsúlyozták a szovjet katonák kiváló harci tulajdonságait, baráti magatartását, jóságát, a Vörös Hadsereg különböző nemzetiségű harcosainak barátságát. „Oroszországban valóban létezik a népek barátsága – mondták. – Magunk láttuk, hogyan élhet barátságban egymással sok nép fia. Itt nincs különbség: akár orosz, akár ukrán, tatár vagy üzbég – valamennyi egyformán bánik a másikkal, s a tisztek egyformán kezelik őket."[117]

Azon a napon, amikor a csehszlovák katonák szülőföldjükre léptek, L. Svoboda tábornok a *Krasznaja Zvezda* tudósítójával folytatott beszélgetésben ezt mondta:

„Nehéz szavakat találni, hogy kifejezzem azt, amit érzek. Elsősorban kimondhatatlan örömöt. Hiszen megéltük azt a napot, amelyre öt évig vágytunk, amelyért fáradhatatlanul dolgoztunk és harcoltunk, s amelyet képzeletünkben egész idő alatt egyre színezgettünk. De a legszárnyalóbb képzelet sem festhette meg ezt a napot olyan gyönyörűnek, amilyen a valóságban... Végtelenül boldogok vagyunk, hogy nem néztük ölbe tett kézzel, amíg mások felszabadítanak bennünket, és magunk láttunk munkához! Most, amikor megadatott nekünk a lehetőség, hogy kiharcoljuk a hazánkba visszavezető utat, a szabadság ajándéka még becsesebb számunkra.

Hiszem, hogy a mai napon hajszálnyira ugyanazt érzem, amit alakulatunk valamennyi katonája, hiszem, soha nem voltunk annyira egyek, mint éppen ma.

A másik érzés, amely valamennyiünket áthat – a hála. Hála mindazért, amit a leghűségesebb és leghatalmasabb szövetséges: a Szovjetunió tett értünk. A haza földjén tett első lépések, a szülőföld levegőjéből szívott első szippantások, a

115 См. «Известия», 27 марта 1961 г.
116 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9023, д. 24, л. 66.
117 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9023, д. 24, л. 62.

haza földjét köszöntő csókok után katonáink akaratlanul is visszapillantottak a testvéri ország felé, ahonnan hosszú, nehéz, de végül is győzedelmes utunkra elindultunk. Én pedig, mint a parancsnokuk, az ő nevükben szeretném elmondani, hogy mit éreztek, mire gondoltak abban a pillanatban: ELMEGYÜNK – DE NEM VÁLUNK EL ÖRÖKRE! Ez a határ, amelyet közös harcban tisztítottunk meg az ellenségtől, amelyet a szovjet és a csehszlovák nép legjobb fiainak vére áztatott, nem választ el, hanem örökre összeköt bennünket!

Láttuk vöröshadseregbeli testvéreink hősi harcát a közös csatákban Harkovnál, Kijevnél, Bila Cerkovnál, a Horní Tikics folyón, a cseh Volhínia tájain. Mindig tudtuk, hogy nem csupán szovjet hazájukért harcolnak, hanem érettünk és Európa valamennyi elnyomott népéért, Csehszlovákiáért is. Most, amikor a Szovjetunióból már kiseperték a barbár betolakodókat, és a Vörös Hadsereg katonái a mi földünkön ontják vérüket, még forróbb és még mélyebb az irántuk érzett szeretetünk. A Vörös Hadsereg úgy harcol Csehszlovákiáért, ahogy Moszkváért, Sztálingrádért és a szovjet városokért harcolt. Azt, amit az elmúlt napokban láttunk, soha nem feledjük el, s népünk örökké hálás lesz nekik.

Biztosak lehetnek, hogy barátságunk a szovjet népekkel örökké élni fog. Így érzi ezt, így gondolkodik erről a hadtest minden katonája.

Szívélyesen köszöntjük testvéreinket, a Vörös Hadsereg hazánk földjére lépő tábornokait, tisztjeit, tiszthelyetteseit és katonáit. Népünk nagy lelkesedéssel és szeretettel köszönti a felszabadító Vörös Hadsereget, amely azért jön, hogy segítséget nyújtson a szlovák hazafiaknak, hogy hazánk minden pontjáról kiűzzük az idegen betolakodókat, s megalkothassuk a demokratikus, haladó szellemű Csehszlovák Köztársaságot."[118]

A 4. Ukrán Front csapatainak kárpáti–ungvári támadó hadművelete, amelyet a Keleti-Kárpátok hadművelet keretében s az 1. és a 2. Ukrán Front haderőivel hadműveleti együttműködésben hajtottak végre, hadászatilag nagy jelentőségű volt. E hadművelet eredményeként csapataink teljesen megtisztították Kárpátalja nyugati részét, Csehszlovákia területére léptek és ezzel megteremtették az előfeltételeket az ország teljes felszabadításához a német fasiszta megszállók uralma alól.

A hitlerista parancsnokság arra számított, hogy hosszú ideig tartani tudja a Keleti-Kárpátok fontos terepszakaszait.

Az ellenség fővédőöve a Kárpátok fő hegylánca mentén húzódott és a volt csehszlovák erődítésekből, valamint az úgynevezett Árpád-vonalból állt, amelyet a magyarok építettek Nyugat-Ukrajna megszállása után. 1939 őszén a magyarok a keleti határon sietve védelmi berendezések építéséhez fogtak. 1942-ben az építkezés üteme csökkent, 1943 elején azonban, a szovjet csapatok támadásának hatására a védelmi munkálatok felgyorsultak, és az ellenállási csomópontok kiépítése egészen a Vörös Hadsereg kárpáti támadásának kezdetéig folyt.

Az Árpád-vonalon sok támpont volt, ahol vasbeton védelmi berendezéseket

118 *Svoboda, L.:* Az Uráltól Prágáig. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1962. 364–365. old.

és fedezékeket, száz meg száz föld-fa erődöt, lövészárkot és nyílt tüzelőállást, valamint nagy mennyiségű harckocsi elleni zárat és drótakadályt létesítettek.

A támpont védelmi rendszeréhez általában a lövészárkok és az összekötő árkok fejlett rendszere tartozott, csatlakozó lövészgödrökkel, valamint kiszögellő nyílt géppuska-tüzelőállások, föld-fa erődök az állványos és kézi géppuskák számára, műszaki zárak és akadályok – különösen a peremvonal előtt –, torlaszok, harckocsisáncok, sorompók, aknamezők, utakra telepített repeszaknák. A védelmezett magaslatok átellenes lejtőin az ellenség fedezékeket, földfedezékeket, aknavetőárkokat és tüzérségi tüzelőállásokat létesített, néhol pedig fejlett géppuskatűz-rendszerrel rendelkező teljesen kiépített támpontokat.

A támpontok építésének jellemző sajátossága volt a színlelt peremvonal berendezése. A támponton, a magaslatok lejtőin, két lövészárok-sort építettek, egymástól 200–300 méternyi távolságra. A csapatok csak a második futóárkot szállták meg, ez volt a védelem valódi peremvonala. Az első lövészárkot is teljes mélységben kiásták, drótakadályokat, aknamezőket helyeztek el, és harci tevékenységet imitáltak. A 96. német gyalogoshadosztály parancsnokának 6. számú parancsában ez állt: „Az ellenségnek az első lövészárokvonallal kapcsolatos megtévesztésére drótakadályokat kell létesíteni az első lövészárokvonal előtt, ideiglenes sáncmunkákat kell végezni az első lövészárokvonalban. A második lövészárokvonalból minden földhányásnak el kell tűnnie."

A peremvonal színleléséhez a hitleristák a szükség parancsára folyamodtak, azaz amiatt, hogy nem voltak elegendő létszámú csapataik. Az ellenség a második árok gondos álcázásával és az első felfedésével arra törekedett, hogy erőinket tűzzsákba, gyilkos géppuska- és géppisztolytűzbe csalja.

A valószerűség fokozása végett a hitleristák a színlelt futóárokban kisebb tüzeket raktak, egyes vándor-géppuskákból és -géppisztolyokból tüzeltek. Az első futóárokban rendszerint mesterlövészek is elhelyezkedtek.

Az ellenség erős kárpáti védelmének áttörése – mélysége elérte a 40–50 kilométert – nagy erőfeszítést követelt csapatainktól.

A szovjet csapatok magas fokú katonai képzettsége – a Kaukázusban és a Krím félszigeten már elsajátították a hegyi hadviselés tapasztalatait –, harcosainak határtalan bátorsága és hősiessége meghiúsította a hitlerista parancsnokság reményeit. A csapatok sikeresen átkeltek a Keleti-Kárpátokon, a hegység egész hosszában és teljes mélységében, s 140 kilométer széles arcvonalon kijutottak a Magyar Alföldre.

A 4. Ukrán Front csapatainak a Kárpátok közti támadása fontos szerepet játszott a 2. Ukrán Front jobb szárnyának biztosításában a iași–kisinyovi támadó hadművelet második szakaszának és a budapesti támadó hadművelet első szakaszának a végrehajtásában.

Az 1. és 4. Ukrán Front csapatai támadásának eredményeként szeptemberben–októberben csaknem teljesen szétzúzták az 1. magyar hadsereget és jelentős veszteséget mértek a hitleristák 1. páncéloshadseregére. A hadművelet időszaka alatt – tehát szeptemberben és októberben – az ellenség halottakban és sebesültekben 66 240 főt, foglyokban 28 000 főt, valamint 3500 géppuskát, 900 ak-

navetőt, 550 löveget, 46 harckocsit, 20 000 puskát és géppisztolyt, 200 gépkocsit veszített.[119]

A két Ukrán Front csapatainak a Keleti-Kárpátokban folytatott hadművelete lényegében megfelelt a végrehajtási tervnek. A fő sikert a központi ungvári és munkácsi irányban és a bal szárnyon – a sigheti irányban érték el. Ez a siker az egész hadművelet kimenetelét eldöntötte.

A frontok fő erőfeszítései és összpontosítása irányának kiválasztásakor két tényezőt vettek tekintetbe: a két front hadseregei (az 1. gárda- és a 38. hadsereg) közti szoros együttműködés szükségességét a szlovák felkelés megsegítésére; a 2. Ukrán Front csapatai sikerének felhasználását a Magyar Alföldre való kijutáshoz.

Ezért, míg a hadművelet elején a harci cselekmények súlypontja a jobb szárnyon volt, ahol az 1. gárdahadsereg és a 38. hadsereg tevékenykedett, azután pedig a középső részre helyeződött át, a 18. hadsereg sávjába, addig a befejező szakaszban a bal szárny lett a legfontosabb. A hadművelet kimenetelére a 2. Ukrán Front harctevékenysége volt döntő befolyással: ennek eredményeként meggyengült az 1. magyar hadsereg ellenállása, és lehetőség nyílt arra, hogy leküzdjük a Kárpátokat és kijussunk a hadműveleti mélységbe.

Éppen a 2. Ukrán Front csapatainak sikeres tevékenysége következtében, amikor is kijutottak az 1. magyar hadsereg közlekedési vonalaira, volt kénytelen az ellenség erői egy részét a jobb szárnyról Magyarországra visszavonni. Ezt a parancsnokság haladéktalanul felhasználta arra, hogy kifejlessze a 17. gárdalövészhadtest és a 18. hadsereg támadását.

A szovjet csapatok a kárpáti támadás kezdetén a személyi állomány és a haditechnikai eszközök terén az ellenséggel szemben jelentéktelen fölénnyel rendelkeztek. A hadművelet alakulása során azonban a szovjet parancsnokság az erőket határozottan a főcsapások irányaiban összpontosította, a passzív arcvonalszakaszok meggyengítése által. Az ezekben az irányokban elért siker arra kényszerítette az ellenséget, hogy az erősítéseket és a tartalékokat ide dobja át, s ez lehetővé tette csapataink számára, hogy a meggyengült szakaszokon újabb csapásokat mérjenek.

Csapataink támadásának üteme viszonylag lassú volt. Ezt azzal lehetett magyarázni, hogy a csapatok gyakran változtatták a harctevékenység irányát, emiatt erőiket át kellett csoportosítaniuk a front mentén, továbbá sok időt fordítottak a tüzérség áthelyezésére és a lőszer új állásokba szállítására. A támadás üteme a harc közben is meglassult, mivel a támpontok, az ellenállási csomópontok és a megerődített magaslatok többségét erdős-hegyes s majdnem mindig úttalan terepen, megkerüléssel és átkarolással kellett elfoglalni. A síkságon való harctevékenységtől eltérően, a hegyek közti támadásnál a csapatok a hegyes domborzat jellege miatt nem juthattak ki a hadműveleti mélységbe. A magasabbegységeknek és a csapatoknak a Kárpátok közti támadását a szüntelen szívós harcok jellemezték.

119 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 736, л. 190.

A kárpáti támadásban nagy jelentőségű volt az önálló csapatokkal és alegységekkel történő támadás, amikor a harcászati feladatokat hadosztályokkal és ezredekkel kellett megoldani. A kis alegységekkel való manővert rendszerint könnyű felszereléssel, jelentős megerősítés nélkül hajtották végre. A megkerülő irány kiválasztásánál tekintetbe vették a terep jellegét és az ellenség hadtápterületének fekvését. A csapatok igyekeztek elkerülni a szakadékokon és a magaslatok gerincén keresztül vezető útirányokat, s inkább az oldalsó hegynyúlványok gerincein haladtak – természetesen ha a helyzet ezt követelte.

A Kárpátokban a támadás rendszerint irányok szerint folyt. Ennek során nagy jelentőségű volt a szomszéddal való hadműveleti-harcászati együttműködés. Előfordult, hogy bizonyos irányban a sikert nem annyira az abban az irányban kifejtett harctevékenység révén érték el, hanem inkább a jobb- vagy baloldalt támadó alegységek sikerei révén. Ugyanis csapatainknak az ellenséges védelem mélységébe való behatolása és az összekötő vonalakat fenyegető veszély arra késztette az ellenséget, hogy a szomszédos szakaszokon is sietve visszavonja csapatait.

A legfontosabb kárpáti hágók többségét a hegyeken és az erdőségeken át vezető málhás-ösvényeken végrehajtott megkerülő manőverek által foglalták el. A fő hegylánc vonalain a csapatok olyan helyeken keltek át, ahol a legkevesebb ellenséges erődítés volt és a csapatok sűrűsége jóval gyengébb.

A Kárpátokban védekező ellenség nyilvánvalóan lebecsülte csapataink manőverezőképességét. Ezt az igazolja, hogy a fő hegylánc vonalán a legnagyobb figyelmet a legfontosabb hágók és a főutak melletti irányok megerődítésére és védelmére fordította, de a közöket rendkívül gyengén fedezte.

A Keleti-Kárpátok-hadművelet legjellemzőbb vonása az, hogy a hadtörténelemben első ízben kelt át egy nagy létszámú haderő több mint 300 kilométer széles fronton, teljes mélységben és viszonylag rövid idő alatt, olyan hatalmas természeti akadályon, mint a kárpáti hegyek. Ezt a sikert a csapatok kiváló erkölcsi szellemének s kitűnő katonai képzettségének együttléte, a fizikai és az erkölcsi erők nagy megfeszítése, a megfelelő technikai felszerelés, a merész hadműveleti és harcászati manőverek, továbbá a határozott harci cselekmények eredményeként érték el.

Más hadműveletektől eltérően, a Kárpátokban a Vörös Hadsereg csapatai nem mértek olyan hatalmas erejű csapásokat, amelyek rövid időn belül döntő eredményekre vezethettek volna. A terepviszonyok miatt az ilyen csapásokat rendkívül nehéz volt előkészíteni és megvalósítani.

A csapatok kárpáti hadműveletei rendszerint széttagolt irányokban, gyorsan és hirtelen változó körülmények között bontakoztak ki. Ez a tény a parancsnokoktól és a különböző rendfokozatú elöljáróktól különleges figyelmet követelt a híradó kapcsolatoknak és a csapatok irányításának megszervezésében.

A támadás széles arcvonala, az egyes irányok elszigeteltsége, az erősen szegdelt terep, az alacsony felhőzet és a gyakori köd megnehezítette, sőt gyakran végképp lehetetlenné tette a harctér figyelését a hadsereg, a hadtest, a hadosztály, néha pedig még az ezred fő figyelőhelyéről is. Ezért gyakran kisegítő harc-

álláspontokat kellett berendezni. Ezeket rendszerint a magaslatok lejtőin és az arcvonal mentén helyezték el. Zászlóalj- és század-figyelőhelyeket és parancsnoki harcálláspontokat a hegycsúcsokon berendezni teljesen célszerűtlen volt, ez sok időt és erőt igényelt volna. A zászlóaljak és a századok parancsnokai rendszerint a harcrendben haladtak s főként küldöncök által vagy jelek segítségével irányították az alegységeket.

A csapatok hegyek közti irányításának egyik sajátossága az volt, hogy a parancsnokoknak – bármilyen rendfokozatúak voltak is – gyakran kellett új döntéseket hozniuk. Ez viszont megkövetelte az operatív kapcsolatokat a manőverező és a harcoló csapatok és alegységek között. A hegyek között rádió, vezetékes híradó eszközök, repülőgépek, híradótisztek, lovas és gyalogos küldöncök útján tartották a kapcsolatot. A vezetékes kapcsolatot a hadosztályszinttől kezdve a hadművelet valamennyi szakaszában alkalmazták. A lövészhadosztálynál alacsonyabb egységek fő híradó eszköze – különösen a támadás során – a rádió volt. A rádió használata azonban a hegyi viszonyok között igen nehézkes. Gyakran közbeeső állomásokat kellett telepíteni.

A vezetékes és a rádiókapcsolat rendkívül nehéz feltételei, valamint a szomszédos irányokban tevékenykedő csapatok elszigeteltsége szükségessé tette, hogy a magasabb törzsek hadműveletileg és harcászatilag pontosan irányítsák az alacsonyabb törzseket. Amikor kitűzték az alegységek és a csapatok feladatait, gyakran nem a hadműveleti sávokat jelölték meg, amelyeket a terepen mindig nehéz meghatározni, hanem a támadás irányát. A hegyek közti harctevékenység tapasztalatai arra vallanak, hogy a hadosztályok és az ezredek mélységi feladatainak meghatározása során feltétlenül meg kell jelölni a támadás tengelyét, nem törődve azzal, hogy az irány zegzugos lehet. A feladatnak ilyen felvetését a hegyláncok gerincének jellege és iránya diktálta – ez a módszer előnyösebb feltételeket nyújtott a támadás végrehajtásához.

A lövészezredeknek és -hadosztályoknak gyakran csak a közelebbi és az utána következő feladatait jelölték meg, amelyek mélység tekintetében kisebbek voltak, mint a sík terepen. A lövészhadtestek számára mindig a közelebbi, a következő és a napi feladatot tűzték ki.

A tájékozódási pontok szem elől tévesztésének elkerülésére, a gyalogos alegységek feladatait rendszerint a terepen jelölték ki, a sávokat és az irányokat világosan észlelhető tájékozódási pontok (hegygerinc, sziklás szakadék, jellegzetes körvonalú facsoport stb.) alapján határozták meg.

A Kárpátok leküzdése során fontos szerepet játszottak a lövészcsapatok és alegységek, ezekre hárult a fő teher a harcokban. Az úttalan terep, a nehéz erdős-hegyes domborzat és a bonyolult időjárási viszonyok miatt a lövészalegységek és -csapatok sok esetben nem kaptak elegendő támogatást a tüzérség, a harckocsik és a légierő részéről. Igen gyakran előfordult, hogy csupán a szervezetszerű tüzérséggel kellett elhallgattatniuk az ellenség tűzeszközeit.

A harci cselekmények során a lövészhadtestek rendszerint 8–12, a hadosztályok pedig 2–4 kilométer széles sávban támadtak. Amikor a harci cselekmények erősen átszegdelt terepen folytak, ahol az előnyomulás az egyes irányokban

mindössze kis osztagokban (zászlóaljig) volt lehetséges, a hadosztály támadásának szélessége csak ilyenkor növekedett 6–8 kilométerre.

Az 1942–1943-as években az Észak-Kaukázusban folytatott harcok tapasztalatai a hegyek közti támadás harcrendjének alapvető formájaként a lépcsőzetes felépítés célszerűségét emelték ki. Ezeket a tapasztalatokat a kárpáti hadműveletek során is tekintetbe vették. A lövészhadtestek, -hadosztályok és -ezredek rendszerint kétlépcsősen tagozódtak s erőiknek körülbelül egyharmada a második lépcsőben volt. A tartalék lehetővé tette a csapatok számára, hogy erőik zömével bátran előnyomuljanak, anélkül, hogy aggódniuk kellett volna a fedetlenül maradt szárnyaik miatt.

Akárcsak a Kaukázusban, sok harcfeladat megoldásához a Kárpátokban is széles körben felhasználták a kis alegységeket. Ezek elé a kisebb helységek, egyes magaslatok elfoglalását, az ellenséges támpontok oldalába és hátába való kijutást – mint részfeladatot – tűzték; vagy pedig a szárnyon levő egyik tüzelőállás vagy tüzelőállás-csoport megrohamozását; az arcvonal előtti, elterelő hadmozdulat végrehajtását vagy a szárnyak biztosítását stb. Ezek az alegységek, a szegdelt terepet kihasználva, rejtett, meglepésszerű harctevékenységgel, rendszerint sikeresen teljesítették az elébük tűzött feladatokat.

A tapasztalatok tanúsága szerint a géppisztolyosok felhasználása az erdős-hegyes terepen kis csoportok tevékenységére összpontosul, amelyek rejtett menetben behatolnak az ellenség szárnyaira és hátába s együttműködnek az arcból támadó lövészalegységekkel. A 10–15 főnyi géppisztolyos csoportok, a horhosokat, a sűrű erdőket és a hágókat felhasználva, behatoltak az ellenség hátába és szárnyaira, merész és elszánt harctevékenységükkel pánikot keltettek annak soraiban, kivetették állásaikból fedező alegységeit és biztosították az előnyomulás lehetőségét a lövészalegységek számára, anélkül, hogy elveszítették volna az érintkezést az ellenséggel. E harcokban döntő szerep illette a géppisztolyosokat, akik az ellenség hátában végzett harctevékenységükkel biztosították a támadó alegységek sikerét.

A hegyek között tevékenykedő egyes csapatok és alegységek elveszítették a közvetlen kapcsolatot egymással. Előretörésük közben néha oldaltámadás érte őket, és elszakadtak szomszédaiktól. Az így elvágott alegységek körkörös védelemre tértek át s majdnem mindig vissza tudták verni az ellenséges rohamokat, még mielőtt saját alakulataik főerői odaértek. Rátermett és határozott irányítás esetén sikeresen kivágták magukat a nehéz helyzetből.

A támadás tüzérségi biztosítása végett az erdős-hegyes terepen átlagosan egyhárom tüzér- és aknavető ezredet adtak megerősítésül minden lövészhadosztálynak. Bár ez a megerősítés teljesen elegendő, a tüzérségi tűz sűrűsége és ereje a valóságban csekély volt. Ezt azzal lehet magyarázni, hogy a tüzérség jelentős része a nehezen járható terep miatt elmaradt a gyalogság harcrendje mögött és kénytelen volt nagy távolságból tüzelni. Ennek során gyakran erős lőszerhiány mutatkozott, ennek odaszállítása a hegyi viszonyok között nagy nehézségekkel járt. Mindezek következtében a támadás folyamán nem volt elegendő a tüzérségi támogatás.

A tüzérség harci alkalmazásának egyik sajátossága a rohamok tüzérségi előkészítése volt, amennyiben az ellenségnek éjszaka sikerült új közbeeső terepszakaszokon megerősítenie az állásait. A csapatok támadása e sávokon rövid tüzérségi előkészítéssel kezdődött, ami megkönnyítette a gyalogság számára a további előnyomulást és biztosította a sikert. Az erős lőszerhiány azonban befolyásolta a tüzérségi előkészítés időtartamát és erejét. Ezért ez olykor gyenge volt, s csak arra szolgált, hogy figyelmeztesse az ellenséget a küszöbönálló támadásra.

A tüzérség nagyobb része rendszerint az utak mentén tevékenykedett. Emiatt álláskörletei az út menti körzetekben csoportosultak és tagozódtak jelentős mélységben. Egyes esetekben tüzelés céljából a tüzérség jelentéktelen távolságra az utak mellé húzódott, de a további előnyomulás biztosítására megint kénytelen volt visszatérni oda.

A front egész tüzérségéből csak a hegyi-aknavetőezredek, az ezredtüzérség egy része, a páncéltörő és a hadosztály-tüzérezredek egyes ütegei tudtak hegyi szakaszokon átkelni az úttalan terepen. A többi tüzéralakulat az utakon haladt a Kárpátokon át.

Különös nehézséget jelentettek a gépi és lóvontatású tüzérség számára az esőtől felázott, agyagos földutak. A meredek emelkedők és lejtők leküzdése sok időt és óriási erőfeszítést követelt. Mindez arra vezetett, hogy a tüzérség elmaradt a gyalogság harcrendje mögött, a figyelőpontok és a tüzelőállások között hosszúra nyúlt a távolság, így kényszerűségből a gyalogságot a röppályákkal való mélységi és frontális manőverezéssel kellett támogatni, egészen a tüzérségi tűz maximális lőtávolságáig.

Az ezredtüzérség, az ágyús hadosztálytüzérségnek és a páncéltörő tüzérezredek ütegeinek egy része a harc folyamán a gyalogság harcrendjében tevékenykedett és a legelső alkalomkor a magaslatokra vonult fel, hogy közvetlen irányzással tüzelhessen. A lövegek közvetlen irányzású tüzelése nagy nehézségekkel járt ugyan, de rendkívül szükséges volt, mivel a zárt állásokból nagy távolságokra való tüzelés és a gyakori sűrű köd megnehezítette a figyelhető tüzelés folytatását. Közvetlen irányzású tüzet alkalmaztak akkor is, amikor a közbeeső terepszakaszokon megszervezték a tüzérségi előkészítést.

A hegyek közti támadó harcokban a gyalogság leghatékonyabb kísérő és támogató eszköze az aknavető volt. Ennek kézi erővel vagy málhában való szállítása a gyalogság harcrendjében nem volt nagyon nehéz. Az aknavető alegységek, amikor az úttalan terepen a gyalogság harcrendje mögött haladtak, a peremvonaltól 1–2 kilométerre levő tüzelőállásokat választottak ki és az ellenség tüzelőállásaira, élőerejére, aknavető és legközelebbi tüzérségi eszközeire irányították tüzüket. A hegyi aknavető ütegeket gyakran az ellenséges támpontokat megkerülő és átkaroló, az ellenség hátában harcoló gyalogos alegységek mellé adták.

A BM–8 típusú hegyi sorozatvetők jó manőverezőképességet tanúsítottak a hegyek közti harctevékenységekben. Az utakon rendszerint gépkocsikra szerelve mozogtak, az utakról a magaslatokra pedig málházva vitték fel őket. A szükséges lőszert kézi erővel szállították.

A tüzérség vezetésének szintén megvolt a maga sajátossága. Ennek lényege az volt, hogy a centralizált vezetésről gyakran áttértek a decentralizált vezetésre és megfordítva. Erre azért volt szükség, mert nem volt elegendő számú út a tüzérség előnyomulásához s az ellenség a közbeeső terepszakaszokon és a támpontokon szívós ellenállást fejtett ki, ez pedig megkövetelte a gyors tűzlefogás megszervezését. A harc mélységi kifejlődésével párhuzamosan és az ellenség üldözésére való áttéréskor a tüzérség irányítását decentralizálták. Ennek során előfordultak olyan esetek, amikor tüzérosztályokat lövészzászlóaljak parancsnokai alá rendeltek. Mindez a tüzérségi törzsektől nagy rugalmasságot követelt a vezetésben, továbbá jól működő híradó összeköttetést.

A tüzérség és a gyalogság együttműködését úgy szervezték meg, hogy a terep felderítését közösen végezték, közös tájékozódási pontokat és jeleket állapítottak meg, közös kódolást dolgoztak ki a térképekre, a gyalogsági és a tüzérségi parancsnokok figyelőpontjait együttesen vagy egymáshoz közel helyezték el s az előretolt figyelőpontok nyomon követték a harcrendet. A tüzérség elmaradása, a telefon- és a rádió-összeköttetés fenntartásának a már említett nehézségei miatt azonban ez az együttműködés gyakran megszakadt.

A Kárpátokban folyt harci cselekmények tapasztalatai azt mutatták, hogy a tüzérségnek nemcsak a közvetlenül támogatott lövészcsapatokkal, hanem a támpontokat és a magaslatokat megkerülő alegységekkel is rádiókapcsolatot kell fenntartania. Ennek hiánya arra vezetett, hogy a megkerülő alegységeket, amikor kijutottak a magaslatokra vagy az ellenséges támpontokra a túlsó oldalon, nemegyszer tévesen ellenséges csapatoknak tartották és tüzérségük néha tűz alá vette őket.

Jellemző, hogy a hadműveletet aránylag csekély tüzérségi lőszerfelhasználással hajtották végre. Ennek oka az volt, hogy a frontnak korlátozott mennyiségű lőszert bocsátottak a rendelkezésére – különösen a nehézlövegekhez – és a hegyek közötti odaszállítás nehézségekkel járt. A lőszerfelhasználás abban a mértékben csökkent, ahogyan csapataink előnyomultak a Kárpátokban, s különösen erősen megfogyatkozott, amikor a szállítási útvonalak 200 kilométerre hosszabbodtak meg.

A harckocsicsapatok alkalmazása a hadműveletben rendkívül korlátozott jellegű volt. A harckocsikat főként a gyalogság támogatásának eszközéül alkalmazták. A tapasztalat arra vall, hogy a harckocsik hegyek közti felhasználásának legjobb módja az, ha önálló alegységekben és kis csoportokban alkalmazzák őket, más fegyvernemekkel együttműködésben, különösen az utak közelében. Az ilyen csoportok sikeresen manővereztek a horhosok között, szárny- és megkerülő manővereket hajtottak végre s ezzel veszélyeztették az ellenség támpontjait. Ott, ahol a hegyes terep nem tette lehetővé azt, kis harckocsicsoportokkal lesállást létesítettek a lakott helységekhez és az uralgó magaslatokhoz vezető, megközelítő útvonalakon, a szűk völgyszorosokban, az útelágazásoknál és -kereszteződéseknél. Az egyes közbeeső támpontokért vívott harcokban jól beváltak a kis harckocsicsoportok, amelyeket páncéltörő lövegekkel és géppisztolyos-csoportokkal

erősítettek meg – ezek a völgyekben harcoló lövészcsapatok fedezésére a harckocsik számára járható, párhuzamos hegygerinceken tevékenykedtek.

A harckocsizóknak néha egyidőben két, sőt három, hegytömbök által elválasztott irányban kellett támadniuk. Ez a körülmény szükségessé tette, hogy harcképességük fokozására az önálló hadműveletek végrehajtása során a harckocsiegységeket és -magasabbegységeket a szokásos terepviszonyokhoz képest minden irányban több tüzér-, lövész- és műszaki alakulattal erősítsék meg.

A harckocsicsapatok irányítását a harc közben szervezeti széttagoltságuk rendkívül megnehezítette. A harckocsi alegységek rendszerint saját alakulataiktól elszakadva fejtették ki harctevékenységüket. Az irányítás szinte egyetlen eszköze a rádió volt, de ennek a híradó eszköznek a hegyek közti alkalmazásához közbeeső rádiórelé-állomások létesítésére volt szükség.

A rendkívül kedvezőtlen időjárási viszonyok ellenére, a 8. légi hadsereg repülőgépei szeptember–októberben 6719 felszállást hajtottak végre. Ezek közül 3566 irányult az ellenséges csapatok ellen, a többi a közlekedési vonalak támadására, felderítésére és a saját csapataink oltalmazására szolgált. Eközben 168 239 különböző űrméretű légibombát dobtak le. A 8. légi hadsereg repülőgépei naponta átlagosan több mint 100 felszállást végeztek, egyes napokon ez a szám 600-ra, sőt még ennél is többre emelkedett. Időnként azonban a légierő harctevékenysége erősen csökkent. Az ellenséges védelemnek az 1. gárdahadsereg által Sanok körzetében történt áttörése idejére napi 700 felszállást terveztek. Ténylegesen azonban a légierő szeptember 9–13 között naponta csak 80 felszállást végezhetett.[120]

A légierő elégtelen felhasználásának fő okai az időjárási és terepviszonyok voltak. Szeptemberben és októberben a repülésre mindössze 20 alkalmas és 12 korlátoltan alkalmas nap volt.

A Kárpátok között nem voltak leszállóhelyek. Ráadásul a gyakori eső a légierőt a repülőterekhez kötötte, ahol a felszállópályák voltak. Az ilyen repülőterek azonban jelentős távolságra estek, s ez nem tette lehetővé többnyire még azt sem, hogy a rövid, jó időjárási szakaszokat felhasználják a repülőtevékenységre.

Ilyen bonyolult viszonyok között nagy szerepet játszott a rádióirányítás, amelyet a repülőtörzsek általánosan megszerveztek. Egyes esetekben, a földi csapatokkal való együttműködés jobb megvalósítása végett, a csatarepülő-hadosztályokat a földi hadsereg mellé osztották be. Ennek során természetesen tekintetbe vették, hogy a megfelelő pillanatban az egész légierőt a főirányban kell összpontosítani. A repülő-magasabbegységek irányító tisztjei rendszerint a peremvonalban tartózkodtak. Ez nemcsak arra nyújtott lehetőséget, hogy a csatarepülő-kötelékeket pontosan a szükséges célpontokra irányítsák és elhárítsák csapataink esetleges vereségét, hanem arra is, hogy a légierőket idejében új, fontosabb célokra irányítsák át.

A földi csapatok támogatását a hegyek közti támadás során főként a csata-

120 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000. д. 736, л. 209.

repülők végezték. Ez rugalmasabb, mozgékonyabb volt, s alkalmasabb arra, hogy csapásokat mérjen az ellenség harcrendjére, valamint közlekedési vonalaira és a hátországi objektumokra. Olyan esetekben, amikor a terepviszonyok miatt a tüzérség nem támogathatta a gyalogságot, harctevékenységükkel a csatarepülők pótolták a hiányzó tüzérségi tüzet.

A Kárpátokban az ellenséges védelem áttörésében nagy szerepet játszottak a műszaki csapatok.

Még a kárpáti támadás megkezdése előtt, a 4. Ukrán Front műszaki csapatainak törzse kidolgozta és eljuttatta a csapatokhoz az „Utasítások a harctevékenység műszaki biztosításáról az erdős hegyek között" című okmányt. Ez különösen részletesen foglalkozott a hegyek közti harctevékenység műszaki biztosításának legnehezebb kérdésével, a hegyi útvonalak építésének és üzemben tartásának rendjével.

A 4. Ukrán Front csapatai kárpáti támadásának biztosítására a hadsereg utászai mellett igénybe vették a 4. és a 6. hegyi műszaki-utász dandárt, a 15. műszaki-utász rohamdandárt és még hat önálló utász- és építő zászlóaljat is. A 9. műszaki-utász dandár a front tartalékában volt. A front összesen 209 utászszázaddal rendelkezett. Ebből az összmennyiségből szeptemberben és október első felében 14 zászlóalj biztosította a főirányban tevékenykedő 1. gárdahadsereget, 4 zászlóalj a 18. hadsereget és 4 zászlóalj a bal szárny 17. gárdalövészhadtestet. A többi 6 zászlóalj a front tartaléka volt. Október második felében, amikor a harci cselekmények súlypontja a 18. hadsereg sávjába helyeződött át és az ungvári és a munkácsi irány kapott döntő jelentőséget, a 15. műszaki-utász rohamdandárt az 1. gárdahadsereg a 18. hadsereg megerősítésére adta át.

A hadművelet folyamán minden, aktívan tevékenykedő lövészhadtestet átlagosan egy műszaki-utász dandárral és egy-két útépítő zászlóaljjal erősítettek meg; így az utászzászlóaljaknak mintegy 50 százaléka a hadtestek és a hadosztályok alárendeltségében volt. A műszaki munkálatok jellege, kiterjedtsége és nagy munkaigényessége – hidak, utak építése, akadálymentesítés a peremvonal közvetlen közelében – arra vezetett, hogy a megerősítő műszaki csapatokat központosítottan, hadtest méretben kellett a harcokban felhasználni. Műszaki-utász zászlóaljakat csak kivételes esetekben adtak a hadosztályok és ezredek megerősítésére.

A műszaki alakulatok tevékenységének legfontosabb fajtája az út- és hídépítési munka volt, erre fordították a műszaki csapatok erőforrásainak és idejének körülbelül 60 százalékát. A kárpáti támadó hadművelet előkészítésének és végrehajtásának időszakában a műszaki-utász és az útépítő csapatok 33 kilométer hosszúságban építettek új utakat a hegyek között, 1117 kilométer hosszú szilárd burkolatú és 130 kilométer földutat állítottak helyre, tettek jobb minőségűvé, 232 új hidat építettek 4338 folyóméter hosszúságban, továbbá 666 hidat állítottak helyre és javítottak ki.[121]

121 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 736, л. 213.

A műszaki csapatok sokat tettek a csapatok hegyek közötti szakadatlan előnyomulásának biztosítására. A málhásállatokkal járható ösvényeket alkalmassá tették a közlekedésre, aknamentesítették az utakat és a támpontok környékét, eltávolították a fatorlaszokat, az utakról eltakarították az omlásokat, átkelőhelyeket létesítettek a hegyi folyókon és patakokon.

A harckocsiknak a hegyi utakon való kíséretére minden harckocsihoz rendszerint két-három utászt osztottak be, akik a harckocsideszant állományába tartoztak. A harctevékenység kezdetekor az utászok kiszálltak a harckocsikból, és 100–200 méterrel előttük haladva, vizsgálták és aknamentesítették az utat. Kíséretül a harckocsik úttalan terepen való előnyomulásához erősebb utászcsoportokat jelöltek ki, minden harckocsihoz körülbelül egy szakaszt. A harckocsik hegyek közti alkalmazásának tapasztalatai azt mutatták, hogy minden harckocsidandárhoz legalább egy utászszázadot kell beosztani.

A műszaki csapatok előtt álló egyik fontos feladat az volt, hogy robbanózárakkal védjék azokat a frontszakaszokat, ahová aktív harci cselekményeket nem terveztek. Így például csak a 17. gárda-lövészhadtest hadműveleti sávjában 92 kilométeres szakaszt kellett robbanózárakkal védeni, s erre 24 000 harckocsi elleni és 115 000 gyalogság elleni aknát használtak el, a repeszaknákat és az aknacsapdákat nem számítva.[122]

A műszaki-utász csapatok egy részét a hadművelet folyamán a csapatok harcrendje csatlakozási pontjainak biztosítására és a szárnyak fedezésére használták.

A kárpáti támadó hadművelet során a csapatok műszaki biztosításának hiányosságai is feltárultak. Így ahelyett, hogy a műszaki alakulatokat tömegesen a legfontosabb szállítási útvonalak létrehozására alkalmazták volna, erőiket olykor szétforgácsolták. Az 1. gárdahadseregnél például a hadseregutak építésére kijelölt tizenegy műszaki zászlóalj közül (nem számítva a hadseregnek azokat az utász alegységeit, amelyek oszloputakat építettek a saját magasabbegységeik számára), hármat a lövészhadosztályok mellé rendeltek, egyet a főparancsnoksági tartalékhoz tartozó, 24. gárda ágyús hadsereg-tüzérdandár, egyet pedig a 31. önálló gárda-harckocsidandár mellé. S csupán öt zászlóalj foglalkozott a hadseregút helyreállításával.[123] Ennek eredményeként a hadsereg műszaki alakulatai nem tudták a csapatoknak idejében biztosítani a szállítási útvonalakat, és ezáltal lassították előnyomulásuk ütemét. Később ezt a hiányosságot felszámolták. A hadsereg műszaki erőit két útépítő-helyreállító osztagban vonták össze.

A hadművelet során a 4. Ukrán Front csapatainak anyagi ellátását változó időjárási viszonyok és olyan körülmények között kellett végezni, amikor a csapatok egyre messzebbre kerültek a vasútvonalaktól. Ez jelentős mértékben megnehezítette a szállítást, különösen a csapattagozatban.

Mivel a vasútvonalakon az ellenség nagy rombolást végzett, a front és a hadsereg mögöttes területein a szállítást csak gépkocsikkal tudták biztosítani,

122 См. «Военно-исторический журнал», 1965, № 8, стр. 102.
123 См. «Военно-исторический журнал», 1965, № 8, стр. 104.

a csapatok mögöttes területein pedig a gépkocsikon kívül még a málhás-fogatokkal.

Az anyagi eszközök szállítását a front ellátási bázisairól a front raktáraiba és a hadsereg bázisaira a fronttartalék gépjárművei végezték. Hadseregszinten a szállítást két önálló gépkocsi-szállítózászlóalj végezte mindegyik hadseregnél, ezek a hegyek között mintegy 100 kilométeres távolságra tudtak szállítani.

Ott, ahol az utak állapota nem tette lehetővé a gépkocsiszállítást, igás-fogatolt szállítást alkalmaztak. A hegyek közti szállításnál teljesen beváltak a támadás kezdete előtt alakított fogatolt szállító századok, amelyeket alkalmassá tettek arra, hogy a kerekes járműveken való szállításról gyorsan a málhás szállításra térjenek át. Fogatolt szállító századokat adtak rendszerint a műutaktól nagy távolságra, a hegyek között tevékenykedő lövészhadosztály szállítóeszközeinek megerősítésére. Ahol a terepviszonyok miatt a málhás szállításmódot nem lehetett alkalmazni, a rakományokat kézi erővel juttatták el rendeltetési helyére.

A kárpáti támadó hadművelet sikeres végrehajtását nagymértékben elősegítette a hozzáértően megszervezett pártpolitikai munka, amelyet a formák és a módszerek változatossága jellemzett.

A hadseregek politikai osztályai állandóan figyelemmel kísérték a pártpolitikai munkások sorainak kiegészítését. Októberben – a kárpáti harcok tetőfokán – a 18. hadsereg politikai osztálya 116 pártpolitikai munkást küldött a csapatokhoz, köztük 28 zászlóaljparancsnok-helyettest, 28 zászlóalj- és tüzérosztály-pártszervezőt, 20 zászlóalj-komszomolszervezőt, 7 ezred-komszomolszervezőt, valamint 5 munkatársat a magasabbegységek politikai szerveibe. Ugyanilyen figyelmet fordítottak a pártszervezetek fenntartására, a harcképtelenné vált századpártszervezők pótlására. A hadsereg politikai osztálya a harc folyamán 95 kommunistát mozgósított és küldött a harcoló lövészcsapatokhoz a hadsereg hadtápalakulataiból, s ez jelentősen megerősítette a századok pártszervezeteit.

A hegyek közti támadás idején a politikai szervek a legkülönfélébb munkaformákat alkalmazták. Példaként idézzük a 351. lövészhadosztály politikai osztályának tevékenységét (a politikai osztály vezetője P. N. Veprincev alezredes volt).

A hadosztály, miután Slobodka Bolechovska körzetéből harc közepette menetet hajtott végre, a Vizluv–Opožec körzetben összpontosult. A támadást október 2-án 12.00 órára tűzték ki. Ezzel kapcsolatban a hadosztály politikai osztálya valamennyi alakulathoz elküldte munkatársait. A támadás megindítása előtt a szakaszparancsnokok, a kommunisták és a komszomolisták beszélgetéseket folytattak a harcosokkal a következő témáról: „Minden katonának ismernie kell a maga manőverét – ez volt Szuvorov szabálya." A harcosoknak nemcsak az általános feladatot magyarázták meg, hanem konkrétan megjelölték azt is, milyen irányban kell támadni, mi annak a leghelyesebb módja, és útjuk során milyen akadályokba ütközhetnek.

12 órakor, rövid tüzérségi előkészítés után, a hadosztály csapatai támadásba

mentek át az államhatár vonalának birtokbavételéért. A harcok során a pártpolitikai munka a következő jelszó jegyében folyt: „El kell foglalni a határt!" A tömeges hősiesség ezekben a harcokban szokásos jelenséggé vált. Az ellenség szívós ellenállást tanúsított. Egyes alegységek a nap során mintegy 14 ellenlökést vertek vissza. De semmi sem tudta megtörni a harcosok győzniakarását. Mindenki a határ felé igyekezett.

Vuzovszkij, a már nem egészen fiatal harcos, a támadás közben állandóan siettette a katonákat: „Mozgás, mozgás, fiúk, hiszen a határhoz közeledünk. Én öreg vagyok, mégis szaladok. Szégyen, ha elmaradtok mögöttem." Kucserenko, az ezred régi, érdemes katonája, sebesülése ellenére sem hagyta ott a csatateret és folytatta a támadást. „Addig nem távozom a harctérről – mondta –, amíg el nem jutok az államhatárra."

Elsőnek Kusnyerenko harcos tört át a határhoz. Amikor kijutott a határoszlophoz, kibontott egy vörös zászlót és kitűzte, mintegy a szovjet állam legyőzhetetlenségének és hatalmának jelképeként. A határvonalon a harcosok esküvel fogadták, hogy a jövőben is bátran, kíméletlenül irtják az ellenséget.

A támadó harctevékenység 9 napja alatt a hadosztály nagy veszteséget okozott az ellenségnek: körülbelül 2000 ellenséges katonát és tisztet öltek meg, 246-ot foglyul ejtettek, 14 aknavetőt, 61 kézi géppuskát, 32 állványos géppuskát, 3 páncélozott vasúti kocsit semmisítettek meg, 4 ágyút, 41 géppuskát, 12 gránátvetőt zsákmányoltak.

Október 5-én a hadosztály csapatai átkeltek a határon, és Csehszlovákia területére léptek. A harcfeladat sikeres megoldását jelentős mértékben a hozzáértően megszervezett pártpolitikai munka biztosította. A politikai intézkedések összessége, a kommunisták és a komszomolisták személyes példaadása állandóan befolyásolta a személyi állományt, hőstettekre lelkesítette a katonákat.

A harcosok és a tisztek hőstetteit, a kiválóan harcolók kitüntetéseit „A hősiesség lapja", valamint levelek és üdvözlő levelezőlapok útján propagálták. Kusnyerenkóról a következőképpen emlékezett meg „A hősiesség lapja": „Alegységeink a parancsnokság parancsát teljesítve, átlépték a határt. Elsőnek Nyikolaj Pavlovics Kusnyerenko harcos érte el a határt. Kormánykitüntetésre terjesztették fel. Dicsőség a katonának – aki hazánk szabadságáért és becsületéért harcol!" A pártszervezők, az agitátorok felolvasták a katonáknak ezeket a lapokat, s így valamennyi alegység értesült a hősök tetteiről.

Általános gyakorlattá vált, hogy az ezred, a zászlóalj-parancsnokság üdvözlő leveleket és levelezőlapokat küldött a különösen kitűnt katonáknak és tiszteknek. Az 1161. lövészezred 1. lövészzászlóalja az egyik kárpát-ukrajnai magaslatért vívott harcban rendkívül nehéz helyzetbe került. Az ellenség túlerővel szüntelen ellentámadásokat intézett. A harc válságos pillanatában megjelent a vöröskatonák között G. N. Volkova hadnagy, a zászlóalj Komszomol-szervezője. Személyes példájával fellelkesítette a harcosokat. Az ellenséget visszavetették. A Komszomol-szervező hőstettéről tudomást szerzett az ezredparancsnok, s a következő levelet küldte neki: „A határon vívott elkeseredett harcokban Ön tanúságot tett a szovjet nőnek – nagy hazánk honleányának hősi jel-

leméről. Ön bátorságot, állhatatosságot és kitartást tanúsított, s ezzel teljes mértékben méltónak bizonyult a dicső komszomolista harcosok vezetőjének címére! Becsületes szolgálatáért, katonai kötelességének hősi teljesítéséért, Volkova elvtársnő, fogadja elismerésemet. Újabb harci sikereket kívánunk Önnek a hitleri Németország végső szétzúzásáért hamarosan elkövetkező harcokban."

Nagy jelentőségűek voltak a Vörös Hadsereg más frontokon végrehajtott hadműveleteiről szóló politikai tájékoztatók. Ezzel kapcsolatban a politikai osztály szigorúan ügyelt arra, hogy a legelső vonalban harcoló katonákhoz is idejében eljussanak az újságok.

Miután a hadosztály csapatai kijutottak a határra, a politikai osztály az ezredparancsnokok politikai helyetteseivel tanácskozást tartott. Összegezték a határ eléréséért vívott harcok időszakában végzett pártpolitikai munka eredményeit és kitűzték az új felvételekből eredő feladatokat. Az egész személyi állománynak meg kellett magyarázni a Vörös Hadsereg csehszlovákiai felszabadító küldetésének jelentőségét, valamint a katonák és a tisztek külföldön előírt viselkedési normáit.

A csapatok politikai apparátusa, ezeket az utasításokat teljesítve, hasonló tanácskozásokat tartott az ezredeknél, azután pedig beszélgetéseket szervezett a személyi állománnyal: Csehszlovákiáról volt szó, és arról, miként viselkedjenek a szovjet katonák egy szövetséges állam területén. Az alapszervezetek agitátorainak tájékoztató foglalkozásokat tartottak a következő témáról: „Agitációs munka a harc során és a személyi állomány magatartási normái a külföldi helységekben."

Párt- és Komszomol-gyűléseket tartottak a következő napirenddel: „A harcosok viselkedése külföldön." A kommunistáknak és a komszomolistáknak személyes példájukkal kellett befolyásolniuk minden egyes katonát, állandóan emlékeztetniük arra, hogy a szovjet katona felszabadító harcosként jött Csehszlovákiába és a lakosság iránt tanúsított magatartása e magasztos küldetésnek megfelelő legyen.

A Keleti-Kárpátok-hadműveletben sok ezer harcos, tisztes és tiszt tüntette ki magát. Nemcsak az előretolt vonalban harcoló katonák és tisztek, hanem az utászok, a híradók, a málhásállathajtók stb. is hősiességet tanúsítottak. Az utászok önfeláldozó munkája következtében a felrobbantott hidak helyén két-három nap múlva újak jelentek meg, több tucat kilométer hosszúságú utak épültek, gyorsan ártalmatlanná tették az aknamezőket. Az orvosok, az ápolónők, az egészségügyi katonák szükség esetén több napig pihenő nélkül dolgoztak, sokan közülük vérüket adták a sebesülteknek.

A tábori sebészeti kórház, amelynek vezetője Raszulov orvos őrnagy volt, azt a parancsot kapta, hogy Lutowisko faluban szervezze meg a sebesültek felvételét. Ezt a parancsot példaszerűen végrehajtották. A kórház a legelső napon 300 sebesültet vett fel, s ezek megkapták a szükséges orvosi segítséget. Öt nap múlva a kórházat Samrik faluba helyezték át, ahol nem volt a sebesültek számára alkalmas helyiség. Emellett esős idő volt, és a sebesülteket nem lehetett a szabad ég alatt hagyni. A kórház személyzete azonban gyorsan műtőt, kötözőhelyiséget,

felvételi szobát szervezett, a sebesülteket pedig priccsekkel és vaskályhákkal ellátott sátrakban helyezték el. Itt 320 főt vettek fel és mindenkit idejében orvosi segítségben részesítettek. Rjabcsuk őrnagy, a kórház vezető sebésze, öt nap alatt 38 műtétet végzett. Önfeláldozó munkájáért a kommunista orvost a Honvédő Háború Érdemrend II. fokozatával tüntették ki.

Amikor nem volt elegendő vér a szükséges vérátömlesztéshez, az ápolónők és az egészségügyi katonák saját vérüket adták e célra. Ezzel több mint 60 sebesültet mentettek meg. Elsőnek Veszelovszkij komszomolista orvos és Daglina párttag, ápolónő adott vért.

Az egész hadművelet alatt, akárcsak a Nagy Honvédő Háború minden más hadműveletében is, a kommunisták és a komszomolisták igazi élcsapat szerepet játszottak, példát nyújtottak a pártonkívüliek számára. A legjobb katonák és tisztek arra törekedtek, hogy belépjenek a kommunisták és a komszomolisták soraiba. Az 1944. szeptember–októberi harcok idején a 4. Ukrán Frontnál, a 38. és a 2. légi hadseregnél 10 480 főt vettek fel párttagnak és -tagjelöltnek, a Komszomolba pedig 6180 főt.[124]

A Keleti-Kárpátok-hadművelet előkészítése és végrehajtása során a csapatokat főként az Ukrajna nyugati területein mozgósított utánpótlással egészítették ki. Ezek között írástudatlanok és olyanok is voltak, akik azelőtt nem szolgáltak hadseregben. Az újoncokkal beszélgetéseket folytattak a háború igazságos céljairól, a szovjet embereknek a hátországban végrehajtott munka-hőstetteiről, a katonai kötelességről, a konkrét harcfeladatokról. Nagy jelentőségűek voltak a tapasztalt harcosok és a fiatal katonák találkozói, a harcokban kitűnt katonák felszólalásai. Ki kell emelni, hogy ez a munka jó eredményekkel járt. Az újoncok gyorsan beilleszkedtek a hadsereg kollektíváiba és önfeláldozóan harcoltak az ellenséggel.

Idézünk néhány példát. M. N. Kit, a 242. hegyilövész-hadosztály 900. hegyilövészezredének harcosa, bajtársával, D. V. Csekasevvel együtt, a harc közben észrevétlenül odakúszott az alegységek előnyomulását akadályozó ellenséges tüzelőállásához, lecsapott rá, elpusztított öt hitleristát és egy géppuskát zsákmányolt. Kit harcos más harcokban is merész tevékenységet fejtett ki. Kitet bátorságáért és helytállásáért a Dicsőség Érdemrend III. fokozatával tüntették ki. A kitüntetést a hadosztály parancsnoka, V. B. Liszinov vezérőrnagy a felsorakozott ezred előtt, ünnepélyes körülmények között nyújtotta át.

Szadovij vöröskatona, ugyanennek az ezrednek újonca, bátran és hősiesen harcolt. A roham alatt az elsők között tört be az ellenség lövészárkába és három hitleristát semmisített meg. A harcban tanúsított bátorságáért és merészségéért az ezredparancsnok a „Bátorságért" éremmel tüntette ki.

A Kárpátok hegyláncán való átkelésért vívott harcokban megnyilvánult a szovjet katonák magas fokú támadó szelleme, hősiessége és önfeláldozása, az ellenség szétzúzására irányuló fékezhetetlen törekvésük, s a parancsnokok hadmű-

124 Архив МО СССР, Ф. 32, оп. 11 289, д. 1765, лл. 129, 177; д. 1767, лл. 112, 149; Ф. 393, оп. 9023, д. 20, лл. 187—198; Ф. 302, оп. 4207, д. 45, лл. 241, 244, 249, 255.

vészete. Az erdős-hegyes terepen való támadó harcok idején azonban komoly hiányosságok is előfordultak, amelyek néha harcászati kudarcra vezettek. A legtöbb esetben ez azzal volt magyarázható, hogy több tisztnek nem volt meg az erdős-hegyes terepen való harcvezetéshez szükséges tapasztalata.

Az 1. gárdahadsereg Katonai Tanácsa idejekorán észlelte a harc közben előfordult hiányosságokat és megfelelő intézkedéseket tett. A hibákat gondosan elemezték a tisztikar értekezletén. A pártaktívák gyűlésein, a párt- és Komszomol-gyűléseken is megtárgyalták őket.

A személyi állománynak a támadó harcokban tanúsított magas fokú támadó lendülete, példátlan helytállása és tömeges hősiessége annak az óriási előkészítő munkának az eredménye volt, amelyet a parancsnokok, a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek végeztek. A harc közben a csapatoknál folyó pártpolitikai munka legfőbb formái és módszerei a párt- és Komszomol-gyűlések, a csoportos és egyéni beszélgetések, a röpgyűlések voltak, valamint a harcfeladat közlése a személyi állománnyal, a harcokban kitűnt katonák népszerűsítése.

Támadás közben a politikai szervek és a pártszervezetek egész munkája az adott konkrét harc politikai biztosítására irányult. Így volt ez például a 129. gárda-lövészhadosztály 33. gárdalövészezredének 2. zászlóaljánál, amely október 7-én az 1046-os magaslatért harcolt.

Október 6-án, a harcparancs átvétele után, a zászlóaljnál párt- és Komszomol-gyűléseket tartottak a következő napirenddel: „A kommunisták és a komszomolisták élenjáró szerepe a harcban." A gyűlések után alaposan fontolóra vették, hogyan osszák el a kommunistákat és a komszomolistákat az alegységekben. Valamennyi kommunista pártmegbízatást kapott.

Harc közben a zászlóalj párt- és Komszomol-szervezői a századok harcrendjében tartózkodtak: irányították az alegységek agitátorainak, pártszervezőinek és Komszomol-szervezőinek munkáját. Ennek során különös figyelmet fordítottak a harcban kitűnt katonák népszerűsítésére.

A párt- és Komszomol-szervezetek által az előkészítés időszakában, valamint a harc idején végzett munka politikailag biztosította a bonyolult harcfeladat teljesítését.

A Ruské faluért vívott harcban kiválóan helytállt H. Sz. Fatkulin alhadnagy, a 167. lövészhadosztály 520. lövészezrede 2. lövészzászlóaljának pártszervezője. Ennek a zászlóaljnak a 3. és 4. százada azt a feladatot kapta, hogy vágja el a Ruské és Veľka Poľana közti műutat. A századok kétszer is rohamra lendültek, az erős ellenséges tűz azonban a földre kényszerítette a katonákat. Az út előtt ellenséges támpont volt. Fatkulin, a zászlóalj pártszervezője és K. G. Otmahov törzsőrmester, a zászlóalj Komszomol-szervezője felszólította a kommunistákat és a komszomolistákat, hogy személyes példájukkal lelkesítsék rohamra a katonákat, és a támpont elszánt megrohamozásával teljesítsék a harcfeladatot. Ezután Fatkulin és Otmahov a harcosok közé ment, megmagyarázta a katonáknak a feladatot, értékelte a helyzetet és adott jelre rohamra indította őket. A harcfeladatot teljesítették.

Másnap ugyanez a zászlóalj Ruské irányában támadott. Az előnyomulást aka-

dályozták az erdőszélen elhelyezett német géppuskák. Azok a kísérletek, hogy a géppuskákat tüzérségi tűzzel hallgattassák el, nem jártak sikerrel. Akkor Fatkulin pártszervező arra kérte a zászlóaljparancsnokot, hogy rohamcsoportot alakítson. Ennek négy kommunista lett a tagja: I. A. Bodulin őrmester, F. V. Dolja szakaszvezető, Liszicsenkov és A. A. Zsujboroda őrmester. Maga Fatkulin előrement a géppuskásokhoz s megmagyarázta feladatukat: erős géppuskatűzzel fedezzék a rohamcsoport mozgását. A lendületes roham eredményeként sikerült kiverni a hitleristákat az erdőszélről.

A kárpáti támadó harcok szükségessé tették az agitációs és propagandamunka bizonyos átszervezését. Ez elsősorban a kis csoportok harctevékenységének biztosítására irányult.

Az agitációs munka legelterjedtebb formája az egyéni és csoportos beszélgetés volt. Ezeknek vezetésére tapasztalt katonákat, a kaukázusi harcok résztvevőit kérték fel. A 237. lövészhadosztálynál az egyik legjobb agitátor például I. P. Dudka szakaszvezető volt, az 1914–1916-os kárpáti harcok veteránja. Kora ellenére példát adott harci bátorságból és merészségből. Dudkát háromszor tüntették ki a „Bátorságért" éremmel és megkapta a Dicsőség Érdemrend III. fokozatát is.

A harcosok támadó szellemének kialakításában fontos szerepet játszottak a hadosztály- és hadseregújságok. Az újságokban megjelent anyagok politikai és katonai tekintetben egyaránt előkészítették a személyi állományt a kárpáti harcokra. Tanulságosak voltak a tapasztalt katonák és tisztek előadásai, akik jártasak voltak a hegyi harcokban. Különösen kitűnt eredményességével a 237. lövészhadosztály „Sztalinszkij Udar" („Sztálini Csapás") és a 155. lövészhadosztály „Vperjod, za Pobedu!" („Előre a Győzelemért!") című újsága. Az 1. gárdahadsereg lapja, a „Za Nasu Pobedu" (Győzelmünkért"), valamint a hadosztályújságok sok olyan anyagot közöltek, amely megmagyarázta a katonáknak, hogy a fasiszta fenevad barlangjába a Kárpátokon keresztül vezet az út.

A támadás idején az újságok nagy figyelmet fordítottak arra, hogy gyűlöletet oltsanak a katonákba az ellenséggel szemben. Oldalainkon sok anyag látott napvilágot a fasisztáknak a városokban és a falvakban elkövetett bestiális gaztetteiről. Helyi lakosok nyilatkoztak ezeken a hasábokon, és arra szólították fel a szovjet katonákat, hogy álljanak bosszút az ártatlan emberek kiontott véréért és könnyeiért.

A Kárpátokon való átkelés során a Komszomol-szervezetek egész munkája arra irányult, hogy segítséget nyújtson a parancsnokságnak a kitűzött harcfeladatok teljesítésében. Tekintettel az erdős-hegyes terepen való harctevékenység sajátosságaira, a Komszomol-szervezetek nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a komszomolistákat és a fiatal harcosokat harci ravaszságra, katonai leleményességre, ésszerű harci kezdeményezésre neveljék.

Nagy jelentőségű volt a politikai szerveknek az ellenséges csapatok bomlasztására irányuló tevékenysége. E téren a legkülönbözőbb formákat alkalmazták. Az egyik az volt, hogy a foglyul ejtett katonákat és tiszteket az ellenség mögöttes területére küldték. A hadifoglyok elmondták az igazságot az orosz fogságról,

röpcédulákat osztogattak, amelyek a hitleri Németország közelgő összeomlásáról szóltak.

Ezenkívül antifasiszta iskolákat szerveztek; továbbá nagy figyelmet fordítottak a német és a magyar csapatok konkrét anyagai alapján összeállított röpcédulák terjesztésére.

Az ellenséges csapatok bomlasztását célzó tevékenység kétségtelenül aláásta a német és a magyar csapatok politikai és erkölcsi szellemét, ellentéteket szított a magyar és a német hadsereg között, és ily módon negatív befolyással volt harcképességükre.

Nagyszabású politikai munka folyt a lakosság körében. Minden nagyobb helységben gyűléseket, röpgyűléseket, csoportos beszélgetéseket rendeztek. Idézzünk néhányat a gyűlések és beszélgetések témái közül: „A Vörös Hadsereg történelmi győzelmei", „A Vörös Hadsereg sikerei a Honvédő Háború frontjain és a lakosság feladatai", „A szovjet hátország munkája", „Az ukrán nacionalisták ellenforradalmi tevékenysége" stb.

A lakosság örömmel fogadta a szovjet felszabadító harcosokat, minden eszközzel segítette a Vörös Hadsereget abban, hogy megtisztítsa a szülőföldet a hitlerista megszállóktól. A partizánok tevékenysége is fokozódott.

A Keleti-Kárpátok tehát mögöttünk maradtak. Új, döntő harcok álltak a szovjet katonák előtt.

NEGYEDIK FEJEZET

CSEHSZLOVÁKIA FÖLDJÉN

November első napjaiban a 4. Ukrán Front csapatai, miután átkeltek a Keleti-Kárpátokon, a „Wöhler" 1. páncélos-hadseregcsoport alakulatai ellen harcoltak a Dukla–Čertižné–Csap terepszakaszon. A támadás lassan folyt. Ezt több okkal lehetett magyarázni: a csapatok fáradtak voltak a kéthónapi szüntelen harcoktól, az ellenség ellenállása megnövekedett, valamint az időjárási viszonyok is kedvezőtlenek voltak. Az esőzés következtében a folyók és a patakok kiléptek medrükből, Ungvártól és Csaptól nyugatra egyes sík területek víz alá kerültek. A csapatok manőverezési lehetőségei igen korlátozottak voltak.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a 4. Ukrán Front csapatai elé most csekély mélységű feladatokat tűzött, tekintettel arra, hogy rendkívül bonyolult természeti viszonyok között kellett harctevékenységet folytatniuk. A Frontnak az Eperjes és Kassa irányában mért csapással elő kellett segítenie a 2. Ukrán Front erőinek támadását, és annak jobb szárnyával együttműködve, fel kellett szabadítania Szlovákia legfontosabb körzeteit.

Október 26-ára a 4. Ukrán Front sávjában az 1. gárdahadsereg magasabbegységei a Michalovce–Čemerné irányban támadtak, a 18. hadsereg csapatai pedig Trebišov felé.

A frontparancsnok a helyzet sokoldalú értékelése után úgy határozott, hogy pontosan megállapítja a front csapatainak hadműveleti tervét a legközelebbi időszakra, és november 5-én jelentette elgondolását a legfelsőbb főparancsnoknak:

a) az 1. gárdahadsereg három hadtestével (nyolc lövészhadosztállyal) folytatni kell a támadást találkozó irányokban, azzal a feladattal, hogy a hadsereg kijusson a Medzilaborce–Vyšná Radvaň–Košikovce–Humenné–Michalovce terepszakaszra. A támadás során a hadsereg csapatainak el kell foglalniuk a Sanok–Baligród–Cisna–Stakčin–Sobrance vonalon vezető, alkalmas útvonalat;

b) a 18. hadsereg erőinek egy részével, legfeljebb egy lövészhadtesttel, az 1. gárdahadsereg hadműveleteivel egyidőben, meg kell tisztítani az ellenségtől a Bežovce–Čepel–Tarnovci–Szjurte körzetet. A hadsereg főerőit – két hadtestet – és a 17. gárda-lövészhadtestet (összesen tíz lövészhadosztályt) egyidejűleg kell előkészíteni a következő hadműveletre, evégből ezekkel a hadosztályokkal nem szabad aktív hadműveleteket végezni, egy részüket tartalékban kell tartani, személyi állományukat, fegyverzetüket, lőszerkészletüket pedig kiegészíteni.

A következő hadműveletet terv szerint akkor kell kezdeni, amikor az 1. gárdahadsereg kijut a Humenné–Michalovce terepszakaszra, s a következő irányokban kell végrehajtani: a 18. hadsereg – Sečovce és azután Eperjes irányában; az 1. gárdahadsereg – Medzilaborce körzetéből Stropkov, Raslavice felé.

Az új hadművelet megkezdésének hozzávetőleges időpontja: XI. 15–17.[125]

November 9-én a főhadiszállás jóváhagyta ezt a tervet, de magyarázatot követelt a front parancsnokságától arra, hogyan hajtják majd végre a kitűzött feladatot, ha a front rendelkezésére álló hadosztályok felét a hadseregek és a front tartalékába vonják ki. Ugyanakkor 15 000 főnyi menetszázadokból álló erősítést, egy páncéltörő dandárt, négy aknavető ezredet és négy rohamlövegezredet irányítottak a fronthoz.

November 14-én megérkezett a főhadiszállás új utasítása:

„Tekintettel arra, hogy a 2. Ukrán Front valamennyi erejével támadást folytat és hadműveletei szorosan összefüggnek a 4. Ukrán Front hadműveleteivel, az Ön frontja csapatainak támadását nem szabad meggyengíteni.

A főhadiszállás úgy véli, hogy az Ön által felhasznált hadosztályok mennyisége nem elegendő a Medzilaborce–Humenné–Michalovce terepszakaszra való kijutás feladatának megoldásához.

Azt az intézkedését, hogy hadosztályainak majdnem a felét a front és a hadseregek tartalékába vonta ki, a főhadiszállás úgy értékeli, hogy Ön csak saját frontjának érdekeit igyekszik számításba venni, s nem törődik szomszédjának helyzetével és a közös érdekkel.

A fent említettek alapján, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megparancsolja:

1. Legfeljebb 5–6 hadosztályt hagyjon a front és a hadseregek tartalékában, többi erejével pedig az időjárás megjavulásakor, amely lehetővé teszi a tüzérség és a légierő alkalmazását, fejlesszen ki támadást és jusson ki a Medzilaborce–Humenné–Michalovce terepszakaszra. Ha a helyzet megköveteli, akkor a tartalékba kivont hadosztályokat is vesse harcba e feladat megoldására.

2. 1944. XI. 14-én 24.00 órától a következő sávhatárt kell megállapítani a 4. és a 2. Ukrán Front között: Csapig a korábbi vonal, azután pedig Mokrance–Smolník–Turčianský Sväty Martin; az említett pontok a 4. Ukrán Fronthoz tartoznak.

3. Intézkedéseit jelentse."[126]

Ezekből az okmányokból kitűnik, a főhadiszállás határozottan követelte a 4. Ukrán Fronttól, hogy aktív harctevékenységet fejtsen ki. Még ugyanazon a napon, november 14-én, a főhadiszállás a 4. Ukrán Front állományából két hadtestet adott át a 2. Ukrán Frontnak: a 30. lövészhadtestet, amely a 144., a 151. és a 155. lövészhadosztályból állt és a 18. gárda-lövészhadtest 66. gárda- és 317.

125 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3013, д. 141, л. 2242.
226 Архив МО СССР, Ф. 132—А, оп. 2642, д. 37, лл. 107—108.

lövészhadosztályát. E két hadtestnek Miskolc irányában kellett harctevékenységet kifejtenie.[127]

A 2. Ukrán Front csapatainak az volt a feladata, hogy törjék át az ellenség védelmét, jussanak ki Hatvan körzetébe, és ezzel teremtsék meg a Budapest északról történő bekerítéséhez szükséges feltételeket. Az 1. Ukrán Front 38. hadserege ebben az időben a csehszlovák hadtesttel együtt súlyos harcokat vívott a Duklai-hágó körzetében.

A megváltozott helyzet bizonyos helyesbítéseket tett szükségessé a hadműveleti tervben.

Megkezdődött a támadás gondos előkészítése. Pártaktívákat, párt- és Komszomol-gyűléseket tartottak, megszervezték a tapasztalt harcosok találkozóit, röpgyűléseket rendeztek. A röpcédulák és az újságok anyagokat közöltek a Szovjetunió és Csehszlovákia népeinek barátságáról és közös feladatairól. Az előadók és az agitátorok beszámolókat és beszélgetéseket tartottak a csehszlovák nép megsegítéséről és arról, miként viselkedjenek a katonák ebben a baráti országban. A 4. és a 2. Ukrán Front parancsnoksága felhívással fordult a csapatokhoz, kövessenek el mindent a testvéri Csehszlovákia felszabadításának meggyorsításáért.

A pártpolitikai munka arra irányult, hogy a harcfeladatok teljesítése során biztosítsa a csapatok erőteljes támadó lendületét. A parancsnokok és a politikai munkások megbízható támaszául szolgáltak a kommunisták, akiknek száma gyorsan növekedett a csapatoknál.

A 4. Ukrán Front támadásának útjában komoly akadályt jelentettek a folyók és patakok: a Čierna Voda, a Laborc és az Ondava, a 2. Ukrán Front hadseregeinek útjában pedig a Tisza, az Ipoly és a Garam. Tekintettel e körülményre, a frontok parancsnoksága különös figyelmet fordított arra, hogy idejében ellássa a csapatokat átkelési eszközökkel és kiképezze a személyi állományt arra, miként kell végrehajtani az átkelést a hegyek közti vízi akadályokon.

A 2. Ukrán Front jobbszárny-csapatai november 7-én, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 27. évfordulója napján reggel mentek át támadásba. A háború nem törődött az ünnepekkel. Az ellenség szívósan védelmezte védősávjait. A támadás lassan bontakozott ki, naponta 3–4 kilométert nyomultak előre. November 25-én a támadást felfüggesztették: átcsoportosítást kellett végrehajtani, közelebb kellett vonni a hadtápot.

December 5-én valamennyi jobbszárny-hadsereg újra áttért az aktív hadműveletekre. Négy nap alatt az 53., a 7. gárdahadseregnek és az áttörésbe bevetett 6. harckocsi-hadseregnek és I. A. Plijev tábornok lovas-gépesített csoportjának csapatai több mint 70 kilométert nyomultak előre. December 8-án estére a lovas-gépesített csoport magasabbegységei Hugyag körzetében kijutottak az Ipolyhoz, amely mentén a magyar–csehszlovák határ húzódott, december 12-én pedig V. V. Nyikiforov ezredes 10. gárda-lovashadosztálya kis hídfőállást foglalt el a folyó túlsó partján, amelynek kiszélesítéséért súlyos harcok kezdődtek.

127 Архив МО СССР, Ф. 132—А, оп. 2642, д. 37, л. 110.

Majdnem ugyanabban az időben a 6. gárda-harckocsihadsereg állományához tartozó (parancsnok: A. G. Kravcsenko, a harckocsicsapatok vezérezredese) 9. gárda gépesített hadtest, M. V. Volkovnak a harckocsicsapatok altábornagyának parancsnoksága alatt, Ipolyság várostól délre szintén a határ közelébe ért. December 14-én a hadtest elfoglalta ezt a várost és tovább nyomult előre a hegyek közti völgyekben, északi és északnyugati irányban.

December 20-án e hadsereg 5. gárda-harckocsihadteste – hadtestparancsnok: M. I. Szaveljev, a harckocsicsapatok vezérőrnagya – menetből elfoglalta Lévát, Szlovákia egyik nagy városát. Elsőnek az I. M. Popkov őrnagy vezette harckocsizászlóalj tört be Levicébe. A felszabadított város lakói örömmel fogadták a szovjet harckocsizókat. Vörös zászlóval siettek elébük és segítettek a rejtőzködő hitleristák gyors elfogásában és lefegyverezésében.

1944 utolsó napjai alatt a 6. gárda-harckocsihadsereg, a 7. gárdahadsereg csapataival együttműködve, csapást mért a Garam és az Ipoly folyók között és december 28-án Esztergom körzetében egyesült a 3. Ukrán Front csapataival. Budapest körül bezárult a gyűrű.

December 17-én még három, a front jobb szárnyán támadó hadsereg lépte át Csehszlovákia déli határát: az Sz. G. Trofimenko altábornagy parancsnoksága alatt álló 27. hadsereg, az F. F. Zsmacsenko altábornagy vezette 40. hadsereg és Gh. Avramescu hadtesttábornok 4. román hadserege. Négy nap alatt a 27. hadsereg alakulatai elfoglalták Rimaszombatot, Délkelet-Szlovákia e nagy városát.

A szovjet csapatok hadműveleteit tevékenyen támogatták a partizánok és a helyi szlovák lakosság. Losonc város lakói például képviselőik útján értékes értesüléseket közöltek parancsnokságunkkal a német fasiszta csapatoknak e szakaszon kiépített védelmi rendszeréről. A szlovák partizánok adatokat szolgáltattak a Vörös Hadseregnek a Vág folyó menti erődítésekről, Zsolna és Pozsony városok védelmi tervéről. Sok szlovák, életének kockáztatásával nyújtott segítséget az egészségügyi katonáknak a sebesültek elszállításában, sokan dolgoztak a Vörös Hadsereg kórházaiban. Vasil Holanyč, Konora és Michal Krizina, egy szlovák falu lakói, az elkeseredett harc közben hat súlyosan sebesült katonát szállítottak él. A 68 éves Jozef Bars, ugyanannak a falunak a lakosa, tíz szovjet katonát vitt el a harctérről, s még akkor is segítséget nyújtott a harcosoknak, amikor a fején megsebesült.

A 2. Ukrán Front csapatainak sikeres hadműveletei kedvező feltételeket teremtettek a 4. Ukrán Front csapatainak tevékeny hadműveleteihez, amikor november második felében támadásba mentek át; a 18. hadsereg november 20-án, az 1. gárdahadsereg pedig november 23-án.

AZ 1. GÁRDAHADSEREG ÉS A 18. HADSEREG HADMŰVELETEI

November második feléig az 1. gárdahadsereg csapatai lényegében ugyanazokon a terepszakaszokon álltak, mint október végén. Alakulataink egyes osztagai felderítést végeztek, állásaikat javították, visszaverték az ellenség ellenlökéseit, részleges átcsoportosítást hajtottak végre.

Az ellenség ebben az időszakban minden eszközzel tökéletesítette védelmét, különösen a hegyekből és az erdőkből kivezető útvonalakat fedező támpontok megerődítésére törekedett – elsősorban tüzérségi és aknavető harceszközökkel. Az ellenség félt attól, hogy csapataink kierőszakolhatják az átkelést az Ondava folyón, ezért igyekezett megbízható védősávot előkészíteni a nyugati parton. A Baškovce–Ubrež irány miatt is aggódott, s itt még egy hadosztály harcbavetésével tömörítette harcrendjét.

A Čertižnétől nyugatra – Baškovcétől keletre húzódó arcvonalon védekező ellenséget az a veszély fenyegette, hogy az északkeletről (a Čertižné–Habura–Medzilaborce körzetből) délnyugat felé, és a keletről (a Baškovce–Choňkovce–Tibava körzetből) nyugat felé támadó csapataink harapófogójába kerül. Különösen nagy jelentőségű volt az ellenség számára az utóbbi irány, mivel ez a Kárpátok lába mentén húzódott s így elvágta a hegyek közül délre és délnyugatra kivezető útvonalakat, valamint az északról dél felé haladó földutakat, műutakat és vasútvonalakat. Tehát valamennyi utat, amelyet a visszavonulásra fel lehetett volna használni.

Az a terep, ahol a hadseregnek a bal szárnyával támadnia kellett, sikság volt, amelyen magaslatok emelkedtek, közöttük sok csatorna, vízmosás és keskeny öntözőárok húzódott. A síkságot a Lipovec, Lukavec, Okna, Čierna Voda, Laborc, Duša, Ondava, Topolya patakok és folyók szelték át. Többségüknek 2–3 kilométer széles árterülete volt. A Laborc és az Ondava folyók közötti hegyvonulatról jól be lehetett látni a keleti irányban elterülő térséget. A Topolya és az Ondava folyóktól nyugatra hegylánc emelkedett, amely sűrű erdővel borított, nehezen járható magaslatokból állt.

A föld- és műutak hálózata meglehetősen sűrűn borította a síkságot, és összekötötte a helységeket, amelyek rendszerint az útkereszteződéseknél feküdtek.

Az ellenség védelme a terep sajátosságainak figyelembevételével épült fel, és lövészárkokkal, lövészgödrökkel, néha pedig összekötő járatokkal ellátott, egyes támpontokból állt. A hitleristák, tekintettel az utak fontosságára, nagy számban alkalmazták a harckocsi és a gyalogság elleni zárakat. Különleges jelentőséget tulajdonítottak a tűzrendszer megszervezésének. Az utak mentén, a helységekben, ligetekben stb. elhelyezett tüzelőállások minden irányban oldalozó tűz alatt tartották majdnem az egész elöl elterülő térséget, a természetes és a mesterséges vízi akadályokat. A hadsereg balszárnya előtt, egészen Michalovcéig, az ellenség három védőövet rendezett be.

Az előkészítő szakaszban valamennyi fegyvernem felkészült az új vi-

szonyok közti hadműveletekre. A küszöbönálló támadás nehézségei ellenére, az 1. gárdahadsereg harcosai és parancsnokai égtek a vágytól, hogy harcra keljenek, teljesen kiűzzék az ellenséget a baráti Csehszlovákia területéről. November 7-én, a 167. lövészhadosztálynál, a legfelsőbb főparancsnok ünnepi parancsa alkalmából tartott gyűlés után, I. Sz. Goncsarov törzsőrmester azzal a kéréssel fordult a parancsnoksághoz, engedélyezze számára, hogy behatoljon a fasiszták mögöttes vonalaiba. Miután megkapta az engedélyt, Goncsarov maga mellé vette Sz. D. Szalenko őrmestert, F. I. Gyerkacs tizedest és N. N. Bagun harcost, s velük átlépte az arcvonalat. Előrehaladás közben Goncsarov aknamezőt fedezett fel. Az utászok kilenc harckocsi elleni és hét gyalogsági aknát távolítottak el. Egy liget szélén a szovjet katonák lövegekre bukkantak, és rejtett menetben tovább nyomultak előre a műút mentén. Ubrež falu északkeleti szélén egy különálló házhoz értek s itt szabályosan összerakott gyalogság elleni aknakupacokat vettek észre. Bagun harcos azt ajánlotta, robbantsák fel az aknákat, Goncsarov azonban így felelt: „Igen, felrobbantjuk, de csak az ellenséggel együtt. Inkább aknásítsuk el velük a műutat." A műutat elaknásították, és az utászok tovább indultak. A Drinovec patak partján ellenséges tüzérségi raktárra bukkantak (mintegy száz láda lőszer volt itt), amelyet őrség őrzött. A harcosok ártalmatlanná tették az őrszemet és felrobbantották a raktárt. November 10-én visszatértek alakulatukhoz, s értékes adatokat hoztak a törzsnek az ellenség tüzelőállásainak elhelyezéséről és erőinek összpontosításáról.

A sík terepen a felderítő szervek tevékenysége sokkal nehezebb volt, mint a hegyek között. Mégis sikerült rendkívül értékes adatokat összegyűjteni az ellenség védelmének jellegéről és élőerejéről.

A hadművelet megkezdése előtt az 1. gárdahadsereg arcvonalával szemben az első volnalban a 254. gyalogos-, a 97. és 191. hegyivadász-, a 100. könnyűgyalogos-hadosztály, a 82. hadosztálycsoport, az 582. őrzászlóalj, a 2. magyar hegyivadászdandár egyik zászlóalja és az 500. büntetőzászlóalj tevékenykedett – ezeket három rohamlövegosztállyal, valamint a fasiszta főparancsnokság tartalékához tartozó 101. rohamlövegosztállyal erősítették meg.

November 18-án az 1. gárdahadsereg elé a következő feladatot tűzték: a 107. és a 11. lövészhadtest erőivel törje át az ellenséges védelmet a Ruskovce–Komárovce szakaszon, semmisítse meg a szemben álló ellenséges erőket, támadjon a Michalovce–Čemerné irányban, foglalja el Michalovcét és jusson ki a Laborc folyóhoz; azután, a Michalovcétól nyugatra emelkedő magaslatokat birtokba véve, támadjon Čemerné felé; az arcvonal többi szakaszát, Medzilaborcétól egészen a Vyšná Rybnicától északra levő erdőig, a 3. hegyilövész-hadtest erőivel védje.

Az 1. gárdahadsereg parancsnoka úgy határozott, hogy hat megerősített lövészhadosztály erőivel töri át az ellenséges csapatok védelmét. A főcsapást a Horňá–Vyšná Revištia–Michalovce irányban szándékozta mérni. A Čertižné–Medzilaborce–Stakčin–Vyšná Rybnica terepszakaszon a 3. hegyilövész-hadtest magasabbegységeinek és a 271. lövészhadtestnek védekeznie kellett. A 271. hadtest november 18-án a hadsereg közvetlen alárendeltségébe került.

A hadsereg hadtestei a következő feladatokat kapták: a 107. lövészhadtest 129. gárda-, 161. és 167. lövészhadosztályának, D. V. Gorgyejev altábornagy parancsnoksága alatt, át kellett törnie az ellenség védelmét a Jasenov (kizárva) –Tibava–Sobrance szakaszon és el kellett foglalnia az Ubrežtől és Nižná Rybnicától 1 kilométerre délkeletre levő erdőt. Azután a Vyšná Revištia–Michalovce irányban kell támadnia, a nap végére ki kell jutnia a Hnojné–Hažin–Jastrabie (kizárva) terepszakaszra, a hadművelet második napjának végére pedig el kellett foglalnia Trnava prí Laborcét és Michalovcét. A hadtest megerősítésére rendelték a 31. önálló gárda-harckocsidandárt, az 1511. és a 713. rohamlövegezredet, a 24. gárda ágyús tüzérdandárt, a főparancsnoksági tartalékból a 4. és a 317. hadsereg gárda páncéltörő tüzérezredet, a 496., a 196. és a 494. hegyi-aknavető-ezredet, a főparancsnoksági tartalékból a 144., a 618. és a 276. aknavető ezredet, a 3. hegyilövész-hadtest 98. gárda tüzérezredének egyik osztályát, a 128. gárda-hegyilövészhadosztály 114. gárda páncéltörő tüzérosztályát, négy sorozatvető ezredet, a 6. hegyi műszaki-utász dandárt a főparancsnoksági tartalékból (egy zászlóalj kivételével) és az 1067. légvédelmi tüzérezredet.

A 11. lövészhadtestnek – a 30., 226. és a 276. lövészhadosztályával, M. J. Zaporozscsenko vezérőrnagy parancsnoksága alatt – a Tibava–Sobranca műút (kizárva)–Komárovce szakaszon kellett támadnia, s ennek során csapást mérnie a Komárovce–Ostrov–Blatné Remety–Lastomir irányban. A hadtest közelebbi feladata az volt, hogy foglalja el Ostrovot, az első nap végére Jastrabiét, Iňačovcét és a második nap végére jusson ki a Michalovce (kizárva)–Krásnovce–Šamudovce terepszakaszra. A hadtesttel együtt harcolt a 3. önálló páncéltörő tüzérdandár, az 1498. rohamlövegezred, a 839. tarackos tüzérezred, a 1646. és az 1506. páncéltörő tüzérezred, a 281. aknavető ezred, a 805. tarackos tüzérezred egy osztálya, egy sorozatvető ezred, a 6. hegyi műszaki-utász dandár 356. zászlóalja a főparancsnoksági tartalékból, a 15. műszaki-utász rohamdandár és a 9. önálló gépesített páncéltörő lángszórós zászlóalj.

Az volt a parancs, hogy a hadtest első lépcsőjében egy lövészhadosztály és a 15. műszaki-utász rohamdandár legyen, a második lépcsőben egy lövészhadosztály a Porúbka–Kolibabovce–Koromla körzetben, a Komárovce (kizárva) – Sentuš szakaszon pedig a 9. önálló gépesített páncéltörő lángszórós zászlóalj fedezze az arcvonalat.

A hadsereg tartaléka a 226. lövészhadosztály volt, amely a Podhorodától délnyugatra levő erdő körzetében összpontosult.[128]

A támadást megelőző öt nap alatt a csapatokat átcsoportosították a hadsereg bal szárnyára, az áttörési körzetbe. A csapatok rendszerint éjszaka, úttalan terepen mozogtak. Mégis teljesítették a parancsot. November 21-én estére a csapatok elérték a kijelölt terepszakaszt.

A 3. hegyilövész-hadtest csapatai közül V. B. Liszinov vezérőrnagy 242. hegyilövész-hadosztálya a Telepovce (kizárva)–Parihuzovce–563-as magaslat–a 657,2-es magaslat keleti lejtői–Jalová terepszakaszt foglalta el; V. F. Gladkov

128 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 488, лл. 36—37.

vezérőrnagy 318. hegyilövész-hadosztálya a Jalová (kizárva)–552-es magaslat–Stakčin–1005-ös magaslat 897-es magaslat (Ruské Bystrétől északnyugatra) sávot; M. I. Koldubov vezérőrnagy 128. gárda-hegyilövészhadosztálya a Topoľa–Kolbasov körzetben összpontosult.

I. F. Homics ezredes 271. lövészhadosztálya a Čertižné–Habura–Borov (kizárva)–542-es magaslat (Kiczara-hegy)–Ňagov (kizárva)–578-as magaslat–469-es magaslat terepszakaszon foglalt el védőállást.

A 107. lövészhadtest csapatai közül: V. I. Novozsilov ezredes 161. lövészhadosztálya Hliviština körzetében összpontosult; T. U. Grincsenko vezérőrnagy 129. gárda-lövészhadosztálya a Sobrancétól északra levő körzetben foglalta el terepszakaszát; a 167. lövészhadosztály (parancsnok: I. D. Drjahlov ezredes) és a 161. lövészhadosztály a november 22-ére virradó éjszakán egy-egy lövészzászlóaljával a peremvonalba nyomult előre, felderítés végrehajtása céljából.

A 11. lövészhadtest csapatai közül: P. M. Bezsko vezérőrnagy 276. lövészhadosztálya Komárovce körzetében foglalt el védőállást; két lövészhadosztály – a 30. (parancsnoka: V. P. Jankovszkij vezérőrnagy) és a 226. (parancsnoka: N. A. Kropotyin vezérőrnagy) a második lépcsőben tartózkodott; a Porostov–Sentuš szakaszt a 15. műszaki-utász rohamdandár szállta meg.

Az átcsoportosítás következtében a hadsereg-parancsnokságnak sikerült jelentős erőfölényt létrehoznia az áttörési szakaszon: a gyalogságnál 2,5-szerest, a tüzérségnél 5,5-szerest, a harckocsiknál 3-szorosat.[129]

Különösen fontosnak bizonyult a tüzérségi erőfölényünk. Arcvonal-kilométerenként a 107. lövészhadtest szakaszán 81, a 11. lövészhadtest szakaszán pedig 165 löveg tüzérségi sűrűséget hoztunk létre.

November 23-án 8 óra 30 perckor hatalmas erejű tűz zúdult az ellenség állásaira. Az 50 perces tüzérségi előkészítés alatt az ellenség a személyi állományban és a haditechnikai eszközökben nagy veszteséget szenvedett. A csapatok irányítása felbomlott, tüzérségi és aknavető ütegeit tüzérségünk tüze és légierőnk harctevékenysége lefogta vagy megsemmisítette.

A foglyul ejtett ellenséges tüzérek azt vallották, hogy a tűztől megkímélt tüzérségi és aknavető ütegek többsége – a tüzérségi előkészítés kezdetétől egészen addig, amíg csapataink a tüzelőállások közvetlen közelébe nem értek – a parancsnokoktól egyetlen utasítást sem kapott, mivelhogy az összeköttetés és az irányítás megszakadt.

Az 1. gárdahadsereg balszárnyán, november 23-án végzett tüzérségi előkészítés hatékonyságáról tanúskodik az ellenség 229. hegyivadászezrede egyik fogságba esett katonájának vallomása is: „Ma váratlanul és parancs nélkül kezdődött meg a visszavonulás. A századok és a zászlóaljak az oroszok tüzérségi előkészítése következtében személyi állományuknak mintegy 50 százalékát elveszítették. Néhány nappal ezelőtt a katonáknak felolvasták a hadosztályparancsnok által aláírt parancsot, amely megállapította, hogy a jelenlegi terepszakaszt az

129 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 488, л. 38.

utolsó katonáig tartani kell, amíg Kassa körzetében a téli védőöv el nem készül."[130]

A hitleristáknak azonban nem sikerült teljesíteniük ezt a parancsot. 9 óra 20 perckor, az utolsó tűzcsapás után, a 107. és a 11. lövészhadtest lövészhadosztályai és a 15. műszaki-utász rohamdandár a Jasenov–Komárovce terepszakaszról támadásba ment át. Áttörték az ellenséges védelmet, a legelső napon 5–16 kilométerre szélesítették ki az áttörési szakaszt, mélységben mintegy 11 kilométert nyomultak előre, s eközben 11 helységet szabadítottak fel.

Ki kell emelni a tüzérek önfeláldozó harctevékenységét. Az előnyomulás útvonalán csak egy műút volt. Azonkívül, az ellenség a hidakat felrobbantotta és az utakat elaknásította. A lóvontatású tüzérség és az aknavetők egy része vízben álló földutakon haladt. A vízszint derékig ért. A tüzérek a gyalogsággal együtt vagy átgázoltak, vagy alkalmi eszközökön keltek át a sok folyón, karjukon cipelve a lövegeket és az aknavetőket.

De már semmi sem tudta megállítani a nyugat felé törő szovjet harcosokat. A 161. lövészhadosztály csapatai, az ellenség ellenállását leküzdve, a legelső napon elfoglalták Ruskovce délkeleti részét, a 129. gárda-lövészhadosztály jobb szárnya kijutott a Ruskovcétól délre levő malom körzetébe, balszárny-csapatai felszabadították Gajdošt, majd az e helységtől északkeletre eső ligetért indítottak harcot; a 167. lövészhadosztály kiverte az ellenséget Sobrancéból, Nižná Rybnicából, Vyšná Revištiából, ezután Blatná Revištiáért kezdett harcot; a 15. műszaki-utász rohamdandár szívós harc eredményeként elfoglalta Blatná Poliankát, a 276. lövészhadosztály pedig Komárovcét, Ostrovot, Bunkovcét és Blatné Remetyt.

Az ellenséges védelemnek Sobrance körzetében történt áttörése során kivételes önfeláldozást és hősiességet tanúsított I. P. Petrov főhadnagy, párttag, az 1498. rohamlöveges tüzérezred egyik ütegének parancsnoka. Petrov, ütegének élén, a 276. lövészhadosztály 876. lövészezredének támadását támogatva, lendületesen betört az ellenség állásaiba. Harcosaink tűzzel és a harckocsik lánctalpaival 6 páncéltörő löveget, 9 állványos géppuskát, 9 föld-fa erődöt, egy figyelőpontot és 140 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg; 35 foglyot ejtettek.

November 24-én a támadás folytatódott. Az előre elkészített védelmi terepszakaszokról kivert ellenség nagy veszteségeket szenvedett, és sietve visszavonult. Jobb szárnya nyitottá vált, s ekkor elvágtuk a hadseregünk középső részével és jobb szárnyával szemben védekező csoportosítás számára a hegyek közül dél felé kivezető útvonalak egy részét.

A hitleristák a teljes bekerítéstől és csapataink Michalovce elé történő áttörésétől féltek, ezért a szomszédos szakaszokról átdobott néhány alegységgel sietve megerősítették a 101. hegyivadász-hadosztályt.

Az ellenségnek a Hažin körzetéből indított elkeseredett ellenlökései nem jártak eredménnyel. Csapataink gyorsan előnyomultak Michalovce felé, s ez arra

130 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 488, л. 40.

kényszerítette a német fasiszta parancsnokságot, hogy november 25-én egész hadseregünk arcvonala előtt megkezdje csapatainak visszavonását.

Ugyanazon a napon a 3. hegyilövész-hadtest magasabbegységei is megkezdték az ellenség üldözését. Az egész, 100 kilométernél hosszabb arcvonalon kibontakozott a támadás.

A 318. hegyilövész-hadosztály előrevetett osztaga, egy völgyben előnyomulva, szívós ellenállásba ütközött Sninánál, ahol az ellenség jelentősen megerődített támpontot létesített, amely fedezte a Humennéhez vezető megközelítő útvonalakat. Az osztag parancsnoka úgy határozott, megkerülő manővert alkalmaz és megsemmisíti az ellenséget. Jobbra, Snina északnyugati szélén, a 213. önálló felderítő század folytatott harctevékenységet, balra, a falu délnyugati szélén – egy lövészszázad; az állomány többi része arcból támadott. A kombinált csapás eredményeként az előrevetett osztag szétzúzta az ellenséget és elfoglalta a helységet. Napközben az osztag folytatta a támadást és felszabadította Pustát, Zemplínské Hámrét, Dlhé nad Cirochout, Modrát, estére pedig elérte Kamenice pod Cirochout. Az ellenség tartalékokat vont össze Kamenice pod Cirochouhoz és itt reggelig tartó elkeseredett ellenlökéseket intézett.

Az időközben beérkező 1331. hegyilövészezred, jobb felől szétbontakozva, csapást mért a hitleristák szárnyára, és főerőit magára vonta. Az előrevetett osztag alegységei kihasználták az alkalmat: betörtek a helységbe és az 1331. hegyilövészezreddel együtt elfoglalták.

Csapataink nyomására az ellenség kénytelen volt mind mélyebben visszavonulni nyugat felé, Humenné irányában. Eközben csapataink haladási útvonalán mindenféle akadályt emelt – műszaki zárakat, fatorlaszokat, aknamezőket –, felrobbantotta a hidakat és elárasztotta a terepet.

Humenné délkeleti szélén elég hosszú, kétíves vashíd vezetett át a Latorcán, amelynek felrobbantását az ellenség előkészítette. A híd megmentésével az I. M. Szaraicsev őrnagy parancsnoksága alatt álló 1331. hegyilövészezred 2. zászlóalját bízták meg. A zászlóalj gyors előretöréssel a hídhoz ért. Az ellenség erős zárótüzet nyitott. A szovjet harcosok ennek ellenére bátran és merészen rohamoztak. A gyalogosoknak nagy segítséget nyújtott a hadosztály felderítő századának lovas felderítő szakasza. A felderítők, Vinnyicsenko százados vezetésével, mivel a hídon nem lehetett áthatolni – a hegyek lejtőin haladva, megkerülték az ellenséget, és mélyen a hátába jutottak. A hitleristák féltek a bekerítéstől, a 2. zászlóalj arctámadásainak nyomására meginogtak és megfutamodtak. Csak a híd középső ívét tudták részlegesen megrongálni. Utászaink a hidat hamarosan helyreállították s megindult rajta a forgalom. Szaraicsev őrnagy zászlóalja elsőnek vonult be Humennére.

Az 1331. hegyilövészezred nem időzött a városban, hanem folytatta az ellenség üldözését. November 26-án elfoglalta Lieskovec és utána Štefanovce falut.

A 2. zászlóalj sikeres harctevékenysége nem volt véletlen. Ez a harcosok magas színvonalú mesterségbeli tudásának s annak a hozzáértő nevelőmunká-

nak az eredménye volt, amelyet a zászlóalj tisztjei – élükön M. I. Szaraicsev őrnagy zászlóaljparancsnokkal, I. K. Petrov hadnaggyal, a parancsnok politikai helyettesével és Sz. P. Csicsenkov hadnagy pártszervezővel végeztek.

Ki kell emelni azt a fontos szerepet, amelyet M. D. Baras ezredes 15. műszaki-utász rohamdandára játszott Michalovce elfoglalásában. Ez a dandár, a 167. és a 276. lövészhadosztálytól balra tevékenykedve, november 26-án 12 órára már Rebrinért harcolt s ellenőrizte a Michalovcéból délkeletre vezető műutat. 12 és 19 óra között elfoglalta Lastomírt, s ezáltal elvágta a Michalovcéből dél felé vezető földutat, 19 órára pedig a Michalovce–Žbince országút mentén fekvő Šamudovcéhoz ért, s így azzal a veszéllyel fenyegette az ellenséget, hogy hamarosan kijut a Mocarny–Trhoviste országútra. A dandár szüntelen előretörésével magára vonta a 167. és a 276. lövészhadosztály ellen harctevékenységet folytató ellenséges erők egy részét, s ezáltal elősegítette e két hadosztály sikeresebb előnyomulását Michalovce felé. A dandár elvágta a Michalovcéből dél és délnyugat felé vezető, valamennyi visszavonulási utat. Ezzel elősegítette, hogy a helységet gyorsan elfoglalják a 167. és az 1511. rohamlövegezred katonái.

A szovjet csapatok alkonyatkor értek Michalovce elé. Nem hagytak pihenőt az ellenségnek, hanem elszántan rohamot indítottak. Elsőnek I. I. Ljahov százados, J. A. Izjumov és A. I. Muraskin hadnagyok harckocsijai törtek be a helységbe. A nap végére teljesen megtisztították Michalovcét az ellenséges katonáktól.

Michalovce elveszítése után a hitleristák a Laborc folyó nyugati partján próbálták megszilárdítani állásaikat. Valamennyi átkelőhelyet elpusztítottak, így próbálták feltartóztatni csapataink támadását. Ekkor történt, hogy Izjumov alhadnagy, egy harckocsiszakasz parancsnoka, nagy leleményességről tett tanúságot. Megparancsolta, hogy zárják be a harckocsik nyílásait és tapasszák be a réseket. Ezután a harckocsikat a mintegy 70 méter széles folyó medrébe irányította. A harckocsizók szerencsésen elérték a túlsó partot, megtámadták az ellenséget, hídfőállást foglaltak el, s ezt azonnal felhasználták a lövész és a harckocsi alegységek átszállítására.

Az ellenség, amelyet északról a 3. hegyilövész-hadtest csapatai, délről pedig a 107. lövészhadtest alakulatai kerültek meg, kénytelen volt komolyabb ellenállás nélkül elhagyni a Snina–Humenné vasútvonal és a Vyšná Tybnica–Kaluža országút között levő erdőséget.

November 26-án estére az 1. gárdahadsereg csapatai kijutottak a Medzilaborce–Humenné vasútvonal, Zbudza–Michalovce terepszakaszra.

Humenné és Michalovce felszabadítása alkalmából hazánk fővárosában, Moszkvában tüzérségi dísztűz köszöntötte a győzteseket, a legfelsőbb főparancsnok pedig elismerését fejezte ki az 1. gárdahadseregnek.

A következő napokban a hadsereg csapatai jelentősen rosszabbodott időjárási viszonyok között folytatták a támadást. A szüntelen esőzéstől kiöntöttek a folyók és a patakok, a folyók árterületei víz alá kerültek, az utak csaknem járhatatlanokká váltak nemcsak mindenféle jármű, hanem a gyalogság számára

is. A támadás nehézségeit fokozta, hogy az ellenség a talajvíztől egyébként is alámosott terep mesterséges elárasztásához folyamodott, és felrobbantotta a hidakat. A hadsereg csapatai azonban ennek ellenére szüntelenül előnyomultak a hegyek lejtőin, s eközben kivetették az ellenséget azokról a terepsávokról, amelyeken igyekezett megvetni a lábát.

November 30-án magasabbegységeink kijutottak az Ondava keleti partjára, a bal szárnyon pedig, Slovanská Kajná körzetétől kezdve, erőik egy részével átkeltek a folyó nyugati partjára. Nagy létszámú csapatokkal kierőszakolni az átkelést egy ilyen vízi akadályon, amilyen az Ondava – nehéz vállalkozásnak látszott. Az idő azonban sürgetett. A csapatoknál különleges csoportokat szerveztek, ezek gyorsan tutajokat készítettek, csónakokat hordtak össze, néhol átkelőhelyet létesítettek. A helyi lakosság is nagy segítséget nyújtott a csapatoknak.

A 129. gárda-lövészhadosztály 325. gárdalövészezredének parancsnoksága a falusi elöljárók útján azzal a kérelemmel fordult a helyi lakossághoz, hogy nyújtson segítséget a túlsó partra való átkelés megszervezésében. Egy óra alatt a helyi lakosság által rendelkezésre bocsátott 56 csónakon átszállították a gyalogságot és a fegyvereket.

Az Ondaván való átkelés kierőszakolása után a 161., a 126. gárda-, a 167. és a 276. lövészhadosztály csapatai, valamint a 13. műszaki-utász rohamdandár további 12–18 kilométerre vetette vissza az ellenséget. December 6-án a Sačurov–Sečovská Poľanka–Kravrany–Bačkov–Ternavke sávtól nyugatra levő magaslat és erdővonulat közvetlen közelébe értek. Az ezután következő napokban a hadsereg csapatai helyi jellegű harcokat folytattak ezen a terepszakaszon, azután azt a feladatot kapták, hogy ideiglenesen védelembe menjenek át.

A támadás 14 napja alatt a hadsereg több mint 100 kilométer széles arcvonalon 30–65 kilométert nyomult előre. Több mint 270 helységet szabadított fel, köztük Michalovcét és Humennét.

De mi történt november harmadik harmadában a 18. hadsereg szakaszán? A 18. hadsereg új parancsnoka, A. I. Gasztyilovics vezérőrnagy, a frontparancsnok utasítását teljesítve, november közepén kidolgozta a támadás tervét.

Áttörésre a Csaptól északra levő szakaszt szemelték ki, amelyet a 17. gárdalövészhadtest foglalt el. A csapást nehezen járható, mocsaras terepen kellett mérni, viszont olyan helyen, ahol az ellenség legkevésbé számíthatott rá.

Az áttörés 5 km széles szakaszán, átcsoportosítás révén, arcvonal-kilométerenként mintegy 145 löveg tüzérségi sűrűséget sikerült elérni. Bár az általános erőviszonyok nem mutattak ilyen nyomasztó fölényt, a sikert a csapások meglepésszerűségével, a támadás gondosan megtervezett tüzérségi előkészítésével és támogatásával biztosították. A tüzérségi előkészítést megkönnyítette az a körülmény, hogy a mocsaras terepen az ellenség nem rendezhetett be összefüggő, mély lövészárok-rendszert, hanem inkább a helységek környékén összpontosult, amelyek szárazabb terepen voltak, és így támpontokká alakíthatták őket.

A 18. hadsereg csapását V. N. Zsdanov repülő altábornagy 8. légi hadserege

400 repülőgépének kellett támogatnia. Ezeknek bevetését kissé sajátos módon tervezték meg. A légierő nem közvetlenül az áttörési szakaszon mért csapást, hanem a következő feladatot kapta: akadályozza meg, hogy az áttörési szakasztól 6–10 kilométerre északra levő ellenséges páncéloscsapatok a 17. gárda-lövészhadtest szárnya ellen intézzenek ellenlökést. A légierő nagyszerűen megbirkózott ezzel a feladattal.

November 20-án reggel az ellenség még nem számított arra, hogy az Ungvártól délnyugatra levő széles, mocsaras síkság elkeseredett harc színterévé válik. 9 órakor mennydörgésszerű robaj reszkettette meg a völgyet. A 45 perces tüzérségi előkészítés igen sikeres volt. Amikor a tüzet az ellenséges állások mélységére irányították át, gyalogságunk – harckocsik és rohamlövegek kíséretében – az ellenség peremvonala felé tört. A tüzérségi előkészítés eredménye, mint kiderült, majdnem ugyanolyan volt, mint az 1. gárdahadsereg arcvonalszakaszán. A hitleristák élőerőben nagy veszteséget szenvedtek. Ez azonban nem jelentette azt, hogy az ellenség védelme ebben a körzetben gyenge lett volna. Felhasználta a védelem mélységében, a magaslatokon láncszerűen húzódó falvakat, s támpontokká változtatta őket. Amikor gyalogságunk és harckocsijaink leküzdötték az első védelmi állásokat, az ellenség ezeken a támpontokon igyekezett megvetni a lábát, s tűzzel árasztotta el a mocsaras síkságon keresztül a településekhez vezető valamennyi utat.

Az utak hiánya azonban nem lehetett akadály a 18. hadsereg csapatai számára, amelyek korábban a Kárpátokban folytattak harctevékenységet. Lövészalegységeink, segítséget nyújtva a tüzéreknek az ingoványos talajba süppedt ágyúk kiemelésében, áthaladtak a mocsáron, beszivárogtak a hitleristák támpontjai között levő hézagokba és sokat közülük bekerítettek. A hadsereg csapatai azután, erőik egy részét a bekerített helyőrségek felszámolására hátrahagyva, folytatták az üldözést. Egyes szakaszokon az ellenség megpróbált ellenlökést indítani, de nem sikerült meglassítania támadásunk ütemét.

A támadó gyalogság és harckocsik már az első órában 2–3 kilométer mélységben benyomultak az ellenség állásaiba. Ezután pedig, a siker kifejlesztése érdekében, a hadseregparancsnok harcba vetette tartalékát: egy harckocsidandárt. A nap végére az áttörést szélességben majdnem 15 kilométerre, mélységben pedig 16–17 kilométerre fejlesztették ki.

Nehezebb helyzet alakult ki I. I. Melnyikov vezérőrnagy 95. lövészhadteste támadási sávjában. A hadtest magasabbegységei erős ellenállásba ütköztek.

A 351. lövészhadosztály szakaszán gyalogságunk előrevetett alegységei bekerítették Jovra falut, melynek nyugati részéből kiverték az ellenséget. Többször is megkíséreltük teljesen szétzúzni az ellenséges csapatokat ebben a helységben, ez azonban nem járt sikerrel. A kőépületekben elhelyezett ellenséges tűzeszközöket tüzérségünk és légierőnk nem tudta elhallgattatni. Az ellenséges tűz dacára a gyalogos harcosok lépésről lépésre előrenyomultak. A tüzérségi lövegek kezelőszemélyzete is bátran küzdött. A lövegek közvetlen irányzással a kőerődítések lőréseire, a házak ablakaira és padlásaira tüzeltek.

Másnap reggel a hadtest csapatai és magasabbegységei feltartóztathatatlanul nyomultak tovább előre. Az ellenség ellenállását leküzdötték, a fasiszták védelmét áttörték.

A 95. lövészhadtest november 21-én estére főerőivel kijutott a Csap–Michalovce országút terepszakaszra. Emellett a 24. lövészhadosztály elfoglalta az Iňačovce–Senné sávot, a 351. lövészhadosztály pedig a Palin–Stretava–Pavlovce nad Uhom terepszakaszt.

A 2. gárda-légideszanthadosztályt eredetileg a 17. gárda-lövészhadtest alá rendelték a Sátoraljaújhely ellen indítandó támadáshoz. Egy nappal később azonban helyette a 237. lövészhadosztály került a 95. lövészhadtest állományába. A hadosztály parancsnoka M. G. Tyetyenko ezredes volt.

A hadsereg magasabbegységei, a támadást továbbfejlesztve, kijutottak a gyors sodrú és meredek partú Laborc folyóhoz. Az ellenség itt erős ellenállást fejtett ki. Menetből nem sikerült kierőszakolni az átkelést. A november 23-ra virradó éjszakán a hadosztály főerői elérték a folyó bal partját, és hozzáfogtak az átkelés előkészítéséhez.

A csapatok megindulási állását hatalmas töltések és homokdombok zárták el. A tüzérség és a hadosztály második lépcsője a Senné–Stretava–Stary Mlyn körzetben levő erdőben és bozótban összpontosult. A folyóhoz vezető rejtett megközelítő útvonalakat felhasználták arra, hogy faanyagot szállítsanak a helyszínre és rohamhidakat verjenek.

Az átkelés kierőszakolásának előkészületei erős ellenséges tűzben folytak. Az előkészítést Ivan Ankugyinov alezredes, az 1157. lövészezred tapasztalt parancsnoka irányította, aki már több ízben kitüntette magát a harcokban. A veszéllyel mit sem törődve, mindig a legfelelősségteljesebb szakaszokon jelent meg. Egy ellenséges golyó leterítette a bátor tisztet. Ankugyinovot bátorságáért és személyes vitézségéért halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[131]

Az ezred katonáinak nagy fájdalmat okozott szeretett parancsnokuk halála. Megesküdtek, hogy halálát megbosszulják az ellenségen. – És álltak szavukat, elsőnek erőszakolták ki az átkelést a Laborc folyón, betörtek az ellenség állásaiba és sok hitleristát megsemmisítettek.

Az ellenség tűzrendszerének elhallgattatása és a folyón való átkelés biztosítása céljából a lövegekkel közvetlen irányzásra alkalmas tüzelőállásokat foglaltak el. Légvédelmi lövegeket is beosztottak a tüzércsoportok állományába. Az utász alegységek az előre elkészített hídalkatrészeket – pilléreket, hídburkolatot – az építésre kerülő hidak színhelyére szállították és rejtett helyeken gyűjtötték össze.

Éjszaka a 351. lövészhadosztály felderítői jelentették, hogy az ellenség a főerőit az Ondava folyó szakaszára vonja vissza. Ugyanilyen értesülések érkeztek más hadosztályoktól is. A hadtestparancsnok kiadta az utasítást, hogy

131 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 2, л. 195.

kezdjék meg az átkelést. A Laborc folyón vert pontonhidakon átvonultak az előrevetett zászlóaljak.

Meg kell jegyezni: a hitleristáknak az Ondava folyó mögé való visszavonulása nem előre átgondolt manőver következménye volt. A dolog úgy állt, hogy az előző napon rendkívül erős, záporszerű eső volt a Laborc, az Ondava folyó felső szakaszán és a szomszédos hegyi körzetekben. Roppant vízár hömpölygött alá, a folyók kicsaptak medrükből és nagy területeket fenyegettek elárasztással. A katasztrófa elkerülése végett kezdte meg az ellenség a csapatok visszavonását nyugat felé.

A helyzet egy csapásra megváltozott. Azokhoz az akadályokhoz, amelyek a támadás kezdetén a csapataink előtt álltak, egy újabb is járult: a Laborc és az Ondava kiöntött medréből, elöntötte a síkságokat és a völgyeket. 8–10 kilométer széles, összefüggő víztömeg borította a tájat. Az átkelés ezen az akadályon nehéz feladat volt, és a legalaposabb előkészítést tette szükségessé. Különös gondot okozott az átkelési eszközök biztosítása. Amit utászaink előkészítettek, azt a szilaj áradat majdnem kivétel nélkül elsodorta. Sok hidat, amelyet a hadművelet során fel akartak használni, szintén lerombolt a víz.

A helyzet erős súlyosbodása ellenére, a hadtestparancsnokság mégis úgy döntött, hogy minél hamarább megkezdi a hadműveletet, avégből, hogy a visszavonuló ellenséget üldözve, közvetlenül a sarkában haladva betörjön a következő védőövbe. A hadtest műszaki főnöke azt a parancsot kapta, hogy sürgősen biztosítsa a tervezett hídszerelvények Vajany falu körzetébe szállítását, és verjen hidat a Laborc folyón a 351. és a 237. lövészhadosztály számára. A 24. lövészhadosztály parancsnokát arra utasították, hogy hadosztálya csapatainak átkelése érdekében állítsa helyre a Palín körzetében levő hidat.

A csapatok gyorsan előnyomultak az Ondava bal partján levő azon helységekbe és ligetekbe, amelyeket nem öntött el a víz. Az ellenség az Ondava jobb partján emelkedő magaslatokon foglalt el védelmi terepszakaszt, és tüzérségi tűzzel árasztotta el a mi kezünkön levő partot.

Ebben az időben I. J. Petrov hadseregtábornok, a front parancsnoka, Vajany körzetébe érkezett. Melnyikov vezérőrnagy, a 95. lövészhadtest volt parancsnoka, az alábbiak szerint emlékszik vissza erre az eseményre.

Petrov hadseregtábornok megszemlélte a Laborc folyón vert hidat. Elhatározta, megvizsgálja az Ondava áradásának méreteit, és mérlegeli annak lehetőségét, vajon ki lehet-e erőszakolni az átkelést ezen a hatalmas vízi akadályon. Én jelentettem a Laborcon és az Ondaván való átkelésre vonatkozó elképzeléseimet.

– Hogy jó-e vagy rossz az ön terve, egyelőre nem akarom eldönteni – jegyezte meg Petrov. – Inkább tisztázzuk a dolgot a helyszínen.

Kucany körzetében, az elárasztott területen meglehetősen magas töltés húzódott nyugat felé. Itt sok híd is volt. A hitleristák, visszavonulásuk során nem tudták teljesen lerombolni őket. A cölöpök (pillérek) épek voltak, csak a hidak burkolatát rombolták le.

A töltésen serény munka folyt. A 351. lövészhadosztály utászai állították

helyre a megrongált hidakat. Az ellenfél igyekezett megakadályozni a helyreállítási munkát, tüzérségi tűzzel árasztotta el a töltést.

– Bizony, ezt nem köszönik meg nekünk az utászok – jegyezte meg a frontparancsnok. – Csak még hevesebb tüzet vonunk rájuk – folytatta, s meghagyta a kíséretében levő tiszteknek és tábornokoknak, hogy rejtett menetben haladjanak tovább.

Elértünk az első lerombolt hídhoz. Körülbelül tíz utász dolgozott itt: talpfákat fektettek a pillérekre. Kopogtak a fejszék, sivítottak a fűrészek. A közelben három katona kötélhurokkal egy óriási tölgyfarönköt vonszolt a parton. Nyoma a víz alatt álló liget felé vezetett. Látszott, hogy az utászok erejük fogytán vannak, de kitartóan, lépésről lépésre tovább haladtak terhükkel.

– Csuda formás rönkfa! Középső talpfának keresve sem lehet jobbat találni! – mondta Petrov tábornok, és egy szempillantás alatt a katonák mellett termett. – Nosza, testvérek, próbáljuk meg négyesben, így talán könnyebben megbirkózunk vele – szólt a parancsnok kissé kihívóan csengő, szelíd basszushangon. – Egy, kettő – fogd meg!

A már-már megtorpant utászok a tábornokkal együtt megragadták a kötelet, és „Egy, kettő – fogd meg!" kiáltások közepette felvonszolták a rönköt a töltésre. Néhány perc múlva az már a pilléreken feküdt.

Eközben a lövedékek egyre közelebb csapódtak be. Egy nagy űrméretű gránát a híd közelében robbant. Két katona megsebesült. Mindenkit aggodalom fogott el a frontparancsnok élete miatt. Én azt ajánlottam, hogy menjen vissza, ő azonban hallani sem akart róla.

A katonák is nyugtalankodni kezdtek. Egy idősebb harcos odalépett a tábornokhoz, és tolmácsolta társainak azt a kérését, hogy elsősorban a saját biztonságára gondoljon.

– Mi tehát hátramenjünk, ti pedig a tűzbe? Nem való ilyesmit ajánlani egy tábornoknak, testvér – felelte szigorúan Petrov.

A bajuszos katona szigorú arcot vágott.

– Hát én meg ezt mondom a tábornok elvtársnak – jelentette ki –, itt én vagyok a rangidős, és legyen szíves engedelmeskedni: kérem, vonuljon fedezékbe. Egyelőre szépen mondom, de könnyen parancsolhatok is. Nálunk szigorúan veszik az ilyesmit.

– Jó, jó – állott rá Petrov tábornok –, csak azt mondd meg, kivel van szerencsém beszélgetni?

– Prohorov őrvezető, utászparancsnok vagyok. Az elvtársban pedig kit tiszteljek?

– Petrov hadseregtábornok, frontparancsnok vagyok.

Petrov jelt adott a jelenlevőknek, hogy vonuljanak a töltés mögé, és már ott folytatta a beszélgetést:

– Hát ilyen Prohorov, az orosz katona. A Volgától a Kárpátokig nyomult előre. Már a Kárpátok is mögöttünk van, ő Berlin felé tör, de a mellén egyetlen kitüntetés sincs, csak a sebesülések nyomai.

– Az utász a legbékésebb foglalkozás – jegyezte meg valaki a jelenlevők közül.

– Háborúban nincs békés foglalkozás. Ami pedig a küszöbönálló hadművelet fontosságát illeti – folytatta Petrov –, értékelésünk érvényes marad. Le kell küzdeni ezt az öt-hét kilométer széles vízi akadályt. Kétszer akkora, mint a Dnyeper! Azok a csapatok, amelyek meg tudják valósítani ezt a feladatot, a legnagyobb dicséretet érdemlik, azok az emberek, akik ilyen hőstettet visznek véghez, a legmagasabb kitüntetésre méltóak.

Ekkor jelentés érkezett arról, hogy a töltés első hídját teljesen helyreállították.

– Hát itt vannak az első hősök. Derék legény ez a Prohorov! – jelentette ki a frontparancsnok, és utasítást adott, hogy az utászt terjesszék fel kitüntetésre.

Egész éjjel folyt a támadás előkészítése. November 26-án reggelre helyreállították a gáton átívelő hidakat, és a 351. lövészhadosztály csapatai, a tüzérség és az aknavetők erős tüzétől támogatva, kiverték az ellenséget Sirnek és Imbreg helységekből, a 241-es és a 275-ös magaslatról, majd Ujlak és Jastrabie falvak felé fejlesztették ki a támadást.

Az erők egy része átkelt a folyón. A 237. lövészhadosztály parancsnokságának sikerült néhány századból álló, kisebb osztagokat átvetnie a Latorca torkolatának körzetében, Zemplintől északra, a túlsó partra.

A 24. lövészhadosztály a vasúti hídon juttatta át előretolt alegységeit az Ondava jobb partjára. Az alegységek egy része halászbárkákon kelt át a folyón, a hídtól északra és délre. Miután az Ondava jobb partján hídfőállást foglaltak el, a 24. lövészhadosztály a 351. lövészhadosztállyal együttműködve, Trebišov irányában fejlesztett ki támadást.

Az ellenség gyenge ellenállást tanúsított és a hegyek irányában vonult vissza. A 95. lövészhadtest magasabbegységei, e körülményt felhasználva, a következő irányokban kezdték meg az ellenség üldözését: a 24. lövészhadosztály északról Trebišov felé és erőinek egy részével Sečovce felé; a 351. lövészhadosztály Úpor–Uhorsky Žipov vasútállomás és azután Kerestúr felé, erőinek egy részével pedig Trebišov felé; a 237. lövészhadosztály Kolbaš felé fejlesztett ki támadást.

November 26-án délután a 24. lövészhadosztály csapatai felszabadították Trebišovot. A lakosok örömmel fogadták a szovjet harcosokat.

A 24. és a 351. lövészhadosztály alakulatai folytatták az ellenség üldözését Trebišovtól nyugatra, azzal a céllal, hogy a Sečovce–Veľké Ozorovce–Egreš–Uhorský Žipov sávon elvágják a hegyek közé vezető visszavonulási útvonalakat. Az üldözés azonban lassan folyt. Az ellenség erős ellenállást fejtett ki, és a 95. lövészhadtest csapatainak támadását fel kellett függeszteni.

November végén tehát a front csapatai, miután teljesítették a feladatot, kénytelenek voltak az elért terepszakaszokon megerősíteni állásaikat. Fel kellett készülni az újabb támadó hadműveletekre.

A hónap végén változások történtek a 4. Ukrán Front állományában.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának döntése értelmében a 38. hadsereg, amely három lövészhadtestből (kilenc lövészhadosztályból), a csehszlovák hadtestből, a 135. ágyús tüzérdandárból, a 491. aknavető ezredből, az 1663. páncéltörő tüzérezredből, a 83. gárda-aknavetőezredből, a 12. harckocsiezredből, a 39. műszaki-utász dandárból, az 1954. légvédelmi tüzérezredből, a 8. és a 37. páncélvonatból állt, 1944. XI. 29-én 24.00 órától az 1. Ukrán Front állományából a 4. Ukrán Fronthoz került át. Ezzel kapcsolatban új sávhatárokat állapítottak meg a frontok között: Przemyšl–Jaslo–Bochnia–Niepołomice–Babice–Sosnowiec–Opole; Jaslo, Bochnia és Opole kivételével valamennyi helység a 4. Ukrán Front sávjába tartozott.[132]

Ezt a döntést azért kellett meghozni, mert az 1. Ukrán Frontot a berlini irányba helyezték, a 38. hadsereget pedig továbbra is a Csehszlovákia felszabadítását célzó hadműveletekre szánták.

November 30-án a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a következő parancsot adta a 4. Ukrán Front parancsnokának:

„1. A front bal szárnyával és közepével folytassa a támadást, azzal a feladattal, hogy legkésőbb 1944. december 12–15-én foglalja el a Zborov–Bardejov–Eperjes–Kassa terepszakaszt. A továbbiakban a Nowy Targ általános irányban fejlesszen ki támadást és a balszárny erőinek egy részével Poprad felé.

2. A 38. hadsereget elő kell készíteni a támadásra, azzal a céllal, hogy az 1. Ukrán Front bal szárnyával együttműködve, legkésőbb 1945. január elején foglalja el Krakkót.

3. A jelen direktíva végrehajtására vonatkozó elképzeléseit a határidők és a terepszakaszok szerinti hadműveletek tervével együtt legkésőbb 1944. december 3-ig terjessze fel."[133]

December 3-án Petrov hadseregtábornok jelentette a főhadiszállásnak a direktíva végrehajtására vonatkozó elképzeléseit.

„Az első feladat teljesítését, a Zborov–Bardejov–Eperjes–Kassa sáv elfoglalását, a következőképpen szándékozom megvalósítani:

Az 1. gárdahadsereg két hadtest erőivel (öt lövészhadosztály), a hadsereg alá rendelt valamennyi megerősítéssel együtt, a Sečovská Poľanka–Sečovce körzetből a Sečovce–Bidovce–Kassa út mentén támadást intéz az ellenség ellen, azzal a feladattal, hogy az első nap végére áthaladjon az erdőn és kijusson a Herľany–Svinica terepszakaszra. Mivel a terepviszonyok nem teszik lehetővé nagy erők azonnali szétbontakozását, az első napon a hadsereg két lövészhadosztállyal támad (mindegyik lövészhadtestből egy-egy). Az erdőből kiérve, mindkét hadtest harcba veti főerőit és a 11. lövészhadtest Kassa felé támad, azzal a feladattal, hogy az ötödik nap végére elfoglalja Kassa északi

132 Архив МО СССР, Ф. 48—А, оп. 1795, д. 16, л. 10.
133 Архив МО СССР, Ф. 132—А, оп. 2642, д. 37, л. 123.

részét, a 3. hegyilövész-hadtest pedig a Herľany–Torysa folyó terepszakaszról északra fordul és Eperjes irányában támad.

A támadás második napjának reggelén a 107. lövészhadtest (három lövészhadosztály) a Nižný Hrabovec–Sačurov körzetből támadásba megy át a Čemerné–Hanušovce nad Topľou irányában azzal a feladattal, hogy a hadsereg támadása ötödik napjának végére elfoglalja a Hanušovce nad Topľou–Zlatá Baňa terepszakaszt. Azután, a 3. hegyilövész-hadtesttel együttműködve, vegye birtokba az Eperjes–Kapusany terepszakaszt.

A 11. lövészhadtest Kassa elfoglalása után a front tartalékába kerül.

A 18. hadsereg valamennyi erejével (hat lövészhadosztály), az 1. gárdahadsereggel egyidőben, két lépcsőben támadva, a Silvaš–Slanec–Krásna nad Hornádom–Kassa irányban mér csapást, azzal a feladattal, hogy a hadművelet első napjának végére elfoglalja a Slanec–Slanská Huta terepszakaszt.

A továbbiakban, az 1. gárdahadsereg balszárny-hadtestével együttműködve, az ötödik nap végére délről és délkeletről mért csapással el kellett foglalni Kassát.

Abban az időszakban, amikor az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg teljesíti az első feladatot, a 38. hadsereg az elfoglalt terepszakaszon marad, hogy az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg előnyomulása során kialakuló helyzetet kihasználva, bal szárnyával kijusson a Zborov–Bardejov terepszakaszra.

A 38. hadsereg által elfoglalt, valamint az eperjes–kassai terepszakaszt – amelyre az 1. gárdahadseregnek és a 18. hadseregnek kell kijutnia – a következő hadművelet megindulási sávjának tekintve, az Ön által kitűzött további feladat végrehajtása így valósul meg:

a) a 38. hadsereg, az 1. Ukrán Front balszárny-csapataival együttműködve, hat lövészhadosztályból álló csapásmérő csoportosításával áttöri az ellenség védelmét a Jasło és Zmigród Nowy közti szakaszon (a szakaszt helyszíni szemrevételezés által kell pontosan megállapítani) és a Gorlice–Nowy Sącz irányban főcsapást mérve, a támadás 4. napjának végére kijut a gorlicei terepszakaszra.

Azután a hadsereg a Nowy Sącz–Wieliczka–Krakkó irányban támad. A Nowy Sącz-i terepszakaszra a hadsereg a hadművelet 10–12. napjára jut ki;

b) az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg megindulási körzete a következő támadáshoz: az előbbi számára – Eperjes, az utóbbi számára – Kassa körzete.

Valamennyi hadseregnél a hadművelet első ütemének a Nowy Sącz–Stará Ľubovňa–Poprad terepszakasz elérését tekintem.

A Nowy Sącz–Stará Ľubovňa terepszakaszig a 38. hadsereg – az 1. Ukrán Front csapataival együttműködve, lényegében az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg harctevékenységétől függetlenül – támad majd.

A Nowy Sącz–Stará Ľubovňá–Poprad terepszakasztól kezdve a 18. hadsereg hadműveletei önálló jelleget öltenek, az 1. gárdahadsereg pedig szoros együttműködésre lép a 38. hadsereggel. Ugyanezen a sávon észak felé történő mozgással meg lehet erősíteni a 38. hadsereget.

A hadművelet következő üteme: a csapatok kijutása a Bochnia–Kasine

Wielkia–Nowy Tag terepszakaszra, a 18. hadsereg számára pedig Ružomberokig. A jelenlegi ütemben és mindvégig változatlanul fennmarad az együttműködés a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg között.

A hadművelet utolsó üteme és végső terepszakasza: a 38. hadsereg számára Krakkó, a többi hadsereg számára pedig a Visztula és az Odera völgye, egészen Moravská Ostraváig."[134]

December 3-án a főhadiszállás jóváhagyta ezt a tervet. A frontparancsnok még aznap a következő feladatot tűzte az 1. gárda- és a 38. hadsereg elé:

„1. Az 1. gárdahadsereg az alárendelt megerősítésekkel együtt készítsen elő támadást Kassa irányában a 3. hegyilövész-hadtest (három lövészhadosztály) és a 11. lövészhadtest erőivel (két lövészhadosztály), evégből mindkét hadtestet a Sečovská–Poľanka–Sečove–Parchoviany–Horovce körzetben kell összpontosítani, majd a Dargov–Klečonov–Bidovce–Kassa irányban főcsapást mérve, el kell foglalni Kassát, utána pedig Eperjest.

A Herľany–Nižná Kamenica–Svinica terepszakasz eléréséig a támadást két lövészhadosztálynyi erővel a műút mentén kell folytatni, mindegyik lövészhadtestből egy-egy hadosztállyal.

A Herľany–Nižná Kamenica–Svinica terepszakasz elérése után harcba kell vetni a hadtestek főerőit a következő feladatokkal: a 11. lövészhadtest a 18. hadsereggel együttműködve folytassa a támadást Kassa irányában és keletről mért csapással foglalja el Kassát; a 3. hegyilövész-hadtest a Torysa folyó terepszakaszáról forduljon Eperjes irányába, foglalja el Eperjest.

A Herľany–Nižná Kamenica–Svinica terepszakaszt a támadás első napjának végére el kell érni és legkésőbb a támadás ötödik napjának végére el kell foglalni Kassát, a 3. hegyilövész-hadtest pedig jusson ki a Ploské–Bohdanovce–Bretejovce körzetbe.

A 107. lövészhadtest a Kučin–Sačurov–Nižný Hrusov körzetben összpontosuljon, és álljon készen arra, hogy támadásba menjen át Čemerné–Eperjes irányban.

A 107. lövészhadtest hadműveleti készenlétének időpontja: a támadás második napjának reggele.

Legkésőbb a támadás ötödik napján el kell érni a Hanusovce nad Topľou–Zlatá Baňa terepszakaszt.

2. A 18. hadsereg, korábbi megerősítő csapataival, az 1. gárdahadsereggel egyidőben mérjen csapást főerőivel a Silvaš–Slanec–Krásna nad Hornádom–Kassa irányban, egy lövészhadtestet a második lépcsőben tartva.

A hadsereg második lépcsőjét a Ruskov–Bohdanovce–Vyšná Myšľa terepszakaszról kell harcba vetni.

A támadás első napjának végére el kell foglalni a Slanec–Slanská Huta terepszakaszt.

134 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3013, д. 141, лл. 288—293.

A továbbiakban, az 1. gárdahadsereg balszárny-hadtestével együttműködve, nyugati irányban indított támadással legkésőbb a támadás ötödik napján dél és délkelet felől mért csapással el kell foglalni Kassát.

Kassa elfoglalása után Spišské Podhradie irányában kell támadást tervezni.

3. Az 1. gárdahadseregből a hadművelet kezdetére Trhovište körzetében tartalékban kell tartani a 11. lövészhadtest egyik lövészhadosztályát, a 11. lövészhadtestet pedig Kassa elfoglalására kell irányítani.

4. Mindkét hadsereg támadását kedvező időjárási viszonyok esetén a 8. légi hadsereg támogatja."[135]

A front és a hadsereg parancsnoksága világosan számot vetett azzal, milyen nehézségekkel járnak a Kassa körzetében elkövetkező harcok. Hogy áttörjenek Kassához, ehhez előbb át kellett kelni a Hegyalja-hegyláncon. A támadás téli időben folyt. A völgyek latyakosak voltak, az utak járhatatlanok, szél fújt; a hegyek között pedig néha 20–25 fokos fagyot mértek. A terep erdős. Kerekes járművek közlekedésére alkalmas utak sehol sem voltak. Az ellenség állásai felől számos uralgó magaslat volt a terepen.

Az ellenséges csapatok a „Gizella" védővonalat foglalták el. A hitleristák arra számítottak, hogy egész télen kitartanak ebben az állásban, míg csak meg nem kapják a Führer által ígért „szupertitkos" és „szupererős" fegyvert. Ez arra lett volna hivatott, hogy a háború alakulását „Nagy-Németország javára" változtassa meg, amint azt a goebbelsi propaganda ígérte. Teljesen kiépített lövészárkok, fedezékek, összekötő árkok, tartós tüzelőállások, drótakadályok, aknamezők voltak az állásban – mindent előkészítettek a szilárd és tartós védelemre. A „Gizella-állás" peremvonalához vezető megközelítő útvonalakat kitűnően be lehetett látni, magát a védővonalat pedig terjedelmes erdőség takarta el a figyelő szem elől.

Megkezdődött a támadás előkészítése. Az 1. gárdahadsereg csapatait sorkatonai és tiszti állománnyal, fegyverzettel egészítették ki, élelmiszerkészleteket tartalékoltak, kicserélték a felszerelést, növelték a málhásló-állományt. A személyi állománnyal kidolgozták a téli időszakban, erdős-hegyes terepen való támadás feladatát. A tiszti állomány a küszöbönálló harcok feltételeit tanulmányozta.

A támadás küszöbén a hadsereg csapatai részleges átcsoportosítást hajtottak végre. December 3–5. között a 3. hegyilövész-hadtest, miután az Ondava folyó menti védelmi terepszakaszt a 271. lövészhadosztálynak adta át, Kraviany és Bačkov helységek térségében összpontosult.

Az 1. gárdahadsereg közelgő támadásának sávjában az ellenség 49. hegyivadász-hadteste védekezett – „régi ismerősünk". 1942 őszén Konrad tábornok parancsnokságával ennek a hadtestnek a katonái rohamozták meg a Kaukázusi-hegylánc hágóit. Támadásukat a 3. hegyilövész-hadtest alakulatai tartóztatták fel, parancsnokuk K. N. Leszelidze vezérőrnagy, azután pedig G. N. Perekresz-

135 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 608, лл. 19—23.

tov ezredes volt. Az „Edelweiss" hadművelet akkor kudarcot vallott, a hitleristáknak nem sikerült áttörniük a Kaukázusontúlra. Most pedig szerepet cseréltünk: az ellenség alpesi csapatai védekezésre szorultak a hegyek között.

December 7-én a 128. gárda-hegyilövészhadosztály előrevetett alegységei harcfelderítést végeztek Bačkov irányában. Megállapították, hogy Bačkov a „Gizella-állás" fővédőövétől jelentősen előrehelyezett erős védelmi támpont.

December 8-án folytatódott a harcfelderítés. Ez lehetőséget nyújtott az ellenség tűzrendszerének felfedésére, az alapvető célok bemérésére.

A Bačkov körzetében ejtett foglyok révén újabb értesüléseket szereztünk az ellenséges védelem rendszeréről. A különböző alegységekből való foglyoknak feltett keresztkérdésekből sikerült megállapítani, hogy az ellenség nem számít a szovjet csapatok nagyszabású támadására ezen a szakaszon, a harcfelderítést részleges, helyi hadműveleteknek tekinti, amelyeknek célja a védelem nyugtalanítása. A hadtestnek a Kraviany–Bačkov körzetben való összevonását az ellenség nem fedezte fel.

A 3. hegyilövész-hadtest parancsnoka úgy döntött, hogy az ellenséges védelmet a 128. gárda-hegyilövészhadosztály erőivel töri át, s a 318. hegyilövészhadosztályt a második lépcsőben tartja. A 242. hegyilövész-hadosztály a hadtest tartalékában volt.

A 128. gárda-hegyilövészhadosztállyal szemben az ellenség 101. hegyilövészhadosztálya 228. hegyilövészezredének két és a 229. hegyilövészezredének három zászlóalja állt.

December 9-én 9 óra 45 perckor, 45 perces tüzérségi előkészítés után, a 128. gárda-hegyilövészhadosztály gárdistái a Kraviany–Ternavka terepszakaszról támadásba mentek át Dargov–Klečenov általános irányban. A hadosztály csapatai leküzdötték az ellenség tűzellenállását, visszaverték a Dargov körzetéből indított ellenlökéseket s 4 kilométert nyomultak előre. A 315. gárda-hegyilövészezred egyik zászlóalja pedig a Bordától keletre levő névtelen tanya térségébe tört át. A gyalogság és a tüzérség rátermett és hősi harctevékenysége következtében szétzúzták az ellenséges bačkovi támpontját.

Erre az időre a 11. lövészhadtest 226. lövészhadosztályának alakulatai, az ellenség ellenállását leküzdve, jobb szárnyukkal a Dargovtól 200 méterre délkeletre levő terepszakaszra, bal szárnyukkal pedig Malé Kamence helységhez jutottak ki.

A hitleristák mérlegelték a 128. gárda-hegyilövészhadosztály áttörési szakaszán kialakult helyzetet, s megkezdték az erősítések átdobását erre a szakaszra. A nap végére a 101. hegyivadász-hadosztály valamennyi tartalékát bevetették csapataink ellen: a 101. felderítő osztagot, a 229. hegyivadászezred 1. zászlóalját, a 101. utászzászlóaljat és a 254. gyalogoshadosztály 254. őrzászlóalját.

Az ellenségnek sikerült rendeznie csapatait, és újra elfoglalnia a Bačkovtól 600–700 méterre nyugatra és északnyugatra levő lövészárkokat, amelyeket korábban elhagyott.

A hitleristák jelentős számú alegységet és csapatot vontak össze és támadást

kezdtek az áttörés fő irányában. El kellett hárítani a 315. gárda-hegyilövészezredet részekre tagolással fenyegető veszélyt. A hadosztály második lépcsőjéből bevetett alegységeket a Dargov–Klecenov országúttól északra, a bal szárny fedezésére kellett felhasználni.

Ezekben a harcokban kivételes bátorságot és hősiességet tanúsítottak a 128. gárda-hegyilövészhadosztály harcosai és parancsnokai. Különösen kitüntette magát a 327. gárda-hegyilövészezred 2. lövészzászlóaljának híradó rajparancsnoka, V. I. Kosztyin gárdaőrmester. A zászlóaljnak a 840-es magaslat ellen intézett támadása idején Kosztyin közvetlenül az alegység harcrendjében húzta a híradó kábelt. Abban a válságos pillanatban, amikor az ellenség ellenlökést kezdett, alegységünk harcosainak egy csoportja hátrálni kezdett. Amikor Kosztyin észrevette ezt, hurrá kiáltással talpra ugrott, és a katonákat rohamra lendítette. Az ellenséget visszavetették, az üldözés közben a harcosok áttörtek a magaslat csúcsára.

A hitleristák erősítést kaptak és újra ellenlökésbe mentek át: igyekeztek visszaszerezni az uralgó magaslatot. Sikerült megkerülniük harcosainkat. A helyzet egyre válságosabb lett. Kosztyin őrmester önként jelentkezett, hogy megteremti a híradó összeköttetést a zászlóaljjal. Az összeköttetés helyreállítása közben körülbelül tizenöt főnyi ellenséges csoporttal találkozott. Kosztyin nem jött zavarba: géppisztolytűzzel és kézigránátokkal megfutamította az ellenséget, s ennek során három katonát megsemmisített. Sikerült a kábelt a zászlóaljparancsnok harcálláspontjáig lefektetnie. Ez lehetővé tette, hogy idejében segítséget nyújtsanak azoknak a katonáinknak, akik elfoglalták a magaslatot. Kosztyin őrmestert a harcokban tanúsított bátorságáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A támadás második napján a 128. gárda-hegyilövészhadosztály csapatai folytatták az ellenség szüntelen és még erősebb ellenlökéseinek visszaverését. A hitleristák a 101. hegyivadász-hadosztály valamennyi tartalékát az áttörési szakaszra vonták össze. Arra törekedtek, hogy mindenáron visszaállítsák az eredeti helyzetet.

A lőszer- és az élelmiszer-ellátás nehézségei, valamint az ellenség erős nyomása arra kényszerítette a 128. gárda-hegyilövészhadosztály csapatait, hogy a Bačkovtól nyugatra és északnyugatra levő terepszakaszra vonuljanak vissza. Harcba vetették a 318. hegyilövész-hadosztályt. Azt a feladatot tűzték elébe, hogy foglalja el a Dargov–Klečenov országutat, amely nagy jelentőségű volt a tüzérség harctevékenysége, a lőszer és az élelmiszer utánszállítása, a sebesültek evakuálása szempontjából.

Amikor a hadosztály ezredei megkezdték a sikeres előnyomulást nyugat felé, az ellenség valamennyi erejével újra ellenlökést intézett. Erős tüzérségi és aknavető tüzet nyitott a 318. hegyilövész-hadosztály 1339. hegyilövészezredének egyik alegységére. A harcosok kissé zavarba jöttek. Ekkor D. A. Volohov szakaszvezető, aki néhány nappal e harc előtt kapta meg párttagsági könyvét, felegyenesedett, és „A hazáért, az európai népek felszabadításáért – utánam, a fasiszták ellen!" – kiáltással előreiramodott. A felhívásától és személyes bá-

torságától fellelkesült harcosok egy emberként keltek fel, és az ellenségre rontottak. Az ellentámadást visszaverték. Ebben az összecsapásban, Volohov szakaszvezető példáját követve, Lobanov és Kurilkin szakaszvezetők rajukkal betörtek az ellenséges lövészárkokba, és mintegy tizenöt fasisztát semmisítettek meg.

Bátran küzdöttek a harcban az 1339. hegyilövészezred felderítői, különösen G. P. Piszanyenko őrmester, akinek saját számadása is volt a hitleristákkal. Négy fivérét és a nővérét megölték. Piszanyenko 1944 novemberében érkezett a csapathoz, de a harcban mutatott bátorságával e rövid idő alatt máris hírnevet szerzett magának. December 11-én azt a parancsot kapta, hogy mindenáron ejtsen foglyot, adatszerzés céljából. Az őrmester vezette felderítő csoport éjjel egy órára három foglyot kísért a törzsbe, másnap pedig még négyet.

Az ezután következő napokban az ellenség szüntelenül heves ellenlökéseket intézett, megpróbálta bármi áron visszaszerezni az elveszített terepszakaszt. A 254. gyalogoshadosztályt, a 75. gyalogoshadosztály egyes alakulatait, az 1. páncéloshadsereg rohamezredét, a 97. hegyivadász-hadosztály 81. tábori tartalékászlóalját és a 100. könnyűgyalogos-hadosztály erőinek egy részét a Kraviany–Kapovňe-hegység körzetébe dobták át.[136]

Az ellenség megerősítette az 1. gárdahadsereg balszárnya ellen harcoló csoportosítását. Itt négy gyalogoshadosztály csapatai folytattak harctevékenységet. Arra törekedtek, hogy semmi esetre se engedjék meg az 1. gárdahadsereg csapatainak áttörését Kassa felé, ahol hadiüzemek voltak.

A hitleristák hadműveleteit különös elkeseredettség jellemezte. Valósággal saját katonáik holttestén keresztülgázolva lendültek ellenlökésbe. A foglyok elmondták, hogy agyonlövetés terhe mellett kényszerítették őket harcba.

December 16-án 9 óra 35 perckor a 271. lövészhadosztály, 35 perces tüzérségi előkészítés után támadásba ment át Michalok általános irányban, és miután kierőszakolta az átkelést az Ondava folyón, elfoglalta a 184-es magaslatot és a Kvakovcétól keletre eső erdőt. Ugyanezen a napon a 11. lövészhadtest 276. lövészhadosztályának alakulatai, a 3. hegyilövész-hadtest 318. hegyilövészhadosztályával együttműködve, keletről és délnyugatról mért csapással elfoglalta Dargovot.

Az 1. gárdahadsereg parancsnokának rendelkezése szerint, a 107. lövészhadtestnek ki kellett használnia azt az időpontot, amikor az ellenség figyelmét a 3. hegyilövész- és a 11. lövészhadtest szakaszai kötik le: s ekkor kell csapást mérnie a Davidov–Cabov szakaszra, hogy a továbbiakban Banské irányában fejlessze ki a sikert.[137]

A hadművelet végrehajtásának idejére tüzérségi megerősítést rendeltek a hadtest alá: a 281., 618. és 494. hegyi-aknavetőezredet és a 144. aknavetőezred egyik osztályát, a 4. gárda- és az 1642. páncéltörő tüzérezredet, a 25. légvédelmi tüzérhadosztály 1368. légvédelmi tüzérezredét, a 24. gárda ágyús tü-

136 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 492—294, л. 30.
137 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 492—294, л. 32.

zérdandár két osztályát, az 5. és a 96. gárda-aknavető- és a 713. rohamlövegezredet. Ezek december 3-tól tüzelőállásokat foglaltak el Kolcovské Dlhé, Sačurov és Sečovská Poľanka körzetében. A tüzérségi sűrűség az áttörési szakaszon arcvonal-kilométerenként 114 cső volt.

A támadás megindítása előtt néhány napig a hadtest csapatai fokozott felderítést végeztek Lomnica, Davidov és Cabov irányában. Pontosan megállapították az ellenséges védelem peremvonalát és fővédőövét, felfedték tűzrendszerét, foglyok vallomásával pedig sikerült megerősíteni azt, hogy a hadtest arcvonalával szemben, az áttörési szakaszon a 101. hegyivadász-hadosztály két ezrede áll, amelyet körülbelül négy tüzérosztály és mintegy tizennyolc aknavető üteg támogat.

Az ellenség védelme századtámpontokra és zászlóalj-ellenállási csomópontokra épült fel. Lomnica, Kamenná Poruba, Davidov és Cabov helységeket támpontokká változtatták. A házakat alkalmassá tették tüzelőállás berendezésére, a megközelítő útvonalakat aláaknázták. Az ellenállási csomópontokat bőségesen felszerelték automata fegyverekkel, amelyek rendszerint a szárnyakról tüzeltek, a harckocsiveszélyes utakat pedig páncéltörő lövegekkel erősítették meg. A védelmi berendezések teljesen kiépített futóárok-rendszerből álltak, ahol föld-fa erődök és fedezékek is voltak a személyi állomány pihenése céljából.

E védelmi terepszakaszt mélységi tagoltsága jellemezte. Az ellenség minden 2–3 kilométeren előre elkészítette és tovább erődítette a közbeeső terepszakaszokat, amelyek 10–100 méter hosszú, kiserődökkel ellátott, teljesen kiépített, különálló futóárkokból álltak. Az egyes támpontok közti hézagokban harcbiztositókat helyeztek el. Azonkívül, az erdőkben minden úton és ösvényen fatorlaszokat emeltek s aknákat telepítettek, ezeket gyalogsági fegyverekkel és a tüzérség tüzével fedezték.

Olyan körülmények között kellett harcolni, amikor az ellenség a hegyek lejtőin és a magaslatokon előnyösebb állásokkal rendelkezett, tüzérsége pedig ellenőrizte a peremvonalhoz vezető megközelítő útvonalat. Sačurov körzetében a Topolyán át vezető egyetlen hidat és a hozzá vezető útvonalat az ellenség tüzérségi és aknavetőtűz alatt tartotta.

A 107. lövészhadtest csapatai kénytelenek voltak nyílt terepen elhelyezkedni. Az erős esőzés a harctevékenység térségében a tüzérség számára nehezen járhatóvá tette az utakat. Az Ondava és a Topolya folyó magas vízállása használhatatlanná tette a hidakat és az átkelőhelyeket. A peremvonallal csak december 15-én állították helyre az összeköttetést.

December 16-án reggelre a csapatok a következő megindulási helyzetet foglalták el a támadáshoz: a 167. lövészhadosztály – a Sačurovtól 1 kilométerre nyugatra és délnyugatra húzódó terepszakaszon, a 615. lövészezreddel a jobb szárnyon és a 465. lövészezreddel a bal szárnyon; az 520. lövészezred az egyik zászlóaljával a jobb szárnyat fedezte a Lomnica–Kamenná Poruba szakaszon, egy másik zászlóalj a hadosztályparancsnok tartalékában Sačurov északnyugati szélén összpontosult; a 129. gárda-lövészhadosztály két ezredével a Cabovtól délkeletre levő liget nyugati szélén helyezkedett el; a 161. lövészhadosztály,

amely a hadtest második lépcsőjében volt, a Sačurov–Sečovská Poľanka közti vasútvonaltól keletre összpontosult, készen arra, hogy továbbfejlessze a 167. és a 129. gárda-lövészhadosztály által elért sikert.

December 16 -án 9 óra 35 perckor, 35 perces tüzérségi előkészítés után, a hadtest magasabbegységei támadásba mentek át.

A 167. lövészhadosztály ezredei megtörték az ellenség ellenállását, leküzdötték védelmét és a 713. rohamlövegezred egyik rohamlöveg-ütegével betörtek Davidov keleti szélére. A 465. lövészezred, miután az ellenség tartalék századának erős tűzellenállásába ütközött, délről kezdte megkerülni ezt a helységet s ennek során csapást mért a templom térségében. A 615. lövészezred pedig, amely északról kerülte meg Davidovot, a falu nyugati szélén mért csapást. A 713. rohamlövegezred egyik ütege ugyanide tört át. Délre harcba vetették a rohamlövegezred 4. ütegét, s ez a deszanttal együtt 13 órára szintén kijutott Davidov nyugati szélére. 14 órára Davidovot megtisztították az ellenségtől. Ugyanakkor az 520. lövészezred egyik zászlóalja betört Lomnicába és elfoglalta ezt a helységet.

A visszavonuló ellenség üldözése közben a 615. lövészezred kiverte a hitleristákat a Davidovtól 400 méterre északnyugatra húzódó futóárkokból és megvetette ott a lábát; a 465. lövészezred elérte a Davidovtól 600 méterre, nyugatra levő patakot s ezen a terepszakaszon erősítette meg állásait; az 520. lövészezred egyik zászlóalja kijutott a Lomnicától 200 méterre északra levő terepszakaszra, egy másik zászlóalja a Sačurovtól nyugatra eső ligetben tartalékban maradt, s a támadó csapatok jobb szárnyát fedezte.

A 129. gárda-lövészhadosztály, saját tüzérségének tüzét felhasználva, a lövedékek robbanási tölcséreihez lapulva nyomult előre. Elfoglalta a Cabovtól keletre húzódó, első futóárok-vonalat, kiverte az ellenséget a helységből és a nap végére a következő terepszakaszt érte el: a 325. gárdalövészezred – a Cabovtól 100 méterre északra levő temető (kizárva) – Cabov északnyugati széle; a 320. gárdalövészezred–Cabov nyugati széle–a Cabovtól délre levő különálló cserjés; a 330. gárdalövészezred Secovská Poľanka északkeleti szélén a hadosztály második lépcsőjében maradt.

A hadtest csapatai a támadás folytatása során elkeseredett ellenállásba ütköztek az ellenség részéről, amely a 408-as, 448-as, 418-as magaslat–Vyžnikhegy terepszakaszon erősítette meg állásait. Csupán december 18-án kilenc ellenlökést intézett 100–300 főnyi gyalogsági erővel, mindegyiket két-három rohamlöveggel támogatva. Ennek következtében alakulataink a négynapos szüntelen feszített harcok során nem tudtak tovább előnyomulni, és december 20-ára a következő terepszakaszon erősítették meg állásaikat: a 167. lövészhadosztály a Lomnica–Davidovtól 1 kilométerre északnyugatra és nyugatra húzódó szakaszon, a 129. gárda-lövészhadosztály – Banskétól 1,5 kilométerre délkeletre – a 646-os magaslattól 1 kilométerrel nyugatra, a 161. lövészhadosztály pedig az Albinov–Sečovce–Kochanovce térségében összpontosult.

A Davidovtól és Cabovtól nyugatra vívott harcokban a hadtest csapatai kiváló harci tulajdonságokról tettek tanúságot: minden ellenlökést visszavertek,

bár az ellenség a néhány szakaszon számbeli fölényben volt. Nagy erejű támogatást nyújtott a gyalogság harcrendjében fedett tüzelőállásokból működő tüzérség. A lövészhadosztályok parancsnokainak rendelkezésére álló tartalék és azok helyes felhasználása meghiúsította az ellenség valamennyi kísérletét arra, hogy támadó csapataink ellen a szárnyak felől ellenlökést indítson.

A 713. rohamlövegezred ütegei biztosították a gyalogság közvetlen támogatását. A 615. lövészezred egyik zászlóalja és a 713. rohamlövegezred egyik ütege az erdőben levő ellenséges állás elszánt éjszakai megrohamozásával megmutatta, hogy az együttműködés kellő megszervezése esetén még az éjszakai harc viszonyai között is használhatók a harckocsik és a rohamlövegek.

A Banské körzetében végrehajtott hadművelet kudarca végül is mindenekelőtt azzal magyarázható, hogy a támadás első napján a hadtest csapatai nem tudták megszervezni a Banské felé visszavonuló ellenség üldözését, lehetőséget hagytak neki arra, hogy kiheverje az elszenvedett csapást, tartalékokat vonjon oda és a második védelmi övben ellenállást fejtsen ki támadó alakulatainkkal szemben. Azonkívül, tekintetbe kell venni lövészalegységeink feltöltöttségének alacsony szintjét és a tüzérség rendelkezésére álló lőszer korlátozott mennyiségét.

December 20-án a hadtesthez tartozó 129. gárda-lövészhadosztály csapatai védelembe mentek át a Kladzany–Davidov–Cabov–646-os magaslat terepszakaszon. December 20-án és 21-én a 161. és a 167. lövészhadosztály alakulatai átcsoportosultak a bal szárnyra, és a december 22-re virradó éjszakán a következő megindulási helyzetet foglalták el a támadáshoz: a 441-es magaslattól 1 kilométerrel nyugatra – Kamától 1 kilométerrel északra (471-es magaslat) – Dargovtól 2,5 kilométerrel nyugatra húzódó sáv, a harmadik ezred pedig a Dargovtól északra levő erdő térségében a második lépcsőben volt. A 167. lövészhadosztály a Stankovce–Bačkov körzetben összpontosult, a hadtest második lépcsőjében, készen a 161. lövészhadosztály sikerének továbbfejlesztésére.

Éjszaka a 161. lövészhadosztály csapatai kis csoportokban fokozott felderítő tevékenységet végeztek, reggel 8 óra 30 perctől pedig előrevetett osztagai az ellenséges védelem pontos megállapítása végett folytattak harctevékenységet.

Az ellenség védelme ezen a terepszakaszon teljesen kiépített lövészárkokból és futóárkokból állt, amelyeket a föld-fa erődök és fedezékek erősítettek meg. A peremvonalhoz vezető megközelítő útvonalakat mindenütt aláaknázták, az ösvényeken és az irtássávokon, valamint a Dargovból Klecenovba vezető országúton fatorlaszokat emeltek, aknákat és repeszaknákat helyeztek el.

A 471-es magaslatot támponttá alakították át, s ezt a 254. gyalogoshadosztály 484. gyalogosezredének egyik zászlóalja védte.

December 22-én 10 óra 35 perckor, 35 perces tüzérségi előkészítés után, a 161. lövészhadosztály két ezrede támadásba ment át, azzal a feladattal, hogy áttörje az ellenség védelmét, megszállja a Dargov–Klečenov országutat, birtokba vegye Borda és Klečenov falut, majd kijusson az Olsava völgyébe.

A 161. lövészhadosztály csapatai eleinte sikeresen harcoltak. Egy névtelen magaslat elfoglalása után kijutottak a 471-es magaslat keleti és a 659-es magaslat

északkeleti lejtőire, de az ellenség többszöri, a tartalékait is bevető ellenlökése után visszavonultak, és a névtelen magaslat – az országútnak a Dargovtól 3 kilométerre nyugatra levő kanyarulata szakaszon erősítették meg állásaikat.

Miután a 161. lövészhadosztály parancsnoka jelentette, hogy csapatai kijutottak a 471-es magaslatra, a 167. lövészhadosztály parancsot kapott, nyomuljon be az áttörésbe és fejlessze ki a 161. lövészhadosztály által elért sikert. A december 23-ára virradó éjjelen a hadosztály a Kamától nyugatra levő terepszakaszra nyomult előre, december 24-én 5 órára pedig az országútnak a Dargovtól 3 kilométerre nyugatra levő hajlata mentén két ezredével elfoglalta a támadáshoz szükséges megindulási helyzetet, és a 31. önálló gárda-harckocsidandár, valamint az 1096. rohamlövegezred támogatásával 12 órakor támadásba ment át a 471-es magaslat–Klečenov–Žirovce irányban. A 167. lövészhadosztály csapatai, az erős tűzellenállást és a műszaki zárakat leküzdve, az ellenséges gyalogság rohamlövegekkel támogatott szüntelen ellenlökéseit visszaverve, a 471-es magaslat keleti lejtőiig nyomultak előre és elérték a Dargov–Klečenov országút mellett levő erdészházat.

A hitleristák igyekeztek feltartóztatni csapataink előnyomulását, vissza akarták állítani a korábbi helyzetet. Ezért más frontszakaszokról egyes alakulatokat dobtak át. A harcok elkeseredett jelleget öltöttek. Az ellenség szüntelenül ellenlökéseket intézett s ezek gyakran kézitusával végződtek.

A 161. lövészhadosztály 413. önálló páncéltörő tüzérosztályának második ütegét Hliviština északi szélére vonták előre. A gyalogos alegységek pedig a falu déli szélén álltak s még nem értek oda, hogy védőállást foglaljanak el.

Az üteg tüzelőállást foglalt el, de ekkor egy zászlóalj létszámú ellenséges csoport ellenlökést intézett és az üteget szoros gyűrűbe fogta. Az üteg személyi állománya körkörös védelmet foglalt el és közvetlen irányzással verte vissza a szüntelen rohamokat. A lövedékek elfogytak, az ellenség azonban tovább szorongatta az üteget, sőt sikerült lövegeink közvetlen közelébe jutnia. Akkor katonáink a kézigránátokhoz nyúltak. A tisztek személyi fegyverükből közvetlen közelből tüzeltek, a harcosok kézitusában puskatussal semmisítették meg az ellenséget. Ez a helytállás biztosította a sikert. A hitleristák kénytelenek voltak visszavonulni. Nem sikerült megkaparintaniuk a lövegeket. Mintegy 100 ellenséges katona és tiszt holtteste maradt a csatatéren.

Ebben a harcban kivételes helytállást tanúsított M. P. Galcev szakaszvezető, párttag, aki kézitusában 6 ellenséges katonát semmisített meg, M. M. Szolovjov őrmester, aki lövegével mintegy 50 ellenséges katonát, és M. D. Molcsanov szakaszvezető, aki 7 ellenséges katonát pusztított el. Merész harctevékenységükkel további hőstettekre lelkesítették a katonákat.

Bátorságról, vitézségről és katonai leleményességről tett tanúságot a harcban P. A. Misanov őrnagy, a 161. lövészhadosztály 575. lövészezrede 3. lövészzászlóaljának parancsnoka és küldönce, G. K. Homica harcos. Az őrnagy megsebesült, és küldöncével a zászlóalj hátsó vonalai felé tartott. Choňkovce térségében az erdőben körülbelül 30, géppuskákkal, géppisztolyokkal és kézigránátokkal felfegyverzett ellenséges katonával találkoztak. Misanov közvetlen közelből né-

hányszor rájuk lőtt, és felszólította őket, hogy adják meg magukat. Azok válaszul kézigránátot dobtak, s a szilánkok másodszor is megsebesítették az őrnagyot. Misanov látta, hogy az ellenséges csoport nem adja meg magát, ezért elhatározta, úgy tesz, mintha egész alegység haladna mögötte, és kiadta a vezényszót: „Jobbról és balról megrohamozni az ellenséges csoportot!" Az egyszerű manőver sikerült. Az ellenséges katonák feltartották a kezüket, Homica pedig gyorsan lefegyverezte őket. Misanov őrnagy és Homica közlegény 30 katonát ejtett foglyul, 12 málhás lovat, 20 puskát, 6 géppisztolyt és néhány géppuskát zsákmányolt.

A 107. lövészhadtest két hadosztályának csapatai öt napon és éjszakán át súlyos harcokat vívtak az erdős-hegyes terepen, s erős ellenséges csoportokkal kerültek szembe, amelyek előre elkészített védőállást foglaltak el. A hadtest alakulatai, miközben elkeseredett ellenlökéseket vertek vissza és az előnyomulás során nem értek el sikert, december 28-án megerősítették állásaikat a névtelen magaslat nyugati lejtői–a 411-es magaslattól nyugatra–Kamától északnyugatra–a Kamától nyugatra levő országút szakaszán. December 30-án a hadtest harci szakaszait átadta a 318. lövészhadosztály csapatainak, és saját csapatait új összpontosítási körzetekbe vonta ki.

Azzal kapcsolatban, hogy a szovjet csapatok felszabadították Csehszlovákia területének jelentős részét, az országban politikai jellegű problémák merültek fel. Kiéleződött a harc a demokratikus erők és a reakció között az ország jövőjének kérdése miatt. Ugyanakkor, amikor a szovjet csapatok a csehszlovák katonákkal együtt súlyos harcokat vívtak Szlovákia felszabadításáért, a Londonban székelő csehszlovák emigráns kormány, miután feladta azt a reményt, hogy az 1. csehszlovák hadtest harctevékenységét saját terveinek rendelheti alá, a teljes felszámolás mellett döntött. A hadtest a kárpáti harcokban – különösen a Duklai-hágóért vívott csatákban – súlyos veszteségeket szenvedett. Az emigráns kormány éppen ezt a körülményt próbálta kihasználni. Október 28-án Ingr nemzetvédelmi miniszter a következő utasítást adta L. Svoboda tábornoknak, a csehszlovák hadtest parancsnokának:

„Távirata alapján az a benyomásom, hogy az egységek maradványaiból fel lehet állítani három vagy négy zászlóaljat, amelyek esetleg egy önálló dandárt képeznének. A tarackos tüzérezred megszüntetését tervezem. Ugyancsak tervezem a harckocsidandár megszüntetését, és állományából a gyalogság feltöltését. Az ejtőernyős dandárral az újjászervezés után ne számoljon. Tegyen javaslatot, hogy az ön által ismert számok és helyzet alapján milyen szervezet felelne meg legjobban ennek a szándéknak. Ingr."[138]

Beneš kormánya minden lehetőt elkövetett, hogy gyengítse a szovjet–német fronton harcoló csehszlovák katonai alakulatokat. Megtiltotta a hadtest parancsnokságának, hogy a felszabadított csehszlovák területen mozgósítást hajtson végre, nemzeti tiszti káderek képzésére iskolákat és tanintézeteket szervezzen. Sőt,

138 *Svoboda, L.:* Az Uráltól Prágáig. 391. old.

a csehszlovák reakciósok a felszabadított területen, vagyis ténylegesen a 4. Ukrán Front hátában megkíséreltek létrehozni egy úgynevezett „belföldi hadsereget". Megalakítottak egy tartalék ezredet (2000 fő), egy utászszászlóaljat, egy törzszázadot és megszüntették a menetalegységek küldését a hadtest létszámának kiegészítésére. Ez az intézkedés, amely A. Niźborský-Hasal tábornok és az Angliából érkezett tisztek vezetésével történt, nyilvánvalóan ellentétben állt az 1944. május 8-i szovjet–csehszlovák egyezménnyel.[139] A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa kénytelen volt tiltakozni a törvénytelen eljárás ellen. Így meghiúsult a csehszlovák burzsoá kormánynak az 1. csehszlovák hadtest felszámolására irányuló kísérlete.

A csehszlovák hadtest parancsnoksága ugyanakkor azzal a kéréssel fordult a szovjet parancsnoksághoz, engedélyezze számára, hogy a szovjet csapatok hadműveleti övezetébe tartozó, felszabadított szlovák területen mozgósítsa az 1910–1924-es korosztályokhoz tartozó hadköteleseket. Ez a kérés megfelelt az egyezmény szellemének, és a szovjet parancsnokság teljesítette.

A hadtest szervei által végrehajtott mozgósítás lehetőséget nyújtott a csehszlovák csapatok jelentős feltöltésére. Új dandárt is alakítottak, az 1. csehszlovák repülőezredet pedig 1. csehszlovák vegyes légi hadosztállyá szervezték át. A szovjet parancsnokság támogatása következtében az 1. csehszlovák hadtest nemcsak hogy nem oszlott fel, hanem még jobban megerősödött. Az újoncok a tapasztalt harcosok segítségével gyorsan elsajátították a harci mesterséget, felkészültek a hazájuk felszabadításáért sorra kerülő, döntő harcokra.

Ebben az időszakban a szovjet parancsnokság a Csehszlovákia területén tevékenykedő partizánoknak is nagy segítséget nyújtott. Tovább folytatódott a fegyverek, a lőszer, a gyógyszer és a híradó eszközök légi szállítása.

Novemberben a legnagyobb partizán-magasabbegységek Szlovákia központi és nyugati körzeteibe, Morvaországba és Csehországba helyeződtek át, mások pedig egyesültek a Vörös Hadsereg támadó csapataival.

A nehéz körülmények, a nagy veszteségek ellenére, a partizánosztagok egyre gyarapodtak. A partizánok diverziós cselekményeket hajtottak végre, felderítést végeztek. Ennek során a szovjet parancsnokság számára értékes adatokat szereztek. Fő működési körzetük 1944 novemberében az Alacsony- és a Magas-Tátra, a Szlovák-érchegység, a Nagy- és a Kis-Fátra volt. 1944 végére különösen megélénkült a harc. Csupán december három utolsó hetében például 40 – katonát, fegyvereket és felszerelést szállító – német szerelvényt siklattak ki, 30 harckocsit, 110 gépkocsit lőttek ki, 20 hidat, egy vasúti fűtőházat, egy hadianyaggyárat robbantottak fel, több mint 5200 német katonát és tisztet semmisítettek meg.[140] A cseh és a szlovák hazafiak a szovjet partizánokkal vállvetve végrehajtott, önfeláldozó harctevékenységükkel nagy segítséget nyújtottak a Vörös Hadsereg támadó csapatainak.

139 См. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг., стр. 160—162.

140 Ld. A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 4. köt. 272. old.

A NOVEMBER—DECEMBERI TÁMADÁS EREDMÉNYEI

A 4. Ukrán Front csapatai 1944. november–decemberi támadásának nagy katonai és politikai jelentősége volt. Ennek során csapataink súlyos harcokban több vízi akadályt küzdöttek le, 35–70 kilométerre nyomultak előre nyugat felé, és felszabadították Délkelet-Szlovákia jelentős részét, Humenné, Michalovce és Trebišov helységekkel együtt. A 2. Ukrán Front jobbszárny-hadseregei, északnyugat felé előnyomulva, december közepén átlépték a magyar–csehszlovák határt, és felszabadították Szlovákia déli körzeteinek nagy részét, Šahy, Levice és Rimaszombat városokat.

A 4. és a 2. Ukrán Front csapatainak támadása során novemberben és decemberben, megsemmisült a németek 1. páncélos- és 8. tábori hadseregének három hadosztálya és két dandárja, valamint az 1. magyar hadsereg, az ellenség 10 hadosztálya és 3 dandárja pedig állományának 50–75 százalékát elveszítette. Csapataink 68 ezer foglyot ejtettek, több mint 1500 löveget és aknavetőt, 130 harckocsit és rohamlöveget zsákmányoltak.[141]

A 4. Ukrán Front csapatai 1944. november–decemberi támadásának igen fontos eredménye volt az is, hogy Kárpát-Ukrajna teljesen felszabadult. Kárpátalja népe sok évszázados történelme alatt most először kapott lehetőséget arra, hogy önállóan döntsön sorsáról.

Ismeretes, hogy Kárpátalját – ezt az ukrán lakosságú területet, amely a Kárpátok előhegyein és déli lejtőin terül el – a XI. században a magyar hűbérurak foglalták el. 1919-ben a polgári Csehszlovák Köztársasághoz került. Kárpátalja népe azonban szüntelenül harcolt elnyomói ellen.

Abban a mértékben, ahogyan a szovjet csapatok felszabadították Kárpátalját, egyre fokozódott a dolgozó tömegek politikai tevékenysége. Harcukat Csehszlovákia Kommunista Pártjának helyi szervezetei irányították. 1944. november 19-én megtartották az 1. konferenciát; ezen megalakult Kárpát-Ukrajna Kommunista Pártja, amely tevékenységét a legelső napoktól kezdve a legfontosabb szociális reformok megvalósítására irányította. A munkásosztály az egész nép támogatásával megdöntötte a földesurak és a tőkések hatalmát, létrehozta az államhatalom új szerveit, a népi bizottságokat.

Amikor Kárpát-Ukrajna dolgozói elnyomóik ellen harcoltak, egyúttal azért is harcoltak, hogy újra egyesüljenek Szovjet-Ukrajna testvérnépével. Miután a szovjet csapatok Kárpátalja területére léptek, az Ukrán SZSZK-val való újraegyesülésért folyó mozgalom különösen nagy lendületet kapott. Kárpát-Ukrajna Kommunista Pártjának 1. konferenciája, a nép akaratát és nemzeti törekvését kifejezve, határozatában azt a követelést terjesztette elő, hogy meg kell szüntetni a történelmi igazságtalanságot és Kárpát-Ukrajnát újra egyesíteni kell Szovjet-Ukrajnával. A konferencia levelet intézett az Ukrán Kommunista Párt Köz-

141 См. За освобождение Чехословакии, стр. 124.

ponti Bizottságához s ebben segítséget kért a kárpát-ukránok számára, hogy újra egyesülhessenek Szovjet-Ukrajna népével.

1944. november 26-án Munkácson megtartották Kárpátalja népi bizottságainak 1. kongresszusát. Ez történelmi jelentőségű kiáltványt fogadott el arról, hogy Kárpát-Ukrajna újraegyesül Szovjet-Ukrajnával. A kongresszus elhatározta:

„1. Kárpát-Ukrajna csatlakozik nagy anyaországához, Szovjet-Ukrajnához és kilép Csehszlovákia kötelékéből.

2. Megkéri az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságok Legfelsőbb Tanácsát és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Legfelsőbb Tanácsát, hogy vegye fel Kárpát-Ukrajnát az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kötelékébe."[142]

Kárpátalja népi bizottságai 1. kongresszusának határozatát támogatta az egész szovjet nép és Csehszlovákia dolgozó népe. 1945. június 29-én a Szovjetunió és a Csehszlovák Köztársaság kormánya szerződést írt alá, amelynek értelmében Kárpát-Ukrajna újra egyesült az Ukrán SZSZK-val.

A szerződés rámutatott arra, hogy „Kárpát-Ukrajna ... a lakossága által kinyilvánított kívánságnak megfelelően és a két magas szerződő fél baráti megegyezése alapján, újra egyesül ősi hazájával – Ukrajnával, és belép az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kötelékébe."[143]

A hitleristák a megszállás évei alatt kifosztották és tönkretették Kárpátalját. Leszerelték és elszállították az üzemek berendezéseit, 78 300 szarvasmarhát, több mint 22 000 lovat, 25 567 sertést, rengeteg gabonát és más élelmiszert koboztak el a lakosságtól és vittek Németországba.

A szovjet emberek a testvérnép segítségére siettek. Kárpátalja felszabadítása után a 4. Ukrán Front csapatai azonnal 250 000 pud gabonát juttattak a lakosságnak. Az első hónapokban Ukrajna dolgozói 9600 tonna gabonát, 200 tonna cukrot, 200 tonna szappant, 600 000 rubel értékű lábbelit és sok más élelmiszert, egyéb árut küldtek Kárpátaljára.[144]

A fasiszta iga alól történt felszabadulás és a Szovjet-Ukrajnával való újraegyesülés révén új szakasz kezdődött Kárpátalja történelmében – az építés és az új, boldog élet virágzása.

Kárpát-Ukrajna felszabadítását a parancsnokságunk által mesterien végrehajtott hadműveletek eredményeként, a szovjet katonák páratlan bátorsága és hősiessége révén sikerült elérni. A szovjet emberek dicső hőstette, akik leküzdötték a Kárpátok erődjeit és elhozták a szabadságot Kárpát-Ukrajna lakosságának, örökre él az ukrán nép emlékezetében.

Csapataink 1944. november–decemberi harctevékenysége rendkívül bonyolult időjárási viszonyok között, nehezen járható terepen és az ellenség elkeseredett

142 A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 4. köt. 317. old.

143 Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг., стр. 271.

144 См. Они освобождали Закарпатье. Ужгород, изд-во «Закарпатье», 1968, стр. 10.

ellenállása közepette folyt. E nehéz körülmények között a front csapatai kiverték az ellenséget a közbeeső terepszakaszokról, s kierőszakolták az átkelést a vízi akadályokon, megkerülő manővereket alkalmaztak és ezáltal az ellenség szárnyait és hátát fenyegették.

A támadásuk irányában levő terep jellege a hitleristák harctevékenységének számos sajátosságát is meghatározta. Több irányban, védősávjaik és ellenállási csomópontjaik peremvonala előtt általánosan alkalmazták azt a módszert, hogy a csatornákon és a folyókon létesített töltések segítségével elárasztották a terepet, leggyakrabban pedig oly módon, hogy felrobbantották az öntözőrendszerek gátjait és mederelzáró berendezéseit.

A közbeeső védelmi szakaszok és egyes ellenállási csomópontok az egész fronton – a sík vidéken éppúgy, mint a hegyek között, a 4. Ukrán Front jobb szárnyával szemben – tábori típusú erődítményekből álltak, amelyeket aknazárakkal erősítettek meg. Ezek a szakaszok a Laborc, az Ondava és más folyók nyugati partjai mentén húzódtak. A lakott helységeken kívül az állásokat igen gyakran a műutak szélén, a gátakon és a vasúti töltések mentén rendezték be. A lövészgödröket az utakban vagy a töltésekben vágták s nem voltak összekötő járataik, mivel az út vagy gát szelvénye s a mellette levő árok lehetővé tette azt, hogy lehajolva, helyenként pedig teljesen felegyenesedve járhassanak az egész állás mentén.

Az ellenség a fő támpontjait a lakott helységekben helyezte el és rendezte be. A faluszéli házakat kiserődökké alakították és összekötő járatokkal kapcsolták egybe. A helységeken át vezető legfontosabb utakat harckocsicsapdákkal vágták el, aláaknázták vagy vasbeton harckocsiakasztókkal zárták el. Az elárasztott területekkel együtt, az ellenséges védelem harckocsi elleni rendszere egyes irányokban a gyalogság számára is komoly akadály volt.

Legfőbb erőfeszítéseit az ellenség az utak és a falvak megtartására összpontosította. Aktívan védekezett, s ennek során a legfontosabb irányokban gyakran ellenlökésekhez folyamodott. Ezáltal igyekezett megállítani csapataink támadását vagy visszaszerezni a harcászatilag fontos állásokat. Az ellenség mindkét esetben időnyerésre törekedett, mert erre szüksége volt a soron következő közbeeső terepszakaszok megerősítéséhez.

Csapataink főcsapásának irányában az ellenséges parancsnokság nagy figyelmet fordított a páncéltörő és a gyalogság elleni tűzrendszer megszervezésére. A vízzel elöntött terep és a talajvíz magas szintje megakadályozta a fejlett védelmi rendszer kiépítését, ezért fokozódott az állások tűzfedezetének jelentősége. A nyílt terep, a síkságon való kényelmes figyelés tág lehetőséget nyújtott a tüzérség felhasználására. A hegyes terepviszonyok megkönnyítették az ellenség számára a több szintű tűzrendszer kialakítását.

Az ellenállási támpontokká átalakított helységek szélén a hitleristák mindenekelőtt kis űrméretű légvédelmi tüzérséget helyeztek el. Ezeket az ágyúkat nemcsak légvédelmi eszközként, hanem közvetlen irányzású tüzelésre földi célok ellen is használták.

Tüzelőállások rendszerének leplezésére az ellenség úgynevezett ügyeletes löve-

geket jelölt ki, amelyeket az ütegek előtt vagy a szárnyakon helyeztek el és nagy mennyiségű lőszerrel láttak el. Ezek erős tüzet zúdítottak minden egyes felbukkanó célra, a figyelőhelyek körzeteire és a szurdokok szakaszaira. Az egész üteg csak csapataink támadásainak visszaverésébe kapcsolódott be. Az ügyeletes ütegek alaposan megnehezítették tüzéreink számára az ellenséges ütegek ellen folytatott harcot, mivel a hangfelderítés adatai gyakran tévesek voltak.

A mocsaras vagy a vízzel elöntött sík terepen kifejtett harctevékenység többnyire az utakért és a községekért vívott harcokra korlátozódott. Gyalogságunk harcászati módszere az volt, hogy kis alegységekkel, osztagokkal hajtott végre manővert. Olyan körülmények között, amikor nem lehetett használni az utakat – mivel az ellenség tönkretette vagy eltorlaszolta őket – és az utakon kívül a terep nehezen járható volt, ezek az osztagok a lehető legkönnyebb felszerelést vitték magukkal; minden fölösleges holmit, ami akadályozta a mozgást, málhás lovakra raktak vagy fogatolt járművekkel szállították utánuk.

Az osztagok feladatához tartozott, hogy az egész arcvonalon állandó érintkezést tartsanak fenn az ellenséggel, ezzel párhuzamosan üldözzék és felszámolják a fedező csoportokat, a visszavonuló ellenség sarkában menetből kierőszakolják az átkelést a vízi akadályokon, megakadályozzák a gátak és hidak felrobbantását, elfoglalják és megszállják az átkelőhelyeket, a szorosokat és a hídfőállásokat, még mielőtt a főerők odaérkeztek volna.

Ezeknek az osztagoknak az összetétele a helyzettől, a feladattól, a tereptől és a harctevékenység jellegétől függően különböző volt. Átlagosan egy gyalogosszázadból vagy -zászlóaljból, géppisztolyos szakaszból, páncéltörő puskás szakaszból és utászrajból álltak. Az osztag harctevékenységének támogatására és fedezésére tüzérségi vagy aknavető ütegeket jelöltek ki. Az előretolt osztagok merészen és elszántan harcoltak.

Az a körülmény, hogy a támadás során a csapatok jelentős távolságra elszakadtak egymástól, szükségessé tette, hogy a hézagokban hordozható rádióállomással felszerelt, különleges felderítőcsoportok működjenek. Ezek a felderítők figyelték saját csapataik és az ellenséges csapatok harctevékenységét és tájékoztatták a felettes törzseket, továbbá a saját alakulataik törzseit.

Általában meg kell állapítani azt, hogy az üldözés előkészítésének időszakában és az üldözés során jelentősen fokozódik a felderítő tevékenység szerepe. A szokásos feladatokon kívül ilyenkor az üldözés sajátosságaiból eredő pótlólagos feladatok is hárulnak a felderítésre. Míg az ellenség küszöbönálló visszavonulásának előrelátásával kapcsolatban a felderítés egyik fő feladata az, hogy idejében megállapítsa a visszavonulás megkezdését, az üldözés folyamán egyebeken kívül az is a teendője, hogy meghatározza a visszavonulási útvonalakat, a közbeeső terepszakaszokat, a visszavonuló erők létszámát stb. Ezt leghatékonyabban a mélységi felderítés módszereivel lehetett végrehajtani.

A parancsnokoknak az a döntése, hogy üldözőbe veszik az ellenséget, valamint magának az üldözésnek a terve rendszerint a felderítésnek az ellenség magatartására, erőire és szándékaira vonatkozó adatai felhasználásával, a terep és a küszöbönálló hadműveletek körzetében levő közlekedési útvonalak értékelé-

sével alakult ki, valamint a szomszédok harctevékenysége jellegének és helyzetének s annak tekintetbevételével, hogy a saját csapataik maximálisan mozgékonyak-e.

A támadó harcokra történő felkészülés időszakában és a támadás során a felderítők bátorságról és hősiességről tettek tanúságot. Sokan közülük nehéz hivatásuk igazi mestereivé váltak. Az egész fronton híressé lett U. A. Ribak törzsőrmester, a bátor felderítő. A Kárpátokért vívott harcok idején a törzsőrmester 40 hitlerista katonát és tisztet ejtett foglyul és 75-öt megsemmisített. A decemberi harcok idején Ribak négyszer járt az ellenség mögöttes területén. Utoljára december 12-től 15-ig tartózkodott az ellenség hátsó vonalában és értékes adatokat hozott a törzsbe, amelyek lehetővé tették parancsnokságunk számára az ellenség erőinek és szándékainak feltárását. Bátorságáért Ribak törzsőrmestert a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[145]

A síkságon való visszavonulás során a hitleristák – mint már megjegyeztük – a tűzrendszer megszervezésére fordították a legnagyobb figyelmet. Ilyen körülmények között fontos volt, hogy a felderítés valamennyi fajtáját igénybe véve elsősorban is megállapítsák az ellenség tűzrendszerét, amellyel szemben azután összpontosítani lehet a támadó csapatok tűzeszközeinek zömét. Felderítésünk azonban a decemberi harcok alatt nem mindig birkózott meg teljesen ezekkel a feladatokkal.

Az 565. lövészezred, amelynek parancsnoka Sz. A. Fomin alezredes volt, azt a feladatot kapta, hogy a december 22-ére virradó éjszakán megindulási helyzetet foglaljon el a 471-es magaslattól keletre emelkedő névtelen magaslat keleti lejtőin, és december 22-én reggel menjen át támadásba a 471-es magaslat és Borda irányában. E feladat teljesítésével kapcsolatban a fő nehézség az volt, hogy nem álltak rendelkezésre felderítési adatok. Az ezredfelderítés erőivel nem sikerült megállapítani, hol van az ellenség harcbiztosítása és merre húzódik fő védelmi vonala. A névtelen magaslaton az ezred erős ellenállásba ütközött. És amikor december 23-án, tüzérségi előkészítés után, támadásba ment át, kénytelen volt az egyik lövészzászlóaljat arcvonalával észak felé szétbontakoztatni, egy másik lövészzászlóaljjal pedig a 471-es magaslat irányában harcolni. Harc közben a zászlóaljak elszakadtak egymástól, s ez megnehezítette az összeköttetést és a vezetést.

Az is előfordult, hogy egyes parancsnokok, akik nem ismerték alegységeik valódi helyzetét, helytelen jelentéseket küldtek, s ezzel megtévesztették az elöljáró parancsnokokat.

A harcrend felépítése során tekintetbe vették a saját erők és eszközök állományát, az ellenséges védelem és a terep jellegét. A harcrend a legkülönfélébb felépítésű lehetett. A közös vonás, amelytől semmilyen körülmények között sem kellett eltekinteni, az volt, hogy a parancsnokok az erők mélységbeli tagozódására törekedtek, különösen akkor, amikor előre előkészített védelmet kellett áttörni. A hadosztályok és az ezredek harcrendje egy-, két- vagy háromlépcsősen

145 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 41, л. 155.

épült fel, a zászlóaljaké pedig vonalban, ékben hátrafelé vagy – ritkábban – előre.

Így például a 226. lövészhadosztály harcrendje – az ellenségnek a Lesný körzetében előre elkészített védelmének áttörése során – kétlépcsősen épült fel (az első lépcsőben kettő, a másodikban egy ezred volt). Az első lépcsőben levő ezredek harcrendjében a zászlóaljak különbözőképpen tagozódtak. A jobbszárny-ezred első lépcsőjében két zászlóalj, a másodikban pedig egy zászlóalj volt. A balszárny-ezrednek, amelynek a jelentősen megerősített ellenséges támpont ellen kellett támadnia, három lépcsője volt (a zászlóaljak egymás mögött helyezkedtek el).

A hadosztályok második lépcsőit rendszerint a védelem fővédőövének teljes áttörésére, vagy – (ha az első lépcső sikert ért el) – a második védőöv elfoglalására használták. A 226. hadosztály második lépcsője, a 989. lövészezred, például akkor avatkozott be a harcba, miután a hadosztály előretolt csapatai elfoglalták az ellenség fővédőövét – sikeresen áttörte az ellenség második védővonalát és áttért annak üldözésére. A második lépcső harcbavetése biztosította az ellenséges védelem áttörését teljes mélységben, s a hadosztály a nap végéig 20 kilométert nyomult előre.

A decemberi harcok idején a Sečovétól nyugatra levő térségében a 226. lövészhadosztály második lépcsőjét az ellenlökések visszaverésére és a hátsó vonalaikban maradt ellenséges csoportok megsemmisítésére használták fel.

Amikor a 167. lövészhadosztály a Horná–Sobrance térségben áttörte az ellenség előre kiépített védelmét, az ezredek két lépcsőben tagozódtak. Mindegyik két zászlóaljból állt, és az első lépcső mindkét zászlóalja vonalban sorakozott fel s egy-egy századot tartalékban hagyott. A második lépcső ezrede 2 kilométerrel a magaslat lankás lejtője mögött helyezkedett el, s ez lehetőséget nyújtott arra, hogy rejtetten és gyorsan harcba vessék a sikernek a főcsapás irányában történő kifejlesztésére. Ha az ellenség hevenyészett védelemre készítette elő a közbeeső terepszakaszt, akkor magasabbegységeink és csapataink rendszerint nem folyamodtak lépcsőzetes tagozódáshoz, hanem egylépcsős harcrendet építettek fel és kis létszámú, de tűzerő tekintetében erős tartalékot hagytak. Mint láthatjuk, a konkrét helyzet határozta meg, hogy ilyen vagy olyan harcrendet alkalmazzanak.

A támadás és az üldözés taktikája a meglepés elemeire épült. A gyalogság megkerülte az ellenség szűk szorosok előtt, közúti és vasúti csomópontokon, gátakon berendezett támpontjait, és meglepésszerű rohammal szétbomlasztotta védelmét. Az alegységek nappal és éjjel egyaránt alkalmaztak ilyen megkerülő manővereket. Gyakran előfordult, hogy éjjel átgázoltak és alkalmi eszközökön átkeltek a vízi akadályokon, majd észrevétlenül megkerülték az ellenséges csomópontot és éjszakai rohammal elfoglalták.

A bőséges esőzések következtében a folyók és patakok szintje erősen emelkedett. Még az utak is víz alá kerültek. Csapataink azonban a vízi akadályokon való átkelésnél felhasználták ezeket az utakat. A harcosok magasra emelt fegyverrel, egymástól 2–3 méternyi távolságra haladtak, a felderítő csoport által előzőleg elhelyezett útjelzőket követve. Tájékozódás céljára az út menti távírópóznákat is felhasználták. Azok a csoportok és alegységek, amelyeket a folyón

való átkelés kierőszakolása után a legfelelősségteljesebb feladatok teljesítésére szántak, rendszerint lóháton vagy felfújható csónakokon jutottak át a túlsó partra.

A vízi akadályon való éjszakai átkelés kierőszakolása és az ellenséges támpont megrohamozása nagy és alapos előkészületet igényelt. Az egész személyi állományt még nappal pontosan eligazították a terepen, tanulmányoztatták vele az irányítási jeleket és a konkrét feladatokat. Az előttük álló harctevékenység tervét rendszerint részletesen kidolgozták, egészen az egyes csapatok és harcosok feladataiig. Az átkelőeszközöket még világosban előkészítették és a szükséges helyeken összpontosították. A tapasztalat tanúsága szerint, a folyami átkelés kierőszakolásánál rendkívül hasznos, ha előre tartalék egyenruhát küldenek át a túlsó partra. Az a lehetőség, hogy az átkelés után a harcosoknak legalább egy része száraz ruhát vehet fel, már biztosítja a szüntelen és aktív harctevékenységet. Mindez, a rejtett és meglepésszerű harctevékenységgel és a jól szervezett parti tűztámogatással együtt, rendszerint teljes sikerre viszi az éjszakai folyami átkelést.

A tüzérség november–decemberi harctevékenységének célja az volt, hogy biztosítsa az ellenséges védelem áttörését és az ezután következő támadó harcokat, amelyek sík terepen, járhatatlan őszi utakon folytak. A tüzérség lényegében sikeresen megoldotta feladatait. Különösen hatékony tevékenységet fejtett ki november 20-án, a Lekart–Velikij Rat–Malij Rat, és november 23-án a Jasenov–Komárovce terepszakaszon kiépített ellenséges védelem áttörésénél.

A védelem áttörésére jelentős tüzérségi sűrűséget hoztak létre. A tüzérségnek az áttörési szakaszokra történő rejtett összevonását részletesen kidolgozott tervek szerint végezték. A tüzérségi parancsnokok az összfegyvernemi parancsnokokkal közösen szemrevételezték a terepet és a tüzelőállások körletét, a csapatok fogadására és elhelyezésére előre megszervezték a komendánsszolgálatot. A tüzelőállásokba vonulás éjszaka, a fényálcázás megtartásával történt.

A célok, tüzérségi célpontok és a rögzítőpontok belövése az egyes szakaszokon négy napon keresztül történt, az előző tűzrendszer figyelembevételével. Tekintettel a nyílt terepre, a tüzelőállások körletei főként lakott helységekben, a peremvonalhoz közelebb eső völgyekben és horpadásokban voltak. A 82 milliméteres aknavetőket például a peremvonaltól 400–500 méter távolságra, a 107 és a 120 millimétereseket 800–1000 méter távolságra, a hadosztálytüzérséget legfeljebb 2–3 kilométerre, a tarackos tüzérezredeket 3–4 kilométerre, az ágyús dandárokat pedig 4–5 kilométerre helyezték el. Minden, közvetlen irányzással tüzelő löveg a célpontoktól 500–1200 méterre volt. A tüzérségnek a peremvonal közelében történő elhelyezését az tette szükségessé, hogy a fő tüzelőállásokból minél nagyobb mélységben biztosítani tudják a gyalogság előnyomulását, mivelhogy a harcrend áttelepítését az utak járhatatlansága, illetve a járható utak korlátozott száma megnehezíti.

A tüzelőállások berendezése a mocsaras terepen különleges nehézségekkel járt. Hogy a lövegek kerekei tüzelés közben ne süppedjenek a földbe, gerendapallót tettek alájuk. A lövegeknek és a kezelőszemélyzetnek a repeszdarabok-

tól való megóvása végett kettős falú gerendakerítéseket emeltek, közébük földet szórtak. Az ilyen fedezékek még a 75 milliméteres lövedék telitalálata esetén is megvédték a tüzéreket és az anyagi felszerelést.

A sík terepen végzett tüzérségi felderítés sajátosságai közé kell sorolni a gyorsanmozgó felderítőcsoportok megszervezését. Ilyeneket minden tüzérosztálynál szerveztek. Felderítési tevékenységüket a hadtesttüzérség törzsében szervezték meg és lejjebb egészen a tüzérosztályok törzseiig. E mozgó felderítőcsoportok feladata rendszerint az volt, hogy pontosan megállapítsák a peremvonalnak és azoknak a céloknak a helyeit, amelyeket a figyelőpontokról nem lehetett belátni. Így például a Sobrance–Horná körzetben levő ellenséges célok és műszaki berendezések feltárására az egyik ágyús tüzérdandárból négy mozgó felderítőcsoportot különítettek ki, s ezek, a senki földjén végzett tevékenységük során, egy nap alatt hat géppuskaállást, egy figyelőhelyet és két fedezéket derítettek fel.

Az ellenséges védelem áttörésére irányuló tűz megtervezését a hadseregtüzérség törzsétől kezdve valamennyi tüzérségi törzsnél elvégezték, s ez a célpontok és a védelmi rendszer gondos felderítése alapján történt.

Az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg tüzérségét hadosztály-, hadtest- és hadsereg-tüzércsoportokban egyesítették, amelyeket hagyományosan, régi módra gyalogságot támogató csoportoknak neveztek. A tüzérségi és a gyalogsági parancsnokok közti együttműködés megszervezése oly módon történt, hogy a helyszínen részletesen tanulmányozták a gyalogság és a tüzérség feladatait, a parancsnoki harcálláspontokat és a tüzérségi figyelőpontokat egy helyütt vagy egymás közvetlen közelében szervezték meg, ezenkívül rádió- és távbeszélő-kapcsolatot teremtettek.

Gyalogságunk előnyomulása közben a kísérő lövegeket legtöbbnyire kézi erővel, hevedereken, a gyalogság segítségével helyezték át, mivel a használhatatlanná vált földutak nem tették lehetővé a gépkocsiszállítást. A támadás időszakában fontos szerepet játszottak a 82, 107 és 120 milliméteres aknavetők, amelyek a nehéz közlekedési viszonyok ellenére sem szakadtak el a gyalogságtól. Az aknavetőket és az aknákat karon és málhában szállították.

A legutóbbi harcokban, amelyek a tüzérség számára rendkívül kedvezőtlen körülmények között folytak – a manővert akadályozta a sok kis folyó, a mocsaras mezők és a fejletlen úthálózat –, nagy szerepet játszott a gyalogságot a harc különböző szakaszaiban támogató önjáró tüzérség. A rohamlövegek olyan terepen is áthaladtak, ahol az ezred- és a zászlóaljtüzérséget csak üggyel-bajjal lehetett átvontatni, és így megkönnyítették a gyalogság számára a manővert.

Tüzével az önjáró tüzérség részt vett az általános tüzérségi előkészítésben. Evégből megfelelő tüzelőállásokat szemeltek ki és készítettek elő idejekorán, ahonnan kis távolságból, közvetlen irányzással lehetett tüzelni. A lövegek ezeket az állásokat rejtetten, éjszaka foglalták el, mindemellett az ütegek előrevonása, a zaj elkerülése végett, lövegenként történt. A rohamlövegek számára megszabott állandó lőszerjavadalmazást nem használták el. Azokat a pótlólagos készleteket használták fel, amelyeket minden tüzelőállásban gyűjtöttek. A célo-

kat felosztották az ütegek és a lövegek között, ezért a tűz hatékonysága igen nagy volt. Közvetlen irányzású tűzzel semmisítették meg a gyalogság számára legveszélyesebb, valamivel a fővédőöv elé helyezett, oldalozó ellenséges géppuskákat, ily módon hallgattatták el a páncélelhárító lövegeket és a légvédelmi berendezéseket, melyeket az ellenség közvetlen irányzású tüzelésre használt és így rombolták szét a kiserődöknek berendezett kőépületeket is az egyes helységekben.

Az önjáró tüzérség fontos szerepet játszott, amikor a gyalogság rohamra lendült. A tüzérségi tűznek a mélységbe történő áthelyezése után az ellenség egyes tüzelőállásai újra működésbe léptek. Azonkívül, azok a tüzelőállásai is beavatkoztak a harcba, amelyeket felderítésünk nem mért be a harc elején. A rohamlövegek, a fedezékeket elhagyva követték a gyalogságot, és menetből, valamint a rövid megállások alkalmával nagy tűzerővel lőtték szét az ellenséges tüzelőállásokat.

A rohamlöveg-ütegek rendszerint együtt tevékenykedtek, és csak egyes esetekben nyomultak előre párosával a gyalogság harcrendjébe. Ilyenkor az egyik löveg tüzelt, a másik pedig fedezte. A gyakorlat tanúsága szerint az egyesével tüzelő rohamlövegek hamarább harcképtelenné váltak, mint azok, amelyek ütegkötelékben harcoltak és kölcsönösen fedezték egymást. Támadás alkalmával a rohamlövegeket nem célszerű a gyalogság harcrendje elé helyezni. Közvetlen közelben a gyalogság után haladjon, egyes esetekben pedig (amikor a gyalogság előtt harckocsik nyomulnak elő) annak harcrendjében. Amikor az ellenségnek sikerül elszakadni, akkor a rohamlövegek a gyalogsági deszanttal törnek előre.

A mindenütt mocsaras terepen előnyomuló gyalogságot kísérő rohamlövegek jelentős segítséget nyújtottak a vízi akadályokon történő átkelés kierőszakolásakor. Ilyen esetben az ütegek rejtetten lesállásba vonultak és közvetlen irányzású tűzzel – leggyakrabban a szárnyakról – megtisztították a túlsó parton levő hídfőt. Amikor pedig a gyalogság megvetette a lábát a túlsó parton és szétbontakozott a harchoz, tüzükkel biztosították annak harctevékenységét.

A műszaki csapatokat a novemberi és a decemberi harcok időszakában a front hadműveleteinek megfelelően használták. A sok vízi akadály miatt a gyalogságot könnyű átkelőeszközökkel kellett ellátni. A gyalogság harcrendjében lovak által szállított könnyű, alkalmi átkelőeszközök haladtak: üres hordók, előre elkészített rohambürük elemei. Egyes szakaszokon a csapataink által már elfoglalt térségekből az utászok kész tutajokat úsztattak le a folyókon az átkelési helyekre, s ez jelentősen megkönnyítette és meggyorsította az átkelés kierőszakolását a vízi akadályokon. A műszaki alegységek pontonhídkészletet és hídépítéshez szükséges anyagokat szállítottak előre a folyóhoz. Ez nehéz feladat volt.

Miután a front alá rendelték a 26. műszaki építésvezetőséget, amely élén N. Sz. Gorbacsov vezérőrnagy állt, a műszaki csapatok sűrűsége jelentősen fokozódott. Most már lehetségessé vált, hogy minden műszaki magasabbegységnél az egyik zászlóaljhoz könnyű átkelőeszköz-állományt biztosítsanak. Ez a zászlóalj

pontonhidak verésére és kompátkelőhelyek létesítésére szakosította magát. A műszaki építésvezetőség katonai-építő osztagai magasvízi hidak építésével és a felszabadított terület összefüggő aknamentesítésével foglalkoztak. Azonkívül, különleges osztagok alakultak az időzített aknák felkutatására és hatástalanítására, az ellenség hídjainak elfoglalására, a tüzérségnek az álláskörletekbe történő kijutásának biztosítására. Több, egyéb feladatot ellátó osztagot is szerveztek.

Mint már megjegyeztük, csapataink támadási sávjában a terepet sok patak, csatorna és folyó szelte át. Ezeknek szélessége 5–200 méter között mozgott, mélységük 50 centimétertől 3 méterig terjedt. A gyakori eső miatt a folyók szintje erősen ingadozott. A Michalovcétól 10 kilométerre délkeletre levő Čierna Voda például november 25-ére 2,5 kilométer szélességben öntött ki, és mélysége elérte az 1,2 métert. A Laborc folyó vízszintje néhány nap alatt 2 métert emelkedett. Csak a műutak megjavítása tette lehetővé a tüzérség manőverezését és a gépkocsis lőszerszállítás megszervezését. Ezen az úthálózaton kívül a mocsaras terep lehetetlenné tette a kerekes, sok helyütt pedig a lánctalpas szállító járművek közlekedését is. A műszaki csapatokra hárult az a feladat, hogy fapallókkal borított utakat építsenek, különféle, szállítható eszközöket készítsenek elő a gyalogság és a tüzérség utak közti manőverének biztosítására. Dorong- és deszkautak, pajzsutak készültek. Azonkívül, a támadás előkészítésének időszakában, a hadsereg utászai pálya- és hídelemeket készítettek elő, s ez lehetővé tette a szétrombolt hidak és útszakaszok gyors helyreállítását.

Számos esetben a műszaki csapatok és magasabbegységek a támadó csapatok első lépcsőjében haladtak és velük együtt vettek részt az ellenség megerődített támpontjainak szétzúzásában. Éppen így tevékenykedett a 15. műszaki-utász rohamdandár.

A lezajlott harcokban hiányosságok is előfordultak a csapatok vezetésében, a tüzérség harci alkalmazásában. Olyan esetek is akadtak, amikor a tüzérségi parancsnokok elszakadtak a támadó csapatoktól. A harc mélységi kifejlesztése során a lövészezredek és -zászlóaljak parancsnokai gyakran nem tűzték ki konkrétan a támogató tüzérség feladatait: nem jelölték meg pontosan a célokat és leküzdésük rendjét. Ennek eredményeként a tüzérség nem a célokra, hanem a célkörzetekre, a térségekre tüzelt és nem küzdötte le a célpontokat. A lövedékeket és az aknákat elhasználták, a gyalogság pedig az ellenséges tűz miatt nem lendülhetett rohamra.

Néha gyenge volt az ezred- és a hadosztály-hadtápvonat irányítása. Ha a támadó csapatok mögöttes területén elegendő útvonal van, akkor a vonatok maguktól széttagolódnak és torlódás nem keletkezik. Az utak járhatatlanságának időszakában történő támadás során viszont, amikor csak a főutak voltak használhatók, mert a földutak víz alá kerültek, a hadtest sávjában a szállítmányok egyetlen úton futottak össze, a zsúfolt átkelőhelyeknél. Így dugók keletkeztek, amelyek gyakran huzamos ideig leküzdhetetlen akadályt jelentettek a tüzérség mozgása számára.

Lényeges fogyatékosságokat lehetett észlelni a lövészhadtestek és -hadosztá-

lyok parancsnoki harcálláspontjainak elhelyezésében. A parancsnoki harcálláspontok gyakran a csapatoktól messze, néha erdős magaslatokon voltak. Az ilyen figyelőhelyekről csak a harc általános képét lehetett látni, de a gyalogság, a harckocsik helyzetét és az ellenség harctevékenységét nem lehetett szemmel tartani. Azok a hadtest- és hadosztályparancsnokok, akiknek nem volt módjuk személyesen érintkezni a csapatokkal, nem tudták a pontos irányítást megszervezni.

A rendkívül kedvezőtlen időjárási viszonyok ellenére (novemberben és decemberben csupán 7 repülésre alkalmas és 27 korlátozottan alkalmas nap volt), a 8. és a 2. légi hadsereg repülőgépei összesen több mint 17 700 felszállást hajtottak végre, ebből a legtöbb a csatarepülőgépekre jutott.[146] Ezeknek a géptípusoknak sikerült kis magasságban, kisebb kötelékekben tevékenykedniük.

A novemberi és a decemberi harcok időszakában a politikai szervek, a párt- és a Komszomol-szervezetek nagyszabású pártpolitikai munkát végeztek a front magasabbegységeinél és csapatainál. A csehszlovák nép iránti barátság szellemében nevelték a személyi állományt, hogy a hitlerista megszállás következményeinek felszámolásában segítséget nyújtsanak a helyi lakosságnak. Ennek során a parancsnokok és a politikai szervek a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának direktíváját tartották szem előtt, amely megállapította:

„1. Meg kell magyarázni az egész személyi állománynak, hogy Csehszlovákia szövetségesünk, és a Vörös Hadsereg csapatainak baráti magatartást kell tanúsítaniuk Csehszlovákia felszabadított körzeteinek lakossága és a csehszlovák felkelő alakulatok iránt.

2. Meg kell tiltani a csapatoknak a gépkocsik, a lovak, a jószág és egyéb értékek önkényes elkobzását.

3. A csapatok lakott helységekben történő elhelyezése során tekintettel kell lenni a helyi lakosság érdekeire.

4. Mindazt, amire csapataink számára szükség van, csak a csehszlovák polgári közigazgatás helyi szervei vagy a csehszlovák felkelő alakulatok parancsnoksága révén szabad megszerezni.

5. E parancs megszegőit szigorúan felelősségre kell vonni."[147]

A mindennapos pártpolitikai munka segítette a parancsnokokat, hogy a csapatokat újabb hőstettekre mozgósítsák a hitleri megszállók ellen vívott harcban. A fasizmus elleni harcban tanúsított hősiességért és merészségért a 4. Ukrán Front katonáinak ezreit tüntették ki érdemrendekkel és érmekkel, sokat közülük a Szovjetunió Hőse címmel. E magas címre érdemesítettek között volt A. V. Szamojlov harcos, G. A. Iskulov főhadnagy, N. A. Holjavkin szakaszvezető és mások. November 14-én a 17. gárda-lövészhadtestet a Kárpáti megtisztelő névvel ruházták fel. Ugyanezen a napon a 835. lövészezred, az 1159. lövész-

146 См. За освобождение Чехословакии, стр. 125.
147 Архив МО СССР, Ф. 3, оп. 11 556, д. 16, л. 343.

ezred, a 904. tüzérezred, a 4. gárda-légideszantlövészezred, a gárda-légideszantlövészezred, a 71. önálló műszaki-utász rohamzászlóalj, a 75. önálló műszaki-utász rohamzászlóalj, a 75. önálló műszaki-utász rohamzászlóalj, a 214. műszaki-utász rohamzászlóalj, a 214. önálló futár-repülőszázad a Mukacsevói megtisztelő nevet kapta. Az 571. lövészezred, a 7. gárda-légideszantlövészezred, a 3. gárda-légideszanttüzérezred, a 135. gárdatüzérezred, a 875. rohamlövegezred, a 262. önálló páncéltörő tüzérosztály, a 277. önálló páncéltörő tüzérosztály, a 13, gárda bombázó repülőezred, a 17. hegyi műszaki-utász zászlóalj, a 88. önálló híradó ezred az Uzsgorodi megtisztelő névben részesült.[148]

A német megszállók elleni harcokban a parancsnokság feladatainak példás teljesítéséért, Munkács felszabadításáért és az ennek során tanúsított vitézségért és bátorságért a 317. lövészhadosztályt a Vörös Zászló Renddel, a 237. pripjatyi Vörös Zászló Renddel kitüntetett lövészhadosztályt a Szuvorov-rend II. fokozatával, a 4. kárpáti hegyi műszaki-utász dandárt a Kutuzov-rend II. fokozatával, a 1161. lövészezredet és a 773. tüzérezredet a Bogdan Hmelnyickij-rend II. fokozatával, a 74. önálló műszaki-utász rohamzászlóaljat és a 128. izjaszlavi önálló gárda-híradózászlóaljat a Bogdan Hmelnyickij-rend III. fokozatával, a 72. önálló műszaki-utász rohamzászlóaljat az Alekszandr Nyevszkij-renddel, a 149. kárpáti önálló hídépítő zászlóaljat, a 73. önálló műszaki-utász rohamzászlóaljat, a 431. önálló távíró-építőszázadot és az 550. önálló kábelpóznarakó századot a Vörös Csillag Renddel tüntették ki.

A német fasiszta megszállók ellen Ungvár felszabadítása során vívott harcokban a parancsnokság feladatainak példás teljesítéséért a 151. zsmerinkai lövészhadosztály, az 5. önálló novorosszijszki gárda-harckocsidandár a Vörös Zászló Rendet, a 606. lövészezred, és az 1157. lövészezred és Bogdan Hmelnyickij-rend II. fokozatát, a 208. sztanyiszlavi csatarepülőezred a Szuvorov-rend III. fokozatát, a 761. lövészezred a Kutuzov-rend III. fokozatát, a 919. sztanyiszlavi önálló hadtest-utászzászlóalj a Bogdan Hmelnyickij-rend III. fokozatát, a 96. kárpáti önálló hídépítő zászlóalj, a 19. önálló útkarbantartó zászlóalj, az 1014. önálló távíró-építő század és a belügyi népbiztosságnak a kormánnyal való összeköttetést biztosító, 5. szevasztopoli önálló ezrede a Vörös Csillag Rendet kapta.[149]

148 Архив МО СССР, Ф. 2, оп. 514 446, д. 8, лл. 210—212.
149 Архив МО СССР, Ф. 2, оп. 514 446, д. 8, лл. 251—252.

ÖTÖDIK FEJEZET

A TÉLI TÁMADÁS

Beköszöntött az új év, 1945. A háború utolsó éve országunkat kedvező politikai, gazdasági és katonai helyzetben érte. Ez az év nemcsak a Nagy Honvédő Háború frontjain aratott döntő győzelmeknek, hanem a szovjet állam és annak gazdasági hatalma további megerősödésének esztendeje is lett. A szovjet nép a hátországban kifejtett, önfeláldozó munkájával óriási segítséget nyújtott a frontnak, mindent elkövetett a hitleri Németország fölötti végső győzelem kivívása érdekében.

1944 végére kimagasló sikereket értek el a legfontosabb iparágakban. Az egész ipar össztermelése 1943-hoz képest 15,3 százalékkal nőtt, a széntermelés 30,5 százalékkal. Az országos villamosenergia-termelés egy év alatt 21,3 százalékkal emelkedett, nyersvasból 30,6, acélból 28,4, hengerelt acélárukból 28,2 százalékkal többet gyártottak.[150] A mezőgazdaság dolgozói is nagy sikereket értek el.

A szocialista gazdaság fejlődése elősegítette a szovjet fegyveres erők technikai ellátottságának fokozódását. A hadsereg egyre több haditechnikai eszközt és fegyvert kapott. 1944 elejéhez képest a csapatoknál a harckocsik száma több mint kétszeresére, a repülőgépeké 1,7-szeresére nőtt.[151]

A harcoló szovjet csapatok létszáma elérte a 6 millió főt. A harceszközökhöz 91,4 ezer löveg és aknavető, mintegy 11 ezer harckocsi és rohamlöveg, 2993 sorozatvető és 14,5 ezer repülőgép tartozott.[152]

A Vörös Hadsereggel együtt harcoltak a lengyel, csehszlovák, jugoszláv, bolgár és román csapatok.

A fasiszta Németországban más volt a kép. 1945-re a szovjet haderők és a szövetséges csapatok hatalmas csapásainak súlya alatt kivált a fasiszta tömbből Olaszország, Finnország és több más ország. Németország politikailag teljesen elszigetelődött és a megszállt területek elveszítése folytán a legfontosabb hadászati nyersanyagforrásokról is le kellett mondania. 1944 végére vasérc-

150 Ld. A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 5. köt. Budapest, 1967. 8. old.

151 См. Великая Отечественная война Советского Союза 1941—1945. Краткая история, стр. 460.

152 Ld. A szovjet fegyveres erők ötven éve. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1969. 414. old.

készleteinek 65 százalékát, bauxitkészleteinek felét és valamennyi krómkészletét elveszítette. A vastermelés 45 százalékkal, az acélgyártás 40, a rézgyártás 70 százalékkal csökkent. Mindez természetesen hatással volt Németország katonai-gazdasági potenciáljára. Azonkívül, az óriási emberveszteség, a mozgósítási erőforrások nagymértékű megfogyatkozása arra vezetett, hogy 1945 januárjára a harcoló hadsereg létszáma 750 ezer fővel kisebb lett.

A súlyos katonai kudarcok szükségképp befolyásolták a német nép hangulatát. Az elkerülhetetlen vereség tudata a hitlerista hadseregbe is behatolt, és bizonyos mértékben csökkentette a katonák és a tisztek harckészségét. Az elkövetett gaztettekért való felelősség miatt érzett félelem, a hitleri parancsnokság fenyegetései és büntető intézkedései azonban arra kényszerítették őket, hogy elkeseredett ellenállást tanúsítsanak a szovjet csapatokkal szemben. Németország katonai ereje még nagy volt. A jelentős veszteségek ellenére, mintegy 7,5 millió ember harcolt a német fasiszta hadsereg soraiban. A hitlerista Németországnak 299 hadosztálya és 31 dandárja volt. Ezek közül 169 hadosztály (közöttük 22 páncélos- és 9 gépesített) és 20 dandár tartózkodott a szovjet–német fronton. Rajtuk kívül, ellenünk harcolt az 1. és a 3. magyar hadsereg, amely 16 hadosztályból és dandárból állt.

Így tehát az ellenség a szovjet–német fronton 185 hadosztályt és 21 dandárt vont össze, összesen 3 100 000 főt. Ezeknek a csapatoknak 28 500 lövege és aknavetője, 3950 harckocsija és rohamlövege, továbbá 1960 repülőgépe volt. Az ellenség különféle tartalékaiban és hátországi alakulatainál 2 133 000 fő, 2700 löveg, 5300 harckocsi és rohamlöveg, 3270 harci repülőgép volt, ezeket a hadjárat során zömmel a szovjet csapatok ellen használták fel.[153]

Mint már megállapítottuk, a nyugat-európai második front megnyitása ellenére, a német hadsereg főerői a szovjet–német fronton voltak, amely Lettország, Litvánia, Kelet-Poroszország, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország és Jugoszlávia területén keresztül húzódott. A hitlerista parancsnokság fő feladatának azt tartotta, hogy az előre elkészített és mélyen tagolt védelemre támaszkodva, megállítsa a Vörös Hadsereg további előnyomulását.

Ebben a hadászati helyzetben a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása kijelölte a német fasiszta hadsereg végleges szétzúzásának tervét. Sztálin, a legfelsőbb főparancsnok, 1945-re ezt a feladatot tűzte a csapatok elé, hogy be kell fejezni a német fasiszta hadsereg szétzúzását, a fasiszta fenevadat saját barlangjában kell megsemmisíteni és ki kell tűzni a győzelem zászlaját Berlin fölött.[154]

A hitleri hadsereg szétzúzásának terve szerint a Balti-tengertől a Dunáig egyidőben kellett csapásokat mérni. A varsó–berlini irány volt a főirány. A 4., a 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak, a Kárpátok között és attól délre indított támadással be kellett fejezniük a Budapesten körülzárt ellenséges csoportosítás megsemmisítését, szét kellett zúzniuk az Ausztriában és Csehszlovákiában tar-

153. Ld. A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 5. köt. 22. old.

154. Ld. *Sztálin:* A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra, Budapest, 1949. 162. old.

tózkodó német csapatokat, és meg kellett akadályozniuk, hogy azok Csehszlovákián át Németország déli körzeteibe vonuljanak vissza.

1945-ben a Vörös Hadsereg többnyire már nem saját országának területén harcolt, mint azelőtt. A küszöbönálló csaták méretei is óriásiak voltak – 1200 kilométeres fronton terveztek támadást.

Januárban a Vörös Hadsereg támadása a Baltikumtól a Kárpátokig és az attól délre terjedő egész fronton egyidőben bontakozott ki. Ez arra késztette a német parancsnokságot, hogy sürgősen lemondjon az Ardennekben, az angol–amerikai csapatok ellen folytatott aktív hadműveleteiről. Így ír erről H. Manteuffel, volt hitlerista tábornok: „Január 12–13-án az oroszok megindították nagy támadásukat... Ennek befolyása azonnal érezhető volt a nyugati fronton. Már régen aggodalommal vártuk, hogy csapatainkat Keletre dobják át és ez most a lehető legnagyobb gyorsasággal meg is történt. Oda dobták át a 6. SS-páncéloshadsereget, egyes, közvetlenül a hadsereg alá rendelt alakulatokkal, két hadtesttörzzsel és négy SS-páncélosdandárral együtt, a »Führerbegleit«-dandárt és egy gránátosdandárt, valamint egész tüzérségünket és az átkelőeszközöket. Könnyen elképzelhető, milyen hatással volt az, hogy ilyen tömegű élőerőt és haditechnikai eszközt kivontak a frontról..."[155]

A Csehszlovákia területén levő ellenséges csapatok szétzúzása a 4. és a 2. Ukrán front haderőire hárult. A téli támadás első ütemében a 4. Ukrán Frontnak ki kellett jutnia a Krakkó–Nowy Targ–Poprád–Spišská Nová Ves, utána pedig a Moravská Ostrava terepszakaszra. A 2. Ukrán Frontnál ennek megfelelően az első ütem a Rozsnyó–Zólyom–Érsekújvár–Komárno (Komárom) sáv, a második ütem pedig a Přerov–Brno–Znojmo terepszakasz volt.

Csehszlovákiának abban a részében, ahol még a hitleristák parancsoltak, rendkívül feszült volt a helyzet. A megszállók ellen vívott harc egyre élesebb formákat öltött. A csehszlovák nép felismerte: közel az óra, amikor országa teljesen felszabadul a német fasiszta megszállók alól, s számára ezt a Vörös Hadsereg hozza el a vele vállvetve küzdő 1. csehszlovák hadtesttel, amelynek parancsnoka L. Svoboda tábornok. Minél messzebb nyomultak elő a szovjet és a csehszlovák harcosok Szlovákia területén, annál aktívabbakká váltak a partizánok hadműveletei. A hitleristák elleni fegyveres harc további megerősítése céljából elhatározták, hogy egyesítik a csehszlovákiai partizánmozgalom vezetését és azt a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa mellett működő partizánmozgalom törzsében összpontosítják.

155 Роковые решения. М., Воениздат, 1958, стр. 300—301. (Fordítás angolból)

A 4. ÉS A 2. UKRÁN FRONT CSAPATAINAK TÁMADÁSA A NYUGATI-KÁRPÁTOKBAN

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának elgondolása szerint, a 4. Ukrán Front csapatai azt a feladatot kapták, hogy az 1. Ukrán Front balszárnyával együttműködve, a főcsapást a 38. hadsereg erőivel a Gorlice–Nowy Sącz irányban mérjék és azután Krakkó felé támadjanak. Az 1. gárdahadseregnek, amelynek állományába tartozott az 1. csehszlovák hadtest, Ľubotín–Nowy Targ felé kellett csapást mérnie, majd lengyel területen támadva, Moravská Ostrava körzetében kijutnia a Visztula és az Odera völgyébe. A 18. hadsereg támadásának iránya a következő volt: Spišská Nová Ves–Poprád–Żywiec. (Vázlat a 319. oldalon.)

A 2. Ukrán Frontnak a 40. és a 27. hadsereg erőivel el kellett érnie a Garam folyó vonalát, az 53., a 7. gárda-, a 6. gárda-harckocsihadsereg és az 1. lovasgépesített csoport erőivel pedig a Nyitra folyóhoz, a Vráble–Šurany–Érsekújvár–Komárom térségbe; a továbbiakban pedig Pozsony, Bécs és Brno irányban kellett támadnia. Január 2-án, a Komáromtól délre eső körzetből Budapest felé indított ellenséges támadás azonban szükségessé tette e feladatok némi megváltoztatását. A főhadiszállás január 6-án azt a parancsot adta, hogy a 7. gárdahadsereg és a 6. gárda-harckocsihadsereg erőivel az Esztergomtól északra levő körzetből, a Duna bal partja mentén, Komárom felé csapást mérjenek az ellenségre.[156]

A német parancsnokság még remélte, hogy a Nyugati–Kárpátok erdős-hegyes körzeteiben feltartóztathatja csapataink támadását. A műszaki védelmi berendezések szélesen tagolt rendszerét építette ki nagy mélységben. A 2. Ukrán Front előtt ugyan az ellenségnek nem volt összefüggő védőöve, de sürgős intézkedéseket tett a Szlovák-érchegység délkeleti lejtőin és a Garam nyugati partján a terep megerődítésére. A legközelebbi hadműveleti mélységben, a Nyitra, a Vág és a Morva nyugati partja mentén védelmi terepszakaszok létesültek. Minden nagyobb helységet és várost védőövvel vettek körül és alkalmassá tették a körkörös védelemre.

A 4. Ukrán Front támadási sávjában az ellenség védelme fő és második védőövből, valamint néhány hátsó védelmi terepszakaszból állt, amely 120 kilométerig terjedő mélységben húzódott. Azonkívül, egyes ellenállási csomópontok és támpontok létesültek a magaslatokon vagy a lakott helységekben. A természeti viszonyok az erős, mélyen tagolt, tábori műszaki erődítésekkel együtt komoly akadályok voltak csapataink számára.

A nagy mennyiségű műszaki berendezéssel és tábori típusú műszaki zárral ellátott védőövek rendszerint több állásból álltak, ez utóbbiak pedig két-három, egymástól 50–300 méter távolságra levő lövészárokvonalból. A harckocsiveszélyes irányokban harckocsiárkokat ástak, rendszerint a futóárkok mögött.

156 Ld. A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 5. köt. 246. old.

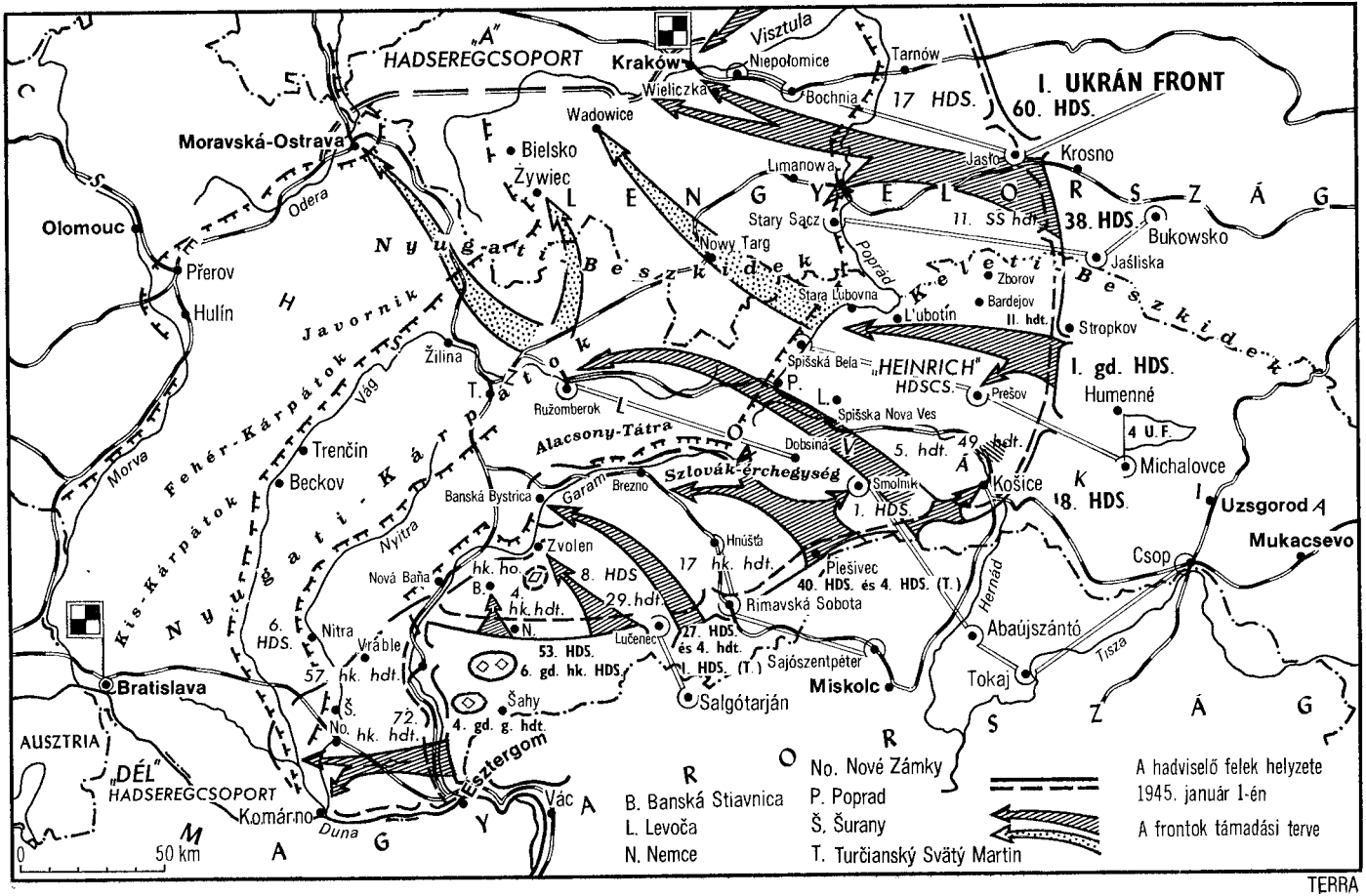

„A" HADSEREGCSOPORT
Kraków
Visztula
Niepołomice
Tarnów
Wieliczka
Bochnia
17 HDS.
I. UKRÁN FRONT
60. HDS.
Wadowice
Moravská-Ostrava
Bielsko
Żywiec
Limanowa
Jasło
Krosno
Olomouc
Odera
Stary Sącz
11. SS hdt.
38. HDS.
Bukowsko
Nowy Targ
Poprád
Jaśliska
Přerov
Hulín
Nyugati Beszkidek
Keleti Beszkidek
Zborov
Stara Lubovna
Bardejov
L'ubotín
II. hdt.
Stropkov
Javornik
Žilina
Spišská Bela
„HEINRICH" HDSCS.
I. gd. HDS.
Humenné
Ružomberok
Prešov
Spišska Nova Ves
4 U.F.
Trenčín
Beckov
Morva
Vág
Alacsony-Tátra
Dobsiná
5. hdt.
49. hdt.
Michalovce
Szlovák-érchegység
Smolník
Košice
18. HDS.
Uzsgorod
Banská Bystrica
Garam
Brezno
1. HDS.
Mukacsevo
Nyitra
Zvolen
Hnúšťa
Csop
Nová Baňa
hk. ho.
B.
8. HDS
17 hk. hdt.
Plešivec
40. HDS. és 4. HDS. (T.)
4. hk. hdt.
29. hdt.
Rimavská Sobota
Hernád
6. HDS.
Nitra
N.
Lučenec
27. HDS. és 4. hdt.
Abaújszántó
Vráble
53. HDS.
6. gd. hk. HDS.
1. HDS. (T.)
Sajószentpéter
Tisza
57. hk. hdt.
Bratislava
Šahy
Miskolc
Tokaj
Salgótarján
72.
4. gd. g. hdt.
AUSZTRIA
„DÉL" HADSEREGCSOPORT
Esztergom
Komárno
Duna
Vác
0
50 km
B. Banská Stiavnica
L. Levoča
N. Nemce
No. Nové Zámky
P. Poprad
Š. Šurany
T. Turčianský Svätý Martin
A hadviselő felek helyzete 1945. január 1-én
A frontok támadási terve
TERRA

A 38. hadsereg előtt az ellenség fővédőöve szélességében 37 és mélységében 7 kilométeres sávban kiépített volt. Két védőállás alkotta: a második a Wisłok folyó nyugati partján húzódott. Jasło, Osiek, Zmigród Nowy és Krempna helységeket körkörös védelemre rendezték be.

Az ellenséges védelem fővédőövét a domborzati viszonyok és a műszaki berendezések jellege szerint két részre lehetett osztani: Roztoky–Łysa Góra, és Iwla–Ciechania. Az első szakasz dombos volt, jelentéktelen erdőtakaróval, nem mély vízmosásokkal és patakokkal – harckocsik áthaladására alkalmas. Ezen a szakaszon az előretolt állást két-három futóárokvonallal látták el.

Az uralgó magaslatokon a figyelőpontok sűrű hálózatát építették ki. Ezekből 4–6 kilométeres távolságra be lehetett látni a peremvonalhoz vezető megközelítő utakat. Ez lehetővé tette az ellenség számára, hogy megfigyelje a védelem mélységében végrehajtott csapatmozdulatainkat. A tüzérség tüzelőállásai a magaslatok átellenes lejtőin helyezkedtek el.

A járható irányokban harckocsi és gyalogság elleni akadályok hálózatát hozták létre. A harckocsi-aknamezők főként a peremvonal előtti utakon vagy az első és a második futóárok vonal között voltak, valamint a helységek bekötő útvonalain és az utcákon. A gyalogság elleni akadályok többnyire drótakadályokból, ritkábban pedig aknamezőkből álltak. A drótakadályokat alacsony cövekekre erősített kerítésből vagy Bruno-spirálisból készítették. Egyes frontszakaszokat nem fedeztek drótakadályokkal, s itt csak gyalogság elleni és harckocsiaknamezők voltak. Ezeknek mélysége 10–50 méter volt. Valamennyi akadályt oldalozó puska- és géppuska, tüzérségi és aknavetőtűzzel lehetett elárasztani.

A Łysa Góra–Ciechania (kizárva) szakasz 17 kilométer széles volt. A peremvonal a Borek, Dania, Suchania hegyek lejtőin és a 720-as magaslaton keresztül húzódott. A nagyon meredek hegylejtők és a sűrű erdők a harckocsik számára járhatatlanná tették ezt a szakaszt. Az erődítések és a berendezések fő típusai ezen a szakaszon a különálló lövészárkok és géppuskafészkek voltak. A lövészárkok a hegygerinceken húzódtak; nyílt terepen egymástól mintegy 350 méteres távolságra, az erdőborította szakaszokon pedig 40–200 méterre.

A Wisłok folyó menti állás két futóároksorból állt. Az első futóárok a folyó partján húzódott, ahonnan 400–1000 méterre be lehetett látni és tűz alatt lehetett tartani a terepet. Itt 7–15 méterenként lövészgödrök voltak. A második futóárok az elsőtől 80–200 méterre volt. Mindkét futóárok előtt drótakadályok és aknazárak voltak.

A hitlerista parancsnokság, amely igyekezett feltartóztatni a Vörös Hadsereg előnyomulását és meg akarta őrizni saját csapatainak harcképességét, fokozta a megtorlást az állásokból önkényesen eltávozó katonák és tisztek ellen. Az egyik parancsban az állt, hogy minden német katona, aki megadja magát, árulónak minősül. Az orosz fogság „rémségeinek" széles körű propagandáján kívül a parancsnokság által kiadott parancsok szüntelenül hangsúlyozták, hogy a németek az életükért harcolnak, s ezért egyetlen lépést sem szabad hátrálniuk. A csapatoknál bevezették a harcokban kitűnt katonák számára az úgynevezett bátorsági szabadságot. De ezt gyakorlatilag soha nem engedélyezték. Azoknak

a katonáknak, akik hosszú ideig a peremvonalban tartózkodtak, különleges igazolványokat adtak, amelyek néhány kisebb kedvezményt nyújtottak számukra a mögöttes területen: soron kívül válthattak mozijegyet, nagy mennyiségű italt vásárolhattak stb.

A német parancsnokság elkeseredett erőfeszítéseket tett. Mint mondani szokás, a mézes madzagot és a korbácsot egyaránt igénybe vette, hogy fenntartsa katonái ellenállóképességét. Meg kell hagyni, ezek a rendszabályok sok esetben elérték céljukat. A német katonák egyrészt a megszállott területeken elkövetett bestiális gaztetteik következményeitől féltek, másrészt saját parancsnokságuk kegyetlen megtorló intézkedéseitől. – S ez arra kényszerítette őket, hogy a halálraítéltek szívósságával harcoljanak.

A támadás kezdetére, vagyis 1945. január 12-ére, a 4. Ukrán Front állományába tartozott a 38. hadsereg, az 1. gárdahadsereg, a 18. hadsereg és a hadműveletileg az 1. gárdahadsereg alá rendelt 1. csehszlovák hadtest, valamint a 8. légi hadsereg.

A 2. Ukrán Front magában foglalta a 7. gárdahadsereget, a 27., 53., 40. és 6. gárda-harckocsihadsereget, Plijev tábornok lovas-gépesített csoportját, továbbá az 1. és a 4. román hadsereget. A front földi csapatait a levegőből az 5. légi hadsereg támogatta.

Mint már megjegyeztük, a 4. Ukrán Front csapatai támadó hadműveletének terve arra irányult, hogy átkeljenek a Nyugati-Kárpátokon és kijussanak a Moravská Ostrava-i iparvidékhez. E tervnek megfelelően a 4. Ukrán Front csapatainak parancsnoka az alábbi feladatokat tűzte a hadsereg elé.

A főcsapást mérő 38. hadsereg azt a parancsot kapta, hogy két megerősített lövészhadtest csapataival Krosnótól nyugatra törje át az ellenség védelmét, és Gorlice, Nowy Sącz, Wieliczka, Krakkó felé fejlesszen ki támadást. A hadsereg állományába tartozott az 52. lövészhadtest (a 81., 121. és 340. lövészhadosztály), a 67. lövészhadtest (a 211., 241. és 305. lövészhadosztály), a 101. lövészhadtest (a 70. gárda-, a 140. és a 183. lövészhadosztály), a 31. és a 42. önálló gárda-harckocsidandár, a 12. önálló gárda-harckocsiezred, az 1511. rohamlövegezred, a 8. önálló páncélvonatosztály, a 135. ágyús hadsereg-tüzérdandár, a 3. hadtest-tüzérdandár, a 3. és a 6. önálló páncéltörő tüzérdandár, a 27. gárda-aknavetődandár, a 805. és a 839. tarackos tüzérezred, az 1506., 1642. és 1663. páncéltörő tüzérezred, a 197. hegyi-, a 144., 276., 491. és 618. aknavető ezred, az 5., 16., 83. és 96. gárda-aknavetőezred, a 76. légvédelmi tüzérhadosztály (a 223., 416., 447. és 591. légvédelmi tüzérezred), az 1954. légvédelmi tüzérezred, a 15. műszaki-utász rohamdandár és a 39. műszaki-utász dandár. A hadseregnél gyorsanmozgó csoport létesült N. I. Kirjuhin altábornagynak, a hadseregparancsnok helyettesének parancsnoksága alatt. Ehhez a 31. és a 42. önálló gárda-harckocsidandár, a 211. lövészhadosztály négy lövészászlóalja és két tüzérezred tartozott. A gyorsanmozgó csoport elé azt a feladatot tűzték, hogy miután a lövész-magasabbegységek kijutottak a Wisłok nyugati partjára, lendületesen fejlesszenek ki támadást az ellenséges védelem mélységébe, az első nap végére szállják meg a Ropa folyó átkelőhelyeit, azután pedig foglalják el Nowy

Sącz körzetében a Dunajec folyó átkelőhelyét és létesítsenek hídfőállást a nyugati parton.

Az 1. gárdahadseregnek hat lövészhadosztály erőivel át kellett törnie az ellenség védelmét Humennétól északnyugatra, hogy azután Ľubotín, Stará Ľubovňa felé támadhasson. A hadsereg harctevékenységének egy másik változatát is tervbe vették: abban az esetben, ha a 38. hadsereg támadása sikerrel jár, a saját sávban pedig nem sikerül az áttörés, akkor az 1. gárdahadsereg erőinek zömét a 38. hadsereg sávjában vetik ütközetbe és azután Nowy Targ felé indítanak támadást. A hadsereg állományába a 11. lövészhadtest (a 226., 271. és a 276. lövészhadosztály), a 107. lövészhadtest (a 129. gárda-, a 161. és a 167. lövészhadosztály), a 30. lövészhadosztály, az 1. csehszlovák hadtest (az 1. és a 3. gyalogos-, az 1. harckocsidandár, az 5. ágyús tüzérezred), a 713. és az 1498. rohamlövegezred, a 24. gárda ágyús tüzérdandár, a 4. és a 317. gárda páncéltörő tüzérezred, a 9., 196., 494. és 496. hegyi-aknavetőezred, a 25. légvédelmi tüzérhadosztály, az 580. légvédelmi tüzérezred, a 6. hegyi műszaki-utász dandár, a 6. műszaki-utász dandár tartozott.

A 18. hadsereg elé azt a feladatot tűzték, hogy a főcsapást a Mokrancétól délre levő körzetből a Smolník–Spišská–Nová Ves irányban, erőinek egy részével pedig Kassa felé mérje. A támadás kezdetén a hadsereg állományába tartozott a 3. hegyilövész-hadtest (a 128. gárda-, a 242. és a 318. hegyilövészhadosztály), a 17. gárda-lövészhadtest (a 2. gárda légideszant-, a 8. és a 138. hadosztály), a 95. lövészhadtest (a 24. és a 351. lövészhadosztály), a 237. lövészhadosztály, a 159. megerődített körlet, az 5. önálló gárda-harckocsidandár, a 108. gárda-, a 875. és az 1066. rohamlövegezred, a 146. ágyús tüzérdandár, a 93. gárda hadtest-tüzérezred, a 294. gárda-, a 130., 1646. és 1672. páncéltörő tüzérezred, a 195., 253. és 477. hegyi-aknavető- és a 281. aknavető ezred, a 269. gárda- és az 1485. légvédelmi tüzérezred, a 95. és a 104. önálló légvédelmi tüzérosztály, a 4. hegyi műszaki-utász dandár, a 9. műszaki-utász dandár.

A 8. légi hadsereg a 8. csatarepülő- és a 10. vadászrepülő-hadtesttel (összesen 553 harci repülőgép) a hadművelet első napjaiban a 38. hadsereg támadását támogatta.

A támadás kezdetén az erőviszonyok a 4. Ukrán Front javára alakultak: élőerőben 1,5-szeres, lövegekben és aknavetőkben 1,8-szeres, harckocsikban és rohamlövegekben 2,2-szeres, harci repülőgépekben 2,7-szeres fölénye volt.

A 4. Ukrán Front csapatainak rendkívül bonyolult viszonyok között kellett támadó hadműveleteket folytatniuk. Ezért a 4. Ukrán Front csapatainak a támadásra való előkészítése részletesen kidolgozott tervek szerint történt. Különös figyelmet fordítottak a tüzérség és a harckocsik legésszerűbb felhasználására.

A döntésnek megfelelően, a front fő erőfeszítéseit a 38. hadsereg sávjában összpontosították, ahol a terep támadásra a legalkalmasabb volt. Ezért a 38. hadsereg alá rendelték a tüzérség és a harckocsik nagyobb részét. A megerősítő tüzérséget a következőképpen osztották el ennél a hadseregnél. Az első lépcső-

höz tartozó hadosztályoknak és ezredeknek erős hadosztály- és ezred-tüzércsoportjaik voltak. Az áttörés irányában harcoló minden hadosztályban az ezred-tüzércsoportokhoz 90 löveg és aknavető, a hadosztály-tüzércsoportokhoz pedig mintegy 50 löveg tartozott. Emellett hadsereg-tüzércsoport is létesült, ennek feladata lényegében az ellenséges ütegek elleni harc volt. Az ellenséges védelem mélységében folytatott harc idejére ugyanebből a célból megfelelő tűzeszközöket különítettek ki a hadsereg-tüzércsoportból, s ezek az áttörés kifejlesztése során a lövészhadtestek tüzérparancsnokainak hadműveleti alárendeltségébe kerültek és a továbbiakban a hadtestek tüzércsoportjait alkották. A tüzérség csoportosításánál a parancsnokság főként arra törekedett, hogy a csapásmérő irányban a hadosztályoknál arcvonal-kilométerenként 180–190 löveg átlagos tüzérségi sűrűséget hozzon létre.[157]

Az 1. gárda- és a 18. hadseregnek hegyes terepen kellett harcolnia, ezért a tüzérséget itt a hadtestek és a hadosztályok között osztották el. Az áttörési szakaszokon az 1. gárdahadseregnél 110 löveg, a 18. hadseregnél 83 löveg tüzérségi sűrűséget hoztak létre.

A jelentős erejű tüzérségnek a 38. hadsereg sávjában történt összpontosítása megkövetelte, hogy a tűzeszközök fogadásánál és elhelyezésénél pontosan járjanak el. Évégből a hadseregtüzértörzs az alakulatok átvételére tervet dolgozott ki, s ez megszabta az érkezés időpontját és körzetét, a törzs képviselőivel való találkozás körzetét, az összpontosítási körletbe való további mozgás útirányát, az érkező alakulat fogadását, a beérkezett alakulat rendelkezésére álló híradó eszközöket; és más kérdéseket is szabályozott. A tüzérségnek az állás-körletekbe juttatása is a hadsereg-tüzértörzs által kidolgozott terv szerint történt.

A harcrend műszaki berendezése még azelőtt történt meg, hogy a tüzérség elfoglalta a tüzelőállásokat. Ugyanebben az időszakban ment végbe a harcrend elemeinek topográfiai felmérése, amelyet a felderítő osztályok végeztek. A belövést néhány napra tervezték. Ez a készülő hadművelet álcázása céljából történt. A tüzelőállásokba belövés végett ütegenként csak egy-egy löveget helyeztek ki. A megerősítő tüzérség csupán a végleges belövés után foglalta el harcrendjét. Ezek a rendszabályok lehetővé tették, hogy az ellenség elől rejtve végezzék el a tüzérségi tűz előkészítését a küszöbönálló hadműveletre.

A támadás kezdetén a 4. Ukrán Frontnak 215 harckocsija és rohamlövege volt. A legtöbb harckocsival a 38. hadsereg rendelkezett, szám szerint 134-gyel, mivelhogy a harckocsik alkalmazása ennek a hadseregnek a sávjában látszott a leginkább lehetségesnek. Az 1. gárdahadseregnél a hegyes terepviszonyok nem tették lehetővé a rohamlövegezredek felhasználását egy irányban, ezért a harckocsikat és a rohamlövegeket – negyvenkettőt – kísérő lövegekként használták, és ütegenként a lövészcsapatok és -magasabbegységek alá rendelték. A 18. hadseregben 39 harckocsi és rohamlöveg tudott egy irányban tevékenykedni a Hernád folyó nyugati partja mentén.

157 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1201, л. 25.

A támadásra való felkészülés időszakában a műszaki csapatok főként út- és hídépítési munkával foglalkoztak: új földutakat építettek, javították a meglevő utakat és hidakat. Mivel a támadó hadművelet során a csapatoknak sok vízi akadályon kellett kierőszakolniuk az átkelést, a műszaki csapatok nagy figyelmet fordítottak a hídelemek és átkelőeszközök készítésére.

Az előkészítő időszakban az 1. gárdahadseregnél intézkedések történtek a hadműveleti álcázásra. A főcsapás irányának leplezése céljából színlelt támadási előkészületeket szerveztek és hajtottak végre a valóságos csapás helyétől jelentős távolságban. A hadműveleti álcázással kapcsolatos intézkedések között szerepelt a rádióállomások színlelt működése, ezek a megszabott terv szerint, huszonnégy órán keresztül végezték az adást és a vételt; a színlelt tiszti felderítés megszervezése a peremvonalban, ez két tiszti csoportból állt, amely néhány napon át, félig rejtetten működött a meghatározott körzetben; a gyalogsági összpontosítás utánzása, melynek során az ellenség elől félig rejtett térségben (erdő, bozót) 1 kilométeres sugarú körön belül, a tüzek számát fokozatosan növelve kisebb tábortüzeket gyújtottak; a színlelt tüzérségi összpontosítás, összesen körülbelül hat tüzérosztály, különböző körzetekben elhelyezve; a színlelt tüzelőállások berendezése 12 ütegre és a célok színlelt belövése mindenféle űrméretű löveggel, két-három nap alatt legalább kétszer-háromszor; a meghatározott szakaszokon, éjszaka külön megszervezett gépkocsiforgalom: öt-hat gépkocsi, amely időnként bekapcsolja fényszóróit; a műszaki munkák utánzása, figyelőhelyek berendezése, futóárkok, lövészárkok ásása a megközelítő útvonalak kiépítése céljából. Mindezek következtében január elején a színlelt előkészületi szakaszon az ellenség fokozta felderítő tevékenységét és növelte tüzérségének aktivitását.

Számos más intézkedés is történt a támadás jobb megszervezése céljából. Az alegységeknél jelző rakétákat, a repülőgépek célra vezetésére nyomjelző lövedékes géppuskákat jelöltek ki; ugyanezen célra a zászlóaljaknál és az ezredeknél, valamint a közvetlen irányzásra beállított ütegeknél kijelöltek egy-egy aknavetőt és löveget, amely köd-, füst- és nyomjelző lövedékeket lőtt ki.

A csapatoknál és az alegységeknél nagyszabású pártpolitikai munka folyt. A politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek változatos módszerekkel igyekeztek segíteni a parancsnokokat abban, hogy sokoldalúan előkészítsék a személyi állományt a küszöbönálló harcokra. Ennek során különleges figyelmet fordítottak a hegyi hadviselés tapasztalatainak tanulmányozására, a fegyelem megszilárdítására, az éberség fokozására.

Az ezredeknél és a hadosztályoknál jó néhány tapasztalt frontkatona volt, aki előzőleg a Kaukázus és a Krím hegyei között harcolt s részt vett a Keleti-Kárpátokon való átkelésben.

Ezek nagy segítséget nyújtottak a parancsnokoknak a személyi állomány hegyi hadviselésre történő előkészítésében. Csupán egyetlen példát szeretnék idézni. A 70. gárda-lövészhadosztálynál szolgált a két Malin: apa és fia. Ivan Grigorjevics Malin 1915-ben a Kárpátok között harcolt, Bruszilov tábornok hadseregében. 1942-ben önként belépett a Vörös Hadseregbe és fiával együtt, bátran küzdött a német fasiszta megszállók ellen. Malin törzsőrmestert a harcokban tanú-

sított bátorságáért és helytállásáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki. Ivan Grigorjevics Malin harci tapasztalatait szívesen átadta a fiatal katonáknak.

A politikai szervek és a pártszervezetek erősítették csapataink és a helyi lakosság kapcsolatait. A gyűléseken és találkozókon a csehek és a szlovákok beszámoltak a hitleristák által országukban elkövetett gaztettekről, köszönetet mondtak a szovjet katonáknak, amiért megszabadították őket a megszállóktól. Felszólították a harcosokat, hogy minél hamarább szabadítsák fel Csehszlovákia egész területét. A katonák megesküdtek, hogy teljesítik testvéreik akaratát.

Nagy segítséget nyújtott a parancsnokoknak és a politikai munkásoknak a támadásra való felkészülés időszakában a hadsereg sajtója. A front-, hadsereg- és hadosztályújságok rendszeresen beszámoltak a csapatok harci és politikai felkészítésének élenjáró tapasztalatairól, közölték a tapasztalt katonák – a múlt harcok hősei – cikkeit, emlékeztetőket adtak ki az erdős-hegyes terepen való harctevékenységről.

A pártpolitikai munka kivételesen fontos szerepet játszott a csapatok támadásra történő előkészítésében. Ez támadó lendületet keltett a harcosokban, fokozta azt a törekvésüket, hogy minél jobban teljesítsék hazafias és internacionalista kötelességüket.

A 4. Ukrán Front csapatainak támadását megelőzte a 2. Ukrán Frontnak a Garam folyó menti terepszakaszról mért csapása.

A Komárom felé való áttörést mesteri hadművészettel valósította meg a 6. gárda-harckocsihadsereg (parancsnoka: A. G. Kravcsenko harckocsizó vezérezredes) és a 7. gárdahadsereg (parancsnoka M. Sz. Sumilov vezérezredes). Hadműveleti meglepés céljából a csapatok, miután rejtetten a Garam nyugati partján, Parkaň térségében összpontosultak, 1945. január 6-án késő éjjel (3 órakor) tüzérségi előkészítés nélkül támadásba mentek át. Ez a parancsnoki állománytól természetesen a roham kivételesen hozzáértő megszervezését követelte, a csapatok részéről pedig önfeláldozó harctevékenységet.

A két hadseregnek a Dunától északra mért meglepésszerű csapása jelentős sikerrel járt. Kétnapi harc során mintegy 40 kilométert nyomultak előre és közvetlenül megközelítették Komáromot. Bár a város elfoglalása és a dunai átkelőhelyek birtokbavétele nem sikerült, az ellenség kénytelen volt felfüggeszteni a Budapest elleni támadását, mivel csapásmérő csoportosításának hátát veszély fenyegette.

Január 12-én a 2. Ukrán Front jobbszárny-csapatai is aktív harctevékenységre tértek át, és sikeresen áttörték az ellenség védelmét. Csak lassan nyomultak előre, mert le kellett küzdeniük a Szlovák-érchegység jéggel borított, meredek lejtőit. Február végére az ellenséget mégis 40–100 kilométeres mélységben vetettük vissza. Sok más településsel együtt felszabadult Plešivec, Lučenec, Rožňava, Brezno nad Hronom és Jelšava. A legnagyobb siker a 40. és a 27. hadsereg osztályrészéül jutott, ezekkel együtt támadott a 4. román hadsereg és az 1. román hadsereg erőinek egy része.

Január 12-én a sandomierzi hídfőállásból támadásba mentek át az 1. Ukrán Front csapatai. Megkezdődött a Visztula–Odera hadművelet. Két nap múlva az

1. Belorusz Front is megkezdte hadműveleteit. A két front hatalmas csapásai arra kényszerítették a német csapatokat, hogy megkezdjék a visszavonulást nyugat felé, ez pedig kedvező feltételeket teremtett a 4. Ukrán Front főerőinek támadó hadműveleteihez.

Hogy az ellenség figyelmét elvonják a front főcsapása irányából (a 38. hadsereg szakasza), január 12-én a 18. hadsereg támadást indított. 10 órakor, 40 perces tüzérségi előkészítés után, a 95. és a 17. gárda-lövészhadtest erőivel (öt hadosztály) a hadsereg csapatai a Čečejovce (kizárva) – Bodolov szakaszon támadásba mentek át. Az ellenség elkeseredett ellenállása és a rendkívül nehéz viszonyok dacára, a hadsereg csapatai előnyomultak. A 95. lövészhadtest 24. lövészhadosztálya elfoglalta Gombos és Komárovce településeket, majd Veľká Ida és Csetice településekért indított harcot. A hadosztály itt az ellenséges gyalogság és harckocsik erős ellenállásába ütközött. A 351. lövészhadosztály elfoglalta Bodolov helységet, a 193-as magaslatot, Mokrancét, a későbbiekben pedig a 293-as magaslatért és Moldava nad Bodvou helységért fejlesztett ki harcot. Jobbra a 3. hegyilövész-hadtest szívós harcokat vívott a Dargovtól nyugatra levő hegyeken való átkelésért. Balra a 17. gárdalövészhadtest csapatai Šomody, Turna nad Bodvou és Dvorníky helységekért harcoltak.

Eközben a 24. lövészhadosztály, miután elfoglalta Veľká Idát és Cesticét, Šemša irányában támadott. A falu felszabadítása után a hadosztály folytatta támadását Nižný Tejkeš és Hýľov felé, és elvágta a Kassa–Smolník országutat. A 351. lövészhadosztály elfoglalta Moldava nad Bodvout és Jasovot, és Smolník felé fejlesztett ki támadást.

Január 17-ig a 18. hadsereg csapatai súlyos harcokat vívtak az ellenséggel, amely erős tűzellenállást fejtett ki, és harckocsik, rohamlövegek támogatásával többször ellenlökésbe ment át. A hadsereg csapatai a támadó hadműveletek eredményeként kiverték az ellenséget Mokrance és Bodolov jelentősen megerődített támpontokból.

Az ellenség mindegyik ellenállási csomópontját csapatainknak jóformán ostrommal kellett bevenniük. Hogy az ellenséges védelem mélységében kiépített védelmi berendezések mennyire szerteágazóak voltak, erre következtetni lehetett például a Kassa körzetében létesített erődítésrendszerből, ahol nagymértékben felhasználták a magaslatokat és a vízi akadályokat. A kelet és dél felől a városhoz vezető megközelítő utak távoli szakaszait támpontok, ellenállási csomópontok és tábori típusú állások fedezték. E tekintetben jellemző volt Kerestur támpont. Ezt 20–25 méter hosszú, különálló lövészárkokkal rendezték be, ahol géppuskaállás és géppisztolyos lövészgödrök voltak. A lövészárkok mögött 10–15 méterre fedezékeket ástak, s ezeket három-négy soros gerendafödémmel borították. A támponthoz vezető utakat nagy mélységben gyalogság- és harckocsi elleni aknákkal zárták el. Az előttük levő terepet géppuska- és tüzérségi tűzzel árasztották el. Keletről a Kassához vezető megközelítő utak közeli szakaszait a Torysa folyó nyugati partja mentén húzódó védőöv fedezte, teljesen kiépített futóárokrendszerrel. A személyi állomány részére óvóhelyfedezékek voltak, összekötő járatokkal. Az utak mellett két-három réteges szilánkbiztos födémmel

kiserődöket építettek. Az utakon kívül eső, harckocsik számára járható szakaszokon harckocsifalak és -árkok voltak. A Torysán és a Hernádon át vezető valamennyi hidat robbantásra készítették elő, a lehetséges átkelőhelyeket pedig elaknásították és jó előre belőtték tüzérséggel. A városhoz délkeleti és déli irányból vezető megközelítő utakat teljesen kiépített futóárokvonallal is fedezték. E vonal előtt 200–300 méterre az ellenség Bruno-spirálisokat helyezett el, az utakat harckocsiakasztókkal, síntorlaszokkal és aknamezőkkel fedezte. A harckocsi elleni védelem biztosítására jelentős mennyiségű páncéltörő tüzérséget vontak oda, s emellett néhány löveget az első árokba helyeztek előre. Közvetlenül a város szélén védőgyűrű létesült, amely megerődített körletből állt.

A 18. hadsereg csapatainak aktív hadműveletei arra késztették az ellenséges parancsnokságot, hogy felülvizsgálja és átcsoportosítsa erőit, a legellenállóképesebb alakulatokat helyezze az első vonalba. E célból a 2. magyar gyalogoshadosztályt az 1. német síhadosztály csapataival, a 24. magyar gyalogoshadosztályt a 4. német hegyilövész-hadosztály alegységeivel erősítették meg, az 5. magyar gyalogoshadosztályt pedig a 253. német gyalogoshadosztály alá rendelték. A német fasiszta parancsnokság már nem bízta rá a magyar csapatokra az utóvédharcok folytatását, ezt a feladatot saját csapataira és magasabbegységeire bízta. Az általános kedvezőtlen körülmények azonban, melyek a német csoportosítás számára a 4. Ukrán Front sávjában január 17-ére kialakultak, arra kényszerítették a fasiszta parancsnokságot, hogy a 18. hadsereg sávjában is megkezdje a visszavonulást.

Az ellenséges csapatok visszavonulási taktikájában jelentős változások történtek abban az időben. Míg azelőtt a visszavonulás végrehajtása előtt az ellenség igyekezett peremvonalában a tűztevékenység látszatát kelteni, most lemondott erről a módszerről, amelyen mi már átláttunk. Az erős tűzcsapások, a kis csoportokkal végzett, színlelt ellentámadások, a hidak, az állomások berendezéseinek felrobbantása és a különböző objektumok felgyújtása az elhagyott helységekben – mindez kellő világossággal elárulta az ellenség szándékait. Ezért a januári harcok során óvatosabb lett, és csapatai észrevétlenül szakadtak el.

Az ellenség, hogy fel ne keltse felderítésünk figyelmét, már nem végzett előre romboló, robbantó munkálatokat. A célpontokat idejében elaknázták, az aknászkülönítmények által történő szétrombolásukat pedig az utolsó pillanatra halasztották.

A hitleristák rossz időjárási viszonyok közt, havazás közben, alacsony, sűrű felhőzet mellett igyekeztek visszavonulni. Ez majdnem teljesen lehetetlenné tette felderítésünk munkáját, különösen a légi felderítést. A nagy hótakaró lehetőséget nyújtott az ellenségnek, hogy álcázási műveletek nélkül jelentős mennyiségű aknát hagyjon visszavonulási útvonalán, a mély hóban szétszórva.

Az ellenség, hogy időt nyerjen, mozgó védelmet folytatott s a csapataink számára kedvezőtlen terepszakaszokon kényszerített ránk késleltető harcokat. E célból könnyen mozgó utóvédosztagokat jelöltek ki. Ezek az osztagok rendszerint a harcokban kitűnt katonák soraiból egészültek ki, akiket automata fegyverekkel és harckocsi elleni harceszközökkel láttak el. Azt a feladatot tűzték

elébük, hogy a meghatározott terepszakaszokon harcoljanak és a meghatározott ideig tartsák magukat. Csak a határidő eltelte után hagyhatták el a terepszakaszt és vonulhattak vissza egy másik osztag harcrendjén keresztül, amely a következő terepszakaszon készült fel védelemre. Miközben a második osztag késleltető harcot folytatott, az elsőnek rendeznie kellett a sorait, ki kellett egészítenie készleteit, majd új terepszakaszt foglalt el.[158] Az utóvédharcokra kijelölt osztagoknak csak könnyű felszerelésük volt és sítalpon mozogtak.

Ahol a védekező csapatokat a megkerülés és a bekerítés veszélye fenyegette, az ellenség a főerőiből egy zászlóaljig terjedő erejű osztagokat különített ki, és rohamlövegek támogatásával többször ellenlökésbe ment át. Ezeket az ellenlökéseket leggyakrabban a megkerülő alakulatok ellen intézte. Mindez természetesen késleltette csapataink előnyomulását. A Kassához vezető megközelítő utakon a 18. hadsereg csapatai kénytelenek voltak beszüntetni támadásukat. Az alapvető célt azonban elérték: elterelték az ellenség figyelmét a főcsapás irányáról. A hadsereg támadásainak feltartóztatására, tartalékából a hitlerista parancsnokság kénytelen volt további erőket bevetni.

A Kassát fedező védősávok ostroma január 19-én hatalmas erejű tüzérségi előkészítéssel és légi csapással kezdődött. A 3. hegyilövész-hadtest csapatai közvetlenül a város felé támadtak, a 17. gárda-lövészhadtest pedig Kassától délnyugatra mért csapást. Csapataink elkeseredett ellenállásba ütköztek. Kassa Kelet-Szlovákia rendkívül fontos közlekedési csomópontja volt. Ezért az ellenséges csapatok igyekeztek mindenáron megtartani a várost. A nap végére a 18. hadsereg csapatai, miután a város megközelítő útjain és külvárosaiban megtörték az ellenállást, elkeseredett utcai harcokba bocsátkoztak. Január 19-én az ellenséget kiverték Kassáról, és nagy veszteségeket okozva, nyugatra vetették vissza. Sok foglyot ejtettek.

A városért vívott harcokban kitüntették magukat V. F. Gladkov vezérőrnagy 318. hegyilövész-hadosztályának, M. G. Tyetyenko ezredes 237. lövészhadosztályának csapatai, I. N. Vinogradov ezredes 159. megerődített körzetének alegységei, I. M. Morusz ezredes 5. önálló gárda-harckocsidandárának harckocsizói, P. V. Frolov őrnagy 108. gárda rohamlövegezredének tüzérei.

A legfelsőbb főparancsnok parancsa értelmében F. F. Armejev őrnagy 344. lövészezredét és P. B. Natenov őrnagy 838. lövészezredét a Košicei megtisztelő névvel tüntették ki. A Kassa felszabadításában részt vett csapatoknak a főparancsnokság elismerését fejezte ki. Moszkva dísztűzzel üdvözölte a hősöket.

Kassa lakossága örömmel fogadta felszabadítóit. A hitleristák visszavonulásuk előtt nagy rombolásokat hajtottak végre, felrobbantották és üzemképtelenné tették a gyárakat, felgyújtották a pályaudvart. A kulturális és történelmi emlékeket sem kímélték – mindent barbárul elpusztítottak. A múzeumban szobrok töredékei, összeszabdalt festmények hevertek. A hitleristák kirabolták a színházat és felszerelését elszállították. Hogy Kassán mégis sok lakóház és

158 Архив МО СССР, Ф. 371, оп. 6367, д. 558, л. 49.

épület épen maradt, ez csakis a szovjet csapatok lendületes előretörésének köszönhető.

Még robbantak a lövedékek, a városban azonban már megkezdte működését a Vörös Hadsereg katonai városparancsnoksága. Az emberek tucatjával siettek oda. Eljöttek a hivatalok vezetői, bár senki sem hívta őket. Felajánlották szolgálataikat, hogy segítenek a Vörös Hadseregnek rendet teremteni a városban.

Kassa: Szlovákia második legnagyobb ipari és közigazgatási központja. Felszabadulása jelentős szerepet játszott Csehszlovákia politikai életében. Kassa lett a Zdeněk Fierlinger vezette új csehszlovák kormány székhelye.

Már 1943-ban Moszkvában, a Csehszlovákia Kommunista Pártja képviselői és Beneš akkori elnök között folytatott tárgyalásokon összeegyeztették az új köztársaság politikai és gazdasági életének legfontosabb kérdéseit. Klement Gottwald kifejtette akkor a kommunista párt álláspontját a csehek és a szlovákok Nemzeti Frontjának új kormányáról, amelyet létre kell hozni a felszabadított területen:

„A kommunistáknak, mint a kormány bizonyára legerősebb pártjának, a régi parlamenti hagyomány szerint joguk van a miniszterelnöki tisztségre. Tekintettel azonban a Németország bukása után kialakuló, rendkívül bonyolult helyzetre, s mivel nem kívánunk nehézséget támasztani az elnöknek . . . a kommunisták jelenleg nem pályáznak erre a jogra, de arról sem mondanak le, hogy a jövőben éljenek vele. Másrészről, magától értetődőnek véljük, hogy a kommunistáknak lehetőséget kell kapniuk arra, hogy valóban hatékony szerepet játsszanak az új kormányban. Ez például azt jelenti, hogy az olyan hatóságok élén, mint a belügyminisztérium és a nemzetvédelmi minisztérium, kommunistáknak kell állniuk."

A kommunista párt e követelései összhangban álltak a csehszlovákiai politikai helyzettel, megfeleltek a néptömegek érdekeinek.

De térjünk vissza a front eseményeihez. 1945. január 15-én a 38. hadsereg támadásba ment át. Az ellenség, amelyet megdöbbentett a hatalmas erejű tüzérségi és légi előkészítés, nem tudott valamennyire is komoly ellenállást kifejteni a csapásmérő csoportosítással szemben. A foglyok tanúsága szerint, a tüzérségi tűz és a 8. légi hadsereg repülőgépeinek csapásai következtében az ellenség első lépcsőjének csapatai az áttörési szakaszon személyi állományuknak mintegy felét elveszítették. A hitleristák kénytelenek voltak megkezdeni a visszavonulást.

Ezekben a harcokban katonáink és parancsnokaink kivételes merészséget, leleményességet és kezdeményezőképességet tanúsítottak. Ebben a tekintetben jellemző Jasło lengyel helység felszabadítása.

A támadás első napján a 140. lövészhadosztály – parancsnoka A. J. Kiszeljov vezérőrnagy volt – 258. lövészezrede elérte Jasło délkeleti szélét. A 60. hadseregnek a helység irányában támadó alakulatai nem tudtak előnyomulni.

Ezért a 140. lövészhadosztály jobb szárnya nyitott maradt. Az ellenség a Jasłótól 400 méterre délkeletre levő körzetben oldalozó tüzérségi és aknavetőtüzet nyitott a 258. ezred alegységeire. Az ezred kénytelen volt arccal észak felé felfejlődni és tűzharcba bocsátkozni. Az ezred 2. zászlóalja eközben a Niegłowicétől nyugatra levő liget déli szélén folytatott harcot.

Az a kísérlet, hogy délkeletről rohamozzuk meg a Jasłóban levő ellenséges alakulatokat, nem járt sikerrel. A nap végére a 258. lövészezred parancsnoka úgy határozott, hogy észak felől a 3. zászlóaljjal fedezi magát s többi erejével délnyugatról megkerüli Jasłót. A 3. lövészzászlóalj a Jasłótól 200 méterre délre eső terepszakaszt foglalta el, arccal észak felé, s megszállta a Jasło–Zmigród Nowy utat. A Niegłowicébe átdobott 2. lövészzászlóalj és az 1. lövészzászlóalj, miután a Niegłowicétől nyugatra levő ligetet megtisztította az ellenségtől, 19 órára kijutott a Brzyścétől északnyugatra húzódó vasútvonalhoz. Január 16-án reggel a 2. zászlóalj délnyugatról, Brzyśce körzetéből támadást indított Jasło ellen. Eközben L. D. Vaszilevszkij vezérőrnagy 183. lövészhadosztályának (a 101. lövészhadtest második lépcső hadosztályának) 295. lövészezrede, amely a Czeluśnicétől 200 méterre keletre levő terepszakaszra nyomult előre, az ellenség észak felől zúdított oldalozó tüzérségi tüzébe került. Az ezred minden kísérlete, hogy Jasło felé előnyomuljon, rendre meghiúsult. Akkor a 295. lövészezred parancsnoka, miután Czeluśnicétől keletre fedezetet hagyott hátra, délről megkerülő manővert hajtott végre a Gasówkától és Łaskától délre levő erdő északi szélén. Két zászlóaljjal kijutott Sobnów délkeleti szélére, egy zászlóaljjal pedig Lichtarze térségében elérte a Jasło–Zmigród Nowy országutat. Az ellenség a bekerítés veszélye miatt északnyugati irányban sürgősen megkezdte csapatai visszavonását Jasłóból. A 258. lövészezred alegységei, a kis ellenséges csoportok ellenállását leküzdve, a 295. lövészezred alegységeivel együttműködve, január 16-án 11 órára elfoglalták Jasłót és megtisztították a helységet az ellenségtől.[159]

A Jasłóért vívott harcban a szovjet katonákkal együtt, bátran küzdöttek a csehszlovák tüzérek. A legfelsőbb főparancsnok parancsa értelmében az 1. csehszlovák hadtest 2. és 4. páncéltörő tüzérezredét és 5. ágyús tüzérezredét a Jasłói névvel ruházták fel.

A Jasló előtt aratott győzelem tiszteletére, ahol a csehszlovák tüzéralakulatok különösen kitüntették magukat, január 15-ét a csehszlovák néphadsereg tüzérsége napjaként ünneplik.

Az ellenség folytatta a visszavonulást Krakkó felé. A 38. hadsereg parancsnoka, hogy meggyorsítsa az üldözést és ne engedje szervezetten visszavonulni az ellenséget, harcba vetette a gyorsanmozgó csoportot. A 31. és a 42. önálló gárda-harckocsidandár gárdistái előretörtek, elvágták az ellenség visszavonulási útját, megfutamították az utóvédeket és ezzel megteremtették a gyalogságunk sikeres előnyomulásához szükséges feltételeket. A. F. Vasziljev ezredes 305. lövészhadosztályának és Sz. A. Ivanovszkij vezérőrnagy 241. lövészhad-

159 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9005, д. 303, лл. 13—14.

osztályának csapatai például a harckocsizók segítségével – akik éjjel megkerülték Gorlicét – gyorsan szétzúzták az ellenséges helyőrséget, és január 17-én felszabadították a helységet.

A Gorlice körzetében vívott harcokban kitűnt Mihail Mardar tizedes, a 211. lövészhadosztály 894. lövészezrede 1. zászlóalja 1. lövészszázadának rajparancsnoka. A századparancsnok utasítására a harcrend elé nyomult, megsemmisítette a század előnyomulását akadályozó ellenséges aknavető kezelőit, és előnyös állást foglalt el. Amikor a hitleristák ellenlökésbe mentek át, hogy elfoglalják a Biała folyón átvezető hidat, Mardar kis távolságról meglepésszerűen tüzet nyitott és körülbelül 40 hitleristát semmisített meg. A hitleristák ellenlökése elakadt. Néhány nap múlva, a Nowy Sącz város térségében vívott harcban a tizedes megint több mint harminc ellenséges katonát és tisztet semmisített meg. Ebben a harcban a félelmet nem ismerő katona elesett. Mihail Mardar tizedest, bátorságáért és helytállásáért, halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[160]

A harckocsizók, a támadást továbbfejlesztve, lendületesen nyomultak előre a Dunajec folyó felé. Kurow körzetében egy hadműveleti tekintetben fontos híd volt, amelynek elfoglalása meggyorsította az erőszakos átkelést a folyón. Az ellenség nagy jelentőséget tulajdonított ennek a hídnak, intézkedéseket tett a védelmére és előkészítette felrobbantását.

Január 18-án I. A. Csupilko gárdafőhadnagy, a 31. önálló gárda-harckocsidandár egyik harckocsiszázadának parancsnoka azt a feladatot kapta, hogy foglalja el a hidat, s akadályozza meg az ellenséget annak felrobbantásában. Csupilko úgy döntött, hogy közvetlenül a visszavonuló ellenség sarkában betör a hídra. A január 19-re virradó éjszakán három harckocsi és egy csoport gyalogos, Csupilko parancsnoksága alatt, hozzáfogott a harcfeladat teljesítéséhez. Utolérték a visszavonuló hitlerista csapatok oszlopait és beléjük gázoltak. Az ellenség soraiban pánik tört ki. A harckocsik kihasználták a zavart, tüzükkel és lánctalpaikkal megsemmisítették az ellenséges hadtápvonatot, a híd felé törtek, védelmükbe vették azt, majd kijutottak a Dunajec nyugati partjára. Az ellenség Marcinowice vasútállomás körzetéből (a hídtól 5 kilométerre délre) tüzérségi tüzet nyitott a hídra és harckocsijainkra. Akkor Csupilko főhadnagy, harcfedezetet hagyva ott, két harckocsival a vasútállomás felé tört. A harckocsizók megsemmisítették az ellenséges lövegeket, öt mozdonyt üzemképtelenné tettek és szétzúztak három, indulásra készen álló ellenséges szerelvényt. Azután a harckocsik visszatértek a hídhoz és addig tartották azt, mígcsak főerőink oda nem értek. Hőstettéért I. A. Csupilko főhadnagyot a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[161]

A Dunajecen való erőszakos átkelésnél a műszaki alegységek nagy segítséget nyújtottak a lövészcsapatoknak.

Január 18-án a 895. lövészezred műszaki felderítőket küldött ki, hogy fel-

160 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 30, л. 41.
161 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 53, л. 349.

derítse, hol vannak a legalkalmasabb átkelőhelyek a Dunajecen. Amikor a felderítők Czchow korzetében a folyóhoz értek, észrevették, hogy egy komp elindul a parttól, öt révész – ot helyi lakos – van rajta; a nyugati parton, a kikotohely térségében pedig nagy ellenséges csoportot figyeltek meg. A felderítők azonnal tuzet nyitottak a katonákra, a révészeknek pedig megparancsolták, hogy forduljanak vissza. A hitleristák, amikor látták, hogy a komp megfordul, tuzet nyitottak rá. Az ezred előőrse a felderítők segítségére sietett, és sikerült kezukbe keríteni a kompot. Az előretolt alegységek – mikozben harcba bocsátkoztak az ellenséggel – átkeltek a túlsó partra. Azután az egész ezred is átkelt a folyón és szintén menetből beavatkozott a harcba, biztosítva a hadosztály foeroinek átkelését. Igy az ellenséget megfosztották attól a lehetőségtől, hogy Czchow korzeteben az ott előre előkészített terepsávon erősítse meg állásait.

Még egy példát idézunk csapataink kezdeményezo szellemű és elszánt harctevékenységéről. A 183. lovészhadosztály alakulatai, az ellenség 78. és 359. gyalogoshadosztályának ellenállását lekuzdve, január 20-án 15 órára elérték a Wiśnicz Stary–Wiśnicz Nowy terepszakaszt.

E hadosztály 285. lovészezrede, miután áthaladt a Wiśnicz Nowytól délre levő erdőségen, a helységtől 3 kilométerre nyugatra kijutott az országútra, elvágta a nyugat felé visszavonuló ellenséges oszlop útját, szétzúzta azt és maradványait északnyugati irányba kergette. Wiśnicz Nowy német helyőrségét teljes bekerítés fenyegette. Január 20-an 16 órakor a 227. lovészezred északkeletről, a 295. lovészezred délről és a 285. lovészezred nyugatról elfoglalta a Bochnia megkozelítő útvonalain levő Wiśnicz Nowyt és üldözni kezdte a visszavonuló ellenséget. 19 órára a 227. lovészezred, az erdőség fedezete mögött, délről Bochniához ért. Ugyanebben az időpontban a jobb oldali szomszéd – a 60. hadsereg 246. lövészhadosztálya – a helységtől 7–8 kilométerre volt és kelet felől fenyegette az ellenséget. Éjszaka a 227. lövészezred megkezdte a Bochniából nyugati irányban visszavonuló ellenség uldozését. Bochnia elfoglalása révén megnyílt az út Wieliczka felé.

Az ellenség üldozése folytatódott. Az 1. Ukrán Front csapatai gyorsan nyomultak előre Breslau (Wrocław), Katowice és Krakkó irányában. Ez arra késztette az ellenséget, hogy január 13-án Stropkov korzetéből sietve átdobja a krakkói irányba a 75. gyalogoshadosztály erőinek egy részét. Kedvező feltételek alakultak ki az 1. gárdahadsereg csapatainak támadásához.

Január 15-én az 1. gárdahadsereg parancsnoka úgy határozott, hogy a 11. és a 107. lövészhadtest eróivel (az első lépcsőben három, a másodikban ugyancsak három lövészhadosztállyal) áttöri az ellenséges védelmet a Nižná Oľšava–Valkov szakaszon, azzal a feladattal, hogy megsemmisítse a szemben álló ellenséget, a Giraltovce–Uhorské Raslavice–Ľubotín irányban támadást fejlesszen ki, és a hadmúvelet első napjának végére kijusson a Topolya folyó keleti partjára. A főcsapást a Lomné–Giraltovce–Tulčik irányban tervezték. Az 1. csehszlovák hadtestnek, amely a hadsereg jobb szárnyán támadott; a 11. lovészhadtest sikerét kellett továbbfejlesztenie.

Ezekben a napokban az 1. csehszlovák gyalogosdandár alegységei aktív harctevékenységet fejtettek ki. Felderítő osztagai szétverték az ellenséges utóvédeket, és január 17-én elfoglalták az Ożenné–Kuchtuś–Roztoky–Vyšný Orlík vonaltól 2 kilométerre délnyugatra levő terepszakaszt.

Január 17-én estére a hadsereg csapatai átcsoportosítást hajtottak végre. A csapatok megindulási helyzetet foglaltak el a támadáshoz. A hadsereg törzse Humennéből Vyšná Oľkába települt át.

Január 18-án reggel a hadsereg csapatai készen álltak az ellenség védelmének áttörésére. Az 1. Ukrán Front csapatainak a krakkói irányban és a 38. hadseregnek Gorlice irányában indított sikeres támadása következtében az ellenség eperjes–kassai csoportosításának hátsó közlekedési vonalait reális veszély fenyegette. Emiatt január 17-én a német parancsnokság nyugati irányban megkezdte főerőinek visszavonását s erős utóvédekkel fedezte őket.

Január 18-án reggel 6 órakor a hadsereg – miután előzőleg rövid tűzcsapást mért az ellenség közlekedési vonalaira és utóvédeire – a 11. és a 107. lövészhadtest csapataival és az 1. csehszlovák hadtest erőinek egy részével támadásba ment át. A nap folyamán mintegy 60 kilométer széles arcvonalon támadva 4–22 kilométeres mélységben nyomultak előre és 78 települést szabadítottak fel.

Az üldözés eleinte szétbontakozott harcrendben folyt, később pedig zárt oszlopokban, amelyeknek előrevetett osztagaik voltak. A támadás legelső napjától kezdve a hadsereg egyes csapatai és magasabbegységei kivételesen gyors ütemben mozogtak. A lövészalegységek az iram fokozása végett több esetben deszantként a rohamlövegekkel haladtak.

Az utak korlátozott száma, a teljesen nyitott szárnyak és annak ellenére, hogy a csapatok és a magasabbegységek között frontalisan nagy hézagok maradtak, az üldözés jellemző vonása az előrevetett osztagok merész és elszánt mozgása volt. Legnagyobb sikerrel a párhuzamos üldözés járt. Ennek során lényeges volt, hogy a főirányban harcoló csapatok állandó együttműködést tartsanak fenn a párhuzamos útvonalakon manőverező alakulatokkal.

Január 18-án 7 órakor a 276. lövészhadosztály két irányban kezdte meg a visszavonuló ellenség üldözését; a Ruský Kručov–Fijaš országúton a 871. és a 873. lövészezred erőivel és párhuzamos irányban, a 876. lövészezred erőivel a 427-es magaslat–Muchova-hegy–Soboš felé. A főirányban, a főerőktől 1–1,5 kilométerre, gyorsanmozgó osztag tevékenykedett: a 871. lövészezred 1. zászlóalja, a megerősítéssel (2 darab 45 milliméteres löveg, 2 darab 76 milliméteres ágyú, 2 darab 120 milliméteres aknavető). A gyorsanmozgó osztag feladata az volt, hogy szüntelenül üldözze a visszavonuló ellenséget, ne engedje meg, hogy az megvesse a lábát a közbeeső terepszakaszokon. A jobbról harcoló 876. lövészezred szintén gyorsanmozgó osztagot különített ki, amely két lövészszázadból állt, s feladata az volt, hogy elfoglalja és megtartsa az Ondava folyó egyik átkelőhelyét, valamint az ellenség visszavonulási útvonalain uralgó magaslatokat.

A 871. lövészezred által kikülönített gyorsanmozgó osztag Ruský Kručov megközelítő útvonalán ellenállásba ütközött és harc bontakozott ki. A másik

osztag, amely a 876. lövészezred irányában tevékenykedett, valamivel korábban ért a 427-es magaslathoz. A 871. lövészezred alegységeivel való együttműködés végett egy lövészszázadot különített ki, amely átkaroló mozdulatot hajtott végre az országúton és csapást mért a Ruský Kručov körzetében ellenállást kifejtő ellenség hátába. A két gyorsanmozgó osztag együttműködése arra késztette az ellenséget, hogy sietve elhagyja Ruský Kručovot, letérjen az országútról és egy ideig úttalan terepen vonuljon vissza. Később, a Soboštól délre levő térségben, az ellenség harcfedezetét megint a két, különböző irányból tevékenykedő, gyorsanmozgó osztag kombinált csapása sújtotta, s ez a visszavonulás meggyorsítására kényszerítette őket.

17 órára a hitleristák, mivel nem tudtak ellenállni csapataink nyomásának, megkezdték a visszavonulást az Ondava folyó sávjáról. A nap végére a hadsereg balszárny-magasabbegységei mintegy 20 kilométert nyomultak előre. Az 1. csehszlovák hadtest sávjában a támadás lassabban fejlődött, csupán 4 kilométert nyomultak előre. Az 1. gárdahadsereg parancsnoka azt a feladatot tűzte ki, hogy minél hamarább foglalják el Eperjest – Szlovákia északkeleti részének fontos közúti csomópontját. A város nem volt nagy, de az ellenség jól megerődítette. Arra törekedett, hogy a Zborov–Bardejov–Slovenské Raslavice–Kapušany–Eperjes előre berendezett terepszakaszon tartóztassa fel támadásunkat. Ez azonban nem sikerült. A 107. lövészhadtest csapatai már január 19-én délután felszabadították a várost.

Az Eperjesért vívott harcokban legjobban kitüntette magát T. U. Grincsenko vezérőrnagy 129. gárda-lövészhadosztálya. Amikor világossá vált, hogy arctámadással nehezen lehetne leküzdeni a város megközelítő útjain emelt ellenséges erődítéseket, a hadosztály parancsnoka más módot választott a kitűzött feladat megoldására. Kis deszantcsoportot alakítottak, élére J. L. Rotyin őrnagy, a 320. gárdalövészezred parancsnokhelyettese került. A csoport, amelynek állományába rohamlöveg-alegységek és géppisztolyosok tartoztak, rejtett menetben, a jéggel borított lejtőkön megközelítette a várost és északról betört Eperjesre. Mihelyt azonban a rohamlövegek átszáguldottak a hídon, az ellenség felrobbantotta azt. Az osztagot elvágták. A helyzetet még az is súlyosbította, hogy a rohamlövegeknek csupán 45 lövedékük volt, a gyalogosoknak pedig korlátolt tölténykészletük. Az ellenség a téglagyár körzetében előre elkészített védelmi vonalat foglalt el, ahol drótakadályok és kiserődök voltak, s innen szívós ellenállást fejtett ki. Tűzzel megakadályozta, hogy a 320. gárdalövészezred más alegységei is átkeljenek a folyón. Akkor Rotyin elhatározta, hogy elfoglalja a téglagyárat. A deszantharcosok merész rohammal megtisztították a gyárat az ellenségtől, s így biztosították az egész hadosztály sikeres átkelését a folyón.

Ebben a harcban bátorságot és hősiességet tanúsított Burimszkij főhadnagy, párttag, a 2. lövészszázad parancsnoka. Az egyik csoport élén rohamra vezette katonáit és személyesen több ellenséges katonát semmisített meg. Rátermetten harcolt két géppuskás: Korotkih tizedes és Krasznij harcos. Állványos géppuskájuk tüzével felszámolták az ellenség fő tűzfészkét és jó néhány hitleristát elpusztítottak.

Az 1. gárdahadsereg támadása tehát sikeresen fejlődött. A hadsereg frontjának egész hosszúságában 30–50 kilométerrel vetették vissza az ellenséget nyugati irányban.

Az 1. csehszlovák hadtest kijutott a Wysow–Vyšný Tvarožec–Nižný–Tvarožec terepszakaszra. Itt kivonták a harcból és a Zborov–Bardejov körzetben összpontosították. 1945. január 20-án 18 órakor a hadtest csapatai új körzet felé indultak.

Az 1. csehszlovák hadtest harcosairól és parancsnokairól szeretnék részletesebben szólni. A csehszlovák földön közösen vívott csatákban mindjobban megerősödött a fegyverbarátság szovjet katonák és tisztek, valamint az 1. csehszlovák hadtest harcosai között. Január három hetében a hadtest az 1. gárdahadsereg jobb szárnyán harcolt. Alkalmam volt viszontlátni Ludvik Svobodát, a harcedzett tábornokot.

L. Svobodával először 1943 októberében találkoztam, amikor az 1. önálló csehszlovák dandár, amelynek parancsnoka volt, az 1. Ukrán Front állományába került. Mint frontparancsnok-helyettes több ízben jártam a dandár körletében, amely abban az időben a ljutyezsi hídfőben tartózkodott, és az ukrán főváros felszabadításáért megvívásra kerülő harcokra készült. Svoboda ezredes – mi mind Ludvik Ivanovicsnak neveztük – megosztotta velünk a Harkov melletti Szokolovóért folytatott harcok tapasztalatait. A parancsnoksága alatt álló önálló csehszlovák zászlóalj itt esett át a tűzkeresztségen: nagy ellenséges páncéloserők csapásait állta ki. Ludvik Svoboda akkor, a csehszlovák állampolgárok közül elsőnek, Lenin-rendet kapott, Otokar Jaroš századparancsnokot pedig halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki. Az 1943. november 3-án a Kijevért kezdődött harcok során a dandárparancsnok szintén személyes bátorságról és kiváló parancsnoki tulajdonságokról tett tanúságot. Rátermetten irányította a magasabbegységet, amely az 51. lövészhadtest lövészhadosztályával együtt támadott. Amikor L. Svobodát kitüntetésre terjesztettük fel, teljes joggal írhattuk: „Rettenthetetlen bátorságáért és a csapatok hozzáértő vezetéséért méltó arra, hogy a Szuvorov-rend II. fokozatával tüntessék ki." Külön szeretnék szólni a dandár katonáiról – a csehekről és szlovákokról, akik önfeláldozóan küzdöttek országuk szabadságáért, a hitlerista megszállók ellen. Harci zászlóikat becsülettel hordozták minden megpróbáltatáson és viszontagságon keresztül, egészen a gyűlölt ellenségen aratott végső győzelemig.

Ujabb találkozásunk meleg, szívélyes légkörben zajlott le. Ludvik Svoboda ugyanolyan frissnek látszott, mint egy évvel azelőtt. Talán csak szél cserzette arca lett még szigorúbb. Ez érthető volt. Az elesett barátai miatt érzett bánathoz apai fájdalom is járult. Megtudta, hogy tizenhét éves Mirek fiát a fasiszta hóhérok vadállati kegyetlenséggel halálra kínozták Mauthausenben. Aggódott feleségének és lányának sorsa miatt is, róluk 1939 nyara óta nem kapott hírt.

Az 1. csehszlovák hadtest csapatai és magasabbegységei a januári harcokban legjobb oldalukról mutatkoztak be. Merész és elszánt harctevékenységükkel csupán a támadás első két napján 43 települést szabadítottak fel, köztük Bardejo-

vot és Zborovot. Január 22-től az 1. csehszlovák hadtest a 18. hadsereg állományába került.

Mióta az 1. Ukrán Front csapatai elfoglalták Krakkót, a 4. Ukrán Front parancsnokságának figyelme főként az 1. Ukrán Front balszárnya hadműveleteinek biztosítására irányult. Ennek csapatai azt a feladatot kapták, hogy északkeletről kerüljék meg és a 4. Ukrán Front jobbszárny-csapataival együttműködve, foglalják el a sziléziai iparvidéket.

Ezzel kapcsolatban az 1. gárdahadsereg hadműveleti sávja északnyugatra helyeződött át. A hadsereg csapatai azt a feladatot kapták, hogy erőik zömével fejlesszenek ki támadást Nowy Targ irányában.

Az ellenség a 4. Ukrán Front sávjában kénytelen volt tovább visszavonulni nyugat felé. Visszavonulása során megpróbálta az üldöző csapatokat egyes ellenállási csomópontokhoz kötni és ezáltal erőfeszítéseiket sok irányba széttagolni. Ilyen esetben az üldöző csapatok a feladataikat gyakran úgy oldották meg, hogy megkerülték az ellenállási csomópontokat és szomszédaik sikerét használták fel az előnyomulásra és az üldözés ütemének fokozására. Csapataink támadásának sikere a parancsnokok kezdeményező tevékenységétől is függött. Alább néhány példát idézek az ilyen tevékenységre.

A 11. lövészhadtest csapatai január 25-én komoly ellenállásba ütköztek a Poprád folyó mentén. Az ellenség a folyó nyugati partján levő, uralgó magaslatokat használta fel a védekezéshez. A jobb oldali szomszéd (a 38. hadsereg csapatai) elől az ellenség folytatta a visszavonulást.

A 276. lövészhadosztály kijutott Stary Sącz városhoz s ott a hitleristák erős ellenállásába ütközött. A hadosztály felderítői megállapították, hogy Stary Sącztól északra és északnyugatra alakulataink csapásai következtében az ellenséges csapatok visszavonultak. Ezalatt a 271. lövészhadosztály 869. lövészezrede Andrzejówka előtt, 865. és 867. ezrede pedig Muszyna körzetében harcolt. A hadtestparancsnok utasítása alapján a 276. lövészhadosztály parancsnoka úgy döntött, hogy a Stary Sącz-i ellenséges helyőrség lekötésére egy lövészezredet hátrahagy, főerőivel pedig megkerüli az ellenséget oly módon, hogy a Nowy Sącz–Limanowa irányban nyomul előre. Ugyanakkor a hadtest második lépcsőjében levő 226. lövészhadosztály azt a feladatot kapta, hogy a 276. lövészhadosztály mögött haladjon. A hadtestparancsnok utasításai értelmében a 271. lövészhadosztály parancsnoka szintén úgy határozott, hogy nem bocsátkozik harcba az ellenséggel Andrzejówka körzetében, hanem erőfeszítéseit a Muszyna–Krynica–Huta–Labowa–Maciejowa–Nowy Sącz irányba helyezi át, és a 226. lövészhadosztállyal együttműködve, folytatja az előnyomulást a Nowy Sącz–Biczyce–Raszówka–Limanowa irányban.

Így tehát a hadtest minden erejét az ellenség folytatódó visszavonulásának irányában összpontosították, ellenállási csomópontjait megkerülték.

Az erdős-hegyes terepen való üldözésre és a megkerülő manőverre jellemző a 129. gárda-lövészhadosztály 320. gárda-lövészezredének harctevékenysége.

Január 22-én 12 órára a hadosztály csapatai kijutottak Stará Ľubovňa nyugati szélére. A fasiszta csapatok erre az időpontra a Jarabina–Kamienka–Hni-

ezdne–Nová Ľubovňa terepszakaszra vonultak vissza és kis utóvédosztagokkal tanúsítottak ellenállást. Két-három tüzérüteg támogatta őket.

A hadosztály azt a parancsot kapta, hogy erőinek zömével (két ezreddel) támadjon a Kamienka–Veľký Lipník országút mentén, egy ezreddel pedig Veľký Lipníket megkerülve Nová Ľubovňán és Podolinecén keresztül kényszerítse arra az ellenséget, hogy visszavonuljon a Kamienka–Veľký Lipník szakaszon, amelyet erői északi irányú visszavonásának biztosítása végett szilárdan tartott.

A megkerülő manőver végrehajtására a hadosztályparancsnok a 320. gárdaezredet jelölte ki. Az ezred harctevékenysége a parancs átvétele után azonnal megkezdődött. Lovas és gyalogos felderítőket küldtek ki az ezred harctevékenységének irányába, azzal a feladattal, hogy foglyokat ejtsenek, meghatározzák az ellenség élőerejét és harceszközeit s felderítsék a következő védőszakaszokat.

A felderítők után elindult az előrevetett osztag – a 3. lövészzászlóalj egyik lövészszázada, amelyet egy 45 milliméteres ágyús üteggel és egy 82 milliméteres aknavetős szakasszal erősítettek meg. A Kolčakovhoz vezető megközelítő úton az előrevetett osztag az ellenség fedező osztagaiba ütközött. Az ezredparancsnok úgy határozott, hogy megkerülő manővert hajt végre: erőinek zömével délről megkerüli a települést és az ellenség utóvédosztagainak hátába kerül. A zászlóalj a 45 milliméteres ágyús üteggel együtt a nehéz erdős-hegyes terepen három óra alatt megkerülte Kolčakovot és a 654-es magaslat térségébe jutott. Kolčakov körzetében szétszórták, részben pedig megsemmisítették és foglyul ejtették az ellenség utóvédosztagait. Az ezred erőinek zöme menetoszlopban folytatta a mozgást. Ezáltal biztosították a két zászlóalj fizikai erőinek és harcképességének megőrzését.

A 765-ös és a 933-as magaslat terepszakaszán az ellenség, két-három üteg támogatásával, erős ellenállást fejtett ki az előrevetett osztaggal szemben: körülbelül egy zászlóaljnyi gyalogságot vetett harcba, azzal a feladattal, hogy mindenáron megtartsa a terepszakaszt és megakadályozza alegységeinket Podolinec körzetének elérésében. Az ezredparancsnok, a helyzet mérlegelése után, úgy döntött, hogy az 1. és a 2. lövészzászlóaljat harcba veti, egy géppisztolyos századot pedig tartalékban hagy. A zászlóaljak elfoglalták a támadás megindulási helyzetét, mégpedig a 3. lövészzászlóaljtól jobbra. Erre az időpontra az ezred- és az alárendelt tüzérség is teljes állományban felzárkózott és elfoglalta a tüzelőállásokat.

Az ezred felderítést hajtott végre és pontosan megállapította az ellenség tűzrendszerét, majd rövid tűzcsapás után január 25-én éjjel 1 órakor támadásba ment át s a főcsapást Lomnička irányában mérte. A hitleristákat, akik nem számítottak erre az éjszakai csapásra, kiverték az általuk elfoglalt terepszakaszokról. Az ellenség nagy veszteségeket szenvedett és négy rohamlöveg fedezete mellett megkezdte a visszavonulást Podolinec irányában.

Az üldözésre való áttéréssel egyidőben az egyik lövészzászlóaljat a második lépcsőbe helyezték át, hogy készen álljon az ellenség – szárnyakon indított – ellenlökéseinek visszaverésére és ugyanakkor biztosítsa a tüzérség előnyomulását a nehéz erdős-hegyes terepviszonyok között és az úttalan vidéken (az ösvényeket

hó borította). Az alárendelt utászszázadot és a gyalogos alegységek erőinek egy részét az utak megtisztítására és az oszlopút biztosítására használták fel.

Az ezred folytatta az ellenség szüntelen üldözését. Még ugyanaznap reggel elfoglalta Podolinecet, a jelentős települést és fontos közlekedési csomópontot, s ennek során néhány nagy lőszer- és élelmiszerraktár, valamint más katonai felszerelési raktár került a kezébe. Amikor az alegységek elérték Podolinec délnyugati szélét, a második lépcsőben tevékenykedő 2. lövészszázlóalj folytatta a visszavonuló ellenség üldözését és reggel 10 órára elfoglalta Toporecét.

Az ellenséges parancsnokság, fölismerve azt a veszélyt, hogy a 320. gárdalövészezred kijuthat a csapatainak hátsó vonalaiba, sürgősen megkezdte e csapatok visszavonását a hadosztály főerőivel szemben.

Ezekben a napokban a hadsereg bal szárnyán a 107. lövészhadtest csapatai – parancsnokuk D. V. Gorgyejev altábornagy volt – Nowy Targ városért harcoltak, amelyet az ellenség szintén jelentősen megerődített.

A hadsereg parancsnoka megtiltotta a hadtestparancsnoknak, hogy a várost arctámadással foglalja el. A 129. gárda- és a 161. lövészhadosztályt dél felől a város megkerülésére irányították, a 167. lövészhadosztály pedig a hegyek lejtőin keresztül, a Dunajec folyó partja mentén kezdte meg Nowy Targ bekerítését. A csapatok lassan nyomultak előre, különösen súlyos harcokat vívott az I. D. Drjahlov ezredes parancsnoksága alatt álló 167. lövészhadosztály. Január 29-ére a hadosztályok megkerülték Nowy Targot és a várost teljes bekerítéssel fenyegették. Az ellenség, a bekerítéstől félve, ezt a fontos közlekedési csomópontot is elhagyta és visszavonult nyugat felé.

A legfelsőbb főparancsnok 1945. január 29-i parancsa megállapította:

„A 4. Ukrán Front csapatai, a Kárpátok sávjában, nehéz, erdős-hegyes terepviszonyok között folytatva támadásukat, január 29-én elfoglalták Nowy Targ városát – az ellenség fontos közlekedési csomópontját és védelmének erős támpontját.

A Nowy Targ város elfoglalásáért vívott harcokban kitüntették magukat Grecsko vezérezredes, Batyunya altábornagy, Gorgyejev altábornagy, Vegyenyin vezérőrnagy, Koldubov vezérőrnagy, Gladkov vezérőrnagy, Grincsenko vezérőrnagy, Drjahlov ezredes, Gersevics ezredes csapatai; Bricsonok tüzér vezérőrnagy, Urmanov ezredes, Klecov ezredes, Zaikin alezredes tüzérei; Rajkin harckocsizó vezérőrnagy, Zsirnov őrnagy harckocsizói; Govorov mérnök vezérőrnagy, Baras ezredes, Asztapov ezredes utászai; Beljancsik ezredes, Poloszin százados híradó katonái.

A győzelem megünneplésére, a Nowy Targ város elfoglalásáért vívott harcokban leginkább kitűnt magasabbegységeket és csapatokat érdemrendekkel való kitüntetésre kell felterjeszteni.

Ma, január 29-én, 23 órakor, hazánk fővárosa, Moszkva, a haza nevében százhuszonnégy löveg tizenkét tüzérségi sortüzével köszönti a 4. Ukrán Front hős csapatait, amelyek elfoglalták Nowy Targ városát.

Kiváló harctevékenységükért elismerésemet nyilvánítom az Ön által vezetett

csapatoknak, amelyek részt vettek a Nowy Targ felszabadításáért folytatott harcokban.

Örök dicsőség a hősöknek, akik a hazánk szabadságáért és függetlenségéért vívott harcokban estek el!

Halál a német megszállókra!"

Eperjes és Kassa elfoglalása után az 1. gárdahadsereg átlépte Csehszlovákia határát és Lengyelország területén folytatta harctevékenységét.

Január utolsó napjaitól kezdve az ellenség még elkeseredettebb ellenállást tanúsított. Támadásunk lassan fejlődött. Ennek oka nemcsak a támadás számára igen nehéz terep, nemcsak az ellenség szívós ellenállása volt, hanem az is, hogy csapataink nem rendelkeztek megfelelő erőkkel és eszközökkel a hadműveleti mélységbe való előnyomuláshoz. A frontnak nem voltak nagy harckocsizó magasabbegységei. Hogy valamiképp meggyorsítsák a támadást, a rohamlövegeken kellett kisebb gyalogos csoportokat elhelyezni. Ez az intézkedés azonban még nem oldhatta meg a problémát.

Az 1. gárdahadsereg csapatai az ellenség üldözése során többnyire az utak mentén tevékenykedtek s olykor megkerülő manővereket hajtottak végre a hegyeken keresztül. Az üldözést erős, gyorsanmozgó osztagok végezték, mögöttük oszlopokban haladtak a hadtest és a hadosztály csapatai, amelyek nem érintkeztek közvetlenül a szomszédjukkal és így elszigetelt ellenséges csoportokat hagytak maguk mögött.

A januári előnyomulás idején az 1. gárdahadsereg csapatai 150 km-t törtek előre északnyugati irányban és több száz települést foglaltak el, észak felől megkerülték a Kárpátok legmagasabb és legnehezebben járható részét, a Magas-Tátrát és Ziwiec, a nagy közúti csomópont elé értek. A megközelítő utakon különösen ádáz harcok lángoltak fel, s kimenetelük sok tekintetben csapataink kezdeményező szellemű és elszánt harctevékenységétől függött. Idézek egy példát.

A 242. hegyilövész-hadosztály, amely a visszavonuló ellenséget Jelešnia általános irányban üldözte, élezredével, a 897. hegyilövészezreddel január 31-én estére elérte Ljachowice szélét. Ott szervezett ellenállásba ütközött az 590-es magaslat délnyugati lejtőin és a Ljachowicétől nyugatra levő vasúti töltésen keresztül húzódó terepszakaszon. A támadó alegységeknek azok a kísérletei, hogy menetből kiverjék az ellenséget, nem jártak kedvező eredménnyel.

Az a lehetőség, hogy meg lehet kerülni a csapataink elhelyezkedési körlete fölött uralgó 590-es magaslaton védekező ellenséget, rendkívül korlátozott volt.

V. B. Liszinov vezérőrnagy, a hadosztály parancsnoka, úgy döntött, hogy az 590-es magaslat irányában folytatott harctevékenységre otthagyja a 897. hegyilövészezred alegységeit. A 903. hegyilövészezrednek a megkerülő manőver végrehajtására szánt alegységeit kivonták Stachor körzetébe. Az ezred azt a feladatot kapta, hogy Stryszawán Jałowiecén és Cichán át kerülje meg az 590-es magaslaton levő nagy ellenséges ellenállási csomópontot, jusson ki a Koszarawától 1 ki-

lométerre északra levő útkereszteződéshez s onnan kerüljön az ellenség hátába.

Az ellenség, amely a Ljachowice–Jelešnia irányt különösen szilárdan védelmezte, nem fordított elegendő figyelmet jobb szárnya védelmének megszervezésére, s a Stryszawa (dél) – 848-as magaslat–851-es magaslat–Jałowiec körzetben harcbiztosításul mintegy 60 főből álló alakulatot hagyott, amelynek fő fegyvere a puska és a golyószóró volt. A főként rohamlövegekből álló ellenséges tüzérség Hucisko állomás körzetében tartózkodott. Az ellenség nyilván azt feltételezte, hogy a támadó alegységek nem hajtanak végre megkerülést, mivel ez nagy nehézségekkel járt: úttalan terepen való mozgást igényelt, és a hegyi hágó leküzdését tette szükségessé.

A 903. hegyilövészezred Stachorowka körzetében összevont alegységei január 31-én 12 órakor menetoszlopban, a szükséges harcbiztosítási rendszabályok megtartásával, megindultak Stryszawa irányában. 16 órakor Stryszawa keleti szélén találkoztak az ellenség fedező erőivel, és harcba bocsátkoztak vele. A fedező erőket hamarosan kivetették az elfoglalt terepszakaszról, s az sietve visszavonult a 848-as magaslat–Jałowiec irányban. A mi előnyomulásunkat azonban még akadályozták az ellenségnek a 848-as magaslat déli lejtőin elhelyezett oldalozó tűzfészkei. Megsemmisítésükre a 903. hegyilövészezred 1. zászlóaljának állományából egy századot különítettek ki. Feladatával sikeresen megbirkózott, majd a 848-as magaslaton levő erdőség átfésülése és az ellenség széttagolt kisebb csoportjainak megsemmisítése után csatlakozott a zászlóalj erőinek zöméhez.

A 903. hegyilövészezred 1. lövészzászlóaljának alegységei nem engedték, hogy a visszavonuló hitleristák megvessék lábukat a közbeeső terepszakaszokon, s hamarosan kijutottak a Jałowiechez vezető utak közeli szakaszára. Február 1-én 5 óra 30 perckor, az 1. lövészzászlóalj aktív harctevékenységével megtörte a Jałowiecben levő ellenséges csapatok ellenállását, a támadó alegységek menetből elfoglalták a települést.

Amikor az 1. zászlóalj a Cichához vezető megközelítő utak közeli szakaszaira ért ki, az ellenség szervezett ellenállása észrevehetően nőtt. Megerősítette állásait a település keleti szélén, majd erős tűzzel feltartóztatta a zászlóalj további előnyomulását.

A felderítés megállapította, hogy az ellenség ebben a körzetben előre elkészített védőállásokkal rendelkezik, amelyek a 851-es magaslat délkeleti lejtőin húzódnak. Cicha keleti szélétől 100–150 méterre, tüzelésre jól előkészített lövészárkok voltak, a település házait is a védelemre alkalmassá tették.

A 903. hegyilövészezred parancsnoka úgy határozott, hogy egyidőben két zászlóaljjal indít támadást s a 2. zászlóalj egyik századát tartalékban hagyja. Az ezred tüzérségét nagy nehézségek árán vontatták fel a közeli magaslatokra és közvetlen irányzású tüzelésre állították be.

A 903. hegyilövészezred, miután kiegészítette lőszerkészletét – ennek szállítása az utak teljes hiánya miatt kizárólag málhás állatokkal történt – és harcrendbe fejlődött fel, az ellenség peremvonalára zúdított tüzérségi tűz után, február 1-én déltájt megkezdte a támadást Cicha felé. A 2. zászlóalj alegységeinek

elszánt arc- és szárnytámadásával az ellenséget kiverték a Cicha keleti szélén elfoglalt lövészárkokból, de a település központjában továbbra is elkeseredett ellenállásra találtak.

A 2. zászlóalj jobbszárny-százada, amely a 851-es magaslat irányában tevékenykedett, a tüzérség tűztámogatását hozzáértően felhasználva, kétórás harc után megtörte a hitleristák ellenállását és teljesen elfoglalta a magaslatot.

A zászlóalj parancsnoka, a kialakult helyzetet felhasználva, azonnal úgy döntött, hogy tartalék szakaszát a jobbszárny-század megerősítésére veti be, és észak felől a nyomást fokozva, bekerítéssel fenyegeti a hitleristákat, két századdal pedig – az ellenség erői zömének elvonása céljából – folytatja az aktív harctevékenységet.

Ezekben a harcokban fontos szerepet játszottak a közvetlen irányzású tüzelésre előkészített lövegek. A sikeresen megválasztott állások és a jó látási viszonyok biztosították a tűz nagy hatékonyságát. Az ellenségnek a házakban elhelyezett tűzfészkeit, a lövészszázadok parancsnokainak igényei alapján, a közvetlen irányzású lövegek azonnal elhallgattatták. Az ellenség tűzerejének csökkenésekor a 2. zászlóalj századai előretörtek Cicha nyugati szélére, s ebben különösen a jobbszárny-századok átkaroló mozdulatai nyújtottak segítséget. Az ellenség, mivel a jobb szárnyon erősödő nyomást tapasztalt és bekerítéstől félt, megkezdte a visszavonulást nyugat felé s eközben nagy veszteségeket szenvedett. Február 1-ére a 903. hegyilövészezred alegységei teljesen megtisztították Cichát. A sikeresen megvívott harc, amelynek célja az 590-es magaslat térségében védekező hitlerista alegységek hátába mért támadás volt – nagy segítséget nyújtott a 897. hegyilövészezred előnyomulásához és a 900. hegyilövészezrednek a 742-es magaslat irányában történő harcbavetéséhez (a Ljahowicétől nyugatra levő úton).

Február 1-ére az 1. gárdahadsereg csapatai a következő helyzetet foglalták el:

A 11. lövészhadtest: a 271. lövészhadosztály Stary Dwórért folytatott harcot; a 226. lövészhadosztály Gilowice keleti részében; a 276. lövészhadosztály a hadtest második lépcsőjében volt.

A 3. hegyilövész-hadtest a 242. hegyilövész-hadosztály erőivel Hucisko állomásért és a Huciskótól 2 kilométerre délkeletre levő útelágazás körzetéért harcolt; a 318. hegyilövész-hadosztály Koszarawáért és Niewdanówért; a 128. gárda-hegyilövészhadosztályt pedig Stachorówka és Stryszawa körzetében vonták össze.

A 30. lövészhadosztályt Polhoráért és Rabčicéért harcolt.

A 107. lövészhadtest a 167. lövészhadosztály erőivel a 865-ös magaslat (Rabčicétől délkeletre) – 798-as magaslat – 766-os magaslat terepszakaszokon harcolt; a 161-es lövészhadosztály Winiarcikówkáért és Jurczikówkáért harcolt; a 129. gárda-lövészhadosztály elfoglalta Vitanovát.[162]

A 38. hadsereg csapatai – magasabbegységeikkel – a támadás 14 napja alatt 205 kilométerre nyomultak előre az ellenséges védelem mélységébe. Január

162 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 637, 639, лл. 3—4.

29-ére kijutottak a Belskótól keletre levő körzetbe, a Żebracz (Dziedzicétől északra)–Kety–Halcnów–Lipnik Górnytól északra húzódó terepszakaszra. Ebben az időszakban 5230 négyzetkilométer lengyel területet szabadítottak fel, – legalább 1315 települést és 53 vasútállomást, köztük Jasłót, Gorlicét, Grybówot, Nowy Sączot, Bocnhiát, Gdówot, Wieliczkát, Myslenicét, Wadowicét, Andrychówot és Kętyt.[163]

Kassa elfoglalása után a 18. hadsereg támadási sávja kissé északnyugat felé fordult, a Magas-Tátra általános irányban. Január 22–23-án a hadsereg állományából a front tartalékába került a 3. hegyilövész- és a 95. lövészhadtest, helyettük bevonták az 1. csehszlovák hadtestet, amely Eperjestől Lőcse felé fejtett ki harctevékenységet és most a 18. hadsereg jobb szárnyán volt. A hadsereg főerői a Vág folyó völgyében nyomultak előre, ahol országút és vasútvonal húzódott. A rendkívül bonyolult domborzati viszonyok, az ellenség által előre kiépített védőövek az egész 60 kilométeres sávban megnehezítették a támadást. Ennek ellenére, a hadsereg csapatai január 25-én, több összehangolt csapással elfoglalták a Branyiszkó-hegytömböt, a következő napokban pedig felszabadítottak több, jelentősen megerődített ellenséges támpontot: Spišská Nová Vest, Lőcsét, Poprádot és Késmárkot. Ezeket a sikereket a legfelsőbb főparancsnok parancsai is kiemelték.

A Poprádért vívott harcokra így emlékszik vissza N. Sz. Gyomin altábornagy, a 17. gárda-lövészhadtest politikai osztályának volt vezetője:

„Miután a Kassához vezető megközelítő utakon felmorzsoltuk az ellenség erőit, utóvédeket szétverve, feltartóztathatatlanul nyomultunk előre. A Spišská Nová Ves utcáin ujjongó tömeg mögöttünk maradt. Éjszaka Poprád közelébe értünk. A helység elcsendesülve, mondhatnám – feszülten figyelve tárult elénk. A felderítők fehér álcázóköpenybe öltözve, felderítő vállalkozásra indultak.

Jól emlékezetembe vésődött a január 27-ére virradó éjjel. Egy izzó kis kályha mellett szunyókáltam a falusi házban, ahol vagy két órával ezelőtt a hadtest politikai osztálya elhelyezkedett. A telefon tolakodóan berregett. A pisze orrú, szeplős híradó katona fojtott hangon szitkozódott valakivel. Az ablaküvegek csillogó feketeségét a zúzmara zegzugos mintái borították. Álmos voltam. A kétnapos támadás – két álmatlanul töltött napot jelentett. De nem feküdtem le, Voronovics jelentését vártam, aki bármely pillanatban visszatérhetett a 8. hadosztálytól.

A pitvarban végül hangok hallatszottak. Voronovics nem egyedül lépett be. Egy magas, sovány csehet hozott magával, aki csodával határos módon jutott el hozzánk Poprádból. Ennek a csehnek – kifejezetten szerencséje volt: hosszú télikabátjának a szárnya át volt lőve, még a gallérján is golyó ütötte lyuk volt, a testén azonban egyetlen karcolás sem!

Most a tűz mellett melegítette vékony, sovány ujjait és sietve, kuszán beszélt.

163 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9005, д. 302, л. 1.

... Még január 21-én reggel elindult Poprádból nyugat felé az utolsó vonat. Ezen a fasiszták hűséges kiszolgálói „inaltak el", családostul. Ma reggel parancsot adtak ki a 18–40 éves korú férfiak mozgósításáról. A többi lakost pedig arra utasították, hogy távozzon nyugatra. A hitleristák által megjelölt mozgósítási és kiürítési állomásokon természetesen senki sem jelent meg. A férfiak kiszöktek a hegyekbe. Ekkor különleges hitlerista alegységek érkeztek Poprádba, azzal a feladattal, hogy a várost teljesen semmisítsék meg. Ha nem történik sürgős intézkedés, Poprád a levegőbe röpül.

A cseh szenvedélyes hangú kéréssel fejezte be szavait:

– Elvtársak, segítsetek!

Kikérdeztük cseh barátunkat az ellenség védelmi rendszeréről. Elmondta, hol helyezték el a hitleristák a tüzérségüket, aknavetőiket. Ő maga sohasem volt katona, békés foglalkozása van, és egyáltalán nem azért kúszott át hozzánk a golyózáporban, mert ő annyira bátor – egyszerűen csak: nagyon szereti a szülőfaluját.

– Testvérek, segítsetek!

Úgy terveztük, hogy Poprádot két nap múlva foglaljuk el. Oda kellett vonni a tüzérséget, át kellett csoportosítani erőinket, de mégsem engedhettük azt, hogy sok ezer ember fedél nélkül maradjon, hogy ez a szép helység, amelyet napközben távcsövön keresztül figyeltünk, romhalmazzá váljon!

A hadtestparancsnokhoz indultam. A tábornok beleegyezett, nem szabad késlekedni. A törzs kidolgozta a meglepésszerű roham tervét. A cseh vállalta, hogy éjszaka egy csoport deszantkatonát vezet az ellenség hátába, hogy azok rajtaüthessenek a német ütegeken.

A nap feszült munkában telt. Hajnal előtt tüzérségünk rövid, de hatalmas erejű tűzcsapást hajtott végre. Válaszul csak szórványos ágyúlövések hallatszottak – a deszantosok derekas munkát végeztek. 6 óra 15 perckor, a futóárokban vívott elkeseredett kézitusa után, harcosaink fehér álcázóköpenyei már a helység szélén levő utcákban villantak fel. Hajnalra Poprádot megtisztítottuk a fasisztáktól, akiknek nem sikerült végrehajtaniuk gaztettüket. Poprád megmenekült a szétrombolástól.

Szavakkal nehéz leírni, ami a helység utcáin végbement! Majdnem minden épületen háromszínű csehszlovák és élénkvörös szovjet zászlók lengtek. A gépkocsik alig tudtak haladni, mindenfelől zúgó, eleven emberáradat szorongatta őket. A katonákat ölelgették, a magasba dobálták. Mosoly, örömkönny, ölelés! Sok férfi, nő, sőt serdülőkorú is háromszínű, vörös vagy fehér alapon vöröskeresztes karszalagot viselt: a lakosság készségét fejezte ki, hogy segít a Vörös Hadseregnek, a polgári közigazgatásnak, a szovjet kórházaknak, erejéhez képest szolgálja a közös ellenség – a fasizmus – legyőzésének ügyét."[164]

A Poprádért vívott harcokban a 18. hadsereg csapataival tevékenyen együttműködött az A. Sz. Jegorov parancsnoksága alatt álló partizándandár. A partizánok merész támadásaikkal megbénították a vasúti forgalmat a Poprád–Lip-

164 «Звезда Востока», 1966, № 3.

tovský Sväty Mikuláš szakaszon, és megfosztották az ellenséget annak lehetőségétől, hogy a katonai felszereléssel és élelmiszerrel megrakott, több tucatnyi vasúti szerelvényt nyugatra indítsa.

Ahogyan előnyomultunk nyugat felé, a parancsnokok, a törzsek és a csapatok egyre több tapasztalatot szereztek a hegyek közti harctevékenység folytatásában. A helyzet és a terep állandóan azt követelte tőlünk, hogy sajátságos módszereket keressünk az ellenség üldözésére.

Sík hadszíntéren még a jéggel borított, úttalan terepen is lehetséges volt az ellenséget üldözni, gyorsan mozgó harceszközök – harckocsik, lovasság – segítségével, a hegyek között azonban ez jóformán lehetetlen volt. Az üldözés leggyakrabban nehezen járható utakon folyt. A csapatok mozgási és manőverezési lehetősége itt korlátozott. Megkerülő manővert kellett alkalmazni, de a hegyek közé való mély behatolás igen sok időbe telt és csak olyan esetben látszott indokoltnak, amikor ennek eredményeként az üldöző valóban megelőzhette az ellenséget.

A hegyi hadviselés tapasztalatai arra tanítanak, hogy ha a fő úton kívül, amelyen az ellenség visszavonul, az üldöző csapatok mozgásának tengelyében másodrendű utak is vannak, akkor ezeket azonnal fel kell használni a párhuzamos üldözésre. A párhuzamos üldözés jár a legnagyobb sikerrel. Ennek a megszervezése azonban tél idején, a nehezen járható hegyi viszonyok között, olyan sajátosságokat mutat, amelyek a csapatoktól teljes erőfeszítést és széles körű harci kezdeményezést követelnek. Vizsgáljuk meg ezeket a sajátosságokat a Magas-Tátra körzetében tevékenykedő 138. lövészhadosztály 768. lövészezredének példáján.

A Poprádból kivert ellenség, erős utóvédosztagokkal fedezve magát, harc közben vonult vissza nyugatra, a Poprád–Štrba–Važec–Hybe–Liptovský Hrádok országúton. Az ellenséges parancsnokság, amely igyekezett időt nyerni, és főerőit a Liptovský Sväty Mikuláš térségben előre elkészített közbeeső terepszakaszra akarta kivonni, az utódvédharcokra a legellenállóképesebb osztagokat hagyta hátra, amelyeket a sí-vadászzászlóaljakból alakítottak.

A Magas- és az Alacsony-Tátra között egyetlen országút volt. De ez lehetővé tette az ellenség számára, hogy kis erőkkel is feltartóztassa csapatainkat. A hitleristák felrobbantották az összes hidat, használhatatlanná tették az országút legnehezebben járható szakaszait, jelentős sűrűségben aláaknázták az egész visszavonulási útvonalat. Az aknásítást és a műszaki zárak létesítését segítette a havazás. Amikor mintegy 0,5 méter vastag volt a hóréteg, a harckocsi és a gyalogság elleni aknákat egyszerűen szétdobálták a frissen hullott porhóban.

Az ellenség igyekezett megvetni a lábát a magaslatokon és minden újabb település előtt elkeseredett ellenállást fejtett ki. Különösen szívós ellenállást tanúsított a Mengušovce–Lučivná terepszakaszon és távolabb, a Štrba–Važec körzetben.

A 17. gárda-lövészhadtest parancsnoka, N. V. Medvegyev altábornagy olyan elhatározást hozott, hogy erőinek zömével a Poprád–Liptovský Hrádok ország-

út mentén támad, a 138. lövészhadosztály egyik ezredét pedig az ellenség párhuzamos üldözésére jelöli ki a Vikartovce–Kráľova Lehota főúttól párhuzamosan haladó dűlőúton. E hadosztály 768. lövészezrede elé, amelyet megkerülő manőverre jelöltek ki, azt a feladatot tűzték, hogy a Vikartovec–Teplicka útirányon és azon túl, a Cierny Váhon, Svarinon, Kráľova Lehotán, Porúbkán, Liptovský Hrádon át vezető keskenyvágányú vasút mentén előnyomulva, vágja el az ellenség visszavonulási útvonalait a Poprád–Liptovský Hrádok országút és a Brezno–Kráľova Lehota országút mentén. Az útirány nehezen járható volt. A szurdokokban és a hegyszorosokban az utat befújta a hó. A mozgást oly módon kellett meggyorsítani, hogy a legnagyobb mértékben megkönnyítették a lövészalegységek felszerelését. Minden fölöslegeset hátul hagytak a hadtápnál. Csak egy 45 milliméteres ágyús szakaszt és két 82 milliméteres aknavetőt adtak az ezred mellé.

Parancsnokságunk arra számított, hogy ha az ezred nem is tudja elvágni az országút mentén ellenállást kifejtő ellenség visszavonulási útjait, mozgása a szárny felől akkor is azzal a veszéllyel jár, hogy kijuthat az ellenség fő közlekedési vonalára, s ez a védelem megrövidítésére kényszeríti az ellenséges parancsnokságot.

Január 29-én reggel 5 órakor az ezred menetalakzatban megkezdte a mozgást. Az útirány első szakaszán, Vikartovce és Teplička között, alegységeink nem kerültek érintkezésbe az ellenséggel és semmilyen akadályba sem ütköztek az úton. A mozgást csupán a mély hó nehezítette meg, amely alatt eltűnt a dűlőút. Az ezred harc nélkül elfoglalta Tepličkát s folytatta az elébe tűzött feladat teljesítését.

Az 1092-es és az 1097-es magaslat alkotta szakadék szűk bejáratánál, egymástól átlagosan 50 méter távolságra, fészkekben szétszórt és a mély hó által eltakart gyalogság elleni aknák kerültek utunkba. A. P. Petrov őrnagy, az ezred parancsnoka, úgy döntött, hogy nem az úton, hanem a keskenyvágányú vasút pályatestén halad tovább. A hó itt vékony rétegben feküdt, és valószínűtlennek látszott, hogy a sietve visszavonuló ellenség aknákat ásott volna be a töltés fagyos talajába. A felderítés adatai megerősítették ezt a feltevést. Az ezred ugyanabban a menetalakzatban folytatta a mozgást az iparvágány mentén: az élen a felderítők és egy utász alegység haladt.

Az első tűzellenállással az ezred Čierný Váh keleti részén találkozott. Körülbelül egy sí-századnyi erő géppuska- és géppisztolytűzzel árasztotta el az élen haladó alegységeinket.

Az ezred felderítése megállapította, hogy az ellenséges osztag csak a horhosban tevékenykedik, s nem használja fel a meredek oldalsó lejtőket. Ez meghatározta az ezredparancsnok döntését. Az egyik zászlóaljat arcból elterelő tűzharc céljára bontakoztatta szét, majd egy géppisztolyos szakaszt jelölt ki, azzal a feladattal, hogy jobb felől, az 1096-os magaslat erdős lejtőin keresztül végrehajtott megkerüléssel, váratlan támadást intézzen az ellenség szárnyaira és hátába s bezárja azt a szűk szakadéktorokba. A megkerülő manőver azonban sok időbe telt, és az ellenség, számítva e hadmozdulat lehetőségére, erőinek egy részét

visszavonta s a település délkeleti szélén elhelyezett két állványos géppuskából és néhány golyószóróból tovább tüzelt.

Az ezredparancsnok abban a pillanatban vetette harcba a 82 milliméteres aknavetőket, amikor a géppisztolyos szakasz a szárnyról meglepésszerűen az ellenségre tört. Az ellenség – fegyvereit és sebesültjeit hátrahagyva – kiürítette Čierny Váh keleti részét.

Pontosan ugyanígy folyt le a Čierny Váh nyugati részéért vívott harc is. A hitleristák megállapították, hogy az ezred nem az általuk elaknásított dűlőúton mozog, hanem a keskeny vágányú vasút pályatestén, ezért gyalogság elleni aknákat kezdtek telepíteni a talpfák közé. A szűk helyeken, ahol a magaslatok lejtői szorosan körülfogták az utat, torlaszokat létesítettek s itt aknákat és robbanószerkezeteket helyeztek el. Az ezred négy ilyen torlaszt küzdött le.

Mivel az utászok nem tudták ártalmatlanná tenni a hóban elrejtett valamennyi aknát, a szakadék meredek szélén pedig nehéz volt mozogni, ökörfogatú szekereket küldtek előre. Ez a primitív intézkedés az adott körülmények között bevált; néhány akna felrobbant, de nem tett kárt a fogatok mögött haladó gyalogságban.

Svaríntól 1 kilométerre az ezred erős tűzellenállásba ütközött a Fekete-Vág folyó jobb partján. A felderítés megállapította, hogy az ellenség részéről legalább 200 gyalogos, mintegy 10 géppuska és 2 aknavető harcol.

A sötétség beálltát kihasználva, az ezredparancsnok az egyik zászlóaljat nyugati arcvonallal bontakoztatta szét, a másikat pedig az 1011-es és a 982-es magaslat lejtőin át, megkerülésre irányította. Éjszakai harc bontakozott ki, amely hajnalig eltartott. A folyó keleti partján felfejlődött zászlóalj elterelő mozdulatával az ezredparancsnok olyan benyomást igyekezett kelteni, mintha minden erejével arcból támadna. A gyalogság tüzének fokozatos erősítése, az aknavetők és a 45 milliméteres ágyúk harcbavetése azt a látszatot keltette, hogy ott tartalékokat vont össze, amelyek már oda is érkeztek. Az ellenség ezért a szárnyakra kisebb figyelmet fordított.

Reggel 6 órára az osztagok – mindegyik egy megerősített század – szinte egyidőben jutottak ki a Svaríntól nyugatra levő szárnyakra, és meglepésszerűen lecsaptak az ellenség hátába. A hitleristák ellenállás nélkül elhagyták a terepszakaszt, és veszteségeket szenvedve, sietve megkezdték a visszavonulást Kráľova Lehota felé.

Az ezred, a visszavonuló ellenséget szorosan üldözve, betört Kráľova Lehotába, rövid tűzharc után elfoglalta a települést és megerősítette állásait e közúti csomóponton. Egyik zászlóaljával a Hybe–Brezno nad Hronom országútnak és a Liptovský Hrádok felé vezető elágazásnak a találkozási pontját fedezte, egyik századával pedig a Brezno nad Hronom–Kráľova Lehota országútnak a vasútállomás körzetében levő szakaszát. Így az ezred pontosan huszonnégy óra alatt kijutott az ellenség visszavonulásának fő közlekedési csomópontjára.

A párhuzamos úton vívott éjszakai harc nyugtalanságot keltett a fasiszták körében. Az elvágás veszélyétől félve, az ellenség utóvédosztagai sietős visszavonulásba fogtak. Felderítésük igyekezett kipuhatolni, vajon szabad-e az or-

ságút a Hybe–Kráľova Lehota–Liptovský Hrádok elágazásnál, de az útkereszteződést fedező zászlóaljunk lesből tüzet nyitott. A kialakult helyzetben az ellenség kénytelen volt a nehezen járható Hybe–Dovalovo ösvényen visszavonulni.

Az ezredparancsnoknak huszonnégy óráig nem volt kapcsolata a hadosztálytörzzsel. Az RBM-rádióállomás nem működött, a másik rádióállomás pedig – a 12 RP típusú – nem volt eléggé nagy teljesítményű ahhoz, hogy megteremtse a rádiókapcsolatot: a hegyes domborzat akadályozta a hullámok terjedését. A hadosztálytörzs, miután rádióállomást küldött előre Hybe körzetébe, csak huszonnégy óra múlva tudott kapcsolatot teremteni az ezreddel. A parancsnok nem ismerte az általános helyzetet, s amiatt aggódott, hogy a bal oldali szomszéd nyomása miatt az ellenség a Brezno nad Hronom–Kráľova Lehota országutat használhatja fel visszavonulásra. Ez arra késztette, hogy erőit támadó ékbe tömörítve tartsa. Az ezrednek nem sikerült Hybe körzetébe bezárnia és szétzúznia az ellenség utóvédosztagait.

A 768. lövészezred harctevékenységének tapasztalatai azt mutatják, hogy párhuzamos üldözés esetén, amikor az erők egy részét mélységi szárny-megkerülő hadmozdulat végrehajtására jelölik ki, a magasabb törzsnek állandó kapcsolatot kell tartania az elszigetelten harcoló csapattal. Az irányítás elveszítése ugyanis határozatlansághoz vezet.

Az ezrednek több aknavetőt kellett volna adni és főként több lőszert. Elegendő mennyiségű akna esetén az ezredparancsnok nemcsak az élőerővel, hanem a tűzerővel is manőverezhetett volna. Ha erős tüzet összpontosít Čierny Váh nyugati szélére, akkor megakadályozhatja az ellenség visszavonulását, minthogy az onnan sehová sem mehetett: a szűk szurdok jégkéreggel borított, meredek, köves lejtői ugyanis lehetetlenné tették, hogy akár jobbra, akár balra kitérjen. Az ezredet nem látták el szánokkal vagy párosával összekötött sítalpakkal, bár Závadka állomáson (Poprádtól nyugatra), amelyen a 138. lövészhadosztály áthaladt, több mint 5000 pár sítalp volt, köztük lövegeknek a hóban való szállítására alkalmas, különleges berendezések, valamint 6000 szán – mindezt az ellenség halmozta fel és visszavonulásakor otthagyta.[165] Az ellenségnek az ezreddel szemben harcoló gyalogságát pedig sítalpakkal látták el, a nehéz gyalogsági fegyvereket is sítalpakra szerelték, s ez megkönnyítette számára a mozgást a hóban.

1945 februárjában a 4. Ukrán Front csapatai jobb szárnyukkal a Visztula felső szakaszának térségében, középső részükkel és bal szárnyukkal pedig a Nyugati-Kárpátokban és annak északi előhegyei között folytattak támadó hadműveleteket.

A front alapvető erőit februárban a Visztula felső szakaszának medencéjében összpontosították támadásra. Itt tevékenykedtek a 38. és az 1. gárdahadsereg csapásmérő csoportosításai. Emellett az erők zöme Bielsko körzetének el-

165 Архив МО СССР, Ф. 371, оп. 6367, д. 558, лл. 50—58.

foglalására bontakozott ki; az 1. gárdahadsereg egyik lövészhadteste Zywiec irányában támadott.

A front jobbszárny-csapatai nehéz támadó harcok során – az ellenség rendkívül szívós ellenállását leküzdve, a tavakban és mocsarakban bővelkedő terepen, járhatatlan útviszonyok között kifejtett harctevékenység közben – február 20 napja alatt – 10–20 kilométert nyomultak előre. Elfoglalták Bielskót, de azután kénytelenek voltak felfüggeszteni a támadást és új erők gyűjtése végett védelemre áttérni.

De miként is alakultak az események?

Február 1-ére a 4. Ukrán Front csapatai a következő terepszakaszt érték el: a Biała-folyó keleti partja–a Żywiectől keletre levő magaslatok–Jabłonka–Chocholów–Liptovský Sväty Mikuláš. A hitleristák minden intézkedést megtettek avégből, hogy megakadályozzák csapataink további előnyomulását Moravská Ostrava irányában. Az itt védekező „Heinrici" hadseregcsoportot az 59. hadtesttel és a 11. SS-hadtesttel erősítették meg a 17. hadsereg állományából; január végén a hadseregcsoport megerősítésére pótlólag ide dobták át a 8. és a 20. páncéloshadosztályt. (Vázlat a 351. oldalon.)

A Moravská Ostrava-i iparvidékhez vezető megközelítő útvonalakat az ellenség előre jelentősen megerődítette.

A védősáv északi szakaszát, ahová csapataink főerői törekedtek, műszakilag jól kiépítették. A védelmi berendezések építését – amely már 1944 augusztusában megkezdődött – a Todt-féle építő szervezet végezte, a mozgósított helyi lakosság bevonásával, s ez egészen csapataink ideérkezéséig folyt. A Visztula folyótól a Kis-Beszkidek hegyeiig terjedő arcvonalon az ellenség védelmének fővédőöve 5–8 kilométeres mélységben kiépített, négy állásból állt. Az ellenség állásait két lőrésű vasbeton tüzérségi berendezésekkel látták el, amelyeknek sűrűsége 1 kilométer széles arcvonalszakaszra számítva elérte a 25-öt. Az első állás két lövészárokból állt. A lövészárkok közvetlenül a Visztula partján kezdődtek, a folyó jelentős természeti akadály volt. Bielsko előtt és a Kis-Beszkidek hegyláncnál a lövészárkok a Biała folyótól 2–6 kilométerre levő, kisebb magaslatok keleti, néha pedig nyugati (átellenes) lejtőin is húzódtak. Az első árok előtt, egész hosszúságban, drótakadályokat helyeztek el, a harckocsiveszélyes irányokban pedig harckocsi-aknamezőket telepítettek. A második lövészárok az elsőtől 300–700 méterre húzódott, és 400–800 méterenként összekötő járatok kapcsolták egybe vele.

A következő állás, amely szintén két árokból állt és harckocsiárokkal is megerősítették, a Biała-folyó nyugati partján, Dziedzice és Bielsko (bezárva) között húzódott. A Biała-folyótól 3–4 kilométerre nyugatra volt a harmadik állás, ezt szintén összekötő járatokkal ellátott, két lövészárokkal rendezték be. Az ellenség állásainak körzetében levő valamennyi települést védelmi csomóponttá építették ki. A legerősebb védelmi csomópont Bielsko volt, amelyet északkeletről, keletről és délkeletről védőállásokkal vettek körül: ez két-három lövészárokvonalból állt és bennük mintegy 200 beton tűzfészek volt berendezve. A várost

háromfelől harckocsiárok szegélyezte. A kőépületek többségét – különösen a keleti oldalon – védelemre alkalmassá tették.

A települések szélein levő kőházak és kőépületek földszintjén és pincehelyiségeiben az ellenség rendszerint tűzeszközöket helyezett el. Tüzelésre az aknákat vagy a falakban külön e célra vágott lőréseket használta fel. A településekben gyakran a házak első, sőt második emeletein is voltak tűzeszközök, a felső emeleteken és a padláshelyiségekben pedig figyelőhelyeket rendeztek be. A földszinten és az alagsorban rendezték be a parancsnoki harcálláspontokat, s itt helyezték el a tartalékok személyi állományát. A házak udvarán kerítések mentén lövészárkokat és összekötő járatokat ástak, ahol különálló géppuskafészkeket és lövészcsoportokat helyeztek el, hogy fedezzék a házakhoz vezető utakat. A veteményeskertekben aknavető és tüzérüteg tüzelőállásokat rendeztek be. A fedett állásokból tüzelő tüzérség a települések mögött, a horpadásokban és a kertekben helyezkedett el. A leginkább veszélyeztetett irányokat aknamezőkkel és drótakadályokkal védték.

A településeken levő ellenállási csomópontok közti harcászati és tűzösszeköttetés biztosítására az ellenség a dűlő- és műutak, valamint a vasútvonalak mellett levő árkokat használta fel, géppuskákat és lövészeket helyezett el bennük, tehát oldalozó tűzrendszert alakított ki.

Január 31-én a frontparancsnok konkrétan megállapította a feladatokat: a 38. hadsereg azt a parancsot kapta, hogy foglalja el Bielskót és Moravská Ostrava felé fejlesszen ki csapást; az 1. gárdahadseregnek Żywiec és azután Czeszyn felé, a 18. hadseregnek pedig Ružomberok általános irányában kellett támadnia.

Február 1-én 45 perces tüzérségi előkészítés után a 38. hadsereg csapatai támadásba mentek át. A 121. lövészhadosztály alakulatai – parancsnokuk D. I. Bustruk ezredes volt – Lipnik Górny felé támadtak. A hadosztály, harckocsik és légierő támogatásával, szívós harcok során a támadás első napjának végére kijutott a Lipnik Górnytól 300 méterre keletre – Wrocanka északkeleti széle terepszakaszra. Az ellenség, amely mintegy 40 harckocsit és rohamlöveget vont össze ebbe a körzetbe, ellenlökést intézett a hadosztály balszárnya ellen és megállította csapataink előnyomulását. Ezalatt M. M. Vlaszov ezredes 140. lövészhadosztálya, miután visszaverte a túlerőben levő ellenséges csapatoknak Pszczyna körzetéből, valamint a Pszczynától és Gałkowicétől délkeletre levő liget térségéből intézett ellenlökéseit, február 1-én este kierőszakolta az átkelést a Visztulán és kijutott Ochodze északkeleti szélére. M. E. Moszkalik vezérőrnagy 7. gárda-lövészhadosztálya ugyanazon a napon kijutott Ochodze keleti szélére. A 183. lövészhadosztály, amelynek parancsnoka L. D. Vaszilevszkij vezérőrnagy volt, a 70. gárda-lövészhadosztály balszárnya mögül csapást mérve, elfoglalta Dziedzice északi szélét. A 305. lövészhadosztály február 2-án estére Dziedzice északkeleti szélén és a Biała folyótól keletre levő tavaknál kezdett harcot, a következő nap végére pedig Czechowice térségében kierőszakolta az átkelést a Biała folyón és kijutott a Bielsko–Dziedzice vasútvonalra. A 81., a 211. lövészhadosztály és a gyorsanmozgó csoport, miután áttörte az ellenség

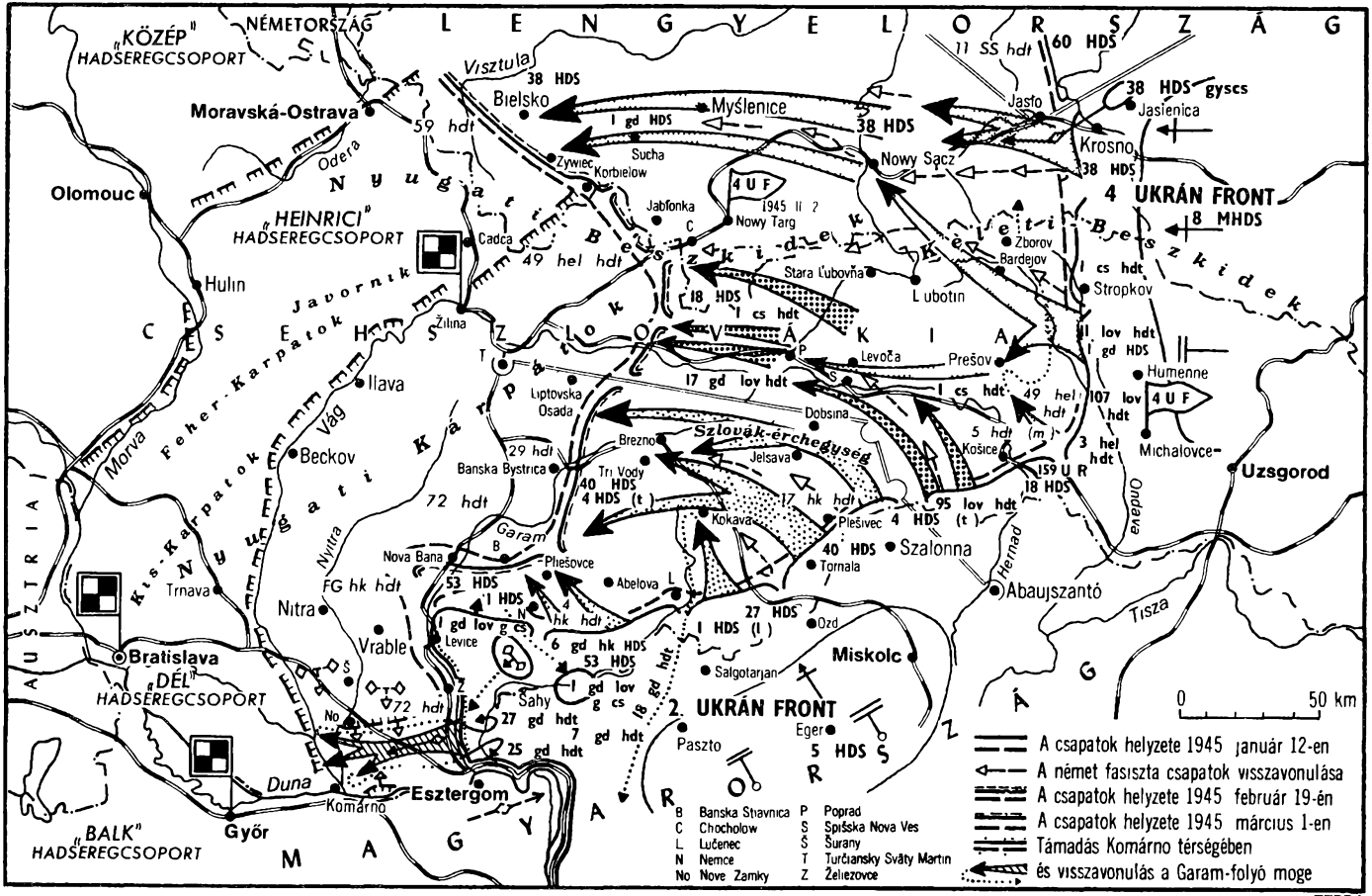

LENGYELORSZÁG
NÉMETORSZÁG
„KÖZÉP" HADSEREGCSOPORT
„HEINRICI" HADSEREGCSOPORT
„DÉL" HADSEREGCSOPORT
„BALK" HADSEREGCSOPORT
CSEHSZLOVÁKIA
MAGYARORSZÁG
AUSZTRIA
Visztula
Odera
Morva
Vág
Nyugati Beszkidek
Kéleti Beszkidek
Javornik
Feher-Karpatok
Kis-Karpatok
Nyugati Kárpátok
Szlovák-érchegység
Garam
Nyitra
Duna
Hernad
Ondava
Tisza
Moravská-Ostrava
Olomouc
Hulin
Beckov
Ilava
Trnava
Nitra
Vrable
Bratislava
Győr
Komárno
Esztergom
Bielsko
Myślenice
Sucha
Zywiec
Korbielow
Jabłonka
Nowy Targ
Cadca
Žilina
Liptovska Osada
Banska Bystrica
Brezno
Tri Vody
Dobsina
Jelsava
Kokava
Plešivec
Tornala
Szalonna
Abaujszantó
Ozd
Miskolc
Salgotarjan
Eger
Paszto
Nova Bana
Pliešovce
Abelova
Levice
Šahy
Nowy Sącz
Jasło
Jasienica
Krosno
Zborov
Bardejov
Stara Ľubovňa
Ľubotín
Stropkov
Levoča
Prešov
Humenne
Košice
Michalovce
Uzsgorod
Szolnok
38 HDS
1 gd HDS
59 hdt
49 hel hdt
18 HDS
1 cs hdt
17 gd lov hdt
29 hdt
40 HDS
4 HDS (t)
72 hdt
53 HDS
1 HDS
4 hk hdt
6 gd hk HDS
53 HDS
1 gd lov g cs
27 gd hdt
7 gd hdt
25 gd hdt
18 gd hdt
27 HDS
1 HDS (l)
5 HDS
4 UF
1945 II 2
11 SS hdt
60 HDS
38 HDS gyscs
38 HDS
38 HDS
4 UKRÁN FRONT
8 MHDS
1 cs hdt
11 lov hdt
1 gd HDS
107 lov hdt
4 UF
3 hel hdt
159 U R
18 HDS
95 lov hdt
4 HDS (t)
40 HDS
1 cs hdt
49 hel hdt
5 hdt (m)
17 hk hdt
2. UKRÁN FRONT
0 50 km
A csapatok helyzete 1945 január 12-en
A német fasiszta csapatok visszavonulása
A csapatok helyzete 1945 február 19-én
A csapatok helyzete 1945 március 1-en
Támadás Komárno térségében
és visszavonulás a Garam-folyó moge
B Banska Stiavnica
C Chocholow
L Lučenec
N Nemce
No Nove Zamky
P Poprad
S Spišska Nova Ves
Š Šurany
T Turčiansky Sväty Martin
Z Želiezovce

TERRA

védelmét, erőszakkal átkelt a Białán és kijutott a Czechowice déli széle-Brozisko–Swierkowice–Komorowicétől 700 méterre északnyugatra levő terepszakaszra. A 38. hadsereg többi balszárny-magasabbegysége Bielskótól északra és keletre az ellenség számos ellenlökésének visszaverésére fejtett ki harctevékenységet és alig nyomult előre.

Akárcsak az előző harcokban, a szovjet katonák a Bielsko előtt vívott csatákban is merészen küzdöttek, példát mutattak bátorságból és hősiességből.

Február 1-én Kęty körzetében a 81. lövészhadosztálynak Bielsko felé támadó csapatait két ellenséges kiserőd tüzelőállás akadályozta. Két felderítő – M. Sz. Maljarenko párttag és L. V. Glibin – vállalta, hogy megsemmisíti a tüzelőállásokat és megnyitja az utat a támadó gyalogság előtt. A terep redőit kihasználva, észrevétlenül odakúsztak az első erődhöz és kézigránátokat hajítottak rá. Majd Maljarenko betört az erődbe és megsemmisítette az ellenálló hitleristákat. A másik kiserőd legénysége, amikor észrevette a két bátor katona harctevékenységét, erős géppuskatüzet zúdított rájuk. Glibin felderítő halálos fejsebet kapott. Maljarenko harcos, aki egyedül maradt, merész döntésre szánta el magát: a futóárkokon keresztül odalopózik a második kiserődhöz, és kézigránátokkal harcképtelenné teszi a fasisztákat. Egy ellenséges géppisztolyos csoport a harcos elé indult. Ekkor tüzérségünk megkezdte a kiserőd lövését. A legelső lövedék robbanása után az ellenséges géppisztolyosok megfutamodtak. Egy repeszdarab Maljarenkót is megsebesítette, ő azonban leküzdötte fájdalmát s kézigránáttal a kezében betört a kiserődbe és megparancsolta a megdöbbent legénységnek, hogy tegye le a fegyvert. A szovjet katona félelmetes külseje engedelmességre késztette az ellenséges katonákat. Maljarenko harcos négy foglyot kísért a 67. lövészhadtest tüzérparancsnokának harcálláspontjára, és jelentette, hogy végrehajtotta a harcfeladatot. Megnyílt az út gyalogságunk támadása előtt. Mihail Maljarenkót e hőstettéért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[166]

Február 4-től 6-ig a 38. hadsereg a Biała nyugati partján levő hídfő kiszélesítéséért harcolt. Ezt a szakaszt az jellemezte, hogy hevesebbé váltak az ellenlökések visszaverésére irányuló harcok.

Az ellenséges parancsnokság arra törekedett, hogy felszámolja a Biała nyugati partján levő hídfőt és a szovjet csapatokat visszavesse a keleti partra. Magasabbegységeink azonban tovább szélesítették a hídfőállást. Miután megtörték az ellenség ellenállását, elfoglalták Ochocie, Dziedzice, Komorowice, Biała, Miedzyrzecze, Mazończowice jelentosen megerődített támpontokat. A 241. lövészhadosztály északról és a 121. lövészhadosztály keletről szorosan megközelítette Bielskót. Eközben a 42. önálló gárda-harckocsidandár a 211. lövészhadosztály erőinek egy részével elfoglalta Jasienica déli részét és elvágta a Bielskóból nyugat felé vezető vasútvonalat és országutat. A 340. lövészhadosztály, amikor kijutott a Mazancowice Górne–384-es magaslat (Jasienicától 1,5 kilométerrel keletre) terepszakaszra, arcvonalával keletnek fordult, s így nyugati irány-

166 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 29, л. 252.

ból veszélyeztette az ellenséget. A hitleristák egyre újabb tartalékokat harcba vetve, fokozták ellenlökéseik erejét és még be is tudták keríteni a Jasienica déli részén levő harckocsizó és gyalogos alegységeinket. Az ellenség igyekezett mindenáron szabaddá tenni a Bielskóból nyugat felé vezető utat, hogy kivonhassa haditechnikai eszközeit.

A főparancsnoksági tartalékhoz tartozó, 197. gárda-aknavetőezred bekerítésbe került harcosai és parancsnokai hősiesen küzdöttek. Valamennyi alegység harctevékenységét A. Uszatyenko ezredes, ezredparancsnok, és politikai helyettese, K. Szpivak ezredes irányította.

A Jasienicában vívott súlyos és véres harcokat még az a körülmény is megnehezítette, hogy bekerített alegységeinknek rendkívül csekély lőszerkészletük volt, különösen lövedékben és aknában mutatkozott hiány. Az ellenség pedig éjjel-nappal szüntelenül támadott. A harcok gyakran kézitusába mentek át. Hősiesen küzdött azokban a napokban V. I. Suszlin százados, az 1. tüzérosztály parancsnoka és helyettese – P. D. Anyikin főhadnagy, továbbá N. Musztafajev százados, ezredfőorvos, K. Krivenkov hadnagy szakaszparancsnok, A. Sihzamanov szakaszvezető, felderítő.

A szovjet csapatok négy napig ádáz harcokat vívtak a bekerítő gyűrűben, míg csak alakulataink oda nem értek, hogy segítséget nyújtsanak.

Miközben a 38. hadsereg északról megkerülte Bielsko városát, az 1. gárdahadsereg február 3-án Żywiecre mért csapást. A helység megközelítő útvonalain vívott harcok a támadás legelső óráitól kezdve elkeseredett jelleget öltöttek. A dolog úgy állt, hogy Żywiec és Bielsko elfoglalása révén csapataink előtt megnyílt az út a Moravská Ostrava-i iparvidék – a kohászati, gépgyártó, vegyi- és szénbányászati ipar központja – felé. Ott sok hadiüzem volt. Amikor az 1. gárdahadsereg csapatai Żywiec elé értek, a német fasiszta parancsnokság sietve ide vetette át tartalékait. Żywiec körzetébe több alakulatot vontak össze, erejük felért egy hadosztállyal. A hadseregünk arcvonalával szemben tevékenykedő csapatok személyi állományát sürgősen kiegészítették az őrzászlóaljak, harci csoportok, határőrosztagok maradványaiból és az újonnan mozgósított Volkssturm-tagok soraiból. Február 9-én az ellenség ellenlökései megerősödtek. Sikerült visszaszorítaniuk csapatainkat és Lipnica Wielkától nyugatra kijutottak a lengyel–csehszlovák határra. De ez volt minden, ami az ellenséges parancsnokságtól telt.

A 4. Ukrán Front csapatai az egész sávban szüntelenül folytatták a megkezdett támadást. Előnyomulásunk azonban lassan folyt. A nehézségek oka az volt, hogy Bielsko és Żywiec megközelítő útvonalain az ellenség a hegyi utakat és a kis települések többségét is jól berendezte a védelemre. Arcból támadni hátrányos volt. Az utakon kívül, haditechnikai eszközökkel támadni pedig csaknem lehetetlennek látszott. A Sola és a Biała folyó is komoly akadály volt.

Február 12-én jelentős sikert ért el a 11. lövészhadtest, amely a hadsereg jobbszárnyán támadott. Hadosztályai, a 38. hadsereggel együttműködve, amely északnyugatról mért csapást, elfoglalták Bielskót. Ez a következőképpen történt.

A 276. lövészhadosztály, a helységet dél felől megkerülve, Bielskótól délre kierőszakolta az átkelést a Biała folyón és északnyugati irányban támadva, harccal betört Aleksandrowice elővárosba. Eközben a 271. hadosztály Bielsko délkeleti szélét és Leszczynyt foglalta el. A 38. hadsereg magasabbegységei északról és keletről harcoltak a helység elfoglalásáért. Február 10-én a 121. lövészhadosztály 574. ezrede, amely Bielsko központja irányában folytatott támadó harcot, 16 órakor a Biała kitérőállomástól 1 kilométerre északra levő híd körzetében kierőszakolta az átkelést a Biała folyón. Ugyanakkor a 383. lövészezred Biała kitérőállomás körzetében kelt át erőszakkal a folyón, a 705. lövészezred pedig, amely a hadosztály bal szárnyát fedezte, Leszczyny északnyugati szélén harcolt.

A február 11-ére virradó éjszakán és napközben az 1. gárdahadsereg és a 38. hadsereg hadosztályai utcai harcokat vívtak Bielskóban. Az ellenség, amely a kőházakban megerősített állásokat létesített, több szintes tűzrendszert alakított és erős tűzellenállást fejtett ki. Ezredeinknél 20–25 gyalogosból, 1–2 darab 76 milliméteres lövegből és egy utászrajból álló rohamosztagokat alakítottak. A zászlóaljaknál géppisztolyos és géppuskás rohamcsoportok létesültek. Igen gyakran előfordult, hogy amikor ezek a csoportok betörtek a házak földszintjére, a felső emeletekről tüzet zúdítottak rájuk. A ház pincéjébe vagy földszintjére betört utászok kénytelenek voltak az ellenséggel együtt felrobbantani az épületet. Olyan esetek is voltak, amikor civil ruhába öltözött ellenséges katonák és tisztek próbáltak csapást mérni alegységeink hátába.

Háromnapos elkeseredett harcok eredményeként – minden házat és lakónegyedet egymás után, sorra kellett elfoglalni – február 12-én 11 óra 30 perckor a szovjet csapatok végleg kiverték az ellenséget Bielskóból.

E sorok szerzőjének 25 évvel később, más szovjet katonai vezetőkkel együtt, módja volt ellátogatni Bielsko–Białába. Nehéz leírni azt az izgalmas képet, amelyet ez a kisváros nyújtott.

Havas február este volt. A nagy dombon a fényszórók erős sugaraiban kirajzolódott a sötétből a kezében géppisztolyt tartó szovjet katona fenséges alakja. Ezen a dombon tizenegyezer szovjet harcos nyugszik. Az emlékmű előtt egységes alakzatban, feszes vigyázzban álltak azok a szovjet és lengyel katonák, akik azért érkeztek ide, hogy tisztelettel adózzanak a hősök emlékének. Felsorakoztak az „Elesettek szólítása" ünnepélyes névsorolvasásra. Az emlékmű előtt meghajtották a zászlókat. Sorra csendültek fel a hősök nevei:

– Kremenyov szakszvezető!

– Elesett a harcban – válaszolták kórusban a szovjet és a lengyel katonák.

Dobpergés hallatszott. Rakéták szökkentek a magasba.

– Glibin harcos!

– Elesett a harcban . . .

Nehéz felsorolni valamennyi hőstettet, amelyet a szovjet harcosok lengyel földön végrehajtottak, nehéz megemlíteni minden hős nevét, aki a Bielsko-Biała-i dombon nyugszik. De a hősök közül senkit sem felejtettek el. Ezen a havas estén tizenegyezer szegfűt hoztak a szovjet harcosok sírjaihoz. A zene-

karok megrendítő hangjai közepette ezer meg ezer ember állt itt s lehajtotta fedetlen fejét. Voltak közöttük fiatalok és őszülő hajú veteránok, valamint azoknak a lengyel katonáknak a szülei is, akik a Bielsko-Białától távol eső, Lenyino belorusz faluban pihennek a gránitlapok alatt – az említett helyen esett át a tűzkeresztségen a Szovjetunióban alakított első lengyel hadosztály.

Telnek-múlnak az évek. Kivirul a hajdan háború perzselte lengyel föld, a két nép testvéri barátsága pedig a béke és az emberek boldogsága jegyében még jobban megerősödik s tovább fejlődik . . .

Mialatt a 11. hadtest a 38. hadsereggel együttműködve Bielsko-Białáért harcolt, az 1. gárdahadsereg többi magasabbegysége déli irányban támadott. Többek között, a 318. hegyilövész-hadosztály Koszarawa és Jeleśnia felé nyomult előre. Ennek csapatai néhány napig a Cziernawa–Bystra–Mrowcowe–Moczarki terepszakaszon vívtak kemény harcokat. Csak az 1337. hegyilövészezred ügyesen végrehajtott megkerülő manőverével sikerült kiverni az ellenséget az említett terepszakaszról és kijutni Koszarawa északi szélére. V. F. Gladkov vezérőrnagy, hadosztályparancsnok úgy döntött, hogy az 1337. hegyilövészezred sikerét kihasználva, a február 6-ra virradó éjszakán – miután kis fedező csoportokat hagy hátra az elért terepszakaszon – fő erőivel éjszakai megkerülő manővert hajt végre és északkeletről mér csapást Jeleśnia irányában. A menetet nehéz erdős-hegyes terepviszonyok között kellett végrehajtani. Február 6-án reggel a 318. hegyilövész-hadosztály csapatai megkezdték az előnyomulást a Pewel Wielki–Pechowce–Jeleśnia általános irányban.

Az ellenség a 320. és a 254. gyalogoshadosztály csapataival szilárdan védte a Jeleśniához vezető megközelítő utakat. Igyekezett mindenáron megtartani ezt a települést és az attól délre levő csomópontot. Védőövet épített ki itt, amelyben jól előkészített egyes támpontok voltak, ezeket bőven ellátta tűzeszközökkel. A Podow körzetében, a Pewel Wielkitől keletre emelkedő magaslatokon, Podówka és Koszarawa térségében levő támpontok hálózata alkotta a jeleśniai ellenállási csomópontot. Jeleśnia községet – amely városi típusú település volt, sok egy- és kétemeletes kőházzal – szintén alkalmassá tették a védelemre. Később az ellenséges 320. és 254. gyalogoshadosztály csapatainak katonái közül ejtett foglyok a kihallgatás során azt vallották, hogy nagy magasabbegységek segítségét várták dél felől, ezért az ő feladatuk az volt, hogy a friss erők megérkezéséig feltétlenül tartsák Jeleśniát. A parancsnokságnak ezek az ígéretei szükségképpen hatással voltak a védekező katonák helytállására.

A 318. hegyilövész-hadosztály csapatai, amelyek a Podow–Podówka–Łasek terepszakaszon elkeseredett ellenállásba ütköztek, február 6-án nem értek el jelentős sikert, de szüntelenül tovább harcoltak. A hadosztály parancsnoka a február 7-ére virradó éjszakán átcsoportosította erőit és a sötétség beálltakor jelt adott az ellenséges állások megrohamozására. Az ellenséget meglepték, és a Podow–Pewel Wielki (déli része) és Łasek körzetében levő csapataik éjszaka Jeleśnia közvetlen közelébe értek és amikor kivirradt, harcot kezdtek a helység szélén. Ennek során az 1331. hegyilövészezred egyik zászlóalja betört Jeleśnia északi, másik zászlóalja pedig a keleti szélére és csaknem veszteség nélkül elfog-

lalta a helység vasútállomását, valamint északi részét. Az ezrednek azonban nem sikerült tovább előnyomulnia, mivel az ellenség önjáró tüzérséget vont oda és erős tűzellenállást fejtett ki. Eközben az 1339. hegyilövészezred, miután Pewel Wielki déli szélét megtisztította az ellenségtől, kijutott a Jeleśniától keletre levő erdő nyugati szélére és a fűrésztelepért indított harcot.

A február 8-ára virradó éjjel a hadosztályparancsnok bizonyos átcsoportosítást hajtott végre, és reggel – rövid tűzcsapás után – a hadosztály csapatai felújították a támadást. 16 órára az 1331. hegyilövészezred elfoglalta Sopotnia Malát, az ettől keletre levő erdőgazdaságot, ebben a térségben elvágta a Sopotnia Mala–Jeleśnia országutat és a Jeleśniában védekező ellenség bal szárnyát veszélyeztette.

Az 1339. és az 1337. hegyilövészezred továbbra is súlyos utcai harcokat vívott Jeleśniában és Przyborowban. Eközben visszaverte az ellenséges gyalogság és rohamlövegek szakadatlan ellenlökéseit.

A február 10-re virradó éjszakán az 1337. hegyilövészezredet a 640-es és az 1070-es magaslatokon át az 1331. hegyilövészezred harctevékenységének körzetébe dobták át, hogy továbbfejlessze annak sikerét. Az ellenség, amely csapataink részéről erős nyomást tapasztalt Sopotnia Mala körzetében, megkezdte a visszavonulást Juszczyna irányában. Ezzel egyidejűleg, mivel bekerítéstől félt Jeleśniában, utóvédosztagokkal fedezve magát fokozatosan onnan is kivonta csapatait déli irányban.

Az 1339. hegyilövészezred, miközben súlyos harcokat vívott és visszaverte az ellenség ellenlökéseit, február 9-én és a február 10-re virradó éjszaka, a házakat egyenként elfoglalva, teljesen megtisztította Jeleśniát, azután pedig a településtől délre eső közúti csomópontot is birtokba vette. Az ezred sikerét elősegítette a közvetlenül a gyalogság harcrendjében levő tüzér alegységekkel és rohamlövegekkel való szoros együttműködés. A közvetlen irányzású lövegek sorra megsemmisítették az épületekben elhelyezett ellenséges tűzfészkeket. A házak elfoglalására kis rohamcsoportokat alakítottak, mindegyikhez utászok is tartoztak.

Az 1. gárdahadsereg 1945. február elején kifejtett harctevékenységének gyakorlatából célszerű még egy példát megvizsgálni – ez alkalommal egy sikertelen, de tanulságos harci példát.

A 167. lövészhadosztály, amelynek I. D. Drjahlov ezredes volt a parancsnoka, Rabči irányában támadott s kijutott a Kiczara-hegytől nyugatra levő erdő szélére, és ott az ellenség szívós ellenállásába ütközött. A hadosztály parancsnokának azok a kísérletei, hogy folytassa a támadást, rendre meghiúsultak. A szomszédos magasabbegységek elmaradása következtében a hadosztály szárnyait gyengén fedezték. Az ellenség kihasználta ezt. Végeredményben az 520. és a 615. lövészezredet, a 167. lövészhadosztály 465. lövészezredének egyik zászlóalját és a 129. gárda-lövészhadosztály 320. gárdalövészezredét Piaskowa Polana körzetében bekerítették. Ez a szomorú tény újólag megmutatta, milyen fontos az, hogy alaposan átgondolják és pontosan megszervezzék a felderítést és biztosítsák a szárnyakat.

Február 6-án I. D. Drjahlov ezredes helyett I. Sz. Grecskoszij ezredes vette át a 167. lövészhadosztály parancsnokságát. Ő a tüzérséget bátran előrevonta a gyalogságnak a bekerítő gyűrűn kívül harcoló előrevetett alegységeihez. A tüzérek azt a feladatot kapták, hogy tűzzel kísérjék és nyomban kövessék a lövészalegységek támadását. A hadosztályparancsnok összeköttetést teremtett Sz. N. Dubov ezredessel, a 615. lövészezred parancsnokával s tájékoztatta azokról az intézkedésekről, amelyeket a bekerítő gyűrűben harcoló csapatok felmentése érdekében tett. Igen fontos a bekerített ezredek élelmiszer- és lőszerellátásának biztosítása. A terep nem tette lehetővé a fogatos szállítás megszervezését, ezért málhás osztagokat kellett a hegyeken átküldeni, megerősített őrség fedezetével.

Nagy munkát végeztek az ezredeknél és a zászlóaljaknál a párt- és a Komszomol-szervezetek, hogy fenntartsák a katonák és a tisztek kiváló politikai és erkölcsi szellemét, s a kitűzött feladat végrehajtására mozgósítsák őket.

Február 6-án reggelre az ellenség lényegében minden szállítási útvonalat elvágott. A hadtest és a hadosztály parancsnoksága intézkedéseket tett, hogy a minimális mennyiségű élelmiszert és lőszert eljuttassák a bekerített ezredekhez, valamint hogy a csapatokat és az alegységeket kiszabadítsák a gyűrűből. A bekerített alegységek mind Sz. N. Dubov ezredesnek, a 615. lövészezred parancsnokának voltak alárendelve. Ő azt a parancsot kapta, hogy körkörös védelmet szervezzen a 819-es magaslat körzetében és készítsen elő csapást a 85-ös és a 79-es határjel (országhatár jelzése – a szerk.) irányában. Ugyanakkor a 30. lövészhadosztály 35. és 256. lövészezredének erőivel frontális támadást terveztek.

A parancsnokok, a politikai munkások, a párt- és a Komszomol-szervezetek nagy szervező tevékenysége következtében a bekerített alegységek megőrizték magas fokú politikai és erkölcsi szellemüket.

A február 9-ére virradó éjszaka a bekerített csapatok és alegységek, utóvédek fedezete mellett, a 819-es magaslattól keletre levő erdőben összpontosultak. A 30. lövészhadosztály csapataival együttműködve, amelyek a 85-ös határjel (kizárva) – 809-es magaslat terepszakaszról a 819-es magaslat irányában támadtak, keleti irányban, a 809-es magaslat felé csapást mértek. A 809-es magaslat – 85-ös és 79-es határjel körzetben levő ellenséges alakulatok megsemmisítése után, a február 10-re virradó éjjelen kitörtek a bekerítésből és a Lipnica Wielkától nyugatra levő magaslatok térségében összpontosultak.[167]

Az ezredek szervezetten törtek ki a gyűrűből és csupán kis veszteségeket szenvedtek. A szovjet katonák bátran harcoltak, páratlan vitézséget tanúsítottak. Február 8-án például a Lipnica Wielkától délnyugatra levő erdő körzetében a hitleristák alegységeink hátába lopóztak és megpróbáltak rohamot intézni ellenük. G. F. Gevrik gárdatizedes, aki géppuskájával a zászlóalj harcrendjében volt, a támadó fasisztákat 15–20 méternyire engedte és jól célzott tüzet nyitott rájuk. A hitleristák visszaözönlöttek, s mintegy 60 halottat hagytak a csatatéren. A következő napon, miközben csapataink kitörtek a bekerítésből, a hitleristák elvágták Gevrik géppuskájának kezelőszemélyzetét. Grigorij Gev-

167 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 673, л. 24.

rik, ez a húszéves ukrán legény három napon és három éjszakán át vívott egyenlőtlen harcot a fasisztákkal a bekerítő gyűrűben. Azután áttört csapataihoz és géppuskáját is magával vitte. G. F. Gevrik tizedes komszomolistát ezért a tettéért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[168]

Február közepén, Bielsko felszabadítása után, az 1. gárdahadsereg csapatainak egy másik nagy ellenállási csomóponton, Żywiecben kellett szétzúzniuk az ellenséges csapatokat. A 320. és a 253. német gyalogoshadosztálynak és a 17. német hadseregnek más csapatai, amelyek itt védekeztek, szívós ellenállást fejtettek ki. Az uralgó magaslatokon foglaltak el előre elkészített védőállásokat. A városhoz vezető megközelítő utakon minden lakóházat és gyárépületet tűzeszközök elhelyezésére tettek alkalmassá. A 128. gárda-hegyilövészhadosztály csapatai többször is megpróbáltak arcból betörni a városba, de kísérleteik eredménytelenül végződtek.

A várostól északra az ellenséget Pietrzykowice és a Żywiec Stary támpontok védték. Żywiec Stary körzetében és a településtől északnyugatra levő névtelen magaslatok lejtőin több mint egy zászlóaljnyi gyalogság védekezett, két tüzérosztály és aknavető megerősítésével.

A 128. gárda-hegyilövészhadosztály csapatai elé azt a feladatot tűzték, hogy elsősorban Żywiec Staryt foglalják el. M. I. Koldubov vezérőrnagy, a hadosztály parancsnoka úgy döntött, hogy a 327. gárda-hegyilövészezred erőivel, meglepésszerű rohammal veszi birtokba Żywiec Staryt.

A Zadzielben összpontosult ezred a február 19-re virradó éjszakán Żywiec Stary északi szélétől 150–200 méterre foglalt el megindulási helyzetet a rohamhoz.

Különös gonddal dolgozták ki az együttműködést a tüzérséggel, és többek között a közvetlen irányzású lövegekkel, amelyeknek tüzelőállásai a peremvonaltól 200–600 méterre voltak. A harcra való felkészülés idején a figyelés valamennyi fajtája bemérte az ellenség tűzfészkeit, a célokat pedig elosztották a közvetlen irányzású lövegek között.

Żywiec Stary ellen a roham február 19-én 18 órakor, a sötétség beállta után kezdődött. A gondos előkészítés és a harctevékenység következtében a csapás teljesen váratlanul érte az ellenséget. A 327. gárda-hegyilövészezred alegységei néhány perc alatt betörtek Żywiec Stary északi szélére, és megtisztították a helységet az ellenségtől.

A hitleristák, miután felocsúdtak a meglepetésből, ellenlökésbe mentek át, és Żywiec Stary egy részét visszafoglalták. Az ezred az éjszaka 16 ellenlökést vert vissza, majd február 20-án hajnalban felújította a harcot. A katonák hozzáértően használták ki a tizenkét közvetlen irányzású löveg tűzfedezetét. Sorra odalopóztak mindegyik épülethez, megsemmisítették az ellenség tűzfészkeit és legénységét, birtokba vették a házakat s ott golyószórót vagy állványos géppuskát helyeztek el. Február 20-án déltájra Żywiec Staryból kiűzték az ellenséget.

A Żywiec körzetében vívott harcokkal egyidőben kemény csaták bontakoztak ki a 38. hadsereg sávjában, Zabrzeg és Strumień településekért.

168 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 10, л. 190.

Zabrzeg három országút találkozásánál volt. A csomóponton vezetett keresztül a Dziedzicéből nyugatra haladó vasútvonal. Az ellenség nagy fontosságot tulajdonított a település megtartásának és jelentősen megerődített védelmi csomóponttá építette ki.

A helységért vívott harcok különösen elkeseredett jelleget öltöttek. A 183. lövészhadosztály 227. lövészezredének parancsnoka úgy döntött, hogy éjszakai rohammal foglalja el Zabrzeget.

A február 10-re virradó éjjelen az ezred alegységei nesztelenül elfoglalták a rohamvonalat, hajnalban pedig a tüzérség tüzet zúdított Zabrzeg központjára. Felzúgtak a harckocsik motorjai. Katonáink bátran rátörtek az ellenségre. A hitleristák nem számítottak ilyen meglepésszerű csapásra, soraikban pánik támadt. Gyalogságunk kihasználta a kedvező pillanatot s elfoglalta a Zabrzeg keleti szélén levő házakat. Harcba vetették a rohamcsoportokat és azok február 10-én 9 órára végleg kiverték az ellenséget Zabrzegből és elvágták a Zabrzeg–Międzyrzecze utat.

Az ellenség, miután kiheverte a csapást, számos sikertelen ellenlökést intézett. Erre az időre keletről más csapataink is Zabrzeghez értek. Az ellenség a Zabrzegtől nyugatra eső erdő keleti széle felé vonult vissza és szívós ellenállást tanúsított, nem engedte meg a 227. lövészezrednek, hogy behatoljon az erdő mélyébe. Az ezredparancsnok, miután Zabrzeg nyugati szélén utóvédet hagyott hátra, többi katonáját harckocsikra ültette és megkerülő manővert hajtott végre velük az erdőtől északra húzódó úton. Mivel nem találkozott erős ellenállással, Górne Konczyce körzetébe indult, hogy megszállja a Visztula átkelőhelyét. A hadosztály főerői az ezred útirányát követték. Az ellenség, amikor felismerte annak veszélyét, hogy csapataink a hátába kerülhetnek, megkezdte a visszavonulást nyugat felé.

Február 11-én a 227. lövészezred, miután Górne Konczyce térségében kierőszakolta az átkelést a Visztulán, Wisła Mała déli szélén kezdett harcot. Február 12-én reggel az ezred felderítése, amely Strumień irányában tevékenykedett, megállapította, hogy a (Strumieńtől 2 kilométerrel északkeletre levő) Visztula-hidat nem rombolták le és egy csoport katona őrzi. A felderítők, Plohotnyuk őrmester vezetésével, meglepésszerűen rátámadtak az őrségre, három katonát foglyul ejtettek, a többit megsemmisítették. A foglyok annyira megrémültek, hogy azonnal bevallották: a hidat előkészítették a robbantásra, a hídtól 200–300 méterrel nyugatra levő gázlót pedig elaknásították. A felderítők elvágták a híd robbantóvezetékét, a foglyokkal pedig aknamentesítették a gázlót. Kiderült, hogy ott körülbelül 80 harckocsi elleni akna volt, a hídról pedig mintegy 300 kilogramm robbanóanyagot távolítottak el. Harcosaink átmentek a folyó túlsó partjára, s egészen az ezred fő erőinek megérkezéséig védelmezték a hidat. A hadosztály csapatainak sikerült ugyanilyen váratlanul elfoglalniuk egy második hidat is, amely Strumieńtől keletre vezetett át a Visztulán. A 183. lövészhadosztály átkelt rajta a folyón, majd gyorsan előnyomult Strumień felé, és kelet, valamint délkelet felől intézett rohammal elfoglalta a helységet.

Az ellenség nem nyugodott bele a fontos közlekedési csomópont elvesztésébe.

Gyalogságot és harckocsikat vetett be a 183. lövészhadosztály csapatai ellen. Február 12-én a hitleristák nyolcszor rohamozták meg a 183. lövészhadosztály alakulatait. Nagy veszteségek árán sikerült elfoglalniuk Zabłociét. Február 13-án reggel délkeleti irányból felújították támadásukat és naphosszat sikertelen harcokat folytattak. A 183. lövészhadosztály, amelyet elvágtak a hadtápjától, puska- és géppuskatűzzel, valamint tüzérségi és aknavetőtűzzel verte vissza az ellenség rohamait. A harcok gyakran kézitusává fajultak. A bekerített 227. lövészezred segítségére egy gépágyúkkal felszerelt légvédelmi tüzérüteget dobtak át. A légvédelmi tüzérek nyílt állásokból közvetlen irányzású tüzet zúdítottak az ellenségre. A hadosztály nemcsak visszaverte az ellenség valamennyi rohamát, hanem ki is szorította azt Zabłociéból.

Hogy milyen feszült és bonyolult harcokat vívtak csapataink 1945 februárjában, erről például a következő epizód tanúskodik.

A 140. lövészhadosztály, miután kijutott a Podlesie–Rychuld sávra (Pielgrzymowicétől keletre), beékelődött az ellenség védelmébe és 6–8 kilométerrel a hadtest többi hadosztálya elé került. Erre az ellenség Podlesie körzetébe vonta a 18. gépesített SS-hadosztály 18. utászzászlóalját. Délről a 75. gyalogoshadosztály 202. gyalogosezrede és egyik utászzászlóalja elérte a Pruchna–Borowiec terepszakaszt. Február 14-re a német 544. gyalogoshadosztálynak még két ezrede a 140. lövészhadosztály hátába került. Az ellenség arra készült, hogy szilárd bekerítő gyűrűt vonjon a hadosztály köré. A hadtápterülettel összekötő útvonalak az ellenség tüzébe kerültek.

Február 12-én 16 órakor az ellenség Pielgrzymowice körzetéből délkeleti irányban támadást indított a 258. lövészezred jobb szárnya és a 92. páncéltörő tüzérosztály tüzelőállásai ellen. Mivel élőerőben és haditechnikai eszközökben fölényben volt, kissé visszaszorította a 258. lövészezredet. A 283. lövészezred odaért alegységeinek segítségével azonban feltartóztatták az ellenség ellenlökését.

Csapataink négy napon és éjszakán át sikeresen verték vissza az ellenség számos rohamát. Nem engedték meg, hogy a fasiszták bezárják a bekerítő gyűrűt, és elfoglalják a Bakow körzetében levő közúti csomópontot. Február 12–15 között legalább 40 rohamot vertünk vissza, amelyet az ellenséges gyalogság rohamlövegek támogatásával intézett. Ebben az időszakban körülbelül 1000 ellenséges katona és tiszt esett el vagy sebesült meg, 9 löveget, 3 aknavetőt, 21 géppuskát, 18 rakománnyal teli fogatot és sok más haditechnikai eszközt semmisítettünk meg.[169]

A harcok során a szovjet katonák a hősiesség és a bátorság kiváló példáit nyújtották. A Strumień körzetében intézett ellenlökések visszaverésénél például kitüntette magát Sz. P. Bolsakov főhadnagy, a 426. páncéltörő tüzérezred ütegparancsnoka. Február 13-án ütege két ellenlökést vert vissza, két harckocsit és körülbelül egy század hitleristát semmisített meg. A következő napon az ellenség hat heves ellenlökést intézett, három harckocsi és két „Ferdinand" rohamlöveg támogatásával és beékelődött a tüzelőállások körletébe. Az üteg a tüzé-

199 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9005, д. 303, л. 18.

vel három nehéz harckocsit semmisített meg, amikor pedig a lövegek harcképtelenekké váltak, Bolsakov rohamra vezette alárendeltjeit és valamennyi fegyverfajta tüzével több mint 120 ellenséges katonát pusztított el.

Sz. P. Bolsakov főhadnagyot helytállásáért és bátorságáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[170]

A Zebrzydowice településért (Strumieńtől délnyugatra) vívott harcokban kitüntette magát Pjotr Katuhin őrmester, a 81. lövészhadosztály egészségügyi katonája. A századparancsnok azt az utasítást adta Katuhinnak, hogy hozzon ki egy súlyosan megsebesült harcost a senki földjéről. Az őrmester igyekezett megkerülni a tűz alatt tartott szakaszt s a futóárkokon keresztül hatolt be a senki földjén levő egyik házba és a pincében hitleristákra bukkant. Azok nem voltak hajlandók megadni magukat. Akkor Katuhin kézigránátot dobott a pincébe és géppisztolytüzet nyitott. 7 fasisztát megölt, a többit – 26 katonát és tisztet – a 467. lövészezred törzsébe kísérte. Azután visszatért a sebesült harcosért. Katuhin őrmester a háború évei alatt összesen több mint 200 sebesült katonát hozott ki ellenséges tűzben a csatatérről.

A haza nagyra értékelte a kommunista P. Sz. Katuhin harci érdemeit. A Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[171]

Január végén és februárban a 4. Ukrán Front 1. gárdahadseregének és 38. hadseregének csapatai Lengyelország területén tevékenykedtek.

De hogyan fejlődtek az események Csehszlovákia területén? Ott ebben az időben a 18. hadsereg harcolt – állományába a 17. gárda-lövészhadtest N. V. Medvegyev altábornagy parancsnoksága alatt, L. Svoboda tábornok 1. csehszlovák hadteste és egy megerődített körzet csapatai tartoztak.

A hadsereg, miután elfoglalta Kassát és kiverte az ellenséget a közbeeső terepszakaszokról, a 159. dnyepropetrovszki megerődített körzet csapataival folytatta a támadást a Liptovské Holé hegylánc északnyugati nyúlványain Habovka irányában, a 17. gárda-lövészhadtest és az 1. csehszlovák hadtest erőivel pedig a Vág völgyében Ružomberok felé.

Az ellenség, amely előre elkészített, műszakilag jól kiépített védelmi terepszakaszra és kényelmes útvonalakra támaszkodott (a Racibórz–Ružomberok frontútra) s a legellenállóképesebb csapatait dobta át a veszélyes irányokba, a Nimchovától 1 kilométerre északra és azután az Oravica folyó mentén s a Liptovské Holé hegylánc déli nyúlványain, a Ziaron, Smrečanyn és Liptovsky Hrádokon keresztül húzódó terepszakaszon megállította a hadsereg további előnyomulását.

Február 13-án a 17. gárda-lövészhadtest és az 1. csehszlovák hadtest felújította a támadást a ružomberoki irányban.

A csehszlovák hadtest kénytelen volt önállóan tevékenykedni a Vág folyó szűk völgye mentén, mivel a hadsereg főerőit a Magas-Tátra 2200–2700 méter magas, nehezen járható hegyvonulata és a mély hó választotta el tőle. A bal

170 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 6, л. 180.
171 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 20, л. 387.

oldali szomszédot, a 2. Ukrán Front 40. hadseregét pedig az Alacsony-Tátra hegyvonulata, amelynek 1600–2000 méter magas csúcsai szintén nehezen járhatók voltak.

A hitleristák a Vág sok mellékfolyóját felhasználva, szilárdan elzárták a völgyet Liptovský Sväty Mikuláš körzetében, s egészen Ružomberokig, 25–30 kilométeres mélységben, mélyen tagozott védelmet építettek ki. Ezt szó szerint minden 2–3 kilométeren át kellett törni, s eközben egyre újabb ellenséges állásokat kényszerültek leküzdeni.

Ludvik Svoboda tábornok „Az Uráltól Prágáig" című könyvében így emlékszik vissza ezekre az igen nehéz napokra:

„1945. február elején azonban olyan ellenállásba ütköztünk, amilyent a hadtest az Ondava óta nem tapasztalt. Ezek már nem a visszavonuló ellenség gyenge utóvédei voltak, hanem Liptovský Mikuláš környékén kiépített erős védelmet megszálló szervezett Wehrmacht-erők. Az ellenség a hegyvonulatokra támaszkodott és mindenütt tökéletes tüzérségi és aknavető tűzrendszert szervezett. A csehszlovák tüzérség parancsnoka akkor A. Ressel alezredes, a törzs eddigi főnöke lett.

A fasiszta védelem tucatnyi ellenállási gócból állt, a felénk lejtő uralgó magaslatokon elhelyezett számos tűzfészekkel, amelyet összekötőárkok kapcsoltak egybe a lejtők mögötti fedezékekkel. Ezekbe húzódtak meg a hitleristák tüzérségi és aknavető tüzünk elől. A peremvonal elé rengeteg aknát telepítettek és mindenféle drótakadályt állítottak. A fontos magaslatokon körkörös védelemre rendezkedtek be. Előnyös védelmi állásaink mellett a németek még egy roppant nagy előnnyel is rendelkeztek: nagyszerű figyelőpontjaik voltak, amelyekből, hacsak egy kicsit is kedvező volt az időjárás, nagy mélységben át lehetett tekinteni hadtestünk egységeinek működési körletét. Így az ellenség könnyűszerrel tudomást szerzett minden támadási előkészületünkről. Vagyis a hitleristák itt, Liptovský Mikulášnál is birtokában voltak mindannak, ami oly jó szolgálatot tett nekik a Kárpátokban.,

Február 3-án kíséreltük meg először a város bevételét, de eredménytelenül.

A támadásokat február 5-én és február 12-én megismételtük, de ugyancsak sikertelenül, majd február 13-án, hatalmas tüzérségi előkészítés után újabb támadást indítottunk, melynek során 11 333 gránátot és aknát lőttünk ki az ellenségre. De ismét kudarcról kellett számot adnunk.

A várost a 320. német hadosztály védte, amely ezenfelül még három magyar ezreddel is meg volt erősítve; az ellenségnek harckocsik és rohamlövegek is rendelkezésére állottak. Minden támadásunkra veszett ellenlökésekkel válaszoltak, és állásainkra sűrű tüzérségi és aknavető tüzet zúdítottak.

Elhatároztuk, a város bevételére irányuló kísérleteket néhány napra beszüntetjük, hogy alaposan felkészülhessünk az újabb támadásra."[172]

172 *Svoboda, L.:* Az Uráltól Prágáig. 438–439. old.

A Liptovsky Sväty Mikuláš megközelítő útjain vívott harcok rendkívül bonyolult helyzetben folytak. A szovjet csapatok lassan nyomultak előre, gyakran megálltak s védelemre tértek át.

Bár a 18. hadsereg csapatainak 1945. februári támadó hadműveletei nem végződtek nagy sikerekkel, mégis fontos szerepet játszottak abban a tekintetben, hogy nagy ellenséges erőket kötöttek le, s vontak magukra.

*

A januári–februári támadás során a 4. és a 2. Ukrán Front csapatai jelentős eredményeket értek el. Majdnem teljesen felszabadult Csehszlovákia kassai, eperjesi és besztercebányai területe, ahol 1,5 millió ember élt. Öt hitlerista hadsereg (a „Közép" és a „Dél" hadseregcsoport állományából) súlyos veszteségeket szenvedett. Csapataink több mint 137 ezer foglyot ejtettek, 1294 löveget és aknavetőt, 310 harckocsit és rohamlöveget zsákmányoltak. Ezekért a győzelmekért azonban nagy árat kellett fizetni. A csehszlovák területen folyó támadás alatt a két Ukrán Front (a lengyel területen tevékenykedő 38. hadsereg nélkül) több mint 16 ezer halottat és több mint 50 ezer sebesültet veszített. Az 1. csehszlovák hadtest körülbelül 1000 főt veszített halottakban és sebesültekben.[173]

A téli támadás eredményeként a 4. Ukrán Front csapatai átkeltek a Nyugati-Kárpátok nagy részén, 175–225 kilométert nyomultak előre. Közben Szlovákia és Dél-Lengyelország sok körzetét felszabadították az ellenség uralma alól. A front támadásával nagy ellenséges erőket kötött le a Nyugati-Kárpátokban s ezáltal elősegítette az 1. Ukrán Front sziléziai hadműveletének sikerét.

A 4. Ukrán Front csapatainak a hegyes hadszíntér nehéz terepviszonyai között végrehajtott téli támadása során szerzett tapasztalatok értékes hozzájárulással gazdagították a szovjet hadművészet fejlődését.

A haderőink csapásai alatt levő, visszavonuló ellenség az előre berendezett közbeeső terepszakaszokon – vízi akadályok mentén, uralgó magaslatokon, közúti csomópontokon, települések megközelítő útvonalain – igyekezett megállítani csapatainkat, és ezáltal biztosítani főerői számára az előre berendezett védelmi sávra történő visszavonulást. Erőinek zömét rendszerint éjszaka kezdte visszavonni, utóvédek és vegyes osztagok fedezete mellett. Ezek az osztagok a harcászatilag fontos terepszakaszokat foglalták el és csak csapataink erős nyomására vonultak vissza.

Az ellenség, a szovjet csapatok előnyomulásának feltartóztatása érdekében nagy számban alkalmazta a műszaki zárakat, megsemmisítette a hidakat, sűrűn elaknázta a hágókhoz vezető utakat, a szűk szakaszokon pedig tönkretette őket s torlaszokat emelt.

Csapataink, a visszavonuló ellenséget állhatatosan követve, hegyek vagy erdőségek által elválasztott, különböző irányokban fejtettek ki harctevékenységet.

173 См. За освобождение Чехословакии, стр. 173.

A hadosztályokat – néha a hadtesteket is – rendszerint teljes egészükben egy irányban való hadműveletre használták fel. A támadó csapatok élén előrevetett osztagok haladtak, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy elfoglalják és főerőink odaérkezéséig megtartsák az uralgó magaslatokat, a településeket és a vízi akadályok átkelőhelyeit.

Frontális üldözés esetén az előrevetett osztagba körülbelül egy lövészzászlóaljat osztottak be. Ehhez lövegeket adtak az ezred- és a páncéltörő tüzérség állományából (egy tüzérosztályt és két ezredüteget) és utászokat a hadosztályok első lépcsőjének ezredéből. Ha az ellenség visszavonulási sávjában csupán egyetlen út vezetett, akkor az előrevetett osztagok szokásos harcászati módszere az volt, hogy frontálisan harcoltak, egyidejűleg megkerülték és átkarolták az ellenséges utóvéd szárnyait és a hátába kerültek. A párhuzamos üldözést az úttalan terepen és az utakon egy századig terjedő erejű osztagok végezték, amelyekhez állványos géppuskákat és aknavetőket osztottak be.

A támadás során, az ellenség utóvédcsapatai és főerői ellen nagymértékben alkalmazták a manőver egyes formáit, például a megkerülést és az átkarolást. A csapatok és az alegységek parancsnokai, amikor szívós ellenállásba ütköztek, erőik kis részét, tüzérséggel és aknavetőkkel ellátva, a védekező ellenség arcvonala előtt hagyták, főerőiket és -eszközeiket pedig az ellenség közlekedési vonalai elleni csapásra irányították. Az erdős-hegyes terepviszonyok sajátossága, az összefüggő védelmi vonalak hiánya jelentős mértékben elősegítette, hogy csapataink az ellenség hátába jussanak. A váratlan csapások arra kényszerítették az ellenséget, hogy otthagyja elfoglalt állásait és sietve új védelmi terepszakaszra vonuljon vissza.

Különös figyelmet fordítottak arra, hogy a felderítés szüntelenül tevékenykedjék az ellenség szárnyaira és hátába vezető utak és ösvények mentén, valamint a csapataink mozgási útvonalaival szomszédos hegyláncokon, meredek lejtőkön, erdőszéleken keresztül. Mind az ellenséges védelem áttörésénél, mind pedig a hadműveleti mélységben kifejtett harctevékenységnél csapataink a felderítés során figyelést végeztek, felderítő vállalkozásokat hajtottak végre, lesállásokat szerveztek, kisebb felderítő csoportokat küldtek hosszabb időre az ellenség hátába. A felderítés célja több irányú volt: foglyok ejtése és okmányok szerzése, az ellenséges csoportosítás meghatározása a védelem harcászati mélységében, a tartalékok összevonási körzeteinek, a tüzérség tüzelőállásainak és a műszaki zárak elhelyezésének megállapítása, a törzsek tartózkodási helyének pontos meghatározása, az ellenség visszavonulási irányának, a következő közbeeső sáv körzetének felderítése. A felderítés egyik fő feladata az volt, hogy idejében kipuhatolja a visszavonulás megkezdését. Lényege, hogy ne engedjék meg az ellenség főerőinek elszakadását a csapatainktól, hanem oldalukba és hátukba kerülve, szétzúzzák őket. Emiatt a felderítésnek az üldözés közben idejekorán fel kellett fedeznie az ellenség visszavonulását, meg kellett határoznia főerőinek visszavonulási útjait, megállapítania a közbeeső terepszakaszok helyét és jellemzést adni róluk, ezenkívül foglyokat kellett ejtenie az ellenséges cso-

portosítás ellenőrzése és szándékainak tisztázása végett. A felderítő alegységek gyakran csapataink előrevetett osztagaival együtt tevékenykedtek.

Az ellenség a visszavonulását rendszerint erős utóvédekkel fedezte, amelyek tüzérséggel – közte rohamlövegekkel is – rendelkeztek. Ezért a zászlóalj-, az ezred- és a hadosztálytüzérség egy része az üldöző csapatok éloszlopaiban haladt.

Az utász alegységeket jelentős számban beosztották az előrevetett osztagok állományába. Ezek biztosították a gyalogság, a tüzérség áthaladásához szükséges átjárók akadálymentesítését, könnyű átkelőhelyeket létesítettek a sok vízi akadályon.

A sűrűn egymás mellett sorakozó települések, a nagyszámú különálló porta és kúria kőépületei – mind lehetőséget nyújtottak az erős védelem kiépítésére. Az ellenség kihasználta a terep – számára harcászatilag előnyös – domborzati viszonyait s rendkívül szívós ellenállást fejtett ki.

A februári harcok során az ellenség módszereiben azt a törekvést figyeltük meg, hogy a veszélyeztetett és a legfontosabb irányokban a passzív szakaszok rovására s egyes csapatoknak a mélységből történő átdobása révén megerősített csoportosításokat igyekezett létrehozni.

Az ellenség, bár nagy veszteségeket szenvedett és ellenlökéseinek többsége eredménytelen maradt, mégis elég gyakran folyamodott ellenlökésekhez. Így akarta megakadályozni csapatainkat abban, hogy az elért terepszakaszokon megerősítsék állásaikat.

Mivel az ellenség igyekezett fenntartani a védelem aktivitását, ellenlökő csoportjainak megalakítása során olykor védtelenül hagyta a szomszédos szakaszokat. A passzív arcvonalszakaszokon gyakran csak figyelőőrsök maradtak. Ha az ellenlökés nem járt sikerrel, az elmozdított alegységek visszatértek korábbi szakaszaikra. Csapataink egyes esetekben idejekorán felfedezték az ellenséges védelem bizonyos szakaszainak meggyengülését, s azonnal felújították támadásukat. És nemcsak meghiúsították a készülő ellenlökést, hanem újabb harcászati és területi sikereket is elértek.

A havas hegyi körzetekben a hitleristák többször sítalpas vadászosztagokkal intéztek ellenlökéseket. Ilyen esetek akkor fordultak elő, amikor csapataink az ellenség által elfoglalt magaslatok lábához nyomultak előre. Az ellenlökő csoport felszerelését a lehető legkönnyebbé tették, s a sítalpas katonákat főként géppisztollyal, könnyű géppuskával, páncélököllel és hordozható lángszóróval fegyverezték fel.

Az ellenség az ellenlökésekkel igyekezett feltartóztatni csapataink támadását vagy visszaszerezni az elveszített állásokat, bekeríteni és megsemmisíteni az előrenyomult csapatokat, valamint főerőinek visszavonulását fedezni. Válságos helyzetben az ellenlökések egymást követték, egyszerre több irányból történtek és főként a támadó csapatok szárnyai ellen irányultak. Az ellentámadó csoportok legjellegzetesebb összetétele a következő volt: egy-két gyalogosszázad, három-öt rohamlöveg és igen ritkán harckocsi támogatásával, vagy egy gyalogoszászlóalj négy-hat rohamlöveg és kettő-négy harckocsi támogatásával.

Az ellenlökések főként csapataink előnyomulása idején történtek, amikor a harcrend megváltozott s ennélfogva nehezebbé vált az együttműködés és az irányítás, vagy amikor a csapatok még nem tudták megerősíteni állásaikat az elért terepszakaszokon.

A rendkívül kedvezőtlen meteorológiai és a rossz látási viszonyok erősen korlátozták légierőnk harctevékenységét. Ennek ellenére januárban és februárban a légierő több mint 10 400 felszállást hajtott végre Csehszlovákia területe fölött.

A lövészcsapatok és -magasabbegységek sikerét nagymértékben elősegítette a tüzérség. Az üldözés megkezdésétől a tüzérparancsnokok a gyalogsággal együtt mozogtak, s rádióállomásuk volt, amelyet rádiójelzés-táblázattal és kódolt térképekkel is elláttak. A tüzérségi figyelés a fő és az előretolt figyelőpontokról történt. A gyalogság harcrendjében mozgó figyelőpontok is voltak.

Az ellenséges tüzérség lépcsőzetesen vonult vissza, az utak mentén tagozottan helyezkedett el s biztosította az utóvédek állandó támogatását. Az ellenség néha két-három rohamlöveggel lesállást készített elő. A rohamlövegek ellen sikeresen harcoltak a hadosztály-tüzérezredek, 76 milliméteres lövegeik közvetlen irányzású tüzével.

A hegyek között, úttalan terepen előnyomuló tüzérek kivételes kitartást és helytállást tanúsítottak. Az Ondava folyótól nyugatra levő terepszakaszon a gyalogsággal együtt a 107. lövészhadtest tüzérsége is átkelt a hegyeken. A tüzér alegységek a nehézségek ellenére sem maradtak el a gyalogság mögött. A meredek emelkedők, a nehezen járható útszakaszok leküzdéséhez a lövészalegységek harcosai nyújtottak segítséget. Troscianec térségében például a 730. tüzérezred három lövészszázad segítségével küzdötte le a mintegy 2 kilométeres, nehezen járható terepszakaszt.

A tüzérség előremozgásának legfőbb akadálya az aknamező volt. Emiatt bizonyult rendkívül fontosnak, hogy a tüzéralakulatoknál jól kiképzett utászok is legyenek. Az aknamentesítésre különleges csoportokat jelöltek ki, s ez nagymértékben meggyorsította a tüzérség előremozgását a gyalogság nyomában.

A lövészalegységek alá rendelt tüzérséget arra is felhasználták, hogy a közlekedési útvonalakon mozgó páncélelhárító támpontokat képezzenek, tekintettel arra, hogy az ellenség esetleg harckocsik és rohamlövegek támogatásával ellenlökéseket intézhet.

A rohamlövegeket közvetlen irányzású lövegekként bevonták az általános tüzérségi előkészítésbe. A roham megkezdésekor a rohamlövegek a gyalogsággal együtt haladtak, s elhallgattatták az ellenség újra feléledő tűzfészkeit.

A tapasztalat tanúsága szerint a rohamlövegeknek gyorsanmozgó tüzérségként kifejtett sikeres harctevékenységét elsősorban a gyalogsággal való szoros együttműködés biztosítja. Minden gyalogos alegységnél jelző-megfigyelőket kell tartani, akik rakéták vagy nyomjelző sorozatok segítségével megmutathatják a rohamlöveg tüzéreinek a gyalogság előnyomulását akadályozó ellenséges tűzfészkeket.

Ha az önjáró tüzérség az utaktól távol, süppedő talajon tevékenykedik és

vízi akadályok is vannak, akkor idejekorán el kell végezni a mozgási útvonalak felderítését, nemcsak a saját szakaszon, hanem a szomszédok sávjában is. A tapasztalat szerint a gázlók megkeresése vagy a legegyszerűbb átkelés (komp) megszervezése is a saját sávban gyakran több időbe került, mint a szomszéd szakaszán levő kerülő utak felhasználása.

Az ellenség üldözése közben a páncéltörő ezredeket rendszerint az elfoglalt közbeeső terepszakaszok megerősítésére és a harckocsik, valamint a gyalogság ellenlökéseinek visszaverésére vették igénybe. Olyan esetekben azonban, amikor az ellenség szívósan védelmezte a közbeeső terepszakaszt, a páncéltörő lövegeket a peremvonalba helyezték előre, azok közvetlen irányzású tűzzel megsemmisítették az ellenség tűzfészkeit s ezáltal biztosították a gyalogosok előnyomulását.

A sorozatvető ezredek rendszerint a gyalogság harcrendjében tevékenykedtek, és vele együtt kerülték meg az ellenséget a szárnyakon, a hegyi ösvényeken haladva.

Mivel az ellenség üldözése során a tüzérség nehezen manőverezhetett, az aknavetőket maximálisan ki kellett használni: ezek méret- és súlyadataik folytán a legalkalmasabbak voltak a gyalogság szüntelen tűztámogatására. Az aknavető ütegek akkor változtatták meg tüzelőállásaikat, amikor a gyalogság az üldözés közben túljutott a lőtávolságuk határán.

Az erdős-hegyes terep jelentős mértékben csökkentette a harckocsicsapatokkal való manőverezés lehetőségeit. A legtöbb esetben a harckocsik az utaktól távol voltak kénytelenek tevékenykedni, mivel a hitleristák azokat gyakran elaknásították, felrobbantották és azonkívül tüzérségi és rohamlövegtűz alatt tartották.

A front csapatai harctevékenysége műszaki biztosításának legfontosabb fajtája januárban és februárban változatlanul az út- és hídépítési munka volt. Február első felében a nyugati irányban visszavonuló ellenség továbbra is mindenütt lerombolta a hidakat. A 4. Ukrán Front műszaki csapatai csupán február első tíz napjában 182 hidat építettek és állítottak helyre, összesen 3800 méter hosszúságban.

Hogy a harcrendek és a haditechnikai eszközök a szétrombolt hidakat megkerülve, akadálytalanul tovább haladhassanak, a műszaki alakulatok 16 000 folyóméter kerülő utat építettek.[174]

Ahogy közeledett a tavasz, a front és a hadseregek legfontosabb útvonalain az ideiglenes hidak helyett, nagy arányban kibontakozott a magasvízi hidak építése. Február első harmadában magasvízi hidak épültek a Wisłok, Dunajec, Soła, Biała Czarny Dunajec és Biały Dunajec folyókon.

Óriási munkát végeztek a műszaki alakulatok a terep aknamentesítésével kapcsolatban. Csupán a 18. hadsereg szakaszán, 22 kilométer széles arcvonalon, 92 saját aknamező volt az alábbi összetétellel: 7167 harckocsi elleni akna, 29 915

174 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1202, л. 35.

gyalogság elleni akna, 1435 gyalogsági repeszakna (a fatorlaszokban), 505 útrepeszakna.[175]

Három nappal a hadművelet megkezdése előtt az ennek a hadseregnek a sávjában tevékenykedő műszaki csapatok feladatul kapták, hogy készítsék elő a körzetet csapataink támadó hadműveleteinek biztosításához. A legrövidebb időn belül távolítsanak el valamennyi akna- és robbantózárat, tegyék lehetővé a tüzérség tüzelőállásainak biztonságos elhelyezését és a csapatok manőverezési lehetőségét. Az e célokra kijelölt két műszaki-utász zászlóalj sikeresen megbirkózott a feladattal.

Az utász alegységek az üldözés során rendszerint a csapatok harcrendjében tevékenykedtek, megtisztították a lövészcsapatok, a tüzérség, a harckocsik és a rohamlövegek mozgási útvonalait, illetve új utakat építettek. Az utász alegységek az aknamentesítésen és az akadályok eltávolításán kívül aknásítást is végeztek a harcoló csapatok szárnyain.

Az ezredutászokat a lövészzászlóaljak, a hadosztályutászokat a lövészezredek mellé rendelték, s ennek során egy utászszakasz rendszerint az ezredparancsnok tartalékában volt. Az ilyen elosztás lehetővé tette a csapatok és az alegységek parancsnokai számára, hogy az utász alegységeket a helyzettől függően használják fel.

Az akadálymentesítési munkák megjavítása érdekében az összfegyvernemi és a tüzér alegységeknél lövészekből és tüzérekből álló akadálymentesítő csoportokat alakítottak. Ezeknek az volt a feladatuk, hogy átjárókat vágjanak a peremvonal előtt elhelyezett saját, valamint az ellenség műszaki zárjain. A munka zömét a csoportok egy nappal a hadművelet kitűzött időpontja előtt végezték el. Az ellenséges aknamezőkön az átjárókat a hadműveletre virradó éjszakán és a tüzérségi előkészítés közben vágták.

A harckocsik kísérésekor az utászok a harckocsikon helyezkedtek el vagy előttük haladtak. Ez utóbbi esetben az utászok aknamentesítették a terepet, eltávolították a torlaszokat, kerülő utakat vettek birtokba és műszaki felderítést végeztek. A harckocsikon való mozgás esetén az utászok a géppisztolyosokkal együtt harcoltak, hidakat foglaltak el, megsemmisítették az ellenség harckocsicsapdáit.

A harcok tapasztalatai azt mutatták, hogy az utászok a harckocsik előtt való haladásnál szenvedték a legkisebb veszteségeket, mivel ebben az esetben a harckocsik és a harckocsideszant tűzfedezete alatt működtek. Amikor a harckocsik megálltak és helyből tüzeltek, az utászcsoportok felderítés végzésére különültek ki. A felderítés feladatkörébe tartozott az utak, a hidak szemrevételezése és a küszöbönálló munkálatok terjedelmének megállapítása.

*

175 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1202, л. 36.

A januári–februári harcok során a 4. és a 2. Ukrán Front több ezer harcosát és parancsnokát tüntették ki érdemrendekkel és érmekkel, tíz főt pedig a Szovjetunió Hőse magas címre érdemesítettek.

Hazánk fővárosa, Moszkva, januárban és februárban hétszer köszöntötte dísztűzzel a 2. és a 4. Ukrán Front hős csapatait. A 149 csapategység harci zászlóit ékesítő kitüntetések a katonák és a tisztek tömeges hősiességéről tanúskodnak. Több mint 40 magasabbegység, csapat és önálló alegység kapott megkülönböztető nevet, az általa felszabadított város tiszteletére.

HATODIK FEJEZET

AZ UTOLSÓ ÜTKÖZETEK

Fél esztendeje folytak már csehszlovák földön a véres csaták, sok száz város és falu szabadult fel, a csehek és szlovákok ezrei azonban még a hitleri igában sínylődtek. Az ország legnagyobb ipari központjai továbbra is a megszállók kezében voltak s folyamatosan szállították a fegyvert, a haditechnikai eszközöket, a lőszert a csapatoknak. A Vörös Hadsereg előtt az a feladat állt, hogy lehetőleg minél hamarább megfossza az ellenséget ezektől a hadigazdasági szempontból fontos bázisoktól.

Csehszlovákiában mind nagyobb lendületet kapott a nemzeti felszabadító mozgalom, amelynek élén a kommunista párt állt. 1945 tavaszán fontos esemény történt a csehszlovák nép életében.

Április 4-én, miután Moszkvában Csehszlovákia Kommunista Pártjának vezetőségével tárgyalások folytak a Nemzeti Front kormányának megalakításáról, a londoni kormány lemondott, s helyette – Kassa ideiglenes székhellyel – új kormány alakult, amelynek élén Zdeněk Fierlinger, baloldali szociáldemokrata állt.

A kormány összetételének megtárgyalásakor a nemzetvédelmi miniszter tisztségére a kommunisták L. Svoboda tábornokot, az 1. csehszlovák hadtest parancsnokát javasolták. Beneš elnök ellenezte ezt s Ingr tábornokot ajánlotta Londonból, de Csehszlovákia Kommunista Pártja vezetői vitathatatlan érveinek nyomására végül kénytelen volt engedni.

1945. április 5-én, a kormány első ülésén, kihirdették a csehek és a szlovákok Nemzeti Frontja kormányának politikai programját, amelyet Csehszlovákia Kommunista Pártja dolgozott ki és kassai kormányprogram néven került be a történelembe. Ez megfogalmazta a nemzeti felszabadító harc alapvető feladatait és a csehszlovákiai népi demokratikus állam építésének elveit: mindenütt létre kell hozni a nép által választott nemzeti bizottságok hatalmát, a dolgozóknak széles körű demokratikus szabadságjogokat kell biztosítani, a megszállókkal együttműködő személyeket bíróság elé állítják, a fasiszta és a fasisztabarát pártokat betiltják. Gazdasági téren a program a német és a magyar nagybirtokosok, valamint az együttműködők földjének elkobzását, majd a földnélküli parasztoknak és a kisparasztoknak való átadását irányozta elő; a gyárakban, a bányákban, a bankokban stb. bevezetik az állami irányítást. Külpolitikai alapelvként a kassai

program a Szovjetunióval katonai, politikai, gazdasági és kulturális téren való szilárd szövetséget és együttműködést javasolt.

A program az új csehszlovák hadsereg felépítésének elveit is magában foglalta. Ennek során a Vörös Hadsereg tapasztalatait vették alapul. „A Vörös Hadseregnek felszabadításunkkal összefüggő kivételes érdemeit és jövőnk biztosításában való döntő szerepét értékelve – hangoztatta a program –, valamint harcosai hadművészetének, példátlan önfeláldozásának és határtalan hősiességének méltóképp adózva, a kormány még jobban meg akarja erősíteni a csehszlovák hadseregnek a Vörös Hadsereggel való harci együttműködését és benne látja a példaképet az új, igazán demokratikus, antifasiszta csehszlovák hadsereg megteremtéséhez."[176]

A Nemzeti Front kormányának megalakítása és a kassai program elfogadása után, Csehszlovákia Kommunista Pártja felhívással fordult a néphez. Ebben arra szólította fel a cseheket és a szlovákokat, a városi és a falusi dolgozókat, hogy kövessenek el mindent az ellenség szétzúzásának meggyorsítására. „Minden erővel támogassátok felszabadítónkat – a Vörös Hadsereget és lépjetek be az új csehszlovák hadsereg soraiba. Állítsátok helyre a vasutakat, az országutakat, a hidakat, a távírót és a telefont, vagyis mindazt, ami a frontot szolgálja . . ."[177]

A kassai programot és a megvalósítására tett első lépéseket Csehszlovákia dolgozói helyesléssel fogadták.

A Vörös Hadsereg 1945. januári–februári nagyszabású támadása után a fasiszta Németország helyzete katasztrofálissá vált. A hitlerista hadsereg súlyos vereséget szenvedett Kelet-Poroszországban, Lengyelországban, Csehszlovákiában, Magyarországon. A szovjet csapatok elérték az Oderát, és már Berlintől 60 kilométerre álltak.

A nyugati fronton az amerikai–angol csapatok előzőleg már helyreállították a korábbi helyzetet, miután a hitleristáknak az Ardennekben intézett ellentámadása a Vörös Hadseregnek a Visztula és az Odera folyók közti határozott hadműveletei következtében meghiúsult, s jelenleg közvetlenül Németország területén készültek új hadműveletekre.

A Hitler-ellenes koalíció országainak kormányai előtt új feladatok merültek fel. Össze kellett egyeztetni a fasiszta Németország végleges szétzúzására irányuló hadműveleteket, hogy a lehető leggyorsabban kivívják a győzelmet s ne engedjék meg a jövőben új agressziós tűzfészkek keletkezését. E feladatok megoldásában óriási szerepet játszott a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia legmagasabb politikai és katonai vezetőinek krími konferenciája, amely 1945. február 4–11. között volt Jaltában.

A konferencia részvevői összeegyeztetett határozatokat fogadtak el. Ezek a határozatok általában megfeleltek az ellenség lehető leggyorsabb szétzúzása és

176 Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы, стр. 243.

177 Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы, стр. 251.

a győzelem megszilárdítása érdekeinek. Megfogalmazták a hitleri rendszer teljes és feltétel nélküli felszámolásának, a német fasizmus és militarizmus kiirtásának követelményeit. A Szovjetunió a konferencián részletes programot terjesztett elő a szilárd és tartós béke megteremtésére, az európai népek biztonságának és szuverenitásának megerősítésére, demokratikus jogaik védelmére – köztük a német nép jogainak és érdekeinek védelmére.

A Krímben tartott konferencián elfogadták a felszabadított Európáról szóló nyilatkozatot. Ez az európai országokban a fasizmus nyomainak teljes kiirtását és demokratikus intézmények létrehozását írta elő az országok népeinek választása alapján.

A krími konferencia csapást mért a hitlerista birodalmi vezetésnek azokra a terveire, hogy a nyugati hatalmakkal különbékét hozzanak tető alá.

A berlini irányban indított döntő hadművelet sikerének szavatolására a főhadiszállás célszerűnek tartotta, hogy előbb hatalmas erejű csapásokat mérjenek a hitlerista csapatoknak Németország északkeleti és délkeleti, központi körzeteiben tevékenykedő, nagy szárnycsoportosításaira. A Csehszlovákiában, Magyarország nyugati körzeteiben és Ausztriában levő hadászati csoportosítás felszámolása a 4. és a 2. és 3. Ukrán Front csapataira hárult; az előbbi két frontnak kellett felszabadítania Csehszlovákia földjét.

A 4. Ukrán Front csapatainak, hogy megnyissák az utat Csehszlovákia központi területei és fővárosa, Prága felé, előbb fel kellett szabadítaniuk a Moravská Ostrava-i gazdasági körzetet és át kellett törniük az úgynevezett Morvakapun, amelyet a Kárpátok és a Szudéta-hegység alkotott. A 2. Ukrán Front délkelet felől támadó csapatainak pedig vissza kellett adniuk a pozsonyi és brnói iparvidéket a csehszlovák népnek.

A 4. Ukrán Front hadműveleteit terv szerint a felső-sziléziai hadműveletet végrehajtó 1. Ukrán Fronttal szoros együttműködésben kellett kifejleszteni. A 2. Ukrán Front csapataira az a feladat hárult, hogy a 3. Ukrán Front csapataival együttműködve, szétzúzzák az ellenség erős csoportosítását a budapest–bécsi irányban és elfoglalják Ausztria fővárosát, Bécset.

A MORAVSKÁ OSTRAVA-I HADMŰVELET

A Moravská Ostrava-i bányavidék Csehszlovákia legfontosabb ipari központja. A Sziléziai Alföld területén fekszik, délkeletről a Morvai- és a Magas-Beszkidek lejtői, nyugatról a Keleti-Szudéták lejtői határolják. A vidék domborzati viszonyai: dombos síkság, amelyet számos horpadás, meredek partú vízmosás és folyóvölgy tagol – az Oderának és mellékfolyóinak, az Ostravicának, Olšának és Opavának völgye. Az erősen széttagolt, dombos síkságok helyenként harcászati jelentőségű természetes sávokat hoztak létre és korlátozták a gépesített csa-

patok manőverezési lehetőségeit. Ugyanakkor azonban elősegítették az ellenség állásaihoz vezető, rejtett megközelítő útvonalak kiválasztását.

A Moravská Ostrava-i iparvidék, amely a felső-sziléziai iparvidék folytatása, Morvaország és Csehország sűrűn lakott, északi területeit foglalja magában. Moravská Ostrava körzetében több tucatnyi igen nagy kohászati, gépgyártó, szénbányászati, vegyipari és más iparágakhoz tartozó üzem van. A Moravská Ostrava környékén levő Karvinában többek között sok bánya található, Bohumin városban (Moravská Ostravától 10 kilométerre északra) igen nagy olajlepárló, vegyi, kohászati, kábel- és drótgyártó üzemek működnek. Český Těšínben fémfeldolgozó, gépgyártó, vegyi- és gázgyárak vannak. Morvaország nagy közigazgatási és ipari központja Olomouc, ahol acélöntöde, lőporgyár és más üzemek működtek.

A német parancsnokság nagy jelentőséget tulajdonított Csehszlovákia központi iparvidékei, különösen a Moravská Ostrava-i ipari bázis megtartásának. A Ruhrvidék és Szilézia elveszítése után ez a kohászati bázis volt az egyetlen, amely Hitler kezében maradt. Nem csoda, hogy a fasiszta parancsnokság hatalmas védelmi rendszert hozott létre a Moravská Ostravához vezető megközelítő utakon.

A Moravská Ostrava-i iparvidék védelme elsősorban azoknak a megerődített körzeteknek a felhasználására épült, amelyeket 1939 előtt hoztak létre, és a szovjet csapatok ebben az irányban várható csapásának visszaverésével kapcsolatos közvetlen előkészületek során tábori erődítésekkel jelentősen megszilárdítottak. Különösen erős volt az oderai védőöv. Ez két, főként tábori típusú védelmi berendezésekből álló védőövet és három tartós védőövet foglalt magában 2–3 kilométer mélységben. Az utóbbiak déli irányban folytatódtak.

Az első védőöv az Olša folyó mentén húzódott, Karvinától Český Těšínen, Jablunkovon és Mostyn keresztül, utána pedig a Kyšuca folyó mentén Čadcán, Žilinán át Frývald-Trstenáig. Különösen megerődítették Český Těšín és Žilina támpontokat és közúti csomópontokat. A második hátországi sáv Moravská Ostravától déli irányban haladt, az Ostrava folyó mentén, Misteken, Frýdlant nad Ostravicín és Staré Hamryn keresztül a Javornik-hegyláncig. A harmadik védőövet a németek az Odera nyugati partján létesítették. Opavától – fronttal észak felé – Moravská Ostraváig külön tartós erődítésvonal húzódott, amely észak felől védte a várost.

Az ellenség védelmi rendszerében jelentős szerepet játszott három megerődített körzet: Jablunkov–Český Těšín–Bohumín; Opava Bohumín; Moravská Ostrava–Troppau (Opava).

Az ellenséges védelmet az jellemezte, hogy a tartós tüzelőállásokat, erődöket futóárkokkal és drótakadályokkal vették körül és összekötő járatokkal kapcsolták egybe. Így számos támpont jött létre, amelynek legénysége a tartós védelmi berendezések megközelítő útjainak közeli szakaszait védte és megbízható fedezéket találhatott azoknak páncélzata alatt. A támpontokat szintén futárokkal és összekötő járatokkal közös rendszerbe kapcsolták. Jól kiépített és nehezen leküzdhető védőállások voltak.

A tábori védelemi berendezések rendszerében az ellenség nagy számban fel-

használta a kőépületeket. Ezeknek közelében lövészárkokat ástak, összekötő járatok vezettek a pincékbe, amelyeket fedezéknek rendezték be az élőerő számára. Az épületek falaiban lőréseket vágtak, hogy különböző irányokban tüzelhessenek. Az utcákat, az udvarokat, magukat az épületeket és a megközelítő útvonalakat elaknásították. Mindez lehetővé tette a védelem mélységének gyors növelését, a nehezen sebezhető tűzfészkek számának gyarapítását. Így képesek voltak arra, hogy sűrű tűzzel árasszák el az előttük levő terepet, megnehezítve ezáltal a támadó csapatok harctevékenységét.

Az ellenségnek a Moravská Ostrava-i irányban kiépített védelme általában rendkívül szilárd volt. Áttöréséhez nemcsak szívósságra volt szükség, hanem magasrendű hadművészetre és hatalmas erejű tűzeszközökre is.

Mint már megállapítottuk, a január–februári támadás során a 4. Ukrán Front csapatai, amelyek 175 kilométer széles fronton üldözték a visszavonuló ellenséget, harcok közepette jobb szárnyukkal 225 kilométert nyomultak előre; és erőik egy részével Strumientől északra kierőszakolták az átkelést a Visztulán, a balszárnyukkal mintegy 170 kilométert nyomultak előre, ahol Żywiec körzetében, a Czarny Dunajec és a Vág jobb partján, Liptovský Sväty Mikuláš körzetében harcoltak.

A 38. hadsereg négy lövészhadteste (12 hadosztály) kijutott a Wisła Mała (Żorytól 12 kilométerre délkeletre)–Strumień–Iłownica–Świętoszówka terepszakaszra. Az 1. gárdahadsereg, amelynek két lövész- és egy hegyilövész-hadteste (10 hadosztály) volt, elérte a Wilkowice–Łodygowice–Żywiec–Rabčice–Sołtysowo Niżne–Chyżne terepszakaszt. A 18. hadsereg, amelynek állományához egy lövészhadtest és az 1. csehszlovák hadtest, valamint megerődített körzet tartozott, a Sołtysowo Wyżne–Nimchova–Liptovský Sväty Mikuláš terepszakaszt foglalta el, bal szárnyával pedig az Alacsony-Tátra északi lejtőire támaszkodott.

A 4. Ukrán Front tevékenységének sávjában az ellenség február második felében átcsoportosította erőit, kiegészítette harcoló magasabbegységeit. 1. páncéloshadseregéhez, amely a 4. Ukrán Fronttal szemben állt, 8 hadosztály, 2 harci csoport, 3 önálló ezred és kb. 16 önálló zászlóalj tartozott.

Az ellenség harcrendje a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg frontja előtt a bal szárnyán volt a legsűrűbb. Itt hét hadosztály volt, megerősítő csapatokkal. A hegyek között főként önálló egységek és alegységek védekeztek oly módon, hogy lezárták a hegyi átjárókat és a szűk szorosokat.

A 4. Ukrán Front csapatai, amelyek az idejekorán előkészített védelmi terepszakaszokon szívós ellenállásba ütköztek s az előző harcok során meggyengültek, február második felében kénytelenek voltak felfüggeszteni a támadást és erőgyűjtés végett védelembe menni át. A 38. hadsereg hadosztályaiban ebben az időben 2800–3100, az 1. gárda- és a 18. hadsereg hadosztályaiban pedig 3300–4080 ember volt.

A front parancsnoksága már 1945. február 14-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása elé terjesztette az új hadművelet tervét. Ennek a hadműveletnek a célja az volt, hogy a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg erőivel a Frýštát–Místek–Olomouc általános irányban mért főcsapással szétverjék a szemben

álló ellenséget: az 1. német páncéloshadsereget, elfoglalják Moravská Ostravát és főerőikkel kijussanak a Horní Benešov–Olomouc–Hulín terepszakaszra. Siker esetén pedig Pardubice és azután Prága felé történő támadást terveztek. A kiválasztott támadási irány lehetővé tette, hogy dél felől megkerüljék a Moravská Ostravát északról fedező legerősebb védőöveket. (Vázlat a 379. oldalon.)

Mindkét hadsereg harcrendje kétlépcsős volt. A 38. hadseregnél két lövészhadtest és egy könnyű hegyilövész-hadtest volt az első lépcsőben és egy lövészhadtest a második lépcsőben. Az 1. gárdahadsereg hat hadosztállyal hajtotta végre az áttörést. A hadsereg közös szárnyain 10–1 kilométer széles áttörési szakaszt terveztek. A tüzérségi sűrűség az előirányzat szerint az áttörési szakasz minden kilométerére 222 lövegcső volt (a 82 milliméteres aknavetők nélkül).[178]

Az volt a terv, hogy amikor a gyalogság eléri az ellenség tüzérségi állásait, a 38. hadsereg szakaszán bevetik az áttörésbe a front gyorsanmozgó csoportját – amely a főhadiszállás tartalékából átadott gépesített hadtestből és egy lövészhadosztályból állt – azzal a feladattal, hogy a hadművelet harmadik napjának végére kijussanak a Fulnek–Nový Jičín terepszakaszra.

A 18. hadsereg feladata a küszöbönálló hadműveletben arra irányult, hogy a Ružomberok–Žilina, a Czarny Dunajec–Žilina irányokban és azután Kroměříž felé kifejtett aktív harctevékenységgel megakadályozza az ellenséges erők visszavonását és a front főcsapásának irányába történő átdobását. Mihelyt az ellenség megkezdte a visszavonulást a hegyi körzetekből, a hadsereg csapatainak szüntelenül üldözniük kellett a hitleristákat, egészen a teljes megsemmisítésükig.

A 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg hadműveletei a 8. légi hadsereg támogatta. A támadás kezdetének hozzávetőleges időpontja 1945. március 8–10 volt.[179]

A frontparancsnok úgy tervezte, hogy a Moravská Ostrava-i hadművelet megkezdéséig folytatja a támadást a 38. és az 1. gárdahadsereg erőivel, azzal a céllal, hogy megjavítsa a támadás megindulási helyzetét és a csapatokat a Petrovice–Fryštát–Goleszów–Ustroń terepszakaszra vonja előre. Ezzel egyidőben elő kellett készíteni a csapatokat az 1945. március 10-re kitűzött támadó hadműveletre.

Február 15-től 21-ig a 38. és az 1. gárdahadsereg 20 kilométer széles sávban támadó tevékenységeket folytatott. Ezeknek eredményeként a 38. hadsereg visszaállította a korábbi helyzetet Zabłocie körzetében, de tovább nem tudott előnyomulni. Az 1. gárdahadsereg is csak mintegy 4 kilométert nyomult előre.

Február 20-án a frontparancsnokság azt a parancsot adta, hogy meg kell szüntetni az aktív harctevékenységet és fel kell készülni az új hadműveletre.

Február 21-től kezdve a front csapatai harci előkészületekkel foglalkoztak, kiegészítették élőerőiket és fegyverzetüket, rendezték soraikat. Ugyanakkor egyes szakaszokon visszaverték az ellenség ellenlökéseit, felderítették az ellenséges védelem rendszerét, műszaki munkákat végeztek.

Február 17-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása jóváhagyta a

178 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1213, л. 20.
179 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3013, д. 176, лл. 217, 217а.

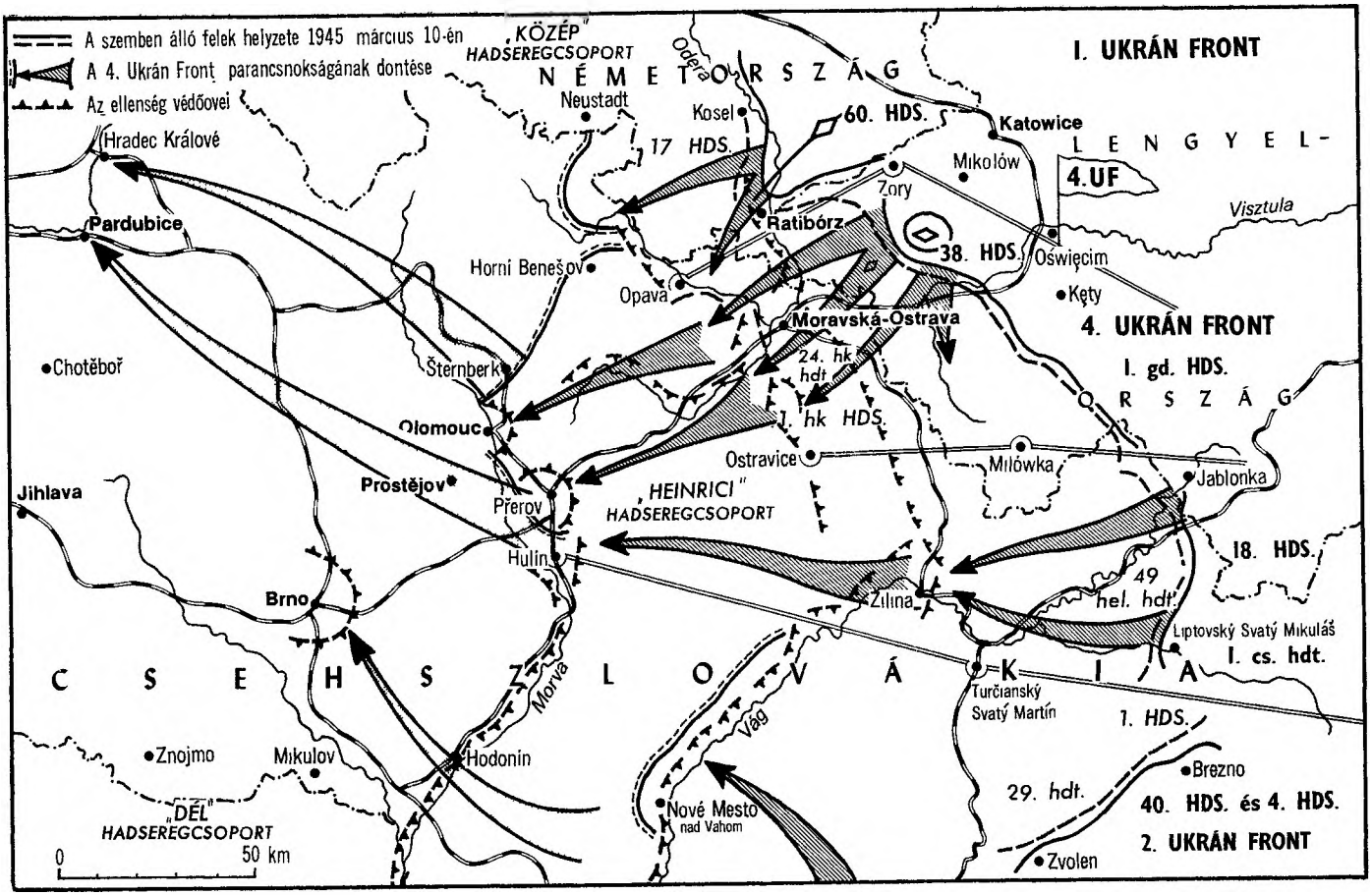
A szemben álló felek helyzete 1945 március 10-én
A 4. Ukrán Front parancsnokságának döntése
Az ellenség védőövei
„KÖZÉP" HADSEREGCSOPORT
NÉMETORSZÁG
I. UKRÁN FRONT
Neustadt
Kosel
60. HDS.
Katowice
17 HDS.
Mikolów
LENGYEL-
4.UF
Zory
Visztula
Hradec Králové
Pardubice
Ratibórz
38. HDS.
Oświęcim
Horní Benešov
Opava
Kęty
Moravská-Ostrava
4. UKRÁN FRONT
24. hk hdt
Chotěboř
Šternberk
I. gd. HDS.
1. hk HDS.
Olomouc
ORSZÁG
Ostravice
Milówka
Jablonka
Jihlava
Prostějov
Přerov
„HEINRICI" HADSEREGCSOPORT
Hulín
18. HDS.
Brno
49 hel. hdt.
Žilina
Liptovský Svatý Mikuláš
I. cs. hdt.
CSEHSZLOVÁKIA
Morva
Turčianský Svatý Martin
Vág
1. HDS.
Znojmo
Mikulov
Hodonín
Brezno
29. hdt.
40. HDS. és 4. HDS.
Nové Mesto nad Vahom
„DÉL" HADSEREGCSOPORT
2. UKRÁN FRONT
Zvolen
0
50 km

Moravská Ostrava-i hadművelet tervét, s azt javasolta, hogy a támadást legkésőbb március 10-én kezdjék meg.

Február 15. és március 1. között a főhadiszállás tartalékából a front megerősítésére érkezett az 5. gárda gépesített hadtest, amelyet a front gyorsanmozgó csoportja főerejének szántak; a 127. könnyű hegyilövész-hadtest, amely a 38. hadsereg állományába került; a 126. könnyű hegyilövész-hadtest, ez az 1. gárdahadsereg sávjában összpontosult, de a front tartalékában volt; és a 24. áttörő tüzérhadosztály a 38. hadsereg megerősítő alakulatainak állományába.

Március 10-re, vagyis a Moravská Ostrava-i hadművelet kezdésére, a 4. Ukrán Front hadműveleti sávjában az előerők és a harceszközök általános aránya a következő volt: előerőben 1,7 : 1, tüzérségben 2 : 1, harckocsikban és rohamlövegekben 1,8 : 1, repülőgépekben 3,4 : 1 a szovjet csapatok javára. A legnagyobb fölényt a 38. hadsereg sávjában alakították ki.

1945. március 10-én 8 óra 50 perckor, 70 perces tüzérségi előkészítés után, a 4. Ukrán Front csapatai támadásba mentek át. A 38. hadsereg Moravská Ostrava irányában mért csapással áttörte az ellenség első állását és több települést foglalt el. Az 1. gárdahadsereg csapatai, amelyek Cieszyn általános irányban támadtak, 9 kilométer széles szakaszon áttörték az ellenséges védelmet, erőik egy részével kierőszakolták az átkelést a Visztulán és kis hídfőt foglaltak el a folyó nyugati partján.

A továbbiakban azonban a támadást nem sikerült továbbfejleszteni. Az ellenség elkeseredett ellenállást tanúsított, védelmi rendszerét, mint kiderült, a tüzérségi előkészítés során nem fogták le kellőképpen. A harcok óráról órára egyre feszítettebb jelleget öltöttek. Mivel az ellenség tartós műszaki berendezésekre támaszkodott, csapatainknak súlyos, véres harcokkal, néha pedig rohammal kellett sok megerődített állást elfoglalniuk. Az ellenség gyakran ellenlökést indított, ezek rendszerint támadó csapataink szárnyai és csatlakozási pontjai ellen irányultak. Az áttörés üteme igen lassú volt: nem haladta meg a napi 1–2 kilométert, bár katonáink és tisztjeink kitartóan, hősiesen harcoltak.

Az 1. gárdahadsereg sávjában a csapásmérő csoportosítás jobb szárnyán támadó 107. lövészhadtest érte el a legnagyobb sikert. Ennek 167. hadosztálya – parancsnoka I. Sz. Grecskoszij ezredes volt – betört Drogomyśl északi részébe, egyik ezredével Bąkowtól délkeletre menetből kierőszakolta az átkelést a Visztulán, s mintegy 2 kilométer széles és 1 kilométer mély hídfőt foglalt el. Elsőnek a 615. lövészezred 1. és 2. zászlóalja kelt át a folyón – ezeknek parancsnoka Sz. P. Orlov százados, és V. I. Nyikityin százados volt. Mihelyt ezek az alegységek kierőszakolták az átkelést a folyón, az ezred parancsnoka, Sz. N. Dubov ezredes átment a bal partra és onnan közvetlenül irányította az ezrede ellen irányuló ellenlökések visszaverését.

Az elfoglalt hídfő megerősítésére és kiszélesítésére a hadosztályparancsnok a 465. lövészezredet vetette be, amelynek parancsnoka I. A. Kosztyin gárdaalezredes volt. Az ellenség megpróbálta feltartóztatni támadásunkat, de minden kísérletét visszaverték. A hídfő kiszélesítéséért és megtartásáért vívott harcokban hősiességet és bátorságot tanúsítottak ennek az ezrednek a zászlóaljparancsno-

kai: P. A. Tyitov őrnagy és V. D. Jablonszkij őrnagy. Március 11-én az ellenség, amely megpróbálta felszámolni a hídfőt, nyolcszor hajtott végre ellenlökést. A szovjet katonák állhatatossága és bátorsága s az alegységparancsnokok rátermett harcvezetése azonban meghiúsított minden ilyen kísérletet, ráadásul a fasisztáknak nagy veszteségeket is okozott.

A folyami átkelés kierőszakolása márciusban, átgázolva, fagypont alatti hőmérsékletnél éjszaka – valóban hősi tett volt. A Visztula leküzdése után a harcosok tovább támadtak s közben erős ellenlökéseket vertek vissza.

A 167. lövészhadosztállyal együtt a 129. gárda-lövészhadosztály csapatai is kijutottak Drogomyśl déli részére. Ezt a települést az ellenség jelentősen megerődítette. Valamennyi kőépületét tűzfészeknek rendezte be. Az utak hiánya, a mocsaras terep nem tette lehetővé a tüzérség manőverét, korlátozta annak tevékenységét, ezért a Drogomyślért vívott harc egész súlya lényegében a gyalogságra nehezedett. Ebben a harcban kitüntették magukat a 325. gárdalövészezred 8. lövészszázadának katonái, akiknek parancsnoka A. Szaidbekov gárdafőhadnagy volt. A századparancsnok az erők ügyes csoportosításával blokírozta az ellenség géppuskafészkeit, és két házat elfoglalt. A hitleristák túlerővel bekerítették Szaidbekov századát. A merész harcosok a nap során több rohamot vertek vissza, sőt még néhány harcászatilag előnyös házat is elfoglaltak. Akkor az ellenség fergeteges erejű tüzérségi és aknavető tűzcsapást zúdított a századra. Szaidbekov, aki igyekezett megőrizni a személyi állományt, lendületes rohammal áttörte a bekerítő gyűrűt és századát a saját csapataihoz vezette. Ebben a harcban Szaidbekov katonái több mint 50 hitleristát semmisítettek meg és sok foglyot ejtettek. A. Szaidbekov gárdafőhadnagyot, a tadzsik nép bátor fiát, a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[180]

Az 1. gárdahadsereg csapatainak támadása március 10-én rendkívül lassan fejlődött ki. A 11. lövészhadtest sávjában, a Visztula előtt, sok vízzel elöntött, tágas térség volt. Ez önmagában is megnehezítette a támadást. Azonfelül az ellenség itt tömör és feszes tűzrendszert alakított ki. Jelentős akadály volt a támadók számára az időjárás. Sűrű pelyhekben hullott a hó, viharos szél támadt. A korlátozott látási viszonyok miatt a légierő nem folytatott harctevékenységet, a tüzérség nem tudott célzott tüzet zúdítani az ellenségre. Délben váratlanul eleredt az eső, azután megint havazás kezdődött. A kerekes járművek csak az utakon mozoghattak. Mindez az ellenség kezére játszott, amely a Visztula folyó menti, amúgy is erős terepszakaszon védekezett.

Így tehát a hadművelet első napjának feladatát – a 38. hadsereg számára az Olša folyón való átkelés kierőszakolását és a Nerad–Němečká Lutyně–Dětmarovice–Sovinec terepszakasz elérését, az 1. gárdahadsereg számára pedig az Olšán való átkelés kierőszakolását s a Darkov–Chotěbuz terepszakasz elérését – nem sikerült teljesíteni. A támadó hadseregek csak jelentéktelen harcászati sikert értek el, amely még a további támadáshoz szükséges megindulási állásokat sem javította meg.

180 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 42, лл. 78—79.

Az ellenség szinte állandóan ellenlökéseket intézett, s csapásait főként a támadó alakulataink szárnyaira és csatlakozási pontjaira irányította. A csapatok közti együttműködés nem eléggé pontos megszervezése s a csatlakozási pontok és a szárnyak gyenge biztosítása fölösleges veszteségekre vezetett. Erre a következő példa idézhető.

A 276. lövészhadosztály 871. lövészezrede elfoglalt egy kúriát Pierściec kitérőállomástól nyugatra, és tovább nyomult előre. Az ellenségnek sikerült több gyalogos alegységet átdobnia az ezred támadási körzetébe, helyzetét megszilárdította a 272-es magaslattól délnyugatra levő házakban, azután pedig az 1. zászlóaljat visszavonulásra kényszerítette.

Március 10-én 14 órára a 871. lövészezred 2. zászlóalja, amely a Bajerka folyó nyugati partja mentén Pierściec kitérőállomás irányában támadott, szívós ellenállásba ütközött, ezt azonban megtörte. Azután a zászlóalj parancsnoka folytatta a harcfeladat teljesítését, amely az volt, hogy hatoljon előre a 275-ös magaslat – az erdő déli széle (Pierściectől 1 kilométerrel nyugatra) terepszakaszra, és az 1. zászlóaljjal együtt dél és délkelet felől fedezze az ezred és a hadosztály bal szárnyát.

19 órára a zászlóalj Kiczyce térségében előnyomult az erdő déli szélére, s eközben csak gyenge harcbiztosítást (12 főből álló szakaszt) hagyott az útkereszteződésnél (Pierściec kitérőállomástól 600 méterrel keletre), és felderítést egyáltalán nem végzett.

Az ellenség kihasználta ezt, ellenlökést intézett Pierściec általános irányban és elvágta a zászlóaljat az ezredtől. A zászlóalj parancsnoka elveszítette az irányítást; elszakadt a századoktól, az ezredparancsnokkal való távbeszélő-összeköttetést nem használta fel, a kialakult helyzetet nem jelentette. És másnap 3 órakor csupán törzsével került ki a bekerítésből. A 4., az 5. és a 6. lövészszázad nagy nehezen kivágta magát a gyűrűből, s eközben jelentékeny veszteségeket szenvedett.

Március 11-én, 35 perces tüzérségi előkészítés után, 13 óra 35 perckor a 38. hadsereg csapatai felújították támadásukat. Az ellenség, amely előre berendezett terepszakaszon foglalt el védőállásokat, a 75., a 233. és az újonnan érkezett 68. gyalogoshadosztály erőivel szívós ellenállást fejtett ki csapataink előnyomulásával szemben. A Pawłowicétől nyugatra levő erdő szakaszán ellenséges harckocsik és rohamlövegek jelentek meg. Pruchna állomás körzetéből az ellenség páncélvonatról tűz alatt tartotta harcrendjeinket. 18.00 órakor az ellenséges légierő – 12 repülőgép – bombázta Pawłowicét. Csapataink, miután elfoglalták a Pawłowicétől nyugatra levő erdőt és Rychuldot, tovább nem tudtak előnyomulni.

Március 12-én a hadsereg csapatai miközben leküzdötték az ellenség szívós ellenállását s megsemmisítették élőerejét és haditechnikai eszközeit, lassan előnyomultak és elfoglalták a Pawłowicétől északnyugatra emelkedő 283-as magaslatot, Bzie állomást, Bzie Górnét, Bzie Zameckiét, Węgryt és Podlesiét. Az előretolt állásból kivert ellenség továbbra is erős ellenállást fejtett ki a közbeeső terepszakaszokon és a védelemre alkalmassá tett településeken. Ugyanaznap délután az ellenség Jastrzębie Górnéból és Ruptawából három ellenlökést inté-

zett csapataink ellen, minden alkalommal több mint egy gyalogoszászlóaljnyi erővel, harckocsik és rohamlövegek támogatásával.

Március 13-án a 38. hadsereg csapatai, az ellenséges ellenlökéseket visszaverve, folytatták támadásukat és elfoglalták Ruptawiecet és Brzezinát. Az ellenség harckocsikkal, tüzérséggel és aknavetőkkel erősítette meg a 68., a 75. és a 253. gyalogoshadosztályt s egész nap sikertelen ellenlökéseket intézett csapataink ellen.

Március 14-én az ellenség harcba vetette a „Közép" hadseregcsoport tartalékából odaérkezett 16. páncéloshadosztály csapatait, s napközben – hatcsövű aknavetők tűztámogatásával – zászlóaljtól ezredig terjedő gyalogsági erővel 15 ellenlökést indított. Ezen a napon a hadsereg csapatai az ellenlökéseket visszaverték, de előnyomulni nem tudtak.

Március 15-én, 45 perces tüzérségi előkészítés után, 11 óra 45 perckor, a 38. hadsereg csapatai felújították a támadást és lassan előnyomulva, a nap végére kijutottak a Pniówektől 2 kilométerre északkeletre levő kúria–Pniówek nyugati széle–a Bzie Górnétól északnyugatra emelkedő 282-es magaslat–Kyndra–Rustawiec-, a pielgrzymowicei földesúri kastély terepszakaszra. Az ellenség, miután csapatait megerősítette a 8. páncélos- és a 4. hegyivadász-hadosztály alakulataival, továbbra is szívós ellenállást tanúsított, és ellenlökéseket hajtott végre. Március 16–17-én a hadsereg csapatai nem tudtak előnyomulni.

Ebben az időszakban a 18. hadsereg csapatait több ízben is érte ellenséges roham, és március 12-én elhagyták Liptovský Sväty Mikulášt.

A nyolcnapos feszített harcok eredményeként a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg csapatai csupán 6–12 kilométert tudtak előnyomulni, 15 kilométer széles szakaszon. Emellett élőerőben és haditechnikai eszközökben is jelentős veszteségeket szenvedtek. Ezalatt az ellenség jelentősen tömörítette védelmét a tervezett áttörés szakaszán: ide dobta át a 24. páncéloshadtest két páncéloshadosztályát és az olasz frontról elvont 715. gyalogoshadosztályt.

Március 17-én támadásunkat megszüntették. A főhadiszállás felhívta a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsának figyelmét arra a körülményre, hogy a hadművelet előkészítésében súlyos hiányosságok voltak.

Nem biztosították a frontcsapatok támadási előkészületeinek szükséges rejtettségét. Az ellenség pontosan meg tudta állapítani a várható csapás helyét és idejét, s közvetlenül a támadás előtt hátravonta élőerőinek és haditechnikai eszközeinek egy részét s csak harcbiztosítást hagyott az első állásban.

Később egy foglyul ejtett német őrmester, a 464. gyalogosezred szakaszparancsnoka, a kihallgatásakor ezt vallotta: „Március 9-én 24.00 órakor értesítést kaptunk, hogy az oroszok március 10-én reggel támadást kezdenek. Megparancsolták nekünk, hogy német idő szerint 4.00 órakor ürítsük ki a lövészárkok első vonalát s csak egy rajt hagyjunk ott."[181] Felderítésünk pedig, sajnos, nem vette észre, hogy az ellenség jóformán egy–másfél órával a tüzérségi előkészítés megkezdése előtt kivonta erőit az első állásból. Ezért a több mint egyórás tüzérségi

181 Архив МО СССР, Ф. 393, 9005, д. 305, л. 16.

előkészítés nem érte el a célját. Ez súlyos számítási hiba volt a front és a hadsereg parancsnoksága részéről, és később valamennyiünknek a legkomolyabb következtetéseket kellett levonnunk ebből.

A támadás első napjainak kudarcát a gyenge kezdeményezőkészség okozta, valamint az, hogy a csapatok és az alegységek parancsnokai között hiányzott az összeköttetés és a kölcsönös tájékoztatás. A támadás többnyire a parancsban megjelölt irányban folyt, ésszerű kezdeményezés nélkül. Egyes zászlóalj- és századparancsnokok, ha erős ellenállásba ütköztek, nem próbálták megkerülni az ellenállási csomópontokat, hanem az arctámadást ismételték, s mivel sikert nem értek el, csak fölösleges veszteségeket szenvedtek. Olyan esetek is előfordultak, hogy egyes ezredtörzsek nem ismerték a szomszédok helyzetét és nem ellenőrizték a saját alegységeik helyzetét.

Az időjárási viszonyok is rendkívül kedvezőtlenek voltak a támadás első napján. Az erős hóvihar teljesen eltakarta a célokat. A tüzérségi tűz természetesen a szükséges helyesbítés nélkül folyt és főként területcélokra irányult. A légierő egyáltalán nem támogathatta a földi csapatokat. Az ellenség tűzrendszerét nem sikerült megbénítani. A felázott talaj akadályozta a csapatok előnyomulását, különösen a tüzérség mozgását. Ez lehetővé tette az ellenségnek, hogy már a fővédőöv második védelmi terepszakaszán szívós ellenállást tanúsítson támadó csapatainkkal szemben.

Március 15-én támadásba ment át az 1. Ukrán Front, amely sikeresen áttörte az ellenség védelmét és megkezdte az üldözést. A 60. hadsereg, amelynek parancsnoka P. A. Kurocskin vezérezredes volt, már két nap múlva Racibórz városért indított harcot. Erre való tekintettel a 4. Ukrán Front parancsnoka úgy határozott, hogy megváltoztatja a front főcsapásának irányát. 1945. március 17-i hadműveleti direktívájában új feladatot állított a csapatok elé. Úgy határoztak, hogy a főcsapást a front jobb szárnyára helyezik át, északnyugatról megkerülik az ellenséges erődítéseket, elfoglalják Żoryt, Wodzisław Śląskit, és utána északról Moravská Ostrava felé támadnak.

A főhadiszállás jóváhagyta ezt a tervet. Ugyanakkor azt a parancsot adta, hogy a 4. Ukrán Front állományából az 5. gárda gépesített hadtestet adják át az 1. Ukrán Front kötelékébe, a 60. hadsereg megerősítésére, avégből, hogy az gyorsabban kijusson az Opava folyóhoz.

A fronttörzs hadműveleti direktívájának megfelelően, a 38. hadsereg azt a feladatot kapta, hogy a főcsapást a Żory–Wodzisław Śląski irányban és azután Opava felé mérje; ugyanakkor pedig bal szárnyán folytassa az aktív harctevékenységet a Jastrzębie–Moszczenica–Skrzyszów irányban.

Az 1. gárdahadseregre az a feladat várt, hogy két lövészhadtest erőivel Frýštát általános irányban folytassa a támadást. A 18. hadseregnek át kellett törnie az ellenség védelmét, el kellett foglalnia Trstena, Tvrdošin, Ústie nad Oravou fontos közúti csomópontokat és hegyek közti támpontokat, majd Ružomberok felé kellett kifejlesztenie a támadást.

A 8. légi hadsereg azt a feladatot kapta, hogy a 38. hadseregnek a Żory–

Wodzisław Śląski irányban indított támadását támogassa, az első napon átlagosan 790 felszállással.[182]

Március 18. és 23. között átcsoportosították a front csapatait. Ebben az időszakban a 38. hadsereg állományából a front rendelkezésére bocsátották a 67. lövészhadtestet és a 31. önálló gárda-harckocsidandárt. A 95. lövész-, a 126. könnyű hegyilövész-hadtest, az 5. önálló gárda-harckocsidandár és az 1. csehszlovák hadtest harckocsidandára a hadsereg hadműveleti alárendeltségébe került.

A 38. hadsereg parancsnokának elhatározása értelmében a főcsapást Żoryn keresztül Wodzisław Śląski irányában kellett mérni, a kisegítő csapást pedig Jastrzębién keresztül Moszczenica felé. A főcsapás irányában az ellenség védelmét a 249-es magaslat–Kliszczow szakaszon a 126. könnyű hegyilövész-hadtest erőivel és a 95. lövészhadtest két lövészhadosztályával kellett áttörni; a kisegítő irányban pedig a 101. lövészhadtest erőivel. Az 52. lövészhadtest a 101. lövészhadtest jobb szárnyát fedezte, és a Pniówek–Szeroka irányban mért csapást.

A 126. könnyű hegyilövész-hadtestet az 5. önálló gárda-harckocsidandár 20 harckocsival és 2 rohamlöveggel támogatta; a 95. lövészhadtestet a csehszlovák hadtest harckocsidandárja és egy rohamlövegezred, összesen 60 harckocsi és 12 rohamlöveg; a 101. lövészhadtestet a 42. önálló gárda-harckocsidandár, a 12. önálló gárda áttörő harckocsiezred és egy rohamlövegezred, 31 harckocsival és 24 rohamlöveggel.

A tüzérségi sűrűség a főcsapás irányában arcvonal-kilométerenként 208 löveg és aknavető volt.

Az 1. gárdahadsereg egészen március 17-ig súlyos támadó harcokat vívott. De csak jelentéktelen sikert ért el. Az ellenség, amely Rybnik és Trstená körzetéből új csapatokat dobott át, megerősítette a védelmét. Ennek kapcsán a hadsereg csapatai megkezdték az elért terepszakaszok megerősítését az elfoglalt terepsávokon. Március 18-án a 38. hadsereg állományából az 1. gárdahadsereg alárendeltségébe került a 67. lövészhadtest, amely a Bzie Dolne–Pielgrzymowice–Pruchna-állomás terepszakaszon védekezett. Úgy határoztak, hogy a hadsereg közös szárnyán összpontosítják és utasításokat adtak a szükséges átcsoportosítás végrehajtására.

A támadás kezdetén a front csapataival szemben a németek 59. hadteste és a 11. SS-hadtest az 1. páncéloshadsereg állományából, valamint az 5. magyar hadtest csapatai védekeztek – összesen 12 hadosztály, 1 önálló dandár, 2 önálló ezred, 19 önálló zászlóalj, 7 tüzérosztály, 2 páncéltörő tüzérosztály, 4 légvédelmi tüzérosztály és 1 aknavető zászlóalj. Az ellenség élőereje 44 050 katona és tiszt volt, fegyverzete pedig 807 löveg, 85 harckocsi, 2355 géppuska, 97 rohamlöveg, 570 aknavető, 250 repülőgép.[183]

Az ellenség igyekezett megtartani Żoryt – ebben a csomópontban nyolc országút és négy vasútvonal találkozott –, s ezért fokozott ütemben építette ki a Ro-

182 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1213, л. 28.
183 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1213, л. 30.

win–Warszowice vonalon berendezett védelmi terepszakaszt. A peremvonal ezen a szakaszon a Ruda völgyének lankás lejtőin húzódott. Ez a folyó voltaképp tavak összefüggő lánca volt. A völgy mocsaras medre mindenféle jármű számára nehezen járható volt. Lankás és nyílt lejtői 2 kilométerig terjedő kilátást biztosítottak az ellenségnek, és lehetővé tették a pásztázó puska- és géppuska-kereszttüzet. A Kliszczowka–Warszowice szakaszon a védelem peremvonala a vasúti töltés mentén húzódott, s ez egyben jelentős harckocsi elleni akadály is volt. A peremvonalhoz vezető megközelítő utakat aknamezők védték, az utakat aláaknázták.

Żory utcáit aláaknázott harckocsiakadályok torlaszolták el, ezeket a járdák mentén, az előkertekben, az udvarokban helyezték el. A védelmi vonalban vasúti töltést is kihasználva lövészgödrök és géppuska-tüzelőállások voltak. A lövészárkokat az épületek közelében ásták. Ezeket összekötő járatokkal egyesítették a fedezékül használt épületek pincéivel. A hézagokat géppuska-tüzelőállásokkal, egyes helyeken pedig egyszemélyes lövészgödrökkel töltötték ki.

Eközben a 4. Ukrán Front csapatai a támadó hadműveletekre készültek. Március 22-én délben az 1. gárdahadsereg, két nappal az általános támadás megindítása előtt, meglepésszerű csapást mért az ellenség védelmére. Ennek az volt a célja, hogy az ellenség erőinek egy részét elvonják a 38. hadsereg áttörési szakaszáról. A számítás bevált. Az ellenség meggyengítette csoportosítását a front főcsapásainak irányában: a 16. és a 8. páncéloshadosztályt kivonta az első vonalból.

Március 24-én 10 óra 45 perckor, 45 perces tüzérségi előkészítés és a csapatrepülők által mért csapás után, a 38. hadsereg csapatai aktív hadműveletekre tértek át.

Az ellenség elkeseredett ellenállást fejtett ki és napközben többször is ellenlökést hajtott végre. A főirányban a csapatok körülbelül 7, a kisegítő irányban pedig mintegy 4 kilométert nyomultak előre.

Különösen elkeseredett harcok bontakoztak ki a Żory és Wodzisław Śląsky városok birtoklásáért.

A Żory ellen indított támadást megelőző tüzérségi előkészítés meglepte az ellenséget. A németek jelentős veszteségeket szenvedtek. Az erős tüzérségi tüzet az ellenséges védelem mélységébe helyezték, s ennek következtében az ellenség törzsei elveszítették a csapatok irányításának lehetőségét. Bombázó- és csatarepülőgépeink aktív harctevékenységet fejtettek ki.

A tüzérség és a légierő együttműködése biztosította a gyalogság sikerét. Alegységeink, még mielőtt az ellenség összeszedhette volna magát, elfoglalták az előretolt lövészárkokat. A következő terepszakaszokon és különösen a városban a hitleristák szívós ellenállást fejtettek ki, s a kőépületeket is felhasználták a védelemre.

A 38. hadsereg csapatai északról és délről megkerülték a várost. A németek, mivel bekerítés fenyegette őket, sietve visszavonultak. Ugyanaznap délután Żoryt teljesen megtisztítottuk az ellenségtől. A támadó lövészcsapatoknak a köz-

vetlenül a gyalogság harcrendjében haladó csapattüzérség, valamint a nagy űrméretű lövegekkel felszerelt tüzérség nagy segítséget nyújtott.

G. A. Culukidze százados ütegének személyi állománya a támadásra készülve, a március 24-re virradó éjszakán a senki földjére gurította ki lövegeit és a szénakazlak közelében jól álcázta őket. Reggel a tüzérségi előkészítés során a kezelőszemélyzetek közvetlen irányzású tűzzel árasztották el az ellenséget. A lövegek pontosan eltalálták az előre kijelölt célokat. A gyalogosok nagyra értékelték az üteg harctevékenységét, s a kiseröddé kiépített, szétvert házak falain ilyen felírásokat hagytak: „Köszönjük a tüzéreknek!" Ebben a harcban kitüntette magát az a kezelőszemélyzet, amelynek lövegirányzója M. V. Barancsikov szakaszvezető, párttag volt. Barancsikov az egyik házban egy ellenséges nehéz géppuskát vett észre. Legelső lövedékével megsemmisítette a géppuskát és annak kezelőszemélyzetét. Hamarosan ugyanitt, a tüzelőállásban „villámröpcédula" jelent meg, amely beszámolt Barancsikov szakaszvezető lövéseinek eredményességéről. Kiválóan helytállt a harcban J. M. Sumilov őrmester lövegének kezelőszemélyzete is. Két ellenséges tűzfészket hallgattatott el és több mint 40 hitleristát semmisített meg. Culukidze századost, a grúz nép fiát bátorságáért és hősiességéért, alegysége harctevékenységének rátermett irányításáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

Bár a március 24-i harcok eredményét tekintve a 38. hadsereg magasabbegységei nem teljesítették egészen az első nap harcfeladatát, mégis áttörték az ellenség védelmét és elfoglalták Žory védelmi csomópontot, amely északkeletről fedezte a Moravská Ostravához vezető megközelítő útvonalakat. Az ellenség ennek során élőerőben és haditechnikai eszközökben jelentős veszteségeket szenvedett.

Március 25-én tovább folytatódott a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg két hadteste csapatainak támadása. Csapataink leküzdötték a szívós ellenállást, kimélyítették és kiszélesítették az áttörést, s ezáltal Wodzisław Śląski, e fontos közúti csomópont elérésével fenyegették az ellenséget.

Ezen a napon Petrov hadseregtábornokot, a 4. Ukrán Front csapatainak parancsnokát és F. K. Korzsenyevics altábornagyot, a front törzsfőnökét felmentették beosztása alól. Frontparancsnokká A. I. Jeremenko hadseregtábornokot, törzsfőnökké pedig L. M. Szandalov vezérezredest nevezték ki. A frontparancsnokság leváltásának igazi okait a tábornokok és a hadsereg vezető beosztású tisztjei nem ismerték, de valamennyien nagyon sajnálták, hogy távozik tisztségéből a parancsnok, Petrov tábornok, aki tehetséges hadvezér és szerény, megértő ember volt. Azt feltételezték, hogy a leváltás a front csapatainak Moravská Ostrava környékén kifejtett sikertelen harctevékenységével függ össze, bár a csapatok gyorsabb előrenyomulása lényegében nem a front és a hadsereg parancsnokságán múlott, hanem az ellenség tartós védelmének áttöréséhez szükséges élőerők és eszközök állományán, valamint azon, hogy a hadművelet végrehajtására rendkívül korlátolt mennyiségű lőszert utaltak ki. A lövészcsapatok és -alegységek kénytelenek voltak elegendő tüzérségi támogatás nélkül áttörni az ellenség jól megszervezett védelmét és így nagy veszteségeket szenvedtek.

Petrov tábornokot hamarosan az 1. Ukrán Front törzsfőnökévé nevezték ki s ott a legjobb oldaláról mutatkozott be.

A gyalogság és a harckocsik egész éjjel szívós harcokat vívtak Wodzisław Śląski megközelítő útjain. Hajnalra felszabadították, Praga, Wilchawa, Połomia és Mszana helységeket. A német csapatok azonban továbbra is heves ellenállást fejtettek ki a Wodzisław Śląski nyugati széle–Marusze–Turza–Krostoszowice terepszakaszon.

Az ebben az irányban folyó támadás kifejlesztése érdekében a 38. hadsereg parancsnoka ütközetbe vetette a 126. könnyű hegyilövész-hadtestet, hogy északról megkerülje Wodzisław Śląskit. A hadtest magasabbegységeinek támogatására ide vezényelték az 1. csehszlovák harckocsidandárt, a 95. lövészhadtest tüzérségének nagyobb részét, valamint a légierő egyes kötelékeit. A 126. könnyű hegyilövész-hadtest azonban, mivel nem volt elegendő ideje a tüzérséggel és a légierővel való együttműködés megszervezésére, nem tudta megtörni az ellenség szervezett ellenállását és kénytelen volt megállni.

Az ellenség az 1. gárda- és a 18. hadsereg sávjában sem gyengítette ellenállását, itt több ízben egy zászlóaljig terjedő gyalogsági erővel, harckocsik és rohamlövegek támogatásával heves ellenlökést hajtott végre.

A németek arra törekedtek, hogy megakadályozzák csapataink kijutását az Odera és az Olsa folyó terepszakaszára és előnyomulásukat Moravská Ostrava irányába, s ezért a 38. hadsereg ellen harcba vetettek néhány, az 1. Ukrán Front sávjából átdobott alakulatot. Mindazonáltal a következő napon sikerült megtörni az ellenség ellenállását egy másik fontos támpontban, Wodzisław Śląskiban is, amelyet csapataink rohammal foglaltak el. A jobb oldali szomszéd, az 1. Ukrán Front 60. hadserege elfoglalta Rybniket.

Żory, Wodisław Śląski és Rybnik elfoglalása révén áttörtük az ellenséges védelem első vonalát, amely északkeletről fedezte a Moravská Ostrava-i iparvidéket, és csapataink előtt megnyílott a lehetőség arra, hogy kijussanak az Oderához.

A márciusi harcokban a német csapatok szívós ellenállást tanúsítottak, harckocsikkal és gyalogsági erőkkel gyakran ellenlökéseket hajtottak végre. Csapataink állhatatosan és hozzáértően verték vissza ezeket az ellenlökéseket, veszteségeket okoztak az ellenségnek és következetesen előrenyomultak. Syrin térségében a 351. lövészhadosztály 904. tüzérezredének egyik ágyús ütege egy magas téglafallal körülvett udvarban foglalt el tüzelőállást. A tüzérek lőréseket vágtak a falban és megszervezték az ellenség figyelését. A felderítők jelentették, hogy gyalogoserőkkel mintegy 40 harckocsi bontakozott szét a Syrintől délre levő liget térségében és rohamot indított Syrin ellen. Az üteg egyenlőtlen harcba bocsátkozott, de győztesként került ki belőle. Kis távolságból nagy tűzerővel tüzelt a harckocsikra. Nemsokára 21 ellenséges harckocsi lángolt a mezőn. Az épségben maradt harci járművek megpróbáltak tüzünk elől a ligetbe menekülni, de ott A. A. Gudovics őrnagy 904. tüzérezredének zárótüzébe kerültek.

Az 1. gárdahadsereg sávjában elkeseredett harcok lángoltak fel Fryštáttól keletre. A Pielgrzymowicéért vívott harcokban a 81. és a 340. lövészhadosztály

harcosai és parancsnokai tüntették ki magukat. A 410. lövészezred 7. lövészszázada, I. G. Csernov főhadnagy parancsnoksága alatt, füstfüggöny fedezete alatt, rohammal foglalta el a Pielgrzymowice szélén levő ellenséges támpontot. A harc során három nagy erejű ellenlökést vert vissza és megtartotta az elfoglalt területet. Március 30-án Csernov főhadnagy azt a parancsot kapta, hogy vágja el a vasútvonalat Zebrzydowice térségében, akadályozza meg az ellenséges páncélvonatot a manőverezésben és a támadó csapataink lövésében. A harcosok lendületes rohammal teljesítették a parancsot. A hitleristák több ízben ellenlökést intéztek a mélyen beékelődött század ellen. De az kivételes állhatatossággal védte az elfoglalt terepszakaszt. Csernov főhadnagy kétszer is megsebesült, de hősiesen tovább irányította a harcot. Csak este, amikor alegységeink már odaértek, szállították el eszméletlen állapotban a harctérről. A század harcosai, akik kb. 150 hitleristát pusztítottak el, önfeláldozó bátorságukkal elősegítették az ezred támadásának sikeres kifejlesztését.

Pielgrzymowice körzetében magas fokú harci tudásról tett tanúságot a Zubarjov őrmester parancsnoksága alatt álló löveg-kezelőszemélyzet, amely rövid idő alatt 12 géppuskafészket és több tucat hitleristát semmisített meg. I. G. Csernov főhadnagyot és I. F. Zubarjov őrmestert a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[184]

A 72. önálló hegyilövészdandár parancsnoka, I. P. Amvroszov ezredes, dandárjával nehéz harci utat járt végig a szovjet Sarkvidéken, ahol részt vett a Petsamo térségében és Észak-Norvégiában levő hitlerista csapatok szétzúzásában. Az Északon kifejtett sikeres harctevékenységéért a dandárt Vörös Zászló Renddel tüntették ki és négyszer megemlítették a legfelsőbb főparancsnok parancsaiban. A messzi Északról a dandár a Kárpátok előhegyei közé érkezett. Amvroszov ezredes a rá jellemző energiával, rövid idő alatt előkészítette az alegységeket az új hadszíntéren küszöbönálló harcokra. Amvroszov ezredes dandárja megtörte az ellenség ellenállását, sorra birtokba vette a településeket, visszaverte a harckocsikkal és gyalogsággal intézett ellenlökéseket, és szívós harcok közepette több mint 40 kilométerre hatolt be az ellenséges védelem mélységébe. Az Oderához vezető megközelítő útvonalakon az ellenség különösen szívós ellenállást fejtett ki. Amvroszov ezredes, a kockázattal nem törődve, a legveszélyesebb szakaszon jelent meg, személyesen irányította a zászlóaljak harcát. Ő volt a támadás lelke, jelenlétét minden tiszt és katona érezte. Az ellenség nagy veszteségeket szenvedett, de továbbra is elszántan védekezett s heves tűzcsapást zúdított csapatainkra. Március 29-én, az Oderán való átkelés közben, Amvroszov ezredes halálos sebet kapott.

A harcosok bosszút álltak parancsnokuk haláláért. Lendületes előretöréssel megtörték az ellenség ellenállását, menetből kierőszakolták az átkelést az Oderán, és hídfőt foglaltak el a folyó bal partján.

A dandár a támadás során súlyos veszteségeket okozott az ellenségnek. Több mint 2000 katonát és tisztet semmisítettek meg, 179 foglyot ejtettek, 33 harcko-

184 Архив МО СССР, Ф. 53, оп. 793 756, д. 18, лл. 131—132; д. 33, л. 159.

csit és 4 páncélozott szállító járművet lőttek ki és semmisítettek meg, 219 tűzfészket, 25 nehéz géppuskát, 18 lángszórót, 4 löveget és egy hatcsövű aknavetőt pusztítottak el.[185]

I. P. Amvroszov ezredest a haza iránti határtalan hűségéért, a harcokban tanúsított rettenthetetlen bátorságáért, a dandár rátermett irányításáért a fasiszta megszállókkal vívott harcban, halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[186]

Bluszczów, Kamień és Rogów települések térségében a 2. gárda-légideszanthadosztály folytatott szívós harcokat. Ezeknek felszabadítása után a német csapatok erős ellenlökéseket indítottak Odra és Stawa körzetéből. Világossá vált, hogy az ellenség arra összpontosítja erőfeszítéseit, hogy hídfőállást tartson meg az Odera jobb partján, a Moravská Ostravához vezető megközelítő útvonalak közeli szakaszán. Éppen ezért az Olza, Bohumin és Moravská Ostrava körzetében levő Odera-hidak álltak a hitleristák figyelmének középpontjában.

Az a körülmény, hogy a 351. lövészhadosztály és a 2. gárda-légideszanthadosztály erőinek egy része kijutott az Oderához, nehéz helyzetbe juttatta az ellenséget. Ellenlökései egymást követték, a harcok elkeseredett jelleget öltöttek. Az ellenség azonban a lövészalegységek és a közvetlen irányzású lövegek jól szervezett tüzébe ütközött. Sok halottat és sebesültet, több tucatnyi égő páncélost hagyott a csatatéren s kénytelen volt megszüntetni a rohamokat, majd visszavonulni.

A Żoryért és Wodzisław Śląskiért vívott harcokban a szovjet katonákkal vállvetve küzdöttek az 1. csehszlovák harckocsidandár katonái, V. Janko őrnagy parancsnoksága alatt. A csehszlovák harckocsizók, a 95. lövész- és a 126. könnyű hegyilövész-hadtest csapataival együttműködve, több száz ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg és ejtettek foglyul. Haditechnikai eszközökben is jelentős veszteségeket okoztak a hitleristáknak.

Ezalatt az 1. gárda- és a 38. hadsereg Moravská Ostravától északkeletre lassan előnyomult az Odera felé. A hitlerista parancsnokság mindenáron igyekezett megvédeni a Moravská Ostrava-i iparvidéket. Egy fogságban esett német őrmester ezt vallotta: „Március 9-én a századomnál egy tiszt beszédét hallottam, aki ezt mondta: »Döntő fontosságú események előtt állunk. Ha Csehországot és Morvaországot nem tartjuk meg, a háborút elveszítjük«." Más foglyok elmondták, hogy Bäcker altábornagy a katonákhoz intézett beszédében kijelentette: „A Moravská Ostrava-i területtől függ most az egész német ipar 80 százaléka. Ha odaadjátok Moravská Ostravát, Németországot adjátok oda."[187]

Április 2-án a 38. hadsereg csapatai, az elkeseredett ellenállást leküzdve, az ellenséget az Oderán túlra vetették vissza. Kierőszakolták az átkelést a folyón, ahol 6 kilométer széles és körülbelül 1,5 kilométer mély hídfőt foglaltak el a nyugati parton. Az oderai átkelés kierőszakolása és a hídfő elfoglalása révén

185 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 2, л. 71.
286 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 2, л. 71.
187 Архив МО СССР, Ф. 393, оп. 9005, д. 305, л. 6.

a 38. hadsereg csapatai Németország területére, annak délkeleti körzeteibe helyezték át a harctevékenységüket.

Az ellenség a hídfő kibővítésének megakadályozására törekedett. Ezért két gyalogos- és négy páncéloshadosztályt vont össze ezen a keskeny szakaszon, és számos ellenlökést hajtott végre. A gyalogosok, a tüzérek, a harckocsizók azonban valamennyit bátran visszaverték. M. A. Taskin őrmester, lövegparancsnok, tutajon átszállította lövegét az Odera túlsó partjára és közvetlen irányzású tűzzel három ellenséges harckocsit semmisített meg. Taskin őrmester lövegkezelőinek segítségével a rendkívül nehéz körülmények ellenére az egész üteget átszállították a folyón. A lövészalegységek helyzete kedvezőbbé vált. A tüzérek a hídfőállásnak nemcsak a megtartásához, de a kibővítéséhez is segítséget nyújtottak a gyalogságnak. Taskin őrmestert az ezekben a harcokban tanúsított bátorságáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.[188]

A csehszlovák harckocsizók helytálltak az Oderán túli hídfőért vívott nehéz harcokban. Az egyik ellentámadás visszaverésekor hősi halált halt. Š. Vajda hadnagy, egy harckocsiszakasz parancsnoka. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége, halála után, a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki.

Mivel a jobb szárnyon fokozódott az ellenség ellenállása, a frontparancsnok úgy döntött, hogy a bal szárnyon kisegítő csapást mér és ezáltal a hitleristák erőinek egy részét ebbe az irányba vonja át. Március 28-án a 18. hadsereg támadásba ment át, áttörte a hitleristák védelmét, kijutott a Cerná Orava folyóhoz és elfoglalta Trstená közúti csomópontot, az ellenség erős támpontját. A hadsereg csapatai éjjel-nappal szüntelenül folytatták a harctevékenységet. Így, a 17. gárda-lövészhadtest csapatainak hozzáértően megszervezett harctevékenysége eredményeként, meglepésszerű éjszakai rohammal felszabadították Očova jelentősen megerődített támpontot, amelyet az ellenség védelemre rendezett be.

Az Očováért vívott harcokban az ellenség 500 halottat és 21 foglyot veszített. A szovjet csapatok 12 löveget, 30 géppuskát, 7 rádióállomást, sok lőszert és más katonai felszerelést zsákmányoltak.[189]

A csapatok – sűrűn lakott területen kifejtett – hadműveleteinek egyik jellemző sajátossága az volt, hogy nagy számban alkalmazták a rohamzászlóaljakat és a rohamcsoportokat.

Idézünk egy példát a 161. lövészhadosztály 569. lövészezredének harci tapasztalataiból. Az 1. gárdahadsereg törzsének utasításai alapján megalakított rohamzászlóaljakban három lövészszázad volt (mindegyikben egy-egy rohamcsoport), egy géppuskás század (öt állványos géppuska), egy aknavető század (négy 82 milliméteres aknavető), egy felderítő csoport (körülbelül egy szakasz gyalogos felderítő), egy utászszakasz és egy páncéltörő puskás szakasz. A rohamzászlóaljak mellé hat-nyolc löveget adtak. A rohamcsoportok állományába rendszerint egy lövészszakasz (néha két lövészraj), egy utászraj (öt-hat fő), egy-

188 Архив МО СССР, Ф. 33, оп. 793 756, д. 47, лл. 102—103.
189 Архив МО СССР, Ф. 371, оп. 6367, д. 558, л. 216.

két löveg (76, 45 milliméteres űrméretű), egy állványos géppuska, két aknavető (82 milliméteres) és két páncéltörő puska tartozott.

A rohamalegységeket a legtapasztaltabb személyi állománnyal töltötték fel. A kiképzés a valódi hadszíntérhez hasonló terepen folyt, amelyet még az ellenség által alkalmazott műszaki zárakkal is elláttak. Emellett különös figyelmet fordítottak arra, hogy a személyi állomány elsajátítsa a lövészárkokban és az összekötő járatokban folytatott közelharchoz, a tűzzónák és a műszaki zárak leküzdéséhez, a tartós berendezések megrohamozásához, a tüzérséggel, az utászokkal stb. való szoros együttműködés megszervezéséhez szükséges készségeket.

Április 1-én reggel az 569. lövészezred 1. lövész- (roham-) zászlóalja a Konczyce Malétól 1 kilométerre északkeletre levő liget szélén megindulási helyzetet foglalt el a támadáshoz. A zászlóalj arcvonala előtt patakokkal átszelt, erdősmocsaras terep volt. Az erdőségek szélén, az utak közelében levő magaslatokon volt néhány különálló ház, amelyet az ellenség tartós tüzelőállásként használt. A pincebejáratokat futóárkokkal és teljesen kiépített összekötő járatokkal kapcsolták egybe, ezek összekötötték a nyílt tüzelőállásokat és egyúttal az élőerő rejtett manőverezésére szolgáltak. A zászlóalj arcvonala előtt két ellenséges század foglalt el védőállást: mindegyik 120 emberből állt. A védőknek mintegy 16 géppuskája, 4 páncéltörő puskája volt és páncélöklökkel is rendelkeztek. A századok állásainak körletében volt egy közvetlen irányzásra állított, 75 milliméteres lövegekből álló üteg.

Az első lövészárok előtt drótakadály húzódott, ugyanott gyalogság és harckocsi elleni aknákat is elhelyeztek.

Lövészzászlóaljunk 1. és 2. lövészszázadában volt egy-egy rohamcsoport, összesen 160 fő. A zászlóaljat az 525. aknavető ezred támogatta. A zászlóalj feladata az volt, hogy áttörje az ellenség védelmét, elfoglalja az ív alakú erdőszélen szétszórtan emelkedő, öt különálló házat, azután pedig az erdőn keresztül támadva, megszállja a 294,4-es magaslatot.

A támadás napjára virradó éjszakán átjárókat nyitottak az aknamezőkön és a drótakadályokon keresztül. 10.00 órakor, a peremvonalra mért 5 perces tűzcsapás után, amikor az aknavetősök a tüzet a mélységbe irányították át, a tüzelő csoportok tüzet nyitottak a házak falaiban levő lőrésekre. Ugyanakkor a zászlóaljparancsnok jelére a rohamcsoportok és a lövészszakaszok szökkellve megkezdték az előnyomulást az átjárókon. Az 1. lövészszázad rohamcsoportja, miután betört az ellenség lövészárkaiba és mintegy 20 katonát és tisztet megsemmisített, megpróbálta folytatni a mozgást, de a legközelebbi házból rázúdított géppuskatűz megállította. A zászlóalj parancsnoka utasítást adott, hogy a közvetlen irányzású lövegek tüzét erre a célra összpontosítsák. A harcosok a támogatást kihasználva, szorosan megközelítették a tartós tüzelőállássá kiépített házat és a parancsnok jelére a rohamcsoportok egyszerre megrohamozták az épületet. A tüzérek és a géppuskások a tüzet más célokra irányították át, az aknavetősök pedig tűzzel biztosították a rohamcsoportot.

Az 1. lövészszázad rohamcsoportja az első megerősített ellenséges állás elfoglalása után folytatta a kitűzött feladat teljesítését.

Eközben a 2. lövészszázad által körülzárt, tartós tüzelőállássá kiépített ház védői továbbra is szívós ellenállást fejtettek ki, s erős géppisztoly-, géppuska- és tüzérségi tűzzel árasztották el csapatainkat.

A zászlóaljparancsnok a helyzet alapján átcsoportosította erőit. A 2. lövészszázad rohamcsoportja, a szomszéd sikerét kihasználva, erőinek zömével kijutott a roham célpontjának szárnyára, és újabb tüzérségi tűzcsapás után, a tüzelő csoport fedezete alatt, az 1. lövészszázad rohamcsoportjával és a kiserőd előtt hagyott erőkkel együttműködve betört az ellenséges lövészárkokba, azután pedig a tartós tüzelőállásba is.

A peremvonalban levő két megerősített objektum elveszítése meggyengítette az ellenség védelmi rendszerét ezen a szakaszon, s megteremtette a többi tartós tűzfészekké kiépített ház megostromlásához és azután a 294,4-es magaslat irányában történő előnyomuláshoz szükséges előfeltételeket.

Egynapi harc alatt az ellenséget fontos állásokból vertük ki. A fasiszták halottakban és sebesültekben több mint 80 katonát és tisztet veszítettek, 12 katonát foglyul ejtettünk, 6 géppuska, 2 löveg és más hadizsákmány került még a kezünkbe.[190]

Április 5-én a 18. hadsereg csapatai, miután végleg megtörték az ellenség ellenállását, elfoglalták Ružomberokot, ezt a fontos közúti csomópontot a Nagy-Fátra hegyei között, Csehszlovákia területén. A városért vívott harcokban különösen kitüntették magukat az 1. csehszlovák hadtest csapatai – J. Satorie ezredes 1. önálló csehszlovák dandárja, J. Selner őrnagy 3. önálló csehszlovák dandárja és P. Kun ezredes 4. önálló csehszlovák dandárja. A Ružomberok felszabadításában részt vett csapatoknak a legfelsőbb főparancsnok elismerését fejezte ki, Moszkvában pedig dísztűz dördült tiszteletükre. A 4. csehszlovák gyalogosdandárt a Bogdan Hmelnyickij-rend II. fokozatával tüntették ki. Április 6-án K. Klapálek tábornok vette át az 1. csehszlovák hadtest parancsnokságát. L. Svoboda tábornok megkezdte Csehszlovákia nemzetvédelmi minisztere teendőinek ellátását.

Ugyanezen a napon a bal szárnyon támadó 1. gárdahadsereg csapatai elfoglalták Żywiecét.

Így tehát a március 24-én kezdődött támadás eredményeként a front csapatai a jobb szárnyon – ahol a 38. és az 1. gárdahadsereg tevékenykedett – mintegy 40 kilométert nyomultak előre Moravská Ostrava irányában. A front balszárny-csapatai – a 18. hadsereg erői, együttműködésben az 1. gárdahadsereg erőinek egy részével – 83 kilométert nyomultak előre nyugati irányban. Ebben az időszakban felszabadult Lengyelország és Csehszlovákia több fontos közigazgatási központja: Żory, Wodzisław Śląski, Żywiec Ružomberok és több száz más település. Az ellenség élőerőben és haditechnikai eszközökben jelentős veszteségeket szenvedett.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása tekintetbe vette, hogy az 1. és a 2. Ukrán Front csapatai mélyen előnyomultak nyugat felé. Ezért megvál-

190 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 675, л. 194.

toztatta a Csehszlovákia keleti körzeteiben levő ellenséges csapatok szétzúzásának eredeti tervét.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának április 3-i direktívája a következő feladatokat tűzte ki: a 4. Ukrán Front két hadsereg, két áttörő tüzérhadosztály és egy harckocsihadtest erőivel az Odera nyugati partja mentén csapást mérve, legkésőbb 1945. április 12–15-re vegye birtokba Troppaut, Moravská Ostravát és azután Olomouc általános irányban támadva találkozzon a 2. Ukrán Front délről támadó csapataival; a 2. Ukrán Front Brno körzetének elfoglalása után északi irányú támadást fejlesszen ki, találkozzon a 4. Ukrán Front csapataival, azzal a céllal, hogy Olomouc térségében egyesüljön velük.

E feladat végrehajtására április 6-án a 4. Ukrán Frontnak adták át az 1. Ukrán Front 60. hadseregét és 31. harckocsihadtestét, amelyek északról fenyegették Moravská Ostravát. Egy nappal később a 38. hadseregtől az 1. gárdahadsereg állományába került át a 95. lövész- és a 127. könnyű hegyilövészhadtest.

A 4. Ukrán Fronttal szemben az ellenség 1. páncéloshadseregének főerői védekeztek, ezek a 11., az 59. hadtestből és a 49. hegyivadász-hadtestből álltak, amelyek a következő helyzetet foglalták el: a 60. hadsereg arcvonala előtt – 2 gyalogoshadosztály (a 78. és a 75.), egy páncélos- („Leibstandarte Adolf Hitler"), egy síhadosztály (az 1.) és három önálló zászlóalj állt; a 38. hadsereg előtt – két gyalogoshadosztály (a 371. és a 68.), egy könnyű gyalogoshadosztály (a 97.), két lövészezred és négy önálló zászlóalj; az 1. gárdahadsereg előtt pedig két gyalogoshadosztály (az 544. és a 715.), két páncéloshadosztály (a 19. és a 8.), két hegyivadász-hadosztály (a 4. és a 3.), hét önálló zászlóalj volt; a 18. hadsereg előtt – három gyalogoshadosztály (a 253., a 304. és a 320.), egy ezred és öt önálló zászlóalj.

Az ellenség légierőinek csoportosítása 235 repülőgépből állt, ezeknek támaszpontja a következő helységek repülőterén volt: Moravská Ostrava, Dolní Benešov, Olomouc, Prostějov, Brno, Hradec Králové, Pardubice, Hlavnice.

A hadműveleti tartalékban, az Opava–Moravská Ostravától északra levő szakaszon, két ellenséges páncéloshadosztály és két ezred védett.

A német parancsnokság tehát nagy jelentőséget tulajdonított a Moravská Ostrava-i iparvidék védelmének, s ezért itt 13 gyalogos- és 5 páncéloshadosztályt összpontosított.

A frontparancsnok elhatározásának megfelelően, hadseregeink a következő feladatokat kapták:

A 60. hadseregnek – három lövészhadtest (kilenc lövészhadosztály), egy harckocsihadtest, áttörő tüzérhadosztály, tüzérdandár, két páncéltörő tüzérdandár, egy aknavető dandár, a páncéltörő tüzérezred, két aknavető ezred, egy műszaki-utász rohamdandár, egy műszaki-utász dandár – át kellett törnie az ellenség védelmét a Rösnitz–Sudice (kizárva) szakaszon és déli irányban mért főcsapással, legkésőbb a hadművelet második napján el kellett foglalnia Opavát és azután Moravský Beroun és Litovel irányában támadnia; a 31. harckocsihadtestnek Staré Mešto általános irányban kellett támadást kifejlesztenie, azzal

a feladattal, hogy széttagolja az ellenség Moravská Ostrava-i csoportosítását és elvágja nyugati visszavonulási útjait.

A 38. hadseregnek – három lövészhadtest (kilenc hadosztály), egy könnyű hegyilövész-hadtest (három lövészdandár), egy áttörő tüzérhadosztály, három tüzérdandár, egy páncéltörő tüzérdandár, öt páncéltörő tüzérezred, három hegyiaknavetőezred, négy aknavető ezred, két harckocsidandár, egy harckocsiezred, két rohamlövegezred – át kellett törnie az ellenség védelmét a Sudice–Kranowitz szakaszon, és Dolni Benešov–Moravská Ostrava felé főcsapást mérve, legkésőbb a hadművelet harmadik napján – az 1. gárdahadsereggel együttműködve – el kellett foglalnia Moravská Ostravát, majd tovább támadnia Fulnek és Olomouc felé.

Az 1. gárdahadseregnek – három lövészhadtest (nyolc lövészhadosztály), egy hegyilövész-hadtest (három hegyilövész-hadosztály), egy könnyű hegyilövészhadtest (három hegyilövész-dandár), egy tüzérdandár, két tüzérezred, egy páncéltörő dandár, három páncéltörő tüzérezred, négy aknavető ezred, négy hegyiaknavetőezred, három rohamlövegezred – át kellett törnie az ellenség védelmét a Gorżyce–Łaziska (kizárva) szakaszon, és az Odera keleti partján csapást mérve, legkésőbb a hadművelet harmadik napján, a 38. hadsereggel együttműködve, birtokába kellett vennie Slezská Ostravát ezt követően a támadást kifejleszteni Frydek, Novy Jičin és Předov irányába.

A 18. hadsereg – egy lövészhadtest (három lövészhadosztály), az 1. csehszlovák hadtest, egy megerődített körlet alegységei, egy tüzérdandár, páncéltörő tüzérezred, aknavető ezred, hegyi-aknavetőezred, rohamlövegezred – feladata az volt, hogy kisegítő csapást mérjen a Ružomberok–Žilina általános irányban, azzal a közelebbi feladattal, hogy kijusson a Jablunkov–Čadca–Žilina–Ružomberok terepszakaszra, utána pedig hogy Goleszów felé támadjon.

A 8. légi hadsereg azt a parancsot kapta, hogy támogatást nyújtson a 60. és a 38. hadseregnek Moravská Ostrava és Opava elfoglalásában, akadályozza meg az ellenséges tartalékok előrevonását nyugat felől, s oltalmazza a 60., a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg főerőinek támadását. (Vázlat a 397. oldalon.)

A csapatok támadási készenlétének időpontját 1945. április 15-ben állapították meg.[191]

A fronttörzs direktívájának megfelelően a hadseregek kidolgozták a hadművelet terveit és hozzáfogtak a támadás előkészítéséhez. Április 8-án azonban a Kreuzenort–Rogów terepszakaszról az ellenség a 371., a 68. és az 544. gyalogoshadosztály, a 8., a 16. és a 17. páncéloshadosztály csapataival támadásba ment át. A csapás a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg csatlakozása ellen irányult, s célja az volt, hogy visszavesse a szovjet csapatokat Moravská Ostravától és felszámolja az általuk kiépített hídfőállást.

Elkeseredett harcok bontakoztak ki. Az ellenségnek, nagy veszteségek árán, sikerült visszaszorítania csapatainkat, és elfoglalnia Rogówot, Wystrzeńcówot, Bluszczówot, Kamient és Kamieńszczykot.

191 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1213, лл. 44—46.

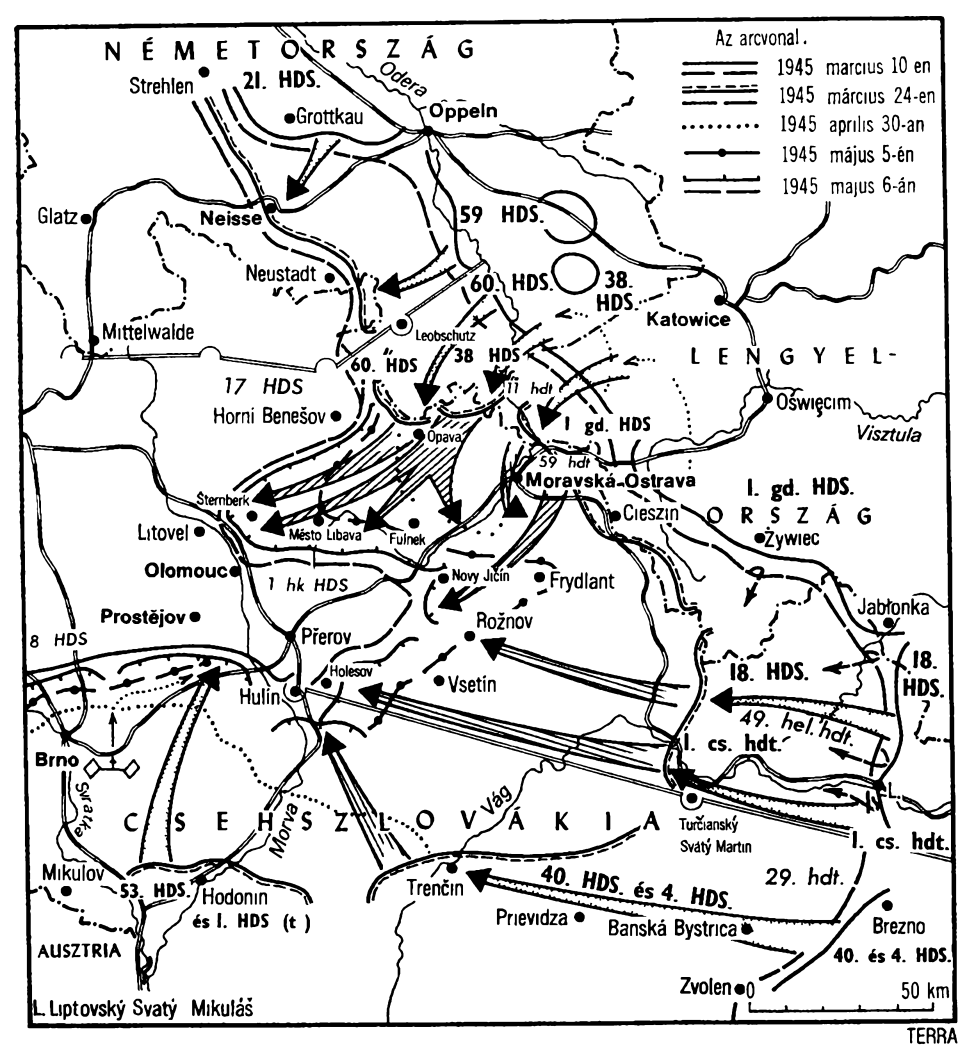
Az arcvonal.
1945 marcius 10 en
1945 március 24-en
1945 aprilis 30-an
1945 május 5-én
1945 majus 6-án
NÉMETORSZÁG
Strehlen
21. HDS.
Odera
Oppeln
Grottkau
Glatz
Neisse
59 HDS.
Neustadt
60. HDS.
38. HDS.
Katowice
Mittelwalde
Leobschutz
60. HDS
38 HDS
LENGYEL-
17 HDS
11 hdt
Horni Benešov
Oświęcim
Visztula
I.
I gd. HDS
Opava
59 hdt
Moravská-Ostrava
I. gd. HDS.
Sternberk
Cieszin
ORSZÁG
Litovel
Město Libava
Fulnek
Żywiec
Olomouc
1 hk HDS
Nový Jičín
Frydlant
Prostějov
Jablonka
8 HDS
Přerov
Rožnov
18. HDS.
18. HDS.
Holesov
Hulin
Vsetín
49. hel. hdt.
I. cs. hdt.
Brno
Svratka
CSEHSZLOVÁKIA
Turčiansky Svätý Martin
Morva
Vág
I. cs. hdt.
Mikulov
53. HDS
Hodonin
és I. HDS (t)
Trenčin
40. HDS. és 4. HDS.
29. hdt.
Prievidza
Banská Bystrica
Brezno
40. és 4. HDS.
AUSZTRIA
Zvolen
0
50 km
L. Liptovský Svatý Mikuláš

TERRA

Az ellenséges rohamok visszaverésében sok szovjet katona kitűnt. Kivételes állhatatosságot és bátorságot tanúsítottak a 38. hadsereg 126. könnyű hegyilövész-hadtestének tüzérei: Rahimzsan Tokatajev szakaszvezető és F. K. Kerdany tizedes.

A *Sztalinszkoje Znamja* című frontújság 1945. április 15-i száma ezt írta:

„Arról, ami két nappal ezelőtt N. település környékén történt, csapatainknál mindenütt beszélnek. Sőt mi több: ez a hír az egész magasabbegységet bejárta. Rahimzsan Tokatajev szakaszvezető, egy 76 milliméteres löveg irányzótüzére, olyan hőstettet követett el, amely jogos elragadtatást kelt a szovjet harcosok körében és amelyre egész csapatunk büszke. Egy harc során 15 lövedékkel 13 német harckocsit és rohamlöveget gyújtott fel.

Annak a napnak az előestéjén, amikor Tokatajev hőstettét végrehajtotta, a németek 30 harckocsit, rohamlöveget és mintegy 60 páncélozott szállító harcjárművet vontak össze N. falu mögött egy horhosban, s több erős ellenlökést intéztek ellenünk. Az ellenlökésekben kezdetben csak gyalogsági erők vettek részt, aknavetőtűz támogatásával. Az ellenséges rohamlövegek nem vonultak ki a nyílt terepre, hanem fedezékekből tüzeltek. A németeknek, meg kell hagyni, sikerült kissé visszaszorítaniuk gyalogosainkat. További útjukat azonban alegységünk tüzérei elzárták. Közvetlen irányzású tüzet nyitottak az ellenségre, és veszteségeket okozva nekik visszaverték őket.

Leszállt az éjszaka. A tüzérek és a lövészek géppisztolyból, puskából, géppuskából tüzeltek a németekre. Az ezred lövegei egyelőre nem avatkoztak be. A lövedékeket fontosabb célokra kellett tartalékolni. Bármely percben újra feltűnhettek a német páncélosok. Az ellentámadás 14.00 órakor kezdődött.

Hatalmas erejű tüzérségi tűzcsapással kezdődött. A németek 10 percig verték állásainkat. Azután, ködfüggöny leple alatt, 18 páncélozott jármű nyomult előre: 14 harckocsi és rohamlöveg, továbbá 4 – gyalogságot szállító – páncélozott harci jármű. A német harci gépek jobbról jelentek meg. Most aztán kapóra jöttek az előrelátóan megtakarított lövedékek. Elsőnek egy löveg lépett működésbe, amelyet az egyik házikótól jobbra levő bokrok közé rejtettek. Ennek irányzója Tatarenko vöröskatona volt. 3 ellenséges járművet lőtt ki, de maga is súlyosan megsebesült. Grabar tizedes állt a helyére. Ő még két ellenséges páncélozott szállító járművet gyújtott fel, lövegét azonban egy ellenséges rohamlöveg szétzúzta. Ekkor egy másik ágyú – Semjakin szakaszvezetőé – kezdett tüzelni a harckocsikra. Ezt is szétlőtték. 5 ellenséges lövedék találta el.

Tüzelőállásainkban csend támadt. Egyetlen löveg sem tüzelt. A németek nyilván már arra a megállapításra jutottak, hogy mindenkit elpusztítottak sorainkban. A német harci gépek levették a gázt, és közepes sebességgel, a kerítés mentén, az útkereszteződés felé tartottak. Már behatoltak körletünkbe és a mintegy 200 méterre levő üteg tüzelőállásainak szárnyába kerültek.

De éppen ebben a percben nyitott tüzet Haritonov törzsőrmester lövege (irányzója Rahimzsan Tokatajev volt).

A német páncélosok és rohamlövegek most oldalukkal fordultak feléje. To-

katajev irányzótüzér gyorsan célba vette a középső páncélost, az élen haladótól az ötödiket, és tüzelt. A fasiszta harci gép lángba borult. Egy második lövés – s a következő ellenséges harcjármű is kigyulladt.

Tokatajevvel Fjodor Kerdany tizedes töltőkezelő volt a löveg mellett. Haritonov lövegparancsnok a kezelőszemélyzet többi tagjával együtt személyi fegyveréből tüzelt az ellenséges gyalogságra. Azután Tokatajev a löveget pontosan a leghátsó rohamlövegre irányozta. Lövés dördült – telitalálat. Most hirtelen fordulat balra – és telitalálat érte az élen haladó ‚Tigris'-t. A motor kapott találatot. Égett.

Négy máglya lángolt a fasiszta harci gépek oszlopa fölött. Azok most már sem hátra, sem előre nem mozoghattak s meg sem fordulhattak: olyan úton haladtak, amelyről nem lehetett egykönnyen letérni. Amíg az ellenség eligazodott ebben a helyzetben, Tokatajev még négy harci járművet felgyújtott.

A németek azonban hamar észrevették, honnan tüzel a szovjet löveg, és tüzet nyitottak rá. Egy ellenséges lövedék a közvetlen közelben robbant s tetőtől talpig megperzselte Kerdanyt. Egy másik annak a háznak a sarkába talált, amelytől nem messze, a bokrokkal elborított kis árokban a löveg volt. Egy kiszakadt tégla Tokatajev hátába talált. Ő egy másodpercre leguggolt, összeráncolta az arcát, azután megrázta magát és tekintetét megint a német harckocsikra irányította.

Rahimzsan most válogatás szerint tüzelt a német harckocsikra. Azok időközben már megfordultak és felfejlődtek. Lövegeiket a szovjet ágyúra szegezték. Rahimzsan megállapította, melyik harckocsi a legveszélyesebb a számára és biztosra tüzelt.

A harc egyenlőtlen volt. Sok ellenséges lövedék robbant a szovjet löveg körül. Az egész bozótot lekaszálták a repeszdarabok. De meglepő módon a löveg élt, és tovább pusztította az ellenséget. Jól körülárkolt löveg volt, amelyet rátermett, bátor katona irányított.

Mihelyt harcosaink kilőtték az első ellenséges harci gépeket, a fasiszta deszantkatonák leugrottak a földre és a szovjet tüzérekre rohantak. Az ellenséges gyalogság rohamai a harc elejétől a végéig állandóan tartottak. Lövészeink és a lövegek kezelőszemélyzetének épségben maradt tagjai verték vissza őket. Géppuska- és géppisztolytűzzel fedezték Tokatajevet. Ő pedig e fedezet alatt az utolsó ellenséges ‚Tigris'-sel is elbánt. A harckocsi az erdőből tört ki a sík terepre és menet közben tornyát megfordítva, a szovjet löveg felé rohant. Rahimzsan rálőtt. A lövedék a harckocsi homlokpáncéljába talált és nem rongálta meg a járművet. Rahimzsan ekkor újabb lövéseket adott le és mégiscsak megsemmisítette az ellenséges járművet: a második lövedékkel kilőtte, a harmadikkal pedig felgyújtotta.

Így ért véget ez a harc, amelyet egyetlen szovjet löveg 13 ellenséges harci járművel vívott. Rahimzsan Tokatajev, ez a bátor és rátermett katona, győztesként került ki az egyenlőtlen párviadalból. Valóban hősi tettet vitt véghez."

R. Tokatajev szakaszvezetőt és F. Kerdany tizedest ezért a hőstettért a Szovjetunói Hőse címmel tüntették ki.

Az elveszített állások visszaszerzése érdekében az 1. gárdahadsereg parancsnoka a 129. gárda- és a 167. lövészhadosztály erőivel csapást mért a dombraui erdő–Syrynka terepszakaszról a Wystrzeńców–Rogów–Kępa tanyacsoport irányban.

Az ellenség támadását feltartóztattuk. A front egy időre a Tworkau–Kamień–Rogowiec–Czyzowice–Moszczenica–Zebrzydowice–Kończyce Wielkie–Ochaby–Skoczów–Łodygowice–Żywiec–Kamiesznica–Rycerka Górna–Stará Bystrica–Bránica–Vrutky–Višnové–Kamenná Poruba vonalon stabilizálódott.

A 4. Ukrán Front csapatai, az ellenséges rohamok visszaverése közben tevékenyen készültek a támadás folytatására. Április közepére befejeződtek a támadás előkészületei. Abban az időben 40 lövészhadosztály, több mint 6000 löveg és aknavető, több mint 300 harckocsi és rohamlöveg, 435 harci repülőgép tartozott a front állományába e 200 kilométer széles sávban. A szovjet csapatokkal körülbelül 20 ellenséges hadosztály, több mint 2100 löveg és aknavető, több mint 300 páncélos és 280 repülőgép állt szemben.[192] A szovjet csapatoknak élőerőben és haditechnikai eszközökben mutatkozó fölénye megteremtette a kitűzött feladatok sikeres megoldásához szükséges előfeltételeket. Még kedvezőbb erőviszonyokat értek el az áttörési szakaszokon. A 60. és a 38. hadsereg sávjában, a csapás irányában, a tüzérség sűrűsége arcvonal-kilométerenként elérte a 186 löveget és aknavetőt. Az 1. gárdahadsereg sávjában ez az arány 144 volt.

Hangsúlyozni kell, hogy az ellenség ellen tervezett újabb csapás előkészületei az álcázási rendszabályok legszigorúbb betartásával folytak. A csapatok mozgása, a támadás megindulási terepszakaszainak előkészítése csakis éjszaka történt. Ezzel egyidőben, az ellenség dezorientálása végett, fokozott ütemben folytak a tábori típusú műszaki munkálatok a másodrendű frontszakaszokon. A műszaki csapatok kijavították az utakat, helyreállították a hidakat és újakat építettek.

Nagy figyelmet fordítottak az ellenséges védelem peremvonalának felderítésére. Április 13-án és 14-én a hadtesteknél és a hadosztályoknál lövészszázadtól lövészzászlóaljig terjedő erőkkel – tüzérségi és aknavető-támogatással – harcfelderítés folyt azzal a feladattal, hogy feltárják az ellenség tűzrendszerét, megállapítsák csoportosítását, meghatározzák a peremvonal vonalvezetését és fogolyszerzés révén megállapítsák az adott szakaszon tevékenykedő alakulatok számozását.

A műszaki felderítés is nagy arányokban folyt. Ennek a célja az ellenséges védelem rendszerének és jellegének, valamint annak a megállapítása volt, hogy hol vannak átkelőhelyek és gázlók az Opava és az Odera folyón. A főcsapások irányaiban az ellenség tartós tüzelőállásainak blokírozása végett a műszaki csapatok állományából rohamcsoportokat különítettek ki. A Rybniktől nyugatra levő erdőkben hídelemek készítése folyt, hogy azokat a támadás során felhasználják.

192 См. За освобождение Чехословакии, стр. 195.

Az egységek és a magasabbegységek harcra való előkészítése során a frontparancsnokság néhány bemutató harcászati gyakorlatot tartott. E gyakorlatok fő célja az volt, hogy jobban megszervezzék a gyalogság, a tüzérség és a harckocsik együttműködését.

A támadási előkészülések folyamán tekintetbe vették azt, hogy az ellenség előre elkészített és jelentősen megerődített védelmet foglalt el, ahol tartós tüzérségi és géppuska-tüzelőállások, vasbeton és fém harckocsiakasztók, különböző típusú drótakadályok és műszaki robbanózárak voltak.

Igaz az is, hogy a tartós védelmi terepszakasz teljes kiépítése még nem fejeződött be. Ezzel szemben, a hitleristák a Csehszlovákia megszállásakor leszerelt erődítési berendezések egy részét most sietve helyreállították.

Különösen szilárd volt a védelem Opava körzetében, ahol 10 tüzérségi és nagyszámú beton géppuskafészek volt. Opavát jelentősen megerődítették, s így támadásunk sávjában ez a város az ellenséges védelem erős támpontjává vált. Műszaki zárak és tartós védelmi építmények, erődök gyűrűje övezte, amelyek valamikor francia mérnökök irányításával készültek, csehek és szlovákok építették. A müncheni „békeangyalok" jóvoltából ezek az erődítmények most Csehszlovákia ellenségeit szolgálták.

A 60. hadsereg csapataira hárult az a feladat, hogy Opava körzetében áttörjék az ellenség megerődített védelmét és kierőszakolják az átkelést az Opava folyón. E célból azt tervezték, hogy Hlubočec–Rauč irányban a 28. és a 15. lövészhadtest erőivel hatalmas csapást mérnek, áttörik az ellenséges védelmet a hadsereg bal szárnyán, azután pedig, Opavát északnyugatról és délkeletről megkerülve, elfoglalják a várost. Később Moravsky Beroun és Litovel irányába fejlesztik ki a támadást. A hadsereg csapásmérő csoportosításának jobb szárnyát a 106. lövészhadtestnek kellett biztosítania. A 31. harckocsihadtestet a támadásnak a hadsereg főcsapása irányában történő kifejlesztésére szánták. A hadművelet második napjára a harckocsicsapatoknak több mint 60 kilométeres mélységben kellett előrenyomulniuk s elvágniuk az ellenség Moravska Ostrava-i csoportosításának nyugati visszavonulási útjait.

Nagy feladatok hárultak a tüzérségre. A tüzérségi előkészítésnek, a gyalogság és a harckocsik rohama támogatásának idején szét kellett rombolnia az ellenség tartós berendezéseit és meg kellett semmisítenie a peremvonalban levő tűzeszközeit, elpusztítania támpontjait, tartalékait, híradó központjait és törzseit; feladata volt az is, hogy megakadályozza az ellenség tartalékainak előrevonását és ellenlökését, valamint az is, hogy az ellenséges védelem mélységben folytatott harc során a gyalogság és a harckocsik támadását tűzzel kísérje.

Az erős ellenséges védelem leküzdésében a 8. légi hadsereg csata- és bombázórepülőgépeinek lényeges segítséget kellett nyújtaniuk a csapatok számára.

Nehéz feladatok álltak a műszaki alakulatok előtt: a lövészcsapatok számára tíz, a harckocsik részére pedig két hidat kellett előkészíteniük és a helyszínen felépíteniük.

A csapatok kíséretére önálló akadálymentesítő csoportokat szerveztek, a harc-

kocsiveszélyes irányokban pedig gyorsanmozgó záróosztagokat. A csapatoknak az aknamezőkön történő áthaladása biztosítására aknász-különítményeket jelöltek ki.

Az előkészítő időszakban a parancsnokok és a törzsek nagyszabású munkát végeztek a lövészcsapatok és -magasabbegységek, valamint a tüzérség, a gyorsanmozgó csapatok és a légierő közötti együttműködés megszervezése során. Ezzel kapcsolatban ki kell emelni a 60. hadsereg A. D. Goncsarov vezérőrnagy irányította törzsének pontos munkáját, V. J. Kabatcsikov tüzér vezérőrnagynak, tüzér parancsnoknak, V. G. Romanov gárda harckocsizó vezérőrnagynak, a hadsereg harckocsi- és gépesített csapatokért felelős parancsnokhelyettesének tevékenységét.

A front csapatainak támadását energikus és céltudatos pártpolitikai munka előzte meg, amely arra irányult, hogy a személyi állományban fokozzák a támadáshoz szükséges magas fokú lelkesedést. Ezt a munát a parancsnokok, a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek végezték. A pártpolitikai munkát tapasztalt politikai munkások irányították: L. I. Brezsnyev, I. M. Grisajev, A. A. Jepisev, K. P. Iszajev, Sz. J. Kolonyin, V. M. Olenyin tábornokok és mások.

A politikai munka során nagy figyelmet fordítottak a tartós erődítési vonalak áttörésével összefüggő, küszöbönálló hadműveletek sajátosságainak és a csapás lendületes kifejlesztése szükségességének megmagyarázására. A személyi állományt a testvéri csehszlovák nép mélységes tiszteletének és a fasiszta leigázók gyűlöletének szellemében nevelték. A támadás előtt a csapatoknál és az alegységeknél pártgyűléseket tartottak a következő napirenddel: „A Vörös Hadsereg felszabadító küldetése és a kommunisták feladatai a harcoló testvéri csehszlovák nép megsegítésével kapcsolatban." Ugyanerről a témáról beszélgetéseket, előadásokat is tartottak. Újságok jelentek meg, amelyek arra szólítottak fel mindenkit, hogy szilárdítsa meg a szovjet katona becsületét, üsse erősebben az ellenséget és nyújtson segítséget a csehszlovák népnek.

A támadás április 15-én kezdődött. A 60. hadsereg rohamát tüzérségi és légi előkészítés előzte meg, amely 70 percig tartott. Miután elcsitult a hatalmas erejű tüzérségi tűz, a lövész-magasabbegységek lendületes előretöréssel leküzdötték az ellenség drótakadályait és betörtek annak első lövészárkába. A második árok előtt az ellenség megpróbált ellenállást szervezni, de azt gyorsan megtörtük. Csapataink elfoglalták Pilszcz, Oldřišov, Služovice és más erős támpontokat. Ezen a napon a legsikeresebben a 15. lövészhadtestnek a hadsereg bal szárnyán harcoló csapatai támadtak – parancsnokuk P. V. Tertisnij vezérőrnagy, a Szovjetunió hőse volt.

A kibontakozó siker kifejlesztése és az ellenség minél gyorsabb szétzúzása érdekében ütközetbe vetették a 31. harckocsihadtestet, amelynek parancsnoka G. G. Kuznyecov harckocsizó vezérőrnagy volt.

Súlyos harcok bontakoztak ki Opava város megközelítő útvonalain, az Opava folyó mentén.

Az ellenség igyekezett mindenáron megtartani ezt a terepszakaszt. A támadás második napján, amikor csapataink kijutottak a folyó partjára, a hitleristák

a tartalékcsapatok előrevonása által megerősítették védelmüket. Ezzel azt akarták elérni, hogy megakadályozzák csapataink átjutását a folyón. A következő napon a 322. lövészhadosztály, P. I. Zubov vezérőrnagy parancsnoksága alatt, mégis kierőszakolta az átkelést az Opaván, Kravaře körzetében.

A folyón való erőszakos átkelésnél nagy hozzáértéssel és önfeláldozóan harcoltak az utászok. A 4. hegyi műszaki-utász dandár 17. hegyi műszaki-utász zászlóalja, miután megkapta a harcparancsot, hogy biztosítsa az átkelést az Opaván, kivételesen nehéz körülmények között, az ellenség erős tüzérségi és aknavetőtüzében, két óra alatt átkelőhelyet létesített, s a gyalogos és tüzér alegységeket átszállította a déli partra. A zászlóalj harcosai és tisztjei ebben a hadműveletben magas fokú harci képzettségről tettek tanúságot, hősiesen és bátran tevékenykedtek.

De a műszaki csapatoknak nemcsak ilyesféle munkálatokkal kellett foglalkozniuk. Gyakran maguk is harcoltak a településekbe befészkelődött ellenséges géppisztolyosokkal.

A 17. hegyi műszaki-utász zászlóalj 1. százada, Sz. I. Antonov főhadnagy parancsnoksága alatt, átkelőhelyet létesített az Opava folyón, a lövészalegységekkel együtt kijutott a déli partra, és harcba bocsátkozott az ellenséggel. A 19. hegyi műszaki-utász zászlóalj egyik szakasza, G. V. Labudkin hadnagy parancsnoksága alatt, harcra kelt egy ellenséges felderítőcsoporttal, amely kb. egy géppisztolyos szakaszból állt. Az utászok elszánt harctevékenységgel, egyetlen embert sem veszítve, visszavetették az ellenséges felderítőket és sikeresen teljesítették a feladatot. Ennek során P. M. Gorobec, A. F. Palcev, I. G. Krjukov, N. I. Orjol és V. A. Procenko harcosok tüntették ki magukat.

Eközben az ellenség, amely tüzérséggel erősítette meg csapatait, továbbra is szívós ellenállást fejtett ki.

Különösen heves harcok bontakoztak ki Opava falai előtt. Az a kísérlet, hogy arctámadással foglaljuk el a várost, nem járt sikerrel. Ekkor a 28. lövészhadtest két hadosztálya nyugat és kelet felől megkerülte a várost, a hadtest erőinek egy része pedig folytatta a támadást északról.

A harcok körülbelül két napig változatlan hevességgel folytak. Az április 22-re virradó éjszakán a lövész- és harckocsicsapatok rohammal elfoglalták Opava várost, Csehszlovákia fontos ipari központját és a Moravská Ostrava előtt egy erős támpontot. A nap végére pedig a határerődítmények egész övezetét törték át teljesen. Elsőnek a 28. lövészhadtest – parancsnoka M. I. Ozimin altábornagy – 100. és 246. lövészhadosztályai, valamint a 31. harckocsihadtest dandárai törtek be a városba.

Az ellenséggel vívott csatákban a harcosok és a parancsnokok merészen harcoltak. P. M. Harcsenko százados rohamcsoportja a tüzérségi előkészítés idején rejtett menetben megközelítette az egyik erődöt, amelyet többsoros drótakadály vett körül. Két utász, P. M. Kuska és J. Sz. Nyikulin harcos, eltávolította a drótakadályt. A lövészárkokban és lövészgödrökben levő hitleristákat harcosaink jól megszervezett rohammal semmisítették meg. Ezt követően az utászok 250 kilogramm robbanóanyagot helyeztek a fal alá. Amikor a robbanás füstje elosz-

lott és a harcosok körülvették az erődöt, a 30 katonából és tisztből álló legénység – egy részük a robbanás során megsemmisült – megadta magát.

J. P. Ponomarenko harcos, kommunista, a terep mélyedéseit kihasználva, észrevétlenül odakúszott egy másik ellenséges erődhöz, kézigránátokat hajított a lőrésbe és megsemmisítette az ellenséges legénységet, ezzel biztosítva alegységének további előnyomulását. B. M. Kiszeljov szakaszvezető, a 1085. lövészezred katonája, zsákmányolt páncélököllel gyújtott fel egy ellenséges páncélost s ezáltal meghiúsította a hitleristák ellenlökését.

Nagy segítséget nyújtottak a gyalogságnak a tüzérek, akik közvetlen irányzású tűzzel semmisitették meg és rombolták szét az ellenséges tűzfészkeket. Opava megközelítő útjain a 18. önálló páncéltörő tüzérdandár egyik ütege, amelynek parancsnoka V. Sz. Priputnyev gárdaszázados volt, azt a feladatot kapta, hogy közvetlen irányzású tűzzel hallgattassa el az ellenséges tűzfészkeket. A tüzelőállás váltása közben az élen haladó vontató vezetője életét vesztette, s a jármű elakadt az aknamezőn keresztül vezető szűk folyosón. Akkor az ütegparancsnok ült a kormányhoz. Az előretörés után a lövegek új tüzelőállásokban bontakoztak szét és tüzet nyitottak. A lövészalegységek előtt megtisztították az utat.

Az Oldřišovhoz vezető megközelítő utakon a tüzelőállások soron következő váltása közben egy ellenséges lövedék telibetalálta és szétzúzta a Priputnyev gárdaszázados vezette vontatót. A tiszt a fején sebesült meg, de nem hagyta ott a harcteret. Sebét gyorsan bekötözte, s tovább irányította az üteget. Amikor pedig a helyzet megkövetelte, a gárdaszázados a lövegtávcső mellé állt, és személyesen lőtt ki három ellenséges páncélost s több mint tíz hitlerista tűzfészket hallgattatott el, semmisített meg. Priputnyev gárdaszázadost az e harcokban tanúsított bátorságáért és hősiességéért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

Hatékony harctevékenységet fejtettek ki a 8. légi hadsereg repülői. 2589 harci felszállást hajtottak végre. A szovjet pilóták az ellenség 34 repülőgépét lőtték le és nagy mennyiségű haditechnikai eszközt és lőszert semmisítetttek meg.

Egy nyolc „Iljusin"-ból álló kötelék, N. F. Sztojakin főhadnagy vezetésével, pontosan rárepült a célra és jól célzott tűzzel árasztotta el. Hamarosan 18 ellenséges vadászgép rontott rá az „Iljusin"-okra. A parancsnok utasítására a csatarepülőgépek körbe fejlődtek és felvették az egyenlőtlen harcot. A repülők egymást kölcsönösen segítve, az ellenség valamennyi támadását sikeresen elhárították. A harc eredményeként 4 ellenséges repülőgépet semmisítettek meg. Ezeket I. I. Filippenko alhadnagy és N. J. Zajcev főhadnagy – mindkettő pilóta és párttag –, O. J. Jermakov lövész, párttagjelölt és P. I. Kozsevnyikov lövész, komszomolista lőtte le. Az utóbbi két repülő megsebesült a harcban, de folytatta a küzdelmet, míg csak vadászgépeink oda nem értek. A repülők bátorsága és mesteri harci tudása következtében valamennyi gép szerencsésen visszatért a repülőtérre.

Ezekben a harcokban egész alegységek, egységek, magasabbegységek küzdöttek önfeláldozó bátorsággal. Opava város elfoglalásakor a német csapatokkal vívott harcok során a parancsnokság által kitűzött harcfeladatok mintaszerű teljesítéséért és az eközben tanúsított vitézségért és bátorságért 53 magasabbegységet és egységet tüntettek ki a Szovjetunió érdemrendjeivel.

A város elfoglalásakor a csapatok hozzáértő irányításáért P. A. Kurocskin vezérezredes, a 60. hadsereg parancsnoka, a Szovjetunió Hőse címet érdemelte ki.

A 60. hadsereg balszárny-csapatai, miután Opava körzetében és a várostól délre levő, megerődítettt határ menti övezetben megsemmisítették az ellenséges csapatokat, Olomouc általános irányban továbbfejlesztették a támadást. Eközben a hadsereg jobb szárnyán heves harcok folytak. Az ellenség, amely szilárdan tartotta az Opava nyugati partján levő tartós védelmi berendezéseket, megakadályozta a 106. lövészhadtest csapatainak előnyomulását.

Az Opava körzetében levő ellenséges csapatokat a 60. hadsereg erői a 38. hadsereggel szoros együttműködésben zúzták szét. Ez utóbbinak a hadműveleti terv szerint, a Sudice–Kranowitz 6,5 kilométeres szakaszon, a 11. és a 101. lövészhadtestek erőivel kellett áttörni az ellenség védelmét.

Április 15-én, 35 perces tüzérségi előkészítés után, a 38. hadsereg első lépcsőjének hadosztályai támadásba mentek át. Az első napon a hadsereg csapatai mintegy 7 kilométeres mélységben törték át az ellenség védelmét és 13 települést foglaltak el. A következő napokban a támadás üteme kissé meglassult és nem haladta meg a napi 4 kilométert. Annak ellenére, hogy az ellenség a védelmi rendszerében tartós vasbeton berendezéseket is felhasznált, a 38. és a 60. hadsereg csapatai mégis elérték az Opava folyót és erőszakkal átkeltek rajta. Elsőnek az I. F. Homics ezredes parancsnoksága alatt álló 271. lövészhadosztály csapatai keltek át a folyón, Opavától keletre.

Idézzünk néhány jellemző epizódot a 38. hadsereg csapatainak harctevékenységéből.

V. G. Szorokin gárdaszázados lövészzászlóalja, amely a Kranowitz–Chuchelná irányban támadott, az ellenség két első lövészárkának áttörése után április 15-én 10 órára kijutott a 293-as magaslat-Chucchelná vasútállomás terepszakaszra, s itt erős ellenséges tűzbe ütközött a Chuchelnától délre levő erdő északnyugati szélén. A zászlóalj támadási szakaszán körülbelül nyolc ellenséges tűzfészket vettek észre, amelyeket az erdőszélen építettek ki. A zászlóalj további feladata az volt, hogy kijusson a chuchelnai erdő széle–Heneberky terepszakaszra.

A zászlóaljparancsnok a helyzet értékelése után úgy határozott, hogy megkerülő manővert hajt végre és a Chuchelná–Bolatice országúttól nyugatra mér csapást.

A megkerülő manőver leplezésére és az ellenség figyelmének elterelésére a zászlóaljparancsnok egy megerősített lövészszakaszt az erdő északi széle előtt hagyott. A zászlóalj erőinek zöme a 293-as magaslattól délre benyomult az erdőbe, ahol hat – ugyanebben az irányban támadó – harckocsinkkal találkozott. A zászlóaljparancsnok megtárgyalta a helyzetet a harckocsizókkal és az egyik lövészszázadot a harckocsikra ültette és a Heneberkytől északnyugatra levő erdő déli szélére vezető útra irányította őket. A harckocsik nyomában haladt a zászlóalj erőinek zöme. Az ellenség nem számított harckocsijaink és gyalogságunk gyors megjelenésére, és ezért eleinte nem tudott jelentős ellenállást kifejteni. 12 órára a zászlóalj elfoglalta Heneberky északi részét. Menetből azonban nem sikerült teljesen felszabadítani ezt a települést. Az ellenség szívós ellenállása

következtében a harc másnapig elhúzódott. Ekkor a zászlóalj a keletre levő erdő nyugati szélén haladva, megkerülte Heneberkyt, és április 16-án 18 órakor, északról és keletről egyidőben mért csapással elfoglalta azt.

A Strahovice elleni április 15-i támadásnál L. M. Rasztvorov főhadnagy, a 285. lövészezred 2. századának parancsnoka, századának harcrendjét vonalban építette fel s egy rajt tartalékban hagyott. A század ilyen alakzatban folytatta a támadást a Kranowitztől délnyugatra levő téglagyártól egészen az ellenség második futóárkának elfoglalásáig. Amikor Strahovice elé értek, a századparancsnok átszervezte századának harcrendjét – ékkel hátra. Ezt a hitleristák ellenállásának megerősödése tette szükségessé. A századparancsnok úgy döntött, hogy nem intéz arctámadást a település ellen észak felől, hanem nyugatról és keletről megkerüli. Két szakasz nyugatról, egy pedig keletről indult Strahovice bekerítésére. Az ellenség, miközben visszavonult a harmadik lövészárokba, figyelmét teljesen a nyugatról megkerülő két szakaszra összpontosította. Eközben a települést keletről megkerülő szakasz támadást intézett a hitleristák szárnya ellen. Ezzel arra késztette őket, hogy déli irányban, az erdő felé vonuljanak vissza. Rasztvorov főhadnagy százada, miután kb. egy hitlerista szakaszt megsemmisített, szinte veszteség nélkül foglalta el Strahovicét.

Csapataink az Opava folyó mentén kifejtett merész és kezdeményező szellemű harctevékenységére szemléltető például szolgálhat a következő jellemző harci epizód.

A 183. lövészhadosztály egységei, déli irányban támadva, április 18-án Dolní Benešov körzetében az Opava folyóhoz értek. Itt a folyó déli partja mentén húzódó, előre berendezett terepszakaszon az ellenség szervezett ellenállásába ütköztek. Az ellenséges védelem rendszeréhez soklőrésű erődökkel, géppuskaállásokkal, lövészgödrökkel és drótakadályokkal ellátott, összefüggő futóárokrendszer tartozott. A kiserődök térségében tüzérség, páncélosok és rohamlövegek tüzének fedezete alatt körülbelül egy gyalogoszászlóalj védekezett.

M. K. Dubnyik százados, zászlóaljparancsnok elé azt a feladatot tűzték, hogy a 225-ös magaslat térségében erőszakolja ki az átkelést az Opava folyón, semmisítse meg az erődök legénységét, és azután Chabičov felé támadjon. A zászlóaljparancsnok úgy döntött, hogy éjszaka hajt végre erőszakos átkelést a folyón és váratlanul, tűzcsapás nélkül rohamozza meg az ellenséget.

A sötétedés beálltakor a zászlóalj az Opava folyótól 200–300 méterrel északra, a Dolní Benešovtól délre levő körzetben összpontosult. A zászlóalj parancsnoka felderítést végeztetett, s ennek eredményeként megállapították azokat a szakaszokat, ahol át lehet gázolni a folyón. Utászcsoportokat jelöltek ki, hogy azok átjárókat nyissanak a folyó déli partján levő drótakadályokon.

Az ellenség, amely ezen a szakaszon nyilván nem számított éjszakai támadásra, még az este elvonta páncélosait és rohamlövegeit. Éjszaka csak az ügyeletes géppuskások maradtak az erődök körül levő futóárkokban.

Dudnyik százados vonal harcrendbe állította a zászlóaljat, az állványos géppuskákat a századok közti hézagokban helyezte el. A zászlóalj megkezdte az előkészületeket a folyón való erőszakos átkeléshez.

Egy órával az utászok munkájának megkezdése után a századok kijelölt összekötői jelentették, hogy az átjárók elkészültek. A zászlóalj nesztelenül leereszkedett a folyóhoz és megkezdte az átkelést. Az ellenség csak akkor fedezte fel ezt, amikor az átkelés már a vége felé járt – géppuska- és géppisztolytüzet nyitott. A zászlóalj állványos géppuskái tűzpárbajra keltek az ellenség tűzfészkeivel. Eközben a gyalogság, miután leküzdötte a drótakadályokat, rohamra lendült, betört a lövészárkokba és azokon keresztül eljutott a kiserődökig. A szovjet katonák váratlan, elszánt harctevékenysége pánikot keltett az ellenség soraiban. A hitleristák rendezetlen visszavonulásba fogtak. A zászlóalj teljesen végrehajtotta a feladatát, s mintegy 60 ellenséges katonát és tisztet semmisített meg.

Április 19-én estére a 38. hadsereg csapatai 10 kilométerre szélesítették ki az Opava déli partján levő hídfőt. A támadás folytatódott. A következő napokban még egy előre berendezett terepszakaszon, a Vřesina–Hať–Zabelkau vonalon törték meg az ellenség ellenállását, s a csapatok a Kozmice–Šilheřovice–Bohumín külső védőgyűrűhöz értek, amely Moravská Ostravát közvetlenül fedezte északról.

A 60. és a 38. hadsereggel együtt az 1. gárdahadsereg is támadásba ment át. Április 15-én 10 órakor csapásmérő csoportosítása 40 perces tüzérségi előkészítés után a Gorzyce és Łaziska vasútállomások közti 5 kilométeres szakaszon rohamot intézett az ellenség ellen. Véres harcok bontakoztak ki.

Az első napon a hadsereg csapásmérő csoportosítása betört az ellenség védelmébe, de csak 2–4 kilométerre tudott előnyomulni, miközben kilenc elkeseredett ellenlökést vert vissza. A harctevékenység éjszaka is folytatódott. A következő napon, 20 perces tűzcsapás után, a csapatok újra megrohamozták az ellenséget. De az, a 16. páncéloshadosztály csapatainak átdobásával továbbra is szívós ellenállást fejtett ki.

Csak a támadás negyedik napjának végére vetettük vissza teljesen az ellenséget az Odera és az Olše mögé. A 95. lövészhadtest elfoglalta Kamień és Odra településeket, a 107. lövészhadtest Olza nagyközséget, a 3. hegyilövész-hadtest pedig Uchylsko falut.

Tekintettel arra, hogy északon a 38. hadsereg csapatai kierőszakolták az átkelést az Oderán, a 95. lövészhadtestet ennek sávjába csoportosították át. Tworkau körzetében a hadtest hadosztályai átkeltek az Oderán és csapást mértek a folyó nyugati partja mentén. Ezalatt a 107. lövészhadtest az Odra és Olza településtől nyugatra levő szakaszon fejlesztette ki a folyón való erőszakos átkelést.

Meg kell jegyezni, hogy az ellenállás megszervezésére az ellenség felhasználta a védőgátat, amelyben teljesen kiépített futóárok húzódott. Innen az előtte levő terepet jól el lehetett árasztani géppuskatűzzel. A gáton ásott futóárokban elhelyezett géppuskák elhallgattatása és megsemmisítése pedig igen nehéz volt. Ha közvetlen irányzású lövegekből tüzeltek, a lövedék a gátba talált vagy átrepült fölötte s nem okozott különösebb kárt. A hadsereg csapatainak csak az április 20-ra virradó éjszakán sikerült kierőszakolniuk az átkelést a folyón.

Az Oderán való átkelést a 167. lövészhadosztály a szétrombolt vasúti hídon

hajtotta végre. A fasiszták, visszavonulásukkor felrobbantották a hidat, de mivel az Odera ezen a helyen sekély volt, a híd íve a víz fölött maradt. Április 19-én az ellenség, amely itt védőállást foglalt el, még mindig szívós ellenállást tanúsított. Estére azonban a hitleristák már nem tudtak ellenállni rohamainknak és megkezdték a visszavonulást. Ezt észrevéve Sz. P. Orlov gárdaszázados, a 615. lövészezred 1. zászlóaljának parancsnoka és M. N. Hropov gárdaszázados, ugyanazon ezred 3. zászlóaljának parancsnoka azonnal talpra állította alegységeit és a visszavonuló ellenség után sietett. A szétrombolt vasúti hídon elsőnek I. A. Szimakov főhadnagy százada kelt át. Utána P. I. Gorodnyicsev és A. Sz. Szubbotyin főhadnagyok századai nyomultak előre. Reggelre az 520. lövészezred – parancsnoka V. I. Szigyelnyikov gárdaőrnagy – 2. zászlóalja is átkelt az Odera bal partjára. Északabbra – Sz. M. Csernij ezredes parancsnoksága alatt – a 2. gárda-légideszanthadosztály kelt át a folyón, délre pedig a 237. lövészhadosztály, amelynek parancsnoka M. G. Tyetyenko ezredes volt.

Az Odera nyugati partján fontos hídfőt foglaltunk el. Ennek megtartásáért és kibővítéséért bontakoztak ki a szívós harcok.

Az Odera megközelítő útjain és a folyón túl levő hídfőállásban sok katona és tiszt küzdött igen bátran. A 237. lövészhadosztálynál szájról szájra járt M. A. Szamogyelkin főhadnagy, századparancsnok neve. Párttag volt, erős akaratú és bátor parancsnok. Több ízben nyílt alkalma arra, hogy személyes példájával lelkesítse rohamra a harcosokat. A század többször is sikeresen visszaverte a fölényben levő ellenséges erők rohamait, elsőnek tört be az ellenség futóárkaiba. A folyóhoz vezető megközelítő utakért vívott harcokban a tiszt személyesen több fasisztát semmisített meg.

Az Oderán túli ellentámadások visszaverése során kitüntette magát Ivan Scserba géppuskás, aki jól célzott tüzével meghiúsította a támadó alegységünk szárnya ellen indított váratlan ellentámadást. Matrunyis, a 615. lövészezred 9. századának egészségügyi katonája, erős tűz közepette 10 sebesültet vitt el a harctérről. Amikor észrevette, hogy a géppuskás megsebesült, bekötözte, maga hasalt oda a géppuska mögé és biztosította századának előnyomulását. Ebben a harcban rátermetten küzdött Vaszilij Kapnyenko szakaszvezető. Sebesülése ellenére, a csatatéren felszedett német géppuska tüzével több mint 30 hitleristát semmisített meg, éppen azokat, akik az egyik alegységünket próbálták hátulról megkerülni.

Eközben a 67. lövészhadtest magasabbegységei támadásba mentek át, azzal a céllal, hogy birtokukba vegyék Fryštát települést. Ez a helység fontos közúti csomópont és jól megerődített ellenállási gócpont volt, amely Moravská Ostravát fedezte. A bal oldali szomszéd, a 127. könnyű hegyilövész-hadtest, Łączka és Gordziszów irányába támadott.

Április 22-én a Darkovice–Červin tanyacsoport szakaszon a hadsereg csapatai az ellenség jelentősen megerődített védelmébe ütköztek. A felderítés megállapította, hogy ezen a terepszakaszon a 154. gyalogoshadosztály csapatai védekeznek. A legelkeseredett harcok azonban Kopýtov körzetében, az Olše folyó túlsó

oldalán levő hídfőállásért bontakoztak ki. Itt a 3. hegyilövész-hadtest hadosztályai küzdöttek.

A hadtest azt a feladatot kapta, hogy Czyzowice térségében törje át az ellenséges védelmet, és Orlová irányában fejlesszen ki támadást. A hadtest parancsnoka úgy határozott, hogy az első lépcső hadosztályaival főcsapást mér a Gorzyce–Gorzyczki irányban, megsemmisíti az Olše folyó északi partján levő ellenséges csapatokat és elfoglalja Německé Lutyně körzetét.

A hadtest előtt az ellenség 75. gyalogoshadosztálya, 168 tartalék zászlóalja, 202. őrzászlóalja, a 68. gyalogoshadosztály 188. gyalogezredének századai, a 735. gyalogosezred két zászlóalja és a 715. gyalogoshadosztály 725. gyalogosezredének egy zászlóalja védekezett. Ezen a szakaszon a hitleristák tartaléka a 715. őrzászlóalj volt, valamint a 16. páncéloshadosztály 16. utász-zászlóaljának két százada.[193]

Az első védőállás teljesen kiépített lövészárkokból, aknamezőkből és drótakadályokból állt. A védelem rendkívül erős tűzrendszerre támaszkodott. A hadtest támadási körzetében a terep tág dombos fennsík volt, amely az Olše folyó felé lejtett. Az uralgó magaslatok az ellenség kezében voltak, s ez biztosította számára a harctér áttekintését.

Az ellenség tűzrendszerének feltárására rendkívüli intézkedéseket tettek. A hadtest parancsnoksága sürgősen különleges tiszti felderítőcsoportokat alakított, amelyeknek az volt a feladata, hogy pontosan megállapítsák az ellenfél peremvonalát, tűzrendszerét és csoportosításának erejét. Ezek a rendszabályok teljes mértékben beváltak. A támadás kezdetére sikerült pontosan megállapítani az ellenség védelmének peremvonalát, csoportosításának erejét és tűzrendszerét.

A hadtest egylépcsősen építette fel harcrendjét. A hadosztályok első lépcsőjében hat hegyilövészezred volt, második lépcsőjükben pedig egy-egy ezred.

Április 18–19-én a 3. hegyilövész-hadtest csapatai továbbra is heves harcokat vívtak, és április 19-én estefelé kijutottak az Olše folyó északi partjára. Április 20-án kierőszakolták az átkelést a folyón. Szívós harcok kezdődtek a bal parton elfoglalt hídfő kiszélesítéséért. A hadtest módszeresen szélesítette a hídfőállást s április 22-én elfoglalta Kopytov nagyközséget.

Az 1. gárdahadsereg csapatai a legnagyobb sikert jobb szárnyukon érték el. A csapásmérő csoportosítás észak felől mindjobban megközelítette Moravská Ostravát. Ez arra késztette az ellenséges parancsnokságot, hogy ezen a szakaszon megerősítse védelmét. Ideig-óráig erőegyensúly alakult ki, s a hadsereg csapatainak támadása megtorpant. A hadseregparancsnok átcsoportosította a csapatokat.

Április 20–23 között a 4. Ukrán Front csapatai folytatták harctevékenységüket, hogy áttörjék az Opava, Odera és Olše folyók mentén a volt német-lengyel határon kiépített megerődített védősávot. A támadás üteme napi 1–2 kilométer volt. Az erődökért, föld-fa erődökért és a házakban létesített, megerődített támpontokért rendkívül elkeseredett harcok folytak. Az ellenség harckocsikkal és

193 Архив МО СССР, Ф. 811, оп. 7980, д. 81, л. 8.

rohamlövegekkel szüntelenül újabb tartalékokat vetett be, mindenképp fel akarta tartóztatni csapataink támadását.

Április 21-én az 1. gárdahadsereg jobbszárny-csapatai a 38. hadsereg alakulataival együtt, elkeseredett harcokban megtörték az ellenség ellenállását a Vřesina–Hať–Zabelkau előre berendezett terepszakaszon, kijutottak a Moravská Ostrava–Kozmice–Šilheřovice–Bohumín jelentősen megerődített külső védelmi gyűrűhöz, és Moravská Ostrava megközelítő útjain bocsátkoztak harcba.

A 18. hadsereg ezekben a napokban folytatta a támadó harcokat Žilina irányában, és az ellenség szívós tűzellenállását leküzdve, ellenlökéseit visszaverve, napi 3 kilométert nyomult előre és számos települést foglalt el.

Április 24-én a frontparancsnok a Moravská Ostrava-i ellenséges csoportosítás minél gyorsabb szétzúzása és a város elfoglalása céljából úgy határozott, hogy a 60., a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg csapásmérő csoportosításainak keskeny szakaszon intézett támadásával szét kell tagolni a német csapatokat és részenként kell megsemmisíteni őket.

A fronttörzs április 24-i hadműveleti direktívájának megfelelően, a következő feladatokat tűzték a hadseregek elé. A 60. hadsereg – erői egy részével nyugat és délnyugat felől fedezve magát a Branka–Podvihov frontszakaszról déli irányban mérje a főcsapást, és április 27-re jusson ki a Vítkov–Bílovec terepszakaszra, azután nyomuljon előre Olomouc felé. A 38. hadsereg feladata az volt, hogy a Hájtól délre–Dobroslavice szakaszon a főcsapást a Dolní Lhota–Klimkovice irányba mérje, azzal a közelebbi feladattal, hogy a 60. hadsereggel együttműködve, szétzúzza a szembenálló ellenséget és április 27-én kijusson a Bílovec–Klimkovice–Svinov terepszakaszra; később pedig az 1. gárdahadsereggel összehangoltan, foglalja el Moravská Ostravát. Az 1. gárdahadsereg azt a feladatot kapta, hogy a főcsapást a jobb szárnyra, a Darkovice-Šilheřovicétől északra levő liget (kizárva) szakaszra helyezze át, és a Rovniny–Lhotka általános irányban támadva, foglalja el Hlučínt, a Děhylov–Koblov szakaszon jusson ki az Opava és az Odera folyó terepszakaszára s azután, a 38. hadsereggel együttműködve, vegye birtokba Moravská Ostravát.[194]

Elérkezett a Moravská Ostraváért vívott csata döntő szakasza. Április 26-án Klement Gottwald, Zdeněk Fierlinger és Ludvik Svoboda, a Csehszlovák Köztársaság kormányának tagjai, a 4. Ukrán Front parancsnoki harcálláspontjára érkeztek. Figyelemmel kísérték a hadműveletek alakulását, nagyra értékelték a parancsnokok hadművészetét és a szovjet harcosok mesteri harci tudását.

Eközben tovább folyt a front csapatainak támadása. A szovjet harcosok a gyalogság többszöri rohama eredményeként, amelyet a tüzérség tüze és a légierő összpontosított csapásai támogattak, megtörték az ellenség szívós ellenállását. A 60. hadsereg harcba vetette a front tartalékából a hadsereg állományába átadott 3. hegyilövész-hadtestet s csapást fejlesztett ki Bílovec felé. Ennek során naponta 3–6 kilométert nyomult előre. A 38. hadsereg balszárny-hadtestei, az

194 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1213, лл. 59—60.

elkeseredett ellenlökéseket visszaverve, Moravská Ostrava nyugati széle felé közeledtek.

Az 1. gárdahadsereg csapatai közül a 107. lövészhadtestnek kellett az ellenség védelmét áttörnie a főirányban. A hadtest parancsnoka, D. V. Gorgyejev altábornagy, mindhárom hadosztályt az első lépcsőbe helyezte. Az első lépcső ezredeinek rohama tízperces tűzcsapás után kezdődött. A hadtest harctevékenységét bal felől az I. J. Vasziljev ezredes parancsnoksága alatt álló 351. lövészhadosztály Šilheřovice irányában indított támadása biztosította. A hadsereg többi szakaszán önálló osztagok folytattak aktív harctevékenységet az ellenség lekötése céljából.

A 107. lövészhadtest magasabbegységei, a szívós ellenállást leküzdve, az első napon elfoglalták Darkovicét és megközelítették az ellenséges védelem fővédőövét.

Ezen a napon szívós harc lángolt fel a Darkovicétől 1,5 kilométerre délkeletre levő útkereszteződésnél. Az ellenség egy gyalogosezrednyi erővel, páncélozott szállító harcjárművek támogatásával, ellenlökést hajtott végre a 167. lövészhadosztály alegységei ellen, azzal a céllal, hogy helyreállítsa a korábbi helyzetet. Az ellenlökést visszavertük. Eközben 32 hitlerista esett fogságba, köztük a 331. gyalogoshadosztály 760. ezredének zászlóaljparancsnoka.

A fasiszták harctevékenységére jellemző volt, hogy a településekből távozva, kis géppisztolyos csoportokat hagytak a házak pincéiben, padlásain stb. Éjszaka a géppisztolyosok erős géppuska- és géppisztolytüzet nyitottak, rakétákkal világították meg a terepet: pánikot és a bekerítés látszatát igyekeztek kelteni. Harcosaink azonban gyorsan megtanulták, miként lehet semlegesíteni ezeket a csoportokat.

Április 28-án reggel kibontakoztak a fővédőöv áttörésére irányuló döntő harcok. A 107. hadtest hadosztályai körülzárták és megsemmisítették az ellenség tábori és tartós védelmi berendezéseit, s így ezt a védelmi sávját is áttörték. Napközben a hadtest csapatai 24 nehéz és közepes erődöt, valamint 10 páncélkupolát foglaltak el. A 161. hadosztály – parancsnoka N. A. Gersevics ezredes – és a 113. hadseregtartalék lövészezred tanzászlóalja betört az Opava folyó mellett fekvő Hlučín nagyközség közúti csomópontba és azt elfoglalta. Sikeres harcok folytak a következő napon is. Ennek során elfoglalták Rovninyt, Vrablovecet és több más – Moravská Ostrava megközelítő útjait északnyugatról fedező – települést.

Az április 30-ra virradó éjszakán a hadseregtörzs kitűzte a csapatok számára a Moravská Ostrava megrohamozásával összefüggő feladatokat.

„1. A 127. könnyű hegyilövész-hadtest április 30-án reggel folytassa a támadást, azzal a közelebbi feladattal, hogy elfoglalja Lhotkát és kijusson az Oderához. Azután erőszakolja ki az átkelést az Oderán és északnyugatról ostromolja meg Moravská Ostravát. Feladata, hogy IV. 30. végére foglalja el a város nyugati részét, a vasútvonalig.

2. A 107. lövészhadtest IV. 30-án reggel indítson támadást a Petřkovice–Přívoz–Moravská Ostrava északi széle irányában. A közelebbi feladat: kijutni

az Oderához, és Přívoz körzetében kierőszakolni az átkelést a folyón. Azután északról rohamozza meg Moravská Ostravát, azzal a feladattal, hogy elfoglalja a város Zarubeknél az Ostravice folyón át vezető vasúti hídig terjedő részét.

3. Készenlét a támadáshoz: 1945. IV. 30. 9.00 óra.[195]

A 127. könnyű hegyilövész-hadtest megerősítésére a hadseregparancsnok a 95. lövészhadtest 2. gárda-légideszanthadosztályát annak hadműveleti alárendeltségébe adta át.

Meg kell jegyezni, hogy az ellenség április 27–29. között még mindig folytatta a Moravská Ostravát védelmező csoportosításának erősítését. Ide vontak össze néhány különleges alegységet, átcsoportosították a csapatokat. A 97. hegyivadász-hadosztályt Hrabyne körzetéből átdobták a védelem Petrovice körzetében levő szakaszára. A 58. gyalogos- és a 19. páncéloshadosztálynak az előző harcokban szétvert csapatait a 371. és a 78. gyalogoshadosztály egységeivel váltották fel. Žilina körzetéből Moravská Ostrava környékére érkezett a 304. gyalogoshadosztály erőinek egy része.

Április 30-án a front csapatai, a támadást továbbfejlesztve, 148 települést szabadítottak fel, köztük több várost. A 60. hadsereg balszárny-magasabbegységei elfoglalták Altstettet és Belovecet. A 38. hadsereg 101. lövészhadteste kijutott Moravská Ostrava délnyugati szélére s elfoglalta Vitkovice előváros. A 38. hadsereg harcosaival vállvetve rohamozták meg a várost az 1. csehszlovák harckocsidandár katonái és tisztjei.

Ebben az időben az 1. gárdahadsereg két hadteste nyugatról és északnyugatról vonult be Moravská Ostravába. A 127. könnyű hegyilövész-hadtest a 2. gárda-légideszanthadosztállyal együtt, amely nyugatról mért csapást, birtokba vette Bobrovnikyt és Lehotkát, kierőszakolta az átkelést az Oderán és felszabadította Mariánské Hory előváros. Délre a hadtest felszabadította Moravská Ostrava központi részét, kijutott az Ostravice folyóhoz és hozzáfogott az átkelés kierőszakolásához. Sz. M. Csornij ezredes hadosztályának deszantkatonái, miután Vitkovice északi részét megtisztították az ellenségtől, szintén hozzáláttak az Ostravicén való átkelés kierőszakolásához. A 107. hadtest, miután északnyugatról csapást mért, másodszor is áttört az Oderán, ez alkalommal az ellenkező irányban, elfoglalta Přívoz előváros és Moravská Ostrava északi részét. Magasabbegységei erőszakkal átkeltek az Ostravice folyón, majd a 127. könnyű hegyilövész-hadtest csapataival együtt befejezték a város keleti részének, Slezská Ostravának felszabadítását.

Ezen a napon a 18. hadsereg hadműveletei is igen sikeresek voltak. Az ellenség, a Kis-Fátra hegylánc terepviszonyait felhasználva, szívósan védelmezte a Žilina fontos közúti csomóponthoz keletről vezető megközelítő útvonalakat. A hitleristák felrobbantották az utakat és a hidakat s így minden odavezető útvonalat elzártak. Azonkívül, a külvárosban húzódó védőgyűrű futóárkokból, föld-fa erődökből, drótakadályokból, aknamezőkből állt, a harckocsiveszélyes irá-

195 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 646, л. 96.

nyokban pedig harckocsiárkok és -falak is voltak. Žilina elfoglalására a parancsnokság a mélységi bekerítés módszere mellett döntött.

Kiváló rátermettségről tettek tanúságot a hadsereg műszaki csapatainak katonái – parancsnokuk J. M. Zsurin ezredes volt – és az 1. csehszlovák hadtest utászai, akik biztosították a csapatok számára a nehezen járható hegyi terep leküzdését. A 188. lövészhadosztály és a 3. csehszlovák gyalogosdandár harcosai, a hó borította magashegyi szakaszon előnyomulva, számos uralgó magaslatot szálltak meg és délről jutottak ki a városhoz. A lendületes roham eredményeként Žilina április 30-án felszabadult. A hadsereg csapatai, a támadást továbbfejlesztve, még aznap felszabadították Kyšucké Nové Mestót, a következő napon pedig Čadcát.

M. I. Koldubov vezérőrnagy, a 128. gárda-hegyilövészhadosztály parancsnoka, G. K. Bagjan alezredes, a 30. lövészhadosztály 71. lövészezredének parancsnoka, N. I. Szidorov őrnagy, a 93. gárda-tüzérhadosztály törzsfőnöke, V. M. Bezgoloszov törzsőrmester, a 183. lövészhadosztály mesterlövésze, A. J. Jakovlev főhadnagy, a 227. csatarepülő-hadosztály pilótája és mások, a Moravská Ostraváért vívott harcokban tanúsított kiváló helytállásért a Szovjetunió Hőse magas címet érdemelték ki.

A Moravská Ostrava és Žilina felszabadításáért vívott harcokban az 1. csehszlovák hadtesten és az 1. csehszlovák harckocsidandáron kívül az 1. csehszlovák vegyes repülőhadosztály pilótái is részt vettek. Kiválóan teljesítette harcfeladatát több IL–2-es repülőgép személyzete: František Majchrák, Žilina szlovák városból származó pilóta és Szerafim Ponomarjov, a rjazanyi területen levő Melehovo orosz faluból való lövész, Ján Božik breznói pilóta és Valerij Dorofejev lövész, az ivanovói terület Glinyiscse nevű falujának szülötte.

A Moravská Ostraváért folyó harcokban rátermetten küzdöttek a 8. légi hadsereg magasabbegységei és alakulatai. Csapásokat mértek az ellenség csapataira, tűzeszközeikre és visszavonuló oszlopaira, szétrombolták ellenállási támpontjait. A vadászrepülők fedezték a földi csapatok támadását, felderítették az ellenség védelmét. Csupán április 30-án 928 felszállást hajtottak végre.

A szovjet csapatok támadását jelentősen segítették a csehszlovák hazafiak. Mivel jól ismerték a terepet, nappal és éjjel az egyedül előttük ismert ösvényeken az ellenség hátába vezették csapatainkat, s ez gyakran döntő jelentőségű volt az illető településért vagy védelmi objektumért vívott harcban.

Az Ostravice folyó egy hídját a Moravská Ostraváért vívott harcok idején az ellenség alaknázta. Miloš Sykora és Olsa cseh fiatalemberek önként vállalták, hogy megsemmisítik a gyújtózsinórt. Teljesítették a feladatot, de az ellenség golyóitól életüket vesztették. A hitleristák felgyújtották azt a T–34-es harckocsit is, amelynek a fiatal hazafiak utat akartak nyitni a túlsó partra. Ezt a harckocsit később, mint a két nép harci barátságának jelképét, a város egyik terén emelt talapzaton helyezték el. Az ifjú hősök által megmentett híd pedig ma az ő nevüket viseli.

A felszabadított Moravská Ostrava örömmel fogadta a szovjet katonákat. Akik részt vettek azokban az eseményekben, örökre emlékezetükben őrzik a nép

ujjongó örömének képeit. A város utcáit ünneplőbe öltözött tömegek lepték el. Mindenütt üdvözlő és köszöntő szavak hallatszotak a felszabadító Vörös Hadseregről. A szovjet katonák és tisztek harci fáradalmaiért, a fasizmus ellen vívott harc sok-sok súlyos megpróbáltatásáért a testvérnép öröme volt a legszebb jutalom.

A 4. Ukrán Front hadműveleteit nagyra értékelte a legfelsőbb főparancsnok parancsa, amelyben ez állt:

„A 4. Ukrán Front csapatai ma, április 30-án, rohammal elfoglalták Moravská Ostrava várost – Csehszlovákia fontos ipari központját és a németek védelmének hatalmas támpontját.

A front csapatai ezzel egyidejűleg elfoglalták Žilina várost – a Nyugati-Kárpátok övezetében levő fontos közúti csomópontot.

A Moravská Ostrava és Žilina városok elfoglalásáért vívott harcokban kitüntették magukat Moszkalenko vezérezredes, Grecsko vezérezredes, Kurocskin vezérezredes, Gasztyilovics altábornagy, Batyunya altábornagy, Goncsarov vezérőrnagy, Brilev vezérőrnagy, Klapalek dandártábornok csehszlovák hadteste, Bondarev altábornagy, Busev vezérőrnagy, Zaporozscsenko altábornagy, Gorgyejev altábornagy, Vegyenyin vezérőrnagy, Tyertisnij vezérőrnagy, Ozimin altábornagy, Melnyikov vezérőrnagy, Szolovjov vezérőrnagy, Zsukov vezérőrnagy, Fagyejev vezérőrnagy, Medvegyev altábornagy, Vaszilevszkij vezérőrnagy, Kropotyin vezérőrnagy, Gregyinarenko ezredes, Vasziljev ezredes, Drjahlov ezredes, Ivanovszkij vezérőrnagy, Metalnyikov vezérőrnagy, Boriszov vezérőrnagy, Zubov vezérőrnagy, Kazarinov ezredes, Csernij ezredes, Mitojan ezredes, Kupcov ezredes, Kaverin ezredes, Bezsko vezérőrnagy, Jankovszkij vezérőrnagy, Homics ezredes, Gersevics ezredes, Grecskoszij ezredes, Grincsenko vezérőrnagy, Kolduba vezérőrnagy, Liszinov vezérőrnagy, Gladkov vezérőrnagy, Vinogradov ezredes, Ugrjumov ezredes, Vasziljev ezredes, Brozs ezredes, Selner ezredes, Markus ezredes csapatai; Kariofilli tüzér altábornagy, Szmirnov ezredes, Davidov ezredes, Kabatcsikov tüzér vezérőrnagy, Ivanov tüzér vezérőrnagy, Sevcsenko ezredes, Brozgol ezredes, Dzsincsaradze ezredes, Bolbat ezredes, Zsiburkusz tüzér vezérőrnagy, Rosszel ezredes, Mironov ezredes, Bocsek ezredes tüzérei; Remizov harckocsizó altábornagy, Pahomovo ezredes, Rajkin harckocsizó vezérőrnagy, Gajev ezredes, Janko őrnagy, Sznyetkov őrnagy harckocsizói; Zsdanov repülő altábornagy, Izotov repülő vezérőrnagy, Rubanov repülő vezérőrnagy, Golovnya vezérőrnagy, Kotyelnyikov repülő vezérőrnagy, Uhov repülő vezérőrnagy, Obuhov ezredes, Lakejev repülő vezérőrnagy, Csuk ezredes, Bugyin alezredes repülői; Kolesznyikov hadmérnök vezérőrnagy, Vologyin ezredes, Govorov hadmérnök vezérőrnagy, Kuznyecov műszaki vezérőrnagy, Zsurin ezredes, Kljucsnyikov ezredes, Popov alezredes utászai; Matvejev híradós altábornagy, Tarunyin ezredes, Beljancsik ezredes, Nyekraszov ezredes, Sztyepanyan ezredes híradói.

A győzelem megünneplésére a Moravská Ostrava és Žilina városok elfoglalá-

sáért vívott harcokban legjobban kitűnt magasabbegységeket és csapatokat érdemrendekkel való kitüntetésre kell felterjeszteni.

Ma, április 30-án, 23 órakor, hazánk fővárosa, Moszkva, a haza nevében kétszázhuszonnégy löveg húsz tüzérségi össztüzével köszönti a 4. Ukrán Front hős csapatait, köztük Klapélek dandártábornok csehszlovák hadtestét.

A kiváló hadműveletekért elismerésemet fejezem ki az Ön által vezetett csapatoknak, amelyek részt vettek a Moravská Ostrava és Žilina felszabadításáért folytatott harcokban.

Örök dicsőség a hazánk szabadságáért és függetlenségéért vívott harcokban elesett hősöknek!

Halál a német megszállókra!"

Moravská Ostrava elfoglalása után a 4. Ukrán Front csapatai folytatták a Moravská Ostrava-i iparvidék felszabadítását, és nyugati, illetve déli irányban fejlesztettek ki támadást.

Sajátos helyzet alakult ki az 1. gárdahadsereg támadási sávjában. Itt a frontvonal alakzata olyan különleges volt, hogy a csapatok egyidejűleg kényszerültek kelet, dél és nyugat felé támadni.

A hadsereg jobbszárny-magasabbegységei már május 2-án elvágták a karviná–těšíni ellenséges csoportosítás valamennyi nyugati visszavonulási útját. A német csapatok az erdőségeken keresztül dél felé igyekeztek, és továbbra is a halálraítéltek makacsságával küzdöttek.

A szovjet haderők csapásainak ereje azonban egyre növekedett. Az északkelet felől támadó 67. lövészhadtest fokozta a nyomást, és a jobb szárnyán elfoglalta Frystátot. 81. lövészhadosztálya, amelynek parancsnoka I. I. Matuszevics ezredes volt, egy északnyugat felől végrehajtott megkerülő manőverrel kijutott Těšínhez. Ugyanakkor délkeletről az M. G. Tyetyenko ezredes vezette 237. lövészhadosztály kerülte meg a várost, elfoglalta Trinecet és ezzel megteremtette a reális feltételeket az ellenség déli visszavonulási útvonalai elvágásához. A 127. könnyű hegyilövész-hadtest sikeres támadása és Frýdek fontos közúti csomópont elfoglalása is fenyegető volt az ellenség számára. A német csapatok kénytelenek voltak meggyorsítani a visszavonulásukat. A 81. lövészhadosztály birtokba vette Těšínt. Erre az időre az északról támadó 95. lövészhadtest birtokba vette Karvinát és a kőszénipar központját Orlovát.

Május 4-től kezdve az ellenség karviná–těšíni csoportosításának maradványai gyors ütemben vonultak vissza Hranicee, Olomouc és Prostějov felé.

Moravská Ostrava felszabadítása fordulópont volt a 4. Ukrán Front csapatai hadműveleteinek alakulásában. A német csapatok a Moravská-Ostrava-i tartósan megerődített körzet elvesztése után már sehol sem tudtak eléggé szilárd és ellenállóképes védelmet szervezni. A szovjet csapatok az egész fronton kibontakoztatták támadásukat. A 60. hadsereg Město Libavá és Šternberk felé fejlesztett ki támadást. A 38. hadsereg, amelynek fő csoportosítása a bal szárnyán volt, Fulnek irányában és azután Olomouc felé készült csapást mérni. Az 1. gárdahad-

sereg a Místek–Přibor irányban, a 18. hadsereg pedig a Velké Karlovice–Rožnov pod Radhoštěm általános irányban folytatta a támadást.

Az olomouci irányban tervezett csapáshoz a 60. és a 38. hadsereg közös szárnyain csapásmérő csoportosítást alakítottak.

Visszavonulása közben az ellenség felrobbantotta és szétrombolta az útjába eső hidakat, útszakaszokat és szívós utóvédharcokat vívott. A front csapatai megtörték az ellenség ellenállását és egyes irányokban napi 25 kilométert nyomultak előre. Így május 5-ig mintegy 700 települést szabadítottak fel és kijutottak a Šternberk–Fulnek–Místek–Frýdlant–Rožňov–Vsetín sávra.

A 4. Ukrán Front 57 napig tartó Moravská Ostrava-i hadműveletének a Németország számára gazdaságilag nagy jelentőségű Moravská Ostrava-i iparvidék elfoglalásával ért véget. Csapataink előtt megnyílt az út Csehszlovákia központi része felé.

A hadművelet során a 4. Ukrán Front csapatai 114 175 ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, 156 203-at foglyul ejtettek; 4007 löveget, 1570 aknavetőt, 1087 harckocsit és rohamlöveget, 737 repülőgépet pusztítottak el és zsákmányoltak.[196]

*

Mialatt Csehszlovákia északi részén a 4. Ukrán Front csapatai Moravská Ostraváért harcoltak, délen a 2. Ukrán Front a pozsony–brnói irányban fejlesztett ki támadást.

Ez utóbbi hadművelet 42 napig tartott, melynek során a front csapatai súlyos vereséget mértek az „Ausztria" hadseregcsoport 8. hadseregére, és 180-200 kilométeres mélységben nyomultak előre. Felszabadították Csehszlovákia jelentős részét, az ország pozsonyi és brnói iparvidékét is. 1945. április 4-én a 7. gárda-hadsereg csapatai felszabadították Pozsonyt, április 26-án pedig az 53. és a 6. gárda-harckocsihadsereg, valamint az 1. gárda lovas-gépesített csoport csapatai Brno várost, Csehszlovákia nagy ipari központját.

Brno elfoglalása után a 2. Ukrán Front 53. és 6. gárda-harckocsihadserege folytatta a támadás kifejlesztését Olomouc felé, hogy egyesüljön a 4. Ukrán Front csapataival. E támadás eredményeként az ellenség 1. páncéloshadserege erőinek egy része félig bekerítésbe került, s ezért a német parancsnokság kénytelen volt megkezdeni a visszavonulást az olomouci kiszögellésből.

A 2. és 4. Ukrán Front csapatainak a pozsony–brnói és az ostravai hadműveletekben kifejtett sikeres harctevékenysége megteremtette a kedvező feltételeket ahhoz, hogy a prágai hadműveletben végső csapást mérjenek az ellenségre és a fasiszta megszállókat teljesen kiűzzék Csehszlovákia területéről.

196 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 3000, д. 1213, л. 72.

A 4. Ukrán Front csapatai Moravská Ostrava és a szomszédos körzetek felszabadításának befejezése után hadműveleti szünet nélkül, azonnal bekapcsolódtak a prágai támadó hadműveletbe. Ez volt a szovjet csapatok utolsó hadművelete a második világháború európai hadszínterén. A hitlerista állam lényegében már széthullott. Április 25-én nyugati szövetségeseink és a Vörös Hadsereg csapatai elérték az Elbát; Németországot és a Wehrmachtot kettéhasították. Április 30-án Hitler öngyilkosságot követett el. Május 2-án Berlin elesett.

A hitleristák azonban még mindig szívós ellenállást fejtettek ki. A német parancsnokság csupán a szovjet–német fronton és Jugoszláviában mintegy másfél milliós létszámú, több mint 160 hadosztállyal és körülbelül 2500 harckocsival rendelkezett. Az ellenség legharcképesebb csoportosítása a Nyugat-Csehszlovákiában tevékenykedő „Közép" hadseregcsoport volt. Ezért a szovjet haderők prágai támadó hadműveletét egyáltalán nem lehet a jelképes hadműveletek kategóriájába sorolni, mint azt egyes nyugati hadtörténészek állítják. Az 1945. május 1-i állapot szerint – vagyis amikor az 1., a 4. és a 2. Ukrán Front megkezdte az előkészületeket az említett hadműveletre – az ellenséges csoportosítás létszáma meghaladta a 900 ezer főt, fegyverzetéhez pedig mintegy 10 ezer löveg és aknavető, több mint 2200 harckocsi és rohamlöveg s körülbelül 1000 repülőgép tartozott.[197] Élén F. Schörner tábornagy állt, Németország szárazföldi fegyveres erőinek főparancsnoka. A „Közép" hadseregcsoport főerői – a 4. és az 1. páncéloshadsereg és a 17. hadsereg – az 1. és a 4. Ukrán Front csapatai ellen harcolt.

Személyi állományunk kiváló erkölcsi szelleme, valamint a nagy ellenséges csoportosítások szétzúzásában szerzett igen gazdag tapasztalataink számunkra döntő fölényt jelentettek. A fasiszta Németország e tragikus napjaiban, az ellenséges katonák és tisztek körében rendkívüli mértékű levertség mutatkozott, ami különösen Berlin eleste után vált észrevehetővé; a csapatok irányítása meglazult, s egyre inkább akadozott az anyagi-technikai ellátás.

De hát mire számítottak, miben reménykedtek ilyen helyzetben a fasiszta Németország vezetői?

Hitler utóda – a Führer úgynevezett „politikai végrendelete" szerint – a náci rendszer szenvedélyes híve, Karl Dönitz tengernagy lett. A háború után talált okmányok arról tanúskodnak, hogy a „német birodalom" Flensburgban berendezkedett új kormánya még május elején is igyekezett megmenteni a helyzetet – ha nem is katonai, de politikai úton. Nagy reményeket fűztek az amerikai–angol és a szovjet csapatok közti fegyveres összeütközés „elkerülhetetlenségéhez", és ahhoz a lehetőséghez, hogy Németország különbékét köthet Angliával és az Egyesült Államokkal. Ezért a német csapatok északon továbbra is tar-

197 См. Великая Отечественная война Советского Союза 1941—1945. Краткая история, стр. 509.

tották Schleswig körzetét és Dániát, délen Bajorországot, Csehországot és Morvaország egy részét. Csehország területén és Morvaország északnyugati részén elég sok hadiipari üzem volt, valamint jelentős élelmiszerkészletek; a Prága körzetében levő repülőtereken a német légierők kötelékei állomásoztak, köztük a legmodernebb sugárhajtású gépek is. Amikor pedig világossá vált, hogy a Hitler-ellenes koalíció – fentebb említett – széthullásához fűzött remények nem váltak be, Dönitz úgy határozott, hogy csapatait a lehető legnagyobb mértékben megőrzi, s az angol–amerikai erők előtt teszi le a fegyvert. Azt sem hagyták figyelmen kívül, hogy a Wehrmacht maradványait később még fel lehet használni a Vörös Hadsereg elleni harcra. Éppen ebből az időből való az az utasítás, amelyett Churchill adott Montgomery tábornagynak: „Gondosan össze kell gyűjteni a német fegyvereket és úgy elraktározni, hogy könnyen szét lehessen újra osztani a német katonák között, akikkel együtt kellene működnünk, ha a szovjet támadás tovább folytatódna."[198]

Dönitz kormánya feltétlenül tudott az efféle nézetekről, ő maga is Hitler utasítását követte: „Inkább az amerikaiaknak és az angoloknak kell átadni Berlint, mintsem beengedni az oroszokat."

Ebből kiindulva, az „új" német kormány a május 2-án tartott különleges tanácskozásán a következő határozatot hozta: „A keleti fronton minden eszközzel folytatni kell a harcot... Kívánatos az angolszászok ellen irányuló harctevékenység megszüntetése."[199] Ennek az útmutatásnak a megvalósítására irányult a német fegyveres erők legfelsőbb parancsnokságának május 5-i szigorúan titkos direktívája. Ez a Dönitz-kormánynak a nyugati hatalmak előtti „részleges kapituláció"-ra vonatkozó alapvető politikai irányvonalát és az e téren már elért bizonyos eredményeket tükrözte vissza (május 4-én jegyzőkönyvet írtak alá az északi körzetben levő német csapatok zömének megadásáról az angolok előtt). „Amikor Észak-Nyugat-Németországban, Dániában és Hollandiában letesszük a fegyvert, abból indulunk ki, hogy a nyugati hatalmak elleni harc elvesztette az értelmét. Keleten viszont a harc folytatódik..."[200] – fejtette ki az állásfoglalás. A „Közép" hadseregcsoport törzsének előkészített terve volt arról, hogy a csapatokat fokozatosan kivonják nyugatra és az amerikaiaknak megadják magukat. Ezt azonban nem sikerült úgy végrehajtani, ahogyan elgondolták.

Az a körülmény, hogy a hitleristák a szovjet csapatokkal szemben továbbra is ellenállást fejtettek ki, s hogy a Wehrmacht megszállva tartotta Csehszlovákia középső és nyugati területeit, megfelelt az angol–amerikai vezető körök bizonyos politikai számításainak és konkrét katonai terveinek. Ezt nyíltan kifejtette Winston Churchill az április 30-án, Harry Truman amerikai elnökhöz intézett levelében: „Szinte kétségtelen, hogy ha az önök csapatai szabadítják fel Prágát és Csehszlovákia nyugati területeinek minél nagyobb részét, ez teljesen megváltoztathatja Csehszlovákia háború utáni helyzetét, és ezenkívül hatással lehet a

198 «Правда», 18 ноября 1954 г.
199 За освобождение Чехословакии, стр. 212.
200 A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 5. köt. 284 .old.

szomszédos országokra is."[201] Churchill kérte, hogy hívják fel erre Eisenhower figyelmét.

Mint a következőkből kitűnik, ezt meg is tették. Május 4-én Eisenhower tábornok, a szövetségesek nyugat-európai expedíciós erőinek legfelsőbb főparancsnoka, levelet intézett A. I. Antonov hadseregtábornokhoz, a Vörös Hadsereg vezérkari főnökéhez, s ebben azt a szándékát fejezte ki, hogy az amerikai csapatok Csehszlovákiában a Karlovy Vary–Plzeň–České–Budějovice korábban összeegyeztetett demarkációs vonalnál jelentősen messzebbre nyomulnak előre, mégpedig a Moldva és az Elba folyókig, vagyis ténylegesen egész Nyugat-Csehszlovákiát elfoglalják, Prágával együtt. A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása természetesen nem egyezhetett bele a korábban kidolgozott feltételektől való ilyen eltérésbe, és a következő napon válaszlevelet küldött Eisenhower tábornoknak, amelyben azt kérte, a csapatok esetleges összekeveredésének elkerülése végett, álljon el tervétől, ne nyomuljon az eredetileg kijelölt vonaltól keletebbre, mivelhogy a szovjet parancsnokság már megalakította a megfelelő csoportosítást és hozzáfogott ahhoz a hadműveletthez, amellyel a Moldva mindkét partját megtisztítja az ellenségtől.[202]

A prágai hadműveletet megelőző katonapolitikai helyzet az utolsó pillanatban még jobban kiéleződött. Május 5-én 12 órakor Prágában fegyveres felkelés tört ki a német megszállók ellen. A hazafiak kezükbe kerítették a rádióállomásokat, és fegyveres felkelésre szólították a lakosságot. 12 óra 30 perckor csehszlovák és szövetséges zászlók röppentek fel Prága fölé. A felkelők fegyvereket zsákmányoltak, néhány tüzérségi löveg is a kezükbe került. (Vázlat a 421. oldalon.)

A Cseh Nemzeti Tanács által kibocsátott, a Nemzeti Front kassai kormánya nevében a néphez intézett felhívás bejelentette, hogy a protektorátust felszámolták, és a Tanács saját kezébe veszi a teljhatalmat a cseh területeken. A német csapatokhoz rádión keresztül ultimátumot intéztek, amelyben az állt, hogy mivel a protektorátus megszűnt és Csehország területének nagy része a nép kezében van, azonnal és feltétel nélkül kapitulálniuk kell. A prágai német helyőrséget elszigetelték. A kommunisták kezdeményezésére a Cseh Nemzeti Tanács azzal a felhívással fordult a prágaiakhoz, hogy kezdjék meg a barikádok építését. Rövid idő alatt 1600 barikádot emeltek a város utcáin, s ezeknek védelmében több mint 30 ezer ember vett részt. A hitleristák azonban erősítések érkezését várták s továbbra is ellenállást tanúsítottak. A felkelés elfojtására a német katonai vezetőség a „Közép" hadseregcsoportból vetett be csapatokat.

A kialakult helyzetben a prágai rádióállomás a következő felhívással fordult a szövetségesekhez: „Prága város kérése valamennyi szövetséges hadsereghez. A németek mindenfelől Prága ellen támadnak. Német harckocsik, tüzérség és gyalogság vonul fel. Prágának sürgős szüksége van segítségre. Küldjetek repülőgépeket, harckocsikat és fegyvert. Segítsetek, segítsetek, gyorsan segítsetek!"[203]

201 A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 5. köt. 261. old.
202 A Nagy Honvédő Háború története 1941–1945. 5. köt. 261. old.
203 За освобождение Чехословакии, стр. 224.

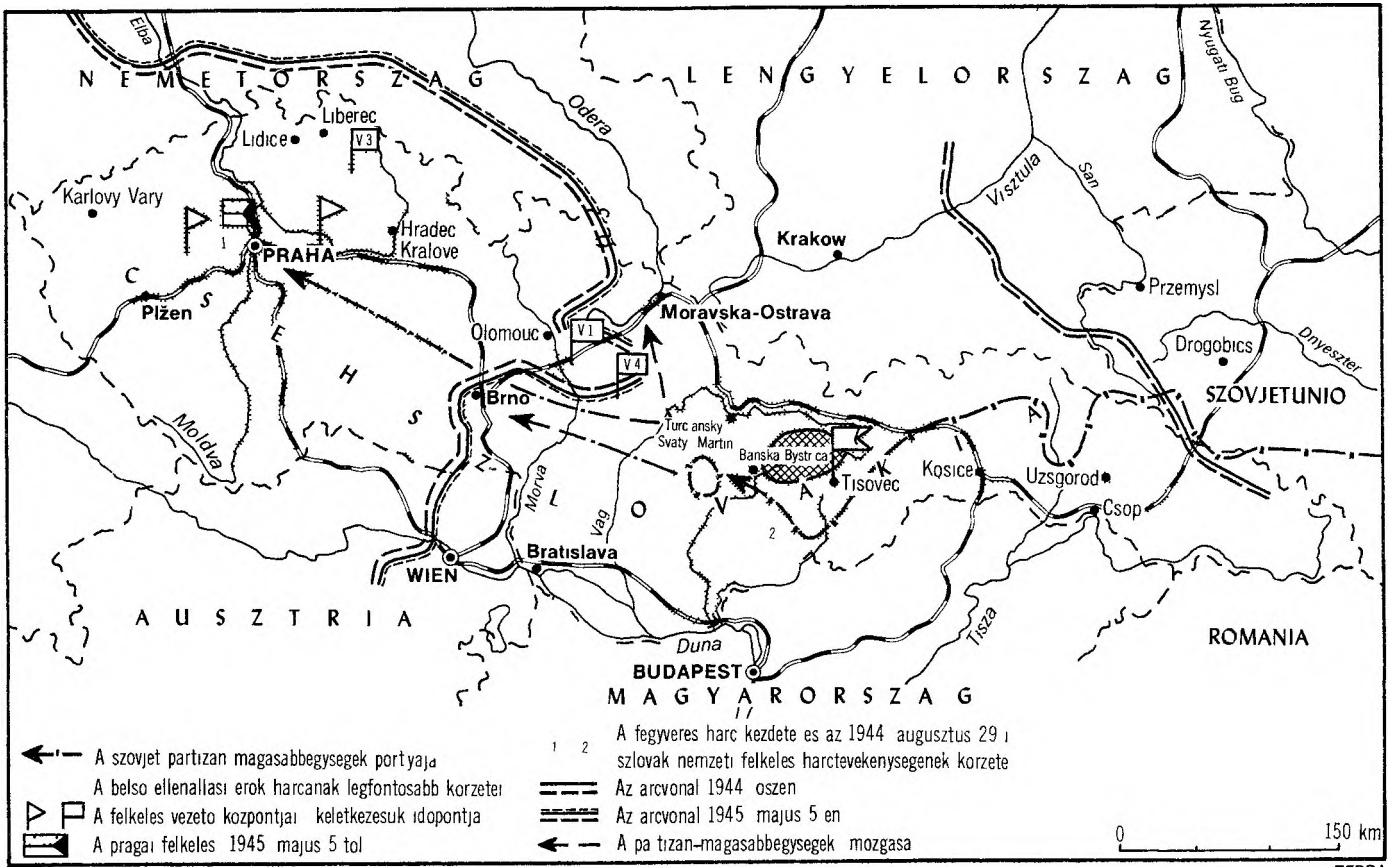
NEMETORSZAG
LENGYELORSZAG
CSEHSZLOVAKIA
AUSZTRIA
MAGYARORSZAG
SZOVJETUNIO
ROMANIA
Elba
Odera
Nyugati Bug
Visztula
San
Dnyeszter
Liberec
Lidice
V3
Karlovy Vary
PRAHA
Hradec Kralove
Plzen
Olomouc
V1
V4
Moravska-Ostrava
Krakow
Przemysl
Drogobics
Brno
Turc ansky Svaty Martin
Banska Bystr ca
Tisovec
Kosice
Uzsgorod
Csop
Moldva
Morva
Vag
Bratislava
WIEN
Duna
Tisza
BUDAPEST
A szovjet partizan magasabbegysegek portyaja
A belso ellenallasi erok harcanak legfontosabb korzetei
A felkeles vezeto kozpontjai keletkezesuk idopontja
A pragai felkeles 1945 majus 5 tol
A fegyveres harc kezdete es az 1944 augusztus 29 i szlovak nemzeti felkeles harctevekenysegenek korzete
Az arcvonal 1944 oszen
Az arcvonal 1945 majus 5 en
A partizan-magasabbegysegek mozgasa
0
150 km

TERRA

Május 6-án 5 óra körül orosz nyelven, közvetlenül a 4. Ukrán Front csapataihoz a következő kérést továbbította a rádió: „Sürgősen kérünk ejtőernyős támogatást. Leszállóhely: Prága 12–Vinohrady–Olšany-i temető. Jel: háromszög. Küldjetek fegyvereket és repülőgépeket."[204]

Május 6-án este legálisan megjelent a *Rudé Právo* című újság. Első oldalán a párt központi bizottságának felhívása közölte:

„Kommunisták! Bizonyítsátok be, hogy az ellenséggel vívott nyílt harcban ugyanolyan lelkesek és állhatatosak, merészek és leleményesek vagytok, mint hat éven át a Gestapo szörnyetegei ellen. Legyetek mindenütt a különbek közül is a legkülönbek, és zászlótokat, melyet ezer meg ezer elvtársatok vére itat át, mindvégig egészen a célig hordozzátok dicsőségesen. A bolsevik párt vasfegyelme és a testvéri Vörös Hadsereg lelkesedése fényes például szolgáljon számunkra.

Előre, végső harcra a szabad, népi demokratikus Csehszlovák Köztársaságért."[205]

Schörner, aki tisztában volt azzal, milyen veszéllyel jár a hátországi fegyveres felkelés, még aznap a következő parancsot adta ki: „A prágai felkelést minden eszközzel, haladéktalanul fel kell számolni. Prágának bármi áron német kézbe kell visszakerülnie."[206] Hitlerista alakulatok siettek a város felé: északról – a „Reich" SS-páncéloshadosztály, keletről – a „Viking" SS-páncéloshadosztály, délről – a „Reich"-hadosztály megerősített ezrede.

A felkelőknek a reguláris fasiszta csapatokkal kellett súlyos harcot vívniuk.

A prágai hazafiak megsegítése tette szükségessé, hogy a szovjet csapatok május 7-re tervezett támadása egy nappal korábban kezdődjön.

A prágai támadó hadművelet általános elgondolása május első napjaiban alakult ki a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásán. A „Közép" hadseregcsoport szétzúzására az 1. és a 2. Ukrán Front csapatainak előnyös átkaroló helyzetét szándékozták felhasználni. Az volt a terv, hogy találkozó irányban mért két, hatalmas csapással bekerítik e hadseregcsoport erőinek zömét és felszabadítják Prágát. Az egyik csapást az 1. Ukrán Front jobbszárny-csapatainak a Drezdától északnyugatra levő körzetből kellett mérniük, a másikat pedig a 2. Ukrán Front csapatainak a Brnótól délre levő térségből. E két front erőinek egy részével a bekerítés külső arcvonalát szándékozták létrehozni és egyesülni az amerikai haderőkkel a Karlovy Vary–Plzeň–České Budějovice terepszakaszon. Ugyanakkor kelet felől a 4. Ukrán Front csapatainak kellett csapást mérniük, azzal a céllal, hogy minél gyorsabban szétvágják és foglyul ejtsék az ellenséges csoportosítást.

Az 1. Ukrán Front parancsnoka, az általános helyzet és a főhadiszállás direktívája alapján, a főcsapás céljára a front jobb szárnyán, Riesa térségében három összfegyvernemi hadseregből – a 13., a 3. és az 5. gárdahadseregből – alakított

204 Архив МО СССР, Ф. 40, оп. 11 549, д. 257, л. 168.
205 *Матронов, П. С.:* За Злату Прагу. М., Воениздат, 1965, стр. 55.
206 История Чехословакии. Т. III. М., Изд-во Академии наук СССР, 1960, стр. 373.

csapásmérő csoportosítást. Ezeknek parancsnoka N. P. Puhov, V. N. Gordov és A. Sz. Zsadov vezérezredes volt. Valamint két harckocsi-hadseregből – a 4. és a 3. gárda-harckocsihadseregből – D. D. Leljusenko, illetve P. Sz. Ribalko vezérezredes parancsnoksága alatt. E csoportosításnak az Elba és a Moldva nyugati partja mentén kellett Prága felé támadnia, s a hadművelet hatodik napján elfoglalnia Csehszlovákia fővárosát. A légi biztosítás Sz. A. Kraszovszkij repülő vezérezredes 2. légi hadseregére hárult. A második csapást, a Görlitzből északnyugatra levő térségből Zittau–Mladá Boleslav általános irányban, A. A. Lucsinszkij altábornagy 28. hadseregének és K. A. Korotyejev vezérezredes 52. hadseregének csapatai mérték; a harmadikat pedig a 2. lengyel hadsereg Neschwitz térségéből, Drezdát délkeletről megkerülve.

A 2. Ukrán Front parancsnokának döntése értelmében, a közvetlenül Prága ellen irányuló támadásba az 53., a 7. és a 9. gárdahadsereget, a 6. gárda-harckocsihadsereget és az 1. gárda lovas-gépesített csoportot vonták be. A 46. hadsereg, amelynek parancsnoka A. V. Petrusevszkij altábornagy volt, České Budějovice irányában indított támadást, hogy biztosítsa a front csapásmérő csoportosításának balszárnyát. A 40. hadsereget és a 4. román hadsereget az olomouci irányban tervezett csapásra szánták. A front hadműveleteit az 5. légi hadseregnek kellett támogatnia.

A 4. Ukrán Front (a 60., 38. és 1. gárdahadsereg, valamint a 18. hadsereg) fő erőfeszítései a prágai hadművelet elején az ellenség olomouci csoportosításának szétzúzására irányultak. Csak ezután tervezték a támadó harctevékenység megindítását közvetlenül a prágai irányban.

Az ellenség ellenállása esetleges gyengülésének és a Prága irányú támadás felgyorsulásának esetére a frontparancsnok idejében gyorsanmozgó csoportot alakított a 60. hadsereg sávjában. Ennek a csoportnak az állományába az A. I. Klimenko ezredes parancsnoksága alatt álló 302. lövészhadosztály, a 31. harckocsihadtest 100. harckocsi- és 65. gépesített lövészdandárja (dandárparancsnokok: N. V. Csesuk alezredes és M. D. Szijanyin ezredes), két páncéltörő tüzérezred, az 59. önálló műszaki-utászdandár egy zászlóalja, a front gépkocsizó felderítőszázada és egy szállító gépkocsiezred került.[207] A csoport magasabbegységei előkészítésének és harctevékenységének irányítása G. F. Zaharov hadseregtábornokra, a front parancsnokhelyettesére hárult. A nevelőmunka fokozására A. M. Csecsulin ezredessel, a 60. hadsereg politikai osztálya helyettes vezetőjével az élen politikai munkásokat irányítottak a gyorsanmozgó csoport alakulataihoz. Azonkívül, Prága körzetében való ledobásra egy lövészzászlóaljból és tíz szállító repülőgépből álló légideszantot szerveztek.

A 38. hadseregnél is gyorsanmozgó csoportot alakítottak. Ennek állományába a 70. gárda- és a 140. lövészhadosztály (hadosztályparancsnokok: L. I. Gregyinarenko és M. M. Vlaszov ezredes), a 42. és 5. önálló gárda-harckocsidandár tartozott; valamivel később az 1. önálló csehszlovák harckocsidandár harckocsizóit is az állományba vették.

207 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 2980, д. 97, л. 173; оп. 3000, д. 1256, л. 117.

Az 1. gárdahadsereg, amely a hegyek között az ellenség karviná–těšíni csoportosításának megsemmisítésével foglalkozott, rendkívül korlátozott lehetőségekkel rendelkezett, a prágai irányban tervezett hadművelethez Sz. Sz. Rajkin vezérőrnagy parancsnoksága alatt csak kis létszámú gyorsanmozgó csoportot alakíthatott; ehhez az 1666. könnyű rohamlövegezred, a 113. hadseregtartalék lövészezred géppuskás zászlóalja, a 4. hadsereg páncéltörő tüzérezred, az 580. légvédelmi tüzérosztály és a 96. gárda-aknavetőezred tartozott.[208]

Az 1., 2. és 4. Ukrán Front csapatainak hadművelete, mint előbb rámutattunk, e tervezett időpontnál egy nappal korábban kezdődött. Május 6-án reggel az 1. Ukrán Front csapásmérő csoportosításának előrevetett osztagai meglepésszerű rohamot intéztek az ellenség ellen. A csapás váratlanul érte az ellenséget, s kénytelen volt visszavonulni. 14 órakor a 13. hadsereg és a 3. gárdahadsereg főerői, valamint a 3. és 4. gárda-harckocsihadseregének hadtestei is támadásba mentek át. Május 7-én reggel a 2. Ukrán Front is bekapcsolódott a hadműveletbe. (Vázlat a 427. oldalon.)

A 4. Ukrán Frontnak, mielőtt megkezdhette a Prága elleni közvetlen támadást, szívós harcokat kellett vívnia az ellenség olomouci csoportosításával. A front csapatai, amelyek egyetlen napra sem szakították félbe a támadást, május 6-án és 7-én elfoglalták Krnov, Šternberk, Moravský Beroun, Příbor, Franštát pod Radhoštěm, Fulnek, Místek, Štramberk, Nový Jičín, Rožnov, Holešov fontos vasúti és közúti csomópontokat és más helységeket. A 60. hadsereg Olomouc északkeleti szélén kezdett harcot. Az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg csapatai kijutottak az Olomouctól 30–50 kilométerre délkeletre levő terepszakaszra.

Az ellenség, amely felhasználta a védelemre alkalmassá tett házakat, lakónegyedeket és egész településeket, valamint a vízi akadályokat és a mocsaras terepszakaszokat, szívós ellenállást fejtett ki, haderőink csapásainak súlya alatt azonban kénytelen volt nyugati irányban visszavonulni.

Délről Olomouc felé támadott a 2. Ukrán Front 40. hadserege. Május 6-ának végére elérte Kojetint és a 60. hadsereg csapataitól 20 kilométerre volt. A német parancsnokság, amely megérezte azt a nyilvánvaló veszélyt, hogy 1. páncéloshadseregét az Olomouctól keletre levő térségben bekerítik, hozzálátott csapatainak gyors kivonásához ebből a térségből.

A 4. Ukrán Front parancsnoka, a város felszabadításának meggyorsítása érdekében, Kojetin körzetébe csoportosította át a 18. hadsereg erőinek zömét. Ugyanide dobták át az 1. csehszlovák hadtestet. A 40. hadsereg, miután arcvonalszakaszát átadta a 4. Ukrán Front csapatainak, nyugati irányban fejlesztett ki támadást.

Május 7-én a front csapatai, a szükséges átcsoportosításokat végrehajtva, folytatták a kitűzött feladatok teljesítését. Különösen sikeres volt a következő nap, május 8. A csapatok a nyugati irányú támadás során mintegy 40 kilométert nyomultak előre, és kierőszakolták az átkelést a Morva folyón. Május

208 Архив МО СССР, Ф. 456, оп. 6850, д. 654, л. 32.

8-án hazánk fővárosa, Moszkva, dísztűzzel köszöntötte az Olomoucot felszabadító szovjet csapatokat.

A szovjet csapatok támadása folytatódott. Felszabadult Vrbno, Šumperk, Zábřeh, Hranice, Lipník nad Bečvou, Přerov és több mint 200 más település.

A felszabadított Olomoucban K. Sz. Moszkalenko vezérezredes, a 38. hadsereg parancsnoka, meghatározta a létrehozott gyorsanmozgó csoport feladatát; ebbe most V. Janko alezredes 1. önálló csehszlovák harckocsidandárját is bevonták. A gyorsanmozgó csoport élére A. L. Bondarev altábornagy, a 101. lövészhadtest parancsnoka került. A hadseregparancsnok utasításának megfelelően, a gyorsanmozgó csoportnak lendületes csapást kellett mérnie a felkelt Prága megsegítésére.

Az 1. csehszlovák vegyes repülőhadosztály, amelynek parancsnoka L. Budin alezredes volt, ezekben a napokban kikerült a 8. légi hadsereg alárendeltségéből, és arra készült, hogy a Moravská Ostrava körzetében levő támaszpontra települjön át.

Eközben az 1., 4., és 2. Ukrán Front támadása tovább folyt a Drezdától a Dunáig terjedő egész óriási ív mentén. Az 1. Ukrán Front csapatai, Drezda elfoglalása után, az Érchegység sávjában megtörték az ellenség ellenállását, leküzdötték a határ menti erődítéseket, és északról Csehszlovákia területére léptek. A további események szempontjából nagy jelentőségű volt, hogy Prágától északnyugatra I. P. Jermakov vezérőrnagy gárda gépesített hadteste szétverte a „Közép" hadseregcsoport törzsét.

Olomouc felszabadítása után a 4. Ukrán Front Prága irányában fejlesztette ki a hadműveleteket. Sikeresen nyomult előre a 2. Ukrán Front, amelynek csapatai elfoglalták Jaroměřicét és Znojmót.

A Vörös Hadsereg csapatainak előnyomulását tevékenyen segítették az útjukba eső falvak és városok lakói. Amikor a 60. hadsereg 107. lövészhadosztályának csapatai, az ellenség üldözése során, Litoveltől északnyugatra a Morva folyóhoz értek, észrevették, hogy a hidat felrobbantották. Az utász alegységek átkelőhely létesítéséhez fogtak. E munkához Litovel és két szomszédos falu lakói nyújtottak segítséget. Így sikerült meggyorsítani a híd építését, és csapataink lehetőséget kaptak az ellenség üldözésének folytatására.

A helyi lakosság segítséget nyújtott a sebesült szovjet katonáknak. Sudkov faluban, alighogy a 302. lövészhadosztály csapatai felszabadították, a cseh hazafiak saját kezdeményezésükre Hynek Frank orvos házában kórházat szerveztek, és szakszerű orvosi segítségben részesítették a sebesült harcosokat és tiszteket, megható figyelmet tanúsítottak a szovjet katonák iránt.

Morvaország keleti, front menti körzeteiben a csehszlovák és a szovjet partizánok is aktív harctevékenységet fejtettek ki ezekben a napokban. Tájékoztatták a szovjet parancsnokságot az ellenség erőiről és műszaki berendezéseiről, lezárták a főútvonalakat, lefegyverezték és megsemmisítették a visszavonuló fasiszta csapatokat, településeket foglaltak el. Az ellenség üldözésének időszakában a csehszlovák hazafiak irányították a forgalmat az utakon, lövész-magasabbegységeink útjából eltávolították a műszaki zárakat és az akadályokat.

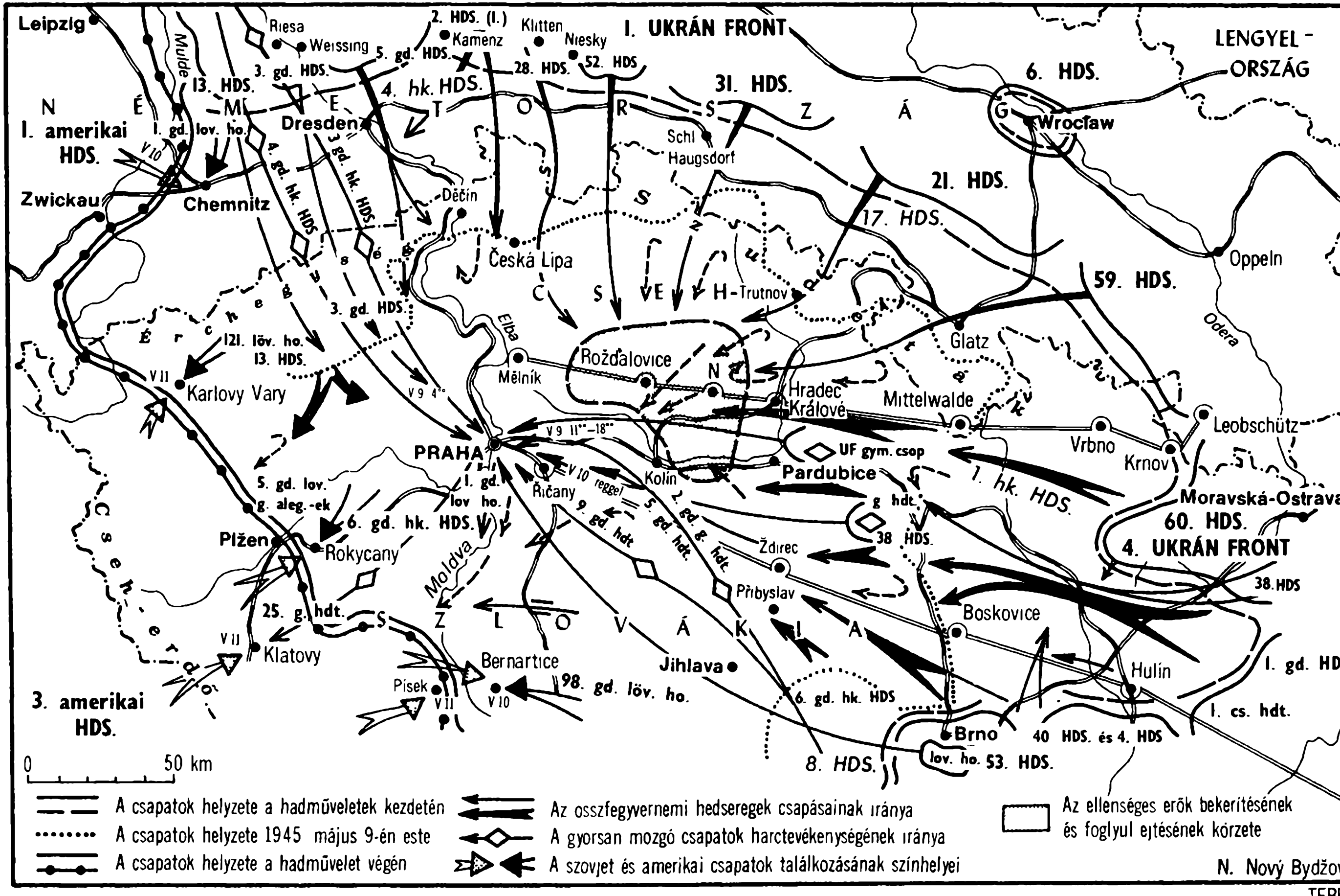
I. UKRÁN FRONT
LENGYELORSZÁG
6. HDS.
31. HDS.
21. HDS.
17. HDS.
59. HDS.
60. HDS.
4. UKRÁN FRONT
38. HDS
1. gd. HDS
1. cs. hdt.
40 HDS. és 4. HDS
lov. ho. 53. HDS.
8. HDS.
6. gd. hk. HDS
1. hk. HDS.
UF gym. csop
g hdt.
38 HDS.
2. gd. g. hdt.
5. gd. hdt.
9. gd. hdt
V 10 reggel
V 9 11^{00}–18^{00}
V 9 4^{00}
98. gd. löv. ho.
1. gd. lov ho.
6. gd. hk. HDS.
5. gd. lov.
g. aleg.-ek
25. g. hdt.
121. löv. ho.
13. HDS.
3. gd. HDS
4. gd. hk. HDS
3 gd. hk. HDS
4. hk. HDS.
5. gd. HDS.
3. gd. HDS.
2. HDS. (I.)
28. HDS.
52. HDS
13. HDS.
1. gd. lov. ho.
1. amerikai HDS.
3. amerikai HDS.
NÉMETORSZÁG
CSEHSZLOVÁKIA
Érchegység
Cseh-erdő
Leipzig
Mulde
Riesa
Weissing
Kamenz
Klitten
Niesky
Dresden
Chemnitz
Zwickau
Schl Haugsdorf
Wrocław
G
Oppeln
Odera
Děčín
Česká Lípa
Trutnov
Glatz
Mittelwalde
Rožďalovice
Mělník
Elba
Hradec Králové
Leobschütz
Vrbno
Krnov
Moravská-Ostrava
Pardubice
Kolín
PRAHA
Říčany
Karlovy Vary
Plžen
Rokycany
Moldva
Ždírec
Přibyslav
Boskovice
Hulín
Brno
Jihlava
Bernartice
Písek
Klatovy
V 10
V 11
0 50 km
A csapatok helyzete a hadműveletek kezdetén
A csapatok helyzete 1945 május 9-én este
A csapatok helyzete a hadművelet végén
Az osszfegyvernemi hedseregek csapásainak iránya
A gyorsan mozgó csapatok harctevékenységének iránya
A szovjet és amerikai csapatok találkozásának színhelyei
Az ellenséges erők bekerítésének és foglyul ejtésének körzete
N. Nový Bydžov
TERRA

Május 8. végére a szovjet csapatok Prágától 80–120 kilométerre voltak. Ezen a napon Karlshorstban, Berlin elővárosában, a német legfelsőbb parancsnokság képviselői aláírták a feltétel nélküli megadásról szóló végleges okmányt, amely május 8-án 24 órakor érvénybe lépett.

Késő este a szovjet parancsnokság rádió útján felhívásban követelte a Csehszlovákiában levő német csapatoktól, hogy feltétel nélkül adják meg magukat. A felhívásra azonban nem érkezett válasz.

Az ezen a napon ejtett foglyok kihallgatása során megállapították, hogy május 8-án este egyes csapatok előtt felolvasták a német fegyveres erők kapitulációjáról szóló parancsot, több esetben azonban a tisztikar nem adott konkrét utasításokat alegységeinek és csapatainak a szervezett megadásra. Sok tiszt megszegte a kapituláció feltételeit, és a Svitavy–Prága irányban történő sürgős visszavonulásra adott utasítást, hogy az angol–amerikai csapatoknak adják meg magukat. Számos ellenséges magasabbegység parancsnoksága eltitkolta a katonák elől a német fegyveres erők feltétel nélküli kapitulációjának tényét. A hadosztályok és a hadtestek törzsei a május 9-ére virradó éjszakán Prága irányába indultak. Schörner tábornagy, a „Közép" hadseregcsoport főparancsnoka otthagyta csapatait és nyugatra menekült.

Május 8-án 24 órakor a szovjet csapatok felújították támadásukat és állhatatosan nyomultak előre Prága felé.

Eközben a csehszlovák fővárosban egyre fenyegetőbbé vált a helyzet. A hitleristák páncélosokat és rohamlövegeket vetettek be a felkelők ellen, tüzérségi tűzzel árasztották el őket. A hazafiak erői óráról órára fogytak. Prágának haladéktalan segítségre volt szüksége. És a segítség idejében érkezett.

Május 9-én hajnalban, 80 kilométeres utat hagyva maguk mögött, az 1. Ukrán Front 3. és 4. gárda-harckocsihadseregének csapatai bevonultak Prágába. A prágaiak aktív támogatásával egész reggel szüntelenül folytak az utcai harcok. A 4. Ukrán Front csapatai közül elsőnek (10 óra 45 perckor) a front gyorsanmozgó csoportjának előrevetett alakulatai nyomultak be keletről Prágába. A 38. hadsereg gyorsanmozgó csoportja délután vonult be a városba. 13 órakor a 2. Ukrán Front 6. gárda-harckocsihadseregének előrevetett magasabbegységei elfoglalták Prága délkeleti külvárosait.

A csehszlovák városok és falvak lakosai őszinte örömmel fogadták a szovjet csapatok érkezését. Örömkönnyel szemükben ölelték, csókolták a katonákat és a tiszteket, erősen megszorították a kezüket és a házukba hívták őket. Mindenütt szovjet és csehszlovák nemzeti zászlók lengtek, spontán szerveződött gyűléseket tartottak, itt is, ott is meleg, szívélyes beszélgetések kezdődtek.

V. P. Mzsavanadze altábornagy, az 1. Ukrán Front 21. hadserege Katonai Tanácsának tagja, jelentésében így ismertette ezeket az eseményeket:

„... 1945. V. 10-én személyesen jártam azokban a városokban és községekben, ahol a hadsereg csapatai átvonultak: Chlumec nad Cidlinouban, Hradec Královéban, Dvor Královéban, Jaroměřicében és több más helységben.

A hadsereg csapatai teljes rendben hajtották végre a menetet. Azoknak az

adatoknak a tanúsága szerint, amelyeket tegnap gyűjthettem, a csapatok kifogástalanul viselkedtek Csehszlovákia területén.

A városokban és más településekben, ahol csapataink átvonulását megfigyelhettem, példás rend volt.

Minden fel volt díszítve, ünnepi látványt nyújtott, csaknem valamennyi házra és középületre kitűzték a Csehszlovák Köztársaság és a Szovjetunió nemzeti zászlóit.

Az egész lakosság ünneplőbe öltözve, virágokkal, zászlókkal és zenekarokkal fogadta és búcsúztatta csapatainkat. Minden téren és utcában óriási tömegek éljenezték kórusban Sztálin elvtársat, Oroszországot, orosz és cseh hurrá-kiáltások hallatszottak . . .

Igen sok megható jelenetet lehetett látni a lakosság és hadseregünk találkozása közben: egy öregember megölelt egy fiatal harcost, egy öregasszony keresztet vetett rá, a fiatalok katonáink kezét szorongatták, mellettük akartak menni, és még igen sok olyan jelenséget tapasztaltam, amely a csehszlovák népnek a Szovjetunió és a Vörös Hadsereg iránti szeretetéről és tiszteletéről vallott."[209]

A csehszlovák főváros utcáit ujjongó tömeg lepte el. A német fasiszta igából való felszabadításukért a prágaiak forró hálájukat fejezték ki a szovjet nép és hadserege iránt, virágokat dobáltak gépkocsijainkra. Mindenütt katonáink kezét szorongatták, szüntelenül szállt az „Éljen a Vörös Hadsereg" kiáltás. A házak erkélyein, a tetőkön és a tornyokon háromszínű csehszlovák és vörös szovjet zászlók lengtek.

A Hybernská utcai szerény kis házba, ahol 1912-ben az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt prágai konferenciáját tartották a nagy Lenin vezetésével, szakadatlan áradatban özönlöttek a katonai alakulatok küldöttségei.

Az 1. és 2. Ukrán Front csapatainak Prága körzetében történt egyesülése után a Csehszlovákiában levő német csoportosítás fő nyugati és délnyugati visszavonulási útvonalait elvágták. A „Közép" hadseregcsoportnak és az „Ausztria" hadseregcsoport 8. hadseregének több mint 50 hadosztálya került gyűrűbe.

Május 10-én reggel a három Ukrán Front csapatai folytatták a harcfeladatok teljesítését, amelyek a bekerített ellenséges csoportosítás megsemmisítésére és foglyul ejtésére irányultak. Az 1. és a 2. Ukrán Front csapatai lendületes nyugati irányú előnyomulással elérték a Chemnitz–Karlovy Vary–Plzeň–České Budějovice vonalait, s itt találkoztak a 3. amerikai hadsereg alakulataival. A 4. Ukrán Front a 60. és 38. hadsereg erőivel folytatta az ellenség üldözését, 50 kilométert nyomult előre és kijutott a Hradec Králové–Pardubice–Chrudim sávra. Az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg Svitavy és Letovice körzetében folytatott harctevékenységet, hogy az elszigetelt ellenséges csoportokat megsemmisítse vagy foglyul ejtse.

Május 10-én Kassából Prágába érkezett a Nemzeti Front kormánya, és Csehszlovákia egész területén kezébe vette a hatalmat.

209 Архив МО СССР Ф. 236, оп. 2712, д. 431, л. 101.

Május 10-én és 11-én az ellenség bekerített csapatait mind egy szálig elfogtuk és lefegyvereztük. Így végződött a prágai hadművelet – a szovjet fegyveres erők utolsó európai hadművelete. Ennek során az 1., a 2. és a 4. Ukrán Front csapatai felszabadították Csehszlovákia nyugati területeit és fővárosát, Prágát. Bekerítették és foglyul ejtették a német csapatok utolsó hadászati csoportosítását, amely megpróbált kitérni a kapituláció elől. Összesen 859 400 ellenséges katonát és tisztet ejtettek fogságba, ezek közül 130 000-et a 4. Ukrán Front csapatai.

A szovjet fegyveres erők becsülettel teljesítették internacionalista kötelességüket, amikor a testvéri Csehszlovákia népeit felszabadították a hitlerista megszállás alól.

Május 9-e, a szovjet csapatok prágai bevonulásának napja, Csehszlovákia nemzeti ünnepe – a Felszabadulás Napja lett.

A Csehszlovákiát felszabadító befejező hadművelet a szovjet hadvezérek szervezőképességének és a Vörös Hadsereg katonái mesteri harci tudásának újabb nagyszerű tanúbizonysága volt. A prágai hadművelet során elért harci sikerekért körülbelül 260 magasabbegységet és csapatot tüntettek ki érdemrendekkel, több mint 50 magasabbegység kapott megtisztelő nevet. A kimagasló győzelem tiszteletére alapított „Prága felszabadításáért" érdemérmet a városért vívott harcokban közvetlenül részt vett minden katonának átnyújtották.

EREDMÉNYEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

A 4. Ukrán Front csapatainak a Csehszlovákia területén és Lengyelország déli körzeteiben végrehajtott hadműveletei szerves alkotórészei voltak a szovjet fegyveres erők általános hadászati erőfeszítéseinek a hitlerista Németország teljes szétzúzása érdekében. E hadműveletek az 1. és a 2. Ukrán Front csapataival szoros együttműködésben folytak.

A Csehszlovákia felszabadításáért vívott harc nem véletlenül volt huzamos és szívós jellegű. Ez az Európa közepén elterülő ország hadászatilag fontos helyzetet foglalt el. 1944 nyarán, amikor a hitlerista csapatok a Vörös Hadsereg csapásainak súlya alatt Csehszlovákia határai felé özönlöttek vissza, az ország politikai, gazdasági és hadászati jelentősége még jobban megnövekedett. Csehszlovákia, fejlett közlekedési vonalaival, a fasiszta Németország számára varsó–berlini, illetve budapest–bécsi irányban harcoló északi és déli haderőcsoportosítása között összekötő láncszem volt. A csehszlovák területen levő ipari üzemeket a hitleristák fegyverek, haditechnikai eszközök és lőszer gyártására használták fel.

A szovjet legfelsőbb főparancsnokság, amikor az 1944. nyári–őszi hadjárat zárószakaszának hadászati támadását tervezte, arra számított, hogy a főirányok-

ban – a Kárpátoktól északra és délre – elért siker kifejlesztése révén a csehszlovákiai támadáshoz szükséges feltételeket is megteremtik.

A 4. Ukrán Frontot közvetlenül a kárpáti irányban küszöbönálló hadműveletek céljából hozták létre. Ahogyan a harctevékenység kibontakozott, a front állománya egyre bővült. Míg a keleti-kárpáti hadművelet idején a frontnak két összfegyvernemi hadserege (az 1. gárda- és a 18.) és egy légi hadserege (a 8.) és néhány önálló megerősítő alakulata volt, a Moravská Ostrava-i hadművelet végére a fronthoz már négy összfegyvernemi hadsereg (az 1. gárda-, a 18., 30. és 60.), egy légi hadsereg (a 8.), egy harckocsihadtest (a 31.), két áttörő tüzérhadosztály (a 13. és a 24.) és nagyszámú önálló megerősítő alakulat tartozott.

Ahogyan csapataink előnyomultak nyugat felé, úgy növekedett a csehszlovák területen vívott hadműveletekbe bekapcsolt erők és eszközök mennyisége. 1944 szeptemberében a 4. Ukrán Front csapatai és az 1. Ukrán Front erőinek egy része tevékenykedett itt (összesen körülbelül 35 hadosztály); 1945 január–márciusában a 4. és a 2. Ukrán Front majdnem valamennyi csapata (55–82 hadosztály); az 1945. május prágai támadó hadművelet során pedig már három Ukrán Front (több mint 180 hadosztály) vett részt a hadműveletekben, és állományában lengyel, csehszlovák és román csapatok is voltak.

A szovjet csapatok hatalmas csapásai összeforrottak a cseh és a szlovák nép nemzeti felszabadító mozgalmával, amelynek élén Csehszlovákia Kommunista Pártja állt. Mindez az ország hitlerista megszállásának végleges felszámolására vezetett. Csehszlovákia visszaszerezte nemzeti függetlenségét és szuverenitását.

A csehszlovák földön kibontakozott ütközetekben a szovjet csapatok lekötötték az ellenség nagy csoportosítását és súlyos veszteségeket okoztak neki. Több mint 120 ellenséges hadosztályt és nagy mennyiségű, különböző rendeltetésű önálló csapatot zúztak szét vagy ejtettek fogságba.

A szovjet csapatok szüntelen csehszlovákiai támadó hadműveletei elősegítették a varsó–berlini és a budapest–bécsi irányban harcoló csoportosításaink sikerét. Az ellenség nemcsak hogy nem tudta más irányokban felhasználni a Csehszlovákiában levő csapatait, de kénytelen volt állandóan növelni az itteni erőit. 1944 szeptemberétől 1945 áprilisáig az ellenség 21 hadosztályt dobott át más szakaszokról a kárpátok–prágai irányban. A visztula–oderai és a felső-sziléziai hadművelet során a 4. Ukrán Front Lengyelország déli körzeteiben és Csehszlovákiában támadó csapatai biztosították az 1. Ukrán Front bal szárnyát az ellenség esetleges ellencsapásaival szemben, meghiúsították a német parancsnokságnak a felső-sziléziai csapatok megerősítésére vonatkozó terveit.

A Vörös Hadsereg hadműveletei több mint nyolc hónapig – 1944. szeptember 8-tól 1945. május 11-ig – folytak Csehszlovákia területén. A Csehszlovákia felszabadításáért vívott hadműveletek feltételesen három fő szakaszra oszthatók.

Az első szakasz (szeptember–december) legfontosabb eseménye a szlovák nemzeti felkelés megsegítésére végrehajtott keleti-kárpáti hadművelet volt, va-

lamint a Szlovákia keleti és délkeleti körzeteinek felszabadítására irányuló hadműveletek.

A második szakasz (1945. január–április) több támadó hadműveletből állt, amelyeknek célja Szlovákia középső és nyugati körzeteinek és majdnem egész Morvaországnak felszabadítása volt.

A harmadik szakasz (1945. május 5–11.) folyamán befejezték Csehszlovákiának és fővárosának felszabadítását.

A Csehszlovákiában végrehajtott hadműveletek az elgondolás, valamint a részt vevő erők és eszközök mennyisége tekintetében különbözőek voltak.

A keleti-kárpáti hadműveletnek (1944. szeptember 8–október 28.) fontos politikai célja volt a szlovák nemzeti felkelés megsegítése, maga a hadművelet a magashegyi terep rendkívül bonyolult viszonyai között folyt. Végrehajtásába bevonták a 4. Ukrán Front erőit (az 1. gárda-, a 18. összfegyvernemi és a 8. légi hadsereget), valamint az 1. Ukrán Front erőinek egy részét (a 38. összfegyvernemi, a 2. légi hadsereget, az 1. csehszlovák hadtestet, az 1. gárda-lovashadtestet, a 4. gárda-, a 25. és a 31. harckocsihadtestet). A hadművelet előkészítése rövid idő alatt történt, s ennek következtében a csapatok hegyi harctevékenységével, az anyagi eszközök összpontosításával, a szlovák hadsereggel és a partizánokkal való együttműködés megszervezésével összefüggő sok kérdést nem sikerült teljes mértékben megoldani.

A főcsapás irányának kiválasztásánál a politikai meggondolások álltak előtérben. A főcsapást Eperjes általános irányában az 1. és a 4. Ukrán Front közös szárnyain mérték, s célja az volt, hogy a legrövidebb úton kijussanak Szlovákiába és egyesüljenek a szlovák csapatokkal és a partizánokkal. A hadművelet során a 4. Ukrán Front csapása fokozatosan délre helyeződött át, és a harctevékenység végére a jobb szárnyról a bal szárnyra került. Ez azért volt szükséges, mert ki kellett használni a 2. Ukrán Front jobbszárny-csapatainak a debreceni hadműveletben elért sikerét és szorosabb együttműködést kellett létrehozni vele.

A támadás folyamán csapataink szívós és elkeseredett harcokban átkeltek a Kárpátok fő hegyláncán, 40–100 kilométeres mélységben nyomultak előre és súlyos vereséget mértek a „Heinrici" hadseregcsoportra. Ennek egyik hadosztálya teljesen megsemmisült, öt másik pedig személyi állományának, haditechnikai eszközeinek és fegyverzetének 50–75 százalékát veszítette el.

A keleti-kárpáti hadművelet eredményeként az 1. és a 4. Ukrán Front csapatai teljesen felszabadították Kárpát-Ukrajnát, Szlovákia területére léptek és nagy ellenséges erők magukra vonásával nyújtottak segítséget a szlovák nemzeti felkelésnek.

A 4. Ukrán Front csapatainak támadása Szlovákia délkeleti körzeteiben (1944. november 20–december 31.) a 2. Ukrán Front jobbszárny-csapataival szoros együttműködésben folyt. A támadás során a 4. Ukrán Front magasabbegységei súlyos harcok árán sorra leküzdöttek több vízi akadályt (a Čierna Voda, Laborc, Ondava folyókat), 35–70 kilométer mélységben nyomultak előre és felszabadították Délkelet-Szlovákia jelentős részét, Humennéval, Michalov-

céval és Třebisovval együtt. A 2. Ukrán Front jobbszárny-csapatai, amelyek északnyugat felé fejlesztettek ki csapást, 90–160 kilométeres mélységben nyomultak előre, átlépték a magyar–csehszlovák határt, és Szlovákia déli körzeteinek jelentős részét felszabadították, többek közt Šahy, Levice és Rimaszombat városokat.

A november–decemberi harcokban az ellenség három hadosztálya és két dandárja megsemmisült, tíz hadosztálya és három dandárja pedig állományának 50–75 százalékát veszítette el.

Nagy jelentőségű volt, hogy teljesen felszabadult az Ungvár–Csap–Miskolc vasúti fővonal, s ez lehetővé tette a 4. és a 2. Ukrán Front csapatai ellátásának megszervezését, csökkentette az ellenség front menti manőverének lehetőségét.

E harcok eredményeként a Szlovákiában levő német csapatokat háromfelől átkaroltuk, s ez kedvező lehetőségeket teremtett a Csehszlovákia felszabadításáért vívott, következő hadműveletekhez.

A nyugati-kárpáti hadművelet (1945. január 12–február 28.) célja a szemben álló ellenség szétzúzása, a Nyugati-Kárpátokon való átkelés és a Moravská Ostrava-i iparvidék megközelítő útjainak elérése volt. A hadműveletben a 4. Ukrán Front összes erői (az 1. gárda-, a 18., a 38. hadsereg és a 8. légi hadsereg) és a 2. Ukrán Front jobbszárny-csapatai (a 27., a 40. és az 53. hadsereg, az 1. és a 4. román hadsereg, az 1. lovas-gépesített csoport és az 5. légi hadsereg erőinek egy része) vettek részt – összesen 63 hadosztály. A hadműveletek 350 kilométer széles arcvonalon bontakoztak ki.

Hogy széles arcvonalon megtörjük a szemben álló ellenség védelmét, a hadművelet elején összpontosított csapásokat mértünk a 4. és a 2. Ukrán Front mindegyik hadseregének sávjában, azután pedig a támadás egyes irányokban bontakozott ki, tekintettel az erdős-hegyes terep sajátosságaira.

A 4. Ukrán Front csapatai súlyos harcok közepette 175–225 kilométert nyomultak előre, leküzdötték a Nyugati-Kárpátok nagy részét és február végére kijutottak a Visztula felső szakaszára, s a Moravská Ostrava-i iparvidék megközelítő útvonalain kezdtek harcokat. A 2. Ukrán Front a Szlovák-Érchegységben zúzta szét az ellenséget és kijutott a Garam völgyébe.

A 4. Ukrán Front csapatainak és a 2. Ukrán Front jobbszárnyának 1945. január–februári támadó hadműveletei az ellenség jelentős erőit kötötték le és elősegítették csapatainak szétzúzását Budapestnél és Sziléziában.

A 4. és a 2. Ukrán Front csapatainak hadművelete azzal az eredménnyel járt, hogy felszabadult Csehszlovákia kassai, eperjesi és besztercebányai kerülete és Lengyelország déli körzetei.

A 4. Ukrán Front Moravská Ostrava-i hadművelete (1945. március 10–május 5.) azt a célt követte, hogy felszabadítsuk a Moravská Ostrava iparvidéket és megteremtsük a Csehszlovákia középső körzetei felé irányuló támadás feltételeit. A főcsapást a 38. és az 1. gárdahadsereg erői mérték a Fryštát–Místek–Olomouc irányban. A hadművelet kezdetén három összfegyvernemi (az 1. gárda-, a 18. és a 38.) hadsereg, egy légi hadsereg (a 8.) tartozott a front állomá-

nyába – összesen 25 lövészhadosztály, 10 lövész- és 4 harckocsidandár, 1 megerődített körzet. 1945. április 6-án a front állományába került a 60. hadsereg (6 hadosztály) és a 31. harckocsihadtest. A harctevékenység 140 kilométeres arcvonalon bontakozott ki.

A szovjet csapatok heves és véres csaták során leküzdötték az ellenség 1. páncéloshadseregének szívós ellenállását a Nyugati-Kárpátokban és döntő vereséget mértek rá. Csapatainknak át kellett törniük az ellenség tartós erődítéseit, sűrűn lakott körzetben kellett harcolniuk s rohammal bevenniük az erős ellenállási gócpontokká és támpontokká kiépített városokat. A hadművelet eredményeként a szovjet csapatok 100–140 kilométeres mélységben nyomultak előre és felszabadították azt a fontos iparvidéket, amelynek központja Moravská Ostrava volt, s amely ebben az időben a fasiszta Németország utolsó szénipari és kohászati bázisául szolgált.

A Moravská Ostrava-i hadműveletet az jellemzi, hogy a főcsapást az ellenséges védelemnek a körzetben kiépített, jelentősen megerődített csomópontját északnyugatról megkerülve mérték és a front erőfeszítéseit fokozatosan a jobb szárnyra helyezték át.

A prágai támadó hadműveletben (1945. május 6–11.) az 1., a 4. és a 2. Ukrán Front erői vettek részt. A szovjet csapatok támadása óriási, 1000 kilométeres arcvonalon bontakozott ki és csupán hat napig tartott. A hadművelet eredményeként felszámolták a német erőknek a kapituláció elől kitérő, utolsó nagy csoportosítását és befejezték Csehszlovákia felszabadítását. A 4. Ukrán Front a prágai hadművelet során végrehajtotta az ellenség olomouci csoportosításának felszámolását és csak ezután összpontosította erőfeszítéseit közvetlenül a prágai irányban. A hadseregek és a Front kötelékében alakított gyorsanmozgó csoportok, Prága felé támadva, két nap alatt 180–200 kilométert nyomultak előre, és 1945. május 9-én bevonultak Csehszlovákia fővárosába.

A Csehszlovákia felszabadítása folyamán szerzett harci és hadműveleti tapasztalat általában úgy tekinthető, mint amely tovább gazdagította a csapatok – hegyvidéki, a befejező szakaszban pedig a jellegzetesen európai hadszíntéren történő – vezetésének elméletét és gyakorlatát.

Harcászatunk a különleges viszonyok közti harctevékenységek folytatásának olyan tapasztalataival gazdagodott, mint például az erdős-hegyes terepen és a sűrűn lakott, nagy iparvidékeken folytatott harc, vagy pedig a vasbeton tüzelőállásokkal megerődített védelmi vonalak.

Meg kell mondani, hogy az ellenséges védelem felépítésének jellegét ilyen körülmények között sok tekintetben a terep sajátosságai határozták meg.

A Kárpátokban és az Érchegységben az ellenséges védelem alapját a kulcsfontosságú magaslatokon, a hegyláncokon és a hegynyúlványokon berendezett támpontok alkották, az akna- és robbanózárakkal a természetes és műszaki akadályokkal együtt. Az egységes tűzrendszerbe kapcsolt támpontok hatalmas ellenállási csomópontok voltak. A közbeeső védőöveket rendszerint a hegyláncok és a magaslatok mentén hozták létre, amelyek fedezték az országutakat és a legfontosabb hegyi utakat.

Az erdős-hegyes terepviszonyok már eleve hihetetlenül megnehezítették valamennyi fegyvernem harctevékenységét. De még nagyobb nehézségeket támasztott az a Kárpátokban létesített, vasbeton tüzelőállásokkal ellátott, megerődített vonal, amelyet Árpád-vonal néven ismertek.

A sűrűn lakott iparvidékeken, ahol tégla- és kőépületek voltak, a védelem szintén a támpontok és az ellenállási csomópontok rendszerére épült fel. Itt, akárcsak a hegyek között, az egyes objektumokat kiserőddel egyenrangú tűzfészekké építették ki.

Ilyen viszonyok között az ellenség harcászatát az jellemezte, hogy a támpontokon és az ellenállási csomópontokon kemény védelmet fejtett ki és emellett az alegységek és a csapatok ellenlökéseket intéztek. Más szóval, az ellenség védelme aktív jellegű volt. Minden alkalmas utat és megközelítő útvonalat felhasznált arra, hogy egyidőben több irányban hajtson végre ellenlökést. E célokra gyakran alkalmazott kis alegységekkel manővert, amelyet tüzérség, aknavetők, harckocsik és rohamlövegek támogattak.

Az erdős-hegyes és a sűrűn lakott vidéken az ellenség az utóvédharcok különleges harcászatához folyamodott. Ezt az ezredekből kikülönített zászlóaljak és a zászlóaljakból kikülönített századok hajtották végre. Az utóvéd alegységeket időnként váltották. Az utóvédek a késleltető harcok folytatása közben a kijelölt irányban vonultak vissza. Amikor kijutottak a visszavonult csapatok által elfoglalt terepsávra, a védekező alakulatok harcrendjén keresztül a mélységbe vonultak. Ekkor pedig a közbeeső sávon védőállást elfoglaló alegységek kapták azt a feladatot, hogy utóvédharcokat vívjanak.

Az utóvédharcokban és a lesállásokban az ellenség harckocsikat és rohamlövegeket használt, ezek főként lesállásból tevékenykedtek, néha pedig kis csoportokban (3–4 egység) gyalogságuk ellentámadásait támogatták. Amikor csapataink megkerülésre indultak, az ellenség gyorsan visszavonta harckocsijait és rohamlövegeit, hogy a következő terepszakaszon szervezze meg a védelmet. Egyes esetekben még a tüzérségi előkészítés megkezdése előtt sikerült élőerejét és haditechnikai eszközeit a második vagy a harmadik lövészárokba visszavonni.

A német parancsnokság, mivel nem rendelkezett nagy hadműveleti tartalékokkal a gyalogsági magasabbegységek ellenállóképességének fokozására, gyakran ahhoz a harceljáráshoz folyamodott, hogy a gyalogságot harckocsicsapatokkal támogatta. Evégből a veszélyeztetett irányokban gyorsan harckocsi-magasabbegységek vagy önálló alakulatok nyomultak előre. A harckocsik ilyen felhasználásával helyhez kötötték a beékelődött alakulatainkat, elhúzódó jellegűvé tették a harcot, csökkentették csapataink támadásának ütemét.

Az erdős Kárpátokban és a sűrűn lakott körzetekben vívott harcok azt mutatták, hogy az ellenséget leggyakrabban az átkarolás és a megkerülés kényszerítette visszavonulásra. Az ellenség, amikor a bekerítés veszélyét érezte, erőinek visszavonását már akkor megkezdte, amint csapataink beékelődtek az állásaiba, átvágták az útvonalait és közlekedési vonalait s kijutottak a fő csoportosítások szárnyaira. 1944. november 23-án például az 1. gárdahadsereg balszárny-csapatai a Ruskovce–Sobrance térségben áttörték az ellenség védelmét,

és két nap alatt elvágták a hegyek közül délre vezető valamennyi kivezető útvonalat. Az ellenséges csoportosítást a bekerítés veszélye fenyegette. A német csapatok sietős visszavonulásba fogtak, a mi csapataink pedig az egész arcvonalon áttértek az üldözésre. Másik példa. Az 1. Ukrán Front, amely 1945. január 12-én támadásba ment át, balszárnyával északról veszélyeztette a 38. hadsereg és az 1. gárdahadsereg arcvonalával szemben védekező ellenséget. A január 18-ra virradó éjszakán az ellenség megkezdte a visszavonulást. A 4. Ukrán Front csapatai áttértek az üldözésre és január végéig 250–280 kilométert nyomultak előre. Az üldözés jellemző vonása – a nyitott szárnyak, valamint a csapatok és a magasabbegységek közti nagy hézagok ellenére – az elszánt és dinamikus előremozgás volt.

A harctevékenység lendületességét az aktív felderítés is biztosította. Idézek egy példát. Az 1. gárdahadsereg 226. lövészhadosztályának felderítőcsoportja, U. Ribak törzsőrmester parancsnoksága alatt, mintegy 20 kilométeres mélységben behatolt az ellenség hátába. A felderítők öt napon keresztül figyelték az ellenség harctevékenységét, és rádión sok értékes adatot közöltek a törzzsel a gyalogság, a tüzérség, az aknavetők és a rohamlövegek összpontosításáról, a törzsek elhelyezkedéséről, a közbeeső védelmi terepszakaszokról és a visszavonulási útvonalakról. A felderítők közvetlenül az ellenséges védelem harcrendjében ejtettek foglyokat.

Az üldözés folyamán kivételesen nagy jelentőségre tettek szert a gyorsanmozgó előrevetett osztagok. Ezeknek feladatai lényegében a következők voltak: akadályozzák meg az ellenséget abban, hogy elszakadjon csapatainktól, verjék szét harcbiztosítását, ne engedjék meg számára, hogy a közbeeső terepszakaszokon megerősítse állásait; merész átkaroló és bekerítő manőverekkel, az ellenség szárnya és hátsó vonalai ellen irányuló elszánt harctevékenységgel vágják el visszavonulási útjait, bomlasszák harcrendjét és irányítását; foglaljanak el előnyös terepszakaszokat és a főerők odaérkezéséig tartsák azokat. Ezeket a feladatokat a különböző viszonyok között természetesen különbözőképpen oldották meg – a konkrét helyzettől függően.

Az erdős-hegyes terepen kifejtett harctevékenység tapasztalatai megerősítik azt, hogy a legdöntőbb sikerrel a párhuzamos üldözés jár, amikor szüntelen együttműködés áll fenn az ellenséget a fő- és a mellékirányokban üldöző magasabbegységek és csapatok között.

Visszavonulás közben az ellenség gyakran megpróbálta az egyes ellenállási gócpontok körzetében lekötni az üldözők erőit. Ilyen esetben az ellenállási csomópont merész megkerülésével és a szomszédok által elért sikerek felhasználásával lehetett eredményt elérni.

A Csehszlovákia felszabadításának befejező szakaszában végrehajtott hadműveletek tapasztalatai lehetővé teszik azt, hogy néhány fontos következtetést vonjunk le a sűrűn lakott körzetekben folytatott harc megszervezéséről, vezetéséről.

A sűrűn lakott területen levő jelentősen megerődített állások áttörésének megtervezése során – amikor az ellenségnek módja van arra, hogy sok kőépüle-

tet gyorsan alkalmassá tegyen a védelemre – a csapatoknak több időt kell adni az együttműködés gondos megszervezésére, a rohamalegységek előkészítésére, és az ellenséges védelem egész mélységére kiterjedő felderítés jobb kidolgozására. Mindezt azért, hogy a harcok folyamán elkerülhessék a támadás sikerét esetleg befolyásoló meglepetéseket.

Ilyen viszonyok között nagy jelentőségű az álcázás, az előkészítő rendszabályok rejtettségének biztosítása. Ennek elérése annál bonyolultabb, minél kedvezőbb lehetőségek alakulnak ki az ellenséges ügynökök aktív tevékenységére.

A tapasztalatok tanúsága szerint a sűrűn lakott vidéken és a tartós berendezések rendszerének áttörésénél az alapvető harcászati egység a roham-harctevékenységre különlegesen felszerelt, felfegyverzett és kiképzett lövészzászlóalj, amelynek állományában rohamcsoportok is vannak. Emellett hatékony és célszerű eljárás, ha az ilyen csoportokat lángszórókkal és füstlövedékekkel ellátott különleges osztagokkal erősítik meg – ezek igen eredményesen tevékenykednek a tartós berendezések és a védelemre alkalmassá tett kőépületek körülzárásakor.

A sűrűn lakott vidéken, ahol kiserődde kiépített házak vannak, a támadó csapatok harctevékenysége a jelentékenyen megerődített védelem áttörésénél követett harcászati eljáráshoz hasonlít. Az együttműködő rohamcsoportok sorra foglalják el az egymástól kis távolságra levő támpontokat, ugyanakkor körülzárják a közös tűzrendszerrel összekapcsolt kiserődöket és elfoglalják őket, ez pedig azonnal csökkenti az ellenséges védelem tűz-ellenállóképességét. Emellett fontos az, hogy a rohamcsoportokat különböző irányokból támogassák tüzükkel a közvetlen irányzású lövegek. A rohamozó alegységek, a közvetlen irányzású tűznek és a támogató tüzérség tüzének fedezete alatt, birtokukba veszik a lövészárkokat vagy a kiserődöket összekapcsoló és a pincékbe, a fedezékeket összekötő járatokat, ezzel megfosztják az ellenséget a manőver lehetőségétől. Mindenképp lehetséges, számos esetben pedig kötelező is a rohamcsoportok manővere, amelynél fel kell használni a szomszéd által elért sikert.

A rohamzászlóaljak harctevékenységre történő előkészítésénél igen fontos, hogy pontosan elosszák az objektumokat a rohamcsoportok és a tűzeszközök között, s konkrét feladatokat tűzzenek a támogató tüzérség és az aknavetők elé.

A gyakorlat tanúsága szerint az összekötő járatokban és a lövészárkokban gyakran elkeseredett kézitusák zajlanak le, ezért a személyi állományt ki kell képezni a közelharcra.

A tartós védelem áttörésénél a siker elérését elősegítették a rohamalegységek állományába tartozó különleges blokírozó csoportok. Feladatuk az ellenséges kiserődök körülzárása és felrobbantása volt. Minden csoport 6–10 utászból állt, 250–500 kilogram robbanóanyaggal, páncéltörő gránátokkal, a lőrésekbe való bedobásra alkalmas szabványtöltetekkel rendelkezett, és aknakeresőkkel, mászóvasakkal is felszerelték. A körülzáró csoport rendszerint – akadálymentesítő, blokírozó és áttörés-biztosító – alcsoportokra oszlott. Mindegyik alcsoport és az egész blokírozó csoport a rohamcsoportokkal szoros együttműködésben hajtotta végre feladatait.

A harctevékenység során gyakran dobták át harckocsikon a gyalogságot azzal a céllal, hogy elfoglaljanak vagy megerősítsenek valamilyen objektumot. Ha a deszant összetételének megállapításánál az időpont és a hely kiválasztásánál megfelelően tekintetbe vették a helyzetet, a védekező ellenség erőit és eszközeit, akkor a deszant teljesen igazolta a hozzá fűzött várakozásokat. Például március végén, a Marklowice (Żorytól nyugatra) ellen intézett támadásnál az 5. gárda-harckocsidandár 20 harckocsija a 72. hegyilövészdandár 200 harcosával, meglepésszerű éjszakai csapással kijutott a Rybnik–Wodzisław Śląski országútra, és elvágta azt. Reggel a hitleristák rohamlövegek tűztámogatásával ellenlökést intéztek harcosaink ellen. A deszantosok visszaverték az ellentámadásokat, ennek során élőerőben és haditechnikai eszközökben nagy veszteséget okoztak az ellenségnek, s egészen főerőink megérkezéséig tartották az utat.

Az 1. gárda- és a 18. hadsereg harctevékenységének tapasztalatai azt mutatták, hogy egyes szakaszokon az ellenséges védelem áttörése a roham tüzérségi támogatása nélkül is lehetséges: amikor a roham terepszakasza a védelem peremvonalának közvetlen közelében van (70–100 méterre), valamint kedvezőtlen időjárás esetén, amely megnehezíti a tüzérségi tüzet. Ilyen esetekben a roham hajnalban kezdődött, amikor az ellenség ébersége kissé alábbhagy, a támadók gyorsan és észrevétlenül leküzdhetik az első lövészárokig terjedő távolságot. Ha az ellenség felfedezi a támadókat, akkor azok lőfegyvertűzzel és kézigránáttal küzdik le a szemben álló tűzeszközöket és élőerőt.

Amikor a támadók a lőfegyverből tüzet nyitottak, a támogató tüzérség és az aknavetők is beavatkoztak a harcba. Kezdetben a tüzet arra irányították, hogy szétrombolják és elhallgattassák az előre bemért és újonnan felfedezett célokat – a tüzérségi és aknavető ütegeket, a figyelőhelyeket és a parancsnoki harcállláspontokat. A támadó alakulatok erős tüze megakadályozta az ellenséget abban, hogy hatékony ellentüzet szervezzen, ezért a rohamozó gyalogság rendszerint csak kis veszteségeket szenvedett.

Az ellenséges védelem peremvonala ellen intézett, tüzérségi előkészítés nélküli áttörés sikerét több tényező határozta meg. Elsősorban tekintetbe vették a peremsáv alakját az áttörési szakaszon, hogy kizárják az ellenség oldalozó tüzének lehetőségét. A peremvonalhoz vezető megközelítő útvonalak pedig biztosították a támadó alegységek rejtett mozgását. A védelem áttörését a peremvonalban és az ellenséges védelem mélységében levő tüzérségi célok gondos felderítése előzte meg, amely biztosította megsemmisítésüket és elhallgattatásukat a roham idején. A támadás sikere egyúttal attól is függött, mennyire készült fel a gyalogság a menet közben történő tüzelésre és az egyidejű kézigránátdobásra.

A rossz időjárási viszonyok (eső, köd stb.) – kedvező tényező az ellenség megközelítésére, de mindenkor tekintetbe kellett venni, hogy egyúttal korlátozzák is a tüzérség célzott tüzelésének lehetőségét.

Az erdős-hegyes terepen előre berendezett védelem áttörésénél a főcsapást leggyakrabban azokon a szakaszokon mérték, ahol a domborzati viszonyok lehetővé tették a támadók számára, hogy a hegyláncok mentén tevékenykedjenek,

nem pedig keresztben. Ilyen esetekben nem szélesítették ki az áttörési szakaszt, hanem harcba vetették a második lépcső magasabbegységeit és csapatait. Ezek azután mélységben és mindkét szárny irányában kifejlesztették a sikert.

A Kárpátokban vívott harcok tapasztalatai azt mutatták, hogy a hegyek közti harctevékenység során fontos szerepet kapnak a második lépcsők és a tartalékok, amelyeknek az arcvonal mentén és a mélységben – amennyire ezt a terep megengedi – széttagoltan kell haladniuk az első lépcsők után. A második lépcsőket és a tartalékokat a Kárpátok közti harctevékenység idején különböző feladatok megoldására használták: a támadás mélységi kifejlesztésére, az ellenség ellenlökéseinek és ellencsapásainak visszaverésére, a támadásnak valamely új irányban történő kifejlesztésére, jelentős támpontok vagy az ellenséges védelem mélységében levő más fontos objektumok elfoglalására.

Az ezredek, a hadosztályok és a hadtestek második lépcsőit gyakran az első lépcsőben harcoló csapatok harcrendjén keresztül vetették harcba. Ez a nehezen járható hegyi tereppel és az egymástól hegytömbökkel elszigetelt egyes irányok csekély áteresztőképességével függött össze. Olyan esetekben, amikor a csapatok széles völgyben vagy tágas fennsíkon tevékenykedtek, a második lépcsőt az első lépcső csapatainak és magasabbegységeinek szárnyai mögül vetették harcba. Néha, amikor a csapatok keskeny irányokban harcoltak, a második lépcsők bevetése részenként, egy, sőt több elszigetelt, egy völgyben összefutó irányban történt. Az ellenséges csapatoknak a nehezen megközelíthető körzetekben rejtőzködő, szétzúzott maradványainak felszámolására önálló alegységeket különítettek ki az első vagy a második lépcsők állományából.

A tapasztalatok tanúsága szerint az ellenség hegyek közti védelmének jellege (különálló magaslati támpontok rendszere) lehetőséget nyújt arra, hogy kis alegységekkel behatoljunk a meg nem szállt és gyengén fedezett hézagokba s kijussunk az ellenség hátsó vonalaiba és szárnyaira. Az ilyen esetekben a manőver rendkívül hatékony fajtája a megkerülés és az átkarolás s a kis erőkkel egyidejűleg arcból folytatott harctevékenység. A támadók harcrendje úgy épült fel, hogy a második lépcsők fedezték a szárnyakat és ugyanakkor az ellenlökések visszaverésére a parancsnok tartalékául is szolgáltak.

A mocsaras vagy vízzel elöntött szakaszokon való visszavonulásnál az ellenség kis erőkkel tevékenykedett. Ilyen esetekben nagy számban alkalmazták a gyorsanmozgó osztagokat. Ezek menetből kierőszakolták az átkelést a vízi akadályokon, meghiúsították a gátak felrobbantását, a víz felduzzasztását, birtokukba vették és a főerők odaérkezéséig tartották az átkelőhelyeket, a hídfőállásokat.

A Csehszlovákia felszabadításáért vívott harcokban a szovjet hadművészet a harckocsicsapatok hegyek közti felhasználásának tapasztalataival gazdagodott. A Kárpátok hegyi viszonyai között az 1. Ukrán Front 38. hadseregének sávjában egyidejűleg mintegy három harckocsihadtest harcolt a duklai irányban. Más irányokban a bonyolult terepviszonyok miatt nem alkalmaztak nagy tömegben harckocsikat. Többek között a 4. Ukrán Front csapatainál a harckocsik és rohamlövegek rendszerint 3–8, ritkán 10 vagy több harckocsiból álló kis

csoportokban tevékenykedtek. Ezeket a lövészcsapatok és alegységek mellé rendelték, vagy a gyalogságot támogatták s annak harcrendjében általában 200–400 méterrel előtte haladtak. Egyes irányokban, különösen a völgyekben, az áttörés kifejlesztése végett a harckocsik a páncéltörő tüzérséggel, géppisztolyos alegységekkel és utászokkal megerősített osztagok vagy csoportok kötelékében fejtettek ki harctevékenységet. Az ilyen osztagok és csoportok sikere jelentős mértékben függött tevékenységük lendületétől, a kijelölt körzetben való meglepésszerű felbukkanásuktól és az ellenség elszánt megrohamozásától.

A tapasztalatok azt mutatták, hogy az erdős-hegyes terepen a harckocsik manővere a hegyszorosokra és a völgyekre korlátozódik. Ilyen körülmények között az ellenségnek lehetősége van arra, hogy pontosan megállapítsa a harckocsicsapatok és -magasabbegységek mozgási irányát, és ennek megfelelően használja fel páncéltörő tartalékait lesállások létesítésére vagy a harckocsioszlopok ellen irányuló szárnycsapások mérésére. Ezért a harcot olykor az oszlopokban kellett folytatni, s a főteher az előrevetett osztagokra és az oldalbiztosító csapatokra nehezedett.

Tanulságosak azok a tapasztalatok, amelyeket az 1. Ukrán Front harckocsicsapatainak a prágai támadó hadműveletben való alkalmazása során szereztek, ahol a harckocsik az Érchegységnek a Kárpátokhoz képest viszonylag kevésbé bonyolult terepviszonyai között tevékenykedtek. Itt egész harckocsi-hadseregeket hatékonyan használtak fel az első hadműveleti lépcsőben.

A tüzérségnek a Kárpátok közti harctevékenységét a decentralizáltság jellemezte, mivelhogy biztosítani kellett az ezredek és hadosztályok hatékony tűztámogatását az egyes irányokban. Ez a tüzérség alkalmazásának egy másik sajátosságát idézte elő: a roham tüzérségi előkészítése a különböző irányokban különleges ütemterv szerint és nem egyidőben történt.

A tűzelőkészítés folyamán az utakkal és a hágókkal szomszédos támpontokon – mégpedig valamennyi szinten egyidejűleg – küzdötték le az ellenség élőerejét és tűzeszközeit a legsűrűbb tűzzel.

A megfigyelhető tűzfészkek megsemmisítése, az ellenség peremvonalában s védelmének közvetlen mélységében levő tartós védelmi berendezések szétrombolása végett általánosan alkalmazták a lövegek, a harckocsik és a rohamlövegek közvetlen irányzású tüzét. Néha a 152 milliméteres tarackágyúkat is bevonták a közvetlen irányzású tüzelésbe, ezeknek lőszerjavadalmazásába különleges betonromboló gránátok is tartoztak.

A lövészcsapatok és a harckocsik támadásának tűztámogatása úgy történt, hogy a tüzet egymás után az egyes célokra összpontosították. A magaslatok túlsó lejtőin tartózkodó ellenséges csapatokat tarackos tüzérség és aknavetők tüzével, nyílt és zárt tüzelőállásokból zúdított oldaltűzzel, valamint légierővel zúzták szét. A támadás folyamán fontos szerepet játszottak a hegyi-aknavetőezredek.

Csehszlovákiának a fasiszta megszállók alól történt felszabadításában négy légi hadsereg (a 2., 5., 8. és 17.) magasabbegységei és alakulatai vettek részt; ezek ebben az időben több mint 85 ezer felszállást hajtottak végre. Legnagyobb

érdeklődésre a légierőnek a hegyek közti alkalmazásáról szerzett tapasztalatok tarthatnak számot.

A földi csapatok harctevékenységét a Kárpátok között a 2. és a 8. légi hadsereg csatarepülő-, bombázó- és vadászrepülő-alakulatai és -magasabbegységei támogatták. A szovjet pilóták, a bonyolult időjárási viszonyok és a terep domborzata ellenére, több tízezer harci felszállást hajtottak végre, s az ellenség nagy mennyiségű haditechnikai eszközét és élőerejét semmisítették meg. A szovjet légierő csupán a 38. hadsereg érdekében több mint 6000 felszállást végzett.

A Kárpátok közti támadás folyamán légierőnk korlátlan úr volt a légtérben. Fedezte a földi csapatokat, elvégezte a roham légi előkészítését és támogatását, tömeges csapásokat mért az ellenséges csapatösszevonásokra, rombolta a közlekedési útvonalakat, felderítést végzett, rakományokat szállított és a hátországba vitte a sebesülteket.

Csapataink támogatásában a főszerep a csatarepülő-erőket illette, amelyek kis kötelékekben mértek csapásokat.

Az ellenségre mért csapásokat rendszerint felderítés előzte meg, és azoknak a céloknak a teljes felderítése, amelyeknek megtalálása a hegyes domborzati viszonyok között nagy nehézségekkel járt. A légvédelmi eszközök elhallgattatására néhány repülőgépet jelöltek ki, ahol pedig az ellenségnek erős légvédelme volt – ott egy köteléket, amelynek állományában olykor több repülőgép volt, mint amennyivel maga a csapásmérő csoportosítás rendelkezett. A légierő erőinek és eszközeinek ilyen felhasználása bevált: a csatarepülők, amelyek bombázták azokat a célpontokat, ahol a légvédelem meggyengült, nagy veszteségeket okoztak az ellenségnek.

Az egyes célokat bombázó kötelékek rendszerint 4–6, jóval ritkábban pedig 8 repülőgépből álltak. A célokat rendszerint egyes gépek vagy repülőgéppárok támadták, s rendszerint csak akkor, miután előzőleg üres rárepülés során már szemügyre vették őket. A bombavetés rendszerint siklórepülésből történt, amikor a repülőgép a látóhatárhoz képest kis szögben haladt. Alacsony felhőzet esetén a csatarepülők vízszintes repülésben hajtották végre a bombavetést.

A keleti-kárpáti és a nyugati-kárpáti hadműveletben a légierő részben helyettesítette a tüzérséget, amely nem tudott a csapatok nyomában előrehaladni, s olyan feladatokat teljesített, amelyek rendszerint a tüzérségre hárulnak. A tüzérséggel való együttműködés esetében a légierő a hegyek túlsó lejtőin levő célokat küzdötte le. Eközben a tüzérség a látható lejtőkön és a hegylánc mentén fekvő ellenséges tüzelőállásokat semmisítette meg.

A légierő harctevékenységének irányítása azoknak a hadseregeknek a parancsnoki harcálláspontjairól történt, amelyeknek érdekében a felszállások történtek. A repülő-magasabbegységek együttműködéséért felelős tisztek az összfegyvernemi parancsnokokkal együtt dolgozták ki a napi célmegjelölési rendszert, rendelték ki a repülőgépeket és vezették rá őket a célpontokra.

A szovjet pilótákkal együtt az 1. vegyes csehszlovák repülőhadosztály pilótái is hősiesen harcoltak a 8. légi hadsereg állományában, Csehszlovákia felszabadításának időszakában.

A szovjet pilóták és technikusok sokat fáradoztak azon, hogy nemzeti kádereket képezzenek ki a csehszlovák légierők számára. Sok csehszlovák repülőszakember a Szovjetunióban részesült kiképzésben.

A Kárpátokért vívott harcokban a műszaki csapatok nagy segítséget nyújtottak a lövészcsapatoknak. A 4. Ukrán Front utászai több száz kilométer oszloputat építettek, több mint 800 hidat vertek és állítottak helyre. Több mint 500 ezer ellenséges aknát és repeszaknát távolítottak el és tettek ártalmatlanná. Ezáltal megtisztították az utat a támadó gyalogság előtt.[210]

Merészen és hozzáértően tevékenykedtek a 6. műszaki-utász dandár utászai, akik utakat és oszloputakat építettek a Wiecha, Dzia és Kiczara-hegyhez. Csupán Szczawne és és Radoszyce térségében az utászok tíz szögesdróttal átfont és aknacsapdákkal felszerelt barikádot romboltak szét és 275 harckocsi elleni aknát távolítottak el.

A szervezetszerű utász alegységek az ellenség üldözése közben a csapatok harcrendjében tevékenykedtek: megtisztították az utakat és új utakat építettek a lövészcsapatok, a tüzérség, a harckocsik és a rohamlövegek számára. A gyalogság harcrendjében tevékenykedő alegységek az aknamentesítésen és az akadálymentesítésen kívül aknatelepítést is végeztek a harcoló csapataink szárnyain. Az ezredutászokat a lövészzászlóaljak, a hadosztályutászokat a lövészezredek mellé rendelték.

A Kárpátokban kifejtett harctevékenység során a front, a hadsereg és a csapatok hadtápszerveinek nagy nehézségekkel kellett megbirkózniuk. A tapasztalatok tanúsága szerint a hegyek közti hadműveleteknél a hadtápnak különleges berendezésekkel és eszközökkel kell rendelkeznie (saroglyákkal, támaszokkal, fékekkel, málhákkal, ételtermoszokkal stb.). Mindezt rendszeresített és alkalmi eszközök igénybevételével idejekorán elő kellett készíteni. A csapatok ellátásában fontos szerepet játszott a málhás szállítás. Egyes irányokban gyakran az egyetlen szállítási lehetőség volt.

A Kárpátok viszonyai között igen bonyolult és munkaigényes volt a híradók tevékenysége. A hegyek meredek lejtőin, a nehezen járható erdőkben, ellenséges tűzben éjjel-nappal fektették a távbeszélőkábeleket és biztosították a csapatok zökkenőmentes irányítását. A Kárpátokért vívott harcokban különösen kitüntette magát a 300. önálló vonalépítő híradó zászlóalj, amely új négyeres távíró- és telefonvezetéket szerelt fel három hegyi hágón keresztül; ennek során több tucat kilométer hosszúságú irtássávot vágtak, több mint ezer távírópóznát szállítottak a helyszínre és állítottak fel, több tonnányi felszerelést helyeztek el.[211]

A Kárpátok között, Csehszlovákia területén és Lengyelország déli körzeteiben vívott harcok komoly követelményeket támasztottak a csapatoknál folyó politikai munkával kapcsolatban. Rövid idő alatt kellett megoldani sok kérdést, amely a személyi állománynak a hegyek közti harctevékenységre való kiképzésével, a korábban megszállt területen élt személyekből álló utánpótlás ne-

210 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 2980, д. 96, л. 234.
211 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 2980, д. 96, л. 237.

velésével, az erősen szervezett hátsó területek létrehozásával függött össze. A parancsnokok, a politikai szervek és a pártszervezetek a front egész személyi állományára kiterjedő szüntelen és magas szintű pártpolitikai munkát folytattak. Az egész propaganda- és agitációs tevékenység a sikeres hadműveletek politikai biztosítására irányult. A politikai munkások példát mutattak harci bátorságból. Erről tanúskodott az a tény, hogy 1944 októbere után a front állományának 1712 politikai munkását tüntették ki érdemrendekkel és érmekkel.[212]

A politikai szervek különleges figyelmet fordítottak arra, hogy gondoskodjanak a csapatok és az alegységek pártpolitikai apparátusának megerősítéséről. A keleti-kárpáti hadművelet kezdete óta a front politikai állományának tartalékából mintegy 1000 főt irányítottak a csapatokhoz. A front- és hadsereg-tanfolyamokon 214 politikai munkást képeztek ki. Sok száz harcost és tisztest neveztek ki ezred-, zászlóalj- és tüzérosztály-pártszervezővé és Komszomol-szervezővé.

A jól megszervezett pártpolitikai munka elősegítette a csapatok támadó lendületének fokozódását. A 4. Ukrán Front harcosai az 1. és a 2. Ukrán Front csapataival szoros együttműködésben sikeresen teljesítették a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása által kitűzött feladatot: átkeltek a Kárpátokon és felszabadították Csehszlovákiát a fasiszta iga alól.

*

A Nagy Honvédő Háború tapasztalatának, ezen belül a szovjet csapatoknak a Kárpátokban és Csehszlovákia más körzeteiben kifejtett harctevékenységének tanulmányozása nagy jelentőségű a korszerű hadművészet fejlődése szempontjából, mivelhogy a történelem látja el tényekkel és általános következtetésekkel a mai nap elméletét és gyakorlatát.

A katonai kutatóknak egyúttal idejekorán fel kell tárniuk a hadügy valamennyi területén jelentkező új irányzatot, és megalapozott ajánlásokat kell adniuk a katonai elméletnek, a fegyveres erők építésének, a fegyveres harc eszközei tökéletesítésének legfontosabb kérdéseiről.

Ugyanakkor tekintetbe kell venni a valószínű ellenség csapatainak szervezete, fegyverzete, haditechnikája és hadművészete terén történt változásokat.

A múlt gazdag tapasztalatai csak ezzel a feltétellel nyújthatnak segítséget a szovjet hadtudomány további fejlődésének.

212 Архив МО СССР, Ф. 244, оп. 2980, д. 96, л. 287.

BEFEJEZÉS

A Csehszlovákia felszabadításáért vívott nyolchónapos hősi harc győzelemmel ért véget. Ezalatt a szovjet csapatok 122 ellenséges hadosztályt semmisítettek meg, zúztak szét vagy ejtettek foglyul, 1 200 000 ellenséges katonát és tisztet fogtak el, 18 100 löveget és aknavetőt, körülbelül 3200 harckocsit, 1900 harci repülőgépet zsákmányoltak az ország területén. A csehszlovák földön vívott elkeseredett csaták a Vörös Hadseregtől is sok áldozatot követeltek. Mintegy félmillió szovjet katona és tiszt ontotta itt a vérét, közülük körülbelül 140 000 Csehszlovákia földjében nyugszik.

Ludvik Svoboda, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság elnöke írta: „A fasizmus elleni harcban a csehszlovák nép szövetségese elsősorban a szovjet nép volt, amelynek hősi tettei és mérhetetlen áldozatai nélkül nem lehetett volna legyőzni a német fasizmust. Sohasem szabad elfelejtenünk azokat a szovjet embereket, akik életüket áldozták szabadságunkért."[213]

A szovjet harcosok a Csehszlovákia területén végrehajtott támadó hadműveletekben kiváló erkölcsi-harci tulajdonságokról, internacionalista kötelességük iránti lelkes hűségről tettek tanúságot. Az 1., a 2. és a 4. Ukrán Front több mint 950 magasabbegységét és csapatát tüntették ki vitézségéért, tömeges hősiességéért és harci sikereiért katonai érdemrendekkel. Hazánk fővárosa, Moszkva több mint harmincszor köszöntötte dísztűzzel a Kárpátokért vívott harcokban, a csehszlovák városok felszabadításában részt vett hős szovjet csapatokat; a Vörös Hadsereg és a csehszlovák hadtest 158 magasabbegysége és csapata kapott megtisztelő nevet. Sok ezer katonát, tisztet és tábornokot tüntettek ki érdemrendekkel és érmekkel, sok szovjet harcos csehszlovák érdemrendet kapott.

Az 1. csehszlovák hadtest katonái vállvetve küzdöttek szovjet testvéreikkel hazájuk felszabadításáért.

A csehszlovák csapatok megalakítása 1941 decemberében kezdődött a Szovjetunióban, az ugyanazon év július 18-án kötött szovjet–csehszlovák egyezménynek és a szeptember 27-én aláírt katonai egyezménynek megfelelően. Beneš londoni kormánya különféle akadályokat gördített a szovjetunióbeli csehszlovák fegyveres erők megszervezésének útjába, arra törekedve, hogy csupán jelképes

213 «Правда», 28 октября 1968 г.

katonai alakulat jöjjön létre, amelyet nem is akart harcba vetni mindaddig, amíg a szovjet csapatok fel nem szabadítják Csehszlovákiát. Később pedig ezt az erőt a burzsoázia hatalmának megerősítésére akarta felhasználni az országban.

Csehszlovákia Kommunista Pártja Központi Bizottsága Klement Gottwald által vezetett külföldi irodájának erőfeszítései következtében azonban a másik irányvonal diadalmaskodott. A Szovjetunió területén megkezdődött az önálló csehszlovák gyalogoszászlóalj megalakítása, Ludvik Svoboda alezredes parancsnoksága alatt. A háború végén már egy önálló csehszlovák hadtest tevékenykedett a szovjet–német fronton, ez 4 gyalogosdandárból, egy légideszantdandárból, harckocsidandárból, vegyes repülőhadosztályból, 9 tüzérezredből és más csapatokból állt. A hadtest összlétszáma 1945 május elején majdnem 50 ezer fő volt,[214] fegyverzete 355 lövegből és aknavetőből, 40 harckocsiból és páncélgépkocsiból, 70 repülőgépből állt.[215] A háború végén 450 szovjet tiszt volt a csehszlovák csapatoknál, akik rendszerint tanácsadókként és kiképzőkként működtek.

A Szovjetunióban alakított csehszlovák csapatok és magasabbegységek képezték a csehszlovák néphadsereg alapját. Ebbe később a szlovák és cseh partizánosztagok, a szlovákiai felkelő csapatok is beolvadtak, valamint az Angliában és Franciaországban levő csehszlovák harckocsidandár és négy repülőszázad is.

A háború idején a Szovjetunió térítésmentesen mintegy 50 ezer puskát és géppisztolyt, 3954 géppuskát, 1374 löveget és aknavetőt, 1283 páncéltörő puskát, 151 repülőgépet, 1262 gépkocsit, 142 harckocsit és rohamlöveget, 60 páncélautót, 247 motorkerékpárt, 833 rádióállomást és különféle más felszerelést adott át a csehszlovák csapatoknak.[216]

1945 márciusának végén a szovjet legfelsőbb főparancsnokság eleget tett a csehszlovák kormány azon kérésének, hogy térítésmentesen adjon Csehszlovákiának 10 lövészhadosztály számára szükséges fegyverzetet a megerősítő eszközökkel együtt, és saját katonai költségvetésének számlájára írja a Szovjetunióban alakított csehszlovák csapategységek pénzellátmányával és ellátásával kapcsolatban felmerült korábbi kiadásait.[217]

A csehszlovák népnek nyújtott nagyarányú testvéri segítségben újra világosan megnyilvánult a szovjet állam internacionalizmusa, az az őszinte vágya, hogy Csehszlovákiát erősnek és szabadnak lássa.

A hitlerista megszállók elleni harcban maguk a csehek és szlovákok is tevékenyen részt vettek. Nem teljes adatok szerint, a háború éveiben mintegy 130 partizánosztag és -dandár tevékenykedett Csehszlovákiában, soraikban sok tíz-

214 Архив МО СССР, Ф. 13—А, оп. 119, д. 65, ч. 3, л. 110.

215 Архив МО СССР, Ф. 35, оп. 11 282, д. 624, л. 206.

216 Архив МО СССР, Ф. 19, оп. 11 539, д. 21, л. 229; Ф. 40, оп. 11 540, д. 245, лл. 137—140; Ф. 10—А, оп. 356, д. 6, лл. 13—16.

217 См. Советско-чехословацкие отношения во время Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. Документы и материалы, стр. 229—235, 236, 257.

ezer ember küzdött. A hazafiak csupán 1944 október–decemberében 18 300 hitleristát semmisítettek meg, 398 foglyot ejtettek, 108 szerelvényt siklattak ki.[218] Csehszlovákia területén olyan nagy antifasiszta megmozdulások mentek végbe, mint a szlovák nemzeti felkelés, amelyben több mint 70 ezer hazafi vett részt, és a prágai felkelés, amelybe több tízezren kapcsolódtak be.

Csehszlovákia Kommunista Pártja volt az országnak az a politikai ereje, amely a legnagyobb mértékben segítette elő a dolgozók felszabadító harcát. 25 ezer kommunista pusztult el a népének boldogságáért vívott harcban.

Erejükhöz mérten előmozdították a hitleristák szétzúzását azok a csehszlovák katonák is – repülők, harckocsizók, tüzérek, gyalogosok –, akik a nyugati szövetségesek csapataiban harcoltak.

Csehszlovákia felszabadítása nemzetközi jellegű volt. Az ország területén a szovjet katonákkal együtt csehszlovák, lengyel és román magasabbegységek is küzdöttek. Különösen tartósnak bizonyult a Vörös Hadsereg és a csehszlovák csapatok fegyverbarátsága. A csehszlovák csapatok a szülőföldjükért vívott csatákban több mint 4000 halottat veszítettek.

Miután Szokolovónál átestek az első tűzkeresztségen, hősiesen harcoltak Kijev, Belaja Cerkov és más szovjet városok és falvak felszabadításáért. Azután az 1. csehszlovák hadtest nehéz harcokat vívott a Kárpátok között, a Vörös Hadsereggel együtt részt vett hazája felszabadításában.

A háborús veteránok mindmáig emlékeznek arra, milyen szívélyesen fogadták a felszabadítókat Csehszlovákia városaiban és falvaiban, milyen hamisíthatatlan örömtől ragyogott az emberek szeme, milyen őszintén, tiszta szívből ölelték át a szovjet és a csehszlovák felszabadító harcosokat, hogyan szorongatták a kezüket, szórtak virágokat rájuk.

Néhány hónappal később a szovjet harcosok elhagyták a vendégszerető csehszlovák földet és visszatértek hazájukba. A csehszlovák nép ugyanolyan ünnepélyesen búcsúztatta felszabadítóit, mint ahogyan fogadta őket. A dolgozók őszinte hálájukat nyilvánították a Vörös Hadseregnek. Sok városban és faluban a helyi hatóságok díszpolgári címmel ruházták fel a szovjet katonai vezetőket.

1945 novemberében a Brnóban megjelenő *Slovo Národa* című újságban ez állt: „Örökre emlékezni fogunk a szovjet katonákra, mert nálunk maradt számtalan sok elesett bajtársuk, akik hazájukban talán igen keveset hallottak szláv húgukról – Csehszlovákiáról, mégis egyetlen percig sem haboztak ifjú életüket áldozni ennek az országnak a felszabadításáért. Ezek az elesett harcosok mindenütt velünk lesznek, ők sorsukat egyesítették a legnyugatibb szláv földével, amely sohasem árulja el őket."

A fasiszta rabigából való felszabadítás nagy történelmi jelentőségű eseménye volt Csehszlovákia népeinek. Megnyitotta az utat a demokratikus reformok felé, megerősítette a dolgozók és elsősorban a csehszlovák munkásosztály helyzetét.

„Május 9-e – mondta Klement Gottwald – valóban nagy és a legnagyobb

218 Архив Института марксизма-ленинизма при ЦК КП Украины, Ф. 62, оп. 1, ед. хр. 96, л. 3.

nemzeti ünnepünk. 1945-ben ezen a napon örökre véget vetettek a hitlerista megszállásnak, amely a cseh és a szlovák nép puszta létét fenyegette. Ez a nap egyúttal történelmi határ is, amikor a cseh és a szlovák nép megkezdte történelmének új, legszebb korszakát, az igazi nemzeti szabadság és függetlenség korszakát, a népuralom korszakát, a néptömegek szabad munkájának korszakát, a szocializmus építésének korszakát."[219]

A háború utáni években a csehszlovák nép a kommunista párt vezetésével nagy sikereket ért el a szocializmus építésében és országa erejének megszilárdításában.

Ludvik Svoboda, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság elnöke a megválasztása alkalmából kapott üdvözlő táviratra így válaszolt: „Szívesen emlékszem vissza a második világháború idején, a német fasizmus elleni harcban keletkezett harci barátságunkra . . . Közös harcunk vetette meg népeink szilárd szövetségének és örök barátságának alapját . . ."[220]

A szovjet és a csehszlovák csapatok Harkov környékén született fegyverbarátsága tehát becsülettel kiállt minden megpróbáltatást a Szovjet-Ukrajna térségein, Csehszlovákia hegyei és völgyei között vívott csatákban. Ez a fegyverbarátság a Szovjetunió és Csehszlovákia népei harcos nemzetközi szolidaritásának hatékony kifejezése lett, elősegítette a CSKP-nek az új hadsereg építésére vonatkozó irányvonala megszilárdulását.

A Szovjetunió és Csehszlovákia népeinek és hadseregeinek harci barátsága – szocialista vívmányaik szilárdságának és legyőzhetetlenségének forrása. Nem meglepő ezért, hogy a szocializmus ellenségei, elsősorban az Egyesült Államok, a Német Szövetségi Köztársaság és más NATO-országok reakciós körei, igyekeznek szétrombolni a szovjet–csehszlovák barátságot, aláásni a szovjet fegyveres erők és a csehszlovák néphadsereg fegyverbarátságát. Szeretnék elfeledtetni a csehszlovák néppel a Vörös Hadsereg döntő szerepét országának felszabadításában, szeretnék eltörölni az 1. csehszlovák hadtest soraiban és a partizánosztagokban a hazájuk boldog szocialista jövőjéért vérüket ontó sok ezer cseh és szlovák hősi harcának dicső oldalait. Az imperialisták többször is megkísérelték, hogy Csehszlovákiát a fejlődés kapitalista útjára tereljék. Ezek a próbálkozások azonban kudarcra vannak ítélve.

Csehszlovákia Kommunista Pártja és a Gustáv Husák elvtárs vezette Központi Bizottság által követett irányvonal, amely a párt vezető szerepének megerősítésére, a Szovjetunióhoz és más szocialista országokhoz fűződő barátság és egység testvéri kötelékeinek további megszilárdítására irányul, egyöntetű helyesléssel találkozik mindazok részéről, akik Csehszlovákiát erősnek, egységesnek és függetlennek akarják látni.

*

219 «Правда», 8 мая 1950 г.
220 «Красная звезда», 13 апреля 1968 г.

A béke és a szocializmus erőinek megszilárdulása, a szovjet népnek és más szocialista országok népeinek testvéri barátsága nem hagyja nyugton az imperialistákat. Kétségbeesett erőfeszítéseket tettek és tesznek, hogy megbontsák a szocialista országok egységét és összeforrottságát, hadseregeik harci szövetségét.

A Varsói Szerződésben megtestesült katonai szövetség a kollektív védelem érdekében egyesíti a szocialista országok gazdasági és katonai lehetőségeit, megsokszorozza katonai erejüket, s egyúttal olyan tényező, amely megfékezi az imperializmus agresszív köreinek ellenséges tevékenységét. A szovjet fegyveres erők, a Varsói Szerződés más államainak hadseregeivel együtt, acélfalként állnak az imperialisták agresszív terveinek útjában, a békés munka őrhelyén.

Az a tény, hogy a szovjet nép teljesíti a Szovjetunió Kommunista Pártja XXIV. kongresszusának határozatait, még jobban megszilárdítja országunk gazdasági hatalmát és fokozza hadseregének erejét.

MELLÉKLET

A 4. UKRÁN FRONT VEZETŐ ÁLLOMÁNYÁNAK NÉVSORA

Frontparancsnok	PETROV, J. E. vezérezredes, 1944. X. 26-tól hadseregtábornok, JEREMENKO, A. I. hadseregtábornok, 1945. III. 26-tól
A Katonai Tanács tagjai	MEHLISZ, L. Z. vezérezredes, NOVIKOV, SZ. M. vezérőrnagy
Törzsfőnök	KORZSENYEVICS, F. K. altábornagy, SZANDALOV, L. M. vezérezredes, 1945. IV. 2-től

HADSEREGEK

A seregtestek megnevezése és a hadműveletekben való részvételük időtartama	Rendfokozatok, nevek		
	Parancsnokok	Katonai Tanácsok tagjai	Törzsfőnökök
1. gárdahadsereg (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Grecsko, A. A. vezérezredes	Iszajev, K. P. vezérőrnagy Sevjakov, M. V. ezredes	Batyunya, A. G. altábornagy
18. hadsereg (1944. IX. 18–1945. V. 11.)	Zsuravljov, J. P. altábornagy 1944. XI. 10-től Gasztyilovics, A. I. vezérőrnagy (1945. I. 20-tól altábornagy)	Kolonyin, Sz. J. vezérőrnagy Ljapin, N. V. vezérőrnagy	Brilev, N. G. vezérőrnagy

A seregtestek megnevezése és a hadműveletekben való részvételük időtartama	Rendfokozatok, nevek		
	Parancsnokok	Katonai Tanácsok tagjai	Törzsfőnökök
38. hadsereg (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Moszkalenko, K. Sz. vezérezredes	Jepisev, A. A. vezérőrnagy Olejnyik F. I. vezérőrnagy	Vorobjov, V. F. vezérőrnagy (1944. XI. 3-tól altábornagy)
60. hadsereg (1945. IV. 15–V. 11.)	Kurocskin, P. A. vezérezredes	Olenyin, V. M. vezérőrnagy Rogyionov, V. I. hadbiztos vezérőrnagy	Goncsarev, A. D. vezérőrnagy
8. légi hadsereg (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Zsdanov, V. N. repülő altábornagy	Ritov, A. G. repülő vezérőrnagy, a parancsnok politikai helyettese	Izotov, V. I. repülő vezérőrnagy

A magasabbegységek neve és a hadműveletekben való részvételük időtartama	A parancsnokok neve és rendfokozata
Hadtestek	
17. gárda-lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Gasztyilovics, A. I. vezérőrnagy, 1944. XI. 8-tól Medvegyev, N. V. altábornagy
18. gárda-lövész (1944. IX. 9–XI. 14. és 1945. IV. 20–V. 11.)	Afonyin, I. M. vezérőrnagy
3. hegyilövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Vegyenyin, A. J. vezérőrnagy
11. lövész (1944. IX. 15–1945. V. 11.)	Zaporozscsenko, M. I. vezérőrnagy, (1945. IV. 20-tól altábornagy)
15. lövész (1945. IV. 15–V. 11.)	Tyertisnij, P. V. vezérőrnagy
28. lövész (1945. IV. 15–V. 11.)	Ozimin, M. I. vezérőrnagy, (1945. IV. 21-től altábornagy)
30. lövész (1944. IX. 9–XII. 31.)	Lazko, G. Sz. vezérőrnagy
52. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Busev, Sz. M. vezérőrnagy
67. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Smigo, I. Sz. vezérőrnagy
95. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Melnyikov, I. I. vezérőrnagy, 1945. V. 7-től Roginszkij, Sz. V. altábornagy
101. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Bondarev, A. L. altábornagy
106. lövész (1945. IV. 15–V. 11.)	Iljinih, P. F. vezérőrnagy
107. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Gorgyejev, D. V. altábornagy

A magasabbegységek neve és a hadműveletekben való részvételük időtartama	A parancsnokok neve és rendfokozata
126. könnyű hegyilövész (1945. II. 14–V. 11.)	Szolovjov, V. N. vezérőrnagy
127. könnyű hegyilövész (1945. II. 16–V. 11.)	Zsukov, G. A. vezérőrnagy
1. csehszlovák hadtest (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Kratochvíl, J. tábornok, 1944. IX. 10-től Svoboda, L. tábornok, 1945. IV. 6-tól Klapálek, K. tábornok
31. harckocsihadtest (1945. IV. 15–V. 11.)	Kuznyecov, G. G. harckocsizó vezérőrnagy
8. csatarepülő (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Nanyejsvili, V. V. repülő altábornagy, 1945. I. 6-tól Kotyelnyikov, M. V. repülő vezérőrnagy, 1945. IV. 4-től Rubanov, Sz. U. repülő vezérőrnagy, 1945. IV. 30-tól Nanyejsvili, V. V. repülő altábornagy
10. vadászrepülő (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Golovnya, M. M. repülő vezérőrnagy
Hadosztályok	
2. gárda-légideszant (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Csornij, Sz. M. ezredes
70. gárda-lövész (1944. IX. 8–1945. V. 9.)	Guszev, I. A. vezérőrnagy, 1945. II. 25-től Grigorjev, D. J. vezérőrnagy, 1945. III. 10-től Gregyinarenko, L. I. ezredes
128. gárda-hegyilövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Koldubov, M. I. vezérőrnagy
129. gárda-lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Grincsenko, T. U. vezérőrnagy
8. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Szmirnov, A. Sz. vezérőrnagy, 1944. IX. 27-től Ugrjumov, N. Sz. ezredes

A magasabbegységek neve és a hadműveletekben való részvételük időtartama	A parancsnokok neve és rendfokozata
9. kozák lövész (1945. IV. 15–V. 11.)	Metalnyikov, P. I. vezérőrnagy
24. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Prohorov, F. A. vezérőrnagy
30. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Jankovszkij, V. P. vezérőrnagy
81. lövész (1944. X. 5–1945. V. 11.)	Matuszevics, I. I. ezredes
100. lövész (1945. IV. 15–V. 11.)	Kraszavin, F. M. vezérőrnagy
107. lövész (1945. IV. 15–V. 11.)	Petrenko, V. J. ezredes
121. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Docenko, P. M. ezredes, 1944. XI. 24-től Genyeralov, I. P. ezredes, 1944. XII. 11-től Bustruk, D. I. ezredes, 1945. IV. 3-tól Drjahlov, I. D. ezredes
138. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Vasziljev, V. J. ezredes
140. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Kiszeljov, A. J. vezérőrnagy, 1945. I. 25-től Vlaszov, M. M. ezredes
141. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Pahomov, I. Sz. ezredes, 1944. XI. 14-től Molozsajev, V. N. vezérőrnagy
148. lövész (1945. IV. 15–V. 11.)	Golcov, M. I. ezredes
151. lövész (1944. IX. 9–XII. 31.)	Podsivajlov, D. P. vezérőrnagy
155. lövész (1944. IX. 9–XII. 31.)	Batluk, N. J. ezredes, 1944. X. 9-től Szmirnov, A. Sz. vezérőrnagy, 1944. X. 30-tól Batluk, N. J. ezredes

A magasabbegységek neve és a hadműveletekben való részvételük időtartama	A parancsnokok neve és rendfokozata
161. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Novozsilov, V. I. ezredes, 1944. XI. 29-től Vasziljev, I. J. ezredes, 1944. XII. 19-től Gersevics, N. A. ezredes
167. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Drjahlov, I. D. ezredes, 1945. II. 6-tól Grecskoszij, I. Sz. ezredes
183. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Vaszilevszkij, L. D. vezérőrnagy
211. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Jelin, I. P. alezredes, 1944. IX. 29-től Tomilovszkij, G. Sz. ezredes
226. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Kropotyin, N. A. vezérőrnagy
237. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Drjomin, D. F. vezérőrnagy, 1944. IX. 19-től Tyetyenko, M. G. ezredes
241. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Andrijenko, T. A. ezredes, 1945. I. 9-től Ivanovszkij, Sz. A. vezérőrnagy, 1945. IV. 24-től Vruckij, V. A. ezredes
242. hegyilövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Liszinov, V. B. vezérőrnagy
246. lövész (1945. IV. 15–V. 11.)	Kazarinov, D. L. ezredes
271. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Molozsajev, V. N. vezérőrnagy, 1944. XI. 6-tól Homics, I. F. ezredes
276. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Bezsko, P. M. vezérőrnagy
302. lövész (1945. IV. 15–1945. V. 11.)	Klimenko, A. J. ezredes
304. lövész (1944. IX. 8–X. 28. és 1945. IV. 15–V. 11.)	Galcev, A. Sz. ezredes, 1945. II. 7-től Zamonov, H. D. ezredes
305. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Vasziljev, A. F. ezredes

A magasabbegységek neve és a hadműveletekben való részvételük időtartama	A parancsnokok neve és rendfokozata
317. lövész (1944. IX. 9–XI. 14. és 1945. IV. 20–V. 11.)	Zsergyijenko, N. T. ezredes, 1945. IV. 14-től Dobrovolszkij, M. I. ezredes
318. hegyilövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Gladkov, V. F. vezérőrnagy
322. lövész (1945. IV. 16–1945. V. 11.)	Zubov, P. I. vezérőrnagy
336. lövész (1945. IV. 16–1945. V. 11.)	Boriszov, M. F. vezérőrnagy
340. lövész (1944. IX. 8–1945. V. 11.)	Parhomenko, F. N. vezérőrnagy
351. lövész (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Dudarjov, I. F. vezérőrnagy, 1945. IV. 12-től Gyacskov, J. I. ezredes, 1945. IV. 24-től Vasziljev, I. J. ezredes
13. tüzér (1945. IV. 15–V. 11.)	Kofanov, V. I. tüzér vezérőrnagy
24. tüzér (1945. III. 10–V. 11.)	Dzsincsaradze, G. M. ezredes
10. gárda vadászrepülő (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Uhov, V. P. repülő vezérőrnagy
15. gárda vadászrepülő (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Lakejev, I. A. repülő vezérőrnagy
224. csatarepülő (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Kotyelnyikov, M. V. repülő vezérőrnagy, 1945. I. 6-tól Szemjonov, D. A. ezredes, 1945. IV. 3-tól Kotyelnyikov, M. V. repülő vezérőrnagy
227. csatarepülő (1944. IX. 9–1945. V. 11.)	Levadnij, A. Sz. alezredes, 1944. XI. 2-től Obuhov, A. F. ezredes
1. csehszlovák vegyes repülő (1945. III. 10–V. 11.)	Budin, L. alezredes

TARTALOM

SZERZŐI ELŐSZÓ 5

BEVEZETÉS 11

Elérjük Csehszlovákia határát 11
Csehszlovákia népeinek harca a fasizmus ellen 48
A hadszíntér jellemzése 65

Első fejezet

ELŐTTÜNK A KÁRPÁTOK

A helyzet a hadművelet kezdetén 75
A támadás megtervezése 83
A csapatok felkészítése a Kárpátok közti hadműveletekre 93

Második fejezet

A KÁRPÁTOK ELŐHEGYEI KÖZÖTT

Az 1. gárdahadsereg támadása 111
A 18. hadsereg támadása 149
A 17. gárda-lövészhadtest támadása 160
Az 1. Ukrán Front 38. hadseregének harctevékenységei 168

Harmadik fejezet

ÁTKELÉS A KÁRPÁTOK FŐ HEGYLÁNCÁN

Az 1. gárdahadsereg harcai a Kárpátok fő hegyláncán való átkelésért ... 191
A 18. hadsereg hadműveletei 205
A 17. gárda-lövészhadtest Jaszinyától délre vívott harcai 216

Az ellenséges védelem áttörése a Kárpátok déli lejtőin és kijutás a Magyar Alföldre 221
Az 1. Ukrán Front 38. hadseregének harctevékenysége 234

Negyedik fejezet

CSEHSZLOVÁKIA FÖLDJÉN

Az 1. gárdahadsereg és a 18. hadsereg hadműveletei 275
A november–decemberi támadás eredményei 301

Ötödik fejezet

A TÉLI TÁMADÁS

A 4. és a 2. Ukrán Front csapatainak támadása a Nyugati-Kárpátokban 318

Hatodik fejezet

AZ UTOLSÓ ÜTKÖZETEK

A Moravská Ostrava-i hadművelet 375
Prága hív! 418
Eredmények és következtetések 431

BEFEJEZÉS 445

MELLÉKLET 451

Felelős kiadó: a Zrínyi Katonai Kiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Eszes Máté százados
Műszaki vezető: Darvas István
Műszaki szerkesztő: Hámori Imre
Képszerkesztő: Verseci Miklós
A védőborító és a kötésterv: Kolosváry Bálint munkája
Készült az MSZ 5602—67 szabvány szerint
Példányszám: 9000. Terjedelme: 42,35 (A/5) ív
103 (786) Zí 507—f—7778
76.1152 — Kossuth Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Monori István vezérigazgató

KÉPEK

Gustáv Husák

Jan Šverma

Szlovákia. A „Vítězství" partizáncsapat törzse

A szlovák nemzeti felkelés központja, Besztercebánya

Kárpát-Ukrajna felszabadítói. Jobbról balra: A. A. Borutkin, A. A. Hrenov, F. Sz. Birjulin, N. D. Voronyin, J. N. Funděrak, L. P. Karmazin, Sz. I. Szanyicsev, V. I. Korobovszkij, J. F. Golubjov, Sz. N. Kozlov, I. G. Mihejev

Itt jártak a partizánok

A szlovák nemzeti felkelés egyik plakátja. Zólyomban nyomtatták

Tri Duby repülőterén

Sztroganov, Rzseckij és Jegorov — partizánok

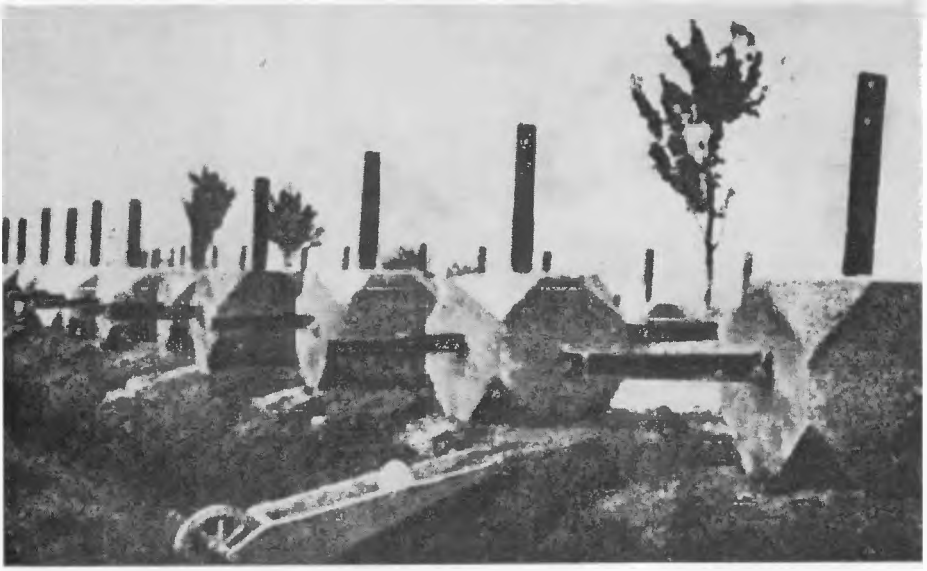

Az Árpad-vonal, az ellenség erődrendszere

A szlovák nemzeti felkelés. Egy csehszlovák—szovjet partizánegység harcosai

Duklában

A „Lidice" csehszlovák harckocsi

Örökre együtt

Csehszlovákia határa

Ludvik Svoboda tábornok. Dukla, 1944 októbere

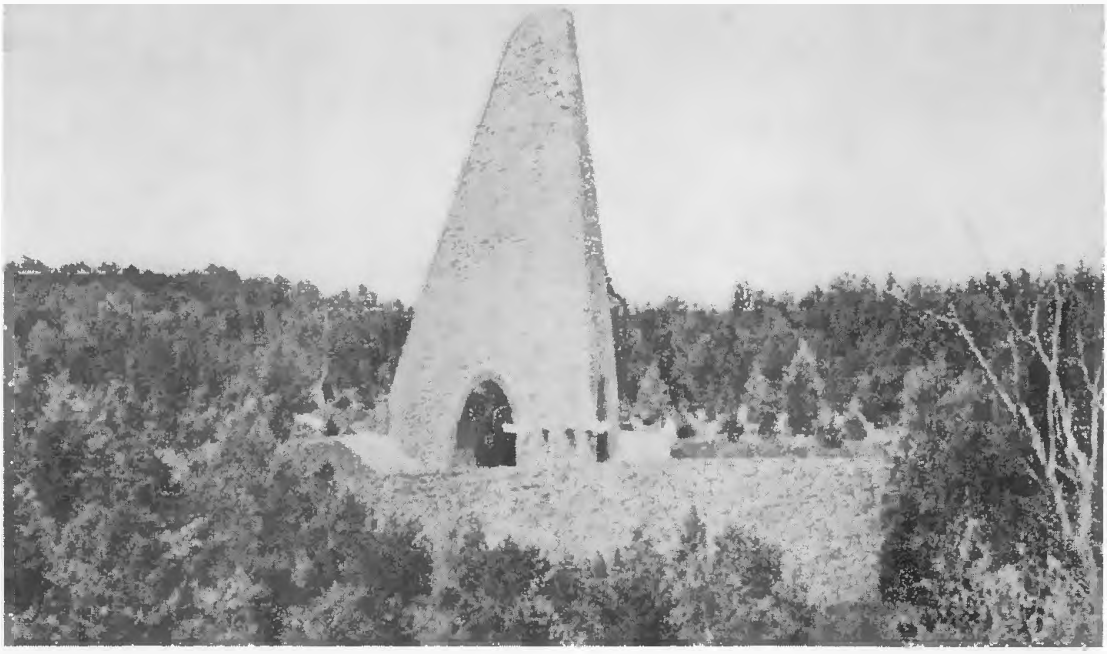

A dukla[illegible] emlékmű

A 18. hadsereg politikai osztályának vezetője, L. I. Brezsnyev vezérőrnagy a tisztek közt

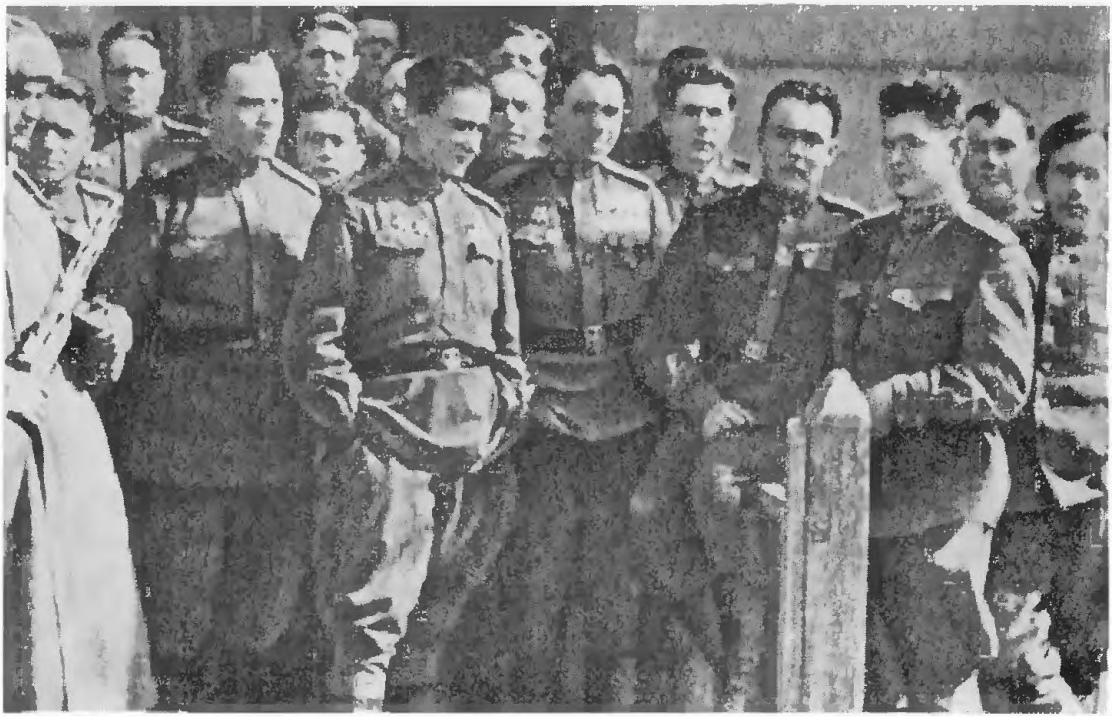

Csehszlovák aknavetősök a Kárpátokban

Az 1. gárdahadsereg parancsnoka, A. A. Grecsko vezérezredes törzstisztjeivel az Árpád-vonalon

Szovjet tisztek beszélgetnek a felszabadított Jevra falu lakosaival

A szovjet felszabadító katonák Nyugat-Ukrajnában

Ungvár dolgozóinak gyűlése

A szovjet harcosok találkozása a felszabadított Munkács lakóival

Az 1. csehszlovák vadászrepülő-ezred pilótái a Szovjetunióban, Tri Duby repülőterén

A 4. Ukrán Front harcosai a Magas-Tátrában

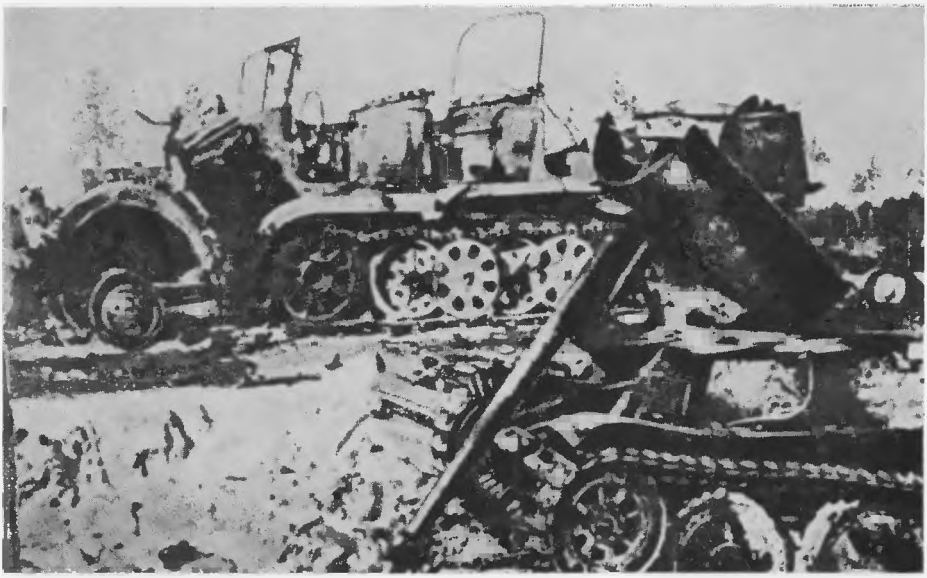

Az ellenség megsemmisített haditechnikai eszközei

Balról jobbra: V. N. Zsdanov, A. G. Ritov, V. V. Nanyejsvili

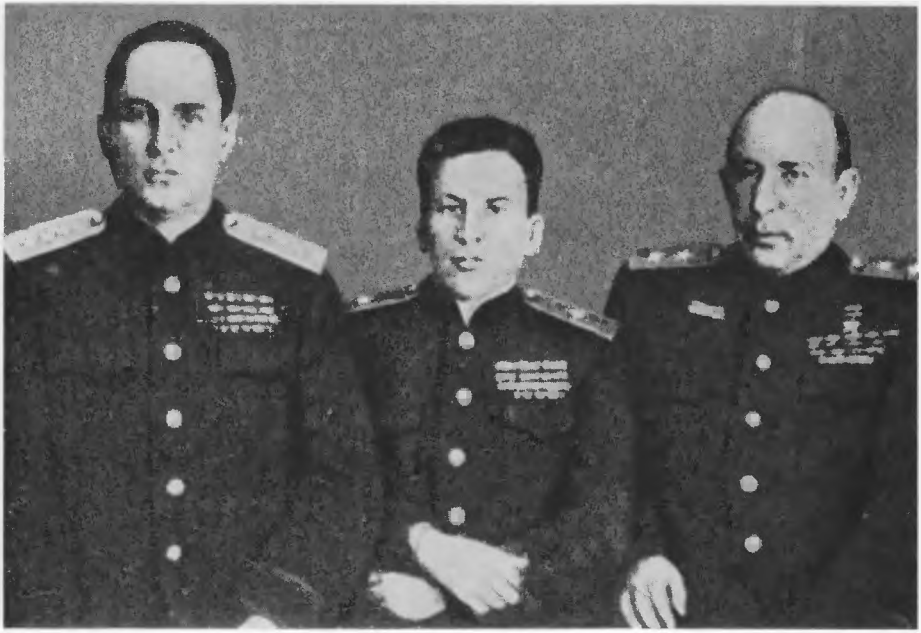

Moravská Ostrava. Csehszlovák harckocsizók

L. Svoboda csehszlovák érdemrendeket adományoz szovjet repülőknek

Prága, 1945. május 9.

Örök dicsőség a szovjet hősöknek

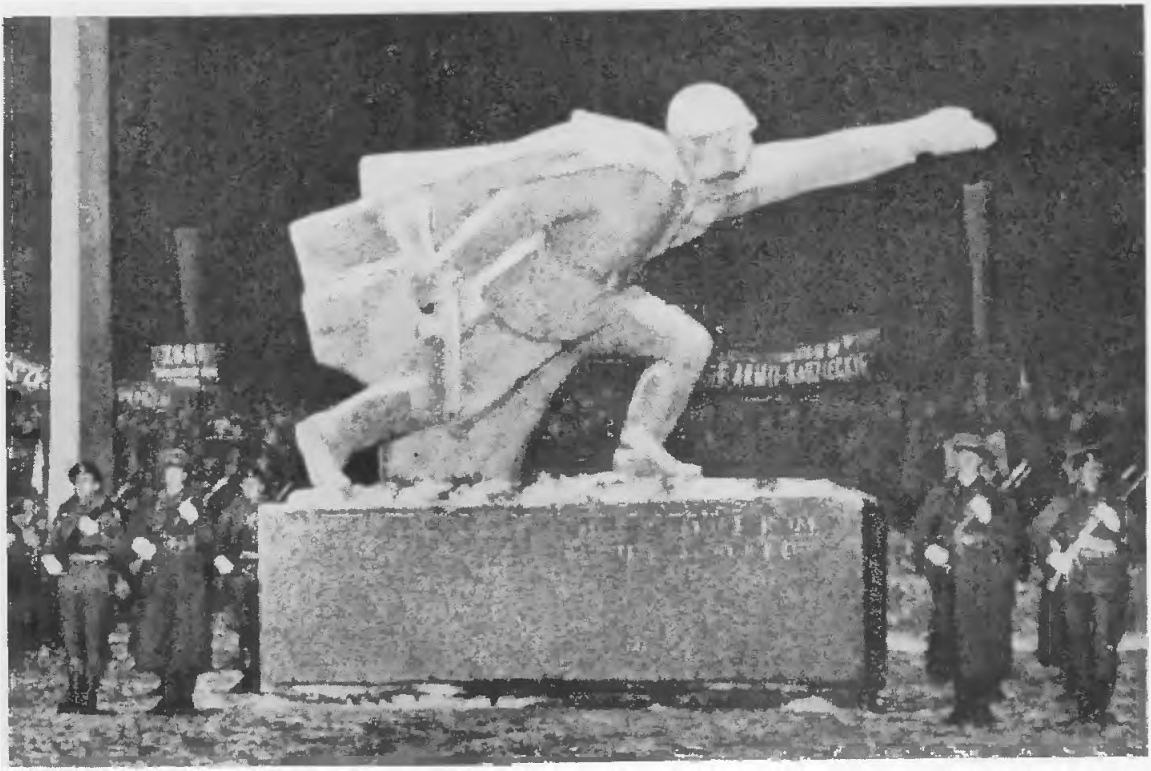

NÉMETORSZÁG
LENGYELORSZÁG
SZOVJETUNIÓ
NÉMETORSZÁG
Wittenberge
Stendal
BERLIN
Magdeburg
Frankfurt
Schneidemühl
Bydgoszcz
Poznan
Belosztok
WARSZAWA
Breszt
Visztula
Warta
Odera
Elba
Halle
Leipzig
Riesa
Kamenz
Neisse
Gorlitz
Dresden
Weimar
Gera
Chemnitz
Děčín
Liberec
Hirschberg
Ústí nad Labem
Mladá Boleslav
Náchod
Glatz
Wrocław
Ostrów
Łódź
Radom
Lublin
Chełm
Kovel
Vlagyimir-Volinszkij
Zamość
Ostrowiec Świętokrzyski
Kielce
Częstochowa
Oppeln
Katowice
Kraków
Oświęcim
Tarnów
Rzeszów
Przemyśl
Lvov
Ragyehov
Karlovy Vary
Cheb
Bayreuth
PRAHA
Hradec Králové
Pardubice
Plzeň
Benešov
Vltava
Svitavy
Opawa
Moravská-Ostrava
Olomouc
Frýdlant
Přerov
Nowy Sącz
Jablonka
Nowy Targ
Sanok
Dobromil
Szambor
Drogobics
Sztrij
Dnyeszter
Sztanyisz
Kiatovy
Tábor
Jihlava
Brno
Regensburg
Duna
České Budějovice
České Velenice
Morva
Vág
Žilina
Ružomberok
Poprad
Prešov
Bardejov
Humenné
Michalovce
Košice
Slavszkoje
Landshut
Passau
Brečlav
Trenčín
Banská Bystrica
Rožňava
Uzsgorod
Mukacsevo
Mühldorf
München
Linz
Trnava
Zvolen
Garam
Rimavská Sobota
Ceop
Chust
Tisza
Inn
Sankt-Pölten
WIEN
Bratislava
Levice
Lučenec
Salgótarján
Miskolc
Hernád
Salzburg
Wiener Neustadt
Sopron
Nyíregyháza
Satu Mare
Győr
Duna
BUDAPEST
Tisza
Debrecen
Bruck a. d. M.
AUSZTRIA
Keleti-Alpok
Szombathely
Graz
Székesfehérvár
Szolnok
Oradea
ROMÁNIA
MAGYARORSZÁG
Kecskemét
Cluj
Klagenfurt
Erchegység
Csehszlovák
Cseh-Morva-dombság
Sumava
Nyugati-Beszkidek
Keleti-Beszkidek
Kárpátok
0 50 100 km
V. Bp. 1976–06-00007

„A jelen munka, amely hadtörténeti tanulmány, természetesen nem meríti ki teljesen a Kárpátokban és a Csehszlovákia területén végrehajtott harci cselekmények egész témakörét. Főként a 4. Ukrán Front harci tevékenységét vizsgálja — ehhez tartozott az 1. gárdahadsereg, amelyet a hadművelet kezdetétől egészen a háború végéig volt módom vezetni (ezzel magyarázható az is, hogy az 1. gárdahadsereg hadműveletei részletesebben vannak megvilágítva, mint más hadseregekéi) —, ismerteti a szovjet és a csehszlovák katonák és partizánok Csehszlovákia, valamint Lengyelország néhány körzete felszabadításáért vívott hősi harcát."

(Részlet a szerző előszavából)

Grecsko marsall e műve azonban nem csak emlékeztetni akar. Az események részletezésével párhuzamosan jelentős elemző munkát is végzett, mert — amint a későbbiekben írja — „a történelem látja el tényekkel és általános következtetésekkel a mai nap elméletét és gyakorlatát"; ezek a tények és az azokból adódó mindmáig érvényes következtetések nyújtanak „segítséget a szovjet hadtudomány további fejlődésének."
A könyv legfőbb erényét éppen ebben találjuk.